

นโยบายหาเสียงแนวประชานิยมกับอำนาจทางเศรษฐกิจ
: การศึกษาเชิงเศรษฐกิจการเมืองเกี่ยวกับความสำเร็จในการเลือกตั้งของพรรคไทยรักไทย

นายบุญชอริ ยี่หมะ

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญารัฐศาสตรดุษฎีบัณฑิต

สาขาวิชารัฐศาสตร์

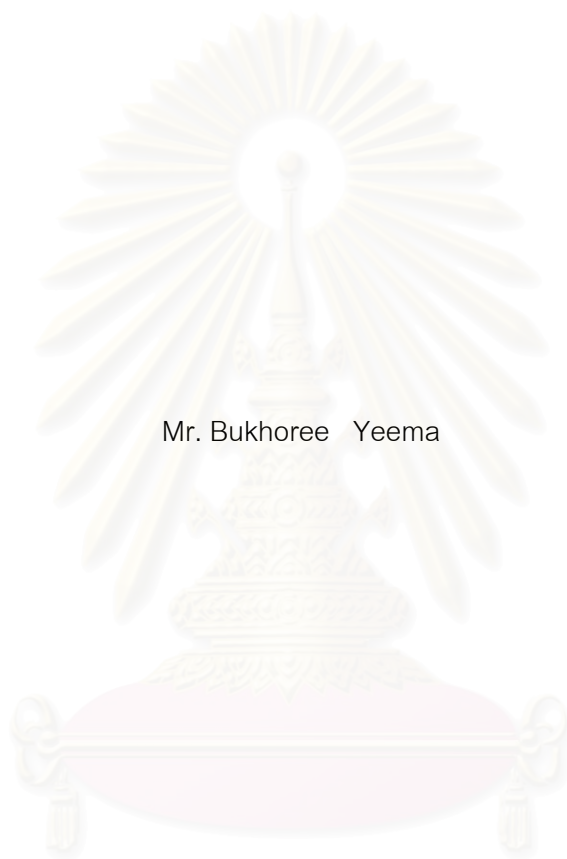
คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปีการศึกษา 2547

ISBN 974-17-5889-8

ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

POPULIST POLICY PLATFORM AND ECONOMIC POWER
: THE POLITICAL ECONOMY OF THAI RAK THAI PARTY'S ELECTION SUCCESS

Mr. Bukhoree Yeema

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

A Dissertation Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements

For the Degree of Doctor of Philosophy in Political Science

Faculty of Political Science

Chulalongkorn University

Academic Year 2004

ISBN 974-17-5889-8

นายบุญชอริ ยี่หะ : นโยบายหาเสียงแนวประชานิยมกับอำนาจทางเศรษฐกิจ : การศึกษาเชิงเศรษฐกิจการเมืองเกี่ยวกับความสำเร็จในการเลือกตั้งของพรรคไทยรักไทย.

(POPULIST POLICY PLATFORM AND ECONOMIC POWER : THE POLITICAL ECONOMY OF THAI RAK THAI PARTY'S ELECTION SUCCESS) อ. ที่ปรึกษา : ศาสตราจารย์ ดร. อนุสรณ์ ลีมนานี , 271 หน้า. ISBN 974-17-5889-8.

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาถึงเงื่อนไขหรือปัจจัยที่ส่งผลทำให้พรรคไทยรักไทย ซึ่งเป็นพรรคการเมืองใหม่มีอายุก่อตั้งไม่ถึง 3 ปี แต่กลับประสบความสำเร็จอย่างท่วมท้นในการเลือกตั้งเมื่อวันที่ 6 มกราคม พ.ศ. 2544

ผลการวิจัยพบว่า ความสำเร็จในการเลือกตั้งของพรรคไทยรักไทยมาจากปฏิสัมพันธ์ที่สอดคล้องกันระหว่างบริบทเชิงโครงสร้างในขณะนั้นกับการดำเนินกลยุทธ์ทางการเมืองของพรรค กล่าวคือ การเลือกตั้งในครั้งนี้เกิดขึ้นภายใต้บริบทเชิงโครงสร้างที่สังคมไทยยังคงตกอยู่ในสภาวะวิกฤติทางเศรษฐกิจ ซึ่งเกิดขึ้นตั้งแต่ปี พ.ศ. 2540 บริบทเชิงโครงสร้างเช่นนี้ทำให้พรรคไทยรักไทยเลือกดำเนินกลยุทธ์ทางการเมืองแบบประชานิยม (populism) โดยใช้หลัก 3 ประสาน คือ

1. “ ชู พ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตร หัวหน้าพรรคเป็นจุดขาย” โดยเสนอตัวให้ประชาชนเห็นว่าเป็นเพียงผู้เดียวที่มีความเหมาะสมอย่างยิ่งในการเข้ามาแก้ไขวิกฤติเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นเพราะเป็นผู้ประสบความสำเร็จในการประกอบธุรกิจการสื่อสารโทรคมนาคมจนมีชื่อเสียงติดอันดับโลก
2. “ใช้นโยบายหาเสียงแนวประชานิยมสร้างจุดเด่น” ซึ่งให้ผู้มีสิทธิเลือกตั้งเห็นถึงความแตกต่างจากพรรคการเมืองอื่นว่านโยบายของพรรคเท่านั้นที่สามารถแก้ไขวิกฤติเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นได้ และ
3. “เน้นอดีต ส.ส. เป็นจุดเสริม” โดยพรรคเลือกอดีต ส.ส. ที่ย้ายมาจากพรรคการเมืองอื่นเป็นผู้สมัครรับเลือกตั้งของพรรค อดีต ส.ส. เหล่านี้ทำหน้าที่เผยแพร่ความรู้ ความสามารถของหัวหน้าพรรค และความโดดเด่นของนโยบายพรรคในพื้นที่เลือกตั้ง

สาขาวิชา รัฐศาสตร์

ปีการศึกษา 2547

ลายมือชื่อผู้เขียน.....

ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา.....

4381903424 : MAJOR POLITICAL SCIENCE

KEY WORD: THAI RAK THAI PARTY / POPULISM / POPULIST PLATFORM / POLITICAL STRATEGY/
POLITICAL MARKETING / ELECTION

BUKHOREE YEEMA: POPULIST POLICY PLATFORM AND ECONOMIC POWER
: THE POLITICAL ECONOMY OF THAI RAK THAI PARTY'S ELECTION
SUCCESS. THESIS ADVISOR: PROF. ANUSORN LIMMANEE, Ph.D., 271 pp.
ISBN 974-17-5889-8.

The purpose of this dissertation is to study why Thai Rak Thai – a new born party won a landslide victory in the 2001 election. It is found that Thai Rak Thai Party's electoral success resulted mainly from the nexus between structural contexts and the party's political strategies.

The plight of Thai society after the 1997 economic crisis provided a good opportunity for Thai Rak Thai Party to exploit the structural circumstances for its political advantages. To maximize votes the party applied three main strategies – the presentation of Thaksin Shinawatra , its' leader as the savior of the country; the intensive campaign of populist platform; and the extensive recruitment of its electoral candidates from other parties' veteran politicians.

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

Field of study.....Political Science

Student's signature.....

Academic year....2004

Advisor's signature.....

กิตติกรรมประกาศ

ด้วยพระนามแห่งพระองค์อัลเลาะห์ (ซ.บ.) ผู้ทรงกรุณา เมตตา ปราณีเสมอ

การเขียนวิทยานิพนธ์นับเป็นบททดสอบชิ้นสำคัญของการศึกษาในระดับบัณฑิตศึกษา โดยเฉพาะในระดับดุษฎีบัณฑิตเพราะเป็นเครื่องบ่งชี้ให้เห็นถึงความรู้ ความสามารถในทางวิชาการของบุคคลนั้น ซึ่งในอนาคตภายภาคหน้าจะเป็นกำลังสำคัญในการสร้างสรรค์ผลงานที่มีประโยชน์ต่อสังคมต่อไป

บททดสอบชิ้นสำคัญนี้หากผู้วิจัยไม่ได้รับการช่วยเหลือ การชี้แนะแนวทางอย่างแข็งขัน และดูแลเอาใจใส่เป็นอย่างดียิ่งจากศาสตราจารย์ ดร. อนุสรณ์ ลีมณี อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์แล้วก็คงยากลำบากที่จะฝ่าฟันไปได้ ผู้วิจัยรู้สึกสำนึกในบุญคุณเป็นอย่างยิ่งและขอขอบพระคุณท่านอาจารย์เป็นอย่างสูงมา ณ โอกาสนี้

ผู้วิจัยขอขอบพระคุณ รองศาสตราจารย์ ดร. กุลลดา เกษบุญชู มีด ประธานกรรมการวิทยานิพนธ์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. พิษณุ สุนทรารักษ์ รองศาสตราจารย์ ดร. นครินทร์ เมฆไตรรัตน์ และผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. รุติรัตน์ พงษ์สุทธิรักษ์ กรรมการวิทยานิพนธ์ที่กรุณาให้คำแนะนำ ท้วงติงข้อผิดพลาดเพื่อปรับปรุงให้วิทยานิพนธ์ฉบับนี้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ขอขอบคุณเจ้าหน้าที่ห้องสมุดคณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ทุกท่านที่คอยให้บริการเป็นอย่างดี รวมทั้งเพื่อนพ้องน้องพี่ในคณะรัฐศาสตร์ทุกระดับชั้นที่ร่วมพูดคุย แลกเปลี่ยนความคิดเห็นและถามไถ่ถึงความคืบหน้าของวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ตลอดมา

ผู้วิจัยได้รับกำลังใจอันดีเยี่ยมจาก อาจารย์นัยนา (อิสสระวิทย์) ยี่หะ ภรรยาผู้คอยปลอบโยนในยามท้อถอย และคอยกระตุ้นในยามเบื่อหน่ายจากการเขียนวิทยานิพนธ์ฉบับนี้จนบรรลุผลสำเร็จ

ผู้วิจัยขออุทิศวิทยานิพนธ์ฉบับนี้แด่ นางเจ๊ะสิเปาะ ยี่หะ มารดาผู้ไม่เคยผ่านการเรียนรู้จากสถาบันการศึกษาใด และนายอะห์ลี ยี่หะ บิดาผู้ล่วงลับ

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ.....	ช
สารบัญตาราง.....	ญ
สารบัญแผนภาพ.....	ฎ
บทที่ 1 บทนำ.....	1
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
กรอบทฤษฎีในการวิเคราะห์ปฏิสัมพันธ์ระหว่างบริบทเชิงโครงสร้างกับผู้กระทำ.....	3
กลยุทธ์การตลาดทางการเมือง.....	4
กลยุทธ์การตลาดทางการเมืองแบบประชานิยม.....	6
การจัดองค์การของพรรคการเมืองแบบประชานิยม.....	23
ภาวะผู้นำทางการเมืองกับกลยุทธ์ทางการเมืองแบบประชานิยม.....	28
ทรัพยากรทางการเมืองกับพรรคการเมืองแบบประชานิยม.....	31
ตัวแบบในการวิเคราะห์.....	32
สมมติฐานในการศึกษา.....	33
วัตถุประสงค์ในการศึกษา.....	33
วิธีการศึกษา.....	34
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	34
การนำเสนอผลการวิจัย.....	34
บทที่ 2 กลยุทธ์ทางการเมืองแบบประชานิยมในอดีต.....	37
ประชานิยมแห่งชาติของรัฐบาลจอมพล. ป. พิบูลสงคราม.....	37
นโยบายประชานิยมภายใต้รัฐบาล “พอขุนอุปถัมภ์แบบเผด็จการ” ของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์.....	49
“เงินผัน” นโยบายประชานิยมของพรรคกิจสังคม.....	54
“อีสานเขียว” นโยบายประชานิยมของพรรคความหวังใหม่.....	64
สรุปท้ายบท.....	66

	หน้า
บทที่ 3 วิกฤติเศรษฐกิจ ปี 2540: บริบทเชิงโครงสร้างของการเลือกตั้ง ปี 2544.....	70
จุดเริ่มต้นของวิกฤติเศรษฐกิจ.....	70
รัฐบาลพลเอกชวลิต ยงใจยุทธกับปัญหาความเชื่อมั่น.....	78
รัฐบาลชวน หลีกภัยกับการแก้ไขวิกฤติเศรษฐกิจภายใต้ข้อกำหนดของไอเอ็มเอฟ.....	81
วิกฤติ การแก้ไขและผลกระทบ.....	88
ผลกระทบทางเศรษฐกิจ.....	89
ธนาคารไทย: จากสัญญาชาติไทยสู่ยุคร่วมทุนกับต่างชาติ.....	89
ตลาดหลักทรัพย์: จากยุคเฟื่องฟูสู่ความตกต่ำ.....	93
ผลกระทบทางสังคม	95
ปัญหาการว่างงาน	95
ความเครียดและการฆ่าตัวตาย.....	96
ปฏิกริยาจากสังคมต่อมาตรการแก้ไขปัญหาของรัฐบาล.....	97
ความเสื่อมถอยของรัฐบาลชวน ก่อนการเลือกตั้ง.....	103
บริบทเชิงโครงสร้างทางการเมือง: เงื่อนไขของรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2540.....	106
สรุปท้ายบท.....	109
บทที่ 4 การก่อตัวของพรรคไทยรักไทย	111
พ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตร กับกำเนิดพรรคไทยรักไทย.....	111
เศรษฐกิจการเมืองไทยกับการสะสมอำนาจทางเศรษฐกิจของพ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตร.....	117
การผนึกกำลังของกลุ่มทุนสื่อสารโทรคมนาคมและอุตสาหกรรม.....	122
แนวร่วมเครือข่ายคนเดือนตุลา นักวิชาการ องค์กรพัฒนาเอกชน	131
การจัดโครงสร้างองค์กร	137
การเติบโตแบบก้าวกระโดด.....	142
สรุปท้ายบท.....	145
บทที่ 5 กลยุทธ์ทางการเมือง: ปฏิสัมพันธ์ระหว่างวิกฤติเศรษฐกิจกับพรรคไทยรักไทย.....	147
ชู พ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตร หัวหน้าพรรคเป็นจุดขาย.....	148
ใช้นโยบายหาเสียงแนวประชานิยมสร้างจุดเด่น.....	156
เน้นอดีต ส.ส. เป็นจุดเสริม.....	171
กลยุทธ์ปลีกภัยเสริมกลยุทธ์หลัก.....	174
การตั้งชื่อพรรค.....	175

คำขวัญพรรคหรือสโลแกนพรรค.....	176
สัญลักษณ์หรือเครื่องหมายพรรค.....	177
การรณรงค์หาเสียงด้วยการจัดกิจกรรม.....	178
แปลงความซับซ้อนสู่ความเรียบง่าย เปลี่ยนนามธรรมให้เป็นรูปธรรม	185
กลยุทธ์การสร้างพันธมิตรหรือแนวร่วม.....	186
การสร้างมาตรฐานการหาเสียง.....	187
จกขวยจังหวะคว่ำโอกาส.....	190
สรุปท้ายบท.....	192
บทที่ 6 สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	194
สรุปผลการวิจัย.....	194
อภิปรายผล.....	200
ข้อสรุปทั่วไป.....	204
แนวโน้มการเมืองไทยในอนาคต.....	206
ข้อเสนอแนะ.....	208
รายการอ้างอิง.....	209
ภาคผนวก.....	222
ภาคผนวก ก นโยบายพรรคไทยรักไทย.....	223
ภาคผนวก ข วาระแห่งชาติ 11 ประการ.....	257
ภาคผนวก ค รายชื่ออดีต ส.ส. สมัยล่าสุดที่ย้ายมาสังกัดพรรคไทยรักไทยและได้รับการเลือกตั้ง.....	264
ภาคผนวก ง รายชื่อ ส.ส. ระบบบัญชีรายชื่อพรรคไทยรักไทยจำนวน 48 ที่นั่ง.....	267
ภาคผนวก จ ผลการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร วันที่ 6 มกราคม 2544 และเลือกตั้งรอบสอง วันที่ 29 มกราคม 2544.....	269
ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์.....	271

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
3.1 การปล่อยกู้ของกิจการวิเทศธนกิจ (BIBF's).....	74
3.2 หนี้โดยตรงของรัฐบาล.....	88
3.3 สัดส่วนหนี้ที่ไม่ก่อให้เกิดรายได้ (ระหว่างปี 2541 ถึง กันยายน 2543).....	90
3.4 สถิติสำคัญของตลาดทุนระหว่างปี 2536 – 2541.....	93
3.5 จำนวนสถานประกอบการและจำนวนลูกจ้างที่ถูกเลิกจ้างระหว่างปี 2540-2542.....	96
4.1 ธุรกิจของ พ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตร.....	121
4.2 ธุรกิจของประชา มาลีนนท์.....	123
4.3 ธุรกิจของอดิศักดิ์ โพธารามิก.....	124
4.4 ธุรกิจของสุริยะ จีรุงเรืองกิจ.....	125
4.5 ธุรกิจของกลุ่มเจริญโภคภัณฑ์หรือซีพี.....	127
4.6 ธุรกิจของกลุ่มซีพี. ดำเนินงานภายใต้บริษัท เทเลคอมเอเชีย จำกัด (มหาชน).....	128
4.7 อันดับการถือครองมูลค่าหุ้นสูงสุดในปี 2540 และปี 2543 รายบุคคล.....	129
4.8 อันดับการถือครองมูลค่าหุ้นสูงสุดในปี 2540 และปี 2543 รายตระกูล.....	129
4.9 ยอดเงินบริจาคของ 5 พรรคการเมืองใหญ่ในการเลือกตั้ง 6 มกราคม พ.ศ. 2544.....	131
5.1 ค่าใช้จ่ายในการซื้อสื่อโฆษณาของพรรคการเมือง ระหว่างเดือนมกราคม - ตุลาคม 2543.....	188

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สารบัญภาพ

ภาพประกอบ	หน้า
1 โครงสร้างการจัดองค์ประกอบพระคไทยรักไทย.....	138

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร(ส.ส.) เมื่อวันที่ 6 มกราคม พ.ศ. 2544 ผลปรากฏว่าพรรคไทยรักไทยซึ่งเป็นพรรคการเมืองใหม่มีอายุก่อตั้งไม่ถึง 3 ปี สามารถสร้างปรากฏการณ์ใหม่ให้แก่การเมืองไทยเมื่อประชาชนชนะในการเลือกตั้งอย่างถล่มทลาย(landslide) ผู้สมัครของพรรคได้รับการเลือกตั้งเป็นจำนวนเกือบครึ่งหนึ่งของจำนวน ส.ส.ทั้งหมด 500 คน อย่างไรก็ตามไม่เคยมีพรรคการเมืองใดในอดีตสามารถชนะการเลือกตั้งได้มากมายขนาดนี้

การเลือกตั้งในครั้งนี้เกิดขึ้นภายใต้บริบทเชิงโครงสร้างทางการเมือง เศรษฐกิจและสังคมที่แตกต่างจากการเลือกตั้งในครั้งก่อนที่มีมากกล่าวคือ การเลือกตั้งครั้งนี้ นับเป็นครั้งแรกที่เกิดขึ้นภายใต้กฎ กติกาใหม่ของรัฐธรรมนูญฉบับปี 2540 ซึ่งเป็นรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ที่เกิดขึ้นจากการมีส่วนร่วมของประชาชนทุกภาคส่วนทั่วทั้งสังคมไทยจากกระแสเรียกร้องต้องการปฏิรูปทางการเมือง นับตั้งแต่เกิดเหตุการณ์เดินขบวนเรียกร้องประชาธิปไตยเมื่อเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2535 จนได้รับการกล่าวขานว่าเป็น “รัฐธรรมนูญฉบับประชาชน”

การปฏิรูปทางการเมืองที่สำคัญประการหนึ่งก็คือ การปรับปรุงระบบการเลือกตั้ง แบ่งที่มาของ ส.ส. ออกเป็น 2 ประเภทคือ แบบแบ่งเขตเลือกตั้ง 400 เขต จำนวน 400 คนและแบบบัญชีรายชื่อพรรค (party list) จำนวน 100 คน รวม ส.ส.ทั้งสิ้น 500 คน โดยมีเป้าหมายต้องการให้คนดีมีความรู้ความสามารถ มีชื่อเสียงเข้าสู่วงการเมืองได้ง่ายขึ้นผ่านระบบบัญชีรายชื่อพรรคแทนระบบเขตเลือกตั้ง ขณะเดียวกันยังเชื่อมโยงกับข้อกำหนดใหม่ของรัฐธรรมนูญที่แบ่งหน้าที่กันอย่างชัดเจนระหว่างฝ่ายนิติบัญญัติกับฝ่ายบริหาร ในแง่ที่ฝ่ายบริหารไม่สามารถจะดำรงตำแหน่ง ส.ส. ทำหน้าที่ฝ่ายนิติบัญญัติด้วยในคราวเดียวกันเหมือนในอดีต ดังนั้น ส.ส.คนใดต้องการดำรงตำแหน่งบริหารต้องลาออกจากตำแหน่งเสียก่อน ทำให้ระบบบัญชีรายชื่อพรรคกลายเป็นที่มาของฝ่ายบริหารไปโดยปริยายเพราะเมื่อลาออกจาก ส.ส. เพื่อรับตำแหน่งบริหารแล้วผู้ที่มีรายชื่อในลำดับถัดไปจะเข้าแทนที่ดำรงตำแหน่งเป็น ส.ส.แทน ไม่ต้องจัดการเลือกตั้งซ่อมอย่างในกรณี ส.ส. ในระบบเขตเลือกตั้ง

ในด้านบริบทเชิงโครงสร้างทางเศรษฐกิจ การเลือกตั้งในครั้งนี้เกิดขึ้นภายใต้บรรยากาศที่สังคมไทยตกอยู่ในสภาวะวิกฤติทางเศรษฐกิจอันเป็นผลกระทบต่อเนื่องจากสภาวะวิกฤติขั้นรุนแรงจากการเกิดวิกฤติการณ์ทางการเงินเมื่อปี 2540 ที่ทำให้รัฐบาลไทยต้องขอรับความช่วยเหลือจากกองทุนการเงินระหว่างประเทศ(ไอเอ็มเอฟ) แต่ก็ยังไม่สามารถแก้ไขปัญหาลุล่วงไปได้อย่างรวดเร็วจนส่งผลกระทบต่าง ๆ มากมาย ไม่ว่าจะเป็นปัญหาการว่างงาน ธุรกิจต่าง ๆ ล้มละลาย ธนาคารพาณิชย์แบกรับหนี้ที่ไม่ก่อให้เกิดรายได้ (NPL) เกินอัตราที่กำหนด เป็นต้น

พรรคไทยรักไทยกำเนิดขึ้นภายใต้บริบทเชิงโครงสร้างดังกล่าวนี้และเลือกใช้กลยุทธ์ในการเลือกตั้งโดยใช้นโยบายหาเสียงที่เรียกว่า ประชาานิยม (populist platform) มาใช้ในการผลักดันตนเองเพื่อชัยชนะในการเลือกตั้ง อาทิเช่น นโยบายพักชำระหนี้แก่เกษตรกรรายย่อย 3 ปี นโยบายกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งละ 1 ล้านบาท นโยบาย 1 ตำบล 1 ผลิตภัณฑ์ นโยบายประกันสุขภาพถ้วนหน้า 30 บาทรักษาทุกโรค นโยบายวิสาหกิจชุมชน นโยบายส่งเสริมอุตสาหกรรมขนาดกลางและขนาดย่อม (SME) เป็นต้น

ด้วยเหตุนี้ การเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเมื่อวันที่ 6 มกราคม พ.ศ. 2544 ภายใต้บริบทเชิงโครงสร้างดังกล่าวข้างต้นจึงนำมาสู่ข้อสงสัยและคำถาม 2 ประการ

1. ทำไมพรรคไทยรักไทยจึงประสบความสำเร็จในการเลือกตั้งอย่างท่วมท้น บริบทเชิงโครงสร้างทางเศรษฐกิจ การเมืองและสังคมมีผลอย่างไรต่อชัยชนะในการเลือกตั้งครั้งนี้
2. และเหตุใดพรรคจึงเลือกใช้ใช้นโยบายหาเสียงแนวประชานิยมเป็นเครื่องมือสำคัญในการชนะเลือกตั้ง

การตอบคำถามดังกล่าวจำเป็นต้องพิจารณาถึงปฏิสัมพันธ์(interaction) ระหว่างบริบทเชิงโครงสร้าง(structure) ในขณะนั้นกับตัวผู้กระทำ(actor) คือพรรคไทยรักไทยว่าเป็นอย่างไร โดยผู้วิจัยนำกรอบทฤษฎีและสังเคราะห์ตัวแบบในการวิเคราะห์ขึ้นมาใหม่ดังต่อไปนี้

กรอบทฤษฎีในการวิเคราะห์ปฏิสัมพันธ์ระหว่างบริบทเชิงโครงสร้างกับผู้กระทำ

การพิจารณาบริบทเชิงโครงสร้างก็คือการศึกษาแบบฉบับของความสัมพันธ์ทางสังคม (patterns of social relations) หรือรูปแบบของการกระทำต่อกันในทางสังคม (social interactions) ซึ่งดำรงอยู่อย่างต่อเนื่องยาวนานและสามารถสืบทอดรูปแบบความสัมพันธ์ต่อไปได้เรื่อย ๆ แต่ก็ สามารถเกิดการเปลี่ยนแปลงได้เช่นเดียวกัน (อนุสรณ์ ลิ้มมณี, 2539: 18) ในแง่นี้ โครงสร้างจึงทำหน้าที่ในการกำหนดขอบเขตความเป็นไปได้ในการกระทำต่อผู้กระทำ หรือกำหนดพฤติกรรมของคนในสังคมว่าสิ่งใดกระทำได้ สิ่งใดไม่สามารถกระทำได้หรือกระทำแล้วยากที่จะบรรลุผลสำเร็จ โครงสร้างจึงเป็นได้ทั้งกรอบจำกัด (constraint) และโอกาส (opportunity) ในการกระทำหรือแสดงพฤติกรรมของคนในสังคม (Hay, 1995: 200)

ด้วยเหตุที่แบบฉบับของความสัมพันธ์ทางสังคมหรือโครงสร้างมีโอกาสเกิดการเปลี่ยนแปลงได้และยังให้โอกาสในการกระทำหรือแสดงพฤติกรรมทางสังคมต่อผู้กระทำตามที่ได้กล่าวมาข้างต้น จึงขึ้นอยู่กับตัวผู้กระทำว่าจะสามารถฉกฉวยโอกาสที่เกิดขึ้นเพื่อแสดงพฤติกรรมหรือกระทำในสิ่งที่จะก่อให้เกิดประโยชน์แก่ตนหรือไม่ ทั้งนี้เนื่องจากมนุษย์มีเจตนา (intention) และมี ปฏิกริยาโต้ตอบต่อสิ่งรอบตัวอยู่ตลอดเวลา (Taylor, 1979) ผู้กระทำจึงประเมินสภาพแวดล้อมรอบตัว หรือบริบทเชิงโครงสร้างอยู่ตลอดเวลา เพียงแต่จะเห็นและฉกฉวยโอกาสที่เปิดให้หรือไม่ ด้วยวิธีการใด หรือยอมรับถึงข้อจำกัดที่เกิดขึ้นหรือไม่ ในแง่นี้แนวคิดเรื่อง ความสัมพันธ์เชิงกลยุทธ์ (strategic-relational approach) ของ Bob Jessop ซึ่งถูกนำมาขยายความโดย Hay (1995: 201-202, 2002: 127-129) ชี้ให้เห็นว่า ผู้กระทำมีกลยุทธ์ในการโต้ตอบกับ บริบทเชิงโครงสร้างที่ ตนดำรงอยู่กล่าวคือ ภายใต้บริบทเชิงโครงสร้างที่เกิดขึ้นและผู้กระทำดำรง อยู่ ผู้กระทำได้กำหนด กลยุทธ์ (formulation of strategy) และนำกลยุทธ์ไปใช้ (strategic action) โดยตัดสนใจเลือกเอากลยุทธ์ใดกลยุทธ์หนึ่งมาใช้ เนื่องจากสภาพแวดล้อมหรือบริบทเชิง โครงสร้างที่เกี่ยวข้องกับการเลือกเชิงกลยุทธ์ (strategically selective context) มีใจโน้มเอียงต่อ กลยุทธ์บางอย่างมากกว่ากลยุทธ์อีกบางอย่างในการทำให้ความตั้งใจของผู้กระทำที่นำกลยุทธ์ไป ใช้บรรลุผล

การกระทำเชิงกลยุทธ์ (strategic action) ก่อให้เกิดผลลัพธ์ทั้งที่ได้ตั้งใจไว้และไม่ได้ตั้งใจ ขณะเดียวกันเมื่อผู้กระทำเป็นผู้มีการเรียนรู้ ประเมิน ปรับปรุง เปลี่ยนแปลงความสนใจหรือความ

ต้องการของตนอยู่ตลอดเวลา ดังนั้นการกระทำเชิงกลยุทธ์จึงก่อให้เกิดผล 2 ประการกล่าวคือ (Hay, 1995: 201, 2002: 133)

ประการแรก ก่อให้เกิดผลกระทบโดยตรง (direct effect) ที่มีต่อบริบทเชิงโครงสร้างทั้ง ในขณะที่ดำเนินการการกระทำเชิงกลยุทธ์นั้น และในอนาคตข้างหน้าที่จะมีผลต่อการกระทำเชิงกลยุทธ์ต่อไป ซึ่งเท่ากับว่าการกระทำเชิงกลยุทธ์ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในบริบทเชิงโครงสร้างบางส่วนขึ้น

ประการที่สอง ก่อให้เกิดการเรียนรู้เชิงกลยุทธ์ (strategic learning) แก่ผู้กระทำได้ ตระหนักถึงโอกาส และข้อจำกัดที่มาจากบริบทเชิงโครงสร้างซึ่งเกิดจากการกระทำเชิงกลยุทธ์ เพื่อให้ผู้กระทำได้ปรับปรุง เปลี่ยนแปลงกลยุทธ์ต่อมาให้ประสบความสำเร็จมากยิ่งขึ้น

ในกรณีของพรรคการเมืองซึ่งเป็นผู้กระทำ (actor) จะเลือกใช้กลยุทธ์ใดในการรณรงค์หาเสียงเลือกตั้ง เพื่อให้ได้ชัยชนะเป็นผลมาจากการประเมินบริบทเชิงโครงสร้างที่เกี่ยวข้องกับการเลือกเชิงกลยุทธ์ (strategically selective context) แล้วจึงนำไปสู่การกำหนดกลยุทธ์ (formulation of strategy) และนำกลยุทธ์ที่ได้ไปใช้ (strategic action) ทั้งนี้จะประสบความสำเร็จหรือความล้มเหลวขึ้นอยู่กับ การประเมินบริบทเชิงโครงสร้างที่เกี่ยวข้องกับการเลือกเชิงกลยุทธ์ว่าเป็นอย่างไร และกำหนดกลยุทธ์และนำกลยุทธ์ไปใช้อย่างไร

อย่างไรก็ตาม ด้วยเหตุที่ผู้กระทำมีจิตสำนึก เจตนาหรือความตั้งใจในการกระทำจึงมีการประเมิน ปรับปรุง หรือเปลี่ยนแปลงความสนใจ หรือความต้องการของตนอยู่ตลอดเวลาภายใต้บริบทเชิงโครงสร้างที่ตนดำรงอยู่ ด้วยเหตุนี้ภายใต้บริบทเชิงโครงสร้างเดียวกัน ผู้กระทำแต่ละรายจะมีความสนใจหรือความต้องการที่แตกต่างกันได้จนนำไปสู่การเลือกกลยุทธ์ที่แตกต่างกัน (Hay, 2002: 131-132) ดังนั้นเราจึงพบว่าแต่ละพรรคการเมืองมีกลยุทธ์ในการหาเสียงเลือกตั้งแตกต่างกันอันเป็นผลมาจากการประเมินบริบทเชิงโครงสร้างที่แตกต่างกันนั่นเอง หรือถึงแม้จะมีการประเมินบริบทเชิงโครงสร้างคล้ายคลึงกัน แต่อาจนำไปสู่การดำเนินกลยุทธ์ที่แตกต่างกันจากการตัดสินใจเลือกกลยุทธ์ที่คาดคิดว่าสอดคล้องกับบริบทเชิงโครงสร้างนั้น

กลยุทธ์การตลาดทางการเมือง

ในยุคปัจจุบันที่มีความเจริญก้าวหน้าทางด้านเทคโนโลยีการสื่อสาร พรรคการเมืองได้นำกลยุทธ์ทางการตลาด (marketing) ที่ใช้กับสินค้ามาใช้ในการรณรงค์หาเสียงเลือกตั้งมากยิ่งขึ้น โดยมองการเมืองว่าไม่ต่างจากการเสนอขายสินค้าจนถูกเรียกขานว่าเป็นการตลาดทางการเมือง

(political marketing) และใช้วิธีการเกี่ยวกับการโฆษณาสินค้า (commercial advertising) มาใช้ในการหาเสียงเลือกตั้ง โดยเฉพาะการโฆษณาทางสื่อโทรทัศน์ (Maarek, 1995; Newman, 1994)

แนวคิดสำคัญทางด้านการตลาดประการหนึ่งก็คือ การเข้าใจความต้องการของลูกค้าเพื่อจะได้ผลิตสินค้าออกมาตอบสนองความต้องการของพวกเขาได้ตรงจุดมากที่สุด แทนที่จะผลิตสินค้าตามความคิดของผู้ผลิตเพื่อให้ผู้ซื้อสินค้ายอมรับในคุณภาพของสินค้า (Newman, 1994: 8) นอกจากนี้กลยุทธ์ทางการตลาดที่สำคัญอีกประการหนึ่งเพื่อความสำเร็จเหนือคู่แข่งก็คือ ความสามารถในการสร้างตลาดใหม่(niche market) ที่คู่แข่งยังไม่เคยกระทำมาก่อนซึ่งก็คือการนำเสนอสินค้าใหม่ที่ไม่เคยมีคู่แข่งผลิตมาก่อนนั่นเอง โดยผลิตขึ้นมาภายใต้โอกาสที่เปิดขึ้นจากปัญหาที่ผู้ซื้อกำลังเผชิญอยู่ ทำให้ต้องการสินค้าเพื่อสนองตอบต่อปัญหานั้น (Meyer, 2002: 51) ดังนั้น เมื่อพิจารณาในแง่กลยุทธ์ของพรรคการเมืองที่นำแนวคิดทางด้านการตลาดมาปรับใช้ก็คือ การผลิตนโยบายหาเสียง ซึ่งถือเป็นสินค้าการเมืองที่สำคัญสนองตอบความต้องการของประชาชนได้อย่างตรงจุดให้มากที่สุดเพื่อแก้ปัญหาที่ประชาชนกำลังเผชิญอยู่ในชีวิตประจำวัน ซึ่งยังไม่มี พรรคการเมืองใดเคยนำเสนอมาก่อน หลังจากผ่านการเรียนรู้ความต้องการดังกล่าวจากการวิจัย สัมภาษณ์ หรือลงไปคลุกคลีค้นหาข้อมูลจากประชาชนในพื้นที่ต่าง ๆ

การที่จะทำให้การรณรงค์หาเสียงเลือกตั้งด้วยการนำกลยุทธ์ทางการตลาดไปใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลต้องคำนึงถึงหลักสำคัญ 3 ประการด้วยกัน ประการแรกคือ การแบ่งหรือแยกประเภทผู้ใช้สิทธิเลือกตั้งออกเป็นกลุ่ม (market segmentation) เพื่อให้สิ่งที่จะนำเสนอออกมานั้นถูกส่งผ่านออกไปอย่างตรงเป้าหมายที่ความต้องการตามความแตกต่างของแต่ละกลุ่มแต่ละประเภท

ประการที่สอง การวางตำแหน่งตัวผู้สมัครและพรรค (candidate and party positioning) หลังจากผ่านการประเมินตนเองเทียบกับนักการเมือง/พรรคการเมืองคู่แข่งแล้ว ซึ่งหมายถึง การเสนอให้ผู้มีสิทธิเลือกตั้งเห็นถึงบุคลิกภาพ (personality) ภาพลักษณ์ (image) และรูปแบบ (style) ทางการเมืองของตัวผู้สมัครและพรรคการเมืองของตนว่ามีความโดดเด่นแตกต่างจากคู่แข่งอย่างไร เพื่อจูงใจผู้ใช้สิทธิเลือกตั้งให้มากที่สุด

และประการสุดท้ายเมื่อได้กระทำทั้งสองประการดังกล่าวแล้วจึงนำไปสู่การกำหนดกลยุทธ์และนำกลยุทธ์ไปใช้ (strategy formulation and implementation) ซึ่งหมายถึงการผลิต

นโยบายและน่านโยบายและตัวผู้สมัครไปใช้ในการหาเสียงนั่นเอง (Maarek, 1995: 31-41; Newman, 1994: 11)

ตามที่ได้กล่าวมา เราได้พบว่าการนำกลยุทธ์ทางการตลาดมาใช้ในทางการเมืองนั้น มิได้กระทำตามอำเภอใจของผู้กำหนดกลยุทธ์แต่อย่างใด แต่เกิดขึ้นหลังจากการพิจารณาและประเมินบริบทเชิงโครงสร้างในช่วงเวลาของการเลือกตั้งนั้น ๆ แล้ว (Trent and Friedenber, 1991: 63) ไม่ต่างไปจากการประเมินสภาวะตลาดเพื่อกำหนดกลยุทธ์ทางการตลาดของสินค้า (commercial marketing) ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่ากลยุทธ์ทางการเมืองเป็นผลผลิตของผู้สมัครและทีมงานที่เชื่อว่าจะสามารถสร้างความพึงพอใจและโน้มน้าวใจผู้มีสิทธิเลือกตั้งได้มากที่สุดเพื่อผลสำเร็จในทางการเมืองมากที่สุดหลังจากประเมินตนเองและสภาพแวดล้อมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องแล้ว

กลยุทธ์ทางการเมืองดังกล่าวถูกนำไปใช้ต่อกลุ่มเป้าหมายผ่านการโฆษณาทางการเมือง (political advertising) โดยเฉพาะในยุคที่เทคโนโลยีการสื่อสารมีความก้าวหน้า นักการเมืองหันมานิยมใช้สื่อโทรทัศน์เป็นเครื่องมือในการแพร่กระจายกลยุทธ์ของตนเองมากที่สุด เนื่องจากเชื่อว่าเป็นช่องทางการสื่อสารที่สามารถแพร่กระจายข้อมูลของผู้สมัครและพรรคได้อย่างรวดเร็วและทั่วถึงมากที่สุด ยิ่งนักการเมืองหรือพรรคการเมืองโฆษณาหาเสียงผ่านทางเครื่องมือสื่อสารต่างๆ โดยเฉพาะสื่อโทรทัศน์มากเพียงใดโอกาสที่จะประสบความสำเร็จในการเลือกตั้งเหนือพรรคคู่แข่งก็ย่อมมีมากขึ้น ดังนั้นเงินทุนในการหาเสียงจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งในการเลือกตั้งเพราะจัดเป็นหนึ่งในทรัพยากรทางการเมือง (political resource) ที่สำคัญโดยเฉพาะในยุคปัจจุบันตามที่ Dahl (1991: 35) ชี้ให้เห็นว่าทรัพยากรทางการเมืองนั้นทำให้ผู้ครอบครองมีอิทธิพลทางการเมืองเหนือผู้อื่น พรรคการเมืองที่มีเงินทุนเป็นจำนวนมากจึงย่อมมีความได้เปรียบในสนามการเลือกตั้งเพราะสามารถเผยแพร่กลยุทธ์ต่าง ๆ ผ่านช่องทางการสื่อสารต่าง ๆ ได้มากกว่าพรรคการเมืองที่มีเงินทุนต่ำ

กลยุทธ์การตลาดทางการเมืองแบบประชานิยม

อาจกล่าวได้ว่า ประชานิยม (Populism) เป็นกลยุทธ์การตลาดทางการเมืองประเภทหนึ่ง เนื่องจากรูปแบบการหาเสียงเลือกตั้งนั้นครอบคลุมตั้งแต่การตั้งชื่อพรรค คำขวัญพรรค สัญลักษณ์พรรค ผู้นำพรรค ผู้สมัครของพรรค ตลอดไปจนถึงนโยบายพรรคที่นำไปใช้ในการรณรงค์หาเสียงเลือกตั้ง ซึ่งล้วนแล้วแต่มีเป้าหมายหลักเพื่อชัยชนะในการเลือกตั้ง ฐุ่ใจผู้ใช้สิทธิเลือกตั้งให้มีความ

นิยมชมชอบต่อผู้สมัครและพรรคด้วยการสื่อสารทางการเมืองที่เข้าใจง่าย ไม่สลับซับซ้อน ใช้เทคนิคทางการตลาดผ่านช่องทางสื่อสารสมัยใหม่โดยเฉพาะสื่อโทรทัศน์ แยกให้เห็นความแตกต่างกับพรรคการเมืองคู่แข่งในลักษณะขาวกับดำ เน้นให้ผู้มีสิทธิเลือกตั้งเห็นถึงผลประโยชน์ที่จะได้รับที่เป็นรูปธรรม มุ่งแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าในระยะสั้น โดยเฉพาะในช่วงที่สังคมตกอยู่ในสภาวะวิกฤติ มากกว่าการคำนึงถึงนโยบายที่จะแก้ไขปัญหาและสร้างประโยชน์ให้กับสังคมในระยะยาว

อย่างไรก็ตาม ในวงวิชาการยังมีการถกเถียงถึงความหมายของประชานิยมว่าคืออะไรกันแน่ (Taguieff 1995: 9-43; Meny and Surel, 2002: 6; Roberts, 1995: 84; Taggart, 1996: 32) เพราะถูกนำไปใช้อธิบายในกรณีต่าง ๆ อย่างกว้างขวาง แต่สำหรับกรณีของกลยุทธ์ทางการเมืองนั้น Betz (1998: 4) ชี้ให้เห็นว่าหมายถึง รูปแบบของการให้เหตุผล สไตล์ทางการเมือง ยุทธศาสตร์ทางการเมืองและอุดมการณ์ทางการเมืองประเภทหนึ่งกล่าวคือ เมื่อพิจารณาในแง่รูปแบบการให้เหตุผล ประชานิยมจะเน้นย้ำในเรื่องสามัญสำนึกของประชาชนทั่วไปโดยเชื่อว่าปัญหาต่าง ๆ ในโลกปัจจุบันที่สลับซับซ้อนสามารถแก้ไขได้ไม่ยากด้วยวิธีการง่าย ๆ ที่คนทั่วไปมีอยู่ในชีวิตประจำวัน เพียงแต่ประชาชนเหล่านี้กลับถูกปิดกั้นโอกาสที่จะทำให้อำนาจทางการเมืองได้รับฟังความคิดเห็นและเข้ามามีบทบาทในทางการเมือง ส่วนในด้านรูปแบบหรือสไตล์และยุทธศาสตร์ทางการเมือง หัวใจหลักของประชานิยมคือ การอ้างว่าได้กระทำในนามของความดีเห็น ความต้องการหรือความรู้สึกของคนธรรมดาสามัญทั่วไป และระดมความคับข้องใจของพวกเขาเหล่านั้นต่อต้านศัตรูฝ่ายตรงข้ามที่เชื่อว่าเป็นผู้มีส่วนสำคัญต่อสภาพการดำรงอยู่ของพวกเขาในปัจจุบัน รูปแบบและกลยุทธ์ของการเมืองแบบนี้จึงต้องสร้างศัตรูหรือชี้ตัวศัตรูให้ประชาชนเห็น และประการสุดท้ายในด้านอุดมการณ์ ยึดมั่นในจริยธรรมการทำงานหนักเห็นว่าการทำงานอย่างแข็งขันของคนธรรมดาสามัญทั่วไปเป็นสิ่งที่สร้างคุณค่าและความมั่งคั่งให้แก่ชุมชน ในขณะที่เวลานี้ปฏิเสธสภาพการณ์ทางสังคม เศรษฐกิจและระบบการเมืองที่ดำรงอยู่ว่ารับใช้ผลประโยชน์คนส่วนน้อยมากกว่าคนหมู่มาก จึงเรียกร่องหาระบบที่เชื่อว่าเป็นประชาธิปไตยที่แท้จริงที่สามารถกระจายผลประโยชน์ให้กับคนในสังคมได้อย่างเท่าเทียมกัน

Canovan (2002: 25, 33-34) ให้ข้อสรุปที่ไม่แตกต่างกันว่า ลักษณะร่วมของกลยุทธ์ทางการเมืองแบบประชานิยมนั้นคือ การกล่าวอ้างถึงประชาชน และอ้างว่าการเมืองการปกครองที่มีความชอบธรรมนั้นจะต้องเป็นการปกครองในระบอบประชาธิปไตย ที่อำนาจอธิปไตยเป็นของปวงชน (popular sovereignty) และคำนึงถึงเสียงส่วนใหญ่ (majority rule) การตัดสินใจทางการเมือง

ต้องอยู่ภายใต้การควบคุมของประชาชน โดยใช้เครื่องมือทางการเมืองที่สะท้อนถึงเจตนารมณ์ที่แท้จริงของประชาชนเช่น ประชามติ เป็นต้น

สำหรับวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ผู้วิจัยไม่เพียงดำเนินการศึกษาภายใต้กรอบการอธิบายดังกล่าวข้างต้นเท่านั้น แต่ยังมุ่งให้ความสนใจต่อความหมายของประชานิยมในด้านของนโยบายที่พรรคการเมืองใช้ในการรณรงค์หาเสียงเลือกตั้งหรือนโยบายของรัฐบาลที่ใช้ในการบริหารประเทศ โดยเฉพาะนโยบายทางเศรษฐกิจ ซึ่งกลยุทธ์ทางการเมืองแบบประชานิยมในเรื่องนี้มีเป้าหมายเพื่อสร้างคะแนนนิยมทางการเมืองเป็นหลักสำคัญ มากกว่าการคำนึงถึงความเหมาะสมในทางเศรษฐศาสตร์และระเบียบวินัยทางการคลัง (Kaufman and Stallings, 1991: 38; Sachs, 1990:10)

ปัจจัยหรือเงื่อนไขที่เปิดโอกาสให้นักการเมือง / พรรคการเมืองใช้กลยุทธ์ทางการเมืองแบบประชานิยมมาจากบริบทเชิงโครงสร้างในสังคมนั้นๆ ที่เกิดปัญหาในชั้นวิกฤติด้านใดด้านหนึ่ง (Taggart, 2002: 69) ซึ่งรวมถึงวิกฤติทางด้านเศรษฐกิจ จนทำให้นักการเมืองหรือพรรคการเมืองที่มองเห็นปัญหาดังกล่าวฉกฉวยโอกาสใช้กลยุทธ์ทางการเมืองที่สอดคล้องกับวิกฤติดังกล่าว สร้างความสำเร็จทางการเมืองให้กับตนเอง ด้วยเหตุนี้ แนวคิดนี้จึงถูกนำไปใช้อธิบายอย่างแพร่หลายในด้านต่าง ๆ และในสังคมต่าง ๆ ทั้งสังคมด้อยพัฒนา สังคมที่กำลังพัฒนาและสังคมอุตสาหกรรมที่ได้รับการยอมรับแล้วว่าระบบการเมืองแบบประชาธิปไตยได้ลงหลักปักฐานเป็นที่เรียบร้อยแล้ว

เมื่อเป็นเช่นนี้เราจึงพบว่า กลยุทธ์ทางการเมืองแบบประชานิยมนั้นสามารถเกิดขึ้นได้ในทุกระบบการเมือง (political regime) และทุกระบบเศรษฐกิจ ทั้งระบบการเมืองแบบเผด็จการที่ผู้นำบริหารประเทศโดยใช้กำลังอำนาจที่เด็ดขาด ผู้ขาดอำนาจไว้ที่บุคคลเพียงคนเดียวหรือคณะเดียวหรือในระบบประชาธิปไตย ซึ่งแหล่งที่มาของอำนาจมาจากประชาชนโดยผ่านกระบวนการเลือกตั้งและกลไกรัฐสภา ในระบบเศรษฐกิจที่อำนาจรัฐผูกขาดกระบวนการผลิต หรือในระบบเศรษฐกิจทุนนิยมเสรีที่รัฐปล่อยให้เอกชนเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการผลิตและการกระจายสินค้าและบริการ เนื่องจากกลยุทธ์ทางการเมืองแบบประชานิยมมีความสัมพันธ์อย่างแนบแน่นระหว่างบริบทเชิงโครงสร้างในสังคมที่เกิดสภาวะวิกฤติกับผู้นำทางการเมืองที่ฉกฉวยโอกาสจากภาวะวิกฤตินั้นมาเป็นประโยชน์ต่อการขึ้นสู่อำนาจ สร้างความชอบธรรมทางการเมืองและรักษาอำนาจทางการเมืองของตนเองเอาไว้

ในกรณีของประเทศในภูมิภาคละตินอเมริกาหรืออเมริกากลาง ซึ่งเมื่อกล่าวถึงหรืออธิบายถึงประชานิยมคนส่วนใหญ่มักนึกถึงประเทศแถบนี้ เมื่อพิจารณาปฏิสัมพันธ์ระหว่างบริบทเชิงโครงสร้างกับการกระทำจะพบว่า โครงสร้างอำนาจทางการเมืองซึ่งถูกผูกขาดโดยชนชั้นนำทางการเมืองที่เป็นเจ้าที่ดินในชนบท และชนชั้นนำทางการเมืองเกษตรและการส่งออกมาอย่างยาวนานได้เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นในยุคทศวรรษปี 1930 เมื่อเกิดกระบวนการกลายเป็นเมือง (urbanization) ที่ขยายตัวอย่างรวดเร็ว เนื่องจากชนชั้นล่างที่เป็นกรรมกรในเมืองมีจำนวนมากขึ้นจนกลายเป็นฐานอำนาจทางการเมืองกลุ่มใหม่ในสังคม ผู้นำพรรคการเมืองจึงใช้ฐานเสียงของกรรมกรเป็นเครื่องมือในการขึ้นสู่อำนาจ

ในขณะเดียวกัน เมื่อพิจารณาจากบริบทเชิงโครงสร้างทางด้านเศรษฐกิจและสังคมจะพบว่า ในช่วงทศวรรษปี 1930 และ 1940 ผลกระทบจากภาวะเศรษฐกิจถดถอยทั่วโลกและสงครามโลกครั้งที่ 2 ภูมิภาคละตินอเมริกา ซึ่งได้รับผลกระทบที่ไม่แตกต่างจากภูมิภาคอื่น ๆ ได้เกิดความรู้ สึกที่หันมาตระหนักและทบทวนถึงโครงสร้างทางเศรษฐกิจและสังคมของตนเอง โดยเฉพาะความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจกับชาติตะวันตกที่รู้สึกว่าคุณเอารัดเอาเปรียบและดูคับแคบ ทรัพยากรสร้างความมั่งคั่งให้กับชาติตะวันตกแทนที่จะเป็นสังคมของตนเอง อุดมการณ์ชาตินิยม (nationalism) และการพัฒนานิยม (developmentalism) ได้กลายเป็นอุดมการณ์หลักในขณะนั้น ทั้งนี้ในบรรดานโยบายทางเศรษฐกิจที่เกี่ยวข้องกับกระแสอุดมการณ์ชาตินิยมและพัฒนานิยมที่นักการเมืองใช้หาเสียงและบริหารประเทศที่สำคัญที่สุดแห่งยุคสมัยที่เสนอให้เป็นทางออกแก่ประชาชนก็คือนโยบายประชานิยม ทิศทางการพัฒนาประเทศภายใต้แนวคิดของนโยบายนี้จึงเปลี่ยนแปลงจากการพึ่งพิงประเทศตะวันตก ซึ่งเป็นการสร้างความเจริญเติบโตจากภายนอก มาเป็นนโยบายการพัฒนาที่เน้นการเจริญเติบโตจากภายใน ด้วยการใช้นโยบายอุตสาหกรรมแบบทดแทนการนำเข้า (import substitution industry – ISI) กำหนดมาตรการต่าง ๆ เพื่อปกป้องอุตสาหกรรมจากการแข่งขันของต่างชาติ (protectionism) ผลกระทบของการเปลี่ยนทิศทางการพัฒนาประเทศทำให้ชนชั้นนำเดิมทางการเมืองเกษตร และภาคการส่งออกซึ่งพึ่งพิงตลาดโลกเป็นหลักได้อ่อนกำลังลง ในขณะที่อุตสาหกรรมเพื่อทดแทนการนำเข้าได้สร้างชนชั้นใหม่ขึ้นมาคือกรรมกรในเมืองที่มีพลังต่อรองทางการเมืองสูงจากการรวมตัวเป็นสหภาพแรงงาน (Malloy, 1996: 127-128; Sach, 1990: 10-12; Wynia, 1982: 133-138; Corradi 1985: 41-52)

ปรากฏการณ์ดังกล่าวข้างต้นส่งผลต่อการก้าวขึ้นสู่อำนาจของ Juan Peron (1946-1955) ซึ่งใช้พรรค Peronista ที่มีสมาชิกพรรคส่วนใหญ่เป็นกรรมกรอาร์เจนตินาผลักดันตนเองขึ้นสู่

บัลลังก์ประธานาธิบดี ด้วยการนำใช้กลยุทธ์ทางการเมืองแบบประชานิยมเป็นเครื่องมือในการเคลื่อนไหวเพื่อขึ้นสู่อำนาจ กลยุทธ์ทางการเมืองแบบประชานิยมจึงเป็นปฏิบัติการทางการเมืองที่มีต่อการปิดกั้นหรือขัดขวางการเข้าสู่วงจรรอำนาจทางการเมืองของชนชั้นอื่น ๆ จากชนชั้นนำที่ควบคุมกฎเกณฑ์ กติกาทางการเมืองมาอย่างยาวนาน

รัฐบาลที่มีลักษณะชาตินิยมของ Peron ประกาศใช้นโยบายที่หวังจะยกระดับอุตสาหกรรมของเอกชนในประเทศให้เจริญก้าวหน้าอย่างรวดเร็ว และสกัดกั้นคู่แข่งต่างชาติด้วยการให้รัฐเข้าไปช่วยเหลือในด้านต่าง ๆ เช่น การตั้งกำแพงภาษี การกำหนดให้ค่าเงินแข็งค่าเพื่อสร้างความได้เปรียบในการส่งนำเข้าสินค้าประเภททุนเพื่อนำมาใช้ในภาคอุตสาหกรรม ขณะเดียวกันก็พยายามกีดกันการลงทุนจากต่างชาติด้วยการใช้มาตรการต่าง ๆ เช่น การห้ามต่างชาตินำรายได้ส่งกลับประเทศ และการยึดกิจการต่างชาติมาเป็นของรัฐ เป็นต้น นอกจากนี้รัฐบาลยังผูกขาดการค้าระหว่างประเทศ เช่นผูกขาดตลาดซื้อขายสินค้าเกษตร ด้วยการซื้อจากเกษตรกรในราคาต่ำแล้วนำไปขายให้กับต่างประเทศในราคาที่สูงมาก รัฐบาลยังยึดธนาคารพาณิชย์เอกชนให้ตกเป็นของรัฐ บรรดากิจการที่เกี่ยวข้องกับการสาธารณูปโภค การสื่อสาร โทรคมนาคมทั้งหลายถูกแปลงเป็นของรัฐเช่นเดียวกัน การดำเนินการเช่นนี้ทำให้รัฐบาลสามารถเพิ่มประสิทธิภาพในการพัฒนาประเทศ และบรรลุผลได้ อย่างรวดเร็วในการกระจายประโยชน์ของโครงการและมาตรการต่าง ๆ ไปยังกลุ่มกรรมกรในเมืองเกษตรกรและคนยากจนในเขตชนบท ซึ่งถือเป็นการลดทอนอำนาจของนายทุนส่งออกสินค้าเกษตรและชนชั้นนำทางการเกษตรในชนบทที่มีอิทธิพลต่อเกษตรกรมาอย่างต่อเนื่องและยาวนาน

แต่นโยบายประชานิยมของ Peron ต้องประสบกับความล้มเหลวเนื่องจากเผชิญกับจำกัดทั้งภายในประเทศและต่างประเทศกล่าวคือ การพึ่งพาการค้าขายสินค้าเกษตรกับต่างประเทศ ซึ่งเป็นแหล่งรายได้สำคัญที่รัฐบาลนำมาใช้ในการดำเนินโครงการต่างๆ เพื่อคนยากจนต้องประสบกับอุปสรรคเมื่อราคาสินค้าเกษตรในตลาดโลกตกต่ำ ขณะเดียวกันในช่วงปี 1950-1951 ภายในประเทศเกิดความแห้งแล้งอย่างหนักส่งผลต่อปริมาณและคุณภาพของผลิตผลทางการเกษตร อีกทั้งรัฐบาลยังต้องแบกรับภาระต้นทุนที่สูงมากทางด้านกรนำเข้าเชื้อเพลิงและวัตถุดิบเพื่อส่งเสริมอุตสาหกรรมของประเทศ (Peralta-Ramos 1992: 19; Wynia, 1982: 157-159)

กรณีของชิลี ในสมัยของประธานาธิบดี Salvador Allende ซึ่งปกครองประเทศในช่วงปี 1970-1973 นั้น Larrain and Meller (1991: 175) เห็นว่ามีลักษณะเป็นประชานิยมภายใต้อุดมการณ์ทางการเมืองแบบสังคมนิยม (socialist-populist) กล่าวคือ มีเป้าหมายต้องการนำสังคมนิยมไปสู่ความเป็นสังคมนิยม ด้วยการใช้นโยบายเศรษฐกิจที่มีลักษณะประชานิยม โดยเฉพาะในช่วงแรกของการบริหารประเทศ ทั้งนี้ เงื่อนไขทางเศรษฐกิจในยุคสมัยก่อนที่ Allende จะได้รับการสนับสนุนให้เป็นผู้นำประเทศนั้น รัฐบาลในยุคก่อนหน้านั้นมีนโยบายทางเศรษฐกิจในลักษณะที่อนุรักษ์ เนื่องจากมุ่งเน้นรักษาเสถียรภาพทางเศรษฐกิจด้วยการควบคุมอัตราเงินเฟ้ออย่างเคร่งครัด ในด้านการกระจายรายได้และสร้างความเติบโตทางเศรษฐกิจนั้นมีความเชื่อมั่นในทฤษฎี การไหลรินสู่เบื้องล่าง (trickle down) จากเศรษฐกิจในระดับบนของประเทศไปสู่ประชาชนในพื้นที่ ต่าง ๆ อย่างไรก็ตาม แนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจเช่นนี้กลับไม่สามารถควบคุมอัตราเงินเฟ้อที่เพิ่มสูงขึ้นเรื่อย ๆ ได้ ขณะที่กรรมกรและคนจนโดยทั่วไปมีปฏิกริยาในด้านลบต่อรัฐบาล การชุมนุมประท้วงของกรรมกรเพิ่มสูงขึ้นเรื่อย ๆ ในปี 1968 มีการประท้วง 648 ครั้ง ปีต่อมาเพิ่มเป็น 1,127 ครั้งและปี 1970 ซึ่งเป็นปีของการเลือกตั้งประธานาธิบดี มีการประท้วงเพิ่มขึ้นสูงถึง 1,580 ครั้ง

รัฐบาลใหม่ของชิลีภายใต้การนำของประธานาธิบดี Allende ผู้นำพรรค Unidad Popular เห็นว่า โครงสร้างทางเศรษฐกิจที่เป็นอยู่ตกอยู่ภายใต้การควบคุมของชนชั้นนำผู้มีอภิสิทธิ์ในสังคมจำนวนน้อย และเศรษฐกิจพึ่งพาการกำหนดทิศทางของต่างชาติสูงยิ่ง เพราะการนำเข้าเทคโนโลยีจากโลกตะวันตกทำให้เกิดการเลียนแบบการผลิตสินค้า อีกทั้งยังเลียนแบบรูปแบบการบริโภคของโลกตะวันตกอีกด้วย ส่งผลทำให้การผลิตและการบริโภคถูกกำหนดจากภายนอก รูปแบบการผลิตและการบริโภคเช่นนี้คนกลุ่มน้อยในสังคมที่มีฐานะ มีรายได้สูงได้รับประโยชน์ ขณะที่ช่องว่างระหว่างคนรวยและคนยากจนยิ่งห่างมากขึ้นเรื่อย ๆ และอำนาจทางการเมืองก็ตกอยู่ในมือชนชั้นนำที่มีฐานะซึ่งเป็นคนส่วนน้อยด้วยเช่นเดียวกัน

กลยุทธ์ทางการเมืองของพรรคและรัฐบาลภายใต้การนำของผู้นำพรรค Unidad Popular จึงพยายามให้ประชาชนเห็นว่า ตนเองนั้นมีเป้าหมายต้องการสถาปนาระบอบประชาธิปไตยที่แท้จริงให้เกิดขึ้นด้วยการเปลี่ยนแปลงอำนาจจากมือของชนชั้นนำกลุ่มน้อยผู้มีอภิสิทธิ์ในสังคมไปยังกรรมกรและชาวไร่ ชาวนาทั้งหลาย ซึ่งการเปลี่ยนแปลงที่ว่านี้ดำเนินการผ่านนโยบายเศรษฐกิจที่ให้รัฐเป็นกลไกหลักในการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจแทนที่เอกชน โดยมีนโยบายที่สำคัญ ๆ เช่น การยึดกิจการเหมืองแร่หลายประเภทจากบริษัทเอกชนโดยเฉพาะสหรัฐฯ มาเป็นของชาติ การ

ขยายพื้นที่เขตอุตสาหกรรมที่เป็นของรัฐเพิ่มมากขึ้น การปฏิรูปการเกษตร การให้ธนาคารพาณิชย์ กลายเป็นกิจการของรัฐ การให้รัฐเข้าควบคุมบริษัทค้าส่งและการกระจายสินค้า

ผลของการแทรกแซงของรัฐในทางเศรษฐกิจทำให้เศรษฐกิจของชิลีเติบโตอย่างไม่เคย คาดคิดเอาไว้ ในปี 1971 ซึ่งถือเป็นขวบปีแรกที่รัฐบาลของประธานาธิบดี Allende บริหารประเทศ ปรากฏว่าคุณภาพชีวิตของประชาชนดีขึ้นมาก อัตราการว่างงานลดต่ำลง ผลผลิตสินค้าทางด้าน อุตสาหกรรมเพิ่มขึ้นจาก 2% เป็น 13.6% อัตราเงินเฟ้อลดลงจากปี 1970 ที่อยู่ที่ 36.1% เหลือ เพียง 22.1% ช่องว่างทางด้านรายได้ลดต่ำลง การกระจายรายได้ดีขึ้น กรรมกรระดับล่างได้รับ ค่าจ้างแรงงานที่ดีขึ้นมาก แต่กระนั้น บรรยากาศทางสังคมที่ดีขึ้นในช่วงแรกนั้นก็กลับเลวร้ายลงจาก การที่รัฐทุ่มเทงบประมาณเป็นจำนวนมากเพื่อสร้างความเติบโตทางเศรษฐกิจด้วยการจัดทำ งบประมาณแบบขาดดุล ส่งผลทำให้ในปี 1972-1973 ยอดหนี้สาธารณะเพิ่มสูงขึ้น เงินทุนสำรอง ระหว่างประเทศลดต่ำลงอย่างรวดเร็ว ดุลบัญชีการค้าเปลี่ยนจากเกินดุลเป็นขาดดุลซึ่งเป็นผลมา จากราคาแร่ทองแดง ซึ่งเป็นหนึ่งในกิจการสำคัญของชาติในตลาดโลกลดต่ำลงอย่างมาก เกิด ปัญหาเงินเฟ้ออย่างรุนแรงในระดับตัวเลข 3 หลัก สินค้าอุปโภคบริโภคขาดแคลนอย่างหนักทำให้ ตลาดมืดขยาย ตัวไปทั่ว ผลกระทบที่เลวร้ายเหล่านี้ส่งผลทำให้รัฐบาลของ Allende ถูกรัฐประหาร และชิลีถูกปกครองโดยรัฐบาลทหารในเวลาต่อมา (Larrain and Meller, 1991: 175-212)

ตามที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้นว่า นโยบายที่มีลักษณะประชานิยมสามารถเกิดขึ้นได้ในทุก ระบอบการเมืองและระบบเศรษฐกิจ เพราะขึ้นอยู่กับตัวผู้นำที่มองเห็นถึงประโยชน์ที่ตนเองจะได้อรับจากนโยบายนั้นทั้งเพื่อการขึ้นสู่อำนาจและการรักษาอำนาจ รวมถึงผลประโยชน์โดยตรงในรูป ของรายได้และทรัพย์สินเพื่อตนเองและพวกพ้อง ดังนั้น แม้ว่าพัฒนาการทางเศรษฐกิจและสังคม ในเวลาต่อมาจะส่งผลทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่อบริบทเชิงโครงสร้างในภูมิภาคละตินอเมริกา แต่หากบริบทเชิงโครงสร้างนั้นเหมาะสมสอดคล้องและเอื้ออำนวย กลยุทธ์ทางการเมืองแบบ ประชานิยมก็ยังคงสามารถนำมาใช้ได้อีกต่อไปเรื่อย ๆ หากผู้นำสามารถสร้างปฏิสัมพันธ์กับบริบท เชิงโครงสร้างนั้น กล่าวคือ นับตั้งแต่ยุคทศวรรษปี 1980 เป็นต้นมา กระแสเสรีนิยมใหม่ (neo-liberalism) กัดดันให้บรรดาประเทศแถบละตินอเมริกาปรับโครงสร้าง (structural adjustment) ปฏิรูประบบตลาด (market reform) ลดการแทรกแซงของรัฐต่อสังคมเพื่อแก้ปัญหาวิกฤติหนี้สิน ที่เกิดขึ้นอันเป็นผลสืบเนื่องจากนโยบายประชานิยมที่มีมาก่อนหน้านี้ที่รัฐทุ่มโครงการต่าง ๆ มากมายเพื่อการขยายตัวทางเศรษฐกิจและหวังเสียงสนับสนุนจากประชาชน เมื่อเป็นเช่นนั้น การที่ รัฐบาลมุ่งเน้นนโยบายเศรษฐกิจแบบตลาดเสรี (free market) เน้นวินัยทางการคลัง (fiscal

discipline) จึงมีความขัดแย้งกับทิศทางนโยบายหาเสียงแบบประชานิยมที่ใช้มาก่อนหน้านี้ ซึ่งเน้นการแทรกแซงของรัฐ ให้ความคุ้มครองอุตสาหกรรมของประเทศ มีอุดมการณ์แบบชาตินิยมให้ความคุ้มครองแรงงาน ประกันค่าแรงขั้นต่ำ ขณะที่แนวคิดเสรีนิยมใหม่ทำให้ตลาดแรงงานเคลื่อนไหวตามกลไกตลาด ไม่คุ้มครองแรงงานเช่นเดิม ซึ่งจะส่งผลให้กลายเป็นการทำลายฐานเสียงสนับสนุนที่สำคัญของประชานิยม (Roberts, 1995: 89-90; Weyland, 1999: 379; 2001: 17) แต่ ด้วยเหตุที่ผู้นำจำเป็นต้องยินยอมรับการปรับโครงสร้างจากแรงกดดันของอุดมการณ์เสรีนิยมใหม่ ซึ่งดำเนินการผ่านองค์กรทางการเงินระดับโลกอย่างไอเอ็มเอฟและธนาคารโลกเพื่อแลกกับความช่วยเหลือทางการเงินที่ประเทศจะได้รับ ผู้นำที่คุ้นเคยกับกลยุทธ์ประชานิยมจึงจำเป็นต้องดำเนินนโยบายเศรษฐกิจตามแรงบีบบังคับดังกล่าว โดยใช้สไตรด์ทางการเมืองที่ตนเองคุ้นเคยและประชาชนเคยชินบดบังหรือกลบเกลื่อนนโยบายเศรษฐกิจรูปแบบใหม่ที่ประชาชนอาจไม่พึงพอใจ เช่น ในยุคประธานาธิบดี Carlos Menem ของอาร์เจนตินา ในช่วงหาเสียงได้ประกาศนโยบายประชานิยม แต่เมื่อขึ้นดำรงตำแหน่งกลับมีนโยบายเศรษฐกิจแบบเสรีนิยมใหม่ ได้แก่ การค้าเสรี การแปรรูปรัฐวิสาหกิจ การปฏิรูประบบราชการ ในกรณีของเม็กซิโก ประธานาธิบดี Carlos Salinas ก็เช่นเดียวกันในช่วงหาเสียงได้ประกาศนโยบายประชานิยม แต่เมื่อชนะการเลือกตั้งเป็นรัฐบาลกลับมีนโยบายเสรีนิยมใหม่ทั้งการเปิดเสรีทางเศรษฐกิจ การปฏิรูประบบราชการ การเน้นระบบตลาด เป็นต้น (Weyland, 1999: 383-384, 2001: 138-139) ดังนั้นแม้ว่าบริบทเชิงโครงสร้างได้เปลี่ยนแปลงไป กลยุทธ์ทางการเมืองแบบประชานิยมก็ยังสามารถนำมาใช้ได้อีกต่อไป หากผู้นำสามารถปรับเปลี่ยนกลยุทธ์ให้สอดคล้องกับสภาพการณ์ที่เอื้ออำนวยต่อผลประโยชน์ทางการเมืองของตน และสร้างความพึงพอใจแก่ประชาชนที่เป็นฐานสนับสนุนทางการเมือง ประชานิยมจึงเป็นกลยุทธ์ทางการเมืองที่เปลี่ยนสี เล่นแร่แปรธาตุได้ตลอดเวลาตามบริบทเชิงโครงสร้างที่เป็นตัวกำกับที่สำคัญ

กล่าวโดยสรุป ปรัชญาการณั้ประชานิยมในลาตินอเมริกาสามารถสรุปได้ว่า เมื่อพิจารณาในบริบทเชิงโครงสร้างกลยุทธ์ทางการเมืองแบบประชานิยมจะเกิดขึ้นจากปัจจัยดังต่อไปนี้

ประการแรก บริบทเชิงโครงสร้างทางการเมือง พรรคการเมืองมีปัญหาความเป็นสถาบันการเมืองถูกผูกขาดโดยชนชั้นนำกลุ่มเดิมมาอย่างยาวนาน

ประการที่สอง บริบทเชิงโครงสร้างทางเศรษฐกิจ วิกฤติเศรษฐกิจและช่องว่างระหว่างคนรวยกับกลุ่มคนจนที่ถ่างกว้างมาก

ประการที่สาม ผลกระทบจากการพัฒนาที่ไม่สมดุล (uneven development) ซึ่งทำให้ชนบทมีปัญหา ประชาชนอพยพโยกย้ายไปหาโอกาสในชีวิตในสังคมเมืองทำให้เกิดกลุ่มชนชั้นใหม่ที่เป็นคนจนเมืองจนกลายเป็นฐานทางการเมืองใหม่

และประการสุดท้าย ผลจากบริบทเชิงโครงสร้างดังที่กล่าวมาเอื้ออำนวยให้เกิดผู้นำทางการเมืองที่มุ่งเน้นใช้กลยุทธ์ทางการเมืองแบบประชานิยม ซึ่งต่างเอื้ออำนวยประโยชน์ซึ่งกันและกันระหว่างตัวผู้นำกับบริบทเชิงโครงสร้าง

ในภูมิภาคยุโรป พรรคการเมืองที่ใช้กลยุทธ์ทางการเมืองแบบเดียวกับพรรคการเมืองในภูมิภาคลาตินอเมริกา ได้รับความนิยมนิยมจากประชาชนเช่นเดียวกันภายใต้สภาวะวิกฤติด้านใดด้านหนึ่งที่ประชาชนรู้สึกร่วมกัน เมื่อบริบทเชิงโครงสร้างกับการกระทำสอดคล้องและเอื้ออำนวยซึ่งกันและกัน การเมืองในประเทศยุโรปจึงเผชิญกับการท้าทายของพรรคการเมืองที่ใช้กลยุทธ์ทางการเมืองแบบประชานิยมมาใช้เพื่อก้าวขึ้นสู่อำนาจ (Hayward, 1996)

บริบทเชิงโครงสร้างที่เป็นเงื่อนไขทำให้มีการนำกลยุทธ์ทางการเมืองแบบประชานิยมมาใช้ในยุโรปนั้น Taggart (2002: 64-65) สรุปว่ามี 4 ประการด้วยกัน

ประการแรก เกิดกระแสอุดมการณ์ทางการเมือง และพรรคการเมืองฝ่ายขวาที่เป็นส่วนผสมระหว่างฟาสซิสต์ใหม่ (neo-fascist) กับประชานิยมใหม่ (new populist) ที่แสดงความไม่ไว้ใจต่อรัฐบาล ผู้นำและพรรคการเมืองเดิมที่มีอยู่ จึงนำเสนอกลยุทธ์ให้ประชาชนเห็นว่าเป็นพรรคการเมืองที่เป็นทางเลือกใหม่ เป็นพรรคต่อต้าน (protest party) พรรคการเมืองเดิมที่ครองอำนาจอยู่

ประการที่สอง การล่มสลายของยุโรปตะวันออกจากระบอบคอมมิวนิสต์และเผด็จการไปสู่ความเป็นประชาธิปไตย (democratization) นั้นส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมแบบประชานิยม (populist movement) ขบวนการดังกล่าวนี้จึงมีความชอบธรรมในสายตาประชาชน ในการเคลื่อนไหวทางการเมือง โดยเฉพาะการต่อต้านสถาบันทางการเมืองและชนชั้นนำที่ครองอำนาจอยู่เดิม จึงกลายเป็นปัจจัยที่เอื้ออำนวยให้นักการเมือง/พรรคการเมืองนำกลยุทธ์ทางการเมืองแบบประชานิยมมาใช้

ประการที่สามเกี่ยวข้องกับทั้งสองประการที่กล่าวมาคือ เกิดวิกฤติความชอบธรรมของรัฐบาล พรรคการเมืองและผู้นำทางการเมืองที่มีอำนาจอยู่ในปัจจุบัน ประชาชนไม่ไว้วางใจและยินยอมให้ผู้นำและพรรคการเมืองที่ดำรงอยู่บริหารประเทศอีกต่อไป

ประการสุดท้าย กระบวนการรวมชาติต่าง ๆ เป็นสหภาพยุโรป(อียู) ได้ก่อให้เกิดอุดมการณ์ชาตินิยม สืบเนื่องจากความเป็นอิสระของรัฐในแต่ละสังคมที่เป็นอยู่เดิมได้ลดลงภายใต้องค์กรใหม่ที่อยู่เหนือรัฐชาติ (supranational) นักการเมือง/พรรคการเมืองใช้กลยุทธ์ทางการเมืองแบบประชานิยมอ้างความรักชาติ แยกมิตรแยกศัตรู แยกชาติกับอียูออกจากกัน

ประเทศในภูมิภาคยุโรปหลายประเทศที่เผชิญกับนักการเมือง/พรรคการเมืองที่ใช้กลยุทธ์ทางการเมืองแบบประชานิยมที่โดดเด่น อาทิ อิตาลี ในช่วงยุคแรกของทศวรรษปี 1990 ประชานิยมแพร่สะพัดเข้าสู่การเมืองของอิตาลีอย่างกว้างขวาง โดยเฉพาะการเกิดขึ้นของพรรค The Lega Nord (Northern League) ซึ่งมีจุดเริ่มต้นจากการเป็นขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมืองแบบประชานิยม (populist movement) มาก่อนหน้านี้ เป็นการรวมตัวของคนจำนวนหนึ่งที่มีภูมิหลังอุดมการณ์ที่หลากหลายแต่เป็นกลุ่มคนที่อยู่วงนอกหรือชายขอบของการเมืองปกติ ฐานเสียงของพรรคการเมืองนี้อยู่ที่ภาคเหนือเป็นหลักเพราะใช้กลยุทธ์ทางการเมืองที่ปลุกเร้าอารมณ์ความรู้สึกคับแค้นใจของประชาชนในแถบนี้ โดยชี้ให้เห็นว่าภาคเหนือซึ่งมีความมั่งคั่งทางด้านทรัพยากรและเป็นพื้นที่ทำการผลิต (productive area) เปรียบเสมือนกระดูกสันหลังทางการผลิตในระบบเศรษฐกิจของอิตาลี โดยเฉพาะอุตสาหกรรมขนาดกลางและขนาดย่อม (SME) กลับถูกกดขี่ขูดรีดทรัพยากรและความมั่งคั่ง ไปแจกจ่ายยังพื้นที่ภาคใต้ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีผลผลิตต่ำ ฝ่ายตรงข้ามที่พรรคนี้โจมตีเพื่อแสวงหาเสียงสนับสนุนจึงเป็นคนภาคใต้ และบรรดาผู้อพยพชาวอาหรับและคนผิวดำที่พรรคเชื่อว่าร่วมเข้ามาใช้ประโยชน์ทางเศรษฐกิจที่คนภาคเหนือเป็นผู้สร้าง รวมทั้งสถาบันทางการเมือง(political establishment) และนายทุนธุรกิจอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ที่ร่วมผลประโยชน์กับพรรคการเมืองที่ครองอำนาจมาอย่างยาวนาน (Betz, 1998: 48-51; Tarchi, 2002: 128) ด้วยเหตุนี้ หนึ่งในนโยบายของพรรค The Lega Nord ก็คือ การเสนอให้อิตาลีปกครองด้วยระบอบสหพันธรัฐแบบเดียวกับสหรัฐอเมริกา เพื่อให้ผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ โดยเฉพาะระบบงบประมาณตกอยู่ กับรัฐบาลท้องถิ่นในพื้นที่ภาคเหนืออย่างเต็มที่แทนที่จะต้องถูกกระจายไปยังพื้นที่ภาคใต้ที่พวกเขาเห็นว่าไม่มีความเป็นธรรม

การแสวงหาเสียงสนับสนุนดังกล่าวข้างต้น พรรค The Lega Nord ใช้กลยุทธ์การสื่อสารถึงประชาชนโดยทั่วไปด้วยข้อความที่สั้น กระชับ เข้าใจง่าย ตอกย้ำถึงอัตลักษณ์ของคนในชาติเพื่อสร้างความปรองดอง สมานฉันท์ สลายการแบ่งแยกออกเป็นชนชั้นต่าง ๆ ของคนในสังคม ภาษาที่พรรคนี้ใช้จะเรียบง่ายเป็นภาษาที่คนทั่วไปตามท้องถนนใช้ในชีวิตประจำวันเพื่อให้เกิดการสื่อสารที่รวดเร็ว และตอกย้ำอยู่เสมอว่าพรรคเป็นของคนทั่วไปไม่ใช่ของใครคนใดคนหนึ่ง ทุกคนสามารถเข้ามามีส่วนร่วมกับพรรคได้อย่างเท่าเทียมกัน (Tarchi, 2002: 125-128)

แต่การเกิดขึ้นของนักการเมืองและพรรคการเมืองแบบประชานิยมที่สร้างความหือหาวและสับสนให้กับการเมืองของอิตาลีมากที่สุดผู้หนึ่งก็คือ Silvio Berlusconi ซึ่งก่อตั้งพรรค Forza Italia หรือพรรค Go Italy! เมื่อเดือนธันวาคม ปี 1993 ในเดือนมีนาคมปีต่อมาเขาก็สามารถชนะการเลือกตั้ง เพียงแค่ 4 เดือนหลังจากการตั้งพรรคเขาก็เปลี่ยนฐานะจากนายทุนทางการเมืองการสื่อสารโทรคมนาคมมาเป็นนายกรัฐมนตรี เหตุผลสืบเนื่องมาจากกลยุทธ์ทางการเมืองของเขาที่ทำให้ประชาชนรู้สึกว่าเป็นพวกเดียวกันกับเขา แม้ว่าเขาร่ำรวยเป็นอภิมหาเศรษฐีแต่สามารถสร้างภาพลักษณ์ว่าเป็นคนธรรมดาทั่ว ๆ ไปไม่แตกต่างจากคนเดินดินกินข้าวแกงทั่วไป ด้วยประโยคที่เขามักตอกย้ำบ่อย ๆ ว่า “ผมเป็นคนเช่นเดียวกับคุณ” และกล่าวอ้างเสมอว่าเป็นผู้แปลความหมายและปกป้องเจตนารมณ์ของประชาชน Berlusconi พูดอยู่เสมอว่าเขาเข้าสู่ตำแหน่งทางการเมืองเพียงชั่วคราวเท่านั้นเพื่อปกป้องประเทศให้รอดพ้นจากความเสี่ยงที่จะเกิดขึ้นจากรัฐบาลพรรคฝ่ายซ้าย และมักจะปราศรัยด้วยการอ้างว่าประชาชนทั่วไปถูกหลงลืม ถูกทอดทิ้งโดยพรรคการเมืองและสหภาพแรงงานฝ่ายซ้าย (Tarchi, 2002: 131-133)

เมื่อพิจารณาจากบริบทเชิงโครงสร้างของอิตาลีเราจะพบเงื่อนไขที่ทำให้การนำกลยุทธ์ทางการเมืองแบบประชานิยมมาใช้แล้วทำให้ประสบความสำเร็จทางการเมืองสูงนั้น สิ่งสำคัญประการหนึ่งก็คือ ทศนคติทางการเมืองของประชาชนโดยทั่วไปต้องการผู้นำและรัฐบาลที่มีความเด็ดขาด รวดเร็วและมีประสิทธิภาพในการแก้ไขปัญหา ซึ่งอาจเป็นเพราะมรดกตกทอดในยุคสมัยฟาสซิสต์จากการปกครองของมุสโสลินียังคงหลงเหลืออยู่ในปัจจุบัน ส่งผลให้เกิดความเชื่อมั่นศรัทธาในตัวผู้นำมากกว่าความสมเหตุสมผลและความเป็นไปได้ของนโยบายที่นักการเมืองใช้หาเสียง ในขณะที่เดียวกันเกิดความไม่ไว้วางใจต่อพรรคการเมืองและชนชั้นนำทางการเมืองที่เป็นอยู่ รวมทั้งมีความปรารถนาที่ต้องการจัดระเบียบสังคมใหม่ให้ก้าวพ้นจากความขัดแย้งทางอุดมการณ์หรือชนชั้นอย่างที่เป็นมา บริบทเชิงโครงสร้างเช่นนี้ทำให้ Berlusconi ผลักดันตนเองจนประสบความสำเร็จได้ (Tarchi, 2002: 135-137)

ในกรณีของฝรั่งเศส นักการเมืองหลายประเภท ต่างพรรค ต่างอุดมการณ์แต่กลับใช้กลยุทธ์ทางการเมืองแบบประชานิยมเพื่อชนะการเลือกตั้งและรักษาอำนาจ เช่น ประธานาธิบดี Charles De Gaulle มักใช้ประชามติเป็นเครื่องมือในการรักษาอำนาจแสวงหาความชอบธรรมจากประชาชนอยู่เสมอ (Surel, 2002: 140-141) หรือ Jean-Marie Le Pen ผู้นำพรรค Front National (FN) เสนอนโยบายควบคุมผู้อพยพ ฟันฟูระเบียบและกฎหมาย ลดการแทรกแซงของรัฐ ปกป้องค่านิยมดั้งเดิม เช่น ชาติ ครอบครัว การศึกษาและการใช้แรงงานคน ซึ่งนโยบายทั้งหมดมีลักษณะที่เรียกว่า ประชานิยมแห่งชาติ (national populism) เป้าหมายหลักก็คือ ปกป้องค่านิยมและอัตลักษณ์ของชาติฝรั่งเศสต่อต้านศัตรูทั้งจากภายในและต่างชาติ โดยเฉพาะผู้อพยพชาว อาหรับและมุสลิม และตั้งอำนาจที่ตกอยู่ในมือของผู้นำ และสถาบันทางการเมืองกลับคืนสู่ประชาชน ด้วยการใช้อำนาจของประชาธิปไตยโดยตรง (direct democracy) อย่างเช่น การใช้ประชามติ (Mayer, 1998: 16-17) หรือประธานาธิบดี Jacques Chirac ผนวกรวดเสียงเลือกตั้งประธานาธิบดีในปี 1995 ด้วยการใช้อำนาจเสนอตัวเองว่าเป็นทางเลือกใหม่แยกออกจากขั้วการเมืองเดิมระหว่างพรรคอนุรักษนิยมกับพรรคฝ่ายซ้าย ปลุกเร้าผู้มีสิทธิเลือกตั้งในประเด็นอำนาจอธิปไตยเป็นของประชาชน กล่าวหาว่าวิธีการปกติทางการเมืองที่เป็นอยู่และชนชั้นนำทางการเมืองไม่สามารถแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้ ขณะเดียวกันก็เสนอว่าตนเองจะนำพาชาติหวนกลับไปสู่ ประเทศฝรั่งเศสที่มีความสุขเหมือนในอดีตอีกครั้งเช่นในยุคสมัยทศวรรษแห่งความรุ่งเรืองทางเศรษฐกิจปี 1960 (Surel, 2002: 149-151)

สาเหตุที่ทำให้ให้นักการเมืองหลายประเภท ต่างอุดมการณ์ของฝรั่งเศสหันมาใช้กลยุทธ์ทางการเมืองแบบประชานิยมเป็นผลสืบเนื่องมาจากบริบทเชิงโครงสร้างที่เปลี่ยนแปลงไปกล่าวคือ

ในด้านรัฐธรรมนูญ ในยุคสาธารณรัฐที่ 5 (Fifth Republic) ข้อกำหนดของรัฐธรรมนูญที่ประธานาธิบดี De Gaulle เป็นผู้มีส่วนสำคัญในการร่าง ได้ให้สถานะพิเศษแก่ประธานาธิบดี หลังจากที่มีการเมืองในระบบรัฐสภาในยุคสาธารณรัฐที่ 4 (Fourth Republic) พังทลายลง ระบบพรรคการเมืองไม่ทำงานส่งผลกระทบต่อประสิทธิภาพและเสถียรภาพของรัฐบาล ประธานาธิบดี De Gaulle จึงไม่เชื่อถือในระบบรัฐสภาและดูแลพรรคการเมือง ดังนั้นเมื่อประธานาธิบดี De Gaulle หวนกลับมาใช้อำนาจเขาจึงใช้วิธีติดต่อสื่อสารกับประชาชนโดยตรงอยู่เสมอโดยใช้ประชามติสอบถามความต้องการของประชาชน ทั้งเพื่อสร้างความชอบธรรมให้กับตนเองและจากความเชื่อในเรื่องอำนาจอธิปไตยของประชาชน

ในด้านระบบพรรคการเมืองได้เกิดพัฒนาการที่มีความสัมพันธ์และเอื้ออำนวยต่อการใช้กลยุทธ์ทางการเมืองแบบประชานิยม เมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงในด้านอุดมการณ์และความภักดีที่มีต่อพรรคการเมืองที่วางอยู่บนฐานความคิดเรื่องชนชั้นจากการเติบโตทางเศรษฐกิจที่ส่งผลให้เกิดชนชั้นกลางจำนวนมากและการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วทางสังคม วัฒนธรรมที่เป็นผลมาจากกระแสโลกาภิวัตน์ทำให้ระบบพรรคการเมืองที่แบ่งแยกตามอุดมการณ์ฝ่ายซ้ายกับฝ่ายขวาเกิดการเปลี่ยนแปลงโดยเฉพาะเมื่อเกิดการก่อตั้งพรรค Greens และพรรค National Front ขึ้นมา

นอกจากนั้น ยังเกิดกระแสความสนใจพุ่งไปที่ตัวบุคคล ผู้มีสิทธิเลือกตั้งให้ความสำคัญต่อบุคลิกลักษณะที่โดดเด่นหรือบุญญาบารมีของตัวผู้นำ (charismatic leader) เหตุที่เป็นเช่นนี้เป็นผลมาจากปัจจัยดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้นว่าได้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางด้านอุดมการณ์และความภักดีที่มีแต่เดิมต่อพรรคการเมือง ผนวกกับการเติบโตของสื่อมวลชนสมัยใหม่ที่มีอิทธิพลในการนำเสนอข่าวสารที่เน้นตัวผู้นำทางการเมือง (Surel, 2002: 140-145; Edelman, 1988)

ในกรณีของออสเตรเลียบริบทเชิงโครงสร้างที่ทำให้พรรคการเมืองที่ใช้กลยุทธ์แบบประชานิยมประสบความสำเร็จมาจากปัจจัย 3 ประการ กล่าวคือ ประการแรก ภาวะการว่างงานที่เพิ่มขึ้นสูง ยุคของการจ้างงานอย่างเต็มที่ (full employment) ได้สิ้นสุดลง ประการที่สอง ประชาชนตกอยู่ในสภาวะตื่นตระหนกจากการปรับโครงสร้างทางเศรษฐกิจที่รัฐต้องหันมารัดเข็มขัด ในขณะที่ประชาชนก็ว่างงาน และประการสุดท้าย การอพยพโยกย้ายของผู้คนจากประเทศอื่น ๆ ที่เข้ามาแสวงหาและแย่งชิงโอกาสในสังคมออสเตรเลีย (Muller, 2002: 162)

จากบริบทเชิงโครงสร้างดังกล่าว พรรค Freedom Party หรือ FPO จึงใช้โอกาสนี้สร้างความสำเร็จในการเลือกตั้งด้วยการใช้กลยุทธ์อ้างตัวว่าเป็นโรบินฮู้ดทางการเมือง ผู้อาสาปลดปล่อยประชาชนจากรัฐบาล/นักการเมืองผู้ฉ้อฉล โดยประณามพรรค Social Democrat (SPO) และพรรค People's Party (OVP) ซึ่งครองอำนาจทางการเมืองมาอย่างยาวนานนับตั้งแต่หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ว่าให้การอุปถัมภ์ค้ำจุนเอื้อประโยชน์แก่คนจำนวนน้อย ขณะเดียวกันกลับทอดทิ้งประชาชน ไม่สนองตอบต่อความต้องการของคนเล็กคนน้อยที่ยากไร้ (Muller, 2002: 165)

นโยบายหลักของพรรค FPO ได้แก่ ประการแรก การต่อต้านอำนาจของสหภาพยุโรป

(อียู) และต่อต้านการนำเงินยูโรเป็นเงินสกุลหลักของยุโรป ประการที่สอง ยึดอุดมการณ์เสรีนิยม ต้องการให้รัฐมีบทบาท อำนาจและขนาดที่ลดลง (less government) ขณะเดียวกันให้สิทธิเสรีภาพของประชาชนมีมากขึ้น โดยเชื่อว่าหนทางที่ดีที่สุดในการช่วยเหลือประชาชนก็คือ การปล่อยให้ระบบตลาดเสรี ดังนั้นรัฐวิสาหกิจก็ดี หน่วยงานของรัฐก็ดี องค์กรให้ความช่วยเหลือที่ดีควรถูกยกเลิกหรือลดขนาดให้เล็กลงให้มากที่สุดแล้วหันไปส่งเสริมบทบาทของภาคเอกชนแทนที่ ประการที่สาม การต่อต้านผู้อพยพชาวต่างชาติ ภายใต้นโยบาย “Austria First” พรรคนี้ต้องการให้มีบทบัญญัติในรัฐธรรมนูญให้ชัดเจนว่าประเทศนี้ไม่ต้อนรับผู้อพยพชาวต่างชาติ และประการสุดท้าย พรรคนี้ให้ความสำคัญกับประชาธิปไตยโดยตรง (Direct Democracy) โดยเชื่อว่าเป็นหัวใจสำคัญในการบริหารและแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคม (Riedlsperger, 1998: 32-37)

กรณีของประเทศเยอรมนี เงื่อนไขที่ทำให้มีการนำกลยุทธ์ทางการเมืองแบบประชานิยมมาใช้เป็นผลมาจากการอพยพของคนเป็นจำนวนมากจากประเทศในยุโรปตะวันออกมาอยู่ในเยอรมนี หลังจากประเทศเหล่านี้เกิดการเปลี่ยนแปลงการปกครอง จากระบอบอำนาจนิยมไปสู่ระบอบประชาธิปไตย ทำให้เกิดความรู้สึกต่อต้าน ไม่พอใจผู้อพยพที่เข้ามาอาศัยอยู่ นอกจากนี้ยังมีสาเหตุมาจากการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมที่เป็นผลมาจากกระบวนการทำให้เป็นสมัยใหม่ ก่อให้เกิดวัฒนธรรมมวลชนที่ตั้งคำถามต่อชนชั้นนำ รวมทั้งอุดมการณ์และความภักดีที่มีต่อพรรคการเมืองเดิมเกิดการเปลี่ยนแปลงจากการเติบโตทางเศรษฐกิจและการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมที่ทำให้สถาบันเดิมเช่น คริสตจักร หรือสหภาพแรงงาน ที่เคยเป็นตัวกลางในการชี้นำพฤติกรรมทางการเมืองเลือกตั้งมีอิทธิพลลดน้อยลงกว่าในอดีต (Winkler and Schumann, 1998: 105-106)

กรณีของสหรัฐอเมริกา นอกเหนือจากขบวนการเคลื่อนไหวของชาวนาชาวไร่ที่นำไปสู่การจัดตั้งเป็นพรรคการเมือง People's Party ในยุคทศวรรษปี 1880-1890 แล้ว ในยุคสมัยปัจจุบัน ความเสื่อมถอยในศรัทธาที่มีต่อระบบพรรคการเมืองเดิม ซึ่งต่อสู้ขับเคลื่อนมาโดยตลอดระหว่างพรรครีพับลิกันกับพรรคเดโมแครตอันเป็นผลมาจากการสูญเสียความชอบธรรมก่อให้เกิดพรรคการเมืองและนักการเมืองที่ใช้กลยุทธ์ทางการเมืองแบบประชานิยมอย่างน้อย 2 พรรค แม้ว่าพรรคการเมืองที่ใช้กลยุทธ์เช่นนี้ไม่สามารถสร้างความสำเร็จในเวทีการเมืองอเมริกันเหมือนอย่างที่เกิดขึ้นในเวทีการเมืองยุโรปได้ก็ตาม คือ พรรค New Christian Right และพรรคของ Ross Perot โดยทั้ง 2 พรรคมีลักษณะร่วมกันคือ กลยุทธ์ทางการเมืองมีลักษณะเน้นตัวผู้สมัคร (candidate-centered) มากกว่าตัวพรรค (party-centered) หาเสียงด้วยการหยิบยกประเด็น

ปัญหา (issue-oriented) ในปัจจุบันมากกว่าการนำเสนอถึงนโยบายในระยะยาว (Lienesch, 1998: 243)

ในกรณีของ Perot ซึ่งปรากฏตัวขึ้นในเวทีการเมืองสหรัฐฯ ในช่วงของการหาเสียงเลือกตั้งประธานาธิบดีระหว่างปี 1992 - 1996 เขาได้ใช้กลยุทธ์ทางการเมืองกุ่มคะแนนนโยบายจากประชาชนที่กระแสรู้สึกต่อต้านรัฐบาล (anti-Washington) และต่อต้านการเมือง (anti-political) กำลังทวีสูงขึ้น เนื่องจากในขณะนั้นผู้นำรัฐบาล สมาชิกสภาของเกรสและนักการเมืองต่างเผชิญกับปัญหาวิกฤติความชอบธรรมทั้งจากการบริหารงาน และพฤติกรรมส่วนตัวที่อื้อฉาว Perot จึงใช้กลยุทธ์ทางการเมืองแบบประชานิยมด้วยการชี้ให้เห็นถึงความแตกต่างจาก “การเมืองอย่างที่เป็นอย่าง (politics as usual)” เนื่องจากนักการเมืองผู้อยู่ในวงจรรำนาจทั้งในวอชิงตันและสภาของเกรส ซึ่งเขากล่าวหาว่าเป็นผู้ก่อให้เกิดปัญหาขึ้นในชาติเพราะนักการเมืองอาชีพเหล่านี้วางตัวห่างเหินจากปัญหาที่คนธรรมดาสามัญทั้งหลายกำลังเผชิญอยู่ และการเมืองกลายเป็นธนกิจการเมืองที่สะท้อนผลประโยชน์ของคนกลุ่มน้อยที่มีอำนาจทางเศรษฐกิจ ขณะเดียวกันได้เสนอตัวเองว่าเป็น “คนนอก (outsider)” วงจรรำนาจทางการเมือง สื่อสารทางการเมืองด้วยภาษาที่คนธรรมดาสามัญทั่วไปใช้ในชีวิตประจำวันและอย่างตรงไปตรงมา อีกทั้งยังสร้างความรู้สึกให้ประชาชนเห็นว่า ปัญหาที่สลัดทับซ้อนในทัศนะของนักการเมืองทั้งหลายนั้น สามารถแก้ไขได้ไม่ยากด้วยวิธีการธรรมดาสามัญทั่วไป (Brown, 1997: 115-126)

นอกเหนือจากภูมิภาคละตินอเมริกา สหรัฐฯ และยุโรปแล้ว ในทวีปออสเตรเลียก็ได้เกิดสภาพการณ์ทางการเมืองดังกล่าวเช่นเดียวกัน กรณีประเทศออสเตรเลียบริบทเชิงโครงสร้างที่สำคัญที่เอื้ออำนวยต่อการใช้กลยุทธ์ทางการเมืองแบบประชานิยมคือ การอพยพเข้าไปอยู่เป็นจำนวนมากของคนต่างชาติโดยเฉพาะคนเอเชีย นับตั้งแต่รัฐบาลประกาศนโยบายให้สิทธิพิเศษแก่คนผิวขาวหรือ White Australian Policy ขณะเดียวกันนโยบายของรัฐบาลยังให้ความสำคัญต่อกระแสโลกาภิวัตน์ ความหลากหลายทางวัฒนธรรมและพัฒนาความสัมพันธ์กับชาติในเอเชีย รวมทั้งยังมีนโยบายทางเศรษฐกิจตามอุดมการณ์เสรีนิยมใหม่

Pauline Hanson คว้าชัยจากบริบทเชิงโครงสร้างดังกล่าวมาเป็นประโยชน์ด้วยการใช้กลยุทธ์ทางการเมืองแบบประชานิยมจนกลายเป็นนักการเมืองที่โดดเด่นและได้รับความนิยมของชาวออสเตรเลีย โดยก่อตั้งพรรค One Nation Party นำเสนอตัวเองว่าเป็นปากเสียงของชาวออสเตรเลียซึ่งไม่ได้รับการเหลียวแลและใส่ใจมาอย่างยาวนานจากรัฐ พรรคนี้อุปถัมภ์และ

เคลื่อนไหวกองการเมืองให้ประชาชนต่อต้านกระแสโลกาภิวัตน์ หยิบยกอุดมการณ์ชาตินิยม โดยเฉพาะทางด้านเศรษฐกิจมาใช้เคลื่อนไหวกองการเมือง โดยพุ่งเป้าไปที่คนเอเชียซึ่งมีทั้งเป็นคน ที่อพยพโยกย้ายเข้าไปตั้งรกรากทำมาหากินในประเทศ และนักธุรกิจที่เข้าไปลงทุนในออสเตรเลีย ผนวกเข้ากับกรส่งเสริมมาตรการกีดกันทางการค้าด้วยรูปแบบต่าง ๆ และนโยบายอื่น ๆ ที่ ต้องการให้เกิดการเติบโตทางเศรษฐกิจให้คนในชาติมีงานทำ (Betz, 2002: 204 ; Johnson, 1998: 211-213)

ประเทศเพื่อนบ้านอย่างนิวซีแลนด์ก็ไม่แตกต่างจากประเทศออสเตรเลีย กลยุทธ์ทาง การเมืองแบบประชานิยมเกิดขึ้นภายใต้บริบทเชิงโครงสร้างที่เกิดการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ และสังคมจากเดิมที่เป็นประเทศที่มีลักษณะเป็นรัฐสวัสดิการ แต่ในยุคทศวรรษปี 1990 กระแส ของอุดมการณ์เสรีนิยมใหม่ก่อให้เกิดการเปิดเสรีทางเศรษฐกิจ ลดการแทรกแซงจากภาครัฐ มีการ แปรรัฐวิสาหกิจ ให้สิทธิต่างชาติเป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินเพิ่มมากขึ้น รวมทั้งมีนโยบาย ต้อนรับการอพยพย้ายถิ่นเข้ามาตั้งรกรากในประเทศเพื่อดึงดูดนักลงทุนต่างชาติ

บริบทเชิงโครงสร้างดังกล่าวนี้เอื้ออำนวยต่อการเกิดและเติบโตของพรรคการเมืองที่ใช้กล ยุทธ์ทางการเมืองแบบประชานิยม เมื่อ Winston Peters ก่อตั้งพรรค New Zealand First ด้วยกร ใช้ยุทธศาสตร์ทางการเมืองแบบชาตินิยมเช่นเดียวกับ Pauline Hanson ของออสเตรเลีย วิพากษ์ นโยบายดังกล่าวของรัฐบาลว่า เอื้อประโยชน์ให้กับสถาบันการเงินและภาคธุรกิจขนาดใหญ่ หา เสี่ยงกับประชาชนที่ตกเป็นเหยื่อของการปรับโครงสร้างทางเศรษฐกิจและสวัสดิการของรัฐ กลุ่ม คนเหล่านี้ได้แก่ คนวัยเกษียณที่รับเงินจากกองทุนสำรองเลี้ยงชีพ กรรมกรและคนทำงานที่มีรายได้ ระดับล่างและกลาง รวมทั้งต่อต้านการอพยพและการเข้ามาลงทุนของต่างชาติ (Miller, 1998: 203-205, 208)

จากกรณีตัวอย่างในแต่ละประเทศที่กล่าวมา แม้จะดำรงอยู่ในภูมิภาคที่แตกต่างกัน แต่ กลับเกิดกระแสกรใช้กลยุทธ์ทางการเมืองแบบประชานิยมเช่นเดียวกัน Betz (2002: 205) ได้ให้ ข้อสรุปในเรื่องนี้ว่า เงื่อนไขหรือปัจจัยที่ทำให้พรรคการเมืองที่ใช้กลยุทธ์ทางการเมืองแบบประชา นิยมประสบความสำเร็จมาจากกลยุทธ์ทางการเมืองที่นำมาใช้นั้นสอดคล้องกับสภาวะการณ์ทาง สังคมที่เกิดขึ้น โดยเฉพาะในกรณีของสังคมตะวันตกเงื่อนไขของยุคหลังสมัยใหม่ (post-modern era) ได้ก่อให้เกิดการตั้งคำถามถึงความคิด ความเชื่อที่ถูกปลูกฝังมานาน (grand narratives) เป็น คำถามที่ส่งผลกระทบต่อสถาบันทางการเมือง เศรษฐกิจและสังคมที่ดำรงอยู่ เช่น การเชิดชูต่อ

วัฒนธรรมมวลชน (popular culture) แทนที่วัฒนธรรมชนชั้นนำ (elite culture) ที่ครอบงำมาอย่างยาวนาน การตั้งคำถามต่อชนชั้นนำทางการเมือง เป็นต้น อีกทั้งกลยุทธ์ทางการเมืองที่ใช้ยังสอดคล้องกับการตั้งคำถามที่มีต่อรัฐและระบบราชการในด้านการจัดสรรสวัสดิการว่ามีความเป็นธรรมมากน้อยเพียงใด ในสภาวะที่ปัญหาทางเศรษฐกิจและสังคมรุมเร้าการดำรงชีวิตในแต่ละวันของประชาชนโดยทั่วไป

นอกจากปัญหาต่าง ๆ ที่กล่าวมาแล้ว ในประเทศทั้งหลายที่ได้กล่าวมานั้น ยังเกิดปัญหาวิกฤติความชอบธรรมของประชาธิปไตยแบบตัวแทน (representative democracy) ไม่ว่าจะเป็นประเทศที่มีรูปแบบการบริหารแบบรัฐสภาหรือประธานาธิบดีก็ตาม เนื่องจากประชาชนทั้งหลายเกิดความรู้สึกว่าการเมืองที่ดำรงอยู่เป็นการเมืองที่ไม่ได้เป็นตัวแทน (unrepresentative politics) ของคนทั่วไปแต่เป็นตัวแทนของชนชั้นนำที่ไม่ได้สะท้อนความต้องการของประชาชนทั้งหลายอย่างแท้จริง และยิ่งไปกว่านั้นกลับเป็นปฏิปักษ์ต่อความต้องการของประชาชนโดยทั่วไปเพราะการเมืองแบบตัวแทนเป็นการเมืองที่แบ่งฝักแบ่งฝ่าย (partisan) ไม่ใช่เพื่อคนทั้งหลาย ด้วยเหตุนี้การเมืองแบบตัวแทนจึงเป็นสิ่งที่ไม่อาจรับได้ นักการเมือง/พรรคการเมืองจึงใช้กลยุทธ์อย่าง “ประชาชน” อยู่เสมอ (Taggart, 2002: 76) และมักเน้นย้ำว่าภารกิจของรัฐบาลจะต้องตั้งอยู่บนเป้าหมายของผลประโยชน์ของชาติและประชาชนไม่ใช่เพื่อคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง หรือฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งอย่างที่มีการเมืองแบบตัวแทนยี่ดื้อ (Mair, 2002: 89; Ware, 2002: 101-102)

นอกเหนือจากปัญหาความชอบธรรมของประชาธิปไตยแบบตัวแทนแล้ว นักการเมืองหรือพรรคการเมืองที่ใช้กลยุทธ์ทางการเมืองแบบประชานิยมยังอาศัยความได้เปรียบจากกระบวนการที่เป็นปกติของประชาธิปไตยแบบตัวแทนที่การแก้ไขปัญหา หรือการออกกฎหมาย กฎระเบียบต่างๆ จะต้องผ่านกระบวนการถกเถียงหรือปรึกษาหารือตามปกติที่ได้กำหนดไว้ ดังนั้นเมื่อเกิดภาวะวิกฤติในด้านใดด้านหนึ่งจึงไม่สามารถแก้ไขได้อย่างทันท่วงทีหรือรวดเร็วตามความรู้สึกของประชาชน สภาพการณ์เช่นนี้จึงเป็นเงื่อนไขนำไปสู่การใช้กลยุทธ์ทางการเมืองแบบประชานิยม นักการเมืองหรือพรรคการเมืองที่ใช้กลยุทธ์ทางการเมืองแบบประชานิยมจึงถือได้ว่าเป็นนักฉกฉวยโอกาสทางการเมือง (political opportunist) เพราะสถานการณ์เป็นเงื่อนไขสำคัญที่กำหนดความเคลื่อนไหว พรรคการเมืองเดียวกันนี้อาจเป็นได้ทั้งฝ่ายสนับสนุนและฝ่ายต่อต้านในประเด็นเดียวกัน ขึ้นอยู่กับผลประโยชน์ทางการเมืองที่ตนเองจะได้รับจากบริบทเชิงโครงสร้างที่เปลี่ยนแปลงไป เช่น ประเด็นทางด้านเศรษฐกิจในช่วงเวลาหนึ่งอาจสนับสนุนอุดมการณ์เศรษฐกิจ

เสรีนิยมใหม่ แต่ ในช่วงเวลาต่อมาจะหันมาโจมตีอุดมการณ์ดังกล่าว แล้วสนับสนุนอุดมการณ์ชาตินิยมแทนที่ (Meny and Surel, 2002: 17-18)

ยิ่งไปกว่านั้น ยังผนวกเข้ากับความภาคภูมิใจที่ประชาชนมีต่อพรรคการเมืองเหมือนอย่างในอดีตได้ลดลงในปัจจุบัน (party decline) การผูกพันกับพรรคการเมืองใดพรรคการเมืองหนึ่งไม่มีความยั่งยืนถาวรเหมือนในอดีต สภาพการเมืองมีลักษณะไม่ฝักใฝ่พรรคใด (non-partisan) ความรู้สึกที่ว่าการเมืองเป็นการต่อสู้ทางชนชั้น พรรคการเมืองเป็นตัวแทนของกลุ่มผลประโยชน์ที่มาแข่งขันกันในเวทีการเมืองเพื่อจัดสรรผลประโยชน์นี้ไม่มีความเหมาะสมต่อสภาพการณ์ปัจจุบัน ด้วยเหตุที่สภาพโลกาภิวัตน์ทำให้นโยบายของแต่ละพรรคการเมืองไม่มีความแตกต่างกันอย่างชัดเจน อีกทั้งยังมีหน่วยงานหรือสถาบันอื่น ๆ ได้เข้ามาทำหน้าที่ในด้านการสะท้อนความเป็นตัวแทนแทนที่ พรรคการเมือง เช่น สมาคมการค้า องค์กรพัฒนาเอกชน เป็นต้น บทบาทของความเป็นตัวแทนของพรรคการเมืองจึงถูกหน่วยงานอื่นๆแย่งไป ความสนใจที่ประชาชนมีต่อพรรคการเมืองจึงมีลักษณะเน้นความสนใจไปที่ประเด็นปัญหา (issue-oriented) มากกว่าให้ความสนใจไปยังอุดมการณ์หรือนโยบายพรรคใดในระยะยาว (Hine, 1996: 123-125; Mair, 2002: 85) ปัจจุบันโลกาภิวัตน์และอิทธิพลของระบบทุนนิยมจึงกลายเป็นข้อจำกัดเชิงโครงสร้าง (structural constraint) ที่ทำให้นโยบายของพรรคการเมืองและรัฐบาลในแต่ละแห่งไม่มีความแตกต่างอีกต่อไป (Gummett, 1996) เมื่อเป็นเช่นนี้ พรรคการเมืองแบบประชานิยมจึงมีความได้เปรียบในแง่ของกลยุทธ์ทางการเมืองที่เน้นประเด็นปัญหา สามารถสนองตอบความต้องการของผู้มีสิทธิเลือกตั้งได้อย่างรวดเร็ว

การนำกลยุทธ์ทางการเมืองแบบประชานิยมมาใช้จึงเป็นปฏิภาคผกผันกับการเมืองในรูปแบบประชาธิปไตยแบบตัวแทน กล่าวคือ เมื่อ“การเมืองที่เป็นปกติ” ของประชาธิปไตยแบบตัวแทนเกิดสภาพ “ผิดปกติ” จะกลายเป็นเงื่อนไขที่เอื้ออำนวยให้มีการใช้กลยุทธ์ทางการเมืองแบบประชานิยม ยิ่งการเมืองแบบปกติมีความผิดปกติมากเพียงใดก็จะส่งผลถึงความเข้มข้นในการใช้กลยุทธ์ทางการเมืองแบบประชานิยมมากยิ่งขึ้นตามไปด้วย (Meny and Surel, 2002: 18)

ในกรณีของประเทศที่ปกครองด้วยระบอบประชาธิปไตย กลยุทธ์ทางการเมืองแบบประชานิยมจึงเป็นผลมาจากปัญหาของรูปแบบประชาธิปไตยแบบตัวแทน เป็นตัวบ่งชี้ถึงความป่วยไข้ของการเมืองแบบตัวแทน และสะท้อนถึงพัฒนาการทางการเมือง ความรู้ความเข้าใจทางการเมือง และความตระหนักของผู้คนในสังคมนั้นว่าเห็นความสำคัญของระบอบประชาธิปไตยว่าเป็นกฎ

กติกาเพียงหนึ่งเดียว (the only game in town) (Linz and Stepan, 1996) ในการแก้ไขปัญหาของประเทศชาติมากน้อยเพียงใด

การจัดองค์กรของพรรคการเมืองแบบประชานิยม

กลยุทธ์ทางการเมืองแบบประชานิยมสะท้อนให้เห็นถึงบริบทเชิงโครงสร้างทางการเมืองที่มีปัญหาในด้านพัฒนาการของระบอบประชาธิปไตยและปัญหาความเป็นสถาบันของพรรคการเมือง อย่างในกรณีของภูมิภาคละตินอเมริกาเนื่องจากนักการเมืองใช้แนวนโยบายประชานิยมเป็นกลยุทธ์ทางการเมืองเพื่อหวังเอาชนะเลือกตั้ง Weyland (1999: 381) เห็นว่ากลยุทธ์ทางการเมืองแบบนี้ทำให้การเมืองในภูมิภาคนี้มีคุณลักษณะ 3 ประการกล่าวคือ

ประการแรก การเมืองมีลักษณะระดม (mobilize) ฐานสนับสนุนทางการเมืองของผู้นำเป็นมวลชนที่ถูกระดม ชักจูง และคล้อยตามการชี้แนะของผู้นำทางการเมือง

ประการที่สอง พรรคการเมืองซึ่งเป็นองค์กรที่เชื่อมกันระหว่างประชาชนกับตัวแทนถูกละเลยหรือก้าวข้าม (bypass) ไม่มีบทบาทที่สำคัญที่พรรคการเมืองในระบอบเสรีประชาธิปไตยพึงกระทำ ผู้นำติดต่อสื่อสารสัมพันธ์กับประชาชนโดยตรง

ประการสุดท้ายเกี่ยวข้องกับประการที่สองที่กล่าวมาคือ เมื่อพรรคการเมืองถูกก้าวข้าม ถูกละเลยไม่ให้ความสำคัญ พรรคการเมืองที่รองรับการขึ้นสู่อำนาจทางการเมืองของผู้นำจึงมีความเป็นสถาบันต่ำ

การอธิบายดังกล่าวนี้อาจมีผู้โต้แย้งว่า ในประเทศแถบลาตินอเมริกานั้นปกครองด้วยระบอบประชาธิปไตยแบบประธานาธิบดี ผู้นำไม่มีความจำเป็นที่จะต้องพึ่งพาอาศัยพรรคการเมืองอย่างมากมายในการขึ้นสู่อำนาจ แต่กลับปรากฏว่า ในประเทศที่ปกครองด้วยระบบประธานาธิบดี เช่นเดียวกันอย่างในสหรัฐอเมริกา พรรคการเมืองเป็นองค์กรทางการเมืองที่สำคัญต่อการขึ้นสู่อำนาจของผู้นำประเทศ กระบวนการคัดสรรผู้นำประเทศเป็นไปอย่างมีระบบ ผ่านการกลั่นกรองตามขั้นตอนที่ระบุเอาไว้ในระเบียบของพรรค ป้องกันคนนอกขึ้นมาสู่อำนาจอย่างรวดเร็วโดยไม่ผ่านกระบวนการทางการเมืองให้กับพรรค นักการเมืองต้องไต่เต้าผ่านลำดับชั้นการทำงานการเมืองกว่าจะกลายเป็นตัวแทนพรรคเพื่อชิงตำแหน่งผู้นำทางการเมืองสูงสุดได้ กรณีของ Ross

Perot ที่ได้กล่าวมาแล้วนั้นเป็นตัวอย่างของความพยายามของนักการเมืองแบบประชานิยมที่ผลักดันตัวเองเข้าสู่เวทีการเมืองในระดับชาติด้วยการก่อตั้งพรรคได้ไม่นาน ซึ่งในที่สุดก็ไม่ประสบความสำเร็จ เหตุนี้จึงกล่าวได้ว่าในสังคมเสรีประชาธิปไตย ซึ่งพรรคการเมืองมีความเป็นสถาบันสูงจะสามารถป้องกันผู้นำแบบประชานิยมไม่ให้ขึ้นมาใช้อำนาจ ดังนั้นคุณลักษณะของพรรคการเมืองจึงเป็นเงื่อนไขที่สำคัญประการหนึ่งของการก่อเกิดผู้นำแบบประชานิยมในลาตินอเมริกา (Weyland, 1999: 385)

องค์ประกอบสำคัญประการหนึ่ง ซึ่งสร้างความสำเร็จแก่พรรคการเมืองแบบประชานิยมที่ทำให้พรรคการเมืองอื่น ๆ ที่ถึงแม้ว่าจะเข้าใจบริบทเชิงโครงสร้างที่เกิดขึ้น แต่ไม่อาจสนองตอบต่อความต้องการของประชาชนตามที่ต้องการได้อย่างเต็มที่ ด้วยการใช้กลยุทธ์ทางการเมืองแบบประชานิยมเช่นพรรคการเมืองแบบประชานิยมก็คือ การจัดองค์กรของพรรค พรรคการเมืองแบบประชานิยมที่ประสบความสำเร็จทั้งหลาย ต่างล้วนเป็นพรรคที่นำโดยผู้นำแบบบุญญาบารมี (charismatic leader) สามารถชี้นำทิศทางและยุทธศาสตร์ทางการเมืองที่พรรคจะดำเนินไป เมื่อพิจารณาในแง่ของโครงสร้างองค์กร พรรคการเมืองแบบนี้มีลักษณะรวบรวมอำนาจเข้าสู่ส่วนกลางสูง การตัดสินใจทางการเมืองขึ้นอยู่กับผู้นำพรรคหรือผู้บริหารระดับสูงของพรรคเพียงไม่กี่คนแล้วจึงส่งทอดไปยังระดับล่าง (Betz, 1998: 9; Immerfall, 1998: 254; Kitschelt, 2002: 195; Taggart, 1996: 36-38)

ลักษณะของผู้นำพรรคแบบบุญญาบารมีและโครงสร้างองค์กรของพรรคที่รวบรวมอำนาจเช่นนี้ทำให้พรรคสามารถที่จะสนองตอบต่อประเด็นหรือปัญหาทางการเมืองใหม่ ๆ ได้อย่างรวดเร็ว เพราะไม่ต้องเสียเวลาหรือเผชิญกับปัญหาการถกเถียงหรือหารืออย่างจริงจังภายในพรรค ทำให้พรรคสามารถปรับเปลี่ยนนโยบาย จุดยืน หรืออุดมการณ์ได้อย่างรวดเร็วตลอดเวลาแลกับโอกาสและความสำเร็จทางการเมืองที่จะได้รับ (Immerfall, 1998: 258) กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือว่า พรรคการเมืองในลักษณะนี้มีระดับของความเป็นสถาบัน (institutionalization) ต่ำ จึงสามารถปรับเปลี่ยนตัวเองให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมได้อย่างรวดเร็ว แตกต่างจากพรรคการเมืองที่มีความเป็นสถาบันสูง การปรับเปลี่ยนตัวเองเกิดขึ้นได้อย่างเชื่องช้าเนื่องจากต้องเผชิญกับการต่อต้าน คัดค้านจากกระบวนการประชาธิปไตยภายในพรรค (Panebianco, 1988: 265)

กลยุทธ์ทางการเมืองที่พรรคการเมืองแบบประชานิยมนำมาใช้มีลักษณะที่คล้ายคลึงกัน เมื่อพิจารณาตั้งแต่การตั้งชื่อพรรค เราจะพบว่าพรรคการเมืองในลักษณะนี้จะใช้ชื่อพรรคที่สื่อให้

ประชาชนโดยทั่วไปเห็นถึงความสามัคคี ความเป็นเอกภาพ ความเป็นหนึ่งเดียวกัน สร้างความแตกต่างจากพรรคการเมืองเดิมในสภาวะที่สังคมกำลังเผชิญกับประเด็นปัญหาวิกฤติในเรื่องต่าง ๆ หรือสะท้อนถึงอุดมการณ์ชาตินิยม เช่น People's Party ของสหรัฐฯ พรรค Go Italy ของอิตาลี พรรค One Nation Party ของออสเตรเลีย พรรค New Zealand First ของนิวซีแลนด์ เป็นต้น

บางพรรคใช้ชื่อผู้นำของพรรคเป็นชื่อพรรค หรือถูกเรียกขานจากสื่อมวลชนและประชาชน แทนชื่อพรรคที่เป็นทางการเช่น พรรค Peronista ของประธานาธิบดี Juan Peron ของอาร์เจนตินา หรือ Peters Party ที่สื่อมวลชนเรียกขานพรรค New Zealand First ของนิวซีแลนด์ที่มี Winston Peters เป็นผู้นำพรรค ซึ่งสะท้อนให้เห็นลักษณะของพรรคที่ประสบความสำเร็จว่ามาจากการมีบุคลิกลักษณะแบบบุญญาบารมีของผู้นำพรรค

ลักษณะดังกล่าวของพรรคการเมืองแบบชาตินิยมจึงส่งผลให้พรรคประสบความสำเร็จได้อย่างรวดเร็วในสภาวะที่สังคมกำลังเกิดวิกฤติ เนื่องจากสังคมต้องการวิธีการแก้ไขปัญหาที่รวดเร็ว การตัดสินใจที่เฉียบพลัน เด็ดขาด พรรคการเมืองที่จะกระทำการในลักษณะดังกล่าวนี้ได้ จึงต้องมีโครงสร้างองค์กรของพรรคที่รวมศูนย์อำนาจเข้าสู่ส่วนกลาง โดยเฉพาะอยู่ภายใต้การตัดสินใจของผู้นำพรรค กระบวนการประชาธิปไตยภายในพรรคที่มีการอภิปราย ถกเถียงเพื่อแสวงหาแนวทางในการแก้ไขปัญหาที่เหมาะสมจึงลดน้อยลงหรือไม่ปรากฏ เพราะกระบวนการดังกล่าวนี้ จะส่งผลทำให้เกิดความล่าช้าในการแก้ไขปัญหา ขาดประสิทธิภาพในสายตาของประชาชน ด้วยเหตุที่พรรคการเมืองแบบชาตินิยมให้ความสำคัญกับประสิทธิภาพในการทำงานมากกว่ากระบวนการประชาธิปไตย พรรคการเมืองแบบชาตินิยมจึงสามารถผลิตนโยบายและวิธีการแก้ไขปัญหาใหม่ ๆ ได้อย่างรวดเร็วตลอดเวลา อุดมการณ์และจุดยืนทางการเมืองจึงสามารถเปลี่ยนแปลงได้ อย่างรวดเร็วเช่นเดียวกัน หากบริบทเชิงโครงสร้างเกิดการเปลี่ยนแปลงและสนองตอบต่อประโยชน์ทางการเมืองที่ตนจะได้รับ

หากใช้เกณฑ์การจำแนกประเภทของพรรคการเมือง พรรคการเมืองแบบชาตินิยมก็มีลักษณะไม่แตกต่างจากพรรคการเมืองที่ Kirchheimer (1990, อ้างถึงใน Maor, 1997: 108) และ Katz (1996: 119) เสนอว่าเป็นพรรคการเมืองแบบ Catch-All Party ซึ่งเป็นลักษณะของพรรคการเมืองที่ระดมคะแนนเสียงจากประชาชนทุกหมู่เหล่าในสังคม ไม่มีการแบ่งแยกตามชนชั้น อุดมการณ์ สีผิว เชื้อชาติ ศาสนาอย่างที่พรรคการเมืองประเภทอื่น ๆ กระทำ ซึ่งก็หมายถึงว่าพรรคการเมืองแบบนี้เป็นพรรคการเมืองแบบไม่ฝักใฝ่กลุ่มหนึ่งกลุ่มใด (non-partisan) เงื่อนไขที่ทำให้

เกิดพรรคการเมืองแบบนี้มาจากการเติบโตของสังคมอุตสาหกรรมและการขยายตัวของระบบทุนนิยม ทำให้สังคมมีความสลับซับซ้อนมากกว่าในอดีต ผลที่ตามมาก็คือ ความรักดีที่มีต่อพรรคการเมืองตามอุดมการณ์ เชื้อชาติ ศาสนา สีผิว หรือชนชั้นได้อ่อนตัวลง (party decline) พรรคการเมืองจึงต้องแสวงหารฐานทางการเมืองในวงกว้าง ในขณะที่เดียวกันการขยายตัวของสื่อสารมวลชนส่งผลให้ ผู้นำทางการเมืองติดต่อสื่อสารกับประชาชนโดยทั่วไปเป็นจำนวนมากได้อย่างง่ายดายไม่ต่างจากการเสนอขายสินค้าของบริษัทต่อผู้บริโภคที่พยายามสร้างความพึงพอใจด้วยการสนองตอบในสิ่งที่ลูกค้าต้องการให้มากที่สุด พรรคการเมืองแบบประชาธิปไตยจึงมีลักษณะคำนึงและสนองตอบต่อความต้องการของประชาชนมากที่สุดเพื่อประโยชน์ในการที่พรรคจะได้รับความนิยมจากประชาชนมากที่สุดเช่นเดียวกัน

นอกจากนั้น ในแง่ของพฤติกรรมกรรมการเลือกตั้งจะพบว่าผู้มีสิทธิเลือกตั้งโดยทั่วไปมุ่งให้ความสนใจต่อประเด็นปัญหาเฉพาะหน้า นักการเมืองซึ่งโดยทั่วไปหวังในชัยชนะการเลือกตั้งจึงจำเป็นที่จะต้องสนองตอบต่อประเด็นปัญหาที่เกิดขึ้นเฉพาะหน้าเช่นเดียวกัน Norpoth (1996: 304) ซึ่งชี้ให้เห็นว่าผู้มีสิทธิเลือกตั้งสนใจเพียงว่าปัญหาที่เกิดขึ้นจะได้รับการแก้ไขหรือไม่ หรือสิ่งที่ตั้งเป้าไว้จะบรรลุผลหรือไม่ มากกว่าการคำนึงว่าจะใช้วิธีการอย่างไรเพื่อแก้ไขปัญหานั้นหรือสิ่งที่ตั้งเป้าไว้นั้นจะบรรลุผลอย่างไร นอกจากนี้ สิ่งสำคัญยังอยู่ที่ว่าประชาชนเข้าใจต่อปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นอย่างไร หรือเข้าใจความเป็นจริงที่เกิดขึ้นอย่างไร ซึ่งความเชื่อความเข้าใจที่เกิดขึ้นเป็นผลมาจากการรณรงค์หาเสียงและข่าวสารที่เขาได้รับการรายงานของสื่อมวลชน

นักการเมือง/พรรคการเมืองแบบประชาธิปไตยจึงฉวยจังหวะที่เกิดสภาพการณ์ดังกล่าวมาใช้ให้เป็นประโยชน์ทางการเมืองด้วยการนำเสนอแนวทางในการแก้ไขปัญหาหรือผลิตนโยบายที่สนองตอบต่อความต้องการของประชาชนที่ตกอยู่ภายใต้สถานการณ์ดังกล่าว โดยไม่คำนึงว่าจะก่อให้เกิดผลกระทบในระยะยาวต่อสังคมหรือไม่อย่างไร แต่ในระยะสั้นแนวทางหรือนโยบายที่นำเสนอจะสามารถสนองตอบความต้องการของประชาชนและเชื่อว่าแก้ไขปัญหาคณะเฉพาะหน้าที่เกิดขึ้นได้อย่างฉับพลัน

นักการเมือง/พรรคการเมืองแบบประชาธิปไตยสามารถสร้างโอกาสทางการเมืองดังกล่าวได้ง่ายมากยิ่งขึ้นในยุคที่การสื่อสารมวลชนขยายวงกว้างอย่างเช่นในปัจจุบัน การรณรงค์หาเสียงเลือกตั้งผ่านช่องทางการสื่อสารมวลชนโดยเฉพาะโทรทัศน์ที่ใช้เงินทุนจำนวนมาก ทำให้ระบบการหาเสียงที่ใช้คนและเป็นเรื่องเฉพาะกิจ โดยเฉพาะในแง่ของความเป็นพรรคการเมืองที่ผู้สมัคร

แต่ละคนต่างคนต่างมีกลยุทธ์ของตนเองในการหาเสียง ขาดมาตรฐานเดียวกันทั่วทั้งพรรคในแง่ของประเด็นการหาเสียงและการประสานงานกันอย่างในอดีต ได้ถูกแทนที่ด้วยรูปแบบการหาเสียงที่มีทีมงานมืออาชีพด้านการโฆษณา ประชาสัมพันธ์ มีที่ปรึกษาภาพลักษณ์ (image consultant) และการหาเสียงเกิดเอกภาพมีมาตรฐานเดียวกันทั่วทั้งพรรค จากความอิสระของผู้สมัครในการหยิบยกประเด็นหาเสียงและการเสนอภาพลักษณ์ได้ถูกแทนที่ด้วยมาตรฐานเดียวกันจากหน่วยงานรณรงค์หาเสียงของพรรคที่มาจากส่วนกลาง สื่อประเภทโทรทัศน์ได้ทำให้การหาเสียงกลายเป็นเรื่องระดับชาติ (nationalization of campaigning) เนื่องจากทั่วประเทศจะเห็นความเป็นพรรคการเมืองใดพรรคการเมืองหนึ่งเหมือนกันหมด การให้ความสนใจต่อผู้นำและนโยบายที่ใช้หาเสียงเหมือนกันทั่วประเทศ (Farrell, 1996: 169-174) เนื้อหาของการหาเสียงมุ่งเน้นในด้านบุคลิกภาพของผู้สมัคร(candidate-centered) หรือประเด็นปัญหา(issue-oriented) เฉพาะเรื่อง (Panebianco, 1988: 266) ที่สังคมกำลังเผชิญหรือให้ความสนใจในช่วงนั้น

อย่างไรก็ตาม เมื่อครั้งอดีตนั้น ความแตกต่างของการเมืองในระบบประธานาธิบดีกับรัฐสภาส่งผลให้รูปแบบการหาเสียงมีความแตกต่างกัน ในระบบประธานาธิบดี รูปแบบการหาเสียงมีลักษณะเน้นตัวผู้สมัคร(candidate-centered) ขณะที่ในระบบรัฐสภาการหาเสียงจะมีลักษณะเน้นพรรค (party-centered) (Farrell, 1996: 163-164) แต่กระนั้น ด้วยอิทธิพลของสื่อสารมวลชนสมัยใหม่และการที่ผู้นำพรรคมีความผูกพันกับภาพลักษณ์ของพรรคสูงไม่ว่าจะเป็นจุดยืนอุดมการณ์หรือนโยบายพรรคทำให้ในระบบรัฐสภาการรณรงค์หาเสียงได้เขยิบเข้าสู่การเน้นตัวผู้สมัครที่ เป็นผู้นำพรรค(candidate-centered) การเติบโตของสื่อมวลชนจึงกลายเป็นเครื่องมือที่สนับสนุนกลยุทธ์ทางการเมืองแบบประชานิยม ผู้นำไม่ว่าจะเป็นในระบบประธานาธิบดีหรือรัฐสภาต่างมีกลยุทธ์ในการหาเสียงเข้าถึงประชาชนไม่แตกต่างกัน ในขณะที่เดียวกันผู้มีสิทธิเลือกตั้งในประเทศทั้งสองรูปแบบต่างก็ให้ความสนใจต่อตัวผู้นำพรรค บุคลิกภาพ รูปแบบการทำงานไม่แตกต่างกัน ซึ่ง McAllister (1996: 286-287) กล่าวว่า อิทธิพลของสื่อสารมวลชนประเภทอิเล็กทรอนิกส์มีผลต่อการให้ความสนใจการเมืองของประชาชน ด้วยเหตุที่สื่อประเภทนี้ได้เน้นความสนใจไปยังบุคลิกภาพทางการเมืองของผู้นำพรรคมากกว่าความเป็นตัวพรรค และนโยบายพรรคที่เป็นนามธรรม ประชาธิปไตยทั้งสองรูปแบบจึงเดินไปสู่กลยุทธ์การหาเสียงที่มีลักษณะชูตัวบุคคลหรือผู้สมัคร (candidate-centered) ทั้ง ๆ ที่ในระบบรัฐสภาต้องหาเสียงในลักษณะเน้นการเสนอความเป็นพรรค (party-centered)

ภาวะผู้นำทางการเมืองกับกลยุทธ์ทางการเมืองแบบประชานิยม

ความหมายของภาวะผู้นำทางการเมืองมีความแตกต่างหลากหลายเป็นจำนวนมาก แต่ความหมายที่น่าจะบ่งชี้ให้เห็นถึงปฏิสัมพันธ์ของตัวผู้นำกับบริบทเชิงโครงสร้างที่ห้อมล้อมการทำงานของตัวผู้นำเพื่อแสดงให้เห็นถึงการมีภาวะผู้นำก็คือ ความหมายที่แสดงถึงความสัมพันธ์ของผู้นำกับผลลัพธ์ทางการเมืองที่จะเกิดขึ้นจากการใช้อำนาจของผู้นำคนนั้น เป็นผลลัพธ์ทางการเมืองที่ส่งผลดีต่อสังคมในระยะยาว

Tucker (1981: 11,15 อ้างถึงใน ชัยวัฒน์ สถาอานันท์, 2538: 105-106) เห็นว่า ผู้นำทางการเมืองคือบุคคลผู้ชี้แนะหรือให้ทิศทางแก่ชุมชนทางการเมืองในการดำเนินกิจกรรมทางการเมือง โดยแบ่งออกเป็น 3 ชั้น ชั้นแรก ผู้นำต้องมีหน้าที่ระบุหรือนิยามปัญหาที่กลุ่มผู้ตามกำลังเผชิญอยู่ ชั้นที่สอง ผู้นำต้องเสนอแนวทางในการแก้ไขปัญหาตามที่ได้ระบุหรือนิยามไว้ และชั้นสุดท้ายคือการระดมผู้ตามให้เห็นพ้องกับปัญหาที่ได้ระบุหรือนิยามไว้และแนวทางในการแก้ไขปัญหาที่ ได้เสนอเอาไว้ในแง่นี้สำหรับพรรคการเมือง ผู้นำทางการเมืองก็คือ ผู้ชี้แนะหรือกำหนดแนวทางต่าง ๆ ในการดำเนินกิจกรรมทางการเมืองของพรรคนั่นเอง โดยมีเป้าหมายไม่ใช่เพียงการชนะเลือกตั้งเท่านั้นแต่ต้องคำนึงถึงผลดีต่อสังคมในระยะยาวจากการชนะเลือกตั้งนั้น

ความแตกต่างในคุณลักษณะและกระบวนการทางการเมืองระหว่างรูปแบบประธานาธิบดีกับรูปแบบรัฐสภา ทำให้เราสามารถทำความเข้าใจถึงประเด็นปัญหาที่มีการนำกลยุทธ์ทางการเมืองแบบประชานิยมมาใช้ได้อย่างชัดเจนมากขึ้น เมื่อกลยุทธ์ทางการเมืองแบบนี้ได้เกิดขึ้นในประเทศที่มีรูปแบบการบริหารแบบรัฐสภาด้วย เนื่องจากการเมืองรูปแบบนี้แตกต่างจากรูปแบบประธานาธิบดีตรงที่การนำทางการเมือง (political leadership) มีลักษณะรวมหมู่ (collective) ใช้พรรคเป็นกลไกในการดำเนินการทางการเมือง แต่กลยุทธ์ทางการเมืองแบบประชานิยมกลับชูผู้นำพรรคการเมืองมากกว่าตัวพรรคการเมือง (ในแง่ของบทบาทที่ควรจะเป็นของพรรคการเมือง) ใช้บุคลิกลักษณะที่โดดเด่นเป็นพิเศษ (charisma) ด้านใดด้านหนึ่งมาใช้ในการระดมทางการเมืองต่อสมาชิกพรรคและประชาชน หรือไม่ก็ใช้พรรคการเมืองหรือโครงสร้างทางการเมืองที่มีลักษณะรวมศูนย์ในการทำงานอยู่ที่ตัวผู้นำพรรคหรือกลุ่มผู้บริหารพรรคจำนวนน้อยเพื่อหวังที่จะแก้ไขวิกฤติให้ทันที่วงที่

ลักษณะของการชูตัวบุคคลที่เป็นผู้นำพรรคที่มีคุณลักษณะพิเศษทำให้เกิดสภาพของการเมืองที่ไร้พรรค (partyless politics) หรือประชาธิปไตยที่ไร้พรรค (partyless democracy) เนื่องจากผู้นำจะติดต่อสื่อสารกับประชาชนโดยตรงและเป็นประชาชนคนทั้งหลายโดยทั่วไปที่มีสิทธิเลือกตั้ง (voter at large) ซึ่งเป็นผลที่สืบเนื่องมาจากนักการเมือง/พรรคการเมืองแบบประชานิยมจะไม่เชื่อและปฏิเสธความเป็นฝักเป็นฝ่ายที่สะท้อนออกมาจากการสังกัดพรรคแต่ละพรรค พรรคการเมืองในความหมายของการเป็นองค์กรทางการเมืองที่สำคัญในระบบประชาธิปไตยจึงไม่มี ความสำคัญและจำเป็น ด้วยเหตุนี้จึงกล่าวได้ว่า กลยุทธ์ทางการเมืองแบบประชานิยมกลายเป็นรูปแบบทางการเมืองที่รับใช้ผลประโยชน์ของผู้นำในสภาพที่เกิดการลดทอนหรือทำให้ไม่เป็นการเมือง (depoliticisation) จากการอ่อนเปลี้ยและไม่ทำงานของการเมืองในระบบพรรค (Mair, 2002: 89-90)

กลยุทธ์ทางการเมืองแบบประชานิยม ผู้นำมักติดต่อกับประชาชนโดยตรง ก้าวข้ามความเป็นตัวแทนของพรรคการเมืองในการแก้ไขปัญหา เมื่อใดที่เกิดปัญหาหรือวิกฤติที่จะต้องแก้ไขจึงมักขึ้นชอบการใช้กลไกทางการเมืองที่ชี้ขาดโดยประชาชนทั่วประเทศ (Betz, 2002: 199) อย่างกรณีของพรรค FPO ของออสเตรียใช้กลยุทธ์ทางการเมืองแบบเดียวกับประธานาธิบดี De Gaulle ของฝรั่งเศสโดยเรียกร้องให้ใช้ประชาธิปไตยโดยตรงในการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ เช่น การใช้ประชามติ (Muller, 2002: 165)

การเกิดขึ้นของพรรคการเมืองประเภทนี้ส่งผลทางการเมืองทำให้ผู้นำหรือกลุ่มผู้นำพรรคระดับสูงมีอำนาจมาก ขณะเดียวกันสมาชิกพรรคโดยทั่วไปไร้บทบาท เช่น กระบวนการคัดเลือกตัวผู้สมัครลงแข่งขันในการเลือกตั้งอำนาจการพิจารณาตัดสินใจอยู่ที่ผู้นำหรือกลุ่มผู้นำพรรค สมาชิกพรรคไม่มีบทบาทและอำนาจในกระบวนการ การคัดเลือกตัวผู้สมัครเน้นคุณสมบัติทางเทคนิคและความสามารถในการจัดการเนื่องจากต้องสื่อสารกับประชาชนในวงกว้างผ่านช่องทางสื่อสารมวลชน การหาเสียงจึงมีลักษณะใช้ทุนอย่างเข้มข้น (capital-intensive) นโยบายสาธารณะมุ่งเน้นให้ความสำคัญต่อประสิทธิภาพและประสิทธิผลมากกว่ากระบวนการได้มาซึ่งนโยบายและที่สำคัญให้ความสำคัญเป็นอย่างยิ่งต่อความพึงพอใจของผู้มีสิทธิเลือกตั้งเพื่อผลสำเร็จในการเมือง

สภาพที่เกิดขึ้นดังกล่าวปัญหาที่ติดตามมาก็คือ การพึ่งพาตัวผู้นำจะเกิดขึ้นในด้านของการสืบทอดอำนาจ เนื่องจากกระบวนการสืบทอดอำนาจที่ผ่านกระบวนการของพรรคการเมืองที่

เป็นปกติในระบอบประชาธิปไตยไม่ทำงาน อีกทั้งกลไกของพรรคการเมืองในการควบคุมและเหนี่ยวรั้งการทำงานของผู้นำจะไม่มีประสิทธิภาพและอาจจะไม่มีการบังคับใช้เนื่องจากพรรคการเมืองตกอยู่ภายใต้การครอบงำของผู้นำ อันเนื่องมาจากพรรคการเมืองในรูปแบบนี้เน้นการรวบอำนาจเข้าสู่ส่วนกลางตามความต้องการของผู้นำเพื่อความสำเร็จในทางการเมืองตามที่ได้กล่าวมาแล้ว ปัญหาของการชูตัวบุคคลที่มีลักษณะโดดเด่นทางด้านบุคลิกภาพมากกว่าการนำเสนอความเป็นสถาบันของพรรคการเมืองนี้ จึงส่งผลกระทบต่อความต่อเนื่องของพรรคการเมืองแบบประชานิยมเนื่องจากขาดกระบวนการสืบทอดอำนาจภายในพรรค พรรคการเมืองในลักษณะนี้จึงมักมีปัญหาและล่มสลายไปพร้อมกับการจากไปของผู้นำ (Taggart, 2002: 70; Taggart, 1996: 115-116)

ไม่เพียงแต่ปัญหาการสืบทอดอำนาจภายในพรรคเท่านั้นที่มีผลต่อความเป็นสถาบันของพรรคการเมืองแบบประชานิยมเพราะด้วยเหตุที่พรรคการเมืองแบบนี้เกิด และเติบโตในสภาวะวิกฤติไม่ว่าจะเป็นทางด้านเศรษฐกิจ สังคม หรือการเมือง ดังนั้นเมื่อสภาวะวิกฤติดังกล่าวหวนกลับคืนสู่สภาวะปกติก็จะส่งผลกระทบต่อความยั่งยืน คงทนถาวรของพรรคการเมืองในรูปแบบนี้ เนื่องจากบริบทเชิงโครงสร้างไม่ก่อให้เกิดเงื่อนไขที่ทำให้สามารถดำรงอยู่ได้อย่างง่ายดาย และขยายตัวไปได้อย่างยากลำบาก เนื่องจากการใช้กลยุทธ์ทางการเมืองแบบเดิมที่เคยประสบความสำเร็จไม่อาจนำมาใช้ได้อย่างง่ายดายอีกต่อไป (Taggart, 2002: 69)

ทรัพยากรทางการเมืองกับพรรคการเมืองแบบประชานิยม

ตามที่ได้กล่าวมาข้างต้นเราจะเห็นได้ว่า พรรคการเมืองแบบประชานิยมเติบโตอย่างรวดเร็วหลังจากการก่อตั้งพรรคได้ไม่นาน ภายใต้บริบทเชิงโครงสร้างทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคมที่ตกอยู่ในภาวะวิกฤติ หรือในกรณีที่ใช้วิธีลัดด้วยการเข้าไปยึดครองพรรคการเมืองเดิมที่มีอยู่แล้ว พรรคการเมืองดังกล่าวก็จะมีลักษณะของความเป็นสถาบันต่ำ เพราะความอ่อนแอของพรรคการเมืองดังกล่าวมีผลทำให้นักการเมืองแบบประชานิยมสามารถเข้าไปยึดครองตำแหน่งสำคัญ ๆ ของพรรคได้ในเวลาอันสั้นโดยผ่านอำนาจบารมีที่มาจากบุคลิกภาพที่โดดเด่น แตกต่างจากคนอื่น ๆ หรือบารมีที่มาจากอำนาจทางเศรษฐกิจ เนื่องจากเงินเป็นทรัพยากรทางการเมือง (political resource) ที่สำคัญอีกประการหนึ่ง (Dahl, 1991: 35, 63) นอกเหนือจากยุทธศาสตร์ทางการเมืองในรูปแบบอื่น ๆ ในการทำลายพรรคการเมืองเดิมที่ครองอำนาจอยู่และเพื่อให้พรรคได้รับการยอมรับจากประชาชนในเวลาอันรวดเร็ว นักการเมืองหรือพรรคการเมืองแบบประชานิยม

จึงใช้เงินจำนวนมหาศาลในการดำเนินกิจกรรมทางการเมืองของพรรค เช่น กรณีของ Perot ของสหรัฐอเมริกา กรณีของ Berlusconi ของอิตาลี เป็นต้น

อันที่จริงแล้ว โดยปกติในการจัดตั้งพรรคการเมืองและการเลือกตั้งในแต่ละครั้งปัจจัยเรื่องเงินทุนนับเป็นปัจจัยหนึ่งที่สำคัญสำหรับพรรคการเมืองอยู่แล้ว ในช่วงภาวะปกติเงินทุนจำเป็นต่อการบริหารงานในแต่ละวันและสำหรับการเลือกตั้งในแต่ละครั้งเงินทุนมีความจำเป็นในการรณรงค์หาเสียงเลือกตั้ง พรรคการเมืองและนักการเมืองที่มีอำนาจทางเศรษฐกิจสูงย่อมมีความได้เปรียบเหนือพรรคการเมืองและนักการเมืองที่มีอำนาจทางเศรษฐกิจต่ำกว่า บรรดานักธุรกิจที่หันมาเป็นนักการเมืองจึงมีอิทธิพลภายในพรรคมากเนื่องจากเป็นผู้ให้การสนับสนุนทางการเงินคนสำคัญของพรรค ด้วยเหตุนี้อำนาจทางเศรษฐกิจจึงสามารถเชื่อมโยงเข้ากับคุณลักษณะบางประการของนักการเมือง/พรรคการเมืองแบบประชานิยมซึ่งได้กล่าวถึงมาแล้วคือ คุณลักษณะเชิงบารมีของตัวผู้นำทางการเมืองหรือนักการเมืองที่โดดเด่นเหนือนักการเมืองรายอื่น ๆ อันมาจากความพิเศษบางประการ ซึ่งในที่นี้ก็คือ ความมั่งคั่ง ร่ำรวย อันเป็นผลมาจากความสำเร็จในอาชีพหรือการประกอบธุรกิจการค้า

กล่าวโดยสรุปก็คือ บริบทเชิงโครงสร้างที่เกิดภาวะวิกฤติในด้านใดด้านหนึ่ง โดยเฉพาะวิกฤติทางเศรษฐกิจเป็นเงื่อนไขที่จำเป็นหรือเปิดโอกาสให้นักการเมืองและพรรคการเมืองที่มีระดับของความเป็นสถาบันต่ำใช้กลยุทธ์ทางการเมืองแบบการตลาดที่เรียกว่าประชานิยมสร้างความสำเร็จทางการเมืองให้กับตนเองได้อย่างรวดเร็ว

ตัวแบบในการวิเคราะห์

จากกรอบแนวคิดหรือทฤษฎีที่กล่าวมาข้างต้นสามารถสร้างตัวแบบในการวิเคราะห์ความสำเร็จในการเลือกตั้งของพรรคไทยรักไทย เมื่อวันที่ 6 มกราคม 2544 ได้ดังนี้

บริบทเชิงโครงสร้างทางเศรษฐกิจที่ตกอยู่ในสภาวะวิกฤติเป็นปัจจัยหรือเงื่อนไขที่จำเป็นต่อการก่อเกิดการเปลี่ยนแปลงและโอกาสใหม่ในทางการเมือง อย่างไรก็ตาม บริบทเชิงโครงสร้างดังกล่าวจะกลายเป็นโอกาสที่เป็นประโยชน์หรือไม่ขึ้นอยู่กับผู้กระทำว่าสามารถจะประเมินได้อย่างถูกต้องและดำเนินกลยุทธ์ที่สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงและโอกาสที่เกิดขึ้นนั้นหรือไม่

สภาวะวิกฤติโดยเฉพาะวิกฤติทางเศรษฐกิจเป็นบริบทเชิงโครงสร้างที่เปิดโอกาสสูงต่อการนำกลยุทธ์ทางการเมืองแบบประชานิยม ซึ่งรวมถึงนโยบายหาเสียงแบบประชานิยมมาใช้สร้างความสำเร็จในการเลือกตั้ง โดยนักการเมืองและพรรคการเมืองที่มีระดับของความเป็นสถาบันต่ำจะสามารถฉกฉวยโอกาสและคิดค้นกลยุทธ์ทางการเมืองเพื่อช่วงชิงความได้เปรียบจากการเปลี่ยนแปลงของบริบทเชิงโครงสร้างดังกล่าวได้อย่างรวดเร็ว ทั้งนี้โดยการนำกลยุทธ์ที่ใช้ในการตลาดมาปรับใช้ ในทางการเมืองด้วยการสร้างตลาดใหม่ที่คู่แข่งไม่เคยใช้และผลิตสินค้าซึ่งก็คือนโยบายหาเสียงชนิดใหม่ที่สามารถสนองตอบต่อความต้องการของประชาชนได้ตรงจุดมากที่สุดหลังจากศึกษาและทำความเข้าใจความต้องการของประชาชนมาแล้วเป็นอย่างดี

สมมุติฐานในการศึกษา

จากประเด็นปัญหาที่ผู้วิจัยได้กล่าวมาและตัวแบบในการวิเคราะห์ที่ได้แจกแจงให้เห็นดังกล่าวข้างต้นทำให้ผู้วิจัยวางสมมุติฐานในเรื่องที่ศึกษานี้ว่า ความสำเร็จในการเลือกตั้งเมื่อวันที่ 6 มกราคม พ.ศ. 2544 ของพรรคไทยรักไทยเป็นผลมาจากปัจจัย 2 ด้านที่มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงต่อกันกล่าวคือ

1. ด้านหนึ่งมาจากโอกาสทางการเมืองที่เปิดขึ้นอันสืบเนื่องมาจากเกิดการเปลี่ยนแปลงในบริบทเชิงโครงสร้างทางเศรษฐกิจที่เกิดวิกฤติขึ้นรุนแรงจนต้องขอรับความช่วยเหลือจากกองทุนการเงินระหว่างประเทศ
2. กับอีกด้านหนึ่งมาจากลักษณะเฉพาะของพรรคไทยรักไทยที่ทำให้สามารถดำเนินกลยุทธ์ทางการเมืองสร้างความแตกต่างจากคู่แข่ง ด้วยการนำฐานความคิดเชิงประชานิยมมาใช้เพื่อช่วงชิงความได้เปรียบทางการเมืองเหนือพรรคคู่แข่งจากบริบทเชิงโครงสร้างดังกล่าวที่เปิดโอกาสให้

วัตถุประสงค์ในการศึกษา

1. เพื่อศึกษาถึงบริบทเชิงโครงสร้างทางเศรษฐกิจและสังคมหลังจากเกิดสภาวะวิกฤติทางเศรษฐกิจในปี 2540 จนถึงช่วงเวลาของการเลือกตั้งเมื่อวันที่ 6 มกราคม พ.ศ. 2544

2. เพื่อศึกษาว่าพรรคไทยรักไทยดำเนินกลยุทธ์ทางการเมืองอย่างไร จากปัจจัยหรือเงื่อนไขของบริบทเชิงโครงสร้างที่กล่าวถึงในข้อที่ 1 โดยเฉพาะการใช้กลยุทธ์นโยบายหาเสียงแนวประชานิยมจนสามารถสร้างความสำเร็จในการเลือกตั้งอย่างท่วมท้น

วิธีการศึกษา

งานวิจัยชิ้นนี้เป็นการศึกษาวิเคราะห์ในเชิงพรรณนาความ (descriptive analysis) โดยเน้นการศึกษาจากข้อมูลเอกสารเป็นหลักเช่น ตำราวิชาการ หนังสือ นิตยสาร บทความ หนังสือพิมพ์และเอกสารอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องแล้วจึงนำมาศึกษาวิเคราะห์เพื่อชี้ให้เห็นถึงกลไก (mechanism) ที่เชื่อมโยงกันระหว่างตัวแปรต่าง ๆ เพื่อนำมาสู่คำตอบที่ได้ตั้งประเด็นเอาไว้ตามหลักวิธีการศึกษาและการอธิบายของปรัชญาสังคมศาสตร์แบบสัจจะนิยม (realism)

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. สามารถเข้าใจถึงบริบทเชิงโครงสร้างทางเศรษฐกิจและสังคมไทยภายหลังจากเกิดวิกฤติทางเศรษฐกิจปี 2540 จนถึงช่วงเวลาของการเลือกตั้งเมื่อวันที่ 6 มกราคม พ.ศ. 2544 ว่าเป็นอย่างไร
2. สามารถเข้าใจการประเมินบริบทเชิงโครงสร้างดังกล่าวของพรรคไทยรักไทยจนนำไปสู่การกำหนดกลยุทธ์ทางการเมือง โดยเฉพาะนโยบายหาเสียงแบบประชานิยมไปใช้ในการเลือกตั้งจนประสบความสำเร็จอย่างท่วมท้น
3. สามารถประเมินแนวโน้มของพรรคการเมืองไทย และนโยบายที่พรรคจะนำมาใช้ในการเลือกตั้งแต่ละครั้ง รวมทั้งผลกระทบของกลยุทธ์ทางการเมืองนี้ต่อการเมืองไทย

การนำเสนอผลการวิจัย

ผู้วิจัยได้นำเสนอผลการวิจัยเพื่อชี้ให้เห็นถึงพัฒนาการของประเด็นปัญหาที่ทำการวิจัยจนนำไปสู่คำตอบของการวิจัยโดยแบ่งออกเป็น 6 บทดังต่อไปนี้

บทที่ 1 บทนำ เป็นบทที่ผู้วิจัยชี้ให้เห็นถึงสภาพปัญหาและความสำคัญของปัญหาที่ดำเนินการศึกษาจนนำมาสู่คำถามที่ต้องการแสวงหาคำตอบ โดยอภิปรายถึงกรอบแนวคิดทฤษฎีที่สำคัญสำหรับการวิจัย สภาพปัญหาที่เลือกมาและสังเคราะห์แนวคิดทฤษฎีดังกล่าวเป็นต้นแบบในการวิเคราะห์ของผู้วิจัยเองเพื่อตอบคำถามที่ได้ตั้งไว้ จากนั้นจึงนำไปสู่การกำหนดสมมุติฐานในการวิจัย วิธีการวิจัยและประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัยในครั้งนี้

บทที่ 2 กล่าวถึงนโยบายแนวประชานิยมที่เกิดขึ้นในสังคมไทยในอดีต โดยชี้ให้เห็นถึงปฏิสัมพันธ์ระหว่างบริบทเชิงโครงสร้างที่เป็นเงื่อนไขที่ทำให้เกิดการเมือง/พรรคการเมืองฉกฉวยจังหวะและโอกาสทางการเมืองทั้งเพื่อการขึ้นสู่อำนาจและการรักษาอำนาจที่มีอยู่ด้วยการประกาศใช้นโยบายที่มีลักษณะจูงใจให้ผู้มีสิทธิเลือกตั้งตัดสินใจลงคะแนนเสียงเลือกตั้งให้กับตนเองและพรรคบนฐานของนโยบายที่สนองตอบต่อความต้องการของประชาชน ซึ่งกำลังตกอยู่ในภาวะวิกฤติในด้านใดด้านหนึ่ง พร้อมทั้งอภิปรายถึงความสำเร็จและความล้มเหลวทางการเมืองจากการใช้กลยุทธ์ดังกล่าว ซึ่งผู้อ่านจะพบว่า นโยบายแนวประชานิยมสามารถเกิดขึ้นได้ในระบอบการเมืองการปกครอง (political regime) ทุกประเภทไม่ว่าจะเป็นภายใต้ระบอบเผด็จการ หรือระบอบประชาธิปไตย ภายใต้รูปแบบเศรษฐกิจทุกประเภททั้งชาตินิยม ที่ใช้รัฐเป็นกลไกสำคัญในทางเศรษฐกิจ และทุนนิยมที่เปิดโอกาสให้เอกชนเป็นพลังขับเคลื่อนสำคัญในการพัฒนาเศรษฐกิจ

บทที่ 3 กล่าวถึงบริบทเชิงโครงสร้างทางเศรษฐกิจ สังคมและการเมืองที่เป็นผลพวงของการพัฒนาเศรษฐกิจตามอุดมการณ์เสรีนิยมใหม่ในบรรยากาศทางการเมืองแบบธนาภิบาลเมือง (money politics) ที่เต็มไปด้วยการคอร์รัปชันในวงราชการและความไม่โปร่งใสในการดำเนินธุรกิจของภาคเอกชนจนนำไปสู่การเกิดวิกฤติทางเศรษฐกิจในปี 2540 จนรัฐบาลต้องตัดสินใจรับความช่วยเหลือจากกองทุนการเงินระหว่างประเทศ ทำให้เกิดแนวคิดทางเลือกใหม่ในทางเศรษฐกิจที่แตกต่างจากอุดมการณ์เสรีนิยมใหม่ ประกอบกับเกิดกระแสปฏิรูปการเมืองจนผลักดันให้มีการบังคับใช้รัฐธรรมนูญฉบับใหม่จนเป็นผลสำเร็จ บริบทเชิงโครงสร้างดังกล่าวเป็นเงื่อนไขสำคัญของการก่อตัวของพรรคไทยรักไทย การกำหนดนโยบายและการดำเนินกลยุทธ์ทางการเมืองของพรรคในการเลือกตั้งเมื่อวันที่ 6 มกราคม พ.ศ. 2544

บทที่ 4 กล่าวถึงการก่อตัวของพรรคไทยรักไทยภายใต้บริบทเชิงโครงสร้างทางเศรษฐกิจที่เกิดวิกฤติทางเศรษฐกิจและบริบทเชิงโครงสร้างทางการเมืองที่เกิดการปฏิรูปทางการเมืองจากการบังคับใช้รัฐธรรมนูญฉบับใหม่ โดยชี้ให้เห็นถึงพัฒนาการของการก่อตั้งพรรค สมาชิกพรรค การจัดองค์กรของพรรค ทรัพยากรทางการเมือง ผู้นำทางการเมืองทั้งในด้านบุคลิกภาพและอุดมการณ์ทางการเมือง

บทที่ 5 กล่าวถึงปฏิสัมพันธ์ระหว่างบริบทเชิงโครงสร้างที่เกิดขึ้นกับการดำเนินกลยุทธ์ทางการเมืองของพรรคไทยรักไทยที่มีลักษณะประชานิยมเพื่อชี้ให้เห็นถึงความสำเร็จในการเลือกตั้งของพรรคไทยรักไทยว่าเป็นผลมาจากบริบทเชิงโครงสร้างที่สังคมไทยตกอยู่ในภาวะวิกฤติทางเศรษฐกิจจนเปิดโอกาสให้พรรคไทยรักไทยฉกฉวยโอกาสใช้กลยุทธ์ทางการเมืองแบบประชานิยมซึ่งสอดคล้องกับบริบทเชิงโครงสร้างที่เกิดขึ้นและดำรงอยู่ โดยพิจารณาในประเด็นด้านการกำหนดนโยบายหาเสียงของพรรค การดำเนินกลยุทธ์ทางการเมืองของพรรค กลยุทธ์ทางการตลาด กลยุทธ์ด้านการโฆษณาประชาสัมพันธ์ เป็นต้น

บทที่ 6 สรุปผลการวิจัย การอภิปรายผล ข้อสรุปทั่วไป และข้อเสนอแนะ

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 2

นโยบายแนวประชานิยมในอดีต

นโยบายที่มีลักษณะประชานิยมไม่ใช่เรื่องใหม่ในเวทีการเมืองไทย ในอดีตเคยมีการนำนโยบายดังกล่าวนี้มาใช้สร้างความนิยมให้กับรัฐบาลหรือพรรคการเมืองของตนเองมาแล้ว บทนี้จึงจะกล่าวถึงนโยบายแนวประชานิยมที่เคยมีการนำมาใช้แล้วพอสังเขป โดยจะชี้ให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างบริบทเชิงโครงสร้างที่ดำรงอยู่กับการดำเนินการทางการเมืองของรัฐบาลหรือพรรคการเมืองที่นำกลยุทธ์ทางการเมืองแบบนี้มาใช้ พร้อมทั้งอภิปรายถึงความสำเร็จและความล้มเหลวทางการเมืองจากการใช้กลยุทธ์ดังกล่าว

การศึกษาในบทนี้ผู้อ่านจะพบว่า นโยบายแนวประชานิยมสามารถเกิดขึ้นได้ในระบอบการเมืองการปกครอง (political regime) ทุกประเภทไม่ว่าจะเป็นระบอบเผด็จการหรือระบอบประชาธิปไตย ทั้งรัฐบาลเผด็จการที่ยึดมั่นในอุดมการณ์ชาตินิยมแบบจอมพล ป. พิบูลสงคราม รัฐบาลเผด็จการที่มุ่งเน้นการพัฒนาเศรษฐกิจทุนนิยมแบบจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ หรือรัฐบาลสหพรรคที่นำโดยพรรคกิจสังคมที่มี ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช เป็นนายกรัฐมนตรี เพราะรัฐบาลหรือพรรคการเมืองแต่ละประเภทดังกล่าว ต่างล้วนใช้นโยบายแนวประชานิยมเพื่อจูงใจประชาชน หวังสร้างความชอบธรรมทางการเมืองให้แก่ระบอบที่ตนเองแสวงหาประโยชน์เพื่อแลกกับความนิยมและความอยู่รอดทางการเมืองของตนเองเป็นสำคัญ

ประชานิยมแห่งชาติของรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม

จอมพล ป. พิบูลสงครามมีความมุ่งมั่นต้องการสร้างความเป็นเอกภาพของชาติในสภาวะที่สังคมไทยตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของต่างชาติ โดยเฉพาะในด้านเศรษฐกิจที่ตกอยู่ภายใต้การควบคุมของพ่อค้าชาวจีน จึงดำเนินนโยบายบริหารประเทศภายใต้แนวคิดหรืออุดมการณ์ชาตินิยมซึ่งครอบคลุมในทุกมิติของสังคมทั้งด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม ประเพณีและชีวิตความเป็นอยู่โดยทั่วไป

อย่างไรก็ตาม ในด้านเศรษฐกิจกล่าวได้ว่า นโยบายเศรษฐกิจของรัฐบาลจอมพลป. ในยุคแรกที่ขึ้นครองอำนาจ (พ.ศ. 2481-2487) มีลักษณะประชานิยมแห่งชาติ (national populism)* กล่าวคือ ใช้นโยบายเศรษฐกิจที่มีลักษณะมุ่งเน้นการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจภายใต้การผูกขาดและการดำเนินการโดยรัฐผ่านองค์กรรัฐวิสาหกิจ ซึ่งเชื่อมั่นว่าจะก่อประโยชน์และส่งผลดีต่อชาติและประชาชนทั้งหลายในที่สุด

บริบทเชิงโครงสร้างที่มีผลต่อการก่อตัวและน่านโยบายเศรษฐกิจที่มีลักษณะประชานิยมแห่งชาติมาใช้ในการบริหารประเทศของจอมพล ป. นั้นมีทั้งปัจจัยภายในสังคมไทยเองและปัจจัยภายนอกประเทศที่ส่งผลเชื่อมโยงกัน กล่าวคือ ปัจจัยภายในประเทศมาจากสภาวะการณ์ทางการเมืองหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 ที่ยังคงมีการทำทลายและแย่งชิงอำนาจจากคณะราษฎรของกลุ่มเจ้านายเดิม เจื้อนไขทางการเมืองเช่นนี้ทำให้คณะราษฎรที่เป็นกลุ่มผู้นำใหม่จำเป็นต้องเร่งสร้างวามชอบธรรมทางการเมืองแบบใหม่ให้กับกลุ่มตน (นครินทร์ เมฆไตรรัตน์, 2533: 190) ในขณะที่ทางด้านเศรษฐกิจปรากฏว่าชาวจีนอพยพเผด็จกัทธิพลในธุรกิจต่าง ๆ เกือบทุกด้าน (ปริดาวัฒน์ พัฒนพีชัย, 2544: 71-75) แต่คนไทย ซึ่งส่วนใหญ่อาศัยอยู่ในชนบทและประกอบอาชีพเกษตรกรรมตกอยู่ในสภาวะยากจนข้นแค้น ส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากราคาสินค้าเกษตรกรรม

* แนวคิดประชานิยมแห่งชาติหรือ national populism อธิบายผู้นำที่มุ่งสร้างความเป็นเอกภาพหรือความเป็นปึกแผ่นของชาติให้รอดพ้นจากสิ่งที่ไม่ดีที่ผู้มากล่าวอ้างว่าเป็นภัยคุกคามทั้งจากภายในและภายนอกประเทศ โปรดดู Pierre-Andre Taguieff, "Political Science confronts populism: From a conceptual mirage to a real problem," *Telos*, No.103 (Spring 1995): 9-43., ขณะที่ Gino Germani (*Authoritarianism, fascism and national populism*, New Brunswick, NJ: Transaction Books, 1978 อ้างใน Pierre-Andre Taguieff 1995: 14). กล่าวถึงอุดมการณ์ลูกผสม (ideological hybrids) ที่คุณลักษณะต่าง ๆ ของอุดมการณ์ที่แตกต่างกันสามารถผสมผสานกันได้ เช่น ในกรณีของ nationalism สามารถผสมผสานเข้ากันได้กับ populism จนกลายเป็น national populism , นอกจากนี้ ในงานที่ Ghita Ionescu และ Ernest Gellner (1969) เป็นบรรณาธิการเรื่อง *Populism: Its meaning and national characteristics* มีบทความหลายชิ้นที่กล่าวถึงการผสมผสานกันระหว่าง populism กับ nationalism หรือใช้กลยุทธ์ประชานิยมภายใต้อุดมการณ์ชาตินิยม เช่น กรณีศึกษาลาตินอเมริกาของ Alistair Hennessy (p. 38) หรือ "populism as an ideology" ของ Donald MacRae (p. 163) งานของ Angus Stewart เรื่อง "The social roots" (p. 181-185) รายละเอียดโปรดดู Ghita Ionescu and Ernest Gellner, editors, *Populism: Its meaning and national characteristics* (London: The Macmillan Company, 1969)

โดยเฉพาะข้าวดต่ำลงมาก สืบเนื่องมาจากปัจจัยภายนอกประเทศที่เศรษฐกิจโลกตกอยู่ในสภาวะวิกฤติ (Suehiro, 1989: 106)

บริบทเชิงโครงสร้างดังที่กล่าวมาเป็นผลทำให้รัฐบาลของคณะราษฎรดำเนินนโยบายเศรษฐกิจชาตินิยม โดยมุ่งเน้นควบคุมอำนาจทางเศรษฐกิจที่ตกอยู่ในมือของนักธุรกิจหรือพ่อค้าชาวจีน พรรณี บัวเล็ก (2529: 41) สรุปสาระสำคัญของนโยบายเศรษฐกิจชาตินิยมที่รัฐบาลคณะราษฎรประกาศใช้ดังนี้

1. ประกาศใช้พระราชบัญญัติการธนาคารและการประกันภัย พ.ศ. 2475
2. ประกาศใช้พระราชบัญญัติห้ามเรียกดอกเบี้ยเกินอัตรา พ.ศ. 2475 และพระราชบัญญัติว่าด้วยการยกยอทรัพย์ของภคินทร พ.ศ. 2475 เพื่อแก้ปัญหาการกู้หนี้ยืมสินของประชาชนในชนบทจากนายทุนเงินกู้ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นคนจีน
3. ประกาศใช้พระราชบัญญัติธนาคารพาณิชย์ พ.ศ. 2480 ซึ่งให้อำนาจแก่กระทรวงการคลังในการควบคุมบรรดาธนาคารที่ดำเนินกิจการในประเทศไทย
4. ประกาศใช้พระราชบัญญัติควบคุมการจับสัตว์น้ำในสยาม พ.ศ. 2477 พระราชบัญญัติอนุญาตสำหรับเรือจับสัตว์น้ำสยาม พ.ศ. 2477 เพื่อควบคุมกิจการจับสัตว์น้ำซึ่งคนจีนเป็นจำนวนมากดำเนินธุรกิจประมง
5. ประกาศใช้พระราชบัญญัติการค้ากำไรเกินควร พ.ศ. 2480 ควบคุมการค้าขายของพ่อค้าคนจีนทั้งปลีกและส่ง
6. ดำเนินการจัดตั้งหอการค้าไทยเพื่อเป็นองค์กรในการรวมตัวทางเศรษฐกิจของคนไทย หลังจากชาวจีนจัดตั้งหอการค้าจีน ซึ่งมีบทบาทและอำนาจทางเศรษฐกิจสูง
7. จัดตั้งสภาเศรษฐกิจแห่งชาติ เพื่อให้เป็นหน่วยงานที่ช่วยกระตุ้นให้คนไทยมีความเลื่อมใสศรัทธาต่อระบบเศรษฐกิจไทยทั้งด้านเกษตรกรรม อุตสาหกรรม และการพาณิชย์ และรัฐบาลยังดำเนินการให้ความช่วยเหลือในด้านต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจแก่ประชาชนไทย

นโยบายประชานิยมแห่งชาติของจอมพล ป. จິงนับเป็นผลสืบเนื่องจากนโยบายชาตินิยมของคณะราษฎร ที่มีตัวเขาเป็นหนึ่งในแกนนำที่สำคัญดังที่กล่าวมาข้างต้น โดยเฉพาะการเข้าดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีในช่วงแรกระหว่างปี พ.ศ. 2481-2487 รัฐบาลของจอมพล ป. ดำเนินนโยบายเศรษฐกิจแนวประชานิยมแห่งชาติอย่างเข้มข้นนับตั้งแต่ขึ้นครองอำนาจ โดยใช้สไตร์การ

ดำเนินงานทางการเมืองที่ผูกติดกับบุคลิกลักษณะส่วนตัวของตนเอง เพื่อสร้างความรู้สึกแก่ผู้อยู่ใต้ปกครองในฐานะ “ท่านผู้นำ” ว่าเมื่อ “เชื้อผู้นำ ชาติพันธุ์” (Kobkua Suwannathat-Pian, 1995: 104) ด้วยการดำเนินนโยบายเศรษฐกิจภายใต้แนวคิด “เศรษฐกิจไทยเพื่อคนไทย” โดยให้เหตุผลว่าคนไทยตกอยู่ภายใต้อำนาจการครอบงำทางเศรษฐกิจของคนต่างชาติ ในช่วงที่ผ่านมาคนไทยเป็นเพียงผู้บริโภคนสินค้าที่ผลิตและนำเข้าโดยคนต่างชาติเท่านั้น (ผาณิต รวมศิลป์, 2518: 337 อ้างถึงใน Suehiro, 1989: 108) และคนต่างชาติที่ว่านั้นก็คือ กลุ่มพ่อค้าชาวจีนนั่นเอง

ดังนั้น บริบทเชิงโครงสร้างภายในประเทศที่เป็นกรอบจำกัดหรือเงื่อนไขให้จอมพล ป. ต้องดำเนินนโยบายประชานิยมแห่งชาติก็คือ การที่เศรษฐกิจตกอยู่ภายใต้อำนาจของกลุ่มพ่อค้าชาวจีน นโยบายที่นำมาใช้จึงมีเป้าหมายเพื่อทำลายอำนาจทางเศรษฐกิจของคนกลุ่มนี้ ขณะเดียวกันก็เพื่อส่งเสริมและยกระดับอำนาจทางเศรษฐกิจของคนไทย ให้คนไทยหันมาให้ความสนใจต่อการประกอบธุรกิจเพิ่มมากขึ้น นอกเหนือจากอาชีพเกษตรกรรม ซึ่งผลผลิตประสบกับปัญหาราคาคงต่ำอยู่เสมอ

ขณะที่บริบทเชิงโครงสร้างภายนอกประเทศก็คือ สภาวะสงครามโลกครั้งที่ 2 และการแผ่ขยายอิทธิพลของกองทัพญี่ปุ่นในประเทศแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งรวมถึงประเทศไทย โดยบริบทเชิงโครงสร้างภายนอกประเทศนี้เป็นปัจจัยเสริมต่อการผลักดันนโยบายประชานิยมแห่งชาติ

ปรีดาธน์ วัฒนพิชัย (2544: 79-129) ได้ศึกษาถึงนโยบายเศรษฐกิจของรัฐบาลจอมพล ป. ซึ่งถือว่าเป็นนโยบายเศรษฐกิจที่มีลักษณะประชานิยมแห่งชาติ ซึ่งล้วนเกิดขึ้นในช่วงแรกของการเป็นผู้นำประเทศ มีหลายประการดังต่อไปนี้

1. นโยบายที่จำกัดบทบาททางเศรษฐกิจของชาวต่างชาติ ซึ่งหมายถึงชาวจีนเป็นสำคัญ โดยการออกกฎหมายต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

1.1 พระราชบัญญัติเกลือ พ.ศ. 2481 กำหนดให้ผู้ที่ได้รับอนุญาตทำเกลือต้องนำเกลือมาขายให้แก่เจ้าพนักงานตามราคาและเงื่อนไขที่รัฐบาลกำหนดไว้ ห้ามจำหน่ายให้แก่ผู้อื่น (มีการจัดตั้งบริษัทเกลือไทย จำกัด เพื่อทำหน้าที่ผูกขาดการค้าเกลือ รายละเอียดปรากฏในข้อที่ 3.5) และพระราชบัญญัติยาสูบ พ.ศ. 2481 กำหนดให้ผู้จัดจำหน่ายยาสูบจะต้องได้รับอนุญาตจากรัฐมนตรี ซึ่งจะเป็นผู้กำหนดเขตพื้นที่การจำหน่าย ทำ

ให้รัฐบาลสามารถควบคุมและเก็บภาษีอุตสาหกรรมยาสูบ ส่งผลให้โรงงานยาสูบของ
คนจีนต้องขายกิจการให้แก่รัฐบาล

1.2 พระราชบัญญัติเรือสยาม พ.ศ. 2481 กำหนดให้ผู้ที่จะถือกรรมสิทธิ์เรือจดทะเบียน
ต้องมีสัญชาติไทยเท่านั้น ไม่ว่าจะ เป็นบุคคลธรรมดาหรือนิติบุคคล ผลของ
พระราชบัญญัตินี้ทำให้ชาวจีนจำเป็นต้องเลิกกิจการประมงที่เคยมีบทบาทมาก่อน

1.3 พระราชบัญญัติน้ำมันเชื้อเพลิง พ.ศ. 2481 มีเป้าหมายเพื่อควบคุมวิธีการผลิตและ
ควบคุมตลาดน้ำมันเชื้อเพลิง

ทั้งนี้อุตสาหกรรมน้ำมันนั้นตกอยู่ในกำมือของบริษัทยุโรปและสหรัฐฯ มาโดย
ตลอด ความพยายามของรัฐบาลในการที่จะขจัดอิทธิพลของชาติมหาอำนาจตะวันตก
ส่งผลทำให้รัฐบาลต้องหันไปจับมือกับญี่ปุ่น ทั้ง ๆ ที่เป็นประเทศที่ไม่มีแหล่งน้ำมันดิบ
ส่งผลทำให้ต้องเผชิญกับปัญหาการขาดแคลนน้ำมันดิบ โดยเฉพาะในช่วงของการ
เกิดสงครามมหาเอเชียบูรพาที่ไทยต้องประสบกับปัญหาการขาดแคลนน้ำมันดิบเพิ่ม
มากขึ้น (พรรณี บัวเล็ก, 2540:152)

1.4 พระราชบัญญัติล้อเลื่อน (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2481 กำหนดให้ผู้ที่มิสิทธิ์จะได้รับอนุญาต
ให้ขับขี้อล้อเลื่อนรับจ้างได้จะต้องเป็นบุคคลที่มีสัญชาติไทย จากเดิมที่พระราชบัญญัติ
ล้อเลื่อน พ.ศ. 2478 กำหนดให้สามารถรับจดทะเบียนและออกใบอนุญาตขับขี้อ
ล้อเลื่อนและรถยนต์ให้กับบุคคลต่างด้าวที่มีความรู้ภาษาไทยพอสมควรได้ และ
พระราชบัญญัติรถยนต์รับจ้าง (ฉบับที่ 6) ซึ่งกำหนดให้ผู้ที่สามารถขับรถยนต์รับจ้าง
ได้ต้องมี สัญชาติไทยเท่านั้นและอายุ 20 ปีบริบูรณ์เป็นต้นไป

1.5 พระราชบัญญัติควบคุมการฆ่าและขายโค กระบือ แกะและสุกร พ.ศ. 2481 ให้
อำนาจเจ้าพนักงานในการอนุญาต เพิกถอน ตรวจสอบสถานที่ และกำหนดราคาขายส่ง
หรือปลีกเนื้อสัตว์เหล่านี้ ซึ่งมีเป้าหมายเพื่อควบคุมการฆ่าสัตว์และการขายเนื้อสัตว์
ดังกล่าวให้อยู่ในมือคนไทย

- 1.6 พระราชบัญญัติว่าด้วยสิทธิการประมงในเขตการประมงไทย พ.ศ. 2482 กำหนดให้ผู้มีสิทธิได้รับใบอนุญาตทำการประมงต้องมีสัญชาติไทย แต่ถ้าเป็นหุ้นส่วนจำกัด ผู้เป็นหุ้นส่วนทั้งหมด ซึ่งมีหน้าที่รับผิดชอบร่วมกันโดยไม่จำกัดจำนวนต้องมีสัญชาติไทย และทุนของห้างหุ้นส่วนนั้นต้องไม่น้อยกว่าร้อยละเจ็ดสิบต้องเป็นของบุคคลธรรมดา ซึ่งมีสัญชาติไทย ในกรณีที่เป็นบริษัทจำกัดนั้น กรรมการต้องมีสัญชาติไทย และต้องมีทุนของบริษัทไม่น้อยกว่าร้อยละเจ็ดสิบ
- 1.7 พระราชบัญญัติการรังนกนางแอ่น พ.ศ. 2482 มีเป้าหมายเพื่อสงวนอาชีพการสัมปทานรังนกนางแอ่นไว้ให้กับองค์รัฐบาลหรือตัวแทนของรัฐบาลเท่านั้น
- 1.8 คำสั่งห้ามชาวต่างชาติรับประมูลก่อสร้างงานของหน่วยราชการ ผลจากคำสั่งนี้ทำให้บริษัทรับเหมาก่อสร้าง ซึ่งส่วนใหญ่เป็นของคนจีนต้องล้มเลิกงานรับเหมาของตนเองไป
- 1.9 คำสั่งบังคับให้ใช้แรงงานคนไทย โดยกำหนดให้โรงงานอุตสาหกรรมและธุรกิจต่าง ๆ ทั้งของเอกชนและรัฐบาลจะต้องจ้างแรงงานคนไทยอย่างน้อย 75% ของแรงงานทั้งหมด
- 1.10 พระราชบัญญัติที่ดินส่วนที่เกี่ยวกับคนต่างด้าว พ.ศ. 2486 โดยกำหนดขอบเขตและจำกัดการได้มาซึ่งที่ดินของคนต่างด้าวเพื่อใช้เป็นที่อยู่อาศัย ประกอบกิจการในทางพาณิชยกรรม อุตสาหกรรม เกษตรกรรม
- 1.11 คำสั่งห้ามพ่อค้าต่างด้าวจำหน่ายอาหารในสถานที่ราชการและโรงเรียนรัฐบาล อนุญาตให้เฉพาะพ่อค้าแม่ค้าคนไทยเท่านั้นที่สามารถจะเข้าไปขายอาหารในสถานที่ราชการและโรงเรียนรัฐบาลได้ มาตรการนี้ก็เพื่อลดบทบาททางเศรษฐกิจของคนจีน ขณะเดียวกันก็หวังส่งเสริมการค้าขายของคนไทยให้เพิ่มมากขึ้น
- 1.12 พระราชบัญญัติการบัญชี พ.ศ. 2482 ทำให้เกิดสำนักงานบัญชีกลางเพื่อให้ผู้ประกอบการอาชีพต่าง ๆ ตามที่กำหนดให้เริ่มทำการบัญชีการค้า พระราชบัญญัตินี้มีผลบังคับใช้โดยตรงต่อชาวต่างชาติเพื่อรัฐบาลจะได้ควบคุมการค้าของพวกเขา

- 1.13 พระราชกำหนดกำหนดเขตหวงห้ามคนต่างด้าว พ.ศ. 2484 ห้ามชาวต่างชาติหรือบุคคลที่ไม่มีสัญชาติไทยเข้าไปพักอาศัยหรือมีถิ่นที่อยู่ในเขตที่กำหนดให้เป็นเขตหวงห้าม
2. นโยบายที่มุ่งส่งเสริมบทบาททางเศรษฐกิจแก่คนไทย เพื่อสร้างอำนาจทางเศรษฐกิจของคนไทยแทนที่ชาวจีน อาทิ
 - 2.1 พระราชกฤษฎีกา กำหนดอาชีพและวิชาชีพสำหรับคนไทย พ.ศ. 2485 โดยสงวนอาชีพไว้สำหรับคนไทยทั้งหมด 27 ชนิด เช่น การทำหรือหล่อพระพุทธรูป การทำร่วมการตัดผม
 - 2.2 การส่งเสริมร้านค้าย่อยของคนไทย โดยกระทรวงมหาดไทยมีคำสั่งถึงคณะกรรมการจังหวัดให้ดำเนินการตั้งร้านค้าย่อยของคนไทยขึ้นในหมู่บ้าน ตำบล และอำเภอต่าง ๆ โดยรัฐบาลจะเป็นผู้จัดหาสินค้าที่จำเป็นต่าง ๆ ทั้งสินค้าอุปโภค บริโภค ซึ่งรัฐบาลโดยบริษัทจังหวัดเป็นผู้ผูกขาดส่งไปให้กับตัวแทนของบริษัท จากนั้นบริษัทจะดำเนินการส่งไปยังร้านค้าย่อยต่อไป
 - 2.3 พระราชบัญญัติจัดการเงินกู้ภายในประเทศเพื่อการอุตสาหกรรม พ.ศ. 2481 รัฐบาลมุ่งเน้นต้องการให้คนไทยเป็นเจ้าของอุตสาหกรรมด้านต่าง ๆ แทนที่ชาวจีนและยุโรป จึงใช้เงินคงคลังเป็นแหล่งเงินกู้แก่เอกชนชาวไทยนำไปลงทุน
 - 2.4 พระราชบัญญัติโรงงาน พ.ศ. 2482 มุ่งควบคุมโรงงานอุตสาหกรรมให้ประกันความปลอดภัย สุวีถีการและสุขภาพพลามัยของคนไทย บังคับให้โรงงานอุตสาหกรรมต่าง ๆ ต้องจ้างแรงงานคนไทยอย่างน้อย 15% ของแรงงานที่จ้างทั้งหมด
 - 2.5 พระราชบัญญัติจัดการกู้เงินในประเทศเพื่อเกษตรกรรม พ.ศ. 2481 รัฐบาลได้กั้นเงินจำนวน 25,000,000 บาท เพื่อออกเป็นพันธบัตรเงินกู้อัตราดอกเบี้ยร้อยละ 4.5 กำหนดระยะเวลาไม่เกิน 30 ปี เพื่อให้ความช่วยเหลือเกษตรกรนำไปใช้เป็นทุนในการพัฒนาเกษตรกรรม

- 2.6 พระราชบัญญัติจัดที่ดินเพื่อการครองชีพ พ.ศ. 2485 รองรับนโยบายที่จะให้ประชาชนมีที่ดินเป็นของตนเองโดยมอบกรรมสิทธิ์ในการยึดครองที่ดินที่รกร้างว่างเปล่าให้แก่ประชาชนได้เข้าไปตั้งถิ่นฐานและทำกิน ขณะเดียวกันพระราชบัญญัติฉบับนี้ส่งผลกระทบต่อการครองที่ดินอย่างเสรีของชาวต่างชาติ เนื่องจากไม่มีสิทธิ์ที่จะครอบครองหรือซื้อที่ดินในประเทศไทยได้
- 2.7 การให้ความช่วยเหลือในการจับจองที่ดิน รัฐบาลมีเป้าหมายต้องการให้ที่ดินที่มีอยู่กระจายไปยังคนส่วนใหญ่ของประเทศให้มากที่สุด โดยเปิดโอกาสให้ประชาชนจับจองที่ดินขนาดเล็กและขนาดกลางเพื่อนำไปสู่การประกอบอาชีพทางการเกษตรต่อไป
- 2.8 การพัฒนาระบบสหกรณ์ รัฐบาลจอมพล ป. เชื่อว่าระบบสหกรณ์จะเป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนาทางเศรษฐกิจของประเทศ เหตุผลอีกประการหนึ่งที่พยายามผลักดันเรื่องนี้ก็คือ ต้องการกำจัดพ่อค้าคนกลางออกจากระบบเศรษฐกิจของคนไทย รัฐบาลให้ความช่วยเหลือทางด้านเงินทุนด้วยการจัดหาแหล่งเงินกู้ ซึ่งส่วนใหญ่คือ ธนาคารออมสิน
3. การดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจโดยรัฐบาล เนื่องจากเชื่อว่าประชาชนส่วนใหญ่ยังขาดทักษะ ขาดความพร้อมในการเป็นผู้ประกอบการจึงเป็นหน้าที่ของรัฐบาลที่จะต้องเข้ามาให้ความช่วยเหลือด้วยการจัดตั้งบริษัทต่าง ๆ เช่น
- 3.1 บริษัทข้าวไทย จำกัด สืบเนื่องจากการค้าข้าวกลายเป็นธุรกิจผูกขาดที่ตกอยู่ในมือของคนจีน อีกทั้งวิกฤติเศรษฐกิจโลกที่แผ่ขยายลุกลามไปทั่วส่งผลกระทบต่อชาวนาไทย จึงเป็นความจำเป็นอย่างเร่งด่วนทำให้รัฐบาลจอมพล ป. จัดตั้งบริษัทค้าข้าวนี้ขึ้นมาโดยมุ่งหวังจะควบคุมธุรกิจนี้ด้วยตนเอง โดยหวังว่าจะช่วยยกระดับราคาข้าวเปลือกให้สูงขึ้น แก้ปัญหาการกดราคาของพ่อค้าชาวจีนและขจัดอิทธิพลของพ่อค้าชาวจีนให้พ้นจากธุรกิจนี้ อีกทั้งช่วยฝึกฝนคนไทยให้มีความรู้ความสามารถในการค้าข้าว เพื่อยกระดับฐานะของคนไทยในระบบเศรษฐกิจของชาติ (Suehiro, 1989: 123-126)

นอกเหนือจากเหตุผลดังกล่าวแล้ว เหตุผลสำคัญอีกประการหนึ่งของการจัดตั้งบริษัทข้าวไทย ยังสืบเนื่องมาจากการจับมือเป็นพันธมิตรของรัฐบาลจอมพล ป. กับรัฐบาลญี่ปุ่นในสงครามมหาเอเชียบูรพา ซึ่งการจัดตั้งบริษัทข้าวไทยนี้ ญี่ปุ่นมีบทบาทเป็นอย่างมากในการจัดตั้งจนประสบความสำเร็จ หลังจากที่รัฐบาลก่อนหน้านี้มีความพยายามมานานที่จะขจัดอิทธิพลของพ่อค้าชาวจีนที่มีต่อธุรกิจนี้ เหตุผลที่ญี่ปุ่นให้ความช่วยเหลือเป็นอย่างมากในการจัดตั้งบริษัทข้าวไทยนั้น มีเป้าหมายเพื่อประโยชน์ของตนเอง เนื่องจากพ่อค้าชาวจีนซึ่งต่อต้านญี่ปุ่นจากความไม่พอใจต่อการรุกรานจีนของญี่ปุ่นไม่ยอมขายข้าวให้กับญี่ปุ่น การจัดตั้งบริษัทข้าวไทยจึงสร้างความสะดวกต่อการส่งมอบข้าวให้กับญี่ปุ่น ซึ่งต้องการข้าวเป็นจำนวนมากในช่วงเวลาที่กำลังทำสงคราม ในขณะที่เดียวกันความช่วยเหลือของญี่ปุ่นก็สอดคล้องกับความต้องการของผู้นำไทยที่ต้องการขจัดอำนาจและอิทธิพลของพ่อค้าชาวจีน (พรรณี บัวเล็ก, 2540: 126-130, 173; พรรณี บัวเล็ก 2545: 439)

3.2 บริษัทจังหวัด จำกัด จัดตั้งขึ้นมาโดยมีเป้าหมายให้คนไทยในพื้นที่ต่าง ๆ ทุกจังหวัดทั่วประเทศมีโอกาสประกอบธุรกิจการค้าเพื่อเป็นศูนย์กลางการค้าภายในจังหวัด ตรีงระดับราคาสินค้าที่จำเป็นต่อการดำรงชีพไม่ให้มีราคาที่สูงจนเกินไป ซึ่งรวมถึงระดับราคาพืชผลการเกษตรในท้องถิ่น อีกทั้งยังมุ่งส่งเสริมอุตสาหกรรมในครอบครัวและอุตสาหกรรมขนาดย่อมในท้องถิ่นจากนั้นก็ทำหน้าที่รวบรวมสินค้าต่าง ๆ เหล่านี้และผลิตผลทางการเกษตรจากเกษตรกรส่งไปขายยังบริษัทไทยนิคมพาณิชย์ จำกัดต่อไป (Suehiro, 1989: 128)

3.3 บริษัทไทยนิคมพาณิชย์ จำกัด จัดตั้งขึ้นมาเพื่อทำการค้าขายสินค้าทั้งปลีกและส่งทุกชนิดทั้งขายภายในประเทศและส่งสินค้าไปจำหน่ายยังต่างประเทศ รวมทั้งรับสั่งสินค้าจากต่างประเทศหวังจะจัดบทบาทพ่อค้าคนกลาง ซึ่งเป็นคนจีนออกจากระบบเศรษฐกิจไทย

3.4 บริษัทค้าพืชผลไทย จำกัด มีเป้าหมายเพื่อรับซื้อและขายสินค้าไทย ทั้งสินค้าเกษตรกรรม อุตสาหกรรม ตลอดจนสินค้าอุปโภค บริโภคต่าง ๆ เพื่อให้คนไทยมีโอกาสซื้อสินค้าได้ในราคาที่ไม่แพงจนเกินไปและเป็นการตัดวงจรพ่อค้าคนกลาง ซึ่งเป็นชาวจีนออกไปด้วย

3.5 บริษัทเกลือไทย จำกัด รัฐบาลพยายามส่งเสริมกิจการทำเกลือให้มีความก้าวหน้า มีนโยบายควบคุมการค้าเกลือและส่งออกเกลือไปจำหน่ายยังต่างประเทศ จึงจัดตั้งบริษัทเกลือไทย จำกัดขึ้น โดยมีการจัดตั้งขางเกลือขึ้นทุกจังหวัดและพยายามขยายพื้นที่การทำนาเกลือเพิ่มมากขึ้น

การจัดตั้งบริษัทเกลือไทย จำกัด เกิดขึ้นหลังจากที่รัฐบาลประกาศใช้พระราชบัญญัติเกลือ พ.ศ. 2482 กฎหมายฉบับนี้ทำให้การผลิตและการจำหน่ายเกลืออยู่ภายใต้การควบคุมและผูกขาดโดยรัฐบาล ส่งผลทำให้ผู้ผลิตและผู้ส่งออกชาวจีนถูกขจัดออกไปจากรูทกิจนี้ในที่สุดและบางคนถึงขั้นล้มละลาย (Suehiro, 1989: 109)

3.6 บริษัทยางไทย จำกัด จัดตั้งขึ้นเมื่อวันที่ 17 พฤษภาคม พ.ศ. 2484 ด้วยทุนจดทะเบียน 1 ล้านบาท ร่วมกับบริษัท The Nippon Rubber Co.,Ltd. ของญี่ปุ่น นับเป็นอีกอุตสาหกรรมหนึ่งที่ไทยร่วมมือกับญี่ปุ่น มีวัตถุประสงค์เพื่อผูกขาดธุรกิจการค้ายางและค้นคว้าการทำผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรมจากยาง ซึ่งกำลังเป็นสินค้าที่สำคัญในขณะนั้น เนื่องจากเป็นที่ต้องการอย่างมากของญี่ปุ่นเพื่อนำไปใช้ในการทำสงคราม (พรรณี บัวเล็ก, 2540: 153-154)

วิธีการดำเนินการผูกขาดการค้ายาง รัฐบาลยังกำหนดให้การค้าขายยางพาราในประเทศต้องมีใบสำคัญในการจำหน่ายและคูปองยางพารา ซึ่งรัฐบาลเป็นผู้ออกให้แก่ชาวสวนยางอีกด้วย

3.7 บริษัทประมวณไทยพาณิชย์กัมมาจล จำกัด การจัดตั้งบริษัทนี้ขึ้นมา มีวัตถุประสงค์เพื่อทำหน้าที่นำเข้าและส่งออกสินค้าไปยังต่างประเทศแทนที่บริษัทของชาวต่างชาติที่ดำเนินการอยู่

3.8 บริษัทไทยเดินเรือ จำกัด นับเป็นธุรกิจการเดินเรือแห่งชาติบริษัทแรก จัดตั้งขึ้นเพื่อดำเนินการเดินเรือและการพาณิชย์ทั้งภายในและระหว่างประเทศ และบริษัทเรือลำเลียง จำกัด จัดตั้งขึ้นเพื่อทำการเดินเรือรับส่งสินค้าและค้าขายสินค้าแถบชายฝั่งทะเล

3.9 กิจการทางด้านการเงินและการธนาคาร มีการจัดตั้งธนาคารขึ้นมาหลายแห่ง เช่น ธนาคารเอเซีย ธนาคารนครหลวงแห่งประเทศไทย ธนาคารมณฑล รวมทั้งดำเนินการจัดตั้งธนาคารแห่งประเทศไทยขึ้นเพื่อเป็นธนาคารชาติทำหน้าที่เป็นธนาคารกลางในการกำกับดูแลกิจการการเงินการธนาคารของประเทศ

4. นโยบายการบังคับซื้อกิจการของชาวต่างชาติ รัฐบาลออกมาตรการบีบบังคับทำให้ชาวต่างชาติจำเป็นต้องขายกิจการให้แก่รัฐบาล โดยรัฐบาลเข้าไปดำเนินกิจการดังกล่าวแทนที่ โดยเฉพาะกิจการขนาดใหญ่ที่มีความสำคัญต่อการพัฒนาประเทศ ขณะที่ธุรกิจขนาดเล็กรัฐบาลส่งเสริมให้เอกชนไทยเป็นผู้ดำเนินการแทน เช่น

4.1 พระราชบัญญัติทรัพย์สินของคนต่างด้าวบางจำพวกในภาวะคับขัน พ.ศ. 2484 ภายใต้กฎหมายฉบับนี้รัฐบาลจะพิจารณาว่าธุรกิจใดหรือทรัพย์สินของคนต่างด้าวของชาติใดควรจะถูกควบคุมจัดการอย่างไร เช่น อายัดทรัพย์สินหรือกิจการของคนต่างด้าวแล้วเข้าดำเนินการแทนที่

4.2 พระราชบัญญัติว่าด้วยชนชาติศัตรูและทรัพย์สินของชนชาติศัตรู พ.ศ. 2485 โดยกฎหมายฉบับนี้ให้อำนาจเต็มที่แก่รัฐบาลในการควบคุมและยึดทรัพย์สินของชาวต่างด้าวมากกว่าพระราชบัญญัติควบคุมและจัดการกิจการหรือทรัพย์สินของคนต่างด้าวบางจำพวกในภาวะคับขัน พ.ศ. 2484 โดยรัฐบาลมีสิทธิ์ควบคุมและยึดทรัพย์สินของคนต่างด้าว บริษัท ห้างร้านหรือมูลนิธิที่เป็นของประเทศที่ทำสงครามกับประเทศไทย กฎหมายฉบับนี้ทำให้กิจการทุกประเภทของชาวต่างชาติที่รัฐบาลถือว่าเป็นศัตรูต้องถูกยึดทรัพย์สินหรือถูกบังคับขายกลายเป็นกิจการของรัฐ

จากนโยบายประชานิยมแห่งชาติที่ได้แจ่มแจ้งมาข้างต้นจะพบว่ารัฐบาลของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้ดำเนินมาตรการต่าง ๆ หลายประการ มาตรการหลายอย่างมีเป้าหมายเพื่อยกระดับฐานะและอำนาจทางเศรษฐกิจที่ตกอยู่ในมือชาวจีนให้อยู่ในมือของคนไทย ซึ่งส่วนใหญ่ตกอยู่ในสภาวะยากจน ดำรงชีพด้วยอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลัก แต่ราคาสินค้าเกษตรขึ้นอยู่กับการควบคุมของพ่อค้าคนกลางชาวจีน โดยหวังที่จะสร้างจริยธรรมใหม่ในการทำงานให้เกิดขึ้นในจิตใจของคนไทยให้มีความรู้สึกต้องการเป็นผู้ประกอบการ หรือประกอบธุรกิจเพื่อแทนที่ชาวต่างชาติ โดยเฉพาะชาวจีนที่ครองอำนาจทางเศรษฐกิจมาอย่างยาวนาน

อย่างไรก็ตาม แม้ว่ารัฐบาลพยายามอย่างยิ่งในการใช้นโยบายประชานิยมแห่งชาติ แต่นโยบายดังกล่าวกลับไม่ประสบผลสำเร็จ นอกจากไม่สามารถสร้างผู้ประกอบการชาวไทยให้เกิดขึ้นในระบบเศรษฐกิจแล้ว ยังไม่สามารถขจัดนายทุนต่างชาติโดยเฉพาะชาวจีนออกจากการครอบงำระบบเศรษฐกิจไทยอีกด้วย Kobkua Suwannathat-Pian (1995: 149) ซึ่งให้เห็นสาเหตุว่ามาจากการที่ผู้ประกอบการชาวจีนแก้ไขปัญหาค่าหรือเอาตัวรอดจากนโยบายนี้ด้วยการจับมือกันในทางธุรกิจและให้ผลประโยชน์กับผู้ที่มีอำนาจในคณะรัฐบาลหรือนายทหารผู้มีอำนาจในกองทัพ โดยฝ่ายแรกมีความรู้ความสามารถในทางธุรกิจแลกกับความช่วยเหลือในทางการเมือง และในระบบราชการที่ฝ่ายหลังมอบให้แก่ฝ่ายแรก ผลของความล้มเหลวของนโยบายประชานิยมแห่งชาติในการเปลี่ยนแปลงระบบเศรษฐกิจไทยทำให้คนไทยส่วนใหญ่ยังคงอยู่ในภาวะยากจน และช่องว่างระหว่างคนรวยกับคนจนยิ่งถ่างห่างมากขึ้น

นอกจากความล้มเหลวในการผลักดันให้เกิดผู้ประกอบการชาวไทยทดแทนชาวจีน และความยากจนยังทวีความรุนแรงมากยิ่งขึ้นแล้ว นโยบายเศรษฐกิจของรัฐบาลจอมพล ป. ยังก่อให้เกิดปัญหาสินค้าราคาแพงและการกักตุนสินค้าตามมา เนื่องจากรัฐบาลเข้าควบคุมการผลิตและเข้มงวดในการอนุญาตการผลิตสินค้าประเภทต่าง ๆ ของภาคเอกชนภายใต้แนวคิดเศรษฐกิจที่เน้นการดำเนินการของรัฐวิสาหกิจ (สินีนาฏ เวชแพทย์ 2539: 41-45)

ความล้มเหลวของนโยบายประชานิยมแห่งชาติ และผลกระทบที่เกิดขึ้นตามที่ได้กล่าวมา ก่อให้เกิดปัญหาความชอบธรรมของรัฐบาลในการรักษาอำนาจอีกต่อไป โดยมีเหตุการณ์การเลือกตั้งทั่วไปเมื่อวันที่ 26 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2500 (สมัยที่สองของรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ระหว่าง พ.ศ. 2491-2500) เป็นตัวจุดชนวนหลอมรวมเอาปัญหาต่าง ๆ ที่ประชาชนได้รับผลกระทบเข้าด้วยกัน เนื่องจากการเลือกตั้งครั้งนี้ถูกปกคลุมด้วยข่าวคราวการทุจริตครั้งมโหฬาร จนนำไปสู่การยึดอำนาจของจอมพลสฤษดิ์

การทำรัฐประหารในครั้งนี้อาจกล่าวได้ว่า กลายเป็นจุดเปลี่ยนทางการเมืองไทยครั้งสำคัญอีกครั้งหนึ่ง เมื่อทิศทางการพัฒนาประเทศในช่วงเวลาต่อมาตกอยู่ภายใต้การกุมบังเหียนของจอมพลผู้นี้ หลังจากปล่อยให้นายพจน์ สารสิน และจอมพลถนอม กิตติขจรเป็นนายกรัฐมนตรี ชัดตาทั้พในช่วงเวลาอันสั้น

นโยบายประชานิยมภายใต้รัฐบาล “พ่อขุนอุปถัมภ์แบบเผด็จการ” ของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์

แนวทางการพัฒนาประเทศของจอมพลสฤษดิ์ มีความแตกต่างจากแนวทางการพัฒนาของจอมพล ป. อย่างเห็นได้ชัด ในขณะที่จอมพล ป. ดำเนินนโยบายเศรษฐกิจที่ให้รัฐเป็นกลไกสำคัญในการดำเนินงาน ด้วยการจัดตั้งรัฐวิสาหกิจประเภทต่าง ๆ มากมาย จอมพลสฤษดิ์ กลับลดบทบาทของรัฐโดยเฉพาะรัฐวิสาหกิจ แล้วมุ่งเน้นให้เอกชนเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการสร้างความเจริญเติบโตให้แก่ประเทศ ดังปรากฏหลักฐานการก่อตั้งบริษัทดำเนินธุรกิจหลายประเภทที่จอมพลสฤษดิ์ ทั้งเป็นเจ้าของและเป็นกรรมการ

อย่างไรก็ตาม แม้แนวทางเศรษฐกิจของผู้นำทั้งสองมีความแตกต่างกัน แต่การสร้างภาพลักษณ์ทางการเมืองประการหนึ่งกลับมีความเหมือนกัน คือ การพยายามเอาใจประชาชนด้วยการประกาศใช้นโยบายแนวประชานิยม ซึ่งอาจเรียกขานนโยบายของจอมพล ป. ว่านโยบายประชานิยมแห่งชาติ เนื่องจากนโยบายประชานิยมนั้นผูกติดเข้ากับแนวคิดชาตินิยมอย่างแนบแน่น ขณะที่เราอาจเรียกขานนโยบายของจอมพลสฤษดิ์ว่า นโยบายประชานิยมในระบบเศรษฐกิจทุนนิยมภายใต้ “ระบบพ่อขุนอุปถัมภ์แบบเผด็จการ”^{*} หรืออำนาจนิยมแบบประชานิยม (populist authoritarianism)^{**} เนื่องจากมีเป้าหมายเพื่อรองรับเศรษฐกิจแบบทุนนิยมและแก้ไขปัญหาที่ประชาชนเผชิญจากผลกระทบที่ระบบทุนนิยมเป็นผู้ก่อให้เกิดขึ้น ภายใต้การบริหารประเทศอย่างเฉียบขาดของนายพลผู้นี้ ซึ่งเกี่ยวข้องกับผลประโยชน์จำนวนมหาศาลที่จะได้รับจากการขยายตัวทางเศรษฐกิจของประเทศ

^{*} คำของทักษ์ เฉลิมเตียรณ ในการเรียกขานและอธิบายแนวทางในการปกครองประเทศของจอมพลสฤษดิ์ ผู้สนใจโปรดดู ทักษ์ เฉลิมเตียรณ, การเมืองระบบพ่อขุนอุปถัมภ์แบบเผด็จการ, พรรณี ฉัตรพลรักษ์ และม.ร.ว. ประกายทอง สิริสุข แปล, กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2526.

^{**} James M. Malloy, “Authoritarianism and corporatism in Latin America: The modal pattern,” in Democracy in Latin America: Patterns and cycles, ed. Roderic Ai Camp (Wilmington, Delaware: Scholarly Resources Inc., 1996), p. 122. ; นักวิชาการที่ศึกษาการเมืองไทยอย่าง Duncan McCargo ก็มีความเห็นว่าจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์เป็นผู้นำแบบประชานิยม โปรดดู Duncan McCargo, “Populism and reformism in contemporary Thailand,” South East Asia Research 9, No.1 (March 2001): 98.

จอมพลสฤษดิ์ ก้าวขึ้นสู่อำนาจทางการเมืองภายใต้บริบทเชิงโครงสร้างที่สังคมไทยกำลังเผชิญกับปัญหาเสถียรภาพทางการเมืองของรัฐบาลจอมพลถนอม กิตติขจร ที่ตนเองให้การสนับสนุนหลังจากยึดอำนาจจากรัฐบาลจอมพล ป. เมื่อประชาชนไม่พอใจการบริหารงานของรัฐบาลที่พยายามแก้ไขปัญหาวิกฤติทางด้านงบประมาณของรัฐบาล ด้วยการขึ้นภาษีสินค้าอุปโภคบริโภคและภาวะเศรษฐกิจตกต่ำ ขณะที่บริบทเชิงโครงสร้างระหว่างประเทศนั้นภัยคุกคามจากอิทธิพลของลัทธิคอมมิวนิสต์กำลังขยายตัวไปทั่ว ซึ่งรวมถึงในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

บริบทเชิงโครงสร้างดังที่กล่าวมาจึงกลายเป็นข้ออ้างที่จอมพลผู้นี้ใช้สร้างความชอบธรรมในการยึดอำนาจจากรัฐบาลจอมพลถนอม ซึ่งเป็นรัฐบาลที่ตนเองให้การหนุนหลังเมื่อวันที่ 20 ตุลาคม พ.ศ. 2501 โดยกล่าวว่า

“เพราะเหตุที่สถานการณ์ทั้งภายนอกและภายในวัดรังถึงเครียดขึ้นทุกทีโดยเฉพาะอย่างยิ่งภัยคอมมิวนิสต์ได้คุกคามประเทศไทยอย่างรุนแรง ไม่สามารถหลีกเลี่ยงไปใช้วิธีอื่นได้นอกจากการยึดอำนาจ และดำเนินการปฏิวัติในทางที่เหมาะสม” (ราชกิจจานุเบกษา (ฉบับพิเศษ) 75 (20 ตุลาคม 2501) อ้างในสินีนาฏ เวชแพทย์: 2539: 15)

บริบทเชิงโครงสร้างที่ส่งผลทำให้จอมพลสฤษดิ์ ดำเนินนโยบายที่มีลักษณะประชานิยมนี้มีทั้งภายในประเทศและต่างประเทศกล่าวคือ

ประการแรก ประเด็นความชอบธรรมทางการเมือง (political legitimacy) การขึ้นสู่อำนาจด้วยวิธีการรัฐประหารทำให้จอมพลสฤษดิ์ ต้องเร่งสร้างความชอบธรรมให้กับระบอบการเมืองที่ตัวเองสร้างขึ้นด้วยการผลักดันนโยบายเพื่อให้ประชาชนเห็นว่ารัฐบาลให้ความดูแลเอาใจใส่เป็นอย่างดี เช่น การประกาศลดอัตราค่ากระแสไฟฟ้า การแจกน้ำฟรีเดือนละ 30 ปี๊บในเขตกรุงเทพฯ-ธนบุรี การลดอัตราค่าโทรศัพท์ ค่ารถไฟ ค่าเล่าเรียน การรักษาพยาบาลฟรีแก่คนยากจน สั่งการให้เทศบาลยกเลิกภาษีบางประเภท ค่าธรรมเนียมต่าง ๆ สั่งลดราคาสินค้าประเภทอาหารหลายประเภทเช่น กาแฟ ข้าวสาร มะพร้าว สั่งเปิดตลาดนัดแห่งใหม่อีกหลายแห่ง (ทักษ์ เฉลิมเตียรณ 2526: 245-247)

ประการที่สอง ผลของการดำเนินนโยบายเศรษฐกิจของรัฐบาลจอมพล ป. ได้ก่อให้เกิดภาวะวิกฤติทางเศรษฐกิจตามที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น ความล้มเหลวของรัฐบาลที่รัฐสภา

มุ่งเน้นส่งเสริมเป็นอย่างยิ่งส่งผลทำให้รัฐบาลต้องแบกรับภาระหนี้จำนวนมหาศาล ทำให้รัฐบาลจอมพลสฤษดิ์ หันมาพัฒนาประเทศตามแนวทางเศรษฐกิจทุนนิยมที่ปล่อยให้เอกชนเป็นกลไกสำคัญในทางเศรษฐกิจแทนที่ทุนนิยมโดยรัฐ(state capitalism) ของรัฐบาลจอมพล ป. แนวทางเศรษฐกิจทุนนิยมทำให้รัฐบาลต้องเร่งสร้างสาธารณูปโภคพื้นฐานอย่างขนานใหญ่เพื่อกระตุ้นและรองรับการเติบโตทางเศรษฐกิจ เช่น ไฟฟ้า ถนน ประปา ตามคำขวัญที่รู้จักกันดีในยุคนั้นว่า “น้ำไหล ไฟสว่าง ทางดี มีงานทำ” แต่ก็เกิดผลกระทบในด้านลบแก่ประชาชนทั่วไป ก่อให้เกิดช่องว่างระหว่างคนรวยกับคนยากจนยิ่งห่างเพิ่มมากขึ้น ทางออกก็คือ การมีนโยบายบางประการเพื่อแก้ไขปัญหาคือผลกระทบที่เกิดขึ้นจากระบบทุนนิยม ซึ่งก็คือ นโยบายประชานิยม

ประการที่สาม บริบทเชิงโครงสร้างภายนอกประเทศ ในช่วงเวลาดังกล่าวทั่วโลกกำลังเผชิญกับปัญหาความมั่นคงที่มาจากภัยคุกคามของคอมมิวนิสต์ รัฐบาลจอมพลสฤษดิ์ จึงจำเป็นต้องมุ่งเน้นการใช้นโยบายที่สร้างความรู้สึกให้เกิดขึ้นในหมู่ประชาชนว่ารัฐบาลดูแลเอาใจใส่คนทั่วทั้งสังคมโดยเฉพาะคนยากจนทั้งหลายที่อยู่ในชนบท เพื่อป้องกันไม่ให้เงินไหลไปใช้เพื่อเป็นข้ออ้างของคอมมิวนิสต์ในการดึงประชาชนเข้าร่วมกับพรรคว่า รัฐบาลไม่ให้ความสนใจแก่ประชาชนโดยทั่วไปกลับไปปล่อยให้อยู่ในสภาวะยากจน

อย่างไรก็ตาม การดำเนินการในกรณีนี้ของรัฐบาลจอมพลสฤษดิ์ ถูกกำหนดมาจากรัฐบาลสหรัฐอเมริกา ซึ่งกำลังดำเนินนโยบายต่อต้านลัทธิคอมมิวนิสต์ทั่วโลก (สิรินาฎ เวชแพทย์ 2539: 18-48; วรวิภา ตันศิริตน์ไพศาล 2532: 69-78; รัตพงษ์ สอนสุภาพ 2539: 69-76) โดยสหรัฐฯ ให้ความช่วยเหลือต่อรัฐบาลไทยไม่เพียงทางด้านความมั่นคง หรือทางทหารด้วยการสนับสนุนนโยบายการปราบปรามคอมมิวนิสต์เท่านั้น แต่ความช่วยเหลือที่สำคัญที่ส่งผลกระทบก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของสังคมไทยและช่วยสร้างความชอบธรรมต่อระบอบปฏิวัติของจอมพลสฤษดิ์ก็คือ การสนับสนุนส่งเสริมระบบเศรษฐกิจแบบเสรีนิยม ซึ่งรัฐบาลก่อนหน้านี้ที่จอมพลสฤษดิ์ ให้การสนับสนุนคือ รัฐบาลนายพจน์ สารสิน และรัฐบาลจอมพลถนอม กิตติขจร ยังไม่ปรากฏนโยบายและแนวทางการพัฒนาประเทศในรูปแบบนี้

ดังนั้น ในการทำรัฐประหารรัฐบาลจอมพลถนอม กิตติขจร ซึ่งตนเองให้การสนับสนุนเพื่อขึ้นมาใช้อำนาจแทนที่ในวันที่ 20 ตุลาคม 2501 จึงนับเป็นจุดเริ่มต้นของการนำรูปแบบเศรษฐกิจทุนนิยมอย่างเต็มที่มาใช้ในสังคมไทย และแนวคิดเรื่องการพัฒนาประเทศที่มีทิศทางการพัฒนาที่ชัดเจนปรากฏขึ้นเป็นครั้งแรกเช่นเดียวกันตามคำแนะนำของรัฐบาลสหรัฐฯ ด้วยการมีแผนพัฒนา

เศรษฐกิจแห่งชาติฉบับแรกเกิดขึ้น ขณะเดียวกันก็มีการจัดตั้งหน่วยงานสำคัญทางด้าน การวางแผนและกำกับดูแลแผนพัฒนาเศรษฐกิจระดับชาติคือ การก่อตั้งสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาทางเศรษฐกิจแห่งชาติ ซึ่งต่อมากลายเป็นสภาพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ นอกจากนี้ยังมีการจัดตั้งคณะกรรมการส่งเสริมการลงทุน เพื่อทำหน้าที่ส่งเสริมการลงทุนของภาคเอกชนเพื่อให้ เป็นพลังขับเคลื่อนที่สำคัญในการสร้างความเจริญเติบโตให้กับเศรษฐกิจไทย แทนที่รัฐวิสาหกิจที่มี บทบาทสำคัญในยุครัฐบาลจอมพล ป. (อุกฤษฏ์ ปัทมานันท์, 2544: 9-20)

แม้ว่าการหันมามุ่งเน้นรูปแบบเศรษฐกิจทุนนิยมของรัฐบาลจอมพลสฤษดิ์แทนที่ทุนนิยม โดยรัฐเป็นผลมาจากการได้รับอิทธิพลทางความคิดจากสหรัฐฯเป็นสำคัญ โดยที่ผู้นำนายนี้ไม่ได้มีความคิดในเรื่องนี้มาก่อนก็ตาม แต่การหันมามุ่งเน้นส่งเสริมรูปแบบเศรษฐกิจเช่นนี้ได้สร้างผลประโยชน์มหาศาลแก่จอมพลสฤษดิ์และพรรคพวกที่มีบริษัทหลายแห่งอีกด้วย อีกทั้งยังเป็นการทำลายฐานผลประโยชน์ของ "กลุ่มชอยราชครู" ที่มีจอมพล ป. เป็นผู้นำ ซึ่งใช้รัฐวิสาหกิจเป็นแหล่งผลประโยชน์สำคัญในทางเศรษฐกิจและฐานทางการเมืองเนื่องจากภายใต้ระบบเศรษฐกิจทุนนิยมที่ให้เอกชนเป็นกลไกสำคัญในการพัฒนาเศรษฐกิจทำให้บรรดาบริษัทต่าง ๆ ที่มีจอมพลสฤษดิ์และพวกหรือ "กลุ่มสี่เสาเทเวศน์" เป็นเจ้าของหรือกรรมการได้รับประโยชน์ ซึ่งธุรกิจของกลุ่มนั้นครอบคลุมทั้งในภาคการเงินการธนาคาร เช่น ธนาคารเอเซีย ธนาคารทหารไทย ธนาคารแหลมทอง ภาคอุตสาหกรรม เช่น บริษัทชลประทานซีเมนต์ จำกัด บริษัทวิจิตรก่อสร้าง ภาคการค้าและบริการ เช่น บริษัทบูรพาสากลเศรษฐกิจ เป็นต้น (กนกศักดิ์ แก้วเทพ 2524: 79 อ้างในสินีนาฏ เวชแพทย์ 2539: 34; รัตพงษ์ สอนสุภาพ 2539: 87-105)

จอมพลสฤษดิ์ ยังได้เดินทางไปต่างจังหวัดทั่วประเทศ การเดินทางไปเยี่ยมเยียนต่างจังหวัดจึงกลายเป็นที่มาของความพยายามในการพัฒนาเพื่อให้สังคมไทยมีสภาพ"น้ำไหล ไฟสว่าง ทางดี มีงานทำ" โดยเฉพาะการมุ่งเน้นพัฒนาและสร้างความเจริญในชนบท เช่น การเดินทางไปยังภาคอีสานพบว่าปัญหาเร่งด่วนที่เชื่อว่าคนอีสานต้องการให้มีการแก้ไขคือ น้ำและถนน (ทักษ์ เฉลิมเตียรณ 2526: 270-275)

ปัญหาเรื่องแหล่งน้ำมีผลต่อการประกอบอาชีพกสิกรรมของเกษตรกร เนื่องจากภายใต้ระบบเศรษฐกิจทุนนิยมนั้น รัฐบาลต้องการให้เกษตรกรเปลี่ยนแปลงจากการเกษตรเพื่อยังชีพเป็นเกษตรเพื่อการค้า จึงมีความจำเป็นที่จะต้องจัดหาแหล่งน้ำเพื่อให้เกษตรกรสามารถทำการเกษตรสนองต่อตลาดได้อย่างมีประสิทธิภาพ เช่น ทำนาได้ปีละ 2 ครั้ง รัฐบาลจอมพลสฤษดิ์ จึงเร่ง

สร้างระบบชลประทานและสร้างเขื่อนขึ้นหลายแห่ง การสร้างเขื่อนนั้นนอกจากให้ประโยชน์แก่เกษตรกรได้มีน้ำใช้และป้องกันน้ำท่วมแล้ว ประโยชน์ที่สำคัญมากกว่านั้นคือ การผลิตกระแสไฟฟ้าป้อนโรงงานอุตสาหกรรม ตามนโยบายส่งเสริมอุตสาหกรรมของรัฐบาลด้วย (สินีนาฏ เวชแพทย 2539: 66-70; ปฏิมากร คุ่มเดช 2538: 77-80)

ในขณะที่แหล่งน้ำเป็นสิ่งจำเป็นต่อการผลิตของเกษตรกร ผลผลิตที่ได้จะกระจายจากแหล่งผลิตของเกษตรกรสู่พ่อค้าคนกลาง โรงงานอุตสาหกรรมหรือผู้บริโภคได้อย่างรวดเร็วและทั่วถึงจำเป็นต้องมีเส้นทางคมนาคมที่ดี ด้วยเหตุนี้รัฐบาลจอมพลสฤษดิ์จึงเร่งสร้างถนนเพิ่มขึ้นรวมทั้งปรับปรุงเส้นทางคมนาคมเดิมให้มีมาตรฐานที่ดีขึ้น เช่น

1. ถนนสายกรุงเทพฯ-สระบุรี เชื่อมระหว่างภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือกับกรุงเทพฯ
2. ถนนสายกรุงเทพฯ-นครปฐม เป็นส่วนหนึ่งของถนนเพชรเกษมเชื่อมภาคกลางกับภาคใต้
3. ถนนสายนครราชสีมา-หนองคาย เชื่อมระหว่างภาคตะวันออกเฉียงเหนือกับภาคกลาง
4. ถนนสายระนอง-ตะกั่วป่า เป็นส่วนหนึ่งของถนนเพชรเกษม ซึ่งเลียบชายฝั่งทะเลตะวันตกของภาคใต้ และใช้เป็นทางเชื่อมกับระบบทางหลวงของมาเลเซียที่จังหวัดสงขลา
5. ถนนสายสุราษฎร์ธานี-ถนนเพชรเกษม ใช้เป็นทางเชื่อมกับถนนสายระนอง-ตะกั่วป่า ซึ่งจะทำให้จังหวัดสุราษฎร์ธานีสามารถติดต่อกับจังหวัดอื่น ๆ ได้ (บุญชนะ อุตถากร 2507: 93-94 อ้างในสินีนาฏ เวชแพทย 2539: 71-72; ปฏิมากร คุ่มเดช 2538: 80)

ประชนนิยมแบบอำนาจนิยมของจอมพลสฤษดิ์ ดำเนินมาตรการต่าง ๆ ในการพัฒนาและแก้ไขปัญหาของประเทศโดยไม่ผ่านกลไกทางการเมืองในระบบรัฐสภา จอมพลผู้นี้ปฏิเสธระบอบประชาธิปไตยในระบบรัฐสภาโดยสิ้นเชิงโดยกล่าวว่า "ตราบไต่ที่ตนยังครองอำนาจอยู่จะมีให้มีการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร หรือแม้แต่สมาชิกสภาเทศบาลอย่างเด็ดขาด" (วรวิภา ตันติรัตน์ไพศาล 2532: 84) เนื่องจากมีความรู้สึกหรือมีทัศนคติต่อนักการเมืองเช่นเดียวกับคนรุ่นต่อ ๆ มา เช่น พ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตร (รายละเอียดปรากฏในบทที่ 4) ว่าเป็นเพียงนักเลือกตั้ง ดีแต่ "พูดมากกว่าทำ" (ทักษิณ เฉลิมเกียรติ 2526: 240)

จึงกล่าวได้ว่าภายใต้ระบบพ่อขุนอุปถัมภ์แบบเผด็จการ ระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม ดำเนินไปภายใต้ระบบการเมืองแบบเผด็จการ โดยมีนโยบายประชานิยมเป็นเครื่องมือสำคัญอีกประการหนึ่งของรัฐบาลในการค้ำจุนอำนาจสร้างความชอบธรรม เพื่อแก้ไขปัญหาผลกระทบทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นแก่ประชาชนทั่วไปจากระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม ในขณะที่เดียวกันก็เป็นเครื่องมือในการหันเหหรือเบี่ยงเบนความรู้สึกของประชาชนไม่ให้มองเห็นผลประโยชน์ของตนและพวกพ้อง "กลุ่มสี่เสาเทเวศน์" ในการตีความผลประโยชน์จากระบบเศรษฐกิจเช่นนี้

ระบอบสฤษดิ์ ซึ่งสืบทอดต่อมาให้แก่จอมพลถนอม กิตติขจรและจอมพลประภาส จารุเสถียร มาถึงจุดเลื่อมถอยจนนำไปสู่การพังทลายของระบอบในที่สุดเป็นผลมาจากความสำเร็จในการพัฒนาเศรษฐกิจของตัวระบอบเอง เนื่องจากแนวทางการพัฒนาได้ก่อให้เกิดชนชั้นกลาง ซึ่งเป็นชนกลุ่มใหม่ในประเทศเป็นจำนวนมาก คนกลุ่มนี้มีวิถีชีวิตในด้านต่าง ๆ ที่แตกต่างจากชนชั้นระดับล่าง แต่เมื่อระบบการเมืองยังคงถูกปิดกั้นการเข้าไปมีส่วนร่วม ขณะที่ระบบเศรษฐกิจมีความมั่งคั่ง พัฒนาและก้าวหน้า ความไม่สมดุลของระบบจึงนำไปสู่การทำลายความชอบธรรมของกลุ่มผู้นำ ซึ่งปรากฏอาการอย่างชัดเจนในกรณีของเหตุการณ์เมื่อวันที่ 14 ตุลาคม 2516 (ทักษิณ เฉลิมเตียรณ, 2526: 467-469; ลิขิต ธีรเวคิน, 2544)

นอกเหนือจากปัจจัยภายในประเทศดังที่กล่าวมาแล้ว การล่มสลายของระบอบสฤษดิ์ยังมาจากปัจจัยภายนอกประเทศกล่าวคือ ความช่วยเหลือที่ทางการสหรัฐฯ เคยมอบให้ทั้งทางด้านเศรษฐกิจและด้านความมั่นคง ซึ่งช่วยสร้างความชอบธรรมให้กับระบอบนี้ลดน้อยลงกว่าเดิม เมื่อสหรัฐฯ ถอนตัวออกจากสงครามเวียดนามหลังจากเกิดการเปลี่ยนแปลงนโยบายต่างประเทศในปี พ.ศ. 2512 ที่เรียกว่าหลักการนิกสัน (Nixon Doctrine) โดยสหรัฐฯ ลดการเข้าไปผูกพันกับประเทศต่าง ๆ ในเอเชียที่ทำได้ก่อนหน้านี้สหรัฐฯ เข้าไปเกี่ยวข้องกับความขัดแย้งในประเทศต่าง ๆ เหล่านี้โดยตรงด้วย (อุกฤษฏ์ ปัทมานันท์, 2544: 20) ปัจจัยทั้งสองประการดังที่กล่าวมานำมาสู่จุดสิ้นสุดของประชานิยมแบบอำนาจนิยมของระบอบสฤษดิ์

“เงินผัน” นโยบายประชานิยมของพรรคกิจสังคม

หลังจากเกิดการเดินขบวนเรียกร้องประชาธิปไตยในเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 เพื่อขับไล่คณะผู้ปกครองประเทศของกลุ่มจอมพลถนอม ในที่สุดสังคมไทยก็มีรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ขึ้นบังคับใช้เมื่อวันที่ 7 ตุลาคม พ.ศ. 2517 และมีกฎหมายพรรคการเมืองฉบับใหม่เกิดขึ้นเช่นเดียวกัน

โดยกำหนดให้วันที่ 26 มกราคม พ.ศ. 2518 เป็นวันเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร (ส.ส.) อีกครั้งหนึ่ง การเลือกตั้งในครั้งนี้นับเป็นการเลือกตั้งที่สำคัญและแตกต่างจากการเลือกตั้งครั้งก่อนหลายประการ

ประการแรก การเลือกตั้งครั้งนี้ นับเป็นการเลือกตั้งครั้งแรกของการประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2517 รัฐธรรมนูญฉบับนี้วางขึ้นในบรรยากาศเสรีภาพทางการเมืองที่เกิดขึ้นภายหลังเหตุการณ์เดินขบวนเรียกร้องประชาธิปไตยเมื่อวันที่ 14 ตุลาคม 2516 จึงเป็นรัฐธรรมนูญที่สะท้อนถึงแนวคิดเสรีนิยม จัดสัมพันธ์ภาพทางอำนาจระหว่างรัฐกับประชาชนเสียใหม่เน้นสิทธิเสรีภาพที่พึงมีของประชาชน ลดบทบาทอำนาจของรัฐลงให้ความสำคัญกับพลเรือน (civilian supremacy) เหนือกองทัพและระบบราชการหรือแยกการเมืองกับระบบราชการออกจากกัน ซึ่งส่งผลต่อประการที่สองต่อมา

ประการที่สอง รัฐธรรมนูญมาตรา 177 (2) ระบุว่านายกรัฐมนตรีจะต้องเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร และรัฐมนตรีอีกไม่น้อยกว่ากึ่งหนึ่งของจำนวนรัฐมนตรีทั้งหมดจะต้องเป็นสมาชิกวุฒิสภา (ส.ว.) หรือสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ทั้งนี้บุคคลที่จะเป็น ส.ส. หรือ ส.ว. จะต้องไม่ใช่ข้าราชการหรือพนักงานท้องถิ่นหรือพนักงานรัฐวิสาหกิจ ดังนั้นการเลือกตั้งในครั้งนี้จึงมีความหมายในแง่ของการได้เลือกหรือกำหนดตัวผู้ที่จะขึ้นมาบริหารประเทศ ไม่ใช่มาจากผู้นำกองทัพที่ไม่ได้ผ่านการเลือกตั้ง

ประการที่สาม ด้วยบรรยากาศทางการเมืองที่เป็นผลพวงจากเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 จึงคาดหวังว่าการเลือกตั้งในครั้งนี้จะเป็นการเลือกตั้งที่สะอาด บริสุทธิ์ ปราศจากการใช้อำนาจอิทธิพลข่มขู่โดยเฉพาะอำนาจจากกองทัพและระบบราชการ

หลังจากการประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2517 และพระราชบัญญัติพรรคการเมืองเมื่อวันที่ 15 ตุลาคม 2517 ปรากฏว่ามีพรรคการเมืองจดทะเบียนเพื่อส่งผู้สมัครรับการเลือกตั้งในวันที่ 26 มกราคม 2518 มากถึง 42 พรรค หลังจากที่เว้นวรรคกิจกรรมทางการเมืองในรูปพรรคการเมืองมานานหลายปีเมื่อจอมพลถนอมและคณะทำการรัฐประหารยกเลิกรัฐธรรมนูญและห้ามจัดตั้งพรรคการเมืองเมื่อวันที่ 17 พฤศจิกายน 2514 พรรคกิจสังคมจึงนับได้ว่าเป็นพรรคการเมืองใหม่ ในการเลือกตั้งครั้งนี้ แตกต่างจากพรรคการเมืองอื่นบางพรรคที่ถึงแม้จะเพิ่งจดทะเบียนใหม่ เช่นเดียวกันภายใต้กฎหมายพรรคการเมืองฉบับใหม่ แต่เป็นพรรคการเมืองที่เคยมีบทบาททาง

การเมืองมาแล้วเมื่อครั้งอดีตเช่น พรรคประชาธิปัตย์ โดยพรรคกิจสังคมจดทะเบียนพรรคเมื่อวันที่ 4 พฤศจิกายน 2517 รวบรวมบุคคลที่อยู่ในแวดวงธุรกิจและการเมืองบางคน จึงไม่เป็นที่รู้จักกันอย่างแพร่หลายของประชาชนและถูกมองว่าจะไม่ประสบความสำเร็จในการเลือกตั้งครั้งนี้ แม้ว่าทางพรรคได้ส่งผู้สมัครรับเลือกตั้งทั่วประเทศมากเป็นอันดับที่ 3 รองจากพรรคธรรมสังคมและพรรคประชาธิปัตย์ จากจำนวนพรรคการเมืองที่ส่งสมัครรับเลือกตั้งทั้งสิ้น 42 พรรค

ด้วยเหตุที่เป็นพรรคการเมืองใหม่ คนทั่วไปจึงไม่ค่อยรู้จักพรรคกิจสังคม การรู้จักพรรคกิจสังคมจะรู้จักเพียงว่าเป็นพรรคของม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช หัวหน้าพรรค ไม่รู้จักในแง่มุมอื่น ดังนั้นพรรคกิจสังคมจึงแยกไม่ออกจากตัวตนของม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ซึ่งก่อนหน้าที่จะมีการเลือกตั้งนั้นก็เป็นที่รู้จักกันดีในฐานะสมาชิกสภานิติบัญญัติแห่งชาติ เพื่อทำหน้าที่ทางด้านนิติบัญญัติ ซึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงแต่งตั้งขึ้นเมื่อวันที่ 10 ธันวาคม 2516 ภายหลังเกิดเหตุการณ์เดินขบวนเรียกร้องประชาธิปไตยเมื่อเดือนตุลาคม จากจำนวนบุคคลสาขาอาชีพต่าง ๆ 2,346 คน แล้วให้บุคคลเหล่านี้เลือกสมาชิกสภานิติบัญญัติให้เหลือเพียง 299 คน ปรากฏว่า ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ได้รับการคัดเลือกโดยมีคะแนนสูงสุดเป็นอันดับหนึ่ง และในการประชุมสภานิติบัญญัติแห่งชาติครั้งแรกที่ประชุมยังได้ลงคะแนนเสียงเลือก ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ให้ดำรงตำแหน่งเป็นประธานสภานิติบัญญัติแห่งชาติอีกด้วย (วิษณุ สุวรรณเฒ่า, 2526: 9)

เมื่อเป็นเช่นนี้ ในการเลือกตั้งที่มีขึ้นพรรคกิจสังคมจึงใช้กลยุทธ์หาเสียงด้วยการใช้ความมีชื่อเสียงของม.ร.ว.คึกฤทธิ์ เป็นจุดขายหลัก ซึ่งนับเป็นครั้งแรกของวงการเมืองที่มีการชูตัวบุคคลที่เป็นหัวหน้าพรรคเป็นเครื่องมือสำคัญในการรณรงค์หาเสียงเลือกตั้ง ไม่เคยมีพรรคการเมืองใดใช้มาก่อนหน้านั้น โดยใช้สโลแกนหาเสียงที่ตอกย้ำความสำคัญของหัวหน้าพรรค เช่น รักคึกฤทธิ์เลือกกิจสังคม หรือ ทำได้ใจถึงต้องคึกฤทธิ์ (ประชาชาติรายสัปดาห์, 30 ม.ค. 2518: 8-9 อ้างถึงใน อังถึงใน อังศักดิ์ เพชรเลิศอนันต์, 2544: 71) กลยุทธ์การหาเสียงแบบใหม่นี้นับว่าเป็นสิ่งที่ผู้นำพรรคกิจสังคมมีความถนัดเป็นอย่างยิ่งและมักจะเป็นผู้นำในการนำมาใช้ก่อนผู้อื่น เมื่อครั้งก่อนที่ จะลงสมัครรับเลือกตั้ง ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช เคยช่วยหาเสียงให้กับโชติ คุ่มพันธ์ ผู้สมัครของพรรคก้าวหน้าในการเลือกตั้งซ่อมที่กรุงเทพฯ โดยนำวิธีการหาเสียงที่ใช้กันอย่างแพร่หลายในประเทศตะวันตกที่ตนเองได้ประสบมาจากการศึกษาในประเทศอังกฤษมาใช้ในการหาเสียงเป็นครั้งแรกคือ การเปิดเวที ปราศรัยในที่สาธารณะ (ทองแถม นางจ๋านและศิริวรรณ สุขวิเศษ, 2538: 13; วิทยากร เขียวกุล, 2538: 26)

กล่าวได้ว่า พรรคกิจสังคมใช้กลยุทธ์ทางการเมืองแบบประชานิยมในช่วงหาเสียงเลือกตั้ง ด้วยการเน้นความมีชื่อเสียง ความสามารถของผู้นำพรรคคือ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ เป็นหลัก ขณะที่นโยบายหาเสียงไม่ได้มีการให้ความสำคัญมากนัก ดังนั้น เมื่อกล่าวถึงนโยบายประชานิยมของพรรคกิจสังคมจึงเกิดขึ้นหลังจากที่พรรคได้เข้าร่วมรัฐบาลแล้ว ในอีกแง่หนึ่งจึงกล่าวได้ว่า นอกเหนือจากประชานิยมในเชิงนโยบายแล้ว พรรคกิจสังคมยังใช้กลยุทธ์แบบประชานิยมในเชิงสไตล์การดำเนินการทางการเมืองของตัวผู้นำคือ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ อีกด้วย ดังจะเห็นได้ว่า บทบาททางการเมืองทั้งในสภาและนอกสภาของม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ได้ใช้ความสามารถทางวาทศิลป์และกลยุทธ์ทางการเมืองดึงดูดความสนใจของประชาชน ดังที่ครั้งหนึ่งในช่วงของการหาเสียงเลือกตั้งเขาได้กล่าวว่า

“ตนเองและพรรคพวกร่วมกันจัดตั้งพรรคกิจสังคมขึ้นก็เพื่อเสนอให้ประชาชนพิจารณาเลือกเข้ามารับใช้ประชาชนในการบริหารบ้านเมือง ถ้าพรรคกิจสังคมได้มีคะแนนเสียงข้างมากในสภา ตัวเองก็พร้อมที่จะเป็นนายกรัฐมนตรี แต่จะเป็นนายกรัฐมนตรีแบบที่เสียสละทุกอย่างเพื่อประชาชนกันเสียที...นายกรัฐมนตรีที่เป็น ๆ กันมานั้น ผมเห็นใจไม่ถึงกันสักคน ถ้าผมได้เป็นนายกรัฐมนตรี ผมจะเป็นนายกรัฐมนตรีที่ใจถึงให้ดูกันสักที” (จัตวา กลิ่นสุนทร, 2525: 145)

และอีกครั้งหนึ่งซึ่งเป็นบทบาทในสภาเมื่อครั้งสังกัดพรรคประชาธิปัตย์ ซึ่งเป็นพรรคการเมืองฝ่ายค้านสมัยรัฐบาลจอมพล ป. เมื่อวันที่ 16 กันยายน 2491 ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ได้คัดค้านการขึ้นเงินเดือนส.ส. เมื่อไม่ประสบความสำเร็จจึงประกาศลาออกจากส.ส.และสมาชิกพรรคประชาธิปัตย์ จนเป็นที่กล่าวขานของประชาชนจนถึงขนาดเอาทองคำเปลวปิดตัวด้วยความเลื่อมใสต่อความมีอุดมการณ์ทางการเมือง (ทองแถม นาถจำนง และศิริวรรณ สุขวิเศษ, 2538: 33)

พรรคกิจสังคมเป็นแกนนำจัดตั้งรัฐบาลหลังจากที่รัฐบาลที่มีพรรคประชาธิปัตย์เป็นแกนนำพ่ายแพ้การลงมติรับรองการแถลงนโยบายในสภาผู้แทนราษฎรในโอกาสแถลงนโยบายก่อนเข้ารับตำแหน่ง พรรคกิจสังคมซึ่งได้รับการเลือกตั้งเพียง 18 คน แต่สามารถรวบรวมพรรคการเมืองอื่น ๆ อีกจำนวน 15 พรรคจัดตั้งรัฐบาลสหพรรค โดยมี ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ เป็นนายกรัฐมนตรี

ภายใต้สภาวะการณ์ทางการเมืองที่แนวความคิดของสังคมแยกออกเป็น 2 ฝ่าย ฝ่ายหนึ่งที่มีนิสิตนักศึกษาเป็นตัวนำเชิดชูประเด็นสิทธิเสรีภาพ อุดมการณ์ประชาธิปไตยกับอีกฝ่ายคือ

กองทัพและระบบราชการซึ่งสูญเสียอำนาจ และความชอบธรรมจากเหตุการณ์เดือนตุลาคม 2516 พยายามหาทางฟื้นอำนาจและความชอบธรรมของตนเองอีกครั้งหนึ่ง ส่งผลให้การแถลงนโยบายของรัฐบาลม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช ดำเนินไปด้วยการเริ่มต้นชี้ให้เห็นถึงความพยายามของรัฐบาลชุดนี้ที่ต้องการสลายความแตกแยกดังกล่าว ด้วยการใช้กลไกหรือเครื่องมือทางเศรษฐกิจที่เป็นธรรมแก่ทุกคนในสังคมมาแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น โดย ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ นายกรัฐมนตรี กล่าวว่า

“รัฐบาลผสมชุดนี้ ตระหนักถึงปัญหาสำคัญของชาติบ้านเมืองของเราที่กำลังเผชิญอยู่ท่ามกลางความตึงเครียด เรากำลังเผชิญกับความแตกแยก ซึ่งกำลังเริ่มปรากฏขึ้น เราเริ่มเห็นความเป็น “เรา” เป็น “เขา” มากขึ้นทุกที ทุกวันนี้เราทุกคนก็ได้ยินเสียงที่กล่าวขวัญถึงความแตกต่างและการต่อสู้ระหว่างชนชั้น ตลอดจนการล้มล้างรุนแรงต่าง ๆ เสียงเรียกร้องเหล่านี้ หาใช่เรื่องเหลวไหลเสียทีเดียวไม่ เราต้องยอมรับความจริงว่าในบ้านเมืองของเราขณะนี้ มีความไม่เป็นธรรมมากมายหลายประการ เราต้องยอมรับว่าความไม่เป็นธรรมที่ปรากฏอยู่ทุกวันนี้ เป็นความบกพร่องและผิดพลาดของการบริหารราชการในอดีต ซึ่งเราจะต้องรีบแก้ไขจัดปัดเป่าเสียแต่บัดนี้ ...รัฐบาลผสมชุดนี้มีความเชื่อว่ากระบวนการสร้างสรรค์ความเจริญก้าวหน้าทางเศรษฐกิจและสังคมที่ก่อรูปด้วยความเป็นธรรมนั้น ไม่จำเป็นต้องดำเนินบนวิถีทางแห่งการล้มล้างชนชั้นใด ๆ ก็มีทางสู่ความสำเร็จได้อย่างแน่นอน” (จิตวา กลิ่นสุนทร, 2525: 146)

แม้ว่าการแถลงนโยบายนั้นกระทำในนามรัฐบาล แต่นโยบายที่ประกาศออกมานั้นถือเป็นนโยบายของพรรคกิจสังคม เกริกเกียรติ พิพัฒน์เสวีธรรม (2518: 7, 81) ให้เหตุผลในเรื่องนี้ว่า ด้วยเหตุที่พรรคกิจสังคมเป็นผู้รับผิดชอบที่สำคัญในการร่างนโยบาย โดยเฉพาะนโยบายเศรษฐกิจที่พรรคการเมืองนี้มีธุรกิจธนาคาร และตัวหัวหน้าพรรคซึ่งเป็นหนึ่งในผู้ถือหุ้นคนสำคัญของธนาคารกรุงเทพพาณิชย์การและธุรกิจอุตสาหกรรมของสมาชิกพรรครายอื่น ๆ จึงถือว่าเป็นผู้ที่มีความรู้ความเข้าใจในเรื่องเศรษฐกิจดีกว่าพรรคการเมืองอื่น ๆ อีกทั้งนโยบายที่ร่างขึ้นมานั้นส่งผลดีโดยภาพรวมต่อพรรคร่วมรัฐบาลอื่น ๆ ด้วย พรรคกิจสังคมจึงถือว่าเป็นผู้ประสานประโยชน์ให้กับรัฐบาลสหพรรค นอกจากนั้น เมื่อพิจารณาถึงการกำกับดูแลการนำนโยบายไปปฏิบัติจะพบว่า ผู้ที่รับผิดชอบโดยตรงคือ นายกรัฐมนตรี รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลังและรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย ซึ่งทั้งหมดสังกัดพรรคกิจสังคม

เช่นเดียวกัน คนทั่วไปก็มีความรู้สึก ว่า นโยบายรัฐบาลสหพรรคเป็นนโยบายของพรรคกิจสังคม นโยบายที่เป็นที่รู้จักกันดีก็คือ นโยบายผันเงินหรือเงินผัน แต่นโยบายที่มีลักษณะประชานิยมนี้ไม่ได้มีเพียงนโยบายเงินผันเท่านั้น นโยบายของรัฐบาลสหพรรคมีหลายประการที่ กล่าวได้ว่าเป็นนโยบายหาเสียงเพื่อหวังคะแนนนิยมในการเลือกตั้งครั้งต่อไปกล่าวคือ

รัฐบาลม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ได้กำหนดนโยบายออกเป็นเป้าหมาย 5 เป้าหมาย ในการแถลงนโยบายต่อสภาผู้แทนราษฎรเมื่อวันที่ 19 มีนาคม 2518 คือเป้าหมายทางเศรษฐกิจ เป้าหมายทางสังคม เป้าหมายทางการบริหาร เป้าหมายทางการทหาร และเป้าหมายทางการต่างประเทศ แต่เป้าหมายที่ถูกจับตามองและเป็นที่ยกย่องมากที่สุดก็คือ เป้าหมายทางเศรษฐกิจที่รัฐบาลนี้ต้องการกล่าวคือ

1. ต่อต้านและจัดความยากจน โดยมุ่งให้ประชาชนที่บรรลุนิติภาวะทุกคนที่ทำงานมีรายได้อย่างน้อยไม่ต่ำกว่าเดือนละ 1,000 บาททั่วทุกคน
2. สร้างงานให้ประชาชนไทยในประเทศไทยได้ทำทุกคนภายในเวลาไม่เกิน 5 ปีและ
3. ต่อต้านภาวะเงินเฟ้อ

เป้าหมายทางเศรษฐกิจนี้รัฐบาลได้กำหนดแผนเร่งด่วนแยกออกเป็นแผนสำหรับชนบทกับแผนสำหรับเขตเมือง แผนเร่งด่วนสำหรับเขตชนบทคือ การจัดสรรเงินงบประมาณโดยมอบหมายให้สภาตำบลใช้จ่ายแรงงานในท้องถิ่นชุดคุณคลอง ทำฝายเก็บน้ำ เป็นจำนวนเงินทั้งสิ้น 2,500 ล้านบาท แผนดังกล่าวนี้เป็นที่รู้จักกันดีในนามโครงการผันเงิน หรือโครงการเงินผันนั่นเอง

ส่วนในเขตเมืองนั้น รัฐบาลสหพรรคจะดำเนินการดังต่อไปนี้

1. โครงการสร้างอาคารสงเคราะห์จำนวน 20,000 หน่วยต่อปีช่วยเหลือประชาชนผู้มีรายได้น้อยและยังขาดที่อยู่อาศัย
2. สำหรับประชาชนผู้บรรลุนิติภาวะแล้วและมีรายได้ต่ำกว่า 1,000 บาทต่อเดือนจะได้รับ การสงเคราะห์ดังต่อไปนี้
 - 2.1 ได้รับสิทธิโดยสารถประจำทางทุกสายโดยไม่ต้องเสียค่าโดยสาร รวมทั้งนักเรียนที่เป็นบุตรของบุคคลเหล่านี้ด้วย
 - 2.2 บุตรของบุคคลเหล่านี้ได้รับสิทธิไม่ต้องเสียค่าเล่าเรียน ค่าหนังสือ และค่าธรรมเนียมอื่น ๆ

2.3 ได้รับบริการด้านการรักษาความเจ็บป่วย โดยไม่ต้องเสียค่ารักษา

นโยบายผันเงินในพื้นที่เขตชนบทนั้นรัฐบาลใช้วิธีการจัดสรรเงินจำนวน 2,500 ล้านบาท ผ่านสภาตำบลทั่วประเทศ เฉลี่ยแล้วตำบลละประมาณ 480,000 บาท โดยดำเนินการในรูปของโครงการพัฒนาท้องถิ่นและช่วยเหลือประชาชนในชนบทให้มียางทำในฤดูแล้งหรือ ปชล.

กล่าวโดยสรุป นโยบายของรัฐบาลสหพรรคที่มีลักษณะประชานิยมนั้น ประกอบด้วยนโยบายเงินผันตำบลละ 480,000 บาท นโยบายสร้างงานให้คนไทยทุกคนมียางทำ นโยบายสร้างที่อยู่อาศัยให้ฟรี นโยบายโดยสารรถเมลล์ฟรี นโยบายรักษาพยาบาลฟรีสำหรับผู้มีรายได้ไม่ถึง 1,000 บาทต่อเดือน รวมถึงนโยบายเรียนฟรี สำหรับบุตรของบุคคลเหล่านี้

นโยบายดังกล่าวของรัฐบาลสหพรรค ซึ่งถูกทำให้กลายเป็นนโยบายของพรรคกิจสังคมในเวลาต่อมานั้น นับว่าเป็นกลยุทธ์ทางการเมืองที่ต้องการสร้างคะแนนนิยมในหมู่ประชาชน 3 ประการด้วยกัน

ประการแรก พรรคกิจสังคมและรัฐบาลสหพรรคต้องการใช้นโยบายสร้างคะแนนนิยมในหมู่ประชาชนเพื่อหวังสร้างความชอบธรรมทางการเมืองในสภาวะที่ดำรงความเป็นรัฐบาลสหพรรคที่มีพรรคการเมืองรวมตัวกันเป็นรัฐบาลมากที่สุดถึง 16 พรรค และพรรคกิจสังคมเป็นพรรคการเมืองที่มีจำนวนส.ส. น้อยเพียง 18 คนเท่านั้น ซึ่งมีปัญหาในด้านเสถียรภาพของรัฐบาลสูง ดังคำกล่าวของ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ถึงเรื่องนี้ว่า

“การเป็นนายกรัฐมนตรีของรัฐบาลผสมนั้นต้องทำงานหนักที่สุด เพราะนอกจากงานบริหารราชการแผ่นดิน ซึ่งเป็นเรื่องสำคัญแล้วยังมีการประสานประโยชน์ของพรรคหรือฝ่ายต่าง ๆ ที่เข้ามาร่วมเป็นรัฐบาลด้วย” (จัตวา กลิ่นสุนทร, 2525: 113)

ประการที่สอง การจัดตั้งรัฐบาลสหพรรคซึ่งมีปัญหาด้านเสถียรภาพดังกล่าวและเกิดขึ้นอย่างฉุกฉุนหลังจากรัฐบาลพรรคประชาธิปัตย์ไม่ได้รับความไว้วางใจจากสภาให้บริหารประเทศ อาจนำไปสู่การยุบสภาเมื่อใดก็ได้ ส่งผลให้พรรคกิจสังคมในฐานะแกนนำรัฐบาลต้องใช้นโยบายที่มีลักษณะสร้างแรงจูงใจแก่ประชาชนสูงและเห็นผลในระยะเวลานานสั้นอย่างโครงการผันเงิน เพื่อหวังผลในการเลือกตั้งที่จะมีขึ้นครั้งต่อไป

ประการที่สาม นอกเหนือจากการหาเสียงเพื่อสร้างคะแนนนิยมแก่รัฐบาลโดยเฉพาะพรรคกิจสังคมแล้ว นโยบายประชานิยมยังเป็นเครื่องมือของรัฐในการดึงประชาชนที่อยู่ตามชนบทไม่ให้เป็นแนวร่วมของขบวนการนักศึกษาประชาชนฝ่ายซ้ายที่กำลังดำเนินงานแย่งชิงประชาชนให้เป็นแนวร่วมด้วยการทำให้เห็นว่ารัฐบาลให้ความสำคัญแก่ประชาชนโดยทั่วไป โดยเฉพาะการมีนโยบายเร่งด่วนให้ความช่วยเหลือแก่ประชาชนอย่างทันท่วงทีในขณะที่ประชาชนกำลังได้รับความเดือดร้อน (เกริกเกียรติ พิพัฒน์เสรีธรรม, 2518: 18)

ดังนั้น จึงกล่าวได้ว่านโยบายของรัฐบาลสหพรรคเป็นนโยบายหาเสียงเพื่อหวังผลทางการเมือง โดยเฉพาะนโยบายผันเงินและเป็นนโยบายที่คิดค้นขึ้นมาอย่างกะทันหัน แต่สำหรับ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ แล้วเห็นว่านโยบายนี้เป็นสิ่งที่ถูกต้องเพราะประชาชนส่วนใหญ่เป็นคนยากจน ประกอบอาชีพเกษตรกรรม การช่วยเหลือคนส่วนใหญ่จะส่งผลดีต่อสังคมโดยรวม

ทั้งนี้นโยบายเงินผันนั้น นอกเหนือจากเป้าหมายของการให้ความช่วยเหลือแก่ประชาชนส่วนใหญ่ที่ยากจนทั่วประเทศแล้ว ในทางเศรษฐศาสตร์นโยบายดังกล่าวจะส่งผลในด้านของการกระตุ้นภาวะเศรษฐกิจของประเทศที่กำลังถดถอยจากปัจจัยทั้งภายในประเทศและผลกระทบจากนอกประเทศด้วยการกระตุ้นการใช้จ่ายใช้สอยของประชาชน ดังคำแถลงนโยบายตอนหนึ่งที่ว่า

“รัฐบาลนี้เห็นว่า ประชาชนจะมีรายได้ตามที่กำหนดเป้าหมายไว้ก็เมื่อประชาชนมีงานทำอย่างสมบูรณ์และเมื่อประชาชนมีรายได้ดีแล้วประชาชนก็ย่อมมีกำลังซื้อสูงและอยู่ในวิสัยที่จะใช้จ่ายได้มากขึ้น เมื่อกำลังซื้อของประชาชนสูงมากแล้วบรรยากาศในการลงทุนทางธุรกิจทุกแขนงก็ย่อมดีขึ้น”

เมื่อสภาวะเศรษฐกิจดีขึ้นแล้ว ภาคธุรกิจการเงินการธนาคาร การค้าและอุตสาหกรรมก็จะได้รับประโยชน์ไปโดยปริยาย และเมื่อพิจารณาถึงพรรคกิจสังคมแล้วเราได้พบว่าเป็นการรวมตัวของบรรดานักธุรกิจการธนาคารและอุตสาหกรรม ผลดีทางเศรษฐกิจที่เป็นผลมาจากการประกาศใช้นโยบายของรัฐบาลจึงตกอยู่กับนักการเมืองและนายทุนของพรรคกิจสังคม

รัฐบาลสหพรรคเป็นรัฐบาลที่ยังอยู่ในช่วงของบรรยากาศทางการเมืองหลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 กระแสความตื่นตัวทางด้านแนวคิดประชาธิปไตย สิทธิเสรีภาพ เกิดขึ้นอย่างกว้างขวางสอดคล้องกับรัฐธรรมนูญฉบับปี 2517 ซึ่งได้ชื่อว่าเป็นรัฐธรรมนูญที่ให้การรับรองสิทธิและ

เสรีภาพของประชาชนมากที่สุดนับตั้งแต่มีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญมา ขณะที่อิทธิพลของกองทัพและระบบราชการที่ครองอำนาจมาอย่างยาวนานลดน้อยลงอย่างรวดเร็วภายหลังเหตุการณ์แต่ก็มี ความพยายามที่จะฟื้นคืนอำนาจของตนเองอยู่เป็นระยะ ๆ ในทำนองเดียวกันแนวคิดสังคมนิยมก็มีอิทธิพลแผ่ขยายไปอย่างกว้างขวาง แม้กระทั่งรัฐบาลม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมชซึ่งแถลงนโยบายเพื่อขอความไว้วางใจจากสภาผู้แทนราษฎรเมื่อวันที่ 6 มีนาคม 2518 หลังจากมีการเลือกตั้งเป็นครั้งแรกของการประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับใหม่ปี 2517 ยังประกาศใช้นโยบายเศรษฐกิจแบบสังคมนิยมประชาธิปไตย (รัฐสภาสาร, ก.พ. 2518: 20-21 อ้างถึงในสมศักดิ์ ชันติวิริยะโยธิน, 2530: 42)

ม.ร.ว.คึกฤทธิ์เห็นว่าภายใต้บรรยากาศทางการเมืองดังกล่าวประกอบกับสภาวะเศรษฐกิจที่เกิดสภาพชะงักงัน ซึ่งเกี่ยวข้องกับสภาวะเศรษฐกิจโลกที่ตกต่ำจึงต้องการสร้างความเจริญก้าวหน้าให้กับสังคมและเศรษฐกิจ ขณะเดียวกันก็ต้องการสร้างความเป็นธรรมขึ้นในสังคมด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งการกระจายรายได้ และสวัสดิการให้ทั่วถึงทั้งสังคม แนวคิดดังกล่าวนี้ นับว่ามีอิทธิพลอย่างมากต่อการกำหนดนโยบายและการนำนโยบายไปใช้จนออกมาเป็นนโยบายรัฐบาล (ถาวรศักดิ์ เพชรเลิศอนันต์, 2544: 146)

นอกจากบริบทเชิงโครงสร้างทางการเมืองและเศรษฐกิจดังกล่าวข้างต้นแล้ว แนวคิดทางเศรษฐกิจเช่นว่านั้นยังเป็นผลมาจากการสังสมตั้งแต่ครั้งรำเรียนระดับปริญญาตรี ทางด้านเศรษฐศาสตร์ ปรัชญาและการเมืองที่มหาวิทยาลัยอ็อกซฟอร์ด ผู้นำพรรคกิจสังคมมีอุดมการณ์ทางเศรษฐกิจแบบชาตินิยมและต้องการให้รัฐแทรกแซงในระบบเศรษฐกิจเพื่อกระจายทรัพยากรให้ทั่วทั้งสังคม ในขณะที่เดียวกันยังเห็นว่ารัฐเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการสร้างความเจริญก้าวหน้าแก่สังคม แต่กระนั้นแนวคิดของ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ แตกต่างจากแนวคิดของผู้นำรายอื่น ๆ ในช่วงเวลานั้น โดยอยู่ระหว่างกึ่งกลางของแนวคิด 2 ขั้ว คือไม่เอียงไปทางสังคมนิยมมากเกินไปเหมือนปรีดี พนมยงค์ ขณะเดียวกันก็ไม่ต้องการให้รัฐเข้ามามีบทบาทในทุกเรื่องเหมือนกับแนวทางของจอมพล ป. (วิทยากร เชียงกุล, 2538: 49)

นอกเหนือจากอุดมการณ์ทางการเมืองและเศรษฐกิจของม.ร.ว. คึกฤทธิ์ บริบทเชิงโครงสร้างทางเศรษฐกิจและการเมืองที่ดำรงอยู่เป็นปัจจัยหรือเงื่อนไขสำคัญต่อการนำนโยบายประชานิยมมาใช้แล้ว การที่นโยบายดังกล่าวสามารถผลักดันมาใช้ได้ยังเป็นผลมาจากโครงสร้างของพรรคกิจสังคมที่ประกอบไปด้วยนักการเงิน นักการธนาคาร และนักการอุตสาหกรรมที่เป็น

นักการเมืองของพรรค และนายทุนพรรค อีกทั้งการที่พรรคกิจสังคมแยกไม่ออกจากความเป็นพรรคของ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ที่มีอิทธิพลและบารมีสูงในการกำหนดทิศทางและกลยุทธ์การดำเนินการทางการเมืองของพรรค ทำให้สามารถผลิตนโยบายที่สนองตอบความต้องการของประชาชนอย่างรวดเร็วและก่อผลประโยชน์ทางการเมืองแก่พรรคในแง่ของความนิยมทางการเมืองสูง

อย่างไรก็ตาม ในการเลือกตั้งครั้งต่อมาเมื่อวันที่ 4 เมษายน 2519 แม้ว่าพรรคกิจสังคมได้รับการเลือกตั้งเพิ่มขึ้นจากเดิมคือ 45 ที่นั่ง แต่หากพิจารณาในฐานะที่เป็นพรรคแกนนำรัฐบาลและทุ่มเทกับการใช้นโยบายที่มุ่งใจประชาชนเพื่อหวังผลทางการเมืองในการเลือกตั้งครั้งต่อไปจนเป็นที่กล่าวขานของผู้คนทั่วไป ด้วยการนำชื่อของผู้นำพรรคไปใช้เรียกแทนสิ่งสาธารณูปโภคต่าง ๆ เช่น ถนนคึกฤทธิ์ สะพานคึกฤทธิ์ คลองส่งน้ำคึกฤทธิ์ เป็นต้น (ทองแถม นาถจำนง และศิริวรรณ สุขวิเศษ, 2538: 27) นับว่าพรรคกิจสังคมไม่ประสบความสำเร็จทางการเมือง ในขณะที่พรรคประชาธิปัตย์ ซึ่งเป็นพรรคฝ่ายค้านกลับได้รับคะแนนนิยมมากที่สุดโดยได้รับการเลือกตั้งมากถึง 114 คน และที่สำคัญการเลือกตั้งในครั้งนี้ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ หัวหน้าพรรคและอดีตนายกรัฐมนตรีซึ่งลงสมัครรับเลือกตั้งในเขตดุสิต อันเป็นเขตที่กองทัพมีอิทธิพลสูงกลับพ่ายแพ้การเลือกตั้ง แม้ว่าจะมีนโยบายดังกล่าวนี้เป็นที่สนใจของประชาชนโดยเฉพาะประชาชนในชนบทเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะโครงการ“เงินผัน” ที่ถือเป็นครั้งแรกที่ประชาชนในแต่ละพื้นที่ได้รับโอกาสจากรัฐสามารถใช้เงินตามความต้องการของตนเองโดยผ่านสภาตำบลในการสร้างสาธารณูปโภคที่ต้องการ ซึ่งจากการสำรวจของกระทรวงการคลังพบว่า ร้อยละ 92.1 ของผู้ตอบแบบสอบถามทั่วประเทศจำนวน 1,133 คน เห็นว่าโครงการผันเงินมีประโยชน์ต่อส่วนรวมและควรจะดำเนินการต่อไป (เกริกเกียรติ พิพัฒน์ เสรีธรรม, 2518: 51)

สาเหตุสำคัญประการหนึ่ง ที่ทำให้นโยบายประชานิยมของรัฐบาลที่มีพรรคกิจสังคมเป็นแกนนำไม่ได้ช่วยให้พรรคประสบความสำเร็จในการเลือกตั้งเป็นผลมาจากบรรยากาศทางการเมืองที่กระแสเรียกร้องสิทธิเสรีภาพตามระบอบประชาธิปไตยที่ขยับสูงขึ้นสูงเป็นอย่างมาก มีการชุมนุมประท้วงเรียกร้องในด้านต่าง ๆ ทุกวัน ในขณะที่แนวคิดสังคมนิยมและขบวนการเคลื่อนไหวของลัทธิคอมมิวนิสต์กำลังแผ่ขยายอย่างรวดเร็วทั้งในประเทศและประเทศเพื่อนบ้านเปลี่ยนแปลงการปกครองไปเป็นคอมมิวนิสต์ ส่งผลทำให้ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช พยายามดำเนินนโยบายสร้างความปรองดองให้กับคนทุกฝ่ายในสังคม แต่ผลที่ได้รับกลับสร้างความไม่พอใจทั้งจากฝ่ายซ้ายและฝ่ายขวา รวมถึงสหรัฐอเมริกาที่รัฐบาลมีนโยบายให้ถอนฐานทัพออกจากประเทศไทย จนสร้างความไม่พอใจให้แก่สหรัฐฯและกองทัพไทยที่ได้รับความช่วยเหลือจากสหรัฐฯมาโดยตลอด

ส่งผลทำให้พื้นที่เขตอุตสาหกรรมที่หัวหน้าพรรคกิจสังคมลงสมัครฝ่ายกองทัพพรรคฯให้ทหารในสังกัดไม่เลือกผู้นำพรรคการเมืองนี้ (จิตวา กลิ่นสุนทร 2525: 119, 149; วิทยากร เชียงกุล 2532: 95)

อย่างไรก็ตาม กลยุทธ์ทางการเมืองเช่นนี้ของพรรคกิจสังคมถือว่าประสบความสำเร็จหากพิจารณาในแง่ที่เป็นผู้บุกเบิกการนำนโยบายในลักษณะดังกล่าวไปใช้ แล้วมีพรรคการเมืองอื่น ๆ ในช่วงของการเลือกตั้งในเวลาต่อมาได้หยิบยกนโยบายในลักษณะดังกล่าวนี้มาใช้ทั้งในฤดูกาลหาเสียงเลือกตั้งหรือในขณะที่เป็นรัฐบาล เช่น นโยบายอีสานเขียว นโยบายฮาร์ปปีนบารู ของพรรคความหวังใหม่ เป็นต้น

“อีสานเขียว” นโยบายประชานิยมของพรรคความหวังใหม่

พรรคความหวังใหม่ก่อตั้งขึ้นเมื่อวันที่ 11 ตุลาคม พ.ศ. 2533 โดยมีเป้าหมายหลักเพื่อทำให้ความไฝฝืนของพลเอกชวลิต ยงใจยุทธ ผู้บัญชาการทหารบกกลายเป็นความจริงในตำแหน่งนายกรัฐมนตรี หลังจากมีบทบาททางการเมืองที่สำคัญแต่อยู่เบื้องหลังมาอย่างยาวนานตลอด 8 ปีของการดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีของพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ และเข้ารับตำแหน่งรองนายกรัฐมนตรีและรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหมในรัฐบาลของพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ เมื่อเดือนมีนาคม 2533 ก่อนที่จะลาออกเมื่อวันที่ 11 มิถุนายน ในปีเดียวกันเพื่อเตรียมการจัดตั้งพรรคการเมืองใหม่ (สำนักงานเลขาธิการพรรคความหวังใหม่, 2540: 39) นโยบายและแนวทางในการดำเนินงานทางการเมืองของพรรคการเมืองที่มีสัญลักษณ์เป็นดอกทานตะวันแห่งนี้จึงแยกไม่ออกจากตัวตนและความคิดของพลเอกชวลิต

ก่อนหน้าที่พรรคความหวังใหม่จะมีการจดทะเบียนจัดตั้งพรรค และดำเนินงานทางการเมืองอย่างเป็นทางการนั้น พลเอกชวลิต ได้เดินทางไปทำความรู้จักและพบปะกับประชาชนทั่วประเทศหวังจะได้ข้อมูล ชีวิตความเป็นอยู่ ปัญหาต่าง ๆ ที่ประชาชนประสบอยู่ในชีวิตประจำวัน อย่างไรก็ตาม นโยบายของพรรคที่ใช้เป็นเครื่องมือในสนามเลือกตั้งนั้นกลับไม่ใช่ในนโยบายที่คิดค้นขึ้นมาใหม่หลังจากมี การจัดตั้งพรรคความหวังใหม่แล้ว แต่เป็นการหยิบยกเอาโครงการที่พลเอกชวลิต ใช้เมื่อครั้งดำรงตำแหน่งผู้บัญชาการทหารบก ซึ่งเป็นโครงการที่ประสบความสำเร็จในการโฆษณาประชาสัมพันธ์ให้เป็นที่รู้จักของประชาชน เช่น โครงการอีสานเขียว ในพื้นที่ภาคอีสาน โครงการฮาร์ปปีนบารูหรือความหวังใหม่ในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ (สำนักงานเลขาธิการพรรคความหวังใหม่, 2540: 40)

กล่าวได้ว่า พรรคความหวังใหม่เป็นพรรคการเมืองที่เกิดขึ้นภายใต้บริบทเชิงโครงสร้างทางการเมืองที่เป็นเผด็จการเพราะหลังจากที่จัดตั้งพรรคการเมืองได้ไม่กี่เดือนก็เกิดเหตุการณ์คณะทหารในนาม “สภารักษาความสงบเรียบร้อยแห่งชาติ” หรือ รสช. ยึดอำนาจรัฐบาลของพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ เมื่อวันที่ 23 กุมภาพันธ์ 2534 โดยให้เหตุผลสำคัญของการยึดอำนาจว่า มาจากความไม่พอใจที่มีต่อปัญหาการคอร์รัปชันอย่างรุนแรงของรัฐบาลที่ถูกเรียกขานว่า บุปผ์คาคาบินตันอันเป็นเครื่องบ่งชี้ให้เห็นถึงการร่วมมือกันในการทำธุรกิจการเมืองอย่างมโหฬารในหมู่ผู้มีอำนาจทางการเมือง

การเข้ายึดอำนาจในครั้งนี้ คณะรสช. ได้ประกาศกฎอัยการศึกและให้พรรคการเมืองยุติกิจกรรมทางการเมืองต่าง ๆ ชั่วคราว ก่อนที่จะประกาศยกเลิกกฎอัยการศึกและให้พรรคการเมืองสามารถดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ทางการเมืองได้อีกครั้งเมื่อวันที่ 2 พฤษภาคม 2534 (เชาวนะ ไตรมาศ, 2542: 50-51) บรรยากาศทางการเมืองเช่นนี้มีผลต่อการดำเนินกลยุทธ์ทางการเมืองของพรรคความหวังใหม่ โดยเมื่อวันที่ 8 กรกฎาคม 2534 พรรคเปิดตัวให้ประชาชนรู้จักอย่างกว้างขวางเป็นครั้งแรกด้วยการจัดงาน “วันแห่งความหวังใหม่” ประกาศจุดยืนทางการเมืองที่เปรียบเสมือนนโยบายของพรรค 3 ประการ (สำนักงานเลขาธิการพรรคความหวังใหม่, 2540: 40) กล่าวคือ

ประการแรก พรรคความหวังใหม่ประกาศที่จะทำลายวงจรอุบาทว์ทางการเมืองให้หมดสิ้นซึ่งหมายถึง การขจัดปัญหาการคอร์รัปชัน การเลือกตั้งที่มีการซื้อสิทธิขายเสียง และการทำรัฐประหาร ซึ่งต่างเชื่อมโยงซึ่งกันและกันจนนำมาสู่ปัญหาความเสื่อมถอยของระบอบประชาธิปไตย

ประการที่สอง บรรยากาศทางการเมืองที่ตกอยู่ภายใต้การควบคุมของคณะทหารในนามรสช. พรรคความหวังใหม่จึงประกาศที่จะสร้างประชาธิปไตยให้เกิดขึ้นมาใหม่อย่างรวดเร็ว

ประการสุดท้าย พรรคความหวังใหม่ต้องการผลักดันให้มีการเลือกตั้งใหม่ทันที แทนที่รัฐบาลจัดตั้งของคณะทหาร รสช. ที่ไม่ได้ผ่านกระบวนการประชาธิปไตยที่ถูกต้อง

การเลือกตั้งครั้งแรกของพรรคความหวังใหม่เมื่อวันที่ 22 มีนาคม 2535 หลังจากก่อตั้งพรรคได้เพียง 1 ปีเศษ นับว่าประสบความสำเร็จพอสมควรจากการใช้กลยุทธ์ทางการเมืองที่เลือกหยิบยกประเด็น “นายกฯ ภาคอีสาน” (สำนักงานเลขาธิการพรรคความหวังใหม่, 2540: 41-43) เนื่องจากผู้สมัครของพรรคที่มีโอกาสได้รับการเลือกตั้งส่วนใหญ่อยู่ในพื้นที่ภาคอีสานประกอบกับนโยบายหาเสียงที่สำคัญคือ นโยบายอีสานเขียว ส่งผลให้พรรคได้รับเลือกตั้งทั้งหมด 72 ที่นั่ง เป็นอันดับที่ 2 รองจากพรรคสามัคคีธรรม ซึ่งถือเป็นพรรคการเมืองที่คณะรัฐสภาอยู่เบื้องหลังการก่อตั้งและดำเนินกิจกรรมทางการเมืองที่มุ่งหวังจะสืบทอดอำนาจของผู้นำรัฐสภา. ต่อไปโดยใช้กระบวนการทางการเมืองในระบบประชาธิปไตยเป็นเครื่องมือ

แต่ในการเลือกตั้งครั้งต่อมาเมื่อวันที่ 17 พฤศจิกายน พ.ศ. 2539 พรรคความหวังใหม่ประสบความสำเร็จเป็นอย่างดีและทำให้ผู้นำพรรคก้าวขึ้นดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีเนื่องจากได้รับการเลือกตั้งเป็นจำนวนสูงสุด 125 ที่นั่ง สาเหตุสำคัญประการหนึ่งคือ การย้ายพรรคของอดีต ส.ส. เป็นจำนวนมากที่อยู่ภายใต้การให้ความอุปถัมภ์ของเสนาะ เทียนทอง อดีตเลขาธิการพรรคชาติไทย หลังจากพรรคชาติไทยประสบความสำเร็จทางการเมืองมาแล้วจนส่งผลทำให้บรรหาร ศิลปอาชา หัวหน้าพรรคได้ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี หลังการเลือกตั้งเมื่อวันที่ 2 กรกฎาคม 2538

อย่างไรก็ตาม พรรคความหวังใหม่ก็ไม่สามารถชนะการเลือกตั้งในจำนวนที่มากมายอย่างถล่มถลาย ผู้สมัครที่ได้รับการเลือกตั้งส่วนใหญ่กระจุกตัวอยู่ในพื้นที่เขตการเลือกตั้งภาคอีสาน เพราะในการเลือกตั้งครั้งนี้ พรรคความหวังใหม่ยังคงเลือกใช้กลยุทธ์เดิมในการหาเสียงคือ การเสนอตัวเป็น “นายกฯ ภาคอีสาน” ทำให้การขยายฐานความนิยมในทางการเมืองที่มีต่อพรรคไม่สามารถแพร่กระจายไปยังภาคอื่น ๆ ได้อย่างกว้างขวาง

สรุปท้ายบท

การใช้นโยบายที่มีลักษณะประชานิยมเพื่อบรรลุผลสำเร็จในทางการเมืองนั้นเป็นสิ่งที่เคยเกิดขึ้นมานานแล้วในวงการเมืองไทย นับตั้งแต่ประเทศไทยเปลี่ยนแปลงการปกครองเมื่อปี พ.ศ. 2475 เป็นต้นมา ซึ่งพบว่า นโยบายที่มีลักษณะประชานิยมนั้นสามารถเกิดขึ้นได้ในทุกระบบการเมือง ทั้งภายใต้ระบอบเผด็จการ หรือในบรรยากาศทางการเมืองแบบประชาธิปไตย หรือในระบบเศรษฐกิจชาตินิยมที่ควบคุมโดยรัฐ และระบบเศรษฐกิจทุนนิยมที่ปล่อยให้เอกชนเป็นกลไก

สำคัญในการดำเนินการ ทำให้ได้ข้อสรุปว่า นโยบายที่มีลักษณะประชานิยมนั้นมีความสัมพันธ์อย่างแนบแน่นระหว่างบริบทเชิงโครงสร้างและตัวผู้นำทางการเมืองที่ดำรงอยู่ภายใต้โครงสร้างนั้น โดยนโยบายที่ผลิตรายการนั้นมุ่งเน้นผลประโยชน์ที่ตัวผู้นำทางการเมืองจะได้รับ ทั้งในรูปผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจและผลประโยชน์ทางการเมือง เพื่อขึ้นสร้างความชอบธรรมและรักษาอำนาจทางการเมืองของตนเองเอาไว้เป็นสิ่งสำคัญ

กรณีของรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม พยายามใช้นโยบายที่อาจเรียกขานว่าประชานิยมแห่งชาติ ด้วยการจัดตั้งรัฐวิสาหกิจขึ้นเป็นจำนวนมาก โดยหวังว่ารัฐวิสาหกิจจะเป็นเครื่องมือสำคัญในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจของประเทศ ขณะเดียวกันก็มีมาตรการหลายอย่างเพื่อควบคุมและสลายอำนาจของธุรกิจเอกชนต่างดาวโดยเฉพาะชาวจีนที่ครองจำเศรษฐกิจไทยอยู่ในขณะนั้น อีกทั้งยังมีนโยบายและมาตรการส่งเสริมการเป็นผู้ประกอบการของคนไทย เพื่อหวังยกระดับฐานะทางเศรษฐกิจของคนไทยให้ทัดเทียมกับชาวจีน

รัฐบาลจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ดำเนินนโยบายที่มีลักษณะประชานิยมแบบเผด็จการ ถึงแม้จะมุ่งเน้นการเติบโตทางเศรษฐกิจที่ปล่อยให้เอกชนเป็นกลไกสำคัญตามหลักการทุนนิยม แต่ การดำเนินการพัฒนาประเทศในทิศทางดังกล่าว เกิดขึ้นภายใต้บรรยากาศทางการเมืองที่ระบบการเมืองถูกควบคุม ระบบรัฐสภาถูกยกเลิกและจอมพลสฤษดิ์และพรรคพวกในนามกลุ่ม "สี่เสาเทเวศน์" ได้รับผลประโยชน์จากระบบเศรษฐกิจนี้เพราะจัดตั้งบริษัทขึ้นหลายแห่งเพื่อดำเนินธุรกิจในภาคธุรกิจต่าง ๆ อีกทั้งนโยบายในลักษณะเช่นนี้ช่วยหันเหหรือเบี่ยงเบนความรู้สึกของประชาชนไม่ให้มองเห็นผลประโยชน์ที่กลุ่มผู้มีอำนาจได้รับ ขณะเดียวกันประชาชนเองก็ได้รับประโยชน์จากนโยบายในด้านการพัฒนาสาธารณูปโภคพื้นฐาน และผลประโยชน์เฉพาะหน้าจากโครงการต่าง ๆ ที่ผู้นำสั่งการอย่างรวดเร็วเพื่อแก้ไขปัญหาที่ได้รับผลกระทบจากการพัฒนา

พรรคกิจสังคมที่มี ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช เป็นหัวหน้าพรรค ผลักดันนโยบายที่มีลักษณะประชานิยมเมื่อครั้งเป็นแกนนำรัฐบาลสหพรรค นโยบายที่สร้างชื่อเสียงให้กับพรรคมากที่สุดและกลายเป็นแบบอย่างสำหรับพรรคการเมืองอื่น ๆ ในช่วงเวลาต่อมาดำเนินรอยตามก็คือ นโยบายเงินผันผลของนโยบายนี้ทำให้สิ่งสาธารณูปโภคต่าง ๆ ทั่วประเทศที่เกิดขึ้นได้จากนโยบายนี้ถูกตั้งชื่อหรือเรียกขานตามชื่อของนายกรัฐมนตรีนหรือหัวหน้าพรรคกิจสังคม เช่น สะพานคึกฤทธิ์ คลองคึกฤทธิ์ ถนนคึกฤทธิ์ เป็นต้น

พรรคความหวังใหม่ภายใต้การนำของ พลเอก ชวลิต ยงใจยุทธ อดีตผู้บัญชาการทหารบก ดำเนินกลยุทธ์ทางการเมืองในลักษณะเดียวกับพรรคกิจสังคม ด้วยการประกาศใช้นโยบายที่มุ่งหวังคะแนนเสียงจากประชาชนในเขตพื้นที่ชนบท โดยมุ่งเน้นพื้นที่ภาคอีสานเป็นสำคัญด้วยการประกาศนโยบายอีสานเขียว และหยิบยกประเด็นนายกรัฐมนตรีนายกรัฐมนตรีมาจากภาคอีสาน หากเลือกพรรคความหวังใหม่จนประสบความสำเร็จได้เป็นผู้บริหารประเทศ

นโยบายที่มีลักษณะประชานิยมของรัฐบาล และพรรคการเมืองที่กล่าวถึงมาข้างต้นมีส่วนเกี่ยวข้องกับบริบทเชิงโครงสร้างทางการเมือง เศรษฐกิจและสังคมที่เกิดขึ้นในขณะนั้น ในยุคของจอมพล ป.นั้น โครงสร้างทางเศรษฐกิจที่ชาวจีนอพยพสามารถสั่งสมความมั่งคั่งในภาคธุรกิจต่าง ๆ ในขณะที่ประชาชนคนไทยโดยส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมและมีฐานะยากจน โครงสร้างเช่นนี้จึงเป็นเงื่อนไข หรือปัจจัยผลักดันให้รัฐบาลดำเนินนโยบายที่มุ่งหวังยกระดับฐานะทางเศรษฐกิจของคนไทยโดยทั่วไป ด้วยการชักจูงของรัฐบาลเข้าไปแทรกแซงให้ความช่วยเหลือโดยตรง ทั้งการจำกัดบทบาททางเศรษฐกิจของชาวจีน การจัดตั้งรัฐวิสาหกิจและบริษัทที่ดำเนินงานโดยรัฐบาล การบีบบังคับยึดกิจการของชาวต่างชาติเป็นของรัฐบาล ตลอดจนถึงการส่งเสริมให้คนไทยจัดตั้งบริษัท ห้างร้านและประกอบอาชีพต่าง ๆ ที่รัฐบาลสงวนไว้เฉพาะแก่คนไทย

ขณะที่รัฐบาลจอมพลสฤษดิ์ ซึ่งขึ้นมาใช้อำนาจเพราะการทำรัฐประหารจึงจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องเร่งสร้างความชอบธรรมให้ปรากฏด้วยการชี้ให้ประชาชนเห็นว่า รัฐบาลที่มาจากกรยึดอำนาจมีความหวังในชีวิตรความเป็นอยู่ของประชาชน ในสภาวะที่บริบทเชิงโครงสร้างทางเศรษฐกิจได้รับผลกระทบอย่างรุนแรงจากนโยบายประชานิยมแห่งชาติสมัยรัฐบาลจอมพล ป. จนทำให้เกิดปัญหาทางด้านงบประมาณ เครื่องอุปโภคบริโภคขาดแคลนและราคาถีบตัวสูงขึ้นเป็นอย่างมาก ส่วนปัจจัยภายนอกประเทศนั้น ภัยคอมมิวนิสต์กำลังคุกคามอย่างหนักหน่วง การใช้นโยบายที่เอาใจประชาชนย่อมส่งผลในการป้องกันประชาชนไม่ให้เป็นแนวร่วมของขบวนการดังกล่าวได้เป็นอย่างดี

ในยุคประชาธิปไตยเบ่งบานหลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ.2516 กระแสการตื่นตัวและเรียกร้องสิทธิและเสรีภาพที่เกิดขึ้นอย่างกว้างขวาง ขณะที่สภาพทางเศรษฐกิจประชาชนส่วนใหญ่ยังคงยากจน รัฐบาลสหพรรคนำโดยพรรคกิจสังคมของ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ นายกรัฐมนตรี ผลิตรายการที่มีเป้าหมายแก้ไข และบรรเทาปัญหาเศรษฐกิจแก่คนยากจนทั่วประเทศทั้งในเขตเมือง

และเขตชนบท อีกทั้งนโยบายนี้ยังมีเป้าหมายสร้างความรู้สึที่ดีแก่ประชาชนว่ารัฐบาลให้ ความดูแลเอาใจใส่ไม่ทอดทิ้งประชาชนคนส่วนใหญ่ของประเทศ เพื่อป้องกันและแก้ไขไม่ให้เกิดร่วมกับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย ซึ่งอุดมการณ์พัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแบบสังคมนิยมกำลังได้รับความนิยมสูงอยู่ในขณะนั้น

พรรคความหวังใหม่เป็นพรรคการเมืองที่เกิดขึ้นภายใต้บรรยากาศทางการเมืองแบบเผด็จการที่คณะราษฎร ควบคุมดูแลการบริหารประเทศนับตั้งแต่เดือนกุมภาพันธ์ ปี 2534 นอกเหนือจากโครงสร้างทางการเมืองที่ทหารครองอำนาจทำให้นโยบายพรรคมุ่งเน้นการทำลายวงจรอุบาทว์ทางการเมืองและเร่งเสริมสร้างระบอบประชาธิปไตยให้ฟื้นกลับมาอย่างรวดเร็วแล้ว นโยบายที่สำคัญของพรรคการเมืองที่มีพลเอกชวลิต นายทหารผู้ลาออกจากกองทัพเพื่อดำเนินกิจกรรมทางการเมืองในระบบพรรคยังมาจากบริบทเชิงโครงสร้างทางเศรษฐกิจและสังคมที่ประชาชนยังคงมีฐานะยากจน โดยเฉพาะในพื้นที่ภาคอีสาน ซึ่งเป็นภาคที่ยากจนที่สุดเมื่อเทียบกับภาคอื่น ๆ

อย่างไรก็ตาม นโยบายที่มีลักษณะประชานิยมดังกล่าวข้างต้นสามารถสร้างความสำเร็จทางการเมืองในระดับหนึ่งเท่านั้น โดยเฉพาะเมื่อพิจารณาจากเกณฑ์จำนวนที่นั่งที่ได้รับในการเลือกตั้งปรากฏว่า พรรคการเมืองที่ใช้นโยบายในลักษณะดังกล่าวไม่ได้จำนวนที่นั่งมากถึงขนาดเกินกึ่งหนึ่งหรือเกือบกึ่งหนึ่งของจำนวนที่นั่งทั้งหมด กรณีของพรรคกิจสังคมนอกจากไม่ชนะการเลือกตั้งแล้ว หัวหน้าพรรคยังพ่ายแพ้การเลือกตั้งอีกด้วย

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 3

วิกฤติเศรษฐกิจปี 2540 : บริบทเชิงโครงสร้างของการเลือกตั้งปี 2544

บทนี้ต้องการชี้ให้เห็นถึงผลกระทบของวิกฤติเศรษฐกิจในปี 2540 ในแง่โครงสร้างที่เป็นทั้งข้อจำกัดและโอกาสทางการเมืองในการเลือกตั้งปี 2544 กล่าวคือ เป็นข้อจำกัดต่อพรรครัฐบาลที่นำโดยพรรคประชาธิปัตย์เมื่อต้องดำเนินนโยบายแก้ไขปัญหาวิกฤติเศรษฐกิจภายใต้ข้อกำหนดของกองทุนการเงินระหว่างประเทศหรือไอเอ็มเอฟอย่างเคร่งครัดเพื่อแลกกับความช่วยเหลือทางการเงินในรูปของเงินกู้ที่องค์กรแห่งนี้มอบให้โดยไม่มีทางเลือกอื่นที่ดีกว่า แต่ภาวะเศรษฐกิจถดถอยร้ายแรงมากกว่าเดิมส่งผลกระทบในด้านต่าง ๆ จนเกิดปฏิกิริยาทางสังคมต่อต้านแนวทางการแก้ไขปัญหามาตรฐานที่ยึดมั่นในอุดมการณ์เสรีนิยมใหม่ (neo-liberalism) ของไอเอ็มเอฟและชาติตะวันตกทำให้พรรคประชาธิปัตย์เสื่อมความนิยมลง ขณะเดียวกันปฏิกิริยาทางสังคมต้องการทางเลือกใหม่ของการแก้ไขปัญหาที่มีลักษณะทั้งชาตินิยมและประชานิยม

โครงสร้างทางเศรษฐกิจที่เกิดการเปลี่ยนแปลงและปฏิกิริยาทางสังคมที่เสนอทางเลือกอื่นในการแก้ไขปัญหาวิกฤติเศรษฐกิจกลายเป็นข้อจำกัดของพรรคประชาธิปัตย์ในการเลือกตั้งที่มีขึ้นเมื่อวันที่ 6 มกราคม พ.ศ. 2544 แต่กลับเปิดโอกาสทางการเมืองแก่พรรคการเมืองอื่นที่เสนอนโยบายที่มีลักษณะประชานิยมมุ่งใจประชาชนที่ได้รับผลกระทบอย่างรุนแรงจากสภาวะวิกฤติทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้น

จุดเริ่มต้นของวิกฤติเศรษฐกิจ

หลังจากที่โครงสร้างเศรษฐกิจไทยเกิดการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่จากภาคเกษตรมาเป็น การให้ความสำคัญต่อภาคอุตสาหกรรมโดยเน้นยุทธศาสตร์การเติบโตจากอุตสาหกรรมเพื่อการส่งออก (export-led growth strategy) แทนยุทธศาสตร์อุตสาหกรรมเพื่อทดแทนการนำเข้า (import-substitution industry) นับตั้งแต่ยุคทศวรรษ ปี 1980 ภายใต้รัฐบาลพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ เป็นต้นมา (Suchit Bunbongkarn, 1999: 55; Macdonald, 1998: 689) เศรษฐกิจไทยโดยเฉลี่ยเติบโตขึ้นอย่างต่อเนื่อง ในปี 2529 เศรษฐกิจไทยขยายตัวอยู่ในระดับร้อยละ 5.5 และก้าวกระโดดในปี 2530 เป็นร้อยละ 9.5 และเติบโตกลายเป็นเลข 2 หลัก (double-digit) ในระหว่างปี 2531-2533 เฉลี่ยร้อยละ 12.2 แม้ว่าจะชะลอตัวลงในช่วงระหว่างปี 2534-2538 ในระดับเฉลี่ย

ร้อยละ 8.6 ก็ตาม แต่ก็ยังถือว่าอยู่ในอัตราที่เติบโตอย่างต่อเนื่อง (บริษัทศูนย์วิจัยไทยพาณิชย์ จำกัด, 2541: 1)

การเติบโตทางเศรษฐกิจอย่างต่อเนื่องดังกล่าว ไม่มีใครคาดคิดว่าจะเกิดวิกฤติในช่วงเวลาต่อมา แม้กระทั่งธนาคารโลก(World Bank) กองทุนการเงินระหว่างประเทศ (International Monetary Fund) หรือไอเอ็มเอฟ และโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ (United Nations Development Program) ยังเคยปากขึ้นชมการจัดการเศรษฐกิจมหภาคของไทยว่าอยู่ในขั้นมี เสถียรภาพ สมควรเป็นแบบอย่างที่ประเทศอื่น ๆ จะดำเนินรอยตาม (Warr, 1998: 49)

แต่แล้วการเติบโตทางเศรษฐกิจอย่างต่อเนื่องของไทยก็ประสบปัญหาจนถึงขั้นวิกฤติในปี 2540 อันเป็นผลสืบเนื่องมาจากปัจจัยหลายประการที่ก่อตัวขึ้นมาก่อนหน้านี้ อาทิ การที่เศรษฐกิจไทยพึ่งพาการค้าระหว่างประเทศสูง มูลค่าการส่งออกผันผวนตามภาวะเศรษฐกิจโลก อีกทั้งมูลค่าการนำเข้ายังสูงกว่ามูลค่าการส่งออก ปัญหาดุลบัญชีเดินสะพัดขาดดุลเรื้อรังอันเป็นผลมาจากมูลค่าสินค้านำเข้าที่สูงกว่าเนื่องจากต้องพึ่งพาสินค้าประเภททุนทั้งในรูปของเครื่องจักรและวัตถุดิบและเมื่อเศรษฐกิจเติบโตมีการนำเข้าสินค้าฟุ่มเฟือยมากขึ้นเพื่อสนองตอบกระแสวัฒนธรรมบริโภค ปัญหาความไม่เพียงพอของเงินออมภายในประเทศ ซึ่งทำให้จำเป็นต้องพึ่งพาเงินทุนต่างประเทศมากขึ้นไปเพื่อรองรับการขยายตัวด้านการลงทุน โดยเฉพาะในระยะหลังที่เป็นเงินกู้ระยะสั้นและผู้กู้เป็นภาคเอกชนมากกว่าภาครัฐ ปัญหาการใช้ระบบอัตราแลกเปลี่ยนแบบตะกร้าเงิน (basket of currencies) ที่ผูกติดกับเงินสกุลดอลลาร์สหรัฐอเมริกามากกว่าสกุลเงินอื่น ทำให้ทิศทางของค่าเงินบาทเปลี่ยนแปลงตามความเคลื่อนไหวของค่าเงินดอลลาร์สหรัฐฯ แทนการเปลี่ยนแปลงตามความเป็นจริงในตลาดอัตราแลกเปลี่ยน ปัญหาภาวะเศรษฐกิจที่ราคาสินทรัพย์พุ่งขึ้นอย่างไร้ เสถียรภาพจากการเก็งกำไรและการบริโภคอย่างฟุ่มเฟือย (บริษัทศูนย์วิจัยไทยพาณิชย์ จำกัด, 2541: 2-20)

อย่างไรก็ตาม จากรายงานผลการวิเคราะห์และวินิจฉัย “ข้อเท็จจริงเกี่ยวกับสถานการณ์วิกฤติทางเศรษฐกิจ”ของคณะกรรมการศึกษาและเสนอแนะมาตรการเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารจัดการระบบการเงินของประเทศ(ศปร.) (2541: 25, 48) สรุปว่า ตัวเร่งอีกประการหนึ่งที่นำไทยไปสู่วิกฤติเศรษฐกิจในปี 2540 หลังจากที่มีปัญหาหลายประการดังกล่าวข้างต้นรออยู่เบื้องหน้าแล้วก็คือ การโจมตีค่าเงินจากนักเก็งกำไรค่าเงินในตลาดอัตราแลกเปลี่ยน เนื่องจากคาดหมายว่าทางธนาคารแห่งประเทศไทยจะลดค่าเงินบาทลง หลังจากที่เกิดปัญหาหลายประการดังกล่าว

ข้างต้นที่ ส่งผลสร้างความอ่อนแอทางเศรษฐกิจ บรรดานักเก็งกำไรต่างชาติจึงโจมตีค่าเงินบาท เพื่อสร้างแรงกดดันให้กับทางการต้องลดค่าเงินบาททำกำไร ธนาคารแห่งประเทศไทยแก้ปัญหา เพื่อไม่ให้ค่าเงินบาทเบี่ยงเบนออกจากระดับที่ควรจะเป็นตามระบบอัตราแลกเปลี่ยนแบบตะกร้าเงิน ด้วยการขายเงินตราต่างประเทศที่มีอยู่จากเงินทุนรักษาระดับอัตราแลกเปลี่ยนเงินตรา

การแก้ไขปัญหาเช่นนี้ของธนาคารแห่งประเทศไทย ส่งผลให้ต้องสูญเสียเงินทุนสำรองระหว่างประเทศเป็นระลอก การโจมตีค่าเงินบาทครั้งแรกเกิดขึ้นเมื่อเดือนธันวาคม ปี 2539 ธนาคารแห่งประเทศไทยต้องสูญเสียเงินทุนสำรองระหว่างประเทศ 9,000 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ ในเดือนกุมภาพันธ์ ปี 2540 อีก 11,000 ดอลลาร์สหรัฐฯ และเดือนพฤษภาคม ปีเดียวกันอีก 4,000 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ การปกป้องค่าเงินบาทของธนาคารแห่งประเทศไทยยังดำเนินไปในรูปของการทำธุรกรรม swap ในปลายปี 2539 ธนาคารแห่งประเทศไทยต้องสูญเสียเงินทุนสำรองระหว่างประเทศจากการทำธุรกรรม swap เป็นจำนวนเงิน 4,750 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ ในเดือนกุมภาพันธ์ ปี 2540 อีก 12,200 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ และในเดือนพฤษภาคม ปีเดียวกันอีก 25,500 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ จนส่งผลให้สิ้นเดือนมิถุนายน ทุนสำรองระหว่างประเทศร่อยหรอจนเหลือเพียง 32,400 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ ซึ่งเป็นสัดส่วนที่ต่ำมากจนนำมาสู่การตัดสินใจประกาศลอยตัวค่าเงินบาทในเวลาต่อมา (Medhi Krongkaew, 1999: 11-12)

รัฐบาลพล.อ. ชวลิต ยงใจยุทธ โดยธนาคารแห่งประเทศไทยประกาศเปลี่ยนแปลงระบบอัตราแลกเปลี่ยนจากระบบตะกร้าเงินที่ผูกติดกับสกุลเงินสหรัฐฯ เป็นหลักมาเป็นระบบลอยตัวแบบมีการจัดการ (managed float) เมื่อวันที่ 2 กรกฎาคม 2540 ผลของการลอยตัวค่าเงินบาทในครั้งนี้ ส่งผลทำให้ค่าเงินบาทอ่อนตัวลงทันทีและอย่างรวดเร็วและต่อเนื่อง สร้างผลกระทบในวงกว้าง โดยเฉพาะภาคการเงินการธนาคาร การนำเข้าสินค้า ภาคการส่งออกที่พึ่งพาวัตถุดิบส่วนใหญ่ในต่างประเทศ ธุรกิจอสังหาริมทรัพย์และประชาชนโดยทั่วไป

บริษัทต่าง ๆ ที่จดทะเบียนดำเนินการซื้อขายในตลาดหลักทรัพย์ประสพภาวะขาดทุนทันที หลังจากรัฐบาลประกาศเปลี่ยนแปลงระบบอัตราแลกเปลี่ยน บริษัทที่ประสบกับภาวะขาดทุนมากที่สุดคือ ปูนซิเมนต์ไทย ขาดทุนถึง 20,396 ล้านบาท อันดับที่ 2 คือ บริษัทที่พีไอโพลีน จำนวน 9,948 ล้านบาท จนส่งผลทำให้ต้องดำเนินการฟื้นฟูกิจการในเวลาต่อมาเนื่องจากปัญหาสภาพคล่อง อันดับที่ 3 คือ เทเลคอมเอเชีย บริษัทในเครือเจริญโภคภัณฑ์ ยักษ์ใหญ่ทางด้านอุตสาหกรรมเกษตร ขาดทุน 8,787.79 ล้านบาท บรรดาบริษัทที่ขาดทุนนี้มีบริษัทน้ำมันบางจาก

รวมอยู่ ด้วย จัดอยู่ในอันดับที่ 7 ของบริษัทที่ขาดทุนสูงสุดจำนวน 2,971 ล้านบาท (ดอกเบีย, ธันวาคม 2540: 82) อันนำไปสู่ความพยายามอย่างยิ่งยวดของรัฐบาลในเวลาต่อมาที่ต้องการแปรรูปให้เอกชนเข้าบริหารงานตามกรอบที่ได้ทำไว้กับกองทุนไอเอ็มเอฟ

บริษัทที่ยกมาดังกล่าวเป็นบริษัทขนาดใหญ่ที่มีผลขาดทุนจำนวนมหาศาล ขณะที่บริษัทที่ขาดทุนในจำนวนตั้งแต่ 1 ล้านบาทไปจนถึงกว่า 1,000 ล้านบาทอีกเป็นจำนวนมาก ผลการสำรวจของนิตยสารดอกเบีย (ธันวาคม 2540: 79) พบว่าสิ้นเดือนกันยายน 2540 บริษัทที่จดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์ประมาณ 200 บริษัทหรือครึ่งหนึ่งของบริษัทที่จดทะเบียนทั้งหมด รายงานผลการขาดทุนจากอัตราแลกเปลี่ยนรวมทั้งสิ้นประมาณ 122,352 ล้านบาท ซึ่งเป็นช่วงที่อัตราแลกเปลี่ยนอยู่ที่ระดับประมาณ 36 บาทต่อ 1 ดอลลาร์สหรัฐฯ ในช่วงสิ้นเดือนกันยายน 2540

ภาคการเงินการธนาคารนั้น หลังจากที่ธนาคารแห่งประเทศไทยจัดตั้งกิจการวิเทศธนกิจ (Bangkok International Banking Facilities – BIBFs) ในเดือนมีนาคม ปี 2536 โดยมีเป้าหมายต้องการให้ไทยกลายเป็นศูนย์กลางทางการเงินในภูมิภาคเมื่อเห็นว่าเศรษฐกิจไทยเจริญรุ่งเรืองอยู่ในขั้นที่น่าพอใจ (ธนาคารแห่งประเทศไทย, 2535: 319) หลังจากที่ก่อนหน้านี้ประเทศไทยได้เปิดเสรีทางการเงินมาแล้วเมื่อประกาศรับเอาพันธะข้อ 8 แห่งข้อตกลงว่าด้วยกองทุนการเงินระหว่างประเทศ เมื่อวันที่ 21 พฤษภาคม 2533 ปรากฏว่าเงินทุนจากต่างประเทศไหลเข้าประเทศไทยอย่างรวดเร็ว ทั้ง ๆ ที่เป้าหมายหลักของการจัดตั้ง BIBF ต้องการให้ธนาคารที่ได้รับอนุญาตทำธุรกรรมทางการเงินในลักษณะกู้เงินจากต่างประเทศเพื่อปล่อยกู้ให้กับผู้กู้ต่างประเทศ (out-out) แต่กลับปรากฏว่าธุรกรรมส่วนใหญ่เป็นการกู้เงินจากต่างประเทศ เพื่อนำมาปล่อยกู้ในประเทศ (out-in) (Jansen, 2001: 126-127; Logerfo and Montinola, 2001: 67; Overholt, 1999: 1013) ดังปรากฏในตารางที่ 3.1

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 3.1

การปล่อยกู้ของกิจการวิเทศธนกิจ (BIBF's)

หน่วย: ล้านบาท

	2536	2537	2538	2539	% (รวมทั้ง 4 ปี)
out-in	197,024.4	456,643.0	680,517.2	807,633.2	62.60
ธนาคารพาณิชย์ไทย	136,690.9	189,826.3	254,561.8	330,040.2	25.58
สาขาธนาคารพาณิชย์ต่างประเทศ	50,768.1	102,249.1	152,370.9	222,794.9	17.27
ตัวแทนสถาบันการเงินต่างประเทศ	19,565.4	164,567.6	273,584.5	254,798.1	19.75
out-out	3,789.2	100,833.2	517,044.5	482,558.5	37.40
ธนาคารพาณิชย์ไทย	2,563.2	11,587.5	10,818.3	16,318.0	1.26
สาขาธนาคารพาณิชย์ต่างประเทศ	348.2	1,996.3	4,847.8	9,363.3	0.73
ตัวแทนสถาบันการเงินต่างประเทศ	877.8	87,249.4	501,378.4	456,877.2	35.41
รวม	200,813.6	557,476.2	1,197,561.7	1,290,191.7	100.00
ธนาคารพาณิชย์ไทย	129,254.1	201,413.8	256,380.1	346,358.2	26.85
สาขาธนาคารพาณิชย์ต่างประเทศ	51,116.3	104,245.4	157,218.7	232,158.2	17.99
ตัวแทนสถาบันการเงินต่างประเทศ	20,443.2	251,817.0	774,962.9	711,675.3	55.16

ที่มา: ธนาคารแห่งประเทศไทย

จากตารางจะเห็นได้ว่านับตั้งแต่ปี 2536 ซึ่งเริ่มดำเนินกิจการวิเทศธนกิจจนกระทั่งถึงปี 2539 ก่อนที่ภาวะเศรษฐกิจจะเข้าสู่วิกฤตินั้น การกู้เงินจากต่างประเทศเพื่อนำมาปล่อยกู้ภายในประเทศ (out-in) มีสัดส่วนรวมทั้งสิ้นสูงถึง 62.60% เทียบกับการกู้เงินจากต่างประเทศเพื่อปล่อยกู้ให้กับผู้กู้ต่างประเทศ (out-out) ที่มีเพียง 37.40% เท่านั้น

ก่อนหน้าที่ไทยจะประกาศรับเอาพันธะข้อ 8 ของไอเอ็มเอฟและจัดตั้ง BIBF การแสวงหาแหล่งเงินกู้สำหรับภาคธุรกิจไม่ใช่สิ่งที่ง่ายดายนัก ในขณะที่เศรษฐกิจกำลังเจริญเติบโตอย่างรวดเร็ว ธนาคารแห่งประเทศไทยพยายามรักษาเสถียรภาพทางเศรษฐกิจด้วยการกำหนดเพดานอัตราดอกเบี้ยสูงและภายใต้พระราชบัญญัติธนาคารพาณิชย์ ปี พ.ศ. 2505 ซึ่งไม่อนุญาตให้มีการจัดตั้งธนาคารแห่งใหม่ ทำให้เกิดการผูกขาดในระบบสถาบันการเงินและเศรษฐกิจ ธนาคารเหล่านี้มักจะปล่อยสินเชื่อให้กับกลุ่มธุรกิจของตนเองและเครือข่ายที่มีทั้งภาคการเงินเช่น บริษัทเงินทุนหลักทรัพย์ ประกันภัย ประกันชีวิตและธุรกิจอื่น ๆ ที่อยู่นอกเหนือธุรกิจการเงิน (เกริกเกียรติ พิพัฒน์เสรีธรรม, 2525; พรรณี บัวเล็ก, 2543: 185) โดยมีธนาคารยักษ์ใหญ่ 5 แห่งของ 5 กลุ่มตระกูล กระจุกตัวในธุรกิจการเงินมากถึง 61.1% ของธุรกิจการเงินทั้งระบบได้แก่ 1. ธนาคารกรุงเทพจำกัดของตระกูลโสภณพาณิชย์ 2. ธนาคารกสิกรไทยจำกัดของตระกูลลำข้า/หวังหลี 3. ธนาคารศรีนครจำกัด ของตระกูลเดชะไพบูลย์/อื้อจือเหลียง 4. ธนาคารกรุงศรีอยุธยาของตระกูลรัตนรักษ์ และ

5. ธนาคารไทยพาณิชย์ของสำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ (Suehiro, 1996: 261-262)

ดังนั้น การเปิดเสรีทางการเงินโดยเฉพาะการมีกลไก BIBF จึงเป็นช่องทางที่ช่วยผ่อนคลายข้อจำกัดของการขาดเงินทุนในการดำเนินการและการขยายธุรกิจ เนื่องจากนับแต่อดีตที่ผ่านมา การเติบโตทางเศรษฐกิจอย่างรวดเร็วของไทยอาศัยเงินกู้เป็นหลักโดยเฉพาะเงินกู้จากต่างประเทศเพราะเงินออมภายในประเทศมีจำกัด (Jansen 2001: 125; Kittu Limskul, 2000: 25) สิ้นปี 2539 ก่อนเกิดวิกฤติในปี 2540 ตัวเลขเงินกู้จาก BIBF สูงถึง 31,200 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ หรือเกือบครึ่งหนึ่งของเงินกู้ต่างประเทศทั้งหมดที่กู้โดยภาคเอกชน (Bank of Thailand, 1996: 7 อ้างถึงใน Ammar, 1997: 4)

บริษัทเงินทุนใช้โอกาสที่กฎหมายไม่ยินยอมให้ใบอนุญาตจัดตั้งธนาคารแห่งใหม่ และช่องว่างที่มาจากการตรึงเพดานอัตราดอกเบี้ยสูงของธนาคารแห่งประเทศไทยเพื่อควบคุมอัตราเงินเฟ้อ กู้เงินจากกลไก BIBF ที่อัตราดอกเบี้ยต่ำมาปล่อยกู้เพื่อทำกำไรจากส่วนต่างของดอกเบี้ยส่งผลให้หนี้ต่างประเทศส่วนใหญ่มาจากการกู้ยืมของสถาบันการเงิน ในเดือนมีนาคม ปี 2539 ก่อนเกิดวิกฤติเศรษฐกิจ หนี้ต่างประเทศของไทยทั้งระบบอยู่ที่ประมาณ 80,000 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ เพิ่มสูงขึ้นจากปี 2535 ก่อนมีการจัดตั้ง BIBF ซึ่งมีประมาณเกือบ 40,000 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ ส่งผลทำให้สัดส่วนหนี้ต่างประเทศต่อจีดีพีเพิ่มขึ้นจากร้อยละ 34 ในปี 2533 เป็นร้อยละ 51 ในปี 2539 โดย 4 ใน 5 ของหนี้ มาจากภาคเอกชนและเกือบครึ่งเป็นของสถาบันการเงิน ที่สำคัญ

หนี้ส่วนใหญ่เป็นหนี้ระยะสั้น (Jansen, 2001: 125-126; Lauridsen, 1998: 138) เงินเหล่านี้ส่วนใหญ่ถูกนำไปปล่อยกู้ในธุรกิจอสังหาริมทรัพย์ที่ไม่สามารถจะคืนทุนได้ในระยะเวลาอันรวดเร็ว แต่เป็นธุรกิจที่ กำลังเฟื่องฟูจากการเติบโตทางเศรษฐกิจส่งผลให้มีกำลังซื้อสูงทั้งในรูปของอาคารสำนักงานและที่พักอาศัย ผู้ประกอบการจึงแข่งขันกันดำเนินโครงการโดยปราศจากความปลอดภัยในการพิจารณาอุปสงค์และอุปทานของตลาด ส่งผลทำให้เกิดอุปทานล้นเกินเป็นจำนวนมาก

ตัวเลขอุปทานของอสังหาริมทรัพย์ในปี 2538 พบว่า อาคารที่พักอาศัยพื้นที่กรุงเทพฯมีอัตราว่าง 40% ในด้านอาคารสำนักงานอุปสงค์มีเพียง 550,000 ตารางเมตร แต่ผู้ประกอบการธุรกิจอสังหาริมทรัพย์ดำเนินโครงการเกินความต้องการมากคือ 1,000,000 ตารางเมตรต่อปี ต่อเนื่องไปจนถึงปี 2544 และในปี 2539 คอนโดมีเนียมขายได้เพียง 4,700 ยูนิต เหลืออีกถึง 12,500 ยูนิตที่ยังขายไม่ได้ ขณะเดียวกันปี 2540 มีโครงการใหม่ ๆ เกิดขึ้นอีก 29,000 ยูนิต (Overholt, 1999: 1011) ด้วยเหตุนี้เมื่อเกิดวิกฤติเศรษฐกิจจึงไม่สามารถระบายสินค้าได้และนำมาซึ่งการเกิดหนี้ที่ไม่ก่อให้เกิดรายได้ต่อสถาบันการเงินเป็นจำนวนมาก ทั้งนี้ปัญหาของธุรกิจอสังหาริมทรัพย์เริ่มปะทุขึ้นในวันที่ 5 กุมภาพันธ์ 2540 เมื่อบริษัทสมประสงค์ แลนด์ จำกัด ยักษ์ใหญ่ในวงการอสังหาริมทรัพย์และจดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์ไม่สามารถชำระหนี้เงินกู้ต่างประเทศได้

ปัญหาสถาบันการเงินสื่อเค้ารุนแรงหลังจากก่อนหน้านี้มีข่าวลือเป็นระลอกว่าสถาบันการเงินหลายแห่งประสบปัญหาถึงขั้นอาจล้มได้ โดยเริ่มที่บริษัทเงินทุนเอกธนกิจ จำกัด ซึ่งเติบโตอย่างรวดเร็วและเป็นยักษ์ใหญ่ของวงการภายใต้การบริหารงานของปิ่น จักกะพาก ผู้ซึ่งได้รับการยกย่องจากวงการว่าเป็น “พ่อมดการเงิน” ประกาศว่ากำลังจะควบรวมกิจการ (merger) กับธนาคารไทยท努 จำกัด เพื่อแก้ปัญหาสภาพคล่อง ทำให้ธนาคารแห่งประเทศไทยประกาศเมื่อวันที่ 3 มีนาคม 2540 ให้สถาบันการเงิน 10 แห่งต้องดำเนินการเพิ่มทุนอย่างเร่งด่วนภายใน 45 วัน เนื่องจากประสบปัญหาสภาพคล่องและมีสินทรัพย์ด้อยคุณภาพ ต่อมาในวันที่ 27 มิถุนายน 2540 ธนาคารแห่งประเทศไทยสั่งระงับการดำเนินธุรกิจของบริษัทเงินทุนที่มีปัญหาจำนวน 16 แห่ง เนื่องจากประสบปัญหาขาดสภาพคล่องและมีสินทรัพย์ด้อยคุณภาพเช่นเดียวกัน ซึ่งบริษัทเงินทุน 16 แห่งนี้มีบริษัทที่ถูกประกาศให้เพิ่มทุนเมื่อครั้งวันที่ 3 มีนาคมรวมอยู่ด้วย โดยกำหนดให้บริษัทเงินทุนเหล่านี้ส่งแผนฟื้นฟูกิจการภายในวันที่ 10 ตุลาคม 2540 (บริษัทศูนย์วิจัยไทยพาณิชย์จำกัด, 2541: 186-187) แต่แล้ววาระหนักก็ตกอยู่ที่ภาครัฐเมื่อกองทุนเพื่อการฟื้นฟูและพัฒนาระบบ

สถาบันการเงินต้องเข้าไปให้ความช่วยเหลือด้วยการรับซื้อหุ้นเพิ่มทุนแทนเนื่องจากแผนฟื้นฟู
กิจการของบริษัทเหล่านี้ไม่สามารถแสวงหาผู้ร่วมทุนรายใหม่ได้ กองทุนเพื่อการฟื้นฟูจึง
กลายเป็นเจ้าหนี้รายใหญ่ของสถาบันการเงินเหล่านั้น

ปัจจัยเรื่องรัฐบาลผสมของรัฐบาลพลเอกชวลิตที่ก่อปัญหาในเรื่องเสถียรภาพส่งผลทำให้
ไม่สามารถฟื้นความเชื่อมั่นของนักลงทุนและประชาชนโดยทั่วไปต่อการแก้ไขปัญหาในภาค
การเงินการธนาคารดังกล่าว เนื่องจากเห็นว่ามาตรการดังกล่าวมีผลประโยชน์แอบแฝงหรือความ
ขัดกันของผลประโยชน์(conflict of interest) เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับนักการเมืองในพรรคร่วม
รัฐบาลทำให้ขาดความเด็ดขาดในการแก้ไขปัญหา แทนที่จะระงับการประกอบธุรกิจทันทีเนื่องจาก
ปัญหาขาดสภาพคล่อง แต่กลับให้ดำเนินการต่อไปได้ด้วยความช่วยเหลือของกองทุนฟื้นฟู
(Haggard and McIntyre, 2000: 64-65; Lauridsen, 1998: 148) บริษัทเหล่านี้หลายแห่งมี
กรรมการหรือเจ้าของเป็นนักการเมืองพรรคร่วมรัฐบาล เช่น ณรงค์ชัย อัครเศรณี รัฐมนตรีว่าการ
กระทรวงพาณิชย์ เคยดำรงตำแหน่งประธานกรรมการบริษัทเงินทุนหลักทรัพย์จีเอฟจำกัด
(ผู้จัดการรายวัน, 24 สิงหาคม 2541: 3) สุวัจน์ ลิปตพัลลภ เลขาธิการพรรคชาติพัฒนา (ขณะนั้น)
เป็นเจ้าของบริษัทเงินทุนหลักทรัพย์แปซิฟิกไฟแนนซ์จำกัด (มติชน, 9 ธันวาคม 2540: 11) โกศล
ไกรฤกษ์ รองหัวหน้าพรรคกิจสังคม (ขณะนั้น) ดำรงตำแหน่งประธานกรรมการบริหารบริษัท
เงินทุนหลักทรัพย์ตะวันออกฟายแนนซ์จำกัด (มติชน, 1 ธันวาคม 2540: 2)

หลังจากการประกาศลอยตัวค่าเงินบาท บริษัทเงินทุนยังได้รับผลกระทบจากอัตรา
แลกเปลี่ยนจนธนาคารแห่งประเทศไทยต้องประกาศสั่งปิดธุรกิจเงินทุนที่มีปัญหาเป็นการชั่วคราว
อีก 42 แห่ง เมื่อวันที่ 5 สิงหาคม 2540 รวมบริษัทเงินทุนที่ถูกสั่งระงับกิจการเป็นการชั่วคราวทั้งสิ้น
58 แห่ง แต่ภระหนักกลับตอกอยู่กับกองทุนเพื่อการฟื้นฟูอีกครั้งเมื่อรัฐบาลสั่งให้กองทุนแห่งนี้
ปล่อยกู้เพื่อแก้ไขปัญหาสภาพคล่องแทนที่จะประกาศสั่งปิดอย่างถาวรเพื่อยับยั้งปัญหาไม่ให้
ลุกลาม จำนวนเงินที่กองทุนเพื่อการฟื้นฟูให้ความช่วยเหลือเสริมสภาพคล่องแก่บริษัทเงินทุนทั้ง
58 แห่งมีทั้งสิ้น 430,000 ล้านบาท และยังให้กู้แก่สถาบันการเงินที่ยังเปิดดำเนินการอีก 33 แห่ง
รวมถึงธนาคารพาณิชย์ไทย 15 แห่ง อีกประมาณ 200,000 ล้านบาท ขณะที่ก่อนหน้านี้กองทุนเพื่อ
การฟื้นฟู ให้ความช่วยเหลือแก่ปัญหาธนาคารกรุงเทพพาณิชย์การแล้ว 100,000 ล้านบาท เมื่อ
รวมจำนวนเงินกู้ที่กองทุนเพื่อการฟื้นฟูเข้าไปช่วยเหลือเสริมสภาพคล่องต่อสถาบันการเงินทั้งระบบสูง
ถึง 730,000 ล้านบาท (การเงินธนาคาร, ธันวาคม 2540: 34)

การมุ่งเน้นแก้ไขปัญหาสถาบันการเงินด้วยการเพิ่มทุน และการเข้าไปช่วยเหลือทางการเงินของกองทุนเพื่อการฟื้นฟู และดำเนินมาตรการแปลงหนี้เป็นทุนนั้น สาเหตุอีกประการหนึ่งมาจากธรรมเนียมปฏิบัติที่มีมาช้านานของรัฐบาลไทย และธนาคารแห่งประเทศไทยที่ยึดมั่นว่าจะปล่อยให้สถาบันการเงินล้มหรือมีปัญหาไม่ได้ ธนาคารแห่งประเทศไทยมีหน้าที่สำคัญต้องให้ความช่วยเหลือแก้ปัญหาสภาพคล่องของสถาบันการเงิน แนวคิดเช่นนี้ของธนาคารแห่งประเทศไทยมีส่วนสำคัญต่อการสร้างปัญหาความไม่รอบคอบ รัศกุนในการดำเนินธุรกิจ (moral hazard) ของสถาบันการเงิน ทำให้ปล่อยสินเชื่อโดยขาดการพิจารณาไตร่ตรองความเป็นไปได้ของโครงการอย่างรอบคอบ กล้าเสี่ยงโดยไม่ได้พิจารณาความสมเหตุสมผลในทางเศรษฐกิจ จนเป็นเหตุนำไปสู่วิกฤติเศรษฐกิจครั้งใหญ่ในปี 2540 (Jansen, 2001: 128)

รัฐบาลพลเอกชวลิตกับปัญหาความเชื่อมั่น

สาเหตุที่รัฐบาลพลเอกชวลิตไม่สามารถดำเนินการแก้ไขปัญหาสถานการณ์ที่ เลวร้ายให้ดีขึ้นได้นอกจากการเมืองในรัฐบาลผสมแล้ว เหตุผลส่วนหนึ่งมาจากปัญหาความไม่เชื่อมั่นในตัวรัฐบาลโดยเฉพาะนายกรัฐมนตรีจากความไม่เด็ดขาดในการแก้ไขปัญหาและความไม่คงเส้นคงวาของนโยบายการแก้ไขปัญหา ส่งผลทำให้เงินทุนต่างประเทศไหลออกอย่างต่อเนื่องและค่าเงินบาทอ่อนตัวลงอย่างต่อเนื่องส่งผลกระทบต่อในด้านอื่น ๆ ตามมาเป็นลูกโซ่ เช่น หลังจากที่ ประกาศปิดบริษัทเงินทุนและบริษัทเงินทุนหลักทรัพย์ 16 แห่ง เมื่อวันที่ 29 มิถุนายน 2540 แล้ว นายกรัฐมนตรีได้ออกมาให้สัมภาษณ์ว่าจะไม่มีบริษัทเงินทุนใด ๆ อีกถูกสั่งระงับการดำเนินกิจการ (คณะกรรมการศึกษาและเสนอแนะมาตรการเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารจัดการระบบการเงินของประเทศ (ศปร.), 2541: 130) แต่ปรากฏว่า ในวันที่ 5 สิงหาคม 2540 รัฐบาลประกาศสั่งระงับการดำเนินกิจการบริษัทเงินทุนอีก 42 บริษัท หรือในกรณีประกาศขึ้นภาษีสรรพสามิตน้ำมันเบนซินและดีเซลอีกลิตรละ 1 บาท เมื่อวันที่ 15 ตุลาคม 2540 แต่อีก 2 วันต่อมาคือ ในวันที่ 17 ตุลาคม 2540 กลับออกมามีประกาศระงับการขึ้นภาษีดังกล่าว หลังจากเกิดการวิพากษ์วิจารณ์และเกิดความไม่พอใจของประชาชนที่คาดว่าจะได้รับผลกระทบเพิ่มขึ้นจากการขึ้นราคาน้ำมัน(มติชนสุดสัปดาห์, 21 ตุลาคม 2540: 10)

ความไม่เด็ดขาดในการแก้ไขปัญหาดังกล่าวของรัฐบาลที่มีพลเอกชวลิตเป็นผู้นำ จึงไม่อาจสกัดกั้นปัญหาวิกฤติที่เกิดขึ้นไม่ให้ลุกลามขยายตัวอย่างรวดเร็วออกไปได้ โดยเฉพาะปัญหาความเชื่อมั่นที่นำไปสู่การเก็งกำไรของนักค้าเงินในตลาดอัตราแลกเปลี่ยน และเงินทุนไหลออก

อย่างต่อเนือง ส่งผลทำให้ประเทศไทยต้องจำยอมรับความช่วยเหลือจากกองทุนไอเอ็มเอฟ รองนายกรัฐมนตรี วีรพงษ์ รามางกูร กล่าวว่า การรับความช่วยเหลือจากไอเอ็มเอฟเป็นสิ่งจำเป็นที่ไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ “เราไม่มีทางเลือก ต้องไอเอ็มเอฟอย่างเดียว ไม่อย่างนั้นค่าเงินบาทจะอ่อนตัวลงไปเรื่อย ๆ “ (การเงินธนาคาร, สิงหาคม 2540: 199)

ก่อนหน้านี้ ทางไอเอ็มเอฟเคยเตือนถึงความน่าเป็นห่วงของสถานะเศรษฐกิจไทย และสถานะของค่าเงินบาทไปยังธนาคารแห่งประเทศไทยสมัยนายกรัฐมนตรีบรรหาร ศิลปอาชา และในช่วงเดือนมีนาคม 2540 สมัยนายกรัฐมนตรีพลเอกชวลิต แต่ไม่มีหน่วยงานใดรายงานให้ผู้นำทั้งสองได้รับทราบ หลังจากที่ปรับระบบอัตราแลกเปลี่ยนเป็นแบบลอยตัวแล้วจึงมีการนำหนังสือแจ้งเตือนดังกล่าวมาพิจารณาอย่างจริงจังอีกครั้งหนึ่ง จนนำไปสู่การตัดสินใจขอรับความช่วยเหลือจากไอเอ็มเอฟ (การเงินธนาคาร, สิงหาคม 2540: 196)

14 สิงหาคม 2540 รัฐบาลพลเอกชวลิตโดยรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลังและผู้ว่าการธนาคารแห่งประเทศไทยร่วมลงนามในหนังสือแสดงเจตจำนงขอความช่วยเหลือทางการเงินจากไอเอ็มเอฟฉบับที่ 1 จำนวน 2.9 พันล้าน SDR (Special Drawing Right) เทียบเท่ากับ 4,000 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ เมื่อรวมกับความช่วยเหลือจากประเทศพันธมิตรอีก 9 ประเทศ ธนาคารพัฒนาเอเชียและธนาคารโลก ทำให้วงเงินช่วยเหลือมีจำนวนทั้งสิ้น 17.2 พันล้านดอลลาร์สหรัฐฯ (ธนาคารแห่งประเทศไทย, 2545: 36-37) เพื่อนำไปชดเชยการขาดดุลชำระเงินและเสริมฐานะทุนสำรองระหว่างประเทศ

การตัดสินใจรับความช่วยเหลือจากไอเอ็มเอฟในครั้งนี้ปราศจากการต่อต้าน หรือวิพากษ์วิจารณ์จากประชาชนในประเทศ ดูเหมือนว่าแทบจะทุกคนพร้อมให้การต้อนรับไอเอ็มเอฟเข้ามาช่วยเหลือเศรษฐกิจไทยให้พ้นจากหายนะ (อภิชัย พันธเสน, 2541: 31) ส่วนหนึ่งมาจากความไม่พอใจผลงานการแก้ไขปัญหาของรัฐบาลพลเอกชวลิต อีกส่วนหนึ่งเห็นว่า การยื่นมือเข้ามาช่วยเหลือขององค์กรระดับโลกแห่งนี้จะช่วยสร้างความโปร่งใส (transparency) และธรรมาภิบาล (good governance) ให้เกิดขึ้นในวงราชการและธุรกิจไทย เนื่องจากเห็นว่าวิกฤติเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นมีสาเหตุมาจากระบบ “ทุนนิยมเพื่อพวกพ้อง” (crony capitalism) ต้องแก้ปัญหาด้วยการเปิดเสรีทางเศรษฐกิจให้มากยิ่งขึ้น (Pasuk and Baker, 2000: 37)

กล่าวได้ว่า การร้องขอความช่วยเหลือจากไอเอ็มเอฟทำให้รัฐบาลไทยต้องสูญเสียอำนาจทางเศรษฐกิจให้กับองค์กรการเงินต่างชาติแห่งนี้ เนื่องจากต้องแลกกับการปฏิบัติตามแผนฟื้นฟู

เศรษฐกิจที่ไอเอ็มเอฟกำหนดให้ไทยเข้าสู่โครงการมีวินัยทางการเงินอย่างเคร่งครัด (austerity program) ดังต่อไปนี้

1. ต้องรักษาอัตราการเติบโตทางเศรษฐกิจให้อยู่ในระดับร้อยละ 3-4 ในปี 2540-2541 ซึ่งหากทำได้เศรษฐกิจจะเข้าสู่ภาวะปกติ โดยมีอัตราการขยายตัวที่ร้อยละ 6-7 ในระยะต่อไป
2. ดูแลให้อัตราเงินเฟ้อโดยเฉลี่ยไม่เกินร้อยละ 7-8 ในระยะแรก และกลับสู่ระดับร้อยละ 4-5 ในระยะต่อไป
3. ลดการขาดดุลบัญชีเดินสะพัดในปี 2540 ให้อยู่ที่ระดับร้อยละ 5 ของจีดีพี และปีต่อไปอยู่ที่ระดับร้อยละ 3 ของจีดีพี
4. รักษาฐานะเงินสำรองระหว่างประเทศในปี 2540 ให้อยู่ที่ระดับ 23,000 ล้านดอลลาร์สหรัฐและเพิ่มเป็น 25,000 ล้านดอลลาร์สหรัฐในปี 2541

เพื่อให้เป้าหมายดังที่ได้กล่าวไว้บรรลุผลรัฐบาลไทยต้องดำเนินมาตรการดังต่อไปนี้

1. การจัดทำงบประมาณต้องเปลี่ยนแปลงจากงบประมาณแบบขาดดุลจากร้อยละ 1.6 ของจีดีพี ในปี 2540 เป็นงบประมาณแบบเกินดุลร้อยละ 1 ของจีดีพี ในปีงบประมาณ 2541
2. เพิ่มภาษีมูลค่าเพิ่มจากร้อยละ 7 เป็นร้อยละ 10
3. ดำเนินมาตรการทางการเงินอย่างเคร่งครัดเพื่อลดการไหลออกของเงินลงทุน (capital flight) ต่างประเทศ และเพื่อสร้างเสถียรภาพให้กับอัตราแลกเปลี่ยน

เงื่อนไขที่เข้มงวดของไอเอ็มเอฟส่งผลกระทบต่อการจัดทำงบประมาณ รัฐบาลต้องตัดลดวงเงินงบประมาณลงรวมทั้งสิ้น 123,000 ล้านบาทและตัดวงเงินรายจ่ายเหลือมปีอีก 12,000 ล้านบาท ซึ่งยิ่งทำให้ภาวะเศรษฐกิจแย่ลงไปอีกเมื่อเม็ดเงินจากภาครัฐลดน้อยลง ในขณะที่ภาคเอกชนประสบปัญหาไม่สามารถสร้างงานใหม่แล้ว ยังทยอยปิดกิจการเป็นระลอกสืบเนื่องจากปัญหาสภาพคล่องที่สถาบันการเงินไม่ยอมปล่อยสินเชื่อเพราะเกรงปัญหาไม่สามารถชำระหนี้ได้ ในขณะที่หนี้ที่ไม่ก่อให้เกิดรายได้ขยายตัวเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ

ความไม่เชื่อมั่นในการแก้ไขปัญหารัฐบาลพลเอกชวลิต ส่งผลทำให้นักธุรกิจรวมตัวกันหาหนทางแก้ไขปัญหาด้วยตนเอง เช่น บรรดาผู้บริหารระดับสูงของบริษัทเอกชน 30 บริษัท ซึ่งมี

บริษัทในเครือกว่า 200 แห่ง มียอดขายรวมกันปีละประมาณ 3 แสนล้านบาทจากกลุ่มธุรกิจหลายสาขาทั้งกลุ่มสถาบันการเงิน กลุ่มผู้ผลิต และกลุ่มผู้จัดจำหน่ายมาร่วมประชุมปรึกษาหารือกันและมีสัญญาความร่วมมือระหว่างกันเพื่อหาหนทางให้อยู่รอดจากวิกฤติที่เกิดขึ้นร่วมกัน ที่ประชุมสรุปแนวทางการแก้ไขปัญหออกเป็น 3 ประการ ประการแรก แก้ไขปัญหาสภาพคล่องและฟื้นฟูระบบสินเชื่อ โดยให้บริษัทผู้ผลิตพิสูจน์ตัวเองให้ธนาคารเห็นว่ามีการปรับปรุงประสิทธิภาพการผลิต ลดต้นทุนทางธุรกิจและปรับกลยุทธ์การจำหน่ายสินค้า ขณะที่ธนาคารจะขยายเวลาและวงเงินสินเชื่อแก่บริษัทที่พิจารณาแล้วว่าเข้าข่ายองค์ประกอบข้างต้น ประการที่สอง การบริหารต้นทุนของธุรกิจที่ได้รับผลกระทบจากค่าเงินบาทลอยตัวจะแก้ไขปัญหโดยร่วมกันกำหนดอัตราแลกเปลี่ยนที่เหมาะสม แล้วใช้อัตราส่วนกำหนดต้นทุนและใช้ในการบริหาร เมื่อเหตุการณ์เปลี่ยนแปลงไปก็จะมี การปรับอัตราใหม่เพื่อให้เกิดความยืดหยุ่น ประการสุดท้าย การสร้างความเชื่อมั่นคืนมาสู่ผู้บริโภค ด้วยการเริ่มต้นที่ผู้บริหารระดับสูงให้มีทัศนคติที่ดีว่ามีหนทางในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น เชื่อมมั่นในศักยภาพของตลาดในประเทศ เพื่อเป็นตัวอย่างในการสร้างความเชื่อมั่นต่อผู้บริโภคต่อไป (เนชั่นสุดสัปดาห์, 19 กันยายน 2540: 22-23)

ปัญหาความไม่เชื่อมั่นในการแก้ไขปัญหาของรัฐบาลพลเอกชวลิตสะท้อนให้เห็นอย่างเด่นชัด เมื่อปรากฏว่าหลังจากที่พลเอกชวลิต ประกาศเมื่อวันที่ 3 พฤศจิกายน 2540ว่าจะลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรีในวันที่ 6 พฤศจิกายน 2540 ภาวะการซื้อขายในตลาดเงินและตลาดหลักทรัพย์มีทิศทางที่ดีขึ้นอย่างรวดเร็ว การซื้อขายหลักทรัพย์ในวันที่ 4 พฤศจิกายน 2540 ดัชนีตลาดหลักทรัพย์มาปิดที่ระดับ 478.33 จุด เพิ่มขึ้นถึง 30.89 จุด มูลค่าการซื้อขายสูงถึง 5,579 ล้านบาท กระเตื้องขึ้นจากภาวะซบเซาก่อนหน้านี้ ขณะที่ค่าเงินบาทหลังจากอ่อนตัวลงอย่างต่อเนื่องก็กลับ แข็งค่าขึ้นมาอยู่ที่ระดับ 38.40 บาทต่อ 1 ดอลลาร์สหรัฐฯ จากเดิมก่อนหน้านี้ที่อยู่ที่ระดับ 39 บาทขึ้นไปต่อ 1 ดอลลาร์สหรัฐฯ (เนชั่นสุดสัปดาห์, 7 พฤศจิกายน 2540: 23)

รัฐบาลชวน หลีกภัยกับการแก้ไขวิกฤติเศรษฐกิจภายใต้ข้อกำหนดของไอเอ็มเอฟ

หลังจากพลเอกชวลิต ประกาศลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 6 พฤศจิกายน 2540 เมื่อไม่สามารถแก้ไขวิกฤติเศรษฐกิจให้ดีขึ้นได้ โดยเฉพาะการไม่สามารถฟื้นความเชื่อมั่นให้เกิดขึ้นทั้งจากในหมู่ประชาชนคนไทยและนักลงทุนต่างประเทศ จนมีการประท้วงครั้งใหญ่ของคนชั้นกลางและนักธุรกิจชั้นนำที่ถนนสีลม กรุงเทพฯ เมื่อวันที่ 20 ตุลาคม 2540 และย้ายมาชุมนุมต่อที่หน้าทำเนียบรัฐบาลจนถึงวันที่ 25 ตุลาคม 2540 (มติชนสุดสัปดาห์, 28 ตุลาคม 2540: 8-9)

ชวน หลีกภัย อดีตนายกรัฐมนตรี ในช่วงปี 2535 ถึง 2538 ได้จัดตั้งรัฐบาลขึ้นบริหารประเทศอีกครั้งและเข้ารับหน้าที่แก้ไขปัญหาวิกฤติเศรษฐกิจเมื่อวันที่ 9 พฤศจิกายน 2540

การก้าวเข้ามาบริหารประเทศของรัฐบาลชวน ได้รับความคาดหวังจากประชาชนที่สูงยิ่งว่าจะสามารถแก้ไขปัญหาวิกฤติให้ผ่านพ้นไปได้อย่างรวดเร็ว ตลาดเงินและตลาดทุนขาขึ้นรับการเข้ามาบริหารประเทศของรัฐบาลชวนในเชิงบวกทันที ในวันที่ 10 พฤศจิกายน 1 วันหลังจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงโปรดเกล้าแต่งตั้งชวน หลีกภัยขึ้นดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ค่าเงินบาทแข็งค่าขึ้นมาทันทีมาอยู่ที่ระดับ 37 บาทต่อ 1 ดอลลาร์สหรัฐ

แต่กระนั้น ภายใต้ความคาดหวังที่สูงยิ่งนี้ รัฐบาลชวนกลับไม่ได้มีอิสระในการดำเนินนโยบายแต่จำเป็นต้องแก้ไขปัญหาวิกฤติทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นภายใต้ข้อจำกัดที่มาจากข้อกำหนดของกองทุนการเงินระหว่างประเทศต่อเนื่องจากรัฐบาลพลเอกชวลิต ที่ได้ดำเนินการมาแล้วจากความช่วยเหลือที่ได้รับจากหนังสือแสดงเจตจำนงรับความช่วยเหลือฉบับที่ 1 อีกทั้งไอเอ็มเอฟแสดงความไม่พอใจต่อผลการแก้ไขปัญหาวิกฤติของรัฐบาลพลเอกชวลิต โดยเชื่อว่าสาเหตุที่วิกฤติไม่บรรเทาลงมาจากการที่รัฐบาลไม่ได้ทำตามข้อตกลงที่ได้ให้ไว้กับไอเอ็มเอฟ เช่น ความไม่เด็ดขาดในการแก้ไขปัญหาสถาบันการเงิน ปลอมยืมปัญหายืดเยื้อแทนที่จะสั่งปิดกิจการทันทีแต่กลับให้กองทุนเพื่อการฟื้นฟูเข้าช่วยเหลือ การไม่ขึ้นภาษีสรรพสามิตน้ำมัน เป็นต้น ทำให้รัฐบาลชวนให้ คำมั่นสัญญากับไอเอ็มเอฟว่าจะดำเนินมาตรการที่ได้ตกลงไว้อย่างเคร่งครัด

รัฐบาลชวน ซึ่งเข้ามารับช่วงต่อจากรัฐบาลพลเอกชวลิต ได้ยื่นหนังสือแสดงความจำนงขอรับความช่วยเหลือจากไอเอ็มเอฟ ฉบับที่ 2 โดยตอกย้ำว่าจะยังคงยึดมั่นในการดำเนินนโยบายต่อเนื่องจากหนังสือแสดงความจำนงรับความช่วยเหลือฉบับที่ 1 ที่รัฐบาลพลเอกชวลิตได้ทำไว้ โดยนายกรัฐมนตรีชวน กล่าวยอมรับถึงความจำเป็นที่จะต้องดำเนินการตามกรอบที่ไอเอ็มเอฟกำหนดว่า “สิ่งที่ไอเอ็มเอฟต้องการเห็นมากที่สุดคือ การที่รัฐบาลไทยปฏิบัติตามเงื่อนไขของไอเอ็มเอฟ เพราะถ้าทำได้ก็ไม่จำเป็นต้องขอเงินกู้เพิ่ม เงินทุนต่างประเทศจะไหลเข้ามาในไทยเอง” (เนชั่นสุดสัปดาห์, 21 พฤศจิกายน 2540: 22) สอดรับกับความเห็นของ J. Shivakumar ซึ่งดำรงตำแหน่ง Country Director ของธนาคารโลกที่เห็นว่า “คำถามตอนนี้คือ รัฐบาลไทยจะสามารถปฏิบัติตามมาตรการที่วางไว้ได้รวดเร็วแค่ไหน เพราะยิ่งจัดการกับปัญหาต่าง ๆ ได้เฉียบขาดรวดเร็วเท่าไร ไทยก็จะหลุดพ้นเร็วเท่านั้น และจะได้เริ่มสตาร์ทเครื่องให้เศรษฐกิจกลับมาเติบโตอีกครั้ง” (การเงิน ธนาคาร, มกราคม 2541: 34)

หนังสือแสดงเจตจำนงขอรับความช่วยเหลือจากไอเอ็มเอฟฉบับที่ 2 ได้ลงนามเมื่อวันที่ 25 พฤศจิกายน 2540 ซึ่งมีรายละเอียดสำคัญ ๆ กล่าวคือ ในด้านงบประมาณเพื่อลดการขาดดุล งบประมาณและทำให้งบประมาณเกินดุลร้อยละ 1 ของจีดีพี ตามที่ได้ตั้งเป้าไว้ในหนังสือแจ้งความจำนงเพื่อขอรับความช่วยเหลือฉบับที่ 1 รัฐบาลจะตัดลดวงเงินรายจ่ายงบประมาณ ทบทวนโครงการการลงทุนและตัดงบประมาณโครงการลงทุนของรัฐวิสาหกิจ ขณะเดียวกันจะมีการปรับปรุงอัตราค่าบริการของรัฐวิสาหกิจให้สะท้อนต้นทุนที่สูงขึ้นจากการอ่อนตัวของค่าเงินบาท ในด้านนโยบายการเงิน รัฐบาลจะดำเนินนโยบายการเงินที่เข้มงวดต่อไปด้วยการกำหนดอัตราดอกเบี้ยที่สอดคล้องกับเป้าหมายการรักษาเสถียรภาพของอัตราแลกเปลี่ยน และสร้างความเชื่อมั่นต่อสินทรัพย์ทางการเงินของไทยเป็นสำคัญ มาตรการเช่นนี้จะส่งผลทำให้ทางการต้องคงอัตราดอกเบี้ยสูงป้องกันภาวะเงินเฟ้อและรักษาเสถียรภาพค่าเงินบาทไม่ให้อ่อนตัวลงไปเรื่อย ๆ ขณะที่ภาวะการไหลออกของเงินทุนต่างประเทศยังคงมีอย่างต่อเนื่อง

นอกจากมาตรการดังกล่าวแล้ว ในการแก้ไขปัญหาสถาบันการเงิน ซึ่งมีส่วนสำคัญต่อภาวะวิกฤติที่เกิดขึ้น รัฐบาลชวณยังจะดำเนินการแก้ไขปัญหาสถาบันการเงิน 58 แห่งที่ถูกระงับการดำเนินกิจการตั้งแต่สมัยรัฐบาลพลเอกชวลิต ด้วยการจัดตั้งองค์การเพื่อการปฏิรูประบบสถาบันการเงิน (ปรส.) เพื่อทำหน้าที่พิจารณาแผนฟื้นฟูของธุรกิจเงินทุนทั้ง 58 แห่งดังกล่าว โดยจะจำหน่ายหรือโอนสินทรัพย์ที่มีคุณภาพดีของบริษัทเงินทุนที่ไม่สามารถฟื้นฟูกิจการได้ให้เสร็จสิ้นภายในสิ้นปี 2541 ขณะที่รัฐบาลพลเอกชวลิต จัดการต่อปัญหาที่เกิดขึ้นในสถาบันการเงินอย่าง เชื่องช้าจนปัญหาลุกลาม ประชาชนแห่ถอนเงินจากบริษัทเงินทุนและธนาคารที่มีปัญหาจำนวนมาก แต่รัฐบาลชวณได้ดำเนินนโยบายตามข้อกำหนดของกองทุนไอเอ็มเอฟอย่างเคร่งครัด ด้วยการประกาศเมื่อวันที่ 8 ธันวาคม 2540 สั่งปิดสถาบันการเงินที่ถูกรัฐบาลชุดก่อนระงับการดำเนินการชั่วคราวทั้งสิ้น 56 แห่ง คงเหลือเพียง 2 แห่งเท่านั้นที่สามารถเปิดดำเนินการต่อไปได้ หลังจากที่เปิดโอกาสให้บริษัทเหล่านั้นดำเนินการส่งแผนการฟื้นฟูแล้วมีเพียง 2 แห่งเท่านั้นที่ได้รับการพิจารณาว่าสามารถดำเนินธุรกิจต่อไปได้

อย่างไรก็ตาม แม้รัฐบาลจะใช้มาตรการรุนแรงเด็ดขาดเช่นนี้ในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นต่อสถาบันการเงิน แต่ก็ไม่สามารถยับยั้งเงินทุนไหลออกจำนวนมากที่ยังคงเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องและไม่สามารถสร้างเสถียรภาพต่ออัตราแลกเปลี่ยนค่าเงินบาทได้ เมื่อค่าเงินบาทดิ่งลงไปเรื่อย ๆ ในเดือนสุดท้ายของปี 2540 ค่าเงินบาทอ่อนตัวลงไปถึง 48.68 บาทต่อ 1 ดอลลาร์สหรัฐ ๆ

(รายงานเศรษฐกิจธนาคารกรุงไทย, มกราคม 2541: 27) และอ่อนตัวลงไปเรื่อย ๆ ถึง 50 บาทต่อ 1 ดอลลาร์สหรัฐฯ ต่อบริษัทใหม่ในช่วงต้นเดือนมกราคม ปี 2541 และอ่อนตัวต่ำสุดที่ 56.06 บาทต่อ 1 ดอลลาร์สหรัฐฯ เมื่อวันที่ 12 มกราคม 2541 ปัญหาที่เกิดขึ้นดังกล่าวนี้สอดคล้องกับแนวทางในการแก้ไขปัญหาของธารินทร์ นิมมานเหมินทร์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลังที่เชื่อว่าปัญหาของระบบเศรษฐกิจไทยเกิดจากการขาดความเชื่อมั่นในสถาบันการเงิน ต้องเร่งสร้างความแข็งแกร่งให้กับสถาบันการเงินอย่างเร่งด่วนด้วยการเพิ่มทุน บริหารอัตราแลกเปลี่ยนให้เงินบาทมีเสถียรภาพด้วยการกำหนดอัตราดอกเบี้ยสูงในระดับที่ไม่ก่อให้เกิดเงินเฟ้อและไม่ก่อปัญหาสภาพคล่อง (การเงินธนาคาร, มกราคม 2541: 171-172)

อย่างไรก็ตาม ท่าทีของรัฐบาลที่ยินยอมรับเงื่อนไขของไอเอ็มเอฟอย่างเต็มที่โดยไม่ได้เจรจาต่อรองเพื่อยืดหยุ่นในหนังสือแจ้งความจำนงขอรับความช่วยเหลือฉบับที่ 2 เมื่อครั้งที่รัฐบาลเพิ่งรับตำแหน่งใหม่นั้น มีการเปลี่ยนแปลงอย่างเห็นได้ชัดในการยื่นหนังสือแจ้งความจำนงขอรับความช่วยเหลือฉบับที่ 3 เนื่องจากรัฐบาลได้เจรจาต่อรองลดมาตรการที่รุนแรงในการแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจลงหลังจากที่ไม่สามารถยับยั้งวิกฤติและมีแนวโน้มจะทำให้วิกฤติเลวร้ายลงไปอีก กล่าวคือ รัฐบาลชวน ได้ขอผ่อนปรนเงื่อนไขเดิมที่ไอเอ็มเอฟกำหนดให้การจัดทำงบประมาณต้องเกินดุล ร้อยละ 1 ของจีดีพี เป็นงบประมาณขาดดุลร้อยละ 2 ของจีดีพี ซึ่งทางไอเอ็มเอฟก็เห็นชอบด้วยเนื่องจากเห็นว่าภาวะเศรษฐกิจชะลอตัวกว่าที่คาดคิดไว้ หากยังคงการจัดทำงบประมาณในสัดส่วนเดิมจะยิ่งส่งผลกระทบต่อภาวะเศรษฐกิจมากขึ้น แต่กระนั้นการเปลี่ยนแปลงเงื่อนไขการจัดทำงบประมาณครั้งนี้ รัฐบาลชวนต้องแลกเปลี่ยนกับการที่รัฐบาลต้องจัดสรรงบประมาณรายจ่ายเป็นค่าดอกเบี้ยให้กับกองทุนเพื่อการฟื้นฟูฯ ตั้งแต่ปีงบประมาณ 2542 เป็นต้นไป และต้องจัดเก็บภาษีเพิ่มขึ้นร้อยละ 0.25 ของจีดีพีหรือประมาณ 10,000 ล้านบาทในช่วงเวลาที่เหลือของปีงบประมาณ 2541 โดยภาษีที่จัดเก็บนี้ส่วนใหญ่มาจากสินค้าฟุ่มเฟือยที่ไม่ส่งผลกระทบต่อคนส่วนใหญ่และจะช่วยลดการบริโภคลงเป็นการประหยัดเงินตราต่างประเทศ เนื่องจากเป็นสินค้าที่นำเข้ามาจากต่างประเทศ เช่น เบียร์ ไวน์ น้ำหอม ผ้าขนสัตว์ เป็นต้น แต่สินค้าที่มีความจำเป็นในชีวิตประจำวันต่อคนหลายกลุ่มอย่างเช่น น้ำมันเบนซินมีการจัดเก็บภาษีสรรพสามิตเพิ่มขึ้นเป็นลิตรละ 1 บาท ด้วย (รายงานเศรษฐกิจธนาคารกรุงไทย, เมษายน 2541: 33-35)

อย่างไรก็ตาม ปัญหาเศรษฐกิจไม่ได้มีที่ท่าจะผ่อนคลายความเลวร้ายลง ผลกระทบต่าง ๆ ยังเกิดขึ้นอีกเป็นระลอก โดยเฉพาะผลกระทบทางสังคมที่เกิดจากการต้องถูกออกจากงานของ

บรรดาพนักงานที่เคยทำงานในบริษัทเงินทุนและบริษัทเงินทุนหลักทรัพย์ที่ถูกรัฐบาลสั่งปิด ไม่นับจำนวนผู้ที่ต้องถูกออกจากงานจากธุรกิจอื่น ๆ ที่ปลดคนงานออกเพื่อแก้ไขปัญหาหนี้สิน รวมถึงจำนวนคนว่างงานที่เพิ่มสูงขึ้นจากคนที่เพิ่งจบการศึกษาใหม่ ตลาดแรงงานไม่สามารถดูดซับเข้าไปสู่ระบบได้

รัฐบาลได้ออกมาตรการแก้ไขการว่างงาน ซึ่งมีลักษณะของการแก้ไขปัญหาชั่วคราวมากกว่าการแก้ไขปัญหาระยะยาว เป็นการบรรเทาปัญหาความเดือดร้อนของประชาชนในภาวะวิกฤติเศรษฐกิจเพื่อให้ผ่านพ้นไปก่อน มากกว่าการวางมาตรการแก้ไขปัญหาในระยะยาว และมาตรการบางอย่างได้ก่อผลกระทบต่อคนบางกลุ่ม ซึ่งอาจจะส่งผลกระทบต่อปัญหาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศและปัญหาสิทธิมนุษยชน ได้แก่ มาตรการจ้างงานในชนบท โดยให้กระทรวงมหาดไทยร่วมกับกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ กระทรวงแรงงานและสวัสดิการสังคมและกระทรวงคมนาคมปรับเปลี่ยนรูปแบบการทำงานและการจ้างงาน จากการใช้เครื่องจักรมาเป็นการจ้างแรงงานคนจำนวน 350,000 คน หรือเฉลี่ยจังหวัดละ 5,000 คน ทำให้แรงงานมีรายได้อย่างน้อยคนละ 3,000 บาทต่อเดือน ตลอดปี 2541 มาตรการผลักดันแรงงานต่างด้าวกลับประเทศให้ได้ประมาณ 300,000 คน เพื่อให้แรงงานไทยเข้าไปทำงานทดแทนในจำนวนเดียวกัน ขณะเดียวกันกำหนดมาตรการส่งแรงงานไทยไปทำงานยังต่างประเทศให้ได้ไม่ต่ำกว่า 210,000 คน โดยคาดว่าจะมีแรงงานเหล่านี้จะนำรายได้เข้าประเทศไม่ต่ำกว่า 100,000 ล้านบาทในปี 2541 (รายงานเศรษฐกิจธนาคารกรุงไทย, กุมภาพันธ์ 2541: 20-21)

ขณะที่ปัญหาของสถาบันการเงินยังทยอยออกมาอีกเป็นระลอก ธนาคารแห่งประเทศไทยได้เข้าควบคุมกิจการของบริษัทเงินทุนหลักทรัพย์อีก 7 แห่ง เมื่อวันที่ 18 พฤษภาคม 2541 บริษัทเงินทุนเหล่านี้อยู่ในกลุ่มบริษัทเงินทุนหลักทรัพย์ 35 แห่ง ที่ยังเปิดดำเนินการอยู่หลังจากถูกสั่งปิดไปแล้วทั้งสิ้น 56 แห่งเพื่อให้บริษัทเหล่านี้เพิ่มทุน (รายงานเศรษฐกิจธนาคารกรุงไทย, สิงหาคม 2541: 33)

จากสภาวะที่สถาบันการเงินยังคงมีปัญหาต่อเนื่อง ไม่สามารถแก้ไขปัญหาให้เบาบางลงได้ หนังสือแจ้งความจำนงขอรับความช่วยเหลือจากไอเอ็มเอฟ ฉบับที่ 4 ซึ่งคณะรัฐมนตรีได้ลงนามเมื่อวันที่ 26 พฤษภาคม 2541 เนื้อหาสาระส่วนใหญ่จึงยังมุ่งเน้นสร้างเสถียรภาพของอัตราแลกเปลี่ยนและแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจมหภาคด้วยการปรับปรุงแก้ไขภาคธุรกิจการเงินการธนาคารเป็นหลักเพื่อแก้ปัญหาสภาพคล่องทางการเงินที่กำลังเกิดขึ้น และบังคับให้บริษัทเงินทุน บริษัท

เงินทุนหลักทรัพย์และธนาคารเพิ่มทุน ในขณะที่เดียวกันยังตกลงกับไอเอ็มเอฟว่าจะผลักดันการปฏิรูปกฎหมายว่าด้วยการล้มละลาย และเปิดทางให้นักลงทุนต่างชาติเข้ามาแสวงหาประโยชน์ในทางเศรษฐกิจของไทยเพิ่มมากขึ้น ด้วยการเปิดเสรีการลงทุนจากต่างประเทศในภาคเศรษฐกิจอื่น ๆ ที่ เหลืออยู่ โดยหวังว่าจะช่วยเพิ่มแหล่งเงินทุนสำหรับกระบวนการปรับโครงสร้างทางเศรษฐกิจของประเทศ (รายงานเศรษฐกิจธนาคารกรุงไทย, มิถุนายน 2541: 34) ซึ่งนายกรัฐมนตรีชวนเห็นว่า “ตรงนี้ได้มากที่สุดต่อเมื่อเขาเกิดความเชื่อมั่น เราจำเป็นต้องเปิดประเทศและใจกว้างมากขึ้นเพื่อให้ เขามาลงทุนก็จำเป็นต้องทำ” (การเงินธนาคาร, กรกฎาคม 2541: 150)

ในช่วงของการยื่นหนังสือแจ้งความจำนงขอรับความช่วยเหลือจากไอเอ็มเอฟ ฉบับที่ 4 นี้ ดำเนินไปในช่วงเวลาเดียวกันกับการเคลื่อนไหวของนักวิชาการและนักธุรกิจเรียกร้องให้รัฐบาลใช้มาตรการ “พักชำระหนี้” (debt moratorium) ต่อไอเอ็มเอฟ เพื่อไม่ให้รัฐต้องมีภาระหนี้ที่จะต้องเร่งการจ่ายหนี้ให้กับไอเอ็มเอฟในเวลาที่เราต้องจนเงินไป เพื่อจะได้นำเงินที่มีอยู่มาใช้ในการแก้ไขปัญหาที่จำเป็นเสียก่อน เช่นเดียวกับภาคเอกชนที่มีภาระหนี้ต้องจ่ายคืนให้กับเจ้าหนี้ต่างประเทศ

นอกจากนั้น บรรดานักวิชาการและนักธุรกิจเห็นว่าการแก้ไขปัญหาของรัฐบาลดำเนินมาผิดทางต้องการให้มีการปรับมาตรการที่เข้มงวดจนเกินไปให้ผ่อนคลายลง เพื่อไม่ให้เกิดผลกระทบต่อการดำเนินธุรกิจมากจนเกินไป ในขณะที่ประชาชนในชนบทและนักเคลื่อนไหวองค์กรเอกชนต้องการให้รัฐบาลแสวงหามาตรการเพื่อลดผลกระทบที่จะมีต่อกลุ่มคนจนด้วย นอกเหนือจากการเร่งแก้ไขปัญหามาตรการเงินการธนาคารจนถูกขนานนามว่า รัฐบาลนั้นมุ่งแต่ “อุ้มคนรวย ไม่ช่วยคนจน” แต่ถึงแม้รัฐบาลถูกวิจารณ์อย่างรุนแรงในกรณีของการเปิดโอกาสให้ต่างชาติเข้ามามีอิทธิพลเหนือเศรษฐกิจไทย โดยผ่านการเข้ามาช่วยเหลือของกองทุนไอเอ็มเอฟแลกกับเงื่อนไขที่ จะต้องปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัด แต่ปรากฏว่าในหนังสือแจ้งความจำนงขอรับความช่วยเหลือฉบับต่อมา คือ ฉบับที่ 5 รัฐบาลเสนอต่อกองทุนไอเอ็มเอฟว่าจะยังคงมุ่งมั่นดำเนินนโยบายเปิดตลาดเสรีของประเทศเพิ่มเติมขึ้นอีกจากที่เป็นอยู่เดิม เพื่อเป็นการสนับสนุนการลงทุนจากต่างประเทศ ด้วยการจะแก้ไขกฎหมาย ปว. 281 เปลี่ยนแปลงแก้ไขให้เป็นพระราชบัญญัติการประกอบธุรกิจของคนต่างด้าว รวมทั้งจะแก้ไขประมวลกฎหมายที่ดินและพระราชบัญญัติอาคารชุด ให้ต่างชาติสามารถถือครองที่ดินและซื้ออาคารชุดได้ โดยให้สิทธิชาวต่างชาติที่มาลงทุนในประเทศไทยสามารถถือครองกรรมสิทธิ์ที่ดินเพื่ออยู่อาศัยได้ไม่เกิน 1 ไร่ และสามารถซื้ออาคารชุดที่ตั้งบนที่ดินไม่เกิน 5 ไร่ได้ ร้อยเปอร์เซ็นต์ และขยายระยะเวลาเช่าซื้อจาก 30 ปี เป็น 50 ปี รวมทั้งจะแปรรูปรัฐวิสาหกิจให้เป็นผลสำเร็จโดยเร็วเพื่อลดภาระหนี้สินของรัฐบาล มาตรการทั้งหมดนี้ถูกเรียกขาน

ในเชิงลบในเวลาต่อมาว่าเป็น “กฎหมายขายชาติ” และเป็นหนึ่งในประเด็นต่าง ๆ ที่ฝ่ายตรงข้ามรัฐบาลหยิบยกนำมาวิพากษ์วิจารณ์เพื่อทำลายความชอบธรรมของรัฐบาล

1 ปีของการแก้ไขปัญหาวิกฤติเศรษฐกิจ นายกรัฐมนตรีชเวยังเชื่อมั่นว่าการแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจในแนวทางที่ได้ดำเนินการมานั้นเป็นสิ่งที่ถูกต้องแล้ว โดยแสดงความเชื่อมั่นในการปฏิรูปสภาพพิเศษที่จัดโดยสมาคมผู้สื่อข่าวเศรษฐกิจว่า “วันแถลงนโยบายขณะนั้นเราต้องยอมรับความจริง รัฐบาลจึงมุ่งมั่นที่จะแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจอย่างเร่งด่วน และขณะนี้ตัวชี้หลายตัวบ่งบอกในทางที่ดีขึ้น” (เนชั่นสุดสัปดาห์, 12-18 พฤศจิกายน 2541: 9) แต่ตัวเลขทางเศรษฐกิจหลายตัวไม่ได้ดีขึ้นอย่างที่รัฐบาลเชื่อมั่น ผลของการแก้ไขปัญหาที่มุ่งเน้นนโยบายทางการเงิน แก้ปัญหาสถาบันการเงิน การคงนโยบายอัตราดอกเบี้ยสูงและสร้างเสถียรภาพอัตราแลกเปลี่ยน ในขณะที่มาตรการทางด้านการค้าคลั่งนั้นเข้มงวดในด้านการจัดหางบประมาณ อัตราการเติบโตทางเศรษฐกิจจึงหดตัวลงอย่างรุนแรงจากเดิมในปี 2540 อยู่ที่ -0.4 % เพิ่มขึ้นเป็น -10.4 % ในปี 2541 ขณะที่อัตราเงินเฟ้อในปี 2541 อยู่ที่ 8.1 % เทียบกับปี 2540 ที่อยู่ที่ 5.6 % สาเหตุหลักมาจากภาคเศรษฐกิจจริงไม่ได้รับการแก้ไขอย่างจริงจัง เพราะรัฐบาลมุ่งเน้นแก้ไขปัญหาสถาบันการเงินเป็นหลักจากความเชื่อที่ว่า เมื่อสถาบันการเงินดีขึ้นจะเป็นแรงกระตุ้นสำคัญที่ทำให้เศรษฐกิจโดยรวมดีขึ้น แต่ในความเป็นจริงกลับไม่สามารถยุติปัญหาการล้มละลายของธุรกิจ ต้องปิดกิจการ ปลดคนงาน แม้ว่าอัตราแลกเปลี่ยนทำให้ค่าเงินบาทอ่อนตัวลงแต่กลับปรากฏว่า ยอดการส่งออกกลับเลวร้ายลงกว่าเดิมติดลบ 6.8 % เนื่องจากสินค้าส่งออกกระจุกตัวอยู่ในภาคอุตสาหกรรมที่เป็นการลงทุนจากต่างประเทศ และใช้วัตถุดิบในการผลิตที่ต้องสั่งนำเข้าจากประเทศ เช่น อุตสาหกรรมอิเล็กทรอนิกส์ อุตสาหกรรมประกอบชิ้นส่วนรถยนต์ ขณะที่สินค้าเกษตรในตลาดโลกมีราคาลดต่ำลงและเผชิญกับคู่แข่งในตลาดโลก ขณะที่อัตราดอกเบี้ยสูงไม่ได้เป็นแรงจูงใจให้ธนาคารประสงค์จะปล่อยกู้ให้กับภาคการผลิตจริงแต่อย่างใด เพราะยังเกรงปัญหาว่าจะเกิดหนี้ที่ไม่ก่อให้เกิดรายได้ เพิ่มขึ้นอีก ขณะที่หนี้เดิมยังไม่สามารถแก้ไขปัญหาให้ลดลงได้ เมื่อเป็นเช่นนี้ภาคการผลิตจริงที่ต้องการเงินทุนเพื่อแก้ไขปัญหาสภาพคล่องจึงเผชิญกับปัญหาเพิ่มมากขึ้น ขณะที่หนี้เดิมพอกพูนขึ้นเรื่อย ๆ จนหลายแห่งต้องตกอยู่ในสภาวะล้มละลายถูกฟ้องร้องจากเจ้าหนี้หรือปิดกิจการ

อย่างไรก็ตาม ในปี 2542 ภาวะเศรษฐกิจกระเตื้องขึ้นจากเดิม แต่การฟื้นตัวเป็นผลมาจากการกู้เงินต่างประเทศของรัฐบาลเพื่อมาใช้จ่ายในโครงการต่าง ๆ ส่วนหนึ่งเป็นการกู้เงินเพื่อนำมาใช้ในโครงการทางสังคมเพื่อบรรเทาปัญหาผลกระทบทางสังคม เช่น โครงการเงินกู้มีयाชาวาทำให้เกิดการจ้างงานมีการหมุนเวียนเงินในระบบมากขึ้นจากการใช้จ่ายของประชาชน แต่ปัญหาที่

ตามมาก็คือ การที่รัฐบาลตกเป็นหนี้เงินกู้จากต่างประเทศเพิ่มมากขึ้น ดังนั้นจึงทำให้จากเดิมที่วิกฤติทางเศรษฐกิจมีสาเหตุที่สำคัญประการหนึ่งมาจากการเป็นหนี้ต่างประเทศจำนวนมากของภาคเอกชน อีกทั้งเป็นหนี้เงินกู้ระยะสั้นเป็นส่วนใหญ่โดยกู้ยืมผ่านช่องทางกลไกวิเทศธนกิจ แต่แล้วการแก้ไขปัญหาของรัฐบาลภายใต้ข้อกำหนดของกองทุนไอเอ็มเอฟ ได้ส่งผลกระทบทำให้หนี้ของภาครัฐทั้งในส่วนที่เป็นหนี้ในประเทศ และหนี้ต่างประเทศเพิ่มสูงขึ้นทั้งจากในส่วนของ การกู้ยืมภายใต้ความช่วยเหลือของไอเอ็มเอฟ หนี้จากเงินกู้รัฐบาลญี่ปุ่น ธนาคารเพื่อการส่งออกและนำเข้าแห่งประเทศไทย กองทุนความร่วมมือทางเศรษฐกิจพื้นทะเลแห่งญี่ปุ่น (ไออีซีเอฟ) และการขายพันธบัตรของรัฐบาล ดังปรากฏตามตารางที่ 3.2

ตารางที่ 3.2

หนี้โดยตรงของรัฐบาล

	หนี้ในประเทศ		หนี้ต่างประเทศ		หนี้รวม	
	พันล้านบาท	% ต่อ GDP	พันล้านบาท	% ต่อ GDP	พันล้านบาท	% ต่อ GDP
2540	35.5	0.7	183.1	3.8	218.6	4.6
2541	227.2	4.7	248.9	5.2	476.1	9.9
2542	566.1	11.6	362.6	7.4	928.7	19.1
2543	830.3	16.2	414.4	8.1	1,244.7	24.3

ที่มา : กระทรวงการคลัง อ้างใน เนชั่นสุดสัปดาห์ 5-11 สิงหาคม 2542: 9

จากตารางที่ 3.2 เราจะพบว่าหนี้ของรัฐบาลทั้งในและต่างประเทศเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว ปี 2540 ซึ่งเริ่มต้นวิกฤติ หนี้ในประเทศของรัฐบาลมีจำนวน 35.5 พันล้านบาท คิดเป็นร้อยละ 0.7 ต่อจีดีพี ขณะที่หนี้ต่างประเทศมีจำนวน 183.1 พันล้านบาท หรือร้อยละ 3.8 ต่อจีดีพี รวมหนี้ทั้งสองประเภท 218.6 พันล้านบาท หรือร้อยละ 4.6 ต่อจีดีพี จากนั้นหนี้ทั้งสองประเภทและหนี้รวมได้เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วในปี 2543 หนี้ในประเทศมีจำนวน 830.3 พันล้านบาท หรือร้อยละ 16.2 ของจีดีพี หนี้ต่างประเทศมีจำนวน 414.4 พันล้านบาท หรือร้อยละ 8.1 ของจีดีพี และหนี้รวมมีจำนวน 1,244.7 พันล้านบาท หรือร้อยละ 24.3 ของจีดีพี ผลของการก่อหนี้จำนวน มหาศาลของรัฐบาล อาจส่งผลทำให้เกิดวิกฤติรอบที่ 2 เป็นวิกฤติที่เกิดขึ้นจากการแก้ไขปัญหาวิกฤติครั้งแรกของรัฐบาลที่เกิดจากวิกฤติหนี้ของภาคเอกชน

วิกฤติ การแก้ไขและผลกระทบ

วิกฤติเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นและแนวทางการแก้ไขปัญหาของรัฐบาลชวน หลีกภัย ได้ส่งผลกระทบต่อที่สำคัญทางเศรษฐกิจและสังคมหลายประการที่สำคัญ ๆ ได้แก่

ผลกระทบทางเศรษฐกิจ

1. ธนาคารไทย : จากสัญชาติไทยสู่การร่วมทุนกับต่างชาติ

ในปี 2539 ก่อนเกิดวิกฤติ สถาบันการเงินไทยทั้งระบบมีสินทรัพย์รวมประมาณ 8.9 ล้านล้านบาทหรือร้อยละ 190 ของจีดีพี โดยสินทรัพย์ของธนาคารพาณิชย์ครองสัดส่วนสูงสุดประมาณร้อยละ 64 หรือร้อยละ 121 ของจีดีพี โดยมีธนาคารพาณิชย์สัญชาติไทย 15 แห่ง สาขาธนาคารพาณิชย์ต่างประเทศ 14 แห่ง และกิจการวิเทศธนกิจ 19 แห่ง

แต่วิกฤติทางเศรษฐกิจปี 2540 ได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่อโครงสร้างธุรกิจการธนาคารของไทยครั้งใหญ่ จากเดิมในอดีตที่มีเพียงไม่กี่ตระกูลควบคุมอำนาจทางเศรษฐกิจจากการควบคุมธนาคารเพียง 15 แห่งแต่ขยายอำนาจทางเศรษฐกิจไปยังธุรกิจอื่น ๆ อีกมากมายด้วยการใช้ธนาคารเป็นแหล่งเงินทุน (เกริกเกียรติ พิพัฒน์เสรีธรรม 2526) ต้องเผชิญกับวิกฤติสภาพคล่องอย่างรุนแรง จากปัญหาที่มาจากหนี้สินที่ไม่ก่อให้เกิดรายได้จำนวนมหาศาลที่ปล่อยกู้อย่างไม่รอบคอบ ไม่รัดกุม ไม่โปร่งใส เต็มไปด้วยการขัดกันของผลประโยชน์ (conflict of interest) จนต้องถูกทางการสั่งให้มีการเพิ่มทุนนำไปสู่การเข้าครอบครองกิจการของธนาคารสกุลต่างชาติ

จุดเริ่มต้นของวิกฤติธนาคาร มาจากการอภิปรายของนักการเมืองฝ่ายค้านถึงการบริหารงานที่ไม่โปร่งใส และปล่อยสินเชื่ออย่างมีเงื่อนไขของธนาคารกรุงเทพพาณิชย์การจำกัดแก่บรรดานักการเมือง และต่อมาพบว่าธนาคารอื่น ๆ ก็มีปัญหาเช่นเดียวกันในการปล่อยสินเชื่อที่กลายเป็นหนี้สินที่ไม่ก่อให้เกิดรายได้เป็นจำนวนมาก ดังปรากฏตามตารางที่ 3.3

ตารางที่ 3.3

สัดส่วนหนี้ที่ไม่ก่อให้เกิดรายได้ (ระหว่างปี 2541 ถึงกันยายน 2543)

ธนาคาร	2541	2542	กันยายน 2543
ธนาคารกรุงเทพ	48.0	42.6	21.6
ธนาคารกรุงไทย	74.2	63.2	21.3
ธนาคารกสิกรไทย	51.6	13.4	15.2
ธนาคารไทยพาณิชย์	43.2	23.3	19.0
ธนาคารทหารไทย	48.6	30.2	26.6
ธนาคารกรุงศรีอยุธยา	37.2	31.8	25.3
ธนาคารนครหลวงไทย	71.1	68.5	60.3
ธนาคารศรีนคร	87.7	65.3	61.1
ธนาคารเอเชีย	56.8	45.3	34.1
ธนาคารดีบีเอสไทยท努	58.3	41.1	8.2
ธนาคารไทยธนาคาร	84.0	81.2	67.1
ธนาคารเสตนดาร์ดชาร์ตเตอร์นครธน	59.7	66.2	1.2
ธนาคารยูโอบีรัตนสิน	97.6	15.0	4.6
รวมทั้งระบบ	48.2	45.2	28.3

ที่มา: ดัดแปลงจากอุกฤษฏ์ ปีทมานันท์ 2546:43

จากตารางที่ 3.3 พบว่าสัดส่วนหนี้ที่ไม่ก่อให้เกิดรายได้ทั้งระบบในปี 2541 อยู่ที่ร้อยละ 48.2 ปี 2542 อยู่ที่ร้อยละ 45.2 และเดือนกันยายน ปี 2543 ลดลงเหลือร้อยละ 28.3 ต่อเงินกู้ทั้งหมด เมื่อพิจารณาเป็นรายธนาคาร ธนาคารขนาดใหญ่ เช่น ธนาคารกรุงเทพ ในปี 2541 อยู่ที่ร้อยละ 48.0 ปี 2542 อยู่ที่ร้อยละ 42.6 หลังจากนั้นในเดือนกันยายน ปี 2543 ก็ลดลงเหลือร้อยละ 21.6 หลังจากที่รัฐบาลได้เข้ามาแก้ไขปัญหาและปรับปรุงโครงสร้างสถาบันการเงินการธนาคารของไทยทั้งระบบ ธนาคารทหารไทย ปี 2541 อยู่ที่ร้อยละ 48.6 ปี 2542 อยู่ที่ร้อยละ 30.2 และเดือนกันยายน ปี 2543 ลดลงมาเหลือเพียงร้อยละ 26.6 ขณะที่ธนาคารขนาดกลางอย่างธนาคารศรีนคร มีสัดส่วนหนี้ที่ไม่ก่อให้เกิดรายได้สูงมาก ในปี 2541 อยู่ที่ร้อยละ 87.7 ปี 2542 อยู่ที่ร้อยละ 65.3 และเดือนกันยายน ปี 2543 หลังจากที่ทางการดำเนินการแก้ไขปัญหาแล้วก็ตาม สัดส่วนยังสูงอยู่ถึงร้อยละ 61.1 ธนาคารขนาดเล็กอย่างไทยธนาคารที่เดิมก่อนการแก้ไขปัญหาของทางการชื่อธนาคารสหธนาคาร มีสัดส่วนหนี้ที่ไม่ก่อให้เกิดรายได้สูงยิ่งไม่ต่างจากธนาคาร

ขนาดกลางอย่างศรีนคร โดยในปี 2541 อยู่ที่ร้อยละ 84.0 ปี 2542 อยู่ที่ร้อยละ 81.1 และในเดือนกันยายนปี 2543 ยังอยู่ในสัดส่วนที่สูงถึงร้อยละ 67.1

ปัญหาซึ่งเริ่มต้นที่ธนาคารกรุงเทพฯพาณิชย์การจำกัด และบริษัทเงินทุนได้ขยายผลลูกลามมาสู่ธนาคารพาณิชย์อื่น ๆ ทั้งระบบเมื่อปรากฏว่ามีหนี้สินด้วยคุณภาพเป็นจำนวนมาก ซึ่งนำไปสู่การแห่ถอนเงินของประชาชนเนื่องจากขาดความเชื่อมั่น และเห็นว่าธนาคารอาจล้มจนถึงขั้นถูกสั่งปิดไม่ต่างจากบริษัทเงินทุน ธนาคารพาณิชย์ขนาดกลางและขนาดเล็ก 7 แห่งจำเป็นต้องแก้ปัญหาสภาพคล่องด้วยการกู้ยืมจากกองทุนเพื่อการฟื้นฟูฯ เนื่องจากประชาชนแห่ถอนเงินจากธนาคารเหล่านี้ไปฝากที่ธนาคารขนาดใหญ่แทน ซึ่งเห็นว่ามีความมั่นคงกว่า

วิกฤติครั้งนี้นำมาซึ่งการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ โดยเฉพาะแนวทางในการบริหารองค์กรเกิดการเปลี่ยนแปลงโฉมหน้าครั้งสำคัญจากการเป็นธนาคารที่เป็นสมบัติของตระกูล โดยเฉพาะธนาคารยักษ์ใหญ่ 5 แห่ง ที่เป็นของ 5 กลุ่มตระกูล ไปสู่องค์กรที่บริหารงานโดยนักบริหารมืออาชีพ แม้ว่าจะยังมีบางแห่งยังคงมีลักษณะเป็นธนาคารของตระกูลอยู่ เช่น ธนาคารกรุงเทพ ของตระกูลโสภณพนิช ธนาคารกสิกรไทย ของตระกูลล้ำค่า แต่ลักษณะการบริหารเกิดการเปลี่ยนแปลงไปมาก ในขณะที่ธนาคารอื่น ๆ ที่เหลือถูกแปลงสัญชาติจากการเป็นธนาคารไทยกลายเป็นธนาคารลูกครึ่งสัญชาติไทยกับต่างชาติ เช่น ธนาคารดีบีเอสไทยทูลุ สัญชาติไทยกับสิงคโปร์ ธนาคารแอสเตนด์ชาร์เตอร์นครธน สัญชาติไทยกับสหรัฐ ฯ เป็นต้น

รัฐบาลพยายามอย่างยิ่งที่จะแก้ไขปัญหาสถาบันการเงินให้ลุล่วงได้อย่างรวดเร็ว เพื่อให้สถาบันการเงินส่งอันสงส์ต่อภาคการผลิตจริง ธารินทร์ นิมมานเหมินท์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง จึงประกาศใช้นโยบายที่รู้จักกันดีในนาม “มาตรการ 14 สิงหาคม 2541” ซึ่งเกิดขึ้นในช่วงที่รัฐบาลกำลังเจรจารายละเอียดของเงื่อนไขในหนังสือแจ้งความจำนงเพื่อขอรับความช่วยเหลือจากไอเอ็มเอฟ ฉบับที่ 5 (การเงินธนาคาร, สิงหาคม 2541: 148) โดยมีเป้าหมายเพื่อแก้ไขปัญหาด้วยการปรับโครงสร้างระบบสถาบันการเงินแบบเบ็ดเสร็จ มีรายละเอียดที่สำคัญคือ รัฐบาลได้ตั้งวงเงินจำนวน 300,000 ล้านบาทเพื่อช่วยเหลือในการเพิ่มทุนแก่สถาบันการเงินที่สมัครใจจะเข้ารับความช่วยเหลือ เมื่อเห็นว่าไม่สามารถดำเนินการเพิ่มทุนด้วยตนเองได้ แต่มีเงื่อนไขว่าสถาบันการเงินจะต้องมีแผนฟื้นฟูกิจการที่ชัดเจน และรัฐบาลมีสิทธิเปลี่ยนแปลงผู้บริหารของธนาคารได้ (ธนาคารแห่งประเทศไทย, 2545: 61-62; ศุภวุฒิ สายเชื้อและถนอมศรีฟองอรุณรุ่ง, 2543: 139) แต่มาตรการดังกล่าวนี้ไม่ประสบความสำเร็จเนื่องจากมีธนาคารเพียง 2

แห่งเท่านั้นที่เข้ารับความช่วยเหลือคือ ธนาคารไทยพาณิชย์ กับธนาคารทหารไทย ในวงเงินรวมกันทั้งสิ้น 70,682 ล้านบาท ยังมีเงินเหลือจากวงเงินที่ตั้งไว้สูงถึง 229,318 ล้านบาท สาเหตุหลักมาจากธนาคารทั้งหลายไม่ ต้องการให้รัฐบาลเข้ามาแทรกแซงการบริหารงาน โดยเฉพาะการเปลี่ยนแปลงผู้บริหาร ซึ่งธนาคารส่วนใหญ่ของไทยมีลักษณะเป็นธุรกิจของครอบครัว หลายแห่งยินยอมให้ต่างชาติมาเป็นเจ้าของแทนแต่ไม่ยอมให้รัฐบาลเข้ามาถือหุ้น โดยเชื่อว่าสถาบันการเงินต่างชาติที่เข้ามาถือหุ้นจะให้ผลประโยชน์แก่เจ้าของเดิมได้มากกว่ารัฐบาล อีกทั้งยังไม่ต้องปล่อยสินเชื่อตามเงื่อนไขที่รัฐบาลกำหนดอีกด้วย เพราะรัฐบาลหวังประโยชน์จากมาตรการให้ความช่วยเหลือนี้ว่าจะสามารถปล่อยสินเชื่อให้กับภาคธุรกิจและอุตสาหกรรม (วิจิตร สุพินิจ และรุ่งเรือง พิทยศิริ, 2543: 33-38)

จากเดิมที่ธนาคารไทยมีทั้งหมด 15 ธนาคาร เมื่อเกิดวิกฤติเศรษฐกิจจนนำไปสู่การปรับปรุงโครงสร้างของธนาคารทั้งระบบทำให้ธนาคารไทยเหลืออยู่เพียง 7 ธนาคารเท่านั้น ซึ่งทั้งหมดเป็นธนาคารขนาดใหญ่คือ ธนาคารกรุงเทพ ธนาคารกรุงไทย ธนาคารกสิกรไทย ธนาคารไทยพาณิชย์ ธนาคารกรุงศรีอยุธยา ธนาคารทหารไทย และธนาคารขนาดกลางคือธนาคารนครหลวงไทย ซึ่งถูกบังคับให้รวมกับธนาคารศรีนคร โดยใช้ชื่อธนาคารนครหลวงไทย ส่วนธนาคารอื่นๆ ที่ เหลือกลายเป็นธนาคารที่ทุนต่างชาติเข้ามาถือหุ้นใหญ่ และเปลี่ยนแปลงชื่อจากเดิมโดยเพิ่มชื่อธนาคารต่างชาติที่เข้ามาร่วมทุนด้วย คือ ธนาคารดีบีเอสไทยท努 ธนาคารเสตนดาร์ดชาร์เตอร์ นครธน ธนาคารยูโอบีรัตนสิน ธนาคารเอเชีย

มาตรการฟื้นฟูสถาบันการเงินนั้น รัฐบาลมีเป้าหมายว่าเมื่อแก้ไขปัญหาสถาบันการเงินเป็นที่เรียบร้อยแล้ว สถาบันการเงินจะทำหน้าที่ในการแก้ไขปัญหาภาคเศรษฐกิจจริงเพื่อส่งผลกระทบต่อเป็นลูกโซ่ทำให้ภาวะเศรษฐกิจฟื้นตัวด้วยการปล่อยสินเชื่อ แต่ถึงแม้ว่ารัฐบาลใช้เงินจำนวนมหาศาลโดยผ่านกองทุนเพื่อการฟื้นฟู ฯ ที่เข้าไปซื้อหุ้นเพิ่มทุนแต่กลับปรากฏว่าสถาบันการเงินยังไม่สามารถดำเนินการตามที่รัฐบาลคาดหวังได้ สินเชื่อยังคงหดตัวอย่างต่อเนื่องในปี 2541

นอกเหนือจากธุรกิจธนาคารแล้ว ธุรกิจเงินทุนหลักทรัพย์ได้รับผลกระทบอย่างรุนแรงและเกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างขนานใหญ่เช่นเดียวกันโดยเฉพาะจำนวนบริษัทที่สามารถดำเนินธุรกิจต่อไปได้หลังจากถูกสั่งปิดยุติการดำเนินงานเป็นจำนวนมาก ซึ่งได้กล่าวในรายละเอียดแล้วในช่วงต้นของบทที่ 3 นี้

2. ตลาดหลักทรัพย์ : จากยุคเฟื่องฟูสู่ความตกต่ำ

ช่วงปี 2536-2538 ภาวะเศรษฐกิจเฟื่องฟูเป็นอย่างยิ่ง สภาพคล่องทางเศรษฐกิจสูง ส่งผลต่อกิจกรรมการซื้อขายหลักทรัพย์ในตลาดหลักทรัพย์มีความคึกคักเป็นอย่างมากทั้งในตลาดแรกและตลาดรองจะพบว่าตัวเลขปริมาณการซื้อขายเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ดังปรากฏในตารางที่ 3.4

ตารางที่ 3.4

สถิติสำคัญในตลาดทุนระหว่างปี 2536-2541

	2536	2537	2538	2539	2540	2541
ธุรกิจหลักทรัพย์ในตลาดแรก						
มูลค่าการเสนอขายหลักทรัพย์ ที่ออกใหม่ (ล้านบาท) 1/	96,348	194,557	151,770	200,981	46,639	174,197
ธุรกิจหลักทรัพย์ในตลาดรอง ตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย						
มูลค่าการซื้อขายหลักทรัพย์ทั้งหมด (ล้านบาท)	2,201,148	2,113,861	1,534,959	1,303,144	929,598	855,169
มูลค่าการซื้อขายหลักทรัพย์เฉลี่ย ต่อวัน(ล้านบาท)	8,984	8,628	6,240	5,341	3,763	3,505
จำนวนบริษัทจดทะเบียน(บริษัท)	347	389	416	454	431	418
จำนวนหลักทรัพย์จดทะเบียน (หลักทรัพย์)	408	494	538	579	529	494
ดัชนีราคาหลักทรัพย์ตลาด หลักทรัพย์แห่งประเทศไทย	1,682.85	1,360.09	1,280.81	831.57	372.69	355.81
มูลค่าหลักทรัพย์ตามราคา ตลาด(ล้านบาท)	3,325,353	3,300,755	3,564,569	2,59,579	1,133,344	1,268,199

ที่มา : ดัดแปลงจากคณะกรรมการกำกับหลักทรัพย์และตลาดหลักทรัพย์ 2545:206-207)

1/ หมายถึง ข้อมูลปี 2535 เป็นมูลค่าการเสนอขายหลักทรัพย์ตั้งแต่วันที่ 16 พฤษภาคม – 31 ธันวาคม 2535

การซื้อขายหลักทรัพย์ในช่วงนี้ นอกเหนือจากเงินทุนส่วนตัวที่มีอยู่ของนักลงทุนแต่ละรายแล้ว ในช่วงนี้บริษัทหลักทรัพย์ยังปล่อยกู้ให้กับนักลงทุนเพื่อซื้อหุ้น (margin loan) เป็นจำนวนมาก ในปี 2538 บริษัทหลักทรัพย์ทั้งระบบปล่อยกู้เงินให้กับลูกค้าเพื่อซื้อหุ้นเป็นจำนวนสูงสุดถึง 146,746 ล้านบาท ทำให้บริษัทหลักทรัพย์มีรายได้สูงทั้งจากค่านายหน้าซื้อขายหลักทรัพย์และดอกเบี้ยจากเงินให้กู้ยืม

อย่างไรก็ตาม แทนที่ตลาดหลักทรัพย์จะเป็นเครื่องมือ หรือเวทีสำหรับการลงทุนอย่างแท้จริง แต่ต้องกลับกลายเป็นเครื่องมือสำหรับการเก็งกำไรเพื่อสร้างความมั่งคั่งให้กับนักลงทุนที่หวังสร้างความร่ำรวยในช่วงเวลาอันสั้นเป็นจำนวนมาก ทั้งนี้จะพบว่าพฤติกรรมของนักลงทุนมีทั้งการเข้าไปเก็งกำไรระยะสั้น ประเภทซื้อในช่วงเช้าแล้วขายในช่วงบ่ายสืบเนื่องจากสภาพคล่องทางการเงินจากสถานะเศรษฐกิจที่เติบโตเป็นอย่างสูงแทนที่จะเป็นการลงทุนในระยะยาว นอกจากนี้ยังมีลักษณะของการเข้าถือครองหลักทรัพย์เพื่อต้องการเปลี่ยนแปลงอำนาจในการควบคุมกิจการมากขึ้น หลายรายมีลักษณะเข้าถือครองหลักทรัพย์เพื่อครอบงำกิจการ (takeover) หวังแสวงหาประโยชน์ในทางที่มีขอบ เช่น ต้องการปั่นราคาหุ้นกิจการนั้นให้สูงขึ้นด้วยการปล่อยข่าวว่าจะเข้าไปซื้อกิจการโดยที่ไม่ได้มีวัตถุประสงค์จะเข้าบริหารกิจการนั้นอย่างแท้จริงแต่อย่างใด แต่เมื่อราคาหุ้นสูงขึ้นแล้วจะขายหุ้นออกไปในภายหลัง (คณะกรรมการกำกับหลักทรัพย์และตลาดหลักทรัพย์, 2545: 65, 82-83)

ในช่วงเฟื่องฟูสุดขีดนับตั้งแต่ปี 2536 ตลาดหลักทรัพย์เป็นแหล่งเงินทุนสำคัญในการสร้างความมั่งคั่งให้กับนักธุรกิจและผู้ประกอบการหน้าใหม่ ที่เติบโตขึ้นในธุรกิจใหม่ ๆ ที่ไม่ใช้การเงินการธนาคาร และภาคอุตสาหกรรมการผลิต การส่งออกที่ครองอำนาจในภาคเศรษฐกิจไทยมาอย่างยาวนาน ธุรกิจที่เติบโตอย่างรวดเร็วจากโอกาสที่เปิดขึ้นของตลาดหลักทรัพย์ได้แก่ การสื่อสารโทรคมนาคม ธุรกิจบันเทิง ธุรกิจสิ่งพิมพ์ ธุรกิจอสังหาริมทรัพย์ ธุรกิจเหล่านี้เกิดขึ้นเพื่อตอบสนองต่อกระแสการบริโภคที่เติบโตและขยายตัวเป็นอย่างมากของกลุ่มชนชั้นกลาง ซึ่งมีอำนาจซื้อสูงและมีรสนิยมในการใช้ชีวิตที่แปลก แตกต่างจากคนรุ่นก่อนหน้าซึ่งเป็นผลพวงจากการเติบโตอย่างยั่งยืนของเศรษฐกิจไทย

แต่เมื่อเกิดวิกฤติเศรษฐกิจ ซึ่งส่งผลกระทบต่อเนื่องเป็นลูกโซ่ การสั่งปิดสถาบันการเงินหนี้สินที่ไม่ก่อให้เกิดรายได้จำนวนมากของธนาคาร จนนำไปสู่การถูกบังคับให้เพิ่มทุนและการปรับโครงสร้างจากธุรกิจครอบครัวเปิดทางให้กับต่างชาติเข้ามาเป็นผู้ถือหุ้น การอ่อนตัวลงอย่างต่อเนื่องของค่าเงินบาท เงินทุนต่างประเทศไหลออกอย่างต่อเนื่อง ภาวะเศรษฐกิจซบเซาฝืดเคือง ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกันหลายประการเหล่านี้ ส่งผลถึงภาวะการซื้อขายในตลาดหลักทรัพย์อย่างไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ เมื่อพิจารณาจากตารางจะพบว่า จากเดิมมูลค่าหลักทรัพย์ตามราคาตลาดรวม (market capitalization) เมื่อปี 2536 ซึ่งเป็นช่วงที่ตลาดหลักทรัพย์เฟื่องฟูเป็นอย่างยิ่งมีจำนวน 3.3 ล้านล้านบาท แต่ในปี 2540 ลดลงเหลือเพียง 1.1 ล้านล้านบาท และปี 2541 ไม่แตกต่างจากปี 2540 เหลือเพียง 1.2 ล้านล้านบาท ขณะที่ดัชนีตลาดหลักทรัพย์ ลดลงจากระดับสูงสุดในปี

2536 เช่นเดียวกันที่อยู่ระดับ 1,682.85 จุด มาอยู่ที่ระดับต่ำสุดในปี 2541 ที่ระดับ 355.81 จุด เท่านั้น

ผลกระทบทางสังคม

1. ปัญหาการว่างงาน

วิกฤติเศรษฐกิจและแนวทางในการแก้ไขปัญหาของรัฐบาลที่มีพรรคประชาธิปัตย์เป็นแกน นำส่งผลกระทบต่อคนทั่วไปที่ชัดเจนก็คือ ภาวะเงินเฟ้อและการว่างงาน อัตราเงินเฟ้อพุ่งขึ้นจาก 5.6% ของปี 2540 เป็น 8.1% ในปี 2541 (ธนาคารแห่งประเทศไทย, 2545: 46) ไม่เพียงการสั่งปิดสถาบันการเงินเท่านั้น ที่ส่งผลกระทบทำให้พนักงานของบริษัทเงินทุนเหล่านั้นต้องออกจากงาน แต่ธุรกิจอื่น ๆ ที่ได้รับผลกระทบจากปัญหาการขาดสภาพคล่องต้องทยอยปิดตัวเองลง ไม่ว่าจะเป็นธุรกิจอสังหาริมทรัพย์ อุตสาหกรรมการผลิต ได้ส่งผลกระทบต่อภาวะการจ้างงานเพิ่มมากขึ้น ไม่นับจำนวนแรงงานใหม่อีกเป็นจำนวนมากซึ่งเพิ่งจบการศึกษา เข้ามาพบกับจำนวนผู้ว่างงานเดิมจากการถูกปลดออกจากงานเพราะกิจการต้องปิดตัวเอง ปัญหาการว่างงานจึงเป็นอีกปัญหาหนึ่งที่ได้รับผลกระทบอย่างยิ่งจากวิกฤติเศรษฐกิจและนำไปสู่การก่อปัญหาอื่น ๆ ตามมา โดยเฉพาะปัญหาการก่ออาชญากรรม

ในขณะที่มีคนว่างงานเพิ่มมากขึ้น อัตราการจ้างงานใหม่ลดลง ในช่วง 8 เดือนแรกของปี 2540 หรือช่วงแรกของการเกิดวิกฤติ มีกรณีพิพาทแรงงานถึง 139 แห่ง มีลูกจ้างเกี่ยวข้องจำนวน 29,390 คน สาเหตุมาจากการเลิกจ้างเนื่องจากมีความจำเป็นต้องลดแรงงานตามการผลิตที่ลดลง ขณะที่บางแห่งต้องเลิกจ้างเพราะปิดกิจการ การพิพาทแรงงานที่เกิดขึ้นนี้มีกรณีที่ไม่สามารถเจรจาได้ทำให้มีการนัดหยุดงาน 16 แห่ง มีลูกจ้างเกี่ยวข้อง 12,414 คน (รายงานเศรษฐกิจรายเดือน ธนาคารแห่งประเทศไทย, ตุลาคม 2540: 12) ในปี 2542 มีกรณีพิพาทแรงงาน 162 แห่ง จำนวน 183 ครั้ง มีลูกจ้างที่เกี่ยวข้อง 74,788 คน มีการนัดหยุดงาน 3 ครั้ง มีลูกจ้างที่เกี่ยวข้อง 909 คน ปี 2543 มีการพิพาทแรงงาน 126 แห่ง จำนวน 140 ครั้ง ลูกจ้างเกี่ยวข้อง 50,768 คน มีการนัดหยุดงาน 3 ครั้ง ลูกจ้างเกี่ยวข้อง 2,165 คน ขณะที่ตัวเลขการเลิกจ้างหรือถูกออกจากงาน ในปี 2541 มีการปลดคนงานในภาคเอกชนที่อยู่ในธุรกิจการเงินและอสังหาริมทรัพย์ประมาณ 37,000 คน อุตสาหกรรมการผลิตกว่า 70,000 คน และลูกจ้างเอกชนในภาคการก่อสร้างอีกกว่า 90,000 คน (ชัยยุทธ ปัญญาสวัสดิ์สุทธิ์, 2543: 117)

ขณะที่วรวิทย เจริญเลิศและบัณฑิตย์ ธนชัยเศรษฐวุฒิ (2545: 49) ได้ให้ภาพรวมทั้งประเทศของสถานประกอบการที่ปิดกิจการจำนวนหลายพันแห่ง ซึ่งส่งผลกระทบต่อทำให้ต้องเลิกจ้างพนักงานเป็นจำนวนมากระหว่างปี 2540-2542 ดังปรากฏในตารางที่ 3.5

ตารางที่ 3.5

จำนวนสถานประกอบการและจำนวนลูกจ้างที่ถูกเลิกจ้างระหว่างปี 2540-2542

ปี	จำนวนสถานประกอบการ		จำนวนลูกจ้าง	
	รวมทั้งหมด	เลิกจ้าง/ปิดตัว หรือปิดกิจการ	รวมทั้งหมด	ลูกจ้างที่เลิกจ้าง
2540	333,001	4,941	7,690,700	408,967
2541	333,425	5,827	6,250,307	355,628
2542*	337,088	3,447	6,451,833	69,718

* ข้อมูลระหว่างมกราคม-ตุลาคม 2542

ที่มา: กรมสวัสดิการและคุ้มครองแรงงาน อ่างใน วรวิทย เจริญเลิศและบัณฑิตย์ ธนชัยเศรษฐวุฒิ 2545: 49

2. ความเครียดและการฆ่าตัวตาย

ผลกระทบทางธุรกิจจนถึงขั้นต้องปิดกิจการเป็นจำนวนมาก นักธุรกิจหลายรายต้องประสบกับภาวะล้มละลาย นำมาซึ่งความเครียด บางรายถึงขั้นตัดสินใจแก้ปัญหาด้วยการฆ่าตัวตาย อย่างกรณี ปิติ สุขะกุล ประธานบริษัทเพรสซิเดนท์ ทัวร์ จำกัด เคยดำรงตำแหน่งประธานสถาบันอุตสาหกรรมท่องเที่ยวไทยคนแรก ตัดสินใจฆ่าตัวตายเมื่อวันที่ 20 ตุลาคม 2540 หลังจากประสบปัญหาทางธุรกิจจากผลกระทบของการลดค่าเงินบาทและการขึ้นภาษีมูลค่าเพิ่ม (เนชั่นสุดสัปดาห์ 31 ตุลาคม 2540:12)

จากการวิจัยของกรมสุขภาพจิต กระทรวงสาธารณสุข ซึ่งศึกษาวิจัยผลกระทบของวิกฤติเศรษฐกิจต่อภาวะทางจิตของประชากรในเขตกรุงเทพฯและปริมณฑล ระหว่างวันที่ 18-22 สิงหาคม 2540 พบว่า บุคคลที่อยู่ในกลุ่มธุรกิจอสังหาริมทรัพย์ ซึ่งได้รับผลกระทบอย่างรุนแรงจากวิกฤติทางเศรษฐกิจ มีความคิดที่อยากจะฆ่าตัวตายสูงสุดเมื่อเทียบกับบุคคลที่อยู่ในกลุ่มอาชีพอื่น ๆ รองลงมาเป็นบุคคลที่อยู่ในกลุ่มอาชีพธุรกิจบันเทิง ท่องเที่ยว เช่น ร้านอาหาร คาเฟ่ ผับ ขณะเดียวกันบุคคลที่อยู่ในกลุ่มธุรกิจอสังหาริมทรัพย์ยังจัดเป็นกลุ่มคนที่มีความเครียดสูงกว่า

บุคคลในกลุ่มธุรกิจอื่น ๆ อีกด้วย รองลงมาคือ บุคคลที่อยู่ในกลุ่มธุรกิจการเงิน ซึ่งได้รับผลกระทบอย่างรุนแรงเช่นเดียวกัน พนักงานเป็นจำนวนมากที่ไม่สามารถคาดเดาอนาคตการทำงานเนื่องจากบริษัทอาจปลดคนงานอีกหลายระลอก

เช่นเดียวกับการศึกษาของปิยธิดา ตริเดช และศักดิ์สิทธิ์ ตริเดช (2544: 77) ซึ่งพบว่าปัญหาสุขภาพทางจิตในช่วงเกิดวิกฤติทางเศรษฐกิจมีแนวโน้มที่รุนแรงกว่าในช่วงปีก่อนหน้านี้ เมื่อพิจารณาจาก

1. อัตราการฆ่าตัวตาย ซึ่งมีตัวเลขอยู่ที่ 7.0 ต่อประชากร 100,000 คน ในปี พ.ศ. 2540
2. อัตราป่วยจากภาวะแปรปรวนทางจิตและพฤติกรรมเพิ่มขึ้นจาก 29.4 ต่อประชากร 1,000 คน ในปี พ.ศ. 2539 เป็น 30.7 ต่อประชากร 1,000 คนในปี พ.ศ. 2540
3. อัตราความทุกข์ของโรคจิตและความผิดปกติทางจิตเพิ่มขึ้นจาก 67.35 ต่อประชากร 100,000 คน ในปี พ.ศ. 2539 เป็น 71.24 ต่อประชากร 100,000 คน ในปี พ.ศ. 2540

ภาวะความเครียดที่เกิดขึ้นอย่างรุนแรงในช่วงนี้ทำให้กรมสุขภาพจิตต้องจัดงาน “มหกรรมคลายเครียด” เป็นเวลานานถึง 5 วัน โดยจัดโปรแกรมการคลายเครียดด้วยวิธีการต่าง ๆ ให้ผู้มาร่วมงานได้นำไปใช้ในการแก้ไขปัญหาความเครียดที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวันในช่วงนี้ เช่น การคลายเครียดด้วยดนตรี การใช้หลักศาสนา การออกกำลังกาย การคลายเครียดแนวแพทย์แผนไทย การคลายเครียดด้วยวิธีการโยคะ การคลายเครียดด้วยการนวดและการกดจุด เป็นต้น นอกจากนี้การจัดงานมหกรรมหาวิธีการคลายเครียดในแบบต่างๆ ดังกล่าวแล้ว กรมสุขภาพจิตยังจัดพิมพ์หนังสือคู่มือคลายเครียด แจกจ่ายแก่ประชาชนทั่วไปโดยหวังว่าคู่มือดังกล่าวนี้จะช่วยแนะแนวทางการแก้ไขปัญหาความเครียดที่คนไทยกำลังเผชิญอยู่ในขณะนั้น โดยเฉพาะการแก้ไขปัญหาความคิดที่อยากจะฆ่าตัวตาย (เนชั่นสุดสัปดาห์, 31 ตุลาคม 2540: 13-14)

ปฏิกิริยาจากสังคมต่อมาตรการแก้ไขปัญหาของรัฐบาล

รัฐบาลชวนเข้ารับตำแหน่งเพื่อปรับโครงสร้างเศรษฐกิจที่ผู้ก่อนให้กลับคืนมาอยู่ในสภาพปกติและสามารถดำเนินต่อไปได้ แต่ดำเนินการภายใต้อุดมการณ์เดียวกันกับไอเอ็มเอฟ คือกระแสรีนิยามใหม่ ก่อนผลกระทบหลายประการ เช่น ทำให้ธุรกิจของตระกูลเช่นธนาคาร บริษัทยักษ์ใหญ่

เช่น ปูนฟืทีไอ ต้องกลายเป็นของคนอื่น โดยเฉพาะการเข้ามาของต่างชาติ รัฐวิสาหกิจต้องดำเนินการแปรรูป

ผลของความคาดหวังที่มีต่อรัฐบาลที่สูงยิ่ง แต่กลับต้องแก้ไขปัญหาวิกฤติเศรษฐกิจ ภายใต้การกำหนดของไอเอ็มเอฟเพื่อแลกกับเงินช่วยเหลือทำให้ความคาดหวังและแรงสนับสนุนที่มีต่อรัฐบาลในช่วงแรกค่อย ๆ จางหายไปเรื่อย ๆ ขณะที่เสียงวิพากษ์วิจารณ์การทำงานของรัฐบาลก็มี เพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ จนในท้ายที่สุดกลายเป็นเสียงขับไล่รัฐบาล และต้องการให้มีการเลือกตั้งครั้งใหม่ภายใต้รัฐธรรมนูญฉบับใหม่ ปี 2540

ปฏิริยาทางสังคมที่วิพากษ์วิจารณ์และต่อต้านการดำเนินงานของรัฐบาลชนเริ่มปรากฏเห็นเด่นชัดราวกลางปี 2541 หลังจากที่รัฐบาลลงนามในหนังสือแจ้งความจำนงขอรับความช่วยเหลือจากไอเอ็มเอฟฉบับที่ 4 เมื่อปลายเดือนพฤษภาคม 2541 เมื่อสาระของหนังสือยังมุ่งเน้นการแก้ไขปัญหาของภาคการเงิน การธนาคารเพื่อแก้ไขปัญหาสภาพคล่อง และสร้างเสถียรภาพต่ออัตราแลกเปลี่ยน ขณะเดียวกันเตรียมแก้ไขกฎหมายกฎหมายล้มละลาย และเปิดทางให้ต่างชาติเข้ามาลงทุนและมีสัดส่วนการถือหุ้นในธุรกิจต่าง ๆ เพิ่มมากขึ้น

ขบวนการเคลื่อนไหวต่อต้านรัฐบาลสามารถแบ่งออกได้อย่างกว้าง ๆ เป็น 3 กลุ่ม ซึ่งทั้ง 3 กลุ่มได้กลายเป็นแนวร่วมหรือพันธมิตรโดยปริยายเพราะเนื้อหาหรือแก่นหลักของความเคลื่อนไหวมีความสอดคล้องกันไปในทิศทางเดียวกัน กล่าวคือ ทั้ง 3 กลุ่มเห็นว่าการแก้ไขปัญหของรัฐบาลดำเนินไปภายใต้อุดมการณ์ทางเศรษฐกิจแบบเสรีนิยมใหม่ ให้ความสำคัญกับกลไกตลาด มุ่งเน้นการแก้ไขปัญหของภาคการเงินการธนาคาร ละเลยภาคเศรษฐกิจจริง (real sector) และไม่คำนึงถึงผลกระทบของมาตรการต่าง ๆ ที่มีต่อคนยากจน ซึ่งเป็นคนส่วนใหญ่ของประเทศ ขณะที่ขาด มาตรการที่จริงจังในการให้ความช่วยเหลือคนยากจนที่ได้รับผลกระทบจากมาตรการดังกล่าว โดยเชื่อว่าความสำเร็จในการแก้ไขปัญหภาคการเงินการธนาคารจะส่งผลเชื่อมโยงไปสู่การปรับปรุงแก้ไขภาคเศรษฐกิจจริงโดยปริยาย เงินลงทุนจากต่างประเทศจะไหลกลับมา สภาพคล่องจะดีขึ้น อัตราดอกเบี้ยจะมีทิศทางที่ดีขึ้นสอดคล้องกับภาวะความต้องการที่แท้จริงของตลาด การแก้ไข ปัญหาภาคการเงินการธนาคารจึงมีความจำเป็นอย่างเร่งด่วน การแก้ไขปัญหในลักษณะนี้ทำให้ รัฐบาลถูกมองว่ากำลังบริหารประเทศด้วยการย่ำรอยเท้าเดิมก่อนที่จะเกิดวิกฤติ ซึ่งนอกจาก จะไม่ สามารถแก้ไขปัญหวิกฤติให้ผ่านพ้นไปได้แล้ว กลับยิ่งจะทำให้เกิดวิกฤติที่เลวร้ายยิ่งขึ้นไป อีก หรือกลายเป็นวิกฤติรอบที่ 2

กลุ่มเคลื่อนไหวคัดค้านแนวทางการแก้ไขปัญหาของรัฐบาลภายใต้การปฏิบัติตามเงื่อนไขของไอเอ็มเอฟอย่างเคร่งครัดประกอบด้วย

1. กลุ่มนักธุรกิจ มีจุดยืนต่อต้านการค้าเสรี ทำที่ของข้อเสนอในการแก้ไขปัญหามีลักษณะความเป็นชาตินิยมทางเศรษฐกิจ (economic nationalism) ต้องการให้รัฐบาลหยุดพักการชำระหนี้ต่างประเทศชั่วคราว ในขณะที่เดียวกันนักธุรกิจบางคนประกาศหยุดพักการชำระหนี้ชั่วคราวต่อเจ้าหนี้ในประเทศ เช่น สวัสดิ์ หอรุ่งเรือง นักธุรกิจอุตสาหกรรมเหล็ก เป็นต้น กลุ่มนักธุรกิจเคลื่อนไหวอย่างสำคัญต่อต้านกฎหมาย 11 ฉบับ โดยเฉพาะกฎหมายที่เปิดโอกาสต่อการเข้ามามีอิทธิพลของทุนต่างชาติในกิจการที่มีคนไทยเป็นเจ้าของ การถือครองกรรมสิทธิ์ในที่ดินและที่พักอาศัย กลุ่มนักธุรกิจประกอบด้วย

1.1 ชมรมคนรักบางจาก รวมตัวกันเพื่อคัดค้านรัฐบาลไม่ให้ขายกิจการน้ำมันบางจากแก่กลุ่มทุนต่างชาติ

1.2 ชมรมรวมใจไทยกู้ชาติ ประกอบด้วยบุคคลสำคัญในแวดวงธุรกิจ เช่นณรงค์ โชควัฒนา ผู้บริหารเครือบริษัทสหพัฒนพิบูลย์ จำกัด อัมรินทร์ คอมันตร์ คุณหญิงชดช้อย โสภณพนิช เกริกชัย เจริญรัชต์ภาคย์

1.3 กลุ่มเพื่อนมิตรนักธุรกิจ เช่น ปรีดา เตียสุวรรณ์ ประธานกรรมการบริษัทแพนด้า จิวเวลรี่ จำกัด(มหาชน) สมศักดิ์ อมรรัตนชัยกุล กรรมการผู้จัดการบริษัทห้องเย็น เอเชียน ซีฟู้ดส์ จำกัด(มหาชน) ประसार มฤคพิทักษ์ เป็นต้น (เนชั่นสุดสัปดาห์ 31 กรกฎาคม - 6 สิงหาคม 2543:16)

2. กลุ่มนักวิชาการ ข้อคัดค้านและข้อเรียกร้องมีลักษณะทั้งความเป็นชาตินิยมและประชานิยมที่ต้องการให้รัฐบาลเปลี่ยนแปลงแนวทางการพัฒนา จากการดำเนินรอยตามชาติตะวันตกอย่างยิ่งยวดเหมือนในอดีตที่นำมาสู่วิกฤติหันมาพัฒนาในแนวทางที่พึ่งตนเองเป็นหลัก โดยเปลี่ยนแปลงทิศทางการพัฒนาประเทศที่มุ่งเน้นอุตสาหกรรมขนาดใหญ่มาเป็นเกษตร อุตสาหกรรม หรืออุตสาหกรรมขนาดกลางและขนาดเล็ก(SME) ที่พึ่งพาศักยภาพของคนและวัตถุดิบในชาติ มากกว่าต่างชาติ มุ่งเน้นให้ประชาชนมีเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเอง เป็นอุตสาหกรรมขนาดเล็กในครัวเรือนหรือวิสาหกิจชุมชน โดยส่งเสริมองค์กรชุมชนที่มีอยู่แล้วให้เข้มแข็งสามารถ

ดำเนินการผลิตได้ สอดรับกับแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว กลุ่มนักวิชาการที่มีบทบาทหลักในการเคลื่อนไหว อาทิ

2.1 กลุ่มบัณฑิตไทย นำโดยไสว ตำนชัยจิตร ไม่เห็นด้วยต่อทิศทางการแก้ไขปัญหของรัฐบาลที่ดำเนินการตามกรอบของไอเอ็มเอฟอย่างเคร่งครัดทำให้รัฐบาลต้องเข้าแบกรับภาระหนี้ของเอกชน โดยผ่านกองทุนเพื่อการฟื้นฟู ไม่เห็นด้วยต่อการแปรรูปรัฐวิสาหกิจหากต่างชาติจะเข้าถือหุ้นเกิน 25% เพราะจะกระทบต่อประชาชน ต้องยกเลิกเสรีการค้าเงิน ทบทวนการค้าเสรีภายใต้องค์การการค้าโลก (WTO) ยกเลิกกองทุนฟื้นฟู ต้องไม่แก้กฎหมายให้ต่างชาติถือครองที่ดิน ให้รัฐบาลประกาศพักชำระหนี้

2.2 กลุ่มนายแพทย์ประเวศ วะสี เสกสรรค์ ประเสริฐกุล นิธิ เอียวศรีวงศ์ ไสภณ สุภาพงษ์ เสนอแนวทางและมาตรการใช้ยุทธศาสตร์พลังทางสังคมในการแก้ไขวิกฤติชาติ ในช่วงก่อนหน้าที่จะมีการเลือกตั้งมาตรการในการแก้ไขปัญหปัญหาเศรษฐกิจมีลักษณะชาตินิยมไม่ต่างจากกลุ่มอื่น ๆ เช่น เรียกร้องและติดตามให้พรรคการเมืองมีนโยบายเว้นวรรค WTO เพื่อยืดตารางเวลาในการเปิดเสรีทางธุรกิจเพื่อให้สอดคล้องกับเศรษฐกิจของประเทศ ทบทวน ยกเลิก และแก้ไขกฎหมาย 11 ฉบับที่เอื้ออำนวยความสะดวกแก่ทุนข้ามชาติเข้ามายึดครองเศรษฐกิจไทย ยกเลิกนโยบายการขยายธนาคารและรัฐวิสาหกิจสาธารณูปโภคแก่ต่างชาติ ส่งเสริมให้เศรษฐกิจมหภาคกับเศรษฐกิจพอเพียงเชื่อมโยงกัน (เนชั่นสุดสัปดาห์ 20-26 พฤศจิกายน 2543: 36-37)

2.3 กลุ่มประชาธิปไตยเพื่อประชาชนหรือ ปขป ซึ่งนำโดยเสกสรรค์ ประเสริฐกุล อดีตผู้นำนักศึกษาในเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 รวมตัวกันขึ้นมาเพื่อศึกษาและถ่ายทอดความคิดแก่สังคมไทยในการแก้ไขปัญหวิกฤติเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นโดยวิพากษ์วิจารณ์องค์การระดับโลกที่มีอิทธิพลต่ออำนาจอธิปไตยของประเทศต่าง ๆ เช่น ไอเอ็มเอฟ หรือ องค์การการค้าโลก (WTO) พร้อมทั้งเรียกร้องรัฐบาลและพรรคการเมืองต่าง ๆ มีนโยบายถอนตัวเป็นอิสระจากข้อผูกมัดขององค์การระดับโลกดังกล่าว ดังความตอนหนึ่งที่เสกสรรค์ กล่าวปาฐกถาเนื่องในโอกาสครบรอบ 27 ปี 14 ตุลาคม 2516 ว่า

"ทางเลือกที่ถูกต้องชัดเจนที่สุด...คือถอยกลับจากการผูกมัดขององค์การการค้าโลก ถอยกลับจากการผูกมัดของไอเอ็มเอฟ ยกเลิกกฎหมาย 11 ฉบับที่ทำให้ไทยเสียอิสรภาพทางเศรษฐกิจ ยกเลิกพันธสัญญาที่เสียเปรียบต่างชาติทั้งปวง พักการใช้หนี้ต่างประเทศไป"

ต่ำกว่าสิบปี...และใช้เวลาช่วงนี้ฟื้นฟูบูรณะระบบภายในของเรา...

...ในฤดูเลือกตั้ง...ประชาชนทุกกลุ่มควรช่วยกันเรียกร้องนโยบายถอนตัวออก จากข้อเสียเปรียบที่รัฐบาลหลายชุดไปผูกมัดบ้านเมืองเราไว้...ผลักดันให้พรรคการเมือง ทั้งปวงยอมรับพันธะในการกอบกู้ประเทศชาติ" (เนชั่นสุดสัปดาห์ 23-29 ตุลาคม 2543: 38)

2.4 โครงการวิถีทรวงศ์ ดำเนินการวิพากษ์วิจารณ์รัฐบาลด้วยการจัดพิมพ์หนังสือเล่ม ออกมาเป็นระลอกอย่างต่อเนื่องในนามของโครงการนี้ โดยมี ยุค ศรีอาริยะ และพิทยา ว่องกุล เป็น ผู้นำของกลุ่ม เช่น หนังสือชื่อ กลียุคกับหายนะเศรษฐกิจไทย

2.5 ขบวนการเสรีไทย กลุ่มนี้นำเอาชื่อของขบวนการเสรีไทยในอดีตที่มีบทบาทอย่าง สำคัญในการทำให้ไทยไม่ตกเป็นฝ่ายพ่ายแพ้ในสงครามโลกครั้งที่ 2 พร้อม ๆ กับญี่ปุ่นจากความ ร่วมมือกับญี่ปุ่นของรัฐบาลจอมพลป. มาใช้เป็นชื่อกลุ่มเพื่อเป็นสัญลักษณ์ในการรณรงค์ให้ ประชาชนเห็นและต่อต้านถึงการครอบงำของทุนต่างชาติที่มีต่อเศรษฐกิจไทย โดยผ่านองค์กรทาง การเงินอย่างไอเอ็มเอฟและธนาคารโลกที่เข้ามากำหนดเงื่อนไข จัดระเบียบเศรษฐกิจไทยเสียใหม่ ขบวนการเสรีไทยนี้มีแกนนำคือ วิทยากร เชียงกุล นักวิชาการผู้มีงานเขียนที่โด่งดังเป็นที่กล่าวขาน เมื่อครั้งเป็นนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ในชื่อ "ฉันทจึงมาหาความหมาย"

3.6 กลุ่มชาตินิยมใหม่ นำโดย ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ ซึ่งไม่เพียงเป็นบรรณารักษ์ควบคุมดูแลโครงการหนังสือเล่มชุดเศรษฐศาสตร์การเมือง(เพื่อชุมชน) ของศูนย์ศึกษาเศรษฐศาสตร์ การเมือง คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยเท่านั้น ยังออกมาเคลื่อนไหว วิพากษ์วิจารณ์และเสนอแนะรัฐบาลถึงแนวทางใหม่ในการแก้ไขปัญหาวิกฤติเศรษฐกิจ โดยเสนอ แนวทางและความเคลื่อนไหวของกลุ่มที่สะท้อนถึงอุดมการณ์ชาตินิยม

3. กลุ่มคนจน/องค์กรชุมชน/ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม กลุ่มนี้เรียกร้องรัฐบาลให้ แก้ไขปัญหาในรูปของการให้รัฐบาลยื่นมือให้ความช่วยเหลือในลักษณะที่เป็นรูปธรรม เช่น ในรูป ตัวเงิน หรือในรูปของโครงการแก้ไขปัญหาชีวิตความเป็นอยู่ หรือปัญหาปากท้อง อาทิ แก้ไขปัญหา ที่ดินทำกิน แหล่งน้ำ อีกทั้งความเคลื่อนไหวของกลุ่มนี้ยังเป็นที่มาของประโยคโจมตีการแก้ไข ปัญหาของรัฐบาลชวนว่า "อุ้มคนรวย ไม่ช่วยคนจน" เช่น

3.1 สมัชชาคนจน เคลื่อนไหวเรียกร้องและเสนอแนะรัฐบาลให้แก้ไขปัญหาที่ดินทำกิน แหล่งน้ำ ความขัดแย้งในเรื่องทรัพยากร โดยเสนอแนะให้รัฐบาลแก้ไขในระดับนโยบาย

3.2 ชมรมประชาชนผู้รักชาติของหลวงตามหาบัว กิจกรรมที่โดดเด่นของชมรมนี้คือการเทศน์มหาชาติของหลวงตามหาบัว เพื่อแลกกับการบริจาคเงินและทองคำแล้วนำไปมอบให้กับกระทรวงการคลังและธนาคารแห่งประเทศไทย เพื่อเป็นทุนสำรองรักษาระดับอัตราแลกเปลี่ยนเงินตราต่างประเทศ

ภายใต้ความหลากหลายแตกต่างของกลุ่มต่าง ๆ ที่กล่าวมา แต่ทั้งหมดกลับมีเนื้อหาสาระที่ดำเนินไปในท่วงทำนองเดียวกัน กล่าวคือ กลุ่มต่าง ๆ ที่ยากจะรวมกลุ่ม หลอมรวมเข้าด้วยกันได้ในอดีตเนื่องจากมีผลประโยชน์ที่ขัดแย้งกันจากนโยบายของรัฐที่กำหนดออกมา กลับสามารถผนึกกำลังเป็นพันธมิตรโดยไม่ได้ตั้งใจและมีทิศทางเคลื่อนไหวในแนวทางเดียวกัน ต่างมุ่งหน้าต่อต้านกระแสอุดมการณ์เสรีนิยมใหม่ วิพากษ์สภาวะโลกาภิวัตน์ และแสดงความไม่พอใจต่อการแก้ไขปัญหาวิกฤติเศรษฐกิจของรัฐบาลชวนว่าก่อให้เกิดผลกระทบต่าง ๆ มากมาย อันเนื่องมาจากการมุ่งหน้าแก้ไขปัญหโดยยึดถือเอาอุดมการณ์เสรีนิยมใหม่ เชื่อมมันในกลไกตลาดจากการกำหนดขององค์กรเหนือชาติอย่างไอเอ็มเอฟ โดยขาดการพิจารณา ไตร่ตรองอย่างรอบคอบว่าจะก่อผลกระทบต่าง ๆ มากมาย

ขณะเดียวกันพันธมิตรที่เกิดขึ้นนี้ยังได้เสนอยุทธศาสตร์ทางเลือก หรือเศรษฐกิจทางเลือก อันสอดคล้องกับแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เป็นทางเลือกใหม่ในการแก้ไขปัญหาวิกฤติเศรษฐกิจ แทนแนวทางเสรีนิยมใหม่ที่พรรคประชาธิปัตย์ยึดถือมาตั้งแต่เข้ารับหน้าทำเป็นรัฐบาลเมื่อปลายปี 2540

ในสถานการณ์ที่รัฐบาลกำลังถูกวิพากษ์วิจารณ์อย่างหนัก และกระแสเศรษฐกิจทางเลือกมีการกล่าวถึงอย่างแพร่หลาย คนจนได้รับผลกระทบทางสังคมมากยิ่งขึ้น ด้วยเหตุนี้ แม้ว่ารัฐบาลประชาธิปัตย์ยังคงดำเนินนโยบายในการแก้ไขปัญหาวิกฤติเศรษฐกิจ โดยมุ่งเน้นการแก้ไขปัญหาภาคการเงิน การธนาคารเป็นหลัก แต่กระนั้นในช่วงก่อนหน้าการเลือกตั้งรัฐบาลได้ประกาศมาตรการที่มีลักษณะแบบประชานิยมสอดคล้องกับกระแสเรียกร้องที่เกิดขึ้นในขณะนั้น อันเป็นเครื่องบ่งชี้ให้เห็นว่า รัฐบาลเองตระหนักถึงผลกระทบที่เกิดขึ้นและความรู้สึกของประชาชนที่ได้รับ

ผลกระทบ แต่ภายใต้ข้อจำกัดของเงื่อนไขที่ถูกกำหนดโดยไอเอ็มเอฟและภาวะเศรษฐกิจที่เกิดขึ้น ทำให้รัฐบาลเชื่อมั่นว่า มาตรการแก้ไขปัญหาที่ได้ดำเนินการนั้นเป็นสิ่งที่ถูกต้อง

อย่างไรก็ตาม ในการประชุมคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 31 ตุลาคม 2543 รัฐบาลได้อนุมัติ มาตรการกระตุ้นเศรษฐกิจที่มีชื่อว่า มาตรการเสริมสร้างความแข็งแกร่งของระบบเศรษฐกิจและ สังคม โดยแบ่งเป็นมาตรการการคลังและมาตรการการเงิน มาตรการการคลัง 6 มาตรการได้แก่ มาตรการขยายระยะเวลาการลดอัตราเงินสมทบกองทุนประกันสังคมสำหรับผู้ประกันตนและ นายจ้าง ซึ่งจะสิ้นสุดปี 2543 เป็นเดือนธันวาคมปี 2545 มาตรการช่วยเหลือเกษตรกร เช่น การ เพิ่มทุนให้กับธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์(ธกส.) เพื่อนำเงินไปปล่อยกู้แก่เกษตรกรในอัตรา ดอกเบี้ยต่ำ มาตรการสนับสนุนโครงการแก้ปัญหาความยากจน(กข.คจ.) สำหรับหมู่บ้าน 10,000 หมู่ บ้านวงเงิน 2,924.8 ล้านบาท เพื่อกระจายรายได้และความเจริญสู่ภูมิภาค เป็นเงินทุน หมุนเวียน สนับสนุนการประกอบอาชีพให้ยั่งยืนโดยไม่คิดดอกเบี้ย มาตรการสนับสนุนเงินทุน หมุนเวียนเพื่อแก้ ปัญหาหนี้สินข้าราชการครู มาตรการปรับปรุงอาคารขาเข้าโดยการลดอาคารขาเข้า สินค้าทุนและวัตถุ ดิบเพิ่มเติมจำนวน 73 รายการ เพื่อให้ผู้ประกอบการมีต้นทุนที่ต่ำลง สามารถแข่งขันในภูมิภาคอาเซียนและตลาดโลกได้ มาตรการออมผ่านกองทุนรวมเพื่อการ เกษียณอายุ โดยผู้มีสิทธิได้รับการลดหย่อนยกเว้นภาษีจากเงินลงทุนในกองทุนนี้ส่วนมาตรการ ทางการเงิน 2 มาตรการได้แก่ มาตรการให้สินเชื่อและค้ำประกันสินเชื่อแก่วิสาหกิจขนาดกลาง และขนาดย่อม จำนวน 52,100 ล้านบาท มาตรการขยายบทบาทศูนย์ให้คำปรึกษาทางการเงินแก่ เอสเอ็มอีและประชาชน(ศงป.) วงเงิน 100 ล้านบาท (เนชั่นสุดสัปดาห์ 6-12 พฤศจิกายน 2543: 22) มาตรการที่ออกมานี้เป็นเครื่องบ่งชี้ว่า ภายใต้ข้อจำกัดของการแก้ไขปัญหาที่ต้องดำเนินไป ตามข้อตกลงที่ทำไว้กับไอเอ็มเอฟ และภาวะเศรษฐกิจที่ทำให้รัฐบาลต้องมุ่งเน้นการแก้ไขปัญหา วิฤติสถาบันการเงินเป็นเบื้องต้น ก่อนที่จะแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจมหภาคอื่น ๆ นั้น รัฐบาลได้ ตระหนักถึงปฏิกิริยาทางสังคมที่เป็นผลจากการแก้ไขปัญหาของรัฐบาล หากยังคงมุ่งเน้นการแก้ไข ปัญหาในรูปแบบเดิมเป็นหลัก อาจส่งผลกระทบต่อคะแนนความนิยมในการเลือกตั้งที่จะมีขึ้น จึง เป็นผลทำให้รัฐบาลต้องตัดสินใจใช้ นโยบายที่มีลักษณะมุ่งใจประชาชนคนทั่วไปให้เห็นว่า รัฐบาล ไม่ได้ทอดทิ้งคนทั่วไป ไม่ได้เป็นรัฐบาลที่ “อุ้มคนรวย ไม่ช่วยคนจน” อย่างที่ถูกกล่าวหา

ความเสื่อมถอยของรัฐบาลชวณก่อนการเลือกตั้ง

ในขณะที่รัฐธรรมนูญฉบับใหม่ ซึ่งประกาศใช้เมื่อเดือน ปี 2540 ซึ่งจะมีผลทำให้ต้องมีกร

จัดการเลือกตั้งภายในปี 2544 รัฐบาลภายใต้การนำของนายกรัฐมนตรีชวน หลีกภัย กำลังเผชิญกับปัญหาความเสื่อมความนิยมอย่างรวดเร็ว

ท่าทีและการแก้ไขปัญหารัฐบาลมีผลอย่างยิ่งที่สร้างความรู้สึกแก่คนส่วนใหญ่ว่า รัฐบาล“คุ้มคนรวย ไม่ช่วยคนจน” ขณะที่รัฐบาลมุ่งเน้นการแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจด้วยการเน้นสถาบันการเงิน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงแรก แต่กลับเมินเฉยต่อข้อเรียกร้องของกลุ่มเคลื่อนไหวภาคประชาชน และดำเนินมาตรการที่แข็งกร้าวตอบโต้ ซึ่งในปี 2543 ซึ่งเป็นปีก่อนหน้าการเลือกตั้งที่จะมีขึ้นนั้น รัฐบาลประชาธิปไตยแก้ไขปัญหาค่าครองชีพของภาคประชาชนที่ส่งผลทำให้ความนิยมของรัฐบาลเสื่อมลงเรื่อย ๆ เช่น 1.ในการประชุมสหประชาชาติว่าด้วยการค้าและการพัฒนาหรือองค์การครั้งที่ 10 ที่กรุงเทพฯ ระหว่างวันที่ 12-19 กุมภาพันธ์ รัฐบาลปิดกั้นไม่ให้องค์กรพัฒนาเอกชนชุมนุมเรียกร้องและวิจารณ์ทิศทางการพัฒนาประเทศที่เห็นว่าผิดพลาดในช่วงที่ผ่านมา 2. วันที่ 14 มีนาคม เจ้าหน้าที่รัฐใช้ความรุนแรงแก้ไขปัญหาค่าครองชีพของสมัชชาลุ่มน้ำมูลเรียกร้องค่าชดเชยจากโครงการก่อสร้างเขื่อนราษีไศล จังหวัดศรีสะเกษ จนนำไปสู่การแจ้งความชาวบ้านชื้อหานุกฤตสถานที่ราชการและทำร้ายเจ้าพนักงาน 3. วันที่ 6-9 พฤษภาคม เครือข่ายประชาชน 38 องค์กร กว่า 5,000 คน ชุมนุมคัดค้านการประชุมสภาผู้ว่าราชการนาการพัฒนาเอเชีย(เอซีพี) ที่ โรงแรมเวสอิน จังหวัดเชียงใหม่ แต่ถูกขัดขวางจากเจ้าหน้าที่ตำรวจจนทำให้นักศึกษาผู้ชุมนุมประท้วงบาดเจ็บไปหลายคน 4. วันที่ 15-28 พฤษภาคม เครือข่ายสมัชชาคนจน 16 กรณี ชุมนุมบริเวณสันเขื่อนปากมูล อ.โขงเจียม จ.อุบลราชธานี เรียกร้องรัฐบาลแก้ไขปัญหาค่าครองชีพ ขณะเดียวกันเข้ายึดสันประตูน้ำเขื่อนปากมูลกดดันให้เปิดประตูเขื่อนปล่อยน้ำในฤดูปลาผสมพันธ์ แต่ถูกขัดขวางจากเจ้าหน้าที่อย่างรุนแรง พร้อมกับแจ้งความดำเนินคดีกับแกนนำสมัชชาคนจน 5. วันที่ 28 พฤษภาคม สมัชชาคนจนที่ปักหลักชุมนุมที่กรุงเทพฯ ประมาณ 400 คน ปีนกำแพงรั้วเข้าไปในทำเนียบรัฐบาล โดยใช้บันไดที่ทำจากไม้ไผ่จนสำเร็จและออกแถลงการณ์ชี้แจงเหตุผลของการปีนครั้งนี้ว่า ต้องการให้สังคมได้รับทราบปัญหาที่แท้จริงของสมัชชาคนจนและต้องการให้รัฐบาลมีความชัดเจนในการแก้ไขปัญหา 6. วันที่ 13-16 กรกฎาคม อธิบดีกรมป่าไม้ นำกำลังเจ้าหน้าที่ อุทยานแห่งชาติภูพานและเจ้าหน้าที่ตำรวจตระเวนชายแดนกว่า 1,000 นาย บุกเข้าทำลายพื้นที่ ทำกินของสมัชชาคนจนกลุ่มป่าไม้กว่า 100 ครอบครัวยุทธยานแห่งชาติภูพาน สกลนคร 7. วันที่ 16-17 กรกฎาคม เครือข่ายสมัชชาคนจน 16 กรณีปัญหาประมาณ 200 คน ปีนประตู รั้วทำเนียบรัฐบาลกดดันให้รัฐบาลนำข้อเสนอ เพื่อแก้ไขปัญหามาตามมติของคณะกรรมการกลางเข้าสู่การพิจารณาของคณะรัฐมนตรี รัฐบาลใช้เจ้าหน้าที่ปราบจลาจลเข้าปราบปรามและสลายการชุมนุมทำให้ชาวบ้านบาดเจ็บเป็นจำนวนมาก และถูกจับกุมกว่า 200 คน

ข้อหาบุกรุกสถานที่ราชการ 8. วันที่ 27 กรกฎาคม ถึง 8 สิงหาคม ผู้ชุมนุมในนามสมัชชาคนจน 545 คน ทั่วประเทศด้วย การอดอาหารหน้าทำเนียบรัฐบาล 19-20 พฤศจิกายน เจ้าหน้าที่การไฟฟ้าฝ่ายผลิตประมาณ 100 คน บุกรุกทำลายและเผาหมู่บ้านแม่ขุนมันยืนบริเวณสันเขื่อนปากมูล ชาวบ้านได้รับบาดเจ็บหลายคน (สยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์, 29 ธันวาคม 2543 - 4 มกราคม 2544: 18-19)

สำหรับเหตุการณ์เมื่อวันที่ 16-17 กรกฎาคม 2540 ที่เจ้าหน้าที่ของรัฐใช้ความรุนแรงในการแก้ไขปัญหาชาวบ้านกลุ่มสมัชชาคนจนได้รับบาดเจ็บและถูกจับกุมนั้น นักวิชาการจำนวน 200 คน จากสถาบันการศึกษาทั่วประเทศได้ยื่น “จดหมายเปิดผนึกถึงสังคมไทย หยุดการละเมิดสิทธิมนุษยชน หยุดเบี่ยงเบนปัญหาความเดือดร้อนของประชาชนเป็นการเมือง” (ไทยโพสต์ 23 กรกฎาคม 2543: 3) ซึ่งไม่เพียงแต่เป็นจดหมายประท้วงถึงรัฐบาลเท่านั้น แต่เนื้อหาيلمุ่งวิพากษ์การดำเนินการแก้ไขปัญหาชาวบ้านของรัฐบาล และการปฏิบัติของเจ้าหน้าที่รัฐต่อคนยากจน เพื่อให้คนทั่วไปในสังคมได้รับรู้ โดยชี้ให้เห็นว่า สาเหตุของความรุนแรงในครั้งนี้เกิดขึ้นจากการที่รัฐบาลภายใต้การนำของนายกรัฐมนตรีนวน หลีกภัย จากพรรคประชาธิปัตย์ และเจ้าหน้าที่รัฐเบี่ยงเบนประเด็นปัญหาความเดือดร้อนของชาวบ้านให้เป็นประเด็นการเมือง โดยไม่ดำเนินการตัดสินใจแก้ไขปัญหาคความเดือดร้อนที่ชาวบ้านกำลังประสบอยู่

29 กรกฎาคม 2543 มีการชุมนุมครั้งใหญ่ที่ท้องสนามหลวงจากแนวร่วมพันธมิตร 3 ฝ่าย ทั้งจากฝ่ายนักธุรกิจ นักวิชาการ และคนจน/ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม เครือข่ายองค์กรประชาธิปไตยและองค์กรพัฒนาเอกชนทั้งหมด 169 องค์กร นำโดยคณะกรรมการรณรงค์เพื่อประชาธิปไตย (ครป.) สมาพันธ์ประชาธิปไตย และสมาพันธ์แรงงานรัฐวิสาหกิจสัมพันธ์ เป้าหมายกดดันรัฐบาลชวนยุบสภาให้มีการเลือกตั้งใหม่ เมื่อเห็นว่าไม่สามารถแก้ไขปัญหาวิกฤติที่เกิดขึ้น (เนชั่นสุดสัปดาห์ 31 กรกฎาคม - 6 สิงหาคม 2543: 16)

ก่อนหน้าการเลือกตั้งไม่นาน เมื่อวันที่ 15-16 ธันวาคม 2543 เครือข่ายองค์กรประชาชนซึ่งประกอบไปด้วย นักวิชาการ องค์กรพัฒนาเอกชน องค์กรชาวบ้าน องค์กรประชาธิปไตย จากทั่วประเทศได้รวมตัวกันครั้งใหญ่เพื่อสังเคราะห์ประสบการณ์ ความเคลื่อนไหวของกลุ่มในด้านต่าง ๆ แล้วประมวลออกมาเป็นเค้าโครงเศรษฐกิจ สังคม การเมืองที่พึงประสงค์ และประกาศเป็น “วาระประชาชน : เพื่อความเป็นไท” เนื้อหาสำคัญวิพากษ์แนวทางแก้ไขปัญหาคความเดือดร้อนของรัฐบาลชวนและแนวทางการพัฒนาตามอุดมการณ์เสรีนิยมใหม่ที่ทำให้ประเทศไทยต้องตกเป็น

“อาณานิคมแบบเบ็ดเสร็จ” แก่ชาติตะวันตก ดังคำกล่าวของเซนต์ จามริก แกนนำสำคัญของงาน ยกตัวอย่างว่า “กฎหมาย 11 ฉบับที่ถูกกองทุนการเงินระหว่างประเทศกดดันให้ทำออกมา เพื่อให้ ความสะดวกในการที่ทุนต่างชาติจะเข้ามาลงทุน กอบโกยกำไรอย่างสะดวกสบาย” (เนชั่นสุด สัปดาห์ 25-31 ธันวาคม 2543: 38-39) องค์กรเหล่านี้เสนอยุทธศาสตร์ทางเลือกแทนที่แนว ทางการพัฒนาตามอุดมการณ์เสรีนิยมใหม่คือ การหวนกลับมาพึ่งพาตนเองบนฐานของทรัพยากร และภูมิปัญญาของท้องถิ่น

แม้กระทั่งนักธุรกิจซึ่งโดยปกติมักจะไม่ได้แสดงความคิดเห็นทางการเมืองอย่างตรงไปตรงมา เนื่องจากเกรงว่าจะได้รับผลกระทบหรือเป็นภัยต่อการดำเนินธุรกิจ แต่นักการธนาคารอย่างบัณฑูร ล่ำขำ ผู้บริหารธนาคารกสิกรไทยวิจารณ์ผลงานการแก้ไขปัญหาลดอด 3 ปีของรัฐบาลชวนไม่ แตกต่างจากการวิพากษ์วิจารณ์ของคนทั้งหลายที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องก่อนหน้านี้ว่า มาตรการ แก้ไขปัญหาเดินตามกรอบคิดของชาติตะวันตก ทั้ง ๆ ที่ปัญหาของไทยแตกต่างจากปัญหาที่เกิด ขึ้นที่อื่น (เนชั่นสุดสัปดาห์ 25 กันยายน - 1 ตุลาคม 2543: 11-12)

บริบทเชิงโครงสร้างทางการเมือง : เงื่อนไขของรัฐธรรมนูญฉบับ ปี พ.ศ. 2540

บริบทเชิงโครงสร้างทางการเมืองจากเงื่อนไขหรือข้อกำหนดที่ปรากฏในรัฐธรรมนูญฉบับ ใหม่ ปี พ.ศ. 2540 มีผลต่อการเลือกตั้งเมื่อวันที่ 6 มกราคม พ.ศ. 2544 ไม่มากนัก บริบทในด้านนี้ เป็นเพียงปัจจัยหรือเงื่อนไขเสริมเท่านั้น ไม่ใช่ปัจจัยชี้ขาด (decisive factor) เหมือนอย่างในกรณี ของบริบทเชิงโครงสร้างทางเศรษฐกิจที่อยู่ในสภาวะวิกฤติตามที่ได้กล่าวมาแล้ว ซึ่งมีผลอย่างยิ่ง ต่อการตัดสินใจเลือกของผู้มีสิทธิเลือกตั้ง

เนื้อหาของรัฐธรรมนูญฉบับนี้ที่มีการเปลี่ยนแปลงกฎ กติกาทางการเมืองแตกต่าง จากรัฐธรรมนูญฉบับก่อน ๆ ที่สำคัญ ๆ ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงระบบการเลือกตั้งทำให้ ส.ส. มีที่มา จาก 2 แหล่งด้วยกัน คือ ระบบเขตเลือกตั้ง จำนวน 400 เขต กำหนดให้แต่ละเขตเลือกตั้งมีจำนวน ส.ส. ได้เพียงคนเดียว เช่นเดียวกับผู้มีสิทธิเลือกตั้งที่มีสิทธิเลือกผู้สมัครได้เพียงคนเดียว (one man one vote) ส่งผลทำให้การแข่งขันเพื่อชนะเลือกตั้งในหมู่ผู้สมัครรุนแรงมากกว่าเมื่อเทียบกับระบบ การแบ่งเขตเลือกตั้งแบบเดิมตามกฎหมายการเลือกตั้งที่มีมาก่อนหน้านี้ที่ทำให้แต่ละเขตเลือกตั้ง มีจำนวนส.ส. ไม่เท่ากัน เช่น บางเขตมี 3 คน บางเขตมี 2 คน เป็นต้น การแบ่งเขตเลือกตั้งแบบเดิม นี้ทำให้การแข่งขันระหว่างตัวบุคคลและระหว่างพรรคไม่รุนแรงมากนัก บ่อยครั้งมีการสมยอมกัน

ระหว่างผู้สมัครต่างพรรคในลักษณะของการช่วยเหลือกัน จับมือกันเป็นพันธมิตรเพื่อไม่ให้การ แข่งขันรุนแรง ซึ่งเกี่ยวข้องกับสัมพันธกับปัจจัยอื่น ๆ เช่น เพื่อจะได้ไม่ต้องใช้เงินทุนในการหาเสียง มากจน เกินไป โดยผู้สมัครที่มีคะแนนความนิยมเหนือกว่าช่วยกันโอบอุ้มผู้สมัครที่มีคะแนนนิยม ต่ำกว่า เข้าสภาด้วยกัน ถึงแม้จะอยู่ต่างพรรคกันก็ตาม ดังปรากฏในรายงานการวิจัยของสมบัติ จันทรวงศ์ (2536)

การเปลี่ยนแปลงกฎหมายเลือกตั้งกำหนดให้เขตเลือกตั้งแต่ละเขตมี ส.ส. ได้เพียงคนเดียว ดังกล่าวทำให้ผู้สมัครมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องเลือกพรรคการเมืองที่มีโอกาสชนะการ เลือกตั้งมากที่สุดในเขตเลือกตั้ง ประเด็นนี้อาจจะเป็นปัจจัยโน้มเอียงที่ดึงดูดตัวผู้สมัครให้สังกัด พรรคการเมืองขนาดใหญ่หรือเป็นพรรคการเมืองที่กำลังมีชื่อเสียง หากพิจารณาจากปริมาณ เงินทุนที่จะใช้ในการรณรงค์หาเสียง หรือการมีหัวหน้าพรรคที่มีชื่อเสียง มีแกนนำพรรคที่มี ศักยภาพทางการเมืองสูงกว่าพรรคการเมืองอื่น ๆ ลักษณะเช่นนี้ก็จะทำให้พรรคการเมืองนี้ กลายเป็นพรรคการเมืองขนาดใหญ่มีความได้เปรียบเหนือพรรคการเมืองขนาดเล็กในสนาม เลือกตั้ง แต่ลักษณะดังกล่าวนี้ ก็เป็นเรื่องปกติทั่วไปของการเลือกตั้งแต่ละครั้งที่มีมาก่อนหน้านี้ อยู่ แล้วที่พรรคการเมืองขนาดใหญ่ มีความได้เปรียบเหนือพรรคการเมืองขนาดเล็ก ทำให้สามารถ สร้างแรงดึงดูดให้บรรดาผู้สมัครทั้งหลาย ซึ่งรวมถึงอดีต ส.ส. สมัยล่าสุดหันมาเข้าสังกัดพรรคด้วย อย่างไรก็ตาม การสังกัดพรรคก็ เป็นเพียงปัจจัยหนึ่งเท่านั้น สำหรับผู้สมัครที่มีฐานคะแนนหรือ ความนิยมส่วนตัวเหนียวแน่นอยู่ แล้ว ชื่อเสียงของพรรคการเมืองเป็นเพียงปัจจัยรองเพราะไม่ว่า จะสังกัดพรรคการเมืองใดก็ได้รับการเลือกตั้งซึ่งเป็นปรากฏการณ์ทางการเมืองที่เกิดขึ้นมาโดย ตลอดในการเลือกตั้งครั้งที่ผ่าน ๆ มา

ด้วยเหตุนี้จึงกล่าวได้ว่า บริบทเชิงโครงสร้างทางการเมืองในเรื่องของเขตเลือกตั้งเขตละ 1 คน จึงไม่ใช่ปัจจัยชี้ขาดที่ส่งผลทำให้พรรคขนาดใหญ่ได้เปรียบเหนือพรรคการเมืองขนาดเล็กจน ส่งผลทำให้ชนะการเลือกตั้ง เพราะทุกพรรคต่างล้วนอยู่ภายใต้บริบทเชิงโครงสร้างดังกล่าวนี้ เช่นเดียวกัน

นอกจากเปลี่ยนแปลงกฎเกณฑ์ในเรื่องระบบเขตเลือกตั้งแล้ว รัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2540 ยังระบุแหล่งที่มาของ ส.ส. อีกทางหนึ่งให้มาจากระบบบัญชีรายชื่อพรรค (party list) จำนวน 100 ที่นั่ง ซึ่งระบบนี้ใช้เขตประเทศเป็นเขตเลือกตั้ง พรรคการเมืองใดที่ได้คะแนนเสียงรวมทั้ง ประเทศต่ำกว่า 5 เปอร์เซ็นต์ของจำนวนผู้ไปใช้สิทธิทั้งหมด พรรคการเมืองนั้นก็จะไม่ได้รับสิทธิใน

การได้รับการจัดสรรที่หนึ่ง เงื่อนไขนี้มีลักษณะโน้มเอียงให้ประโยชน์แก่พรรคการเมืองขนาดใหญ่เหนือพรรคการเมืองขนาดเล็ก ซึ่งผู้ร่างรัฐธรรมนูญเชื่อว่าจะทำให้พรรคการเมืองมีจำนวนน้อยลง และจะทำให้การเมืองไทยพัฒนาไปสู่การจัดตั้งรัฐบาลโดยพรรคเดียวในที่สุด หลังจากประสบปัญหาเสถียรภาพของรัฐบาลมาโดยตลอดจากการมีรัฐบาลแบบสหพรรค (รังสรรค์ ธนะพรพันธุ์, 2543: 433-435)

เงื่อนไขของรัฐธรรมนูญดังกล่าวทำให้เกิดความโน้มเอียงสร้างความได้เปรียบของพรรคการเมืองขนาดใหญ่เหนือพรรคการเมืองขนาดเล็ก สืบเนื่องจากในระบบบัญชีรายชื่อที่กำหนดให้ประเทศเป็นเขตเลือกตั้ง ดังนั้นการรณรงค์หาเสียงเลือกตั้งจะต้องดำเนินการทั่วประเทศเพื่อให้พรรคได้คะแนนเสียงรวมแล้วไม่ต่ำกว่า 5 เปอร์เซ็นต์ของจำนวนผู้ใช้สิทธิเลือกตั้งทั้งหมด ซึ่งจำเป็นต้องใช้เงินทุนในการหาเสียงเลือกตั้งเป็นจำนวนมาก เมื่อเป็นเช่นนี้พรรคขนาดใหญ่จึงมีความได้เปรียบมากกว่าพรรคขนาดเล็ก อย่างไรก็ตาม การเลือกตั้งในระบบบัญชีรายชื่อพรรคก็ถือว่าเป็นเพียงปัจจัยเสริมที่ส่งผลต่อจำนวนที่นั่งของพรรคการเมือง เนื่องจากว่าสัดส่วนของ ส.ส. ในระบบบัญชีรายชื่อมีเพียง 100 คนเท่านั้น ในขณะที่แบบแบ่งเขตเลือกตั้งมีถึง 400 คน

นอกจากนั้น กฎ กติกาใหม่ของรัฐธรรมนูญบางประการให้ประโยชน์เฉพาะพรรคการเมืองปัจจุบันที่มี ส.ส. อยู่ในสภา ก่อนการเลือกตั้งครั้งใหม่ในวันที่ 6 มกราคม พ.ศ. 2544 แต่สำหรับพรรคการเมืองอีกหลายพรรคที่เพิ่งก่อตั้งพรรคขึ้นมา ภายหลังจากการประกาศใช้รัฐธรรมนูญ ฉบับปี พ.ศ. 2540 ซึ่งรวมถึงพรรคไทยรักไทย นับเป็นพรรคการเมืองนอกสภา ไม่ได้รับอานิสงส์จากเงื่อนไขของกฎหมายให้เงินอุดหนุนพรรคการเมืองบางประการ เช่น การได้รับเงินอุดหนุนพรรคการเมืองโดยคิดจากฐานของจำนวน ส.ส. ที่ตนเองมีอยู่ ขณะที่พรรคการเมืองในสภาได้รับเงินอุดหนุนทางการเมืองในส่วนนี้เพื่อนำไปดำเนินกิจกรรมทางการเมือง หรือหาเสียงให้พรรคเป็นที่รู้จักของคนทั่วไปได้

ด้วยเหตุดังกล่าวนี้ ในทัศนะของผู้วิจัยจึงเชื่อว่า การเลือกตั้งเมื่อวันที่ 6 มกราคม พ.ศ. 2544 บริบทเชิงโครงสร้างทางเศรษฐกิจที่สังคมไทยอยู่ในสภาวะวิกฤติเป็นปัจจัยชี้ขาด (decisive factor) ที่ส่งผลต่อการเลือกตั้ง ขณะที่บริบทเชิงโครงสร้างทางการเมืองจากเงื่อนไขของรัฐธรรมนูญ ฉบับใหม่เป็นเพียงปัจจัยเสริมที่ส่งผลไม่มากนัก

สรุปท้ายบท

วิกฤติเศรษฐกิจปี พ.ศ. 2540 ได้ส่งผลกระทบต่ออย่างรุนแรงต่อเศรษฐกิจและสังคมไทยจนรัฐบาลต้องขอรับความช่วยเหลือด้านเงินกู้จากไอเอ็มเอฟ แต่ต้องแลกกับเงื่อนไขในการแก้ไข ปัญหาที่เข้มงวดจากองค์กรแห่งนี้ นำมาซึ่งการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจครั้งใหญ่และก่อผลกระทบต่อทางสังคมอย่างรุนแรง

บริษัทเงินทุนหลักทรัพย์ ซึ่งขยายตัวอย่างรวดเร็วจากผลพวงของการพัฒนาเศรษฐกิจที่เติบโตเป็นอย่างมากก่อนหน้านี้ ถูกรัฐบาลสั่งปิดกิจการเป็นจำนวนมาก เนื่องจากมีหนี้สินที่ไม่ก่อให้เกิดรายได้จำนวนมาก จากการปล่อยสินเชื่อเป็นจำนวนมากแก่ภาคธุรกิจ อสังหาริมทรัพย์ ซึ่งได้รับผลกระทบอย่างรุนแรงไม่ต่างกัน เพราะขาดกำลังซื้อและปริมาณของ อุปทาน (supply) ที่ ล้นเกินความต้องการของตลาด

ธุรกิจการธนาคารที่มีอิทธิพลต่อเศรษฐกิจไทยมาอย่างยาวนาน เนื่องจากไม่เพียงผูกขาด ในธุรกิจการเงินเท่านั้น แต่ยังแผ่ขยายอิทธิพลไปยังธุรกิจอื่น ๆ นอกภาคการเงินโดยใช้ธุรกิจ การเงินที่ตนเองมีอยู่เป็นฐานในการขยายตัว ต้องประสบกับปัญหาอย่างหนักจากหนี้ที่ไม่ ก่อให้เกิดรายได้จำนวนมาก ซึ่งเป็นผลสืบเนื่องจากการปล่อยสินเชื่อที่ไม่รอบคอบรัดกุม ขาด ความโปร่งใสและหลายกรณีมีการทุจริต ผลกระทบจากวิกฤติเศรษฐกิจทำให้ธุรกิจธนาคาร เปลี่ยนแปลงความเป็นเจ้าของจากตระกูลผู้มีอิทธิพลในสังคมไทยไปเป็นของทุนต่างชาติ

ภาคอุตสาหกรรมการผลิตเผชิญกับปัญหาการขาดเงินทุนหมุนเวียนอย่างรุนแรงจน นำไปสู่การปิดกิจการ หลายแห่งถูกเจ้าหนี้ฟ้องล้มละลาย สาเหตุมาจากการไม่สามารถหาแหล่ง เงินกู้มาแก้ไขปัญหาสภาพคล่องได้เนื่องจากภาคการเงินการธนาคารไม่กล้าปล่อยสินเชื่อเพราะ หวั่นเกรงจะเกิดปัญหาหนี้ไม่ก่อให้เกิดรายได้ซ้ำอีก

ผลกระทบของวิกฤติเศรษฐกิจข้างต้นก่อให้เกิดผลกระทบต่อทางสังคมตามมา ปัญหาการว่างงานจำนวนมากจากการปิดกิจการของบริษัทเงินทุนหลักทรัพย์ การเลิกจ้างของธุรกิจ ธนาคารและภาคอุตสาหกรรมผลิตที่ประสบกับภาวะล้มละลาย ต้องทยอยปิดกิจการ ขณะเดียวกัน ผลจากการที่ผู้ปกครองต้องออกจากงานส่งผลต่อเนื่องทำให้มีการลาออกกลางคัน ของนักเรียน

การแก้ไขปัญหของรัฐบาลภายใต้การนำของพรรคประชาธิปัตย์ได้รับการวิพากษ์วิจารณ์อย่างรุนแรงจากคนทุกกลุ่มในสังคมทั้งภาคธุรกิจ นักวิชาการ องค์กรพัฒนาเอกชน ประชาชนทั่วไปและกลุ่มคนจนที่ได้รับผลกระทบที่รุนแรงที่สุด กลุ่มคนเหล่านี้ต่างเห็นไปในทิศทางเดียวกันว่า รัฐบาลมุ่งเน้นการแก้ไขปัญหภาคการเงินการธนาคารเป็นหลัก ตามเงื่อนไขที่ได้ทำไว้กับไอเอ็มเอฟอย่างเคร่งครัด โดยเชื่อว่าเมื่อแก้ไขสำเร็จภาคการเงินการธนาคารจะเป็นตัวช่วยให้ภาคธุรกิจอื่นฟื้นตัวตามมาด้วย ซึ่งเป็นการแก้ไขปัญหภายใต้อุดมการณ์เสรีนิยมใหม่ ที่เป็นแบบอย่างของชาติตะวันตก ซึ่งเป็นการเปิดทางให้ทุนต่างชาติเข้ามามีอิทธิพลเหนือเศรษฐกิจไทย ในขณะที่ละเลยการป้องกันและแก้ไขปัญหผลกระทบที่จะเกิดขึ้นแก่สังคม

ประชาชนทั่วทุกกลุ่มดังกล่าวซึ่งกลายเป็นพันธมิตรด้วยความบังเอิญภายใต้สถานการณ์ที่บีบรัดเสนอทางเลือกใหม่ในการแก้ไขปัญหแก่รัฐบาลในแนวทางที่มีลักษณะชาตินิยมและประชานิยม ซึ่งสวนทางกับอุดมการณ์เสรีนิยมใหม่ที่ผลักดันจากชาติตะวันตกและองค์กรระหว่างประเทศอย่างไอเอ็มเอฟและธนาคารโลก

วิกฤติเศรษฐกิจและแนวทางการแก้ไขปัญหของรัฐบาลชวน หลีกภัย จึงกลายเป็นข้อจำกัดทางการเมืองแก่พรรคประชาธิปัตย์ในการเลือกตั้งที่มีขึ้นในวันที่ 6 มกราคม 2544

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 4

การก่อตัวของพรรคไทยรักไทย

ในบทนี้จะชี้ให้เห็นถึงกำเนิดของพรรคไทยรักไทยภายใต้บริบทเชิงโครงสร้าง (structure) ทางเศรษฐกิจและสังคม ซึ่งได้กล่าวมาแล้วในบทที่ผ่านมาว่า สังคมไทยประสบกับความบอบช้ำอย่างหนักภายหลังจากเกิดวิกฤติทางเศรษฐกิจ ปี 2540 บริบทเชิงโครงสร้างดังกล่าวนี้มีผลต่อการก่อกำเนิดพรรคไทยรักไทย ซึ่งถือเป็นผู้กระทำ (actor) ตามกรอบการวิเคราะห์ที่ได้อธิบายไว้ในบทที่ 1 โดยจะกล่าวถึงสาระสำคัญคือ พรรคไทยรักไทยแยกไม่ออกจากความเป็นตัวตนของ พ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตร หัวหน้าพรรค ทั้งในด้านปรัชญา แนวคิด อุดมการณ์ในการดำเนินการทางการเมืองและพลังอำนาจทางเศรษฐกิจที่มีผลต่อวัฒนธรรมองค์กร การดำเนินกิจกรรมทางการเมืองและการเติบโตของพรรคในเวลาต่อมา โดยมีกลุ่มทุนทางด้านการศึกษาโทรคมนาคมและอุตสาหกรรมชั้นนำของไทยเข้าร่วมเป็นพันธมิตรเสริมความแข็งแกร่งให้กับ พ.ต.ท. ทักษิณ และพรรคไทยรักไทยมากยิ่งขึ้น อันเป็นเครื่องบ่งชี้ให้เห็นว่า พรรคการเมืองที่มีลักษณะเช่นนี้เป็นพรรคการเมืองที่สามารถปรับตัวสนองตอบต่อสภาพแวดล้อมทางการเมืองที่สังคมไทยกำลังเผชิญกับวิกฤติทางเศรษฐกิจได้อย่างรวดเร็วเพื่อความสำเร็จสูงสุดในทางการเมือง

รายละเอียดในบทนี้สอดคล้องกับความเห็นของ Panebianco (1988:50) ที่กล่าวว่า คุณลักษณะของพรรคการเมืองว่าเป็นพรรคการเมืองประเภทใดนั้นขึ้นอยู่กับประวัติความเป็นมาของพรรคว่ามีจุดเริ่มต้นหรือการก่อตั้งพรรคเป็นอย่างไร และขยายตัวในเวลาต่อมาอย่างไร

พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร กับกำเนิดพรรคไทยรักไทย

พรรคไทยรักไทยดำเนินการยื่นจดทะเบียนต่อนายทะเบียนพรรคการเมือง สำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้ง เมื่อวันที่ 14 เดือนกรกฎาคม ปี 2541 ซึ่งนับเป็นพรรคการเมืองแรกที่ตั้งตั้งขึ้นหลังจากมีการประกาศใช้พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการจัดตั้งพรรคการเมืองเพื่อส่งผู้สมัครลงสมัครรับเลือกตั้งที่จะมีขึ้นเป็นครั้งแรกภายหลังจากประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับใหม่เช่นเดียวกัน โดยมี พ.ต.ท. ทักษิณ นักธุรกิจผู้ประสบความสำเร็จในทางธุรกิจจนติดอันดับมหาเศรษฐีจากการจัดอันดับของนิตยสารระดับโลก เช่น Forbes หรือ Fortune ดำรงตำแหน่งหัวหน้าพรรคการเมืองใหม่นี้

พรรคไทยรักไทยก่อตั้งขึ้นในบรรยากาศที่สังคมไทยกำลังเผชิญกับวิกฤติเศรษฐกิจ เกิดความคิดเห็นต่อทิศทางการพัฒนาที่แตกต่างกันออกไป 2 แนวทางด้วยกันระหว่างการเมืองเน้นตัวเลขการเติบโตทางเศรษฐกิจ การพัฒนาอุตสาหกรรม ซึ่งเป็นทิศทางที่สังคมไทยยึดถือมาอย่างยาวนานกับทิศทางการพัฒนาที่เป็นทางเลือกใหม่ด้วยการหันมาเน้นการพึ่งตนเอง คำนี้ถึงภูมิปัญญาของท้องถิ่นเป็นเศรษฐกิจแบบพอเพียง ดังนั้นจึงนับได้ว่า การก่อตั้งพรรคไทยรักไทยภายใต้บริบทเชิงโครงสร้างที่เป็นเช่นนี้นับเป็นการทบทวนสถานการณ์วิกฤติแปรเป็นโอกาสในทางการเมือง ดังปรากฏในเจตนารมณ์ของการก่อตั้งพรรคที่ว่า “พรรคไทยรักไทยสถาปนาขึ้นเพื่อเป็นทางเลือกให้ กับพี่น้องประชาชนชาวไทยผ่านพ้นวิกฤติทางเศรษฐกิจในครั้งนี้” (เอกสารประชาสัมพันธ์พรรคและเว็บไซต์ของพรรค <http://www.thairakthai.or.th>) ในขณะเดียวกันบรรยากาศทางการเมืองมี การประกาศใช้ รัฐธรรมนูญฉบับปี 2540 ซึ่งมีความแตกต่างจากรัฐธรรมนูญฉบับก่อน ๆ เป็นอย่างยิ่ง จนเกิดความคาดหวังว่าจะนำมาสู่การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองครั้งสำคัญของสังคมไทยจากรัฐธรรมนูญฉบับปฏิรูปและรัฐธรรมนูญฉบับประชาชนนี้

การจัดตั้งพรรคไทยรักไทยนับเป็นความคิดริเริ่มและความต้องการของ พ.ต.ท. ทักษิณ ที่ประสงค์จะหวนกลับเข้าไปมีบทบาททางการเมืองอีกครั้ง หลังจากไม่ประสบความสำเร็จทางการเมืองในช่วงเวลาที่ผ่านมามีการสกัดพรรคพลังธรรม โดยเฉพาะความปรารถนาที่จะดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ดังนั้นด้วยเงื่อนไขของบริบทเชิงโครงสร้างทางเศรษฐกิจและการเมืองที่ เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมก่อนหน้านี้จึงคิดว่าการตั้งพรรคการเมืองใหม่น่าจะเป็นปัจจัยที่เอื้ออำนวยต่อความสำเร็จในทางการเมือง จึงมีการระดมความคิดเห็นแลกเปลี่ยนกับกลุ่มปัญญาชน โดยเฉพาะคณะทำงานที่เคยร่วมงานเมื่อครั้งสกัดพรรคพลังธรรม ดังคำกล่าวของพรหมินทร์ เลิศสุริย์เดช (2546: 118) คณะทำงานผู้ร่วมก่อตั้งพรรคกล่าวไว้ว่า

“จำได้ว่าตอนที่ตั้งพรรคไทยรักไทยคือ การรวมพลตั้งแต่อดีตหัวหน้าพรรคพลังธรรมที่คนอื่นเคยตั้งไว้และไม่ได้ตั้งใจ อยากเริ่มต้นใหม่....การตั้งพรรคการเมืองเพื่อที่จะได้รับการเลือกตั้งให้ได้เป็นรัฐบาล ณ วันนั้น ผมมองท่านเป็นหัวหน้าพรรคที่ต้องได้เป็นนายกรัฐมนตรีแน่นอน ประเทศไทยต้องการบุคคลที่มีศักยภาพแบบนี้จึงจะพาประเทศชาติรอด”

ทั้งนี้ หากพิจารณาจากอดีตที่ผ่านมาเมื่อครั้งที่ พ.ต.ท.ทักษิณ เข้าสู่เวทีการเมืองครั้งแรกในสังกัดพรรคพลังธรรม กล่าวได้ว่าเขานำวิถีคิดทางธุรกิจมาใช้ในทางการเมืองด้วยการประเมินทางเลือก คำนี้ถึงผลประโยชน์สูงสุดที่จะได้รับหลังจากการประเมินทางเลือกต่าง ๆ แล้ว กล่าวคือ

การที่เขาเข้าร่วมกับพรรคพลังธรรมและยอมรับเป็นหัวหน้าพรรคแทนพลตรีจำลอง ศรีเมือง ในระยะเวลาไม่นานหลังจากเข้าร่วมกับพรรคการเมืองนี้ เนื่องจากพรรคพลังธรรมเป็นพรรคการเมืองที่สามารถสร้างความโดดเด่น แตกต่างจากพรรคการเมืองอื่น ๆ ในขณะนั้น ภายใต้บริบทเชิงโครงสร้างทางการเมืองที่พรรคการเมืองต่าง ๆ มีมลทินในด้านทุจริต คอร์รัปชัน พรรคการเมืองและนักการเมืองถูกข้อครหาว่ามาทำธุรกิจการเมืองแทนการทำหน้าที่เพื่อผลประโยชน์ของส่วนรวม ในขณะที่พรรคพลังธรรมกำหนดจุดยืนของพรรคที่เน้นความเป็นพรรคการเมืองที่มีคุณธรรม ตามคำขวัญของพรรคที่ว่า “คุณธรรมนำการเมือง” ได้รับการกล่าวขานว่าเป็นพรรคการเมืองที่เป็น “น้ำดี” อาสาเข้ามาได้ “น้ำเสีย” หรือการเมืองที่สกปรกเปรอะเปื้อนไปด้วยการคอร์รัปชัน โดยอาศัยบุคลิกภาพอันโดดเด่นของพลตรีจำลอง หัวหน้าพรรคคนแรกที่มีภาพของความซื่อสัตย์ มัธยัสถ์ ดำรงชีวิตด้วยความสมถะ

อย่างไรก็ตาม พรรคพลังธรรมภายใต้การนำของหัวหน้าพรรคที่ชื่อ พ.ต.ท. ทักษิณ ก็ไม่สามารถขยายการเติบโตไปได้ และในท้ายที่สุดเมื่อหัวหน้าพรรคประกาศไม่ลงสมัครเลือกตั้งในการเลือกตั้งเมื่อวันที่ 17 พฤศจิกายน 2539 ปรากฏว่าพรรคพลังธรรมพ่ายแพ้การเลือกตั้งอย่างยับเยินเมื่อมีผู้สมัครเพียงคนเดียวคือ สูดาร์ตัน เกยุราพันธ์ ได้รับการเลือกตั้ง พ.ต.ท. ทักษิณ จึงประกาศลาออกจากพรรคการเมืองนี้ในวันเดียวกันนั้น (วัฏจักร, 19 พ.ย.2539: 6)

ดังนั้น การจัดตั้งพรรคการเมืองที่เป็นของตัวเองนี้จึงสะท้อนถึงวิถีคิดของ พ.ต.ท. ทักษิณ ที่ได้รับบทเรียนจากการเข้าดำรงตำแหน่งหัวหน้าพรรคพลังธรรมที่ตนเองไม่ได้มีส่วนร่วมใด ๆ ในการก่อตั้ง ทำให้ความประสงค์ที่จะใช้ภาวะผู้นำในฐานะหัวหน้าพรรคกำหนดแนวทางการทำงานหรือกลยุทธ์ทางการเมืองไม่อาจกระทำได้ตามที่ใจปรารถนา ซึ่ง พ.ต.ท. ทักษิณ ได้กล่าวถึงเรื่องนี้หลายครั้งเช่น

“จากการได้เคยเป็นหัวหน้าพรรคพลังธรรมมา ได้เสนอทริเจนว่าการเข้าไปทำงานในพรรคอื่นไม่ใช่เรื่องง่าย เพราะแต่ละพรรคล้วนมีอุดมการณ์ ปรัชญา กระบวนการทำงานซึ่งวางไว้มาตั้งแต่เริ่มก่อตั้ง และสิ่งเหล่านี้ หากไม่สอดคล้องกับตัวเราก็เท่ากับบีบให้เราอยู่ในกรอบที่ถูกวางไว้แล้ว” (รุจน์ มัณฑิรา, 2544: 116)

หรือในรายการ Nation's News Talk ของสถานีโทรทัศน์ช่อง 9 อสมท.ที่มีสุทธิชัย หยุ่น ดำเนินรายการเขาก็ให้สัมภาษณ์ในทำนองเดียวกันนี้ว่า

“ ผมยอมรับว่ามีหลายสิ่งหลายอย่างที่เรายากจะให้เป็นอย่างที่เราอยากเห็น และมันก็ไม่
 ใช่ง่ายที่จะทำได้เพราะองค์การที่ตั้งมากก็มีโครงสร้างของตัวเอง เมื่อมีโครงสร้างของตัวเอง
 เรายากเปลี่ยนโครงสร้างตรงนั้นไม่ย่ำต้องใช้เวลา เหมือนกับว่าเราจะตั้งองค์กรอะไรขึ้น
 มาปรัชญาของผู้ก่อตั้งเป็นเรื่องสำคัญ
 ... มันเป็นกรอบที่เขามีอยู่แล้ว แล้วผมเดินไม่ถนัด ไม่ใช่ว่าไม่ดี ผมกล้ายืนยันว่า
 พรรคพลังธรรมเป็นพรรคที่ดีพรรคหนึ่ง แต่กรอบที่เดินไว้กับกรอบของผมมันไม่ใช่ตัวผม”
 (วีรพล จ้อยทองมูลและคณะ, 2544: 169, 176)

คำกล่าวนี้บ่งชี้ให้เห็นถึงความรู้สึกของ พ.ต.ท. ทักษิณ ว่าการเป็นหัวหน้าพรรคพลังธรรม
 หลังจากทีตนเองเป็นสมาชิกพรรคได้ไม่นาน และไม่ใช่ผู้ร่วมก่อตั้งพรรคก็เปรียบเสมือนการหยิบยืม
 จมูกคนอื่นหายใจ ยิ่งการตัดสินใจเป็นหัวหน้าพรรคเกิดขึ้นอย่างกะทันหัน เมื่อพลตรีจำลอง มา
 ขอร้อง เนื่องจากต้องการไปสมัครชิงตำแหน่งผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานคร พ.ต.ท. ทักษิณจึง
 ตัดสินใจรับตำแหน่งหัวหน้าพรรคก่อนหน้าการเลือกตั้งเมื่อวันที่ 2 กรกฎาคม 2538 เพียง 6 วัน
 เท่านั้น ก็ยิ่งทำให้ประสบความสำเร็จยากในการกำหนดทิศทางของพรรคให้เป็นไปตามความต้องการ
 ของตนเอง (สุรภิกษา หน้า, 2544: 22)

ดังนั้น หากต้องการพรรคการเมืองที่สอดคล้องกับความคิด ความต้องการของตนเองหน
 ทางเดียวที่จะทำได้ก็คือ สร้างพรรคการเมืองขึ้นมาใหม่ด้วยตนเอง ภายใต้บริบทเชิงโครงสร้างทาง
 เศรษฐกิจและการเมืองที่เกิดขึ้นในช่วงปี 2540 ประกอบกับวิถีคิด อุดมการณ์ในการทำงานของ
 พ.ต.ท. ทักษิณ จึงก่อรูปก่อร่างพรรคการเมืองใหม่ที่ชื่อว่า พรรคไทยรักไทย ขึ้นในเวทีการเมืองไทย

การเข้าร่วมกับพรรคพลังธรรมและดำรงตำแหน่งหัวหน้าพรรค และลาออกในเวลาต่อมา
 ทำให้ พ.ต.ท. ทักษิณ ถูกวิพากษ์วิจารณ์อย่างรุนแรงว่าเป็นพวกเรียนลัดทางการเมือง (เนชั่นสุด
 สัปดาห์, 16-22 กรกฎาคม 2541: 8) ต้องการเติบโตทางการเมืองอย่างรวดเร็ว ไม่อดทน รอคอย
 การพัฒนาอย่างค่อยเป็นค่อยไป ยามเมื่อมีปัญหาไม่สามารถแก้ไขได้ก็ประกาศยุติบทาทาง
 การเมืองกลางคัน ดังกรณีการลาออกจากตำแหน่งหัวหน้าพรรคจนส่งผลกระทบต่อพรรคพลัง
 ธรรมฝ่ายแพ้การเลือกตั้ง ได้รับการเลือกตั้งทั่วประเทศเพียงคนเดียวเท่านั้น พฤติกรรมทาง
 การเมืองเช่นนี้อาจเกี่ยวพันกับวิถีคิดของ พ.ต.ท.ทักษิณ ที่เขาเคยชินในการดำเนินธุรกิจ ซึ่งเขา
 มักจะเลิกล้มในธุรกิจใดก็ตามเมื่อเห็นว่าธุรกิจนั้นไม่มีอนาคต ไม่สามารถจะดำเนินการเพื่อให้

ได้ผลกำไรอีกต่อไป แล้วหันไปหาธุรกิจอื่นที่คาดว่าจะสามารถสร้างผลกำไรได้มากกว่า ดังคำกล่าวของเขาที่ว่า

“ผมเป็นคนไม่ทนต่อผู้ในสงครามที่รู้ว่าจะมีจุดจบอยู่ที่ความพ่ายแพ้ เห็นอยู่แล้วว่าจะอย่างไร ก็สูญเสีย หรือไม่ fighting a losing war เช่น เพียงหนึ่งเดือนเมื่อผมเห็นว่าร้านผ้าไหม พ. ชินวัตร ไปไม่ไหวผมจะไม่ fighting a losing war ต่อไป” (วัลยา, 2544: 98, 109)

นอกจากกิจการร้านผ้าไหม พ. ชินวัตร จะเป็นหนึ่งในตัวอย่างของธุรกิจที่ล้มเลิกหลังจากพิจารณาแล้วว่าไม่มีอนาคต ยังมีธุรกิจอีกหลายอย่างที่ผู้นำพรรคไทยรักไทยตัดสินใจยุติเพราะมองไม่เห็นผลกำไร โดยเฉพาะผลกำไรในระยะเวลานับรวดเร็ว

“เช่นเดียวกับวิกฤติครั้งก่อน ผมไม่รอให้ความหายนะมาเยือนง่าย ๆ ผมเร่งตัดสินใจคิดคำนวณและพบว่าธุรกิจคอมพิวเตอร์นี้ วันข้างหน้าการแข่งขันจะยิ่งสูงขึ้น บุคลากรก็ยิ่งแพงขึ้นเพราะมีความต้องการมากขึ้น ฉะนั้นวันนี้ขนาดการแข่งขันต่ำ บุคลากรยังไม่แพงถึงเราทำกำไรได้ปีละประมาณ 10 ล้านบาท ซึ่งถือว่าสูงมาก เราก็ไม่มีวันลบหนี้ 200 ล้านบาทหมดหรอก ผมตัดสินใจฉับทันทีแก้ปัญหาตามสไตล์ของผมคือ มองหาสิ่งใหม่ที่ใหญ่กว่ามาทำความเข้าใจสะอาดขยะกองเก่า” (วัลยา, 2544: 114)

วิถีคิดทางธุรกิจดังกล่าวส่งผลต่อวิถีคิดในทางการเมืองเมื่อมองไม่เห็นอนาคตทางการเมืองของตนเองภายใต้การเป็นผู้นำพรรคการเมืองที่รับช่วงต่อจากคนอื่น ไม่ได้มีส่วนในการก่อตั้งพรรคมาตั้งแต่แรกเริ่มจึงนำไปสู่การตัดสินใจลาออกจากการเป็นผู้นำพรรคหลังจากเข้ารับตำแหน่งได้ไม่นาน

“ตามสไตล์การทำงานที่ ‘ไม่ทนสู้ในสงครามที่รู้ว่าจุดจบคือ ความพ่ายแพ้’ หรือไม่ fighting a losing war ผมยอมไม่เสียเวลากับการแก้ปัญหาที่รู้อยู่แล้วว่าไม่มีทางสำเร็จ ถ้าผมเป็นหัวหน้าพรรคพลังธรรมแต่ไม่สามารถแก้ไขหรือปรับอะไรได้ ผมก็ไม่ควรทำงานในพรรคพลังธรรมต่อ” (วัลยา, 2544: 211)

บทเรียนจากการไม่ประสบความสำเร็จอย่างที่ตั้งใจไว้ในฐานะของการเป็นผู้นำพรรคพลังธรรม โดยเฉพาะในด้านการผลักดันนโยบายต่าง ๆ ในรัฐบาลผสม เช่น นโยบายการแก้ไขปัญหาการจลาจลที่เกิดความขัดแย้งกับพรรคประชาชนไทย จนต้องมีการยุติปัญหาโดยให้พรรคพลังธรรม

ดูแลการจราจรในเขตพื้นที่ชั้นใน พรรคประชากรไทยดูแลในเขตพื้นที่ชั้นนอกของกรุงเทพฯ น่าจะเป็นปัจจัยที่สำคัญประการหนึ่งที่ทำให้ พ.ต.ท. ทักษิณ ต้องการสร้างพรรคให้เติบโตเป็นพรรคการเมืองขนาดใหญ่ในระยะเวลาอันสั้น และทำให้ระบบพรรคการเมืองเป็นแบบ 2 พรรค (two party system) หรือถึงขั้นทำให้เป็นระบบพรรคเด่นพรรคเดียว (one dominant party system) การสร้างพรรคใหม่ขึ้นมาด้วยตนเองจึงน่าจะเป็นทางออกที่ดีกว่า

ดังนั้น หลังจากลาออกจากพรรคพลังธรรม และพ้นจากตำแหน่งรองนายกรัฐมนตรี ซึ่งดำรงตำแหน่งในช่วงสั้น ๆ สมัยรัฐบาลพลเอกชวลิต ซึ่งประกาศลาออกจากตำแหน่งหลังจากเกิดวิกฤติทางเศรษฐกิจในปี 2540 ทำให้ พ.ต.ท. ทักษิณ ทบทวนแนวทางการทำงานทางการเมืองที่ตนเองดำเนินมาในอดีต และคิดจัดตั้งพรรคการเมืองใหม่ด้วยตนเองไม่ใช่ว่าจะไปดำรงตำแหน่งหัวหน้าพรรคที่ตนเองไม่ได้มีส่วนร่วมในกระบวนการจัดตั้งแต่อย่างใดอย่างกรณีของพรรคพลังธรรม หลังจากได้พูดคุยกับบุคคลหลากหลายอาชีพทั่วทั้งประเทศ ซึ่งทำให้ได้รับทราบข้อมูลและปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นและรับรู้ความต้องการของผู้คนต่าง ๆ ทั่วประเทศ (วัลยา, 2544: 220-224) จนนำมาซึ่งการกำหนดกลยุทธ์และทิศทางในการสร้างพรรคไทยรักไทย เพื่อสนองตอบความต้องการของประชาชนแตกต่างกับคะแนนความนิยมที่พรรคจะได้รับในการเลือกตั้ง

กรณีนี้หากพิจารณาตามกรอบแนวคิดหรือทฤษฎีประชานิยม สำหรับนักการเมืองแบบประชานิยม หรือนักการเมืองที่มุ่งเน้นใช้กลยุทธ์ทางการเมืองแบบประชานิยมในการสร้างความสำเร็จทางการเมือง การสร้างพรรคการเมืองใหม่ขึ้นมาจึงง่ายดายกว่าการตั้งไปเริ่มต้นอนาคตทางการเมืองกับพรรคการเมืองเดิมที่มีอยู่แล้ว กล่าวอีกในแง่หนึ่งก็คือ การไต่เต้าหรือเติบโตภายใต้ พรรคการเมืองอื่น ซึ่งมีการสร้างวัฒนธรรมองค์กรให้เกิดขึ้นมาแล้วอย่างพรรคพลังธรรมจะประสบกับปัญหาและอุปสรรค เมื่อต้องการเปลี่ยนแปลงหรือปรับตัวพรรคให้เข้ากับสถานการณ์ที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วตามความต้องการของตนเอง ขณะที่พรรคการเมืองใหม่ยังปราศจากวัฒนธรรมองค์กร พรรคการเมืองที่ผู้นำเพียงคนเดียวหรือไม่ก็คนเป็นผู้ริเริ่มก่อตั้ง ผู้นำดังกล่าวจึงมีอิทธิพลและบทบาทในการสร้างวัฒนธรรมองค์กรขึ้นมาใหม่ สนองตอบความต้องการของตนเองที่ต้องการเห็นปรัชญา อุดมการณ์ ทิศทาง นโยบายพรรคเป็นไปตามความคิดความต้องการ ด้วยเหตุนี้นักการเมืองแบบประชานิยม จึงเลือกที่จะสร้างพรรคการเมืองใหม่มากกว่าเลือกเติบโตภายใต้พรรคการเมืองเดิมที่มีอยู่แล้ว กรณีของพรรคไทยรักไทยจึงสะท้อนถึงการสร้างวัฒนธรรมองค์กรใหม่ตามความคิดความต้องการของ พ.ต.ท. ทักษิณ

วัฒนธรรมองค์กรเป็นองค์ประกอบที่จำเป็นประการหนึ่งต่อการบรรลุวัตถุประสงค์ที่ได้วางเอาไว้ และสามารถดำเนินงานได้อย่างมีประสิทธิภาพและมีประสิทธิผล ในกรณีของพรรคไทยรักไทยเมื่อแรกเริ่มตั้งพรรคได้วางเจตนารมณ์ว่าบุคลากรส่วนใหญ่ โดยเฉพาะบุคคลที่จะลงสมัครรับเลือกตั้งจะเป็นคนใหม่ที่ไม่ใช่อดีตนักการเมือง แต่กลับปรากฏว่ามีอดีต ส.ส.จำนวนมาก เข้ามาร่วมกับพรรคไทยรักไทย บุคคลเหล่านี้ผ่านประสบการณ์และถูกหล่อหลอมจากวัฒนธรรมองค์กรพรรคการเมืองอื่น ๆ มาก่อน แต่การมาร่วมกับพรรคไทยรักไทยซึ่งเป็นพรรคการเมืองใหม่ที่ไม่เคยมี วัฒนธรรมองค์กรใด ๆ มาก่อน จึงเป็นการมารับวัฒนธรรมองค์กรใหม่ เป็นวัฒนธรรมองค์กรที่ถูกสร้างขึ้นมาจากอำนาจและอิทธิพลของผู้นำพรรคโดยเฉพาะ พ.ต.ท. ทักษิณ ซึ่งเรื่องนี้ ปุระชัย เปี่ยมสมบูรณ์ อดีตเลขาธิการพรรคกล่าวไว้ว่า “หัวหน้าพรรคบอกว่าไทยรักไทยก็เหมือนสหรัฐอเมริกาที่รวบรวมคนหลากหลายเข้าไว้ด้วยกัน จุดสำคัญของสหรัฐอเมริกาก็คือ เป็นบ้านหลอมสร้างวัฒนธรรมอเมริกัน เพราะความหลากหลายทำให้เขาเติบโต ขอเพียงแต่มีวัฒนธรรมกลางที่เหมือนกัน” (มติชนสุดสัปดาห์, 11 ธันวาคม 2543: 18) เช่นเดียวกับ พ.ต.ท. ทักษิณ ที่เชื่อว่าภายใต้องค์กรใหม่ วัฒนธรรมองค์กรที่เกิดขึ้นใหม่จะสามารถละลายพฤติกรรมของบุคคล ที่ซึมซับรับเอาวัฒนธรรมองค์กรจากที่อื่นมาได้ภายใต้การนำของผู้นำองค์กร ดังนั้น การรับเอาอดีต ส.ส. จากพรรคการเมืองอื่น ๆ จึงไม่ใช่สิ่งที่เป็นปัญหาต่อองค์กรใหม่แต่อย่างใด ดังคำกล่าวของเขาคือว่า

“วัฒนธรรมองค์กรต้องส่งผ่านโดยผู้นำ เพราะฉะนั้นถ้าวัฒนธรรมองค์กรถูกวางไว้ตั้งแต่ต้น ถ้าวางไว้ดีพรรคก็จะไปในทางที่ดี” (HI-CLASS, ธ.ค. 2541: 35)

จากที่ได้กล่าวมาตั้งแต่เริ่มต้น เราจะพบว่ากำเนิดของพรรคไทยรักไทยมีที่มาจากความต้องการและการริเริ่มของ พ.ต.ท. ทักษิณ อิทธิพลของเขามีผลต่อทิศทางและพัฒนาการของพรรคการเมืองใหม่เป็นอย่างยิ่ง ซึ่งจะได้กล่าวในรายละเอียดต่อไป

เศรษฐกิจการเมืองไทยกับการสะสมอำนาจทางเศรษฐกิจของ พ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตร

พ.ต.ท. ทักษิณ ก้าวเข้าสู่วงการธุรกิจภายใต้บริบทวัฒนธรรมทางเศรษฐกิจการเมืองไทยที่มีความจำเป็นต้องสร้างความสัมพันธ์กับผู้ที่มีอำนาจในวงการเมืองและระบบราชการเพื่อแลกกับโอกาสและผลประโยชน์ทางธุรกิจที่จะได้รับ โดยเฉพาะธุรกิจสัมปทาน ซึ่งนอกจากเกี่ยวพันกับ

ผลประโยชน์ที่รัฐจะได้รับเป็นการตอบแทนแล้ว ยังเกี่ยวข้องกับผู้มีอำนาจทางการเมือง ซึ่งเป็นผู้มีส่วนสำคัญในการตัดสินใจว่าใครจะเป็นผู้ได้รับการพิจารณาให้เป็นผู้ดำเนินการในธุรกิจดังกล่าว

ภายใต้โครงสร้างวัฒนธรรมทางเศรษฐกิจการเมืองที่เวลานั้น พ.ต.ท. ทักษิณ ก็ไม่อาจหลีกเลี่ยงได้พ้น เขาสังสมความมั่งคั่งในทางเศรษฐกิจจนสามารถเขยิบฐานะเข้าสู่อำนาจทางการเมืองด้วยวิธีการที่ไม่แตกต่างจากนักธุรกิจไทยโดยทั่วไปที่ประสบความสำเร็จด้วยการใช้ความสัมพันธ์ส่วนตัวกับผู้มีอำนาจทางการเมืองและวงราชการในแต่ละยุคสมัยเพื่อแลกกับโอกาสและผลประโยชน์ทางธุรกิจที่จะได้รับ เขาเคยให้สัมภาษณ์หนังสือพิมพ์ประชาชาติธุรกิจว่า “การเมืองกับธุรกิจแยกกันไม่ได้ เราต้องยอมรับความเป็นจริง การเมืองนั้นเหมือนดวงอาทิตย์ ธุรกิจนั้นเหมือนกับโลก ถ้าเข้าไปใกล้มันจะร้อน ถ้าออกมาไกลมันจะหนาว” (สรกถ อุดุลยานนท์, 2538: 89) ด้วยเหตุนี้การดำเนินธุรกิจของเขาจึงเกี่ยวพันกับการสร้างความสัมพันธ์ตลอดมาทั้งการสร้างความสัมพันธ์กับนักการเมืองและข้าราชการที่มีอำนาจสูงสุดในการตัดสินใจในองค์กร แม้ว่าเขาปฏิเสธเรื่องการให้สายสัมพันธ์ส่วนตัวโดยตรงในการทำธุรกิจ ด้วยการอ้างว่าความสำเร็จทางธุรกิจเป็นผลมาจากประสบการณ์ที่เคยอยู่ในระบบราชการทำให้เข้าใจกฎระเบียบของทางราชการ จึงเป็นการง่ายในการดำเนินธุรกิจก็ตาม (สรกถ อุดุลยานนท์, 2538: 34; วัลยา, 2544: 112) เพราะปรากฏในภายหลังว่าบุคคลที่มีส่วนสำคัญในการพิจารณาอนุมัติ และทำให้บริษัทของเขาสามารถดำเนินธุรกิจสัมปทานได้เช่น โทรศัพท์มือถือ เมื่อเกษียณอายุราชการแล้วบุคคลเหล่านี้ได้เข้าทำงานในตำแหน่งบริหารของบริษัทในเครือชินวัตร เช่น ไพบุญย์ ติมปพยอม อดีตผู้อำนวยการองค์การโทรศัพท์ ปัจจุบันเป็นประธานกรรมการบริหารกลุ่มชินวัตร บุญคดี ปลั่งศิริ อดีตผู้อำนวยการกองโทรศัพท์ระหว่างประเทศ เป็นกรรมการผู้อำนวยการกลุ่มชินวัตร เป็นต้น (รุจน์ มัณฑิรา, 2544: 86)

พ.ต.ท. ทักษิณ เริ่มต้นเข้าไปเกี่ยวข้องกับอำนาจทางการเมืองหลังจากจบจากโรงเรียนนายร้อยตำรวจสามพรานได้ไม่นานด้วยการไปเป็นนายตำรวจติดตามของปรีดา พัฒนถาบุตร รัฐมนตรีประจำสำนักนายกรัฐมนตรี ในรัฐบาล ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ จากการชักนำของบิดาคือ เลิศ ชินวัตร ซึ่งเป็น ส.ส.จังหวัดเชียงใหม่ นอกจากนั้นสุรพันธ์ ชินวัตร ผู้มีศักดิ์เป็นอัยการดำรงตำแหน่ง ส.ส. เชียงใหม่ในเวลาต่อมาหลังจากบิดาของเขาว่างมือทางการเมือง (วีรพล จ้อยทองมูลและคณะ, 2544: 32-33) จึงถือได้ว่า พ.ต.ท. ทักษิณ เข้าไปคลุกคลีและมีความคุ้นเคยกับวงการเมืองมาอย่างยาวนาน กลายเป็นข้อได้เปรียบที่ทำให้เขามีความคุ้นเคยกับบรรดานักการเมืองทำให้เขาสามารถสานต่อความสัมพันธ์ในช่วงเวลาต่อมาเมื่อเข้าสู่วงการธุรกิจ

หลังจากการรับตำแหน่งนายตำรวจติดตามประจำตัวรัฐมนตรีประจำสำนักนายกรัฐมนตรี พ.ต.ท. ทักษิณ เข้าดำรงตำแหน่งรองผู้อำนวยการศูนย์ประมวลข่าวสาร กรมตำรวจ ซึ่งในเวลาต่อมากลายเป็นช่องทางสำคัญในการเริ่มต้นทำธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับเทคโนโลยีสมัยใหม่ ด้วยการจัดตั้งห้างหุ้นส่วนจำกัดไอ ซี เอส ไอ เมื่อปี 2525 เพื่อทำธุรกิจให้เช่าเครื่องคอมพิวเตอร์แก่กรมตำรวจ (สรกมล อดุลยานนท์, 2538: 33; ธวัชชัย พีชผล, 2545: 15; วัลยา, 2544: 111-112) ในช่วงเวลานั้นการดำเนินธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับเทคโนโลยีนับว่าเป็นธุรกิจสมัยใหม่ในสังคมไทย ในสภาวะที่ เศรษฐกิจไทยมีการเจริญเติบโตอย่างรวดเร็วภายใต้ระบอบการเมืองที่มีเสถียรภาพสูง จากการบริหารประเทศของพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ นายกรัฐมนตรี สังคมจึงมีความต้องการเทคโนโลยีที่ทันสมัยเพิ่มมากขึ้นเพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลง แต่กระนั้น แม้ว่าการทำธุรกิจนี้กับกรมตำรวจเป็นสิ่งที่ดำเนินไปตามครรลองปกติของการทำธุรกิจ แต่ไม่อาจปฏิเสธได้ว่าการที่เคยรับราชการตำรวจ และเคยดำรงตำแหน่งรองผู้อำนวยการศูนย์ประมวลข่าวสาร กรมตำรวจ เป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อการเริ่มต้นทำธุรกิจที่มีความเกี่ยวข้องกับหน่วยงานของรัฐและการเมืองอย่างธุรกิจสัมปทานในช่วงเวลาต่อมา

ดังนั้น ถึงแม้ว่า พ.ต.ท.ทักษิณ ดำเนินธุรกิจทางด้านสื่อสารโทรคมนาคมที่ถูกเรียกขานว่าเป็นธุรกิจในโลกยุคคลื่นลูกที่สามซึ่งมีผลตอบแทนทางธุรกิจสูงเมื่อเทียบกับการลงทุนในธุรกิจคลื่นลูกที่หนึ่งและสองในช่วงที่ผ่านมาอย่างธุรกิจการเงิน การธนาคารและอุตสาหกรรมการผลิต การก่อสร้าง แต่เขายังคงใช้วิธีการสร้างความเติบโตทางธุรกิจในรูปแบบเดิมที่ไม่แตกต่างจากภาคธุรกิจดังกล่าว ด้วยการใช้ความสัมพันธ์ที่มีอยู่ในการสร้างความสะดวกในการดำเนินธุรกิจ สภาพการดำเนินธุรกิจของเขาจึงเป็นส่วนผสมของความใหม่กับความเก่าเข้าด้วยกัน ไม่แตกต่างจากวิธีการทางการเมืองในการสร้างพรรคไทยรักไทยและการสร้างความเติบโตให้กับพรรค แม้ว่าในช่วงแรกจะตั้งปณิธานหรือความตั้งใจอีกแบบหนึ่งก็ตาม แต่ในท้ายที่สุดก็ยังคงใช้วิธีการทางการเมืองบางส่วนที่ไม่แตกต่างจากพรรคการเมืองอื่น ๆ ที่มีก่อนหน้านี้

ลักษณะดังกล่าว สะท้อนออกมาจากวิธีคิดในการทำธุรกิจของเขาที่มักจะคำนึงถึงเป้าหมายมากกว่าวิธีการ เชื่อว่าเป้าหมายเป็นสิ่งที่กำหนดหรือให้ความหมายต่อวิธีการ(end justifies mean) เล็งเห็นถึงผลกำไรสุทธิเป็นเรื่องสำคัญ ดังนั้นต้องทำทุกวิถีทางเพื่อบรรลุสู่เป้าหมายของผลกำไรที่ว่ำนั้นด้วยวิธีการใดก็ได้ ซึ่งเขากล่าวถึงเรื่องนี้ว่า “ลักษณะของนักบริหาร

Process ไม่ใช่ เรื่องสำคัญ เรื่องสำคัญคือ Bottom Line ผมต้องการของดี เทคนิคไม่ดีไม่เป็นไร” (New Search Marketing, มีนาคม 2545: 18)

พ.ต.ท.ทักษิณ ได้สั่งสมความมั่งคั่งจนกลายเป็นกลุ่มทุนใหม่และชนชั้นนำทางการเมืองใหม่(new establishment) แทนที่กลุ่มทุนเก่า(old establishment) ที่ผูกขาดอำนาจทางเศรษฐกิจ และมีอิทธิพลทางการเมืองไทยมาอย่างยาวนานโดยเฉพาะกลุ่มทุนธนาคารและสถาบันการเงิน ซึ่งเฟื่องฟูอย่างสุดขีดในยุคเศรษฐกิจรุ่งเรือง เกิดการไหลเวียนของเงินทุนภายในและภายนอกประเทศเป็นอย่างดีและทุนอุตสาหกรรมที่เกี่ยวข้องกับการส่งออก แต่แล้วกลับได้รับผลกระทบอย่างรุนแรงจากวิกฤติการณ์ทางเศรษฐกิจในปี 2540 การสถาปนาความมั่งคั่ง และอำนาจอิทธิพลทางเศรษฐกิจและการเมืองของ พ.ต.ท. ทักษิณจึงเกิดขึ้นพร้อม ๆ กับการล่มสลายของกลุ่มทุนเก่าที่ต้องจำยอมถอยฉากจากการครองอำนาจทางเศรษฐกิจและการเมือง

ความมั่งคั่งของ พ.ต.ท. ทักษิณ กล่าวโดยสรุป (รัตพงษ์ สอนสุภาพและประจักษ์ น้ำประสานไทย, 2546: 94-105; ธวัชชัย พีชผล, 2545: 39-81) มาจากผลประโยชน์ที่ได้รับในการดำเนินธุรกิจภายใต้บริษัท ซินคอร์ปอเรชั่น จำกัด (มหาชน) ซึ่งเติบโตและเปลี่ยนแปลงชื่อจากบริษัทชินวัตร คอมพิวเตอร์ เซอร์วิส แอนด์ อินเวสเมนต์ จำกัด ก่อตั้งเมื่อวันที่ 21 มิถุนายน 2526 ประกอบธุรกิจหลักจำหน่ายและให้เช่าคอมพิวเตอร์ขนาดกลางและขนาดใหญ่ ปัจจุบัน บมจ. ซินคอร์ปอเรชั่น ดำเนินธุรกิจในรูป Holding Company เข้าถือหุ้นในบริษัทลูกที่ดำเนินธุรกิจการสื่อสารโทรคมนาคม ดังปรากฏตามตารางที่ 4.1

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 4.1

ธุรกิจของ พ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตร

ประเภทธุรกิจ	ลักษณะธุรกิจ	ชื่อบริษัท
ธุรกิจสื่อสารโทรคมนาคมไร้สาย	ให้บริการโทรศัพท์เคลื่อนที่ระบบจีเอสเอ็ม แอดวานซ์, จีเอสเอ็ม 1800 และระบบวันทูคอล	1. บ. แอดวานซ์ อินโฟร์ เซอร์วิส จำกัด (มหาชน) 2. บ. แอดวานซ์ ไวร์เลส มาร์เก็ตติ้ง จำกัด 3. บ. ดิจิตอลโฟน จำกัด
ธุรกิจสื่อสารดาวเทียมและธุรกิจระหว่างประเทศ	ให้บริการเช่าช่องสัญญาณดาวเทียมไทยคม, บริการด้านอินเทอร์เน็ตความเร็วสูง และการเข้าร่วมลงทุนในโครงข่ายโทรคมนาคมในกลุ่มประเทศอินโดจีน	1. บ. ชินแซทเทลไลท์ จำกัด (มหาชน) 2. บ. ชิน บรอดแบนด์อินเทอร์เน็ต (ประเทศไทย) จำกัด 3. บ. ซี.เอส.คอมมิวนิเคชั่นส์ จำกัด 4. บ. กัมพูชา ชินวัตร จำกัด 5. บ. ลาว โทรคมนาคม จำกัด
ธุรกิจสื่อและโฆษณา	ผลิตสื่อและโฆษณา	บ.เอสซี แมทซ์บ็อกซ์ จำกัด
ธุรกิจอิเล็กทรอนิกส์	ดำเนินธุรกิจพิมพ์และเผยแพร่สมุดโทรศัพท์หน้าขาวและหน้าเหลือง และธุรกิจอินเทอร์เน็ตครบวงจร	1. บ. เทเลอินโฟมีเดีย จำกัด 2. บ. ชินเน็ตคอม จำกัด 3. บ. ไอที แอพพลิเคชั่นส์ แอนด์ เซอร์วิส จำกัด

ความมั่งคั่งของ พ.ต.ท. ทักษิณ ที่เกิดขึ้นภายใต้การดำเนินธุรกิจการสื่อสารโทรคมนาคม ซึ่งเป็นธุรกิจสมัยใหม่ถูกตีความให้ความหมายจากสังคมว่าเป็นตัวแทนของสังคมสมัยใหม่ ภาพลักษณ์ของนักธุรกิจสมัยใหม่ผู้ประสบความสำเร็จถูกนำไปโยงเข้ากับภาวะผู้นำที่เหมาะสมในการบริหารประเทศชาติในสภาวะที่โลกเข้าสู่ยุคของการแข่งขันทางเศรษฐกิจอย่างรุนแรง ประกอบกับในช่วงเวลานี้ ความนิยมของสังคมที่มีต่ออาชีพข้าราชการเสื่อมถอยลงอย่างเห็นได้ชัด หลังจากที่มีความนิยมเริ่มลดลงมาตั้งแต่ยุคสมัย พลเอกเปรม ติณสูลานนท์ ขณะที่ความนิยมที่มีต่อนักธุรกิจ ผู้ประกอบการทวีขึ้นสูงสุดในบรรดานักเรียน นักศึกษาต่างไฝฝืนที่จะประกอบอาชีพในแวดวงธุรกิจมากกว่าอาชีพข้าราชการ โดยเฉพาะการเป็นผู้ประกอบการเป็นเจ้าของกิจการเสียเอง

พ.ต.ท. ทักษิณ ได้รับการชื่นชมว่าเป็นนักธุรกิจที่ประสบความสำเร็จสูงสุด คนเป็นจำนวนมากปรารถนาที่จะเลียนแบบหรือประสบความสำเร็จอย่างเขา และในทางการเมืองต้องการให้เขาเข้ามาบริหารประเทศเพราะเชื่อว่า ภายใต้สังคมโลกที่มีการแข่งขันทางการค้าอย่างรุนแรงผู้ที่มีประสบการณ์จากการบริหารธุรกิจมาก่อนน่าจะมีความเหมาะสมในการบริหารประเทศที่ต้องทำให้เกิดสภาวะเศรษฐกิจดีเช่นเดียวกัน

เมื่อหลายปีมาแล้ว หลังจากที่ พ.ต.ท. ทักษิณ ประสบความสำเร็จในทางธุรกิจได้ไม่นานผู้บริหารในองค์กรธุรกิจจำนวนมากแสดงความนิยมชมชอบต่อนักธุรกิจรายนี้ ทั้งนี้จากการสำรวจของ MIS BUSINESS POLL หน่วยงานของหนังสือพิมพ์ผู้จัดการ ในหัวข้อเรื่อง “ศักยภาพของ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตรในการเป็นนายกรัฐมนตรี” ระหว่างวันที่ 20 เมษายน – 3 พฤษภาคม 2538 โดยการสุ่มตัวอย่างสำรวจผู้บริหารที่ประกอบกิจการต่าง ๆ 4 กลุ่มคือกลุ่มธนาคาร/การเงิน/ประกันภัย กลุ่มอุตสาหกรรมการผลิต/ก่อสร้าง กลุ่มคอมพิวเตอร์/โทรคมนาคมและกลุ่มธุรกิจบริการพบว่า ความประทับใจของผู้บริหารเหล่านี้ที่มีต่อ พ.ต.ท. ทักษิณ ที่โดดเด่นที่สุดคือ ด้านความมี วิสัยทัศน์สมกับเป็นผู้นำธุรกิจสื่อสารโทรคมนาคมของประเทศ รองลงมาคือความทันสมัยต่อเหตุการณ์ปัจจุบัน ตามด้วยความกล้าและฉับไวในการตัดสินใจทำงาน ดังนั้นในสายตาของผู้บริหารองค์กรเหล่านี้จึงเชื่อมั่นว่าหาก พ.ต.ท. ทักษิณ ได้เป็นนายกรัฐมนตรีจะส่งผลให้เศรษฐกิจของประเทศเติบโตก้าวไกลและทางด้านเทคโนโลยีจะเจริญก้าวหน้า (ผู้จัดการรายเดือน, มิถุนายน 2538: 92-104)

การฉีกกำลังของกลุ่มทุนสื่อสารโทรคมนาคมและอุตสาหกรรม

ไม่เพียงความร่ำรวยของหัวหน้าพรรคเท่านั้น ที่ส่งผลอย่างสำคัญต่อการก่อตัวและพัฒนาการของพรรคไทยรักไทย แต่บรรดากลุ่มทุนสื่อสารโทรคมนาคมและอุตสาหกรรมอื่น ๆ ที่สำคัญและทรงอิทธิพลในทางเศรษฐกิจการเมืองไทยได้เข้ามาร่วมเป็นพันธมิตร และช่วยเกื้อหนุนให้พรรคการเมืองใหม่มีความแข็งแกร่งและได้เปรียบพรรคการเมืองอื่น ๆ ในสนามการเลือกตั้งเมื่อพิจารณาในแง่ของทุน ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญในการดำเนินกิจกรรมของพรรคทั้งในสภาวะปกติและในช่วงของการรณรงค์การเลือกตั้ง

กลุ่มทุนสื่อสารโทรคมนาคมและอุตสาหกรรม ที่เข้ามาร่วมงานกับ พ.ต.ท. ทักษิณ ในนามพรรคไทยรักไทยถือครองสินทรัพย์จำนวนมากในตลาดหลักทรัพย์ กลุ่มทุนเหล่านี้สร้างความ

เติบโตทางธุรกิจนับตั้งแต่ตลาดหลักทรัพย์เฟื่องฟูเป็นอย่างยิ่งในช่วงทศวรรษปี 2530 เป็นต้นมา ประกอบด้วย ประชา มาลินนท์ กลุ่มบริษัทบีซี เวิลด์ จำกัด (มหาชน) อติศัย โภธารามิก กลุ่มบริษัท จัสมิน จำกัด(มหาชน) สุริยะ จีรุงเรืองกิจ ผู้ประกอบธุรกิจอุตสาหกรรมที่เกี่ยวข้องกับยานยนต์ ธนินทร์ เจียรนวนนท์ กลุ่มบริษัทซีพี จำกัด ดังมีรายละเอียดต่อไป (รัตพงษ์ สอนสุภาพและประจักษ์ น้าประสานไทย, 2546: 111-129)

1. ประชา มาลินนท์ เป็นกลุ่มทุนที่ดำเนินธุรกิจทางการสื่อสารมวลชน โดยมีบริษัท บีซี เวิลด์ จำกัด (มหาชน) เป็น Holding company ที่เข้าไปลงทุนในกิจการต่าง ๆ ของบริษัทลูก มีผู้ถือหุ้นใหญ่ 3 อันดับแรกคือ 1. กลุ่มมาลินนท์ ถือหุ้นร้อยละ 56.57 2. HSBC (SINGAPORE) NOMINEES PTE LTD ถือหุ้นร้อยละ 4.03 และ 3. STATE STREET BANK AND TRUST COMPANY ถือหุ้นร้อยละ 3.71 ดำเนินธุรกิจ 2 กลุ่มธุรกิจด้วยกันคือ 1. กลุ่มธุรกิจการออกอากาศและสื่อโฆษณา 2. กลุ่มธุรกิจจัดหา-ผลิตรายการและจัดจำหน่ายรายการ โดยมีรายละเอียดของบางบริษัทตามตารางที่ 4.2 ดังต่อไปนี้

ตารางที่ 4.2

ธุรกิจของประชา มาลินนท์

ชื่อบริษัท	ลักษณะของธุรกิจ
บางกอกเอ็นเตอร์เทนเมนต์ จำกัด	ดำเนินธุรกิจสถานีโทรทัศน์และวิทยุ
รังสิโรตม์วินซ์ จำกัด	จัดหา ผลิตรายการทางโทรทัศน์และขายเวลาโฆษณา
นิวเวิลด์ โปรดักชั่น จำกัด	จัดหา ผลิตรายการทางโทรทัศน์และขายเวลาโฆษณา
.อริยะวัฒน์ จำกัด	จัดหา ผลิตรายการทางโทรทัศน์และขายเวลาโฆษณา
ยู แอนด์ ไอ คอร์ปอเรชั่น จำกัด	ผลิตรายการ ผลิตภาพยนตร์และดำเนินการสถานีวิทยุ
บีซีซี อินเทอร์เน็ต ดิสทริบิวชั่น จำกัด	จัดหาและผลิตรายการโทรทัศน์
บางกอก เทเลวิชั่น จำกัด	จัดหา ผลิตรายการทางโทรทัศน์และขายเวลาโฆษณา
บางกอก แซทเทลไลท์ แอนด์ เทเลคอมมิวนิเคชั่น	ให้บริการรับ-ส่งสัญญาณผ่านดาวเทียม
บีซีซี-เทโร เอ็นเตอร์เทนเมนต์ จำกัด	จัดหา ผลิตรายการทางโทรทัศน์ ผลิตและส่งเสริมการจำหน่ายเพลง จัดแสดงคอนเสิร์ต ผลิตภาพยนตร์และละคร และขายเวลาโฆษณา
ซีวีดี เอ็นเตอร์เทนเมนท์ จำกัด (มหาชน)	ผลิตดัดแปลง วีดีโอเทป เลเซอร์ดิสก์ จำหน่ายและให้เช่า วีดีโอเทป

2. อติศัย โภธารามิก ดำเนินธุรกิจบริษัท จัสมิน อินเทอร์เน็ตเนชั่นแนล จำกัด (มหาชน) และ บริษัท ทีทีแอนด์ที จำกัด (มหาชน) โดยบริษัท จัสมิน อินเทอร์เน็ตเนชั่นแนล จำกัด (มหาชน) เข้าไปลงทุนในธุรกิจต่าง ๆ แยกออกเป็น 3 ประเภท รายละเอียดปรากฏตามตารางที่ 4.3 กล่าวคือ

ตารางที่ 4.3

ธุรกิจของอติศัย โภธารามิก

ประเภทธุรกิจ	ลักษณะธุรกิจ	ชื่อบริษัท
ธุรกิจสัมปทานในการบริการสื่อสารโทรคมนาคม	ดำเนินธุรกิจประเภทสื่อสารโทรคมนาคมผ่านดาวเทียม	บริษัท อควิเมนท์ จำกัด และบริษัท คอมพิวเตอร์ คอร์ปอเรชั่น จำกัด
	ดำเนินธุรกิจประเภทสื่อสารโทรคมนาคมผ่านโครงข่ายเคเบิลใยแก้วนำแสงใต้น้ำ	บริษัท จัสมิน ซัมมารีน เทเลคอม มิวนิเคชั่นส์ จำกัด
	ดำเนินธุรกิจให้บริการอินเทอร์เน็ตและธุรกิจที่เกี่ยวข้อง	บริษัท จัสมิน อินเทอร์เน็ต จำกัด
	ดำเนินธุรกิจเกี่ยวข้องกับอินเทอร์เน็ต และอี-คอมเมิร์ซ	บริษัทจัสมิน ไชเบอร์ เวอร์ค จำกัด
ธุรกิจการจำหน่ายและบริการ	ดำเนินธุรกิจออกแบบและติดตั้งอุปกรณ์ พร้อมทดสอบระบบในโครงการสื่อสารโทรคมนาคม	บริษัท จัสมิน เทเลคอม ซิสเต็มส์ จำกัด
	ดำเนินธุรกิจสำรวจ ออกแบบ และก่อสร้างงานโยธาของโครงการโทรคมนาคมต่าง ๆ	บริษัท ที.เจ.พี.เอ็นจิเนียริง จำกัด
	ดำเนินธุรกิจให้บริการออกแบบและวางระบบ พัฒนาระบบ Software และขายผลิตภัณฑ์คอมพิวเตอร์	บริษัท สยามเทลเทคคอมพิวเตอรส์ จำกัด
	ดำเนินธุรกิจขายปลีกอุปกรณ์สื่อสารโทรคมนาคม	บริษัท จัสมิน สมาร์ทช็อป จำกัด
	ดำเนินธุรกิจการให้บริการสื่อสารข้อมูลภาพและเสียงผ่านดาวเทียมในประเทศ	บริษัท คอมพิวเตอร์ คอร์ปอเรชั่น จำกัด
ธุรกิจอื่น ๆ	ลงทุนในกิจการทั้งภายในและภายนอกประเทศ	บริษัท จัสมิน อินเทอร์เน็ตเนชั่นแนล โอเวอร์ซีส์ จำกัด
	อสังหาริมทรัพย์	บริษัท ฟรีเมียม เรียลเอสเตท จำกัด

ส่วนบริษัท ทีทีแอนด์ที จำกัด (มหาชน) ดำเนินธุรกิจการติดตั้งและให้บริการโทรศัพท์
สาธารณะในเขตภูมิภาค ให้บริการวงจรเช่าแบบดิจิทัลความเร็วสูงเพื่อเชื่อมโยงระบบสื่อสาร
ข้อมูล จำหน่ายอุปกรณ์โทรศัพท์ เป็นต้น

3. สุริยะ จีรุ่งเรืองกิจ ธุรกิจของสุริยะ จีรุ่งเรืองกิจ ส่วนใหญ่เป็นธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับชิ้น
ส่วนรถยนต์และอิเล็กทรอนิกส์ ปรากฏรายละเอียดตามตารางที่ 4.4

ตารางที่ 4.4

ธุรกิจของสุริยะ จีรุ่งเรืองกิจ

ชื่อบริษัท	ลักษณะธุรกิจ
บริษัท บางกอก อีเกิล วิง จำกัด	ดำเนินธุรกิจผลิตชิ้นส่วนรถยนต์
บริษัท ชัมมิท สเตียร์ริงวีล จำกัด	ดำเนินธุรกิจผลิตชิ้นส่วนรถยนต์
บริษัท ชัมมิท โซว่า จำกัด	ดำเนินธุรกิจผลิตใช้คอปร์รถยนต์
บริษัท เอส เอ็น ซี ซาวด์พู้พ จำกัด	ดำเนินธุรกิจผลิตชิ้นส่วนรถยนต์
บริษัท ไทยซีทีเลท จำกัด	ดำเนินธุรกิจผลิตสายเข็มขัดนิรภัย
บริษัท กัลวิศร์วอโตพาร์ท จำกัด	ดำเนินธุรกิจผลิตกะทะล้อรถยนต์
บริษัท พุทธธรรมประกันภัย จำกัด	ดำเนินธุรกิจรับประกันวินาศภัย
บริษัท ชัมมิท โอโตซีท อินดัสตรี จำกัด	ดำเนินธุรกิจผลิตเบาะ แผงประตูและหลังคารถยนต์
บริษัท ชัมมิท โอโตบอดี้ อินดัสตรี จำกัด	ดำเนินธุรกิจผลิตชิ้นส่วนรถยนต์ รับจ้างทำแม่พิมพ์
บริษัท ชัมมิท แอดวานซ์ เมททีเรียล จำกัด	ดำเนินธุรกิจนำเข้าเหล็กและผลิตเหล็กแผ่น
บริษัท ชัมมิท แพลมบง โอโตบอดี้ เวิร์ค จำกัด	ผลิตส่วนตัวถัง ท่อไอเสีย ชุดเลื่อนกระจก
บริษัท ชัมมิท แพลมบง โอโตซีท แมนูแฟคเจอร์จจำกัด	ผลิตชิ้นส่วนรถยนต์

4. กลุ่มบริษัท ซีพี จำกัด ของนายธนินทร์ เจียรวนนท์ ซึ่งไม่เพียงครองส่วนแบ่งการตลาด
ส่วนใหญ่ในอุตสาหกรรมการเกษตร แต่ยังขยายตัวไปยังอุตสาหกรรมอื่น ๆ รวมถึงธุรกิจสื่อสาร
โทรคมนาคมด้วย เช่น เทเลคอมเอเชีย จำกัด ก่อนที่ความสัมพันธ์อันดีของ พ.ต.ท. ทักษิณ กับ
กลุ่มซีพี จะเกิดขึ้นนั้น ทั้งสองฝ่ายมีการแข่งขันกันอย่างรุนแรงในธุรกิจการสื่อสารโทรคมนาคม
โดยเริ่มต้นจากการที่ บริษัท ซีพี ประสบความสำเร็จในการประมูลโทรศัพท์พื้นฐานสามล้านเลข
หมายสำเร็จในยุครัฐบาลพลเอกชาติชาย แต่เมื่อมาถึงยุคนายกรัฐมนตรีนานนท์ ปันยารชุน ได้มา
รื้อสัญญาดังกล่าวใหม่และลดจำนวนเลขหมายของซีพีเหลือเพียง 2 ล้านเลขหมาย โดยอีก 1 ล้าน

เลขหมายเปิดประมูลใหม่สุดท้ายผู้ได้สัมปทานคือบริษัททีทีแอนด์ทีเพื่อดำเนินการในต่างจังหวัด ในการประมูลครั้งนี้บริษัทซีพี ถูกห้ามประมูล และ พ.ต.ท. ทักษิณแสดงความเห็นว่า เห็นด้วยที่บริษัทซีพี ไม่ควรประมูล คำพูดดังกล่าวนี้สร้างความไม่พอใจต่อธนิทร์ เจียรนวนนท์ มากจนนำไปสู่การต่อสู้ กันในทางธุรกิจในเวลาต่อมา เช่น กรณีดาวเทียมไทยคมที่ถูกกีดขวางวงโคจรจากจีนที่ซีพีมีหุ้นอยู่ ในดาวเทียมแอสตาร์ การแข่งขันกันในธุรกิจเคเบิลทีวีระหว่างไอปีซีของทักษิณกับยูทีวีของบริษัทซีพี แต่เมื่อเกิดวิกฤติทางเศรษฐกิจจากศัตรูคู่แข่งในทางธุรกิจได้ทำให้ทั้งสองฝ่ายกลายเป็นพันธมิตร ไม่เพียงทางธุรกิจเท่านั้น ด้วยการเริ่มต้นรวมบริษัทเคเบิลทีวีปัญหาขาดทุนระหว่างไอปีซี และยูทีวีกลายเป็นบริษัทยูปีซี แต่ยังคงกลายเป็นหุ้นส่วนทางการเมืองที่สำคัญเมื่อทางบริษัทซีพีส่งวีระชัย วีระเมธีกุล บุตรชาย เข้าร่วมอยู่ในรายชื่อผู้ก่อตั้งพรรคที่มีเพียง 23 คน และเป็นผู้สมัคร ส.ส.บัญชีรายชื่อของพรรคในลำดับที่ 48 และวัฒนา เมืองสุข บุตรชายของสุเมธ เจียรนวนนท์ พี่ชายของธนิทร์ เจียรนวนนท์เป็นผู้ร่วมก่อตั้งพรรคและเป็นผู้สมัครในระบบบัญชีรายชื่อในลำดับที่ 94 (Corporate Thailand, มกราคม 2542: 36,42; Thaicoon, กุมภาพันธ์ 2544: 55)

ธุรกิจของกลุ่มซีพีในด้านการเกษตรที่ดำเนินงานภายใต้บริษัทแม่คือบริษัทเจริญโภคภัณฑ์อาหาร จำกัด(มหาชน) มีบริษัทลูกดำเนินธุรกิจในด้านต่าง ๆ ตามที่ปรากฏในตารางที่ 4.5

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 4.5

ธุรกิจของกลุ่มเจริญโภคภัณฑ์หรือซีพี

ชื่อบริษัท	ลักษณะของธุรกิจ
บริษัท CPF Investment Limited	ดำเนินธุรกิจเป็นบริษัทลงทุน
บริษัท ซี.พี. อาหารสัตว์ จำกัด	ดำเนินธุรกิจโรงงานอาหารสัตว์และฟาร์มเลี้ยงสัตว์
บริษัท ฟาร์มกรุงเทพ จำกัด	ดำเนินธุรกิจฟาร์มเลี้ยงสัตว์และโรงงานชำแหละ
บริษัท กรุงเทพฯ อาหารสัตว์ จำกัด	ดำเนินธุรกิจโรงงานอาหารสัตว์ ฟาร์มเลี้ยงสัตว์
บริษัท กรุงเทพค้าสัตว์ จำกัด	ดำเนินธุรกิจโรงงานอาหารสัตว์ ฟาร์มเลี้ยงสัตว์และโรงงานชำแหละ
บริษัท ซี.พี.เกษตรอุตสาหกรรม จำกัด	ดำเนินธุรกิจฟาร์มเลี้ยงสัตว์
บริษัท ซี.พี.ผลิตภัณฑ์อาหาร จำกัด	ดำเนินธุรกิจโรงงานแปรรูปเนื้อสัตว์
บริษัท ซี.พี.เมอร์แซนด์ซิง จำกัด	ดำเนินธุรกิจการค้าระหว่างประเทศและบริษัทลงทุน
บริษัท เจริญโภคภัณฑ์อุตสาหกรรม จำกัด	ดำเนินธุรกิจโรงงานอาหารสัตว์และฟาร์มเลี้ยงสัตว์
บริษัท อินเตอร์-คอนซูมเมอร์ฟู้ดส์ จำกัด	ดำเนินธุรกิจโรงงานอาหารสำเร็จรูปจากเนื้อสัตว์
บริษัท โภคภัณฑ์อะควาเทค จำกัด	ดำเนินธุรกิจโรงงานอาหารสัตว์
บริษัท ซีฟู้ดส์ เอ็นเตอร์ไพรซ์ จำกัด	ดำเนินธุรกิจเป็นโรงงานแปรรูปสัตว์น้ำ
บริษัท ซี.พี.อุตสาหกรรมอาหารส่งออก	ดำเนินธุรกิจโรงงานผลิตอาหารสำเร็จรูปจากเนื้อสัตว์
บริษัท ซี.พี.เซเว่นอีเลฟเว่น จำกัด (มหาชน)	ดำเนินธุรกิจค้าปลีก
บริษัท อลิอันซ์ ซี.พี.ประกันภัย จำกัด	ธุรกิจประกันภัย
บริษัท อลิอันซ์ ซี.พี.ประกันชีวิต จำกัด	ธุรกิจประกันชีวิต
Charoen Pokphand (USA), Inc.	ดำเนินธุรกิจไต่ครบวงจร
C.P. Vietnam Livestock, Co. Ltd.	ดำเนินธุรกิจโรงงานอาหารสัตว์และฟาร์มเลี้ยงสัตว์
Charoen Pokphand (India) Private Ltd.	ดำเนินธุรกิจโรงงานอาหารสัตว์และฟาร์มเลี้ยงสัตว์
บริษัท สยามแมคโคร จำกัด (มหาชน)	ดำเนินธุรกิจค้าส่ง
บริษัท เจริญโภคภัณฑ์ปิโตรเคมี จำกัด	ดำเนินธุรกิจปิโตรเคมี

ส่วนธุรกิจของกลุ่มเจริญโภคภัณฑ์หรือซีพี. ที่ดำเนินงานภายใต้บริษัท เทเลคอมเอเชีย จำกัด (มหาชน) มีบริษัทต่าง ๆ ที่เป็นเครือข่ายดังต่อไปนี้

ตารางที่ 4.6

ธุรกิจของกลุ่มซีพี. ดำเนินงานภายใต้บริษัท เทเลคอมเอเชีย จำกัด (มหาชน)

ชื่อบริษัท	ลักษณะธุรกิจ
บริษัท เทเลคอมโฮลดิ้ง จำกัด	เข้าร่วมลงทุนในธุรกิจทั้งในและต่างประเทศ
บริษัท นิลุบล จำกัด	ลงทุนในธุรกิจอสังหาริมทรัพย์
บริษัท เทเลคอม อินเทอร์เน็ตเนชั่นแนล จำกัด	ลงทุนธุรกิจโทรคมนาคมทั้งในประเทศ และต่างประเทศ
บริษัท เค.ไอ.เอ็น. (ประเทศไทย) จำกัด	ลงทุนกิจการด้านธุรกิจโทรคมนาคมระหว่างประเทศ
บริษัท เอเชีย ไวร์เลส คอมมิวนิเคชั่น จำกัด	ดำเนินธุรกิจลงทุนและให้บริการ โทรศัพท์พื้นฐานพกพา และจำหน่ายอุปกรณ์โทรคมนาคม
บริษัท อินเทอร์เน็ตทีพี มีเดียเซอร์วิส จำกัด	ลงทุนในโครงการ Audiotex ซึ่งเป็นการ ให้บริการข่าวสาร และบันเทิง
บริษัท เทเลคอมฝึกอบรมและพัฒนา จำกัด	บริการจัดฝึกอบรมและสัมมนา
บริษัท เทเลเอ็นจิเนียริ่ง แอนด์ เซอร์วิส เซส จำกัด	รับเหมาเดินสายโทรศัพท์และจำหน่ายอุปกรณ์โทรคมนาคม
บริษัท ไยแก้ว จำกัด	ลงทุนในธุรกิจอสังหาริมทรัพย์และจัดซื้อที่ดินเพื่อติดตั้งชุมสายโทรศัพท์
TA Orient Telecom Investment Co., Ltd.	ลงทุนในธุรกิจด้านโทรคมนาคม
Telecom International China Co., Ltd	ลงทุนในธุรกิจด้านโทรคมนาคมในประเทศจีน
บริษัท เอเชีย มัลติมีเดีย จำกัด	ให้บริการโครงข่ายมัลติมีเดีย
บริษัท เอเชีย ดีบีเอส จำกัด (มหาชน)	ร่วมดำเนินกิจการให้บริการโทรศัพท์ผ่านดาวเทียมกับ อสมท.
บริษัท ยูไนเต็ท บรอดคาสติ้ง คอร์ปอเรชั่น จำกัด (มหาชน)	บริการโทรศัพท์นบอกรับสมาชิก

กลุ่มทุนทั้งหมดที่กล่าวมานั้น จัดเป็นกลุ่มทุนใหญ่ในตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย จากการสำรวจและจัดอันดับการถือครองมูลค่าหุ้นสูงสุดของนิตยสารการเงินธนาคารร่วมกับคณะพาณิชย์ศาสตร์และการบัญชี จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (การเงินธนาคาร, ธันวาคม 2540: 136-196; ธันวาคม 2541: 129-190; ธันวาคม 2543: 145-198) ซึ่งจะยกตัวอย่างเปรียบเทียบเฉพาะ

ปี 2540 ซึ่งเป็นปีที่เริ่มต้นวิกฤติเศรษฐกิจกับปี 2543 ซึ่งเป็นปีก่อนหน้าที่จะมีการเลือกตั้ง
ปรากฏผลออกมาตามตารางที่ 4.7 และ 4.8

ตารางที่ 4.7

อันดับการถือครองมูลค่าหุ้นสูงสุดในปี 2540 และปี 2543 รายบุคคล

ปี 2540	ชื่อผู้ถือหุ้น	มูลค่าหุ้น (บาท)	ปี 2543	ชื่อผู้ถือหุ้น	มูลค่าหุ้น (บาท)
อันดับ 2	คุณหญิงพจมาน ชินวัตร	6,214,950,000	อันดับ 1	พานทองแท้ ชินวัตร	11,482,275,000
อันดับ 3	พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร	5,892,680,000			
อันดับ 6	ประชา มาลีนนท์	5,070,480,000	อันดับ 5	ประชา มาลีนนท์	3,362,796,000
อันดับ 12	อดิศัย โพธารามิก	2,817,992,435	อันดับ 14	อดิศัย โพธารามิก	1,017,104,199

ตารางที่ 4.8

อันดับการถือครองมูลค่าหุ้นสูงสุดในปี 2540 และปี 2543 รายตระกูล

ปี 2540	ตระกูล	มูลค่าหุ้น (บาท)	ปี 2543	ตระกูล	มูลค่าหุ้น (บาท)
อันดับ 1	มาลีนนท์	35,495,691,000	อันดับ 1	มาลีนนท์	24,422,964,000
อันดับ 2	ชินวัตร	12,107,630,000	อันดับ 2	ชินวัตร	11,772,275,000
อันดับ 5	โพธารามิก	5,586,754,931	อันดับ 10	โพธารามิก	1,709,393,466

จากตารางที่ 4.7 และ 4.8 พบว่า พ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตร ติดอันดับที่ 3 ของผู้ถือครอง
มูลค่าหุ้นสูงสุดในปี 2540 เป็นเงิน 5,892,680,000 บาท ขณะที่ภรรยา คุณหญิงพจมาน ชินวัตร
ติดอันดับที่ 2 ครองมูลค่าหุ้นทั้งสิ้น 6,214,950,000 บาท และเมื่อพิจารณาในระดับตระกูล
ตระกูลชินวัตรติดอันดับที่ 2 เป็นรองตระกูลมาลีนนท์ ถือครองมูลค่าหุ้นทั้งสิ้น
12,107,630,000 บาท ในปี 2543 ก่อนการเลือกตั้ง พ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตร และคุณหญิง
พจมาน ชินวัตร ได้โอนหุ้นให้กับพานทองแท้ ชินวัตร ซึ่งเป็นบุตรเพื่อเตรียมตัวรับการเลือกตั้งทำ
ให้พานทองแท้ ติดอันดับที่ 1 ถือครองหุ้นมูลค่า 11,482,275,000 บาท และติดอันดับที่ 2 เมื่อ
พิจารณาเป็นรายตระกูล โดยถือครองหุ้นมูลค่า 11,772,275,000 บาท

ประชา มาลีนนท์ ผู้บริหารของสถานีโทรทัศน์ไทยทีวีสีช่อง 3 ติดอันดับ 1 ใน 10 ของผู้ถือครองมูลค่าหุ้นสูงสุดหลายปีติดต่อกัน ในปี 2540 ซึ่งเป็นปีเริ่มต้นเกิดวิกฤติทางเศรษฐกิจ ประชา มาลีนนท์ ติดอันดับที่ 6 ถือครองหุ้นมูลค่าทั้งสิ้น 5,070,480,000 บาท ในปี 2543 ก่อนหน้าการเลือกตั้ง ประชา มาลีนนท์ ยังถือครองมูลค่าหุ้นสูงสุดอยู่ในอันดับที่ 5 จำนวนเงิน 3,362,796,000 บาท แต่หากพิจารณาในระดับของตระกูล ตระกูลมาลีนนท์กลับถือครองหุ้นมูลค่าสูงสุดติดอันดับ 1 ติดต่อกันนับตั้งแต่ปี 2540 จนถึงปี 2543 โดยในปี 2540 มีมูลค่าหุ้นรวมกันเป็นเงินทั้งสิ้น 35,495,691,000 บาท และปี 2543 มีมูลค่าหุ้นรวมกันทั้งสิ้น 24,422,964,000 บาท

อดิศัย โพธารามิก ก็จัดอยู่ในอันดับต้น ๆ ของเศรษฐีหุ้นในการจัดอันดับครั้งนี้เช่นเดียวกัน โดยในปี 2540 ซึ่งเป็นปีที่มีการใช้ระบบอัตราแลกเปลี่ยนแบบลอยตัว อดิศัย โพธารามิก ติดอยู่ในอันดับที่ 12 มีมูลค่าหุ้นเป็นเงินรวมกันทั้งสิ้น 2,817,992,843 บาท และเมื่อพิจารณาเป็นตระกูลจะพบว่า ตระกูลโพธารามิกติดอยู่ในอันดับที่ 5 ของตระกูลผู้ถือครองมูลค่าหุ้นสูงสุดเป็นเงิน 5,586,754,931 บาท ในปี 2543 ก่อนการเลือกตั้ง อดิศัย โพธารามิก ติดอยู่ในอันดับที่ 14 มีมูลค่าหุ้นเป็นเงิน 1,017,104,199 บาท แต่หากพิจารณาเป็นตระกูลปรากฏว่า ตระกูลของอดิศัย อันดับลดลงไปอยู่ที่ 10 มีมูลค่าหุ้นถือครอง 1,709,393,466 บาท

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าบุคคลเหล่านี้ ซึ่งมีทรัพย์สินจำนวนมากเข้ามา่วมงานกับพรรค แต่เงินทุนในการดำเนินกิจกรรมของพรรคที่ปรากฏเป็นหลักฐานเงินบริจาคที่ถูกต้องตามกฎหมาย นั้นพบว่า ผู้บริจาคเงินสูงสุดแก่พรรคคือ คุณหญิงพจมาน ชินวัตร ภรรยาหัวหน้าพรรคเป็นจำนวนเงินสูงถึง 75 ล้านบาท (เฉพาะยอดเงินบริจาคเดือนมกราคม-พฤศจิกายน 2543) ขณะที่ตัวเลขการบริจาคจากกลุ่มนิติบุคคลหรือบริษัทต่าง ๆ มีไม่มากนัก (เนชั่นสุดสัปดาห์, 25-31 ธันวาคม 2543: 37) และเมื่อพิจารณายอดเงินบริจาคพรรคการเมืองทั้งหมด พรรคไทยรักไทยมียอดเงินบริจาคสูงสุดอีกด้วย ดังปรากฏตามตารางที่ 4.9

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 4.9

ยอดเงินบริจาคของ 5 พรรคการเมืองใหญ่ในการเลือกตั้ง 6 มกราคม พ.ศ. 2544

พรรคการเมือง	ยอดเงินบริจาค						รวมจำนวนครั้งที่มีการบริจาค	รวมยอดเงินบริจาค
	ปี 2541		ปี 2542		ปี 2543 (1ม.ค.-30พ.ย.)			
	จำนวนเงิน	ครั้ง	จำนวนเงิน	ครั้ง	จำนวนเงิน	ครั้ง		
ชาติพัฒนา	1,500,000	3	6,000,000	12	38,000,000	12	27	45,000,000
ประชาธิปัตย์	1,074,300	4	12,195,758	43	91,081,691	41	88	104,351,750
ไทยรักไทย	31,111,630	8	12,273,995	29	137,984,954	28	63	181,370,579
ชาติไทย	-	-	5,461,600	24	174,758,000	30	54	180,132,600
ความหวังใหม่	-	-	22,647,802	1	30,710,000	22	23	53,357,802

ที่มา : เนชั่นสุดสัปดาห์, 18-24 ธันวาคม 2543: 90

แนวร่วมเครือข่ายคนเดือนตุลา นักวิชาการ องค์กรพัฒนาเอกชน

นอกเหนือจากการเข้าเป็นพันธมิตรของกลุ่มทุนสื่อสาร โทรคมนาคม และอุตสาหกรรมแล้ว พรรคการเมืองใหม่นี้ยังสามารถแสวงหาพันธมิตรจากกลุ่มคนชั้นกลางที่อยู่นอกวงการธุรกิจ และสามารถเชื่อมความสัมพันธ์กับคนชั้นล่าง หรือระดับรากหญ้าที่กระจายอยู่ทั่วไปในพื้นที่ชนบทห่างไกลทั่วประเทศ ด้วยการดึงนักวิชาการ นักเคลื่อนไหวทางสังคม และผู้ทำงานอยู่ในองค์กรเอกชน(เอ็นจีโอ) ซึ่งในช่วงที่ผ่านมามีบทบาทเป็นอย่างสูงในการเคลื่อนไหวเรียกร้องเพื่อก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เช่น การเคลื่อนไหวเรียกร้องให้มีการแก้ไขรัฐธรรมนูญและผลักดันให้มีการบังคับใช้รัฐธรรมนูญฉบับประชาชนจนเป็นผลสำเร็จ

บุคคลเหล่านี้ที่เข้ามามีส่วนร่วมในการสร้างพรรคไทยรักไทยที่สำคัญ ๆ ได้แก่ ภูมิธรรม เวชยชัย หนึ่งในผู้มีบทบาทสำคัญในการวางนโยบายพรรค ด้วยการประสานงานหาความร่วมมือจากเครือข่ายองค์กรพัฒนาเอกชน โดยจัดเวทีระดมความคิดเห็นมากมายในช่วง 2 ปีที่พรรคไทยรักไทยอยู่ในระหว่างการแนะนำตัวทำความเข้าใจกับประชาชนเพื่อแปลงไปสู่นโยบายพรรค

เนื่องจากอดีตเขาเป็นผู้ก่อตั้งโครงการอาสาสมัครเพื่อสังคม (คอส.) และทำงานอยู่ในองค์กรนี้มากกว่า 10 ปี ทำหน้าที่ผลิตบุคลากรให้กับเอ็นจีโอต่าง ๆ มาแล้วถึง 22 รุ่น ทำให้เขาเป็นที่รู้จักของคนทำงานในวงการเอ็นจีโอ เพราะแกนนำสำคัญของเอ็นจีโอทั่วประเทศมักจะเป็นอาสาสมัครรุ่นแรก ๆ ของ คอส. ก่อนที่เขาจะเข้าร่วมกับพรรคไทยรักไทยนั้น เขาเข้าไปคลุกคลีกับ พ.ต.ท. ทักษิณ มาก่อนแล้วเมื่อเข้าไปทำงานกับกลุ่มชินวัตรในตำแหน่งผู้ช่วยกรรมการผู้อำนวยการ และในช่วงที่ พ.ต.ท. ทักษิณเข้าทำงานการเมืองกับพรรคพลังธรรม ในปี 2537 ในตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ ภูมิธรรมเข้าไปทำงานในฐานะที่ปรึกษาส่วนตัวพร้อมกับกลุ่มของเกรียงกมล เลขาไพโรจน์ ซึ่งเป็นนิสิตคณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เช่นเดียวกับเขาและเป็นผู้ร่วมก่อตั้งพรรคจุฬา-ประชาชน และเป็นอดีตเลขาธิการศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทยปี 2518 ในช่วงของการเตรียมการจัดตั้งพรรคไทยรักไทย พ.ต.ท. ทักษิณได้ภูมิธรรมทำหน้าที่ พาตระเวนพบปะพูดคุย แลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับประชาชนกลุ่มต่าง ๆ ทั่วประเทศทั้งกลุ่มนักวิชาการมหาวิทยาลัยต่าง ๆ กลุ่มครู เอ็นจีโอ และผู้นำทางสังคมทั่วประเทศ (เนชั่นสุดสัปดาห์, 5-11 กุมภาพันธ์ 2544: 18; 19-25 กุมภาพันธ์ 2544: 11; 26 กุมภาพันธ์ - 4 มีนาคม 2544: 11)

น.พ.พรหมินทร์ เลิศสุริย์เดช เป็นประธานสภานักเรียนร.ร.สวนกุหลาบวิทยาลัย ปี 2515 ช่วงเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 เป็นนักศึกษาคณะวิทยาศาสตร์ สาขาวิทยาศาสตร์การแพทย มหาวิทยาลัยมหิดล ได้ร่วมขบวนเคลื่อนไหวกองการเมืองในเหตุการณ์ครั้งนี้ด้วย และหลังเหตุการณ์นี้ได้เข้าร่วมต่อสู้กับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย ในแถบเทือกเขาพนมดงรัก เมื่อเหตุการณ์ทางการเมืองสงบได้กลับมาเรียนใหม่ จบแล้วรับราชการแถบภาคอีสาน จากนั้นจึงลาออกมาร่วมงานกลับกลุ่มชินวัตรในปี 2536 ในตำแหน่งผู้จัดการอาวุโสพัฒนาธุรกิจ บริษัท อินเทอร์เน็ตเนชั่นแนล บรอดคาสติ้ง คอร์ปอเรชั่น จำกัด(มหาชน) หรือไอบีซี ผู้ให้บริการเคเบิลทีวี ตำแหน่งสุดท้ายเป็นกรรมการผู้จัดการบริษัท ซี.เอส. คอมมิวนิชั่นส์ จำกัด จากนั้นจึงลาออกมาเป็นผู้ร่วมงานสำคัญในการช่วยร่างนโยบายพรรค

กลุ่มคนเหล่านี้ไม่เพียงแต่เข้าไปมีบทบาทสำคัญในการร่างนโยบายหาเสียงของพรรคเท่านั้น แต่ยังทำหน้าที่เปรียบเสมือนที่ปรึกษาภาพลักษณ์หรือสร้างภาพลักษณ์ให้กับผู้นำของพรรค ซึ่งรวมถึงการวางแผนให้กับ พ.ต.ท. ทักษิณ ในการปฏิสัมพันธ์กับสื่อมวลชน มีหน้าที่รวบรวมข้อมูล วิเคราะห์ เสนอแนวทางแก้ไข ตรวจสอบการดำเนินการ รวมถึงการชี้แนะการ

วางตัวของ พ.ต.ท.ทักษิณ ในด้านต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการพูด การตอบโต้ข่าว การวางตัวในการปรากฏต่อหน้าสื่อมวลชน (กรุงเทพธุรกิจ, 23 มกราคม 2544: 2)

กลุ่มคนดังกล่าวเป็นที่รู้จักในสังคมไทยในนาม“กลุ่มคนเดือนตุลา” ซึ่งมีบทบาทกว้างขวางกระจายไปยังทุกภาคส่วนในสังคมไทย ทั้งในวงการเมือง ราชการ ธุรกิจ วิชาการ องค์กรพัฒนาเอกชน อันที่จริงแล้วกลุ่มคนเดือนตุลาที่มีความคิดที่ต้องการจัดตั้งพรรคการเมืองเองมานานนับตั้งแต่เกิดเหตุการณ์ความรุนแรงทางการเมืองในเดือนพฤษภาคม 2535 แต่ในที่สุดก็ไม่สามารถหาข้อสรุปและจัดตั้งได้ตามที่คาดหวังไว้ ด้วยเหตุนี้หลังจากเกิดเหตุการณ์ดังกล่าวนี้ กลุ่มคนเดือนตุลาจึงเข้าร่วมงานกับพลังธรรมของพลตรีจำลอง โดยมีสุธรรม แสงประทุม และเกรียงกมล เลหาไพโรจน์ แกนนำคนสำคัญของกลุ่มเข้าไปเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในพรรค (เนชั่นสุดสัปดาห์, 4-10 มิถุนายน 2541: 14)

จึงนับได้ว่ากลุ่มคนเดือนตุลาที่มีความสัมพันธ์กับ พ.ต.ท. ทักษิณ หัวหน้าพรรคไทยรักไทย มาตั้งแต่ครั้งสังกัดพรรคพลังธรรมแล้ว และนับได้ว่ากลุ่มคนเดือนตุลาเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในทางความคิดและการเคลื่อนไหววางกลยุทธ์ทางการเมืองให้กับ พ.ต.ท. ทักษิณ แม้ว่า พ.ต.ท. ทักษิณ ได้ประกาศลาออกจากหัวหน้าพรรคพลังธรรม ยุติบทบาททางการเมือง กลุ่มคนเดือนตุลาก็ยังติดตามไปทำงานอยู่ในกลุ่มบริษัทชินวัตรกรุ๊ปด้วย เมื่อ พ.ต.ท.ทักษิณ คิดจะตั้งพรรคการเมืองใหม่ กลุ่มคนเดือนตุลาจึงเป็นกำลังสำคัญในการช่วยวางกรอบ กำหนดทิศทางการทำงานและเชื่อมโยงเครือข่ายกับองค์กรประชาชนในระดับรากหญ้าเพื่อการเข้าถึงประชาชนในพื้นที่ชนบท ซึ่งเป็นคนกลุ่มใหญ่ที่สุดที่ส่งผลกระทบต่อจำนวนที่นั่งในการเลือกตั้ง

นอกจากนั้น การที่คนกลุ่มเดือนตุลาเข้ามาร่วมงานยังสร้างข้อได้เปรียบในแง่ของการเป็นพันธมิตรกับกลุ่มการเมือง ภาคธุรกิจ องค์กรเคลื่อนไหวทางการเมืองอื่น ๆ ซึ่งมีบทบาทสูงยิ่งในการวิพากษ์วิจารณ์ทิศทางและนโยบายการแก้ไขปัญหาของรัฐบาลชวน ขณะเดียวกันได้นำเสนอแนวทางการแก้ไขปัญหาที่สอดคล้องกับแนวทางของพรรคไทยรักไทย กลุ่มเหล่านี้ได้แก่ ชมรมนักธุรกิจเพื่อประชาธิปไตย คณะกรรมการรณรงค์เพื่อประชาธิปไตย (ครป.) สหพันธ์นิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย(สนนท.) สมาพันธ์ประชาธิปไตย สมัชชาคนจน และองค์กรอื่น ๆ ที่กระจายอยู่ตามที่ต่าง ๆ ทั่วประเทศ

ขณะที่สมคิด จาตุศรีพิทักษ์เข้ามาสู่พรรคไทยรักไทยเพื่อทำหน้าที่ในการวางแผนกลยุทธ์การตลาดทางการเมือง ในฐานะของบุคคลที่ประสบความสำเร็จในทางวิชาการทางด้าน การวางแผน

ยุทธ์ เพื่อใช้ความสามารถที่มีอยู่ในการคิดค้นเทคนิคทางการตลาดที่จะทำให้พรรคการเมืองที่เพิ่งเกิดใหม่เป็นที่รู้จัก จดจำและนำไปสู่การตัดสินใจเลือกในวันเลือกตั้ง

กล่าวได้ว่า สมคิด เริ่มเข้าไปเกี่ยวพันในวงการเมืองครั้งแรกเมื่อครั้งมีอายุเพียง 30 กว่าปี เท่านั้นและอาชีพหลักในขณะนั้นคืออาจารย์ประจำคณะบริหารธุรกิจ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ (นิด้า) โดยเข้าไปช่วยงานในกระทรวงการต่างประเทศในฐานะที่ปรึกษารัฐมนตรี ตามคำเชิญชวนของ พ.ต.ท. ทักษิณ ซึ่งดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศในโควตาของพรรคพลังธรรม ในสมัยรัฐบาลนายกรัฐมนตรีนพคุณ (ดอกเบี๋ย, พฤษภาคม 2544: 18) เขากล่าวถึงความสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้นกับ พ.ต.ท. ทักษิณ จนกระทั่งร่วมกันจัดตั้งพรรคไทยรักไทยว่า (ธุรกิจก้าวหน้า, 25 กุมภาพันธ์ - 25 มีนาคม 2546: 26)

“ผมติดตามนายทมาเป็นเวลา 10 ปีแล้ว ตั้งแต่นั่งอยู่ใกล้ห้องทำงานของท่านและติดตามไปต่างประเทศตั้งแต่อายุ 30 ปีเศษ เป็นที่ปรึกษารัฐมนตรีต่างประเทศ เป็นที่ปรึกษาของนายกรัฐมนตรี้ และก่อตั้งพรรคไทยรักไทย”

อย่างไรก็ตาม ในช่วงนี้ชื่อเสียงของสมคิดยังไม่เป็นที่รู้จักในวงกว้าง ความรู้ความสามารถของสมคิดเป็นที่รู้จักเฉพาะผู้คนในแวดวงตลาดเงินและตลาดทุนเท่านั้น เนื่องจากหน้าที่การงานส่วนใหญ่เกี่ยวข้องกับวางแผนทางด้านกลยุทธ์ในฐานะที่ปรึกษาหรือกรรมการบริษัทต่าง ๆ ที่จดทะเบียนอยู่ในตลาดหลักทรัพย์ สมคิดเริ่มเป็นที่รู้จักของสื่อมวลชนและคนนอกวงการตลาดเงินและตลาดทุน เมื่อครั้งรับตำแหน่งที่ปรึกษารัฐมนตรีให้กับ ทง พิทยะ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง ระหว่างวันที่ 21 มิถุนายน ถึง 24 ตุลาคม 2540 ในสมัยรัฐบาลพลเอกชวลิต

ทั้งนี้ ทงกับสมคิดมีความสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้นในฐานะอาจารย์กับศิษย์ที่นิด้า ด้วยเหตุที่สมคิดเป็นลูกศิษย์ของทง จึงกลายเป็นช่องทางที่ทำให้ พ.ต.ท. ทักษิณ ซึ่งมีทงเป็นคนสำคัญในการบริหารเงินให้กับเครือชินวัตร จนประสบความสำเร็จในทางธุรกิจอย่างย่งยวด ไว้เนื้อเชื่อใจให้สมคิด เข้ามาร่วมงานทางการเมืองนับตั้งแต่ครั้งเริ่มเล่นการเมืองใหม่ ๆ ในสังกัดพรรคพลังธรรมตามที่ได้กล่าวไว้ข้างต้น จนกระทั่งร่วมเป็นหนึ่งในคณะผู้ก่อตั้งพรรคไทยรักไทยและรับผิดชอบผลักดันให้แนวคิด “คิดใหม่ ทำใหม่ เพื่อไทยทุกคน” กลายเป็นกลยุทธ์การตลาดทางการเมืองที่สามารถสร้างความโดดเด่นในสายตาผู้มีสิทธิเลือกตั้ง (ดอกเบี๋ย, มีนาคม 2544: 58-62)

สมคิดมีส่วนสำคัญอย่างยิ่งในการกำหนดกลยุทธ์การหาเสียง และผลิตนโยบายหาเสียง แนวประชานิยมของพรรคไทยรักไทย เนื่องจากเมื่อพิจารณาถึงความคิดของเขานับแต่อดีตเมื่อครั้งยังศึกษาเล่าเรียนในต่างประเทศและกลับมาทำงานในแวดวงธุรกิจ สิ่งที่เขาให้ความสนใจเป็นสำคัญก็คือ การวางแผนในเชิงกลยุทธ์ โดยผสมผสานจากหลายสาขาวิชาที่ได้ร่ำเรียนมาตั้งแต่ชั้นปริญญาตรีจนกระทั่งถึงปริญญาเอกคือ เศรษฐศาสตร์ การเงิน และการตลาดเข้าด้วยกัน ผลงานทางวิชาการที่บ่งชี้ให้เห็นถึงการเป็นนักวางแผนเชิงกลยุทธ์และมีอิทธิพลก่อให้เกิดนโยบายหาเสียงของพรรคไทยรักไทยขึ้นหนึ่งก็คือ The Marketing of Nations (Philip Kotler, Somkid Jatusripitak, and Suvit Maesincee, 1997) ซึ่งเขียนร่วมกับ Philip Kotler อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ และสุวิทย์ เมษินทรีย์ ศิษย์รุ่นน้องที่ Kellogg Graduate School of Management มหาวิทยาลัยนอร์ทเวสเทิร์น สหรัฐอเมริกา

สาระสำคัญของ The Marketing of Nations ก็คือ การชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของการวางแผนเชิงกลยุทธ์ในการพัฒนาประเทศ มองประเทศไม่ต่างจากองค์กรธุรกิจ ผู้นำประเทศไม่แตกต่างจากผู้นำของบริษัทที่ต้องมีวิสัยทัศน์ มีความรู้ ความสามารถในการคิดค้นนโยบายสามารถกำหนดกลยุทธ์เพื่อสร้างความก้าวหน้าให้แก่ชาติบ้านเมืองได้ ความคิดเช่นนี้อาจมีส่วนสำคัญที่ทำให้สมคิด มองเห็นศักยภาพของผู้ประสบความสำเร็จในทางธุรกิจมาแล้วอย่าง พ.ต.ท. ทักษิณ ว่าเป็นผู้ที่มีความเหมาะสมกับการเป็นผู้นำของประเทศ โดยเฉพาะในยามที่ประเทศประสบกับภาวะวิกฤติและเศรษฐกิจโลกมีการแข่งขันกันอย่างรุนแรง

นอกเหนือจากหนังสือเล่มสำคัญดังกล่าวแล้ว ยังมีหนังสือที่เกี่ยวข้องกับการตลาด การวางแผนเชิงกลยุทธ์อีกหลายเล่มที่เป็นแรงบันดาลใจ หรือเป็นที่มาของการกำเนิดพรรคไทยรักไทย โดยเฉพาะการจัดทำนโยบายและการกำหนดกลยุทธ์เพื่อชัยชนะในการเลือกตั้ง หนึ่งในนั้นก็คือ Rethinking the Future ที่มี Rowan Gibson เป็นบรรณาธิการ เป็นหนังสือที่รวบรวมบทความของนักวิชาการที่มีชื่อเสียงระดับโลกในด้านการจัดการ การวางแผนเชิงกลยุทธ์ เช่น Michael Porter , Michael Hammer รวมถึง Philip Kotler หนังสือเล่มนี้มีการแปลและเรียบเรียงเป็นภาษาไทยโดยธัญวิษย์ ไชยตระกูลชัย (2545) ในชื่อว่า คิดใหม่เพื่ออนาคต โดยสมคิดได้เขียนคำนิยมให้กับหนังสือเล่มนี้ด้วย เขากล่าวชื่นชมหนังสือเล่มนี้ว่า (สมคิด จาตุศรีพิทักษ์, 2545: 354)

“ มีหนังสืออยู่เล่มหนึ่งค่อนข้างเป็นหลักสำคัญมาก ก่อให้เกิดแนวคิดของการวาดแผนของพรรคไทยรักไทยขึ้น หนังสือเล่มนั้นเป็นหนังสือที่นิยมมากทั่วโลก รวมถึงประเทศไทยชื่อ

Rethinking the Future หรือ คิดใหม่เพื่ออนาคต”

นอกจากสมคิดแล้ว ยังมีบุคคลในแวดวงวิชาการที่มีชื่อเสียงและเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในทางความคิดต่อสังคมไทยที่กำลังเผชิญกับปัญหาวิกฤติทางเศรษฐกิจปี 2540 หนึ่งในนั้นคือ ณรงค์ เพ็ชร ประเสริฐ อาจารย์คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ซึ่งผลักดันความคิดเรื่องชาตินิยมใหม่แก่สังคมไทย เน้นการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นโดยเฉพาะการมุ่งเน้นเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองทดแทนเศรษฐกิจกระแสหลักที่เน้นกลไกทางการตลาดเสรี งานวิชาการที่สะท้อนถึงมุมมองของณรงค์ ในการแก้ไขปัญหาวิกฤติเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นปรากฏออกมาในรูปของหนังสือเล่มในชุดเศรษฐศาสตร์การเมือง (เพื่อชุมชน) ซึ่งวางตลาดออกมาก่อนในนามของ ศูนย์ศึกษาเศรษฐศาสตร์การเมือง คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย โดยณรงค์ รับเป็นบรรณาธิการควบคุมดูแลการผลิตและร่วมเขียนด้วย โดยชื่อของหนังสือแต่ละเล่มนั้นดำเนินไปในทิศทางเดียวกันอย่างต่อเนื่อง ซึ่งสะท้อนถึงการวิพากษ์วิจารณ์และปฏิเสธแนวทางเศรษฐกิจกระแสหลัก ขณะเดียวกันเสนอแนวทางการแก้ไขปัญหาวิกฤติทางเศรษฐกิจที่เป็นทางเลือกใหม่แตกต่างจากที่เคยเป็นอยู่เดิม เช่น ฉบับที่ 6 “หนึ่งครัวเรือน สองวิธีการผลิต: ทางออกวิกฤติเศรษฐกิจไทย” ฉบับที่ 7 “คนจนไทยในภาวะวิกฤติ” ฉบับที่ 8 “1999 จุดเปลี่ยนแห่งยุคสมัย: จากโลกาภิวัตน์...สู่...ชุมชน” ฉบับที่ 14 “วิกฤติรอบด้านรัฐบาลอุจาด” ฉบับที่ 15 “คำประกาศชาตินิยมใหม่” เป็นต้น

ณรงค์ เข้าร่วมกับพรรคไทยรักไทยในช่วงแรก แนวคิดชาตินิยมใหม่ (เนชั่นสุดสัปดาห์ 30 ตุลาคม - 5 พฤศจิกายน 2543: 18-19) ของเขาส่งผลต่อการคิดค้นนโยบายของพรรคคือนโยบายการหยุดพักชำระหนี้แก่เกษตรกรรายย่อย 3 ปี เนื่องจากเขารณรงค์มาโดยตลอดในช่วงรัฐบาลชวน ให้หยุดพักชำระหนี้เงินกู้แก่ไอเอ็มเอฟชั่วคราว ดังนั้นนโยบายหยุดพักชำระหนี้แก่เกษตรกรรายย่อย 3 ปี จึงมีความเกี่ยวโยงสัมพันธ์กันกับแนวคิดหยุดพักชำระหนี้เงินกู้ต่างประเทศของรัฐบาลต่อองค์การการเงินที่ทรงอิทธิพลของโลก

กิตติ ลิ้มสกุล อาจารย์จากคณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เช่นเดียวกับ ณรงค์ เป็นอีกผู้หนึ่งที่ได้เข้าไปมีส่วนร่วมในการก่อตั้งพรรคไทยรักไทย โดยรับตำแหน่งที่ปรึกษาหัวหน้าพรรค เป็นหนึ่งในทีมเศรษฐกิจของพรรค และร่วมร่างนโยบายพรรค การเข้ามาร่วมงานกับพรรคไทยรักไทยของกิตติ มาจากการชักชวนของ “กลุ่มคนเดือนตุลา” ในพรรคไทยรักไทย โดยที่ไม่เคยรู้จักกับ พ.ต.ท. ทักษิณ มาก่อน ซึ่งแตกต่างจากสมคิด (ดอกเบี๋ย, ต.ค. 2546: 11-12; เนชั่นสุด

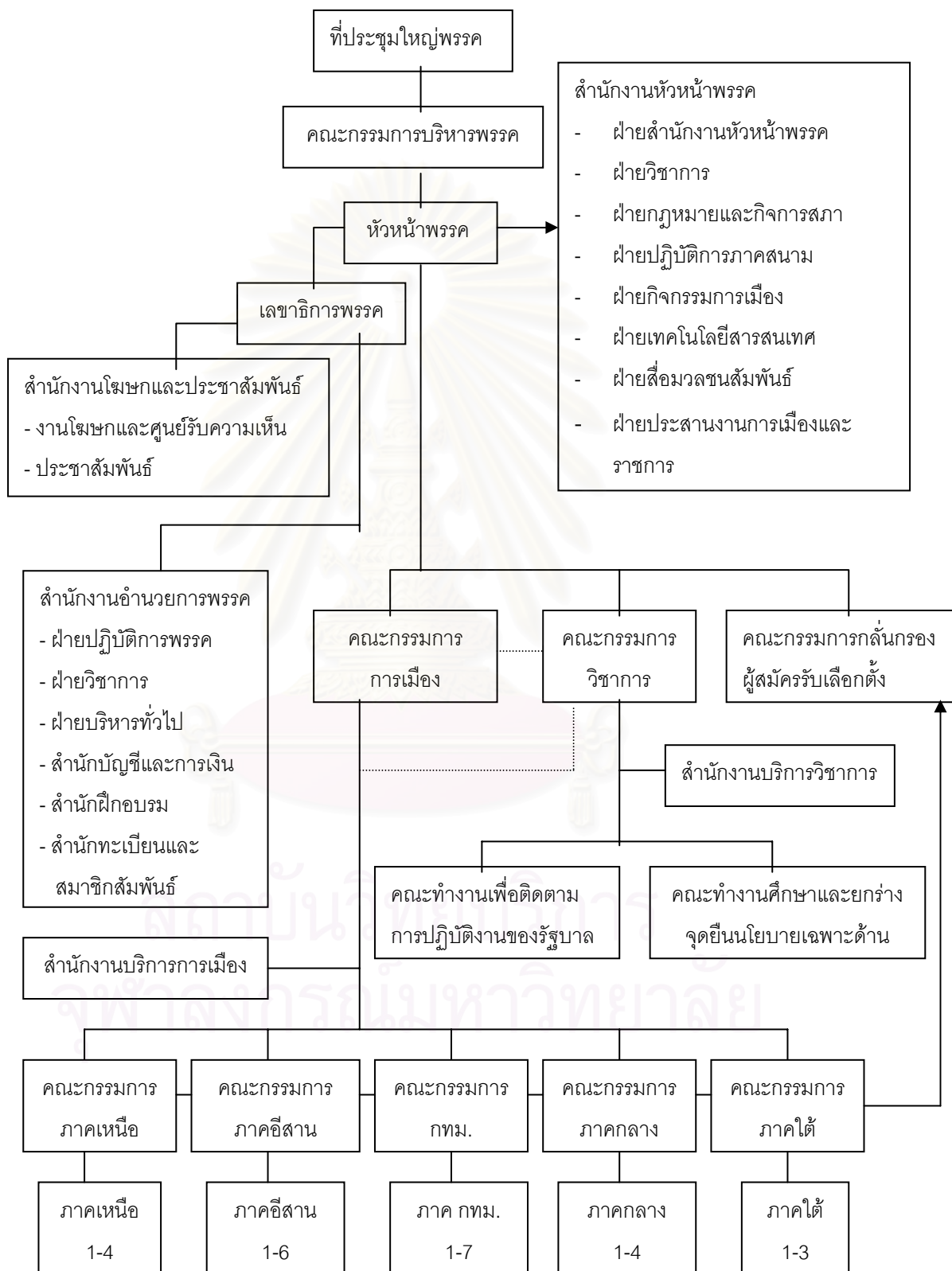
สปีดาร์ 13-19 พ.ย. 2543: 20-21) การที่เกิดติ ถูกชักชวนให้เข้ามาร่วมงานกับพรรคไทยรักไทย โดยเฉพาะเข้ามาร่วมร่างนโยบายพรรค น่าจะมาจากความคิดทางวิชาการที่มีแนวทางในการแก้ไข ปัญหาวิกฤติทางเศรษฐกิจที่แตกต่างจากพรรคประชาธิปัตย์

เมื่อเป็นเช่นนั้น การก่อตัวของพรรคไทยรักไทยจึงเป็นส่วนผสมระหว่างอำนาจทุน หรือ อำนาจทางเศรษฐกิจของ พ.ต.ท. ทักษิณและพวก ซึ่งเป็นภาพแทน (represent) ของกลุ่มชนชั้นนำ และชนชั้นกลางในเมือง กับกลุ่มนักวิชาการหรือปัญญาชนที่สามารถสื่อสารความคิดและอุดมการณ์ทั้งกับประชาชนคนชั้นกลาง และประชาชนคนทั่วไปในระดับล่างโดยผ่านเครือข่ายองค์กรพัฒนาเอกชน/องค์กรชุมชนที่กระจายอยู่ทั่วประเทศ

การจัดโครงสร้างองค์กร

การพิจารณาลักษณะของพรรคการเมืองแต่ละพรรคว่าเป็นอย่างไร สิ่งสำคัญประการหนึ่ง ที่อาจจะพิจารณาได้ก็คือ การจัดโครงสร้างองค์กรของพรรค (Panebianco 1988:21) ซึ่ง เปรียบเสมือนพิมพ์เขียวที่บ่งชี้ให้เห็นการจัดสรรอำนาจภายในพรรค การจัดความสัมพันธ์เชิง อำนาจภายในพรรค การพิจารณาโครงสร้างอำนาจภายในพรรคนี้จะสามารถทำให้เรามองเห็นว่า พรรคการเมืองนั้นมีลักษณะของการรวบอำนาจอยู่ในมือของผู้นำพรรคเพียงคนเดียวหรือแกนนำ พรรคระดับสูงเพียงไม่กี่คนหรือไม่ หรือเป็นพรรคการเมืองที่โครงสร้างอำนาจกระจายตัวสูง ไม่รวมศูนย์อยู่ที่ตัวผู้นำพรรคเพียงคนเดียว หรือแกนนำพรรคเพียงไม่กี่คนยอมเป็นเครื่องบ่งชี้ว่าพรรค การเมืองนี้ไม่ตกอยู่ภายใต้อิทธิพลและการครอบงำของคนเพียงคนเดียวหรือไม่กี่คน แต่กิจกรรม ของพรรค การตัดสินใจทางการเมืองของพรรค ดำเนินการภายใต้ความเห็นพ้องต้องกันของสมาชิก พรรคในวงกว้าง เมื่อพิจารณาการจัดโครงสร้างองค์กรของพรรคไทยรักไทยบ่งชี้ให้เห็นว่าพรรค การเมืองนี้มีลักษณะรวบอำนาจอยู่ภายใต้การตัดสินใจของพ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร ซึ่งไม่ใช่เรื่อง แปลกแต่อย่างใด เพราะพรรคไทยรักไทยเกิดขึ้นภายใต้เจตนารมณ์ของพ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร สะท้อนถึงปรัชญาและอุดมการณ์ทางการเมืองของผู้นำพรรคผู้นี้ และยังสอดคล้องกับแนวคิด Strong Executive Officer ที่ พรรคพยายามชูความโดดเด่นของผู้นำพรรคเป็นจุดขาย ดังปรากฏ ตามแผนภาพที่ 1

แผนภาพที่ 1
โครงสร้างการองค์กรพรรคไทยรักไทย

ทั้งนี้เมื่อพิจารณาโครงสร้างของพรรคจากแผนภูมิข้างต้นจะพบว่า ฝ่ายต่าง ๆ ในท้ายที่สุดแล้วขึ้นตรงกับหัวหน้าพรรคทั้งสิ้น ไม่ว่าจะเป็นคณะกรรมการกัลลักรองผู้สมัครรับเลือกตั้ง ที่แม้ว่าจะผ่านขั้นตอนการสรรหาและพิจารณาจากคณะกรรมการที่แบ่งออกเป็นภาคต่าง ๆ แล้วส่งต่อมายังคณะกรรมการกัลลักรองผู้สมัครรับเลือกตั้ง แต่ในท้ายที่สุดอำนาจการตัดสินใจสุดท้ายอยู่ที่หัวหน้าพรรคที่คณะกรรมการกัลลักรองผู้สมัครรับเลือกตั้งต้องขึ้นตรง แม้กระทั่งคณะกรรมการเมืองที่ควบคุมดูแลกิจกรรมทางการเมืองในด้านต่าง ๆ ทั่วทั้งประเทศ ในท้ายที่สุดก็ต้องขึ้นตรงและการตัดสินใจอยู่ที่หัวหน้าพรรคเช่นเดียวกัน ขณะที่ตำแหน่งเลขาธิการพรรคนั้นทำหน้าที่ในด้านงานธุรการเท่านั้น แตกต่างจากพรรคการเมืองอื่น ๆ ที่บทบาทและความสำคัญของเลขาธิการพรรคดูยิ่งกว่าหัวหน้าพรรคไม่มากนัก

นอกจากนั้น ลักษณะของโครงสร้างที่บ่งชี้ให้เห็นถึงความสำคัญและอำนาจที่โดดเด่น รวมศูนย์ของผู้นำพรรคยังสังเกตได้จากการจัดตั้งสำนักงานหัวหน้าพรรค ซึ่งมีฝ่ายต่าง ๆ ทำหน้าที่เพื่อนำให้เห็นถึงความสำคัญ โดดเด่นของผู้นำพรรคเป็นพิเศษ เช่น ฝ่ายกิจกรรมการเมือง ฝ่ายปฏิบัติการภาคสนาม ฝ่ายสื่อมวลชนสัมพันธ์ ทั้ง ๆ ที่งานด้านการโฆษณาประชาสัมพันธ์และงานโฆษณามีอยู่แล้วในความรับผิดชอบของเลขาธิการพรรค

อำนาจที่รวมศูนย์อยู่ที่หัวหน้าพรรคสังเกตได้อย่างชัดเจนในกรณีของการดึงเอาอดีต ส.ส. จากพรรคการเมืองต่าง ๆ โดยเฉพาะจากกลุ่มการเมืองที่มีชื่อว่า วังน้ำเย็น ซึ่งมีเสนาะ เทียนทอง แกนนำกลุ่มโยกย้ายออกมาจากพรรคความหวังใหม่ เนื่องจากเกิดกระแสต่อต้านจากแกนนำพรรคที่สำคัญหลายคน เช่น สุदारัตน์ เกยุราพันธ์ สมคิด จาตุศรีพิทักษ์ เนื่องจากหวั่นเกรงว่าภาพลักษณ์ของพรรคที่ถูกวางเอาไว้ว่าเป็นสินค้าทางการเมืองที่ “คิดใหม่ ทำใหม่” แตกต่างจากพรรคการเมืองอื่น แต่การนำเอาอดีต ส.ส. จากกลุ่มของเสนาะ เทียนทอง ซึ่งมีปัญหาในเรื่องภาพลักษณ์เป็นอย่างมากยิ่งอาจจะส่งผลกระทบต่อความนิยมของประชาชนที่มีต่อพรรค แต่ในที่สุดกระแสต่อต้านภายในพรรคก็ยุติลงหลังจากที่หัวหน้าพรรคออกมาปราบ และสั่งให้ยุติการวิพากษ์วิจารณ์ โดย พ.ต.ท. ทักษิณ กล่าวยกย่องชมเชยเสนาะ เทียนทอง ว่า “ เป็นคนดี คนเก่ง แต่ที่ผ่านมามพูดไม่เก่งเลยทำให้พลาดโอกาสไป...ที่ผ่านมไม่เคยได้ยินว่านายเสนาะทุจริต ไม่เคยได้ยินว่ารังแกข้าราชการประจำ คนลักษณะเช่นนี้ทำไมจึงไม่ดึงมาช่วยทำประเทศชาติ “ (มติชน, 2 เมษายน 2543: 23)

กรณีดังกล่าวนี้เป็นเครื่องบ่งชี้ว่า อำนาจการตัดสินใจอยู่ที่หัวหน้าพรรคเพียงคนเดียว การกระทำเช่นนี้เป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้ คณิต ฒ นคร รองหัวหน้าพรรคและเป็นผู้ร่วมก่อตั้งพรรคตัดสินใจลาออกจากพรรค หลังจากร่วมงานกับพรรคได้ไม่นาน ทั้ง ๆ ที่ตั้งใจอย่างแน่วแน่ที่จะเห็นพรรคการเมืองใหม่เกิดขึ้นในเวทีการเมืองไทย มีความแตกต่างจากพรรคการเมืองอื่น ๆ ที่เคยมีมา ซึ่ง คณิต ฒ นคร กล่าวถึงเรื่องนี้ว่า

“ ผมเป็นประธานในการคัดเลือกคนเข้าพรรค ซึ่งหวังว่าจะเอาเลือดใหม่ทางการเมืองเข้ามาให้เกิดการเปลี่ยนแปลง แต่เมื่อไม่เป็นอย่างนั้นผมก็ต้องออกมา แต่ช่วงหลังที่ผมออกมาแล้วก็มีลักษณะที่ผิดเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญให้เห็นเด่นชัด แต่ก็มีลักษณะที่ดีคือการชูนโยบาย แต่ขาดการชูคู่กับบุคคล คนที่เข้าไปทำตามนโยบายดังกล่าวมันไม่ใช่อย่างที่คิด ยังเป็นนักการเมืองหน้าเก่าอยู่มาก” (พจน์ เลิศพรเจริญ, 2544: 254)

อย่างไรก็ตาม การจัดโครงสร้างเช่นนี้นับว่าเป็นลักษณะของการจัดโครงสร้างพรรคการเมืองเพื่อการแข่งขันในการเลือกตั้ง โดยเฉพาะการที่พรรคไทยรักไทยเป็นพรรคการเมืองที่เกิดขึ้นภายใต้บริบทเชิงโครงสร้างที่เกิดวิกฤติทางเศรษฐกิจ และกระแสการปฏิรูปการเมือง เป้าหมายของพรรคหวังจะช่วงชิงโอกาสทางการเมืองและชนะการเลือกตั้ง ดังนั้น โครงสร้างพรรคการเมืองเช่นนี้ ทำให้สามารถสร้างเอกภาพให้เกิดขึ้นได้โดยง่ายภายใต้การรวมศูนย์อำนาจอยู่ที่ตัวผู้นำพรรคเพียงคนเดียว อุดมการณ์และนโยบายพรรคที่ผู้นำพรรคต้องการ กลยุทธ์ทางการเมืองที่ผู้นำพรรคประสงค์ สามารถส่งทอดไปยังสมาชิกพรรคในระดับล่างต่อ ๆ กันไปได้โดยง่าย รวดเร็ว เมื่อเปรียบเทียบกับการจัดโครงสร้างของพรรคการเมืองที่อำนาจกระจาย การตัดสินใจในเรื่องต่าง ๆ ย่อมต้องผ่านการปรึกษาหารือและแสวงหามติในที่ประชุม ซึ่งอาจจะไม่เหมาะสมกับสถานการณ์ทางการเมืองที่ไม่ได้อยู่ในภาวะปกติและอาจนำไปสู่การเสียเปรียบในทางการเมืองต่อพรรคคู่แข่ง

โครงสร้างพรรคไทยรักไทยที่มีลักษณะรวมศูนย์ที่ตัวผู้นำพรรคย่อมสะท้อนให้เห็นว่าพรรคการเมืองแห่งนี้มีอุดมการณ์ และเป้าหมายที่สนองตอบต่อความทะเยอทะยานของผู้นำพรรคเป็นสำคัญ คือ ต้องการให้พรรคเป็นกลไกสู่การขึ้นดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี และภายใต้ภาวะวิกฤติทางเศรษฐกิจ ซึ่งต้องการแก้ไขปัญหาย่างฉับพลันทันด่วนจะเกิดขึ้นได้ก็ด้วยภายใต้โครงสร้างพรรคการเมืองที่มีลักษณะรวมศูนย์ มากกว่าการปฏิสัมพันธ์ในแนวราบที่ผ่านการตัดสินใจอย่างมีส่วนร่วมของสมาชิกพรรค เพราะใช้เวลานาน ไม่ทันกับสถานการณ์ที่รุนแรง

ด้วยเหตุที่อำนาจนั้นเป็นความสัมพันธ์ในเชิงแลกเปลี่ยน (relation of exchange) ที่เป็นการแลกเปลี่ยนที่ไม่เท่าเทียมกัน (unequal exchange) กล่าวคือ ฝ่ายหนึ่งมีหรือได้รับอำนาจเหนือกว่าอีกฝ่ายหนึ่งอันเป็นผลมาจากการที่ถือครอง “ทรัพยากรทางอำนาจ” (power resources) เหนือกว่าอีกฝ่ายหนึ่ง ผู้นำพรรคซึ่งถือครองทรัพยากรทางอำนาจมากกว่าสมาชิกพรรคโดยทั่วไปจึงมีอำนาจภายในพรรคเหนือกว่า (Panebianco 1988: 22-23) เมื่อเป็นเช่นนี้ โครงสร้างอำนาจภายในพรรคการเมืองนั้น จึงเป็นผลมาจากการถือครองทรัพยากรทางอำนาจของสมาชิกภายในพรรค พรรคการเมืองที่ทรัพยากรทางอำนาจไม่ได้กระจายตัวไปอย่างกว้างขวางภายในพรรค พรรคการเมืองนั้นย่อมมีโครงสร้างอำนาจภายในพรรครวมศูนย์อำนาจอยู่ภายใต้หัวหน้าพรรค หรือกลุ่มแกนนำพรรคเพียงไม่กี่คน ในขณะที่พรรคการเมืองที่ทรัพยากรทางอำนาจไม่ได้กระจุกตัว แต่กระจายตัวไปยังสมาชิกพรรคอย่างกว้างขวาง ย่อมทำให้พรรคการเมืองนั้นมีโครงสร้างอำนาจที่กระจายอำนาจการตัดสินใจไปยังสมาชิกพรรค ไม่รวมรวมศูนย์อำนาจอยู่ที่หัวหน้าพรรค หรือแกนนำพรรคเพียงไม่กี่คน

Panebianco (1988: 33-36) แจกแจงให้เห็นถึงทรัพยากรทางอำนาจ 6 ประการ ซึ่งเป็นแหล่งที่มาของอำนาจของบุคคลในองค์กรพรรคการเมือง ทำให้อำนาจของสมาชิกพรรคแต่ละคนไม่เท่าเทียมกัน

ประการแรก ความรู้ ความสามารถ (Competency) ยิ่งเป็นความรู้เฉพาะที่น้อยคนจะมี และมีความจำเป็นต่อการอยู่รอด เติบโต และยั่งยืนของพรรคมากเพียงใดก็ยิ่งมีอำนาจในองค์กรมาก

ประการที่สอง ความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมภายนอก (Environmental Relations) ซึ่งเกี่ยวข้องกับประการแรกในแง่ของความรู้ ความสามารถในการประเมิน การตีความ หรือการอธิบายให้ความหมายต่อสภาพแวดล้อมที่เกิดขึ้น ซึ่งส่งผลกระทบต่อพรรค เช่น ความรู้ลึกซึ้งของประชาชน ความต้องการของผู้มีสิทธิเลือกตั้ง

ประการที่สาม การสื่อสาร (Communication) ในที่นี้ไม่ได้หมายถึงเครื่องมือหรืออุปกรณ์ แต่หมายถึงบุคคลที่ควบคุมการไหลเวียนของข่าวสารทั้งในด้านการแพร่กระจายข่าวสาร การควบคุมข่าวสาร และการยับยั้งหรือสกัดกั้นข่าวสาร

ประการที่สี่ กฎระเบียบ (Formal Rules) ถึงแม้จะมีการเขียนหรือระบุออกมาอย่างชัดเจนแล้วก็ตาม แต่กฎ ระเบียบส่วนใหญ่มักจะต้องมีการตีความเมื่อเกิดกรณีต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องอยู่เสมอ การตีความ และการตัดสินใจบังคับใช้กฎระเบียบ จึงเป็นทรัพยากรทางอำนาจของบุคคลที่ครอบครองมัน

ประการที่ห้า เงินทุน (Finance) บุคคลผู้ควบคุมช่องทางทางการเงินของเงินเข้าสู่พรรค ซึ่งมีความจำเป็นอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ต่อการดำเนินงานและความอยู่รอดของพรรค ย่อมมีอำนาจภายในพรรค

และประการสุดท้าย การคัดเลือกบุคคลเข้าร่วมงานกับพรรค (Recruitment) ผู้ที่มีอำนาจตัดสินใจว่า ใครสมควรเข้าร่วมงานกับพรรคหรือไม่ ใครสมควรเป็นตัวแทนของพรรคในการสมัครรับเลือกตั้ง ย่อมเป็นเครื่องบ่งชี้ให้เห็นว่าบุคคลผู้นั้นเป็นผู้มีอำนาจภายในพรรค

เมื่อเป็นเช่นนี้ ในกรณีของพรรคไทยรักไทยจึงพบว่า โครงสร้างอำนาจภายในพรรครวมศูนย์และกระจุกตัวอยู่ที่ผู้นำพรรค เนื่องจากถือครองทรัพยากรทางอำนาจ ทั้งในรูปเงินทุน ชื่อเสียง ความนิยม ความรู้ ความสามารถและอำนาจการตัดสินใจในสัดส่วนที่เหนือกว่าสมาชิกคนอื่น ๆ เป็นอย่างมาก

การเติบโตแบบก้าวกระโดด

พรรคไทยรักไทยเติบโตอย่างรวดเร็วจนกล่าวได้ว่าเป็นการเติบโตแบบก้าวกระโดดสืบเนื่องจากผู้สมัครของพรรคโดยส่วนใหญ่แทนที่จะเป็นบุคคลที่ไม่เคยเป็นนักการเมืองเก่า หรืออดีต ส.ส.มาก่อน ตามที่ พ.ต.ท. ทักษิณ มักจะมีทัศนคติในเชิงลบต่อนักการเมือง และพยายามเสนอภาพตนเองว่าเป็นคนนอก(outsider) เป็นนักบริหารมากกว่าเป็นนักการเมือง แต่หลังจากการก่อตั้งพรรคได้ไม่นาน พรรคไทยรักไทยก็กลายเป็นพรรคการเมืองที่ให้ความสำคัญกับการเลือกตั้ง และมี อดีต ส.ส. เป็นจำนวนมากเข้ามาเป็นสมาชิกพรรคและเป็นผู้สมัครรับเลือกตั้งของพรรค

การตัดสินใจเลือกที่จะเติบโตอย่างรวดเร็วด้วยการระดมอดีต ส.ส. จากพรรคการเมืองอื่น แทนการสร้างบุคลากรทางการเมืองขึ้นมาใหม่ เพราะโอกาสที่จะประสบความสำเร็จในทางการเมืองมีสูงกว่า สะท้อนถึงวิถีคิดของ พ.ต.ท. ทักษิณ ที่เป็นคนเล็งผลเลิศและต้องการ

ความสำเร็จอย่างรวดเร็วเหมือนกับที่เขาใช้ในการดำเนินธุรกิจตลอดมา ดังคำกล่าวของเขาที่ว่า “สไตล์การทำงานของผมคือ สั้นที่สุดและเร็วที่สุดบนหลักการบริหารแบบญี่ปุ่น ไล่ข่าวจนเม็ดสุดท้ายในงาน” (วีรพล จ้อยทองมูลและคณะ 2544:30)

การที่มีอดีต ส.ส. เข้ามาสังกัดพรรค และได้รับการวางตัวให้เป็นผู้สมัครของพรรคได้ กลายเป็นปัญหาที่ส่งผลกระทบต่อพรรค โดยเฉพาะผลกระทบในด้านภาพลักษณ์ของการเป็น พรรคการเมืองที่มีทุนจำนวนมาก โดยเฉพาะทุนของหัวหน้าพรรค จนถูกเรียกขานไปในทางลบ ว่า อภิชนย์ของพรรคไทยรักไทย คือ ท.ร.ท. ที่แท้คือ พรรคไทยรักทักษิณ เนื่องจากถูก วิพากษ์วิจารณ์ว่า การย้ายพรรคของอดีต ส.ส. มาสังกัดพรรคไทยรักไทยนั้นมีเงินเข้ามาเกี่ยวข้อง อดีต ส.ส. ทั้งหลายถูกซื้อตัวจากพรรคไทยรักไทยด้วยเงินเป็นจำนวนมาก

อรรถพล สรสุชาติ ผู้สมัครของพรรคประชาธิปัตย์ ซึ่งเป็นพรรคคู่แข่งสำคัญในการเลือกตั้ง ของพรรคไทยรักไทยกล่าวว่า (ข่าวสด 21 มีนาคม 2543: 9 , กรุงเทพธุรกิจ 21 มีนาคม 2543: 17)

“ ส.ส. ของพรรคทั้ง กทม. ภาคอีสานและภาคกลางบางคนได้รับการทาบทามทั้งจากสุดา รัตน์ และ พ.ต.ท. ทักษิณ ไม่นับคนที่ พ.ต.ท. ทักษิณ นัดไปพบปะตีกลองทุกสัปดาห์ ทั้ง พรรคประชาธิปัตย์และพรรคอื่น ๆ มีการเสนอเงินเดือนให้ 1.5 แสนบาท และในกรณีที่ยังไม่เคยเป็น ส.ส. ก็เสนอตั้งแต่ 4 หมื่นถึง 1.5 แสนบาท มีการประเมินผล ถ้าทำกิจกรรม มากเงินเดือนก็สูงขึ้นหน่อย หากมีโอกาสชนะการเลือกตั้งก็จะมี การพูดถึงความช่วยเหลือใน ส่วนที่ไปลงเลือกตั้งด้วยว่าตัวเลขเป็นอย่างไร”

คำกล่าวหาของพรรคคู่แข่งอาจจะขาดน้ำหนัก กลายเป็นการกล่าวหาเพื่อโจมตีความชอบธรรมของพรรคไทยรักไทย ซึ่งพิสูจน์ได้ยากว่ามีความเป็นจริงมากน้อยเพียงใด แต่กรณีนี้ผู้สมัคร ของพรรคไทยรักไทยเป็นผู้ยืนยันเองว่า ความช่วยเหลือทางการเงินเข้ามาเกี่ยวข้องในการย้าย พรรคในครั้งนี้ โดยเสาวลักษณ์ สุริยาทิพย์ หัวหน้าทีมผู้สมัครพรรคไทยรักไทย จังหวัดชลบุรี ซึ่งเป็น พื้นที่ที่พรรคไทยรักไทยยากที่จะประสบความสำเร็จ เนื่องจากเป็นพื้นที่ผูกขาดของนักการเมือง ตระกูลคุณปลื้ม สังกัดพรรคชาติไทย กล่าวยอมรับกับหนังสือพิมพ์ประชาชาติธุรกิจ (17 กรกฎาคม 2543: 1,13) ว่า

“ผู้สมัคร ส.ส. ทั้ง 7 คน ได้รับการช่วยเหลือจากพรรคเพียงคนละ 3 แสนบาท น้อยมากเมื่อ เทียบกับจังหวัดอื่น เพราะมีการจ่ายให้ ส.ส. ปัจจุบันคนละ 2 ล้าน อดีต ส.ส. ได้ 1.5 ล้าน

และผู้สมัครหน้าใหม่ที่มีโอกาสสูงได้คนละ 1 ล้าน “

ประเด็นการซื้อตัว ส.ส. เพื่อย้ายจากพรรคการเมืองเดิมมายังพรรคการเมืองใหม่จนนำมาซึ่งการวิพากษ์วิจารณ์ และส่งผลทำให้เกิดการกระทบกระทั่งระหว่างพรรคไทยรักไทยกับพรรคการเมืองอื่นที่สำคัญกรณีหนึ่งก็คือ ชาวกรวยย้ายพรรคของ น.พ. จาตุรงค์ เพ็งนรพัฒน์ ส.ส. พรรคชาติไทย จนทำให้นายบรรหาร ศิลปอาชา หัวหน้าพรรค แสดงความไม่พอใจเป็นอย่างยิ่งโดยกล่าวว่า (ผู้จัดการรายวัน, 7 กรกฎาคม 2543: 14)

“ พอมีข่าวหนาหูผมได้เรียก น.พ. จาตุรงค์ มาพบคุยเรื่องปัญหาในพื้นที่ที่ยืนยันว่า ถ้าหมอเต็มใจจะสู้จริง ๆ ก็จะช่วยให้สุดความสามารถขอให้มั่นใจ... ผมไม่เคยเจอ ไม่เคยพบการเมืองเป็นแบบนี้ การให้เงินล่วงหน้าโดยที่ยังไม่ได้มีการเลือกตั้งนั้นไม่เคยพบ เพราะส่วนใหญ่เราจะให้เงินกันเป็นครั้ง ๆ ไป... เรื่อง ส.ส. ย้ายพรรคต่อหน้าก็บอกว่า จะไม่ย้ายพรรค แต่อยู่ ๆ ก็ไปก็ไม่รู้จะทำอย่างไร ทุกอย่างจะแน่นอนคือ วันเลือกตั้งเพราะวันนี้อาจจะอยู่กับพรรคแต่พอวันประกาศรับสมัครเลือกตั้งก็ย้ายไปอยู่พรรคอื่น ผมอยู่เวทีการเมืองมาหลายสมัยแล้วพอจะเห็นพฤติกรรมนี้อยู่ แต่ถือได้ว่าครั้งนี้รุนแรงที่สุด ”

นักการเมืองจากพรรคการเมืองอื่นที่ยอมลาออกจากตำแหน่ง ส.ส. และหมดสมาชิกภาพแล้วมาสังกัดพรรคไทยรักไทยมาจากพรรคความหวังใหม่จำนวน 37 คน ซึ่งส่วนใหญ่เป็นนักการเมืองที่อยู่ภายใต้การให้ความอุปถัมภ์ของเสนาะ เทียนทอง อดีตเลขาธิการพรรค รองลงมาคือพรรคชาติพัฒนาจำนวน 16 คน พรรคชาติไทย จำนวน 11 คน พรรคกิจสังคม จำนวน 9 คน พรรคประชาธิปัตย์ จำนวน 8 คน พรรคเอกภาพ จำนวน 4 คน และพรรคประชากรไทย จำนวน 2 คน รวมทั้งสิ้นจำนวน 87 คน (รายละเอียดปรากฏในภาคผนวก ค และ ง)

แต่ด้วยเหตุที่พรรคไทยรักไทยเป็นพรรคการเมืองนอกสภา มุ่งเน้นทำความเข้าใจกับประชาชนด้วยการให้ความสำคัญกับการจัดกิจกรรมทางการเมืองทั่วประเทศ ทุ่มงบประมาณเพื่อจัดกิจกรรมและสัมมนาในสัดส่วนที่สูง (รายละเอียดปรากฏในบทที่ 5) พ.ต.ท. ทักษิณ จึงสามารถตอบโต้ข้อกล่าวหาของพรรคการเมืองคู่แข่งที่ว่าพรรคการเมืองใหม่นี้ใช้เงินเป็นจำนวนมหาศาลในการดึงดูต ส.ส. จากพรรคการเมืองอื่นด้วยการอ้างเรื่องการจัดกิจกรรมและการจัดสัมมนาโดยกล่าวว่า

“...ไม่ปฏิเสธว่าพรรคไทยรักไทยใช้เงินในการทำกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อประชาชน ไม่ได้ใช้เงินไปซื้อประชาชน เราให้เงิน ส.ส. ไปทำกิจกรรมกับประชาชน เผยแพร่ความรู้ นโยบายและอุดมการณ์ของพรรคเพื่อให้ประชาชนมั่นใจว่าเราแก้ปัญหาให้ประชาชนได้ดีที่สุด จึงมีกิจกรรมและบุคลากรที่เข้าไปทำงานกับประชาชนเป็นจำนวนมาก ก็ต้องมีค่าใช้จ่าย ซึ่งไม่เป็นพิษเป็นภัยกับประชาชนเลย” (มติชน 18 กรกฎาคม 2518: 23)

อย่างไรก็ตาม แม้ว่ากำเนิดและการขยายตัวของพรรคไทยรักไทยมาจากการรวมตัวของกลุ่มทุนต่าง ๆ หลายกลุ่ม และอดีตนักการเมืองกลุ่ม (faction) ต่าง ๆ หลายกลุ่ม ซึ่งมีความขัดแย้งกันในพื้นที่เลือกตั้ง ๆ รวมทั้งการไม่ยอมรับในภาพลักษณ์และแนวทางการดำเนินงานทางการเมืองระหว่างกันในช่วงที่ผ่านมา เช่น กลุ่มวังน้ำเย็น ที่มีเสนาะ เทียนทอง เป็นหัวหน้า ไม่ลงรอยกับกลุ่ม ฉะเชิงเทราของจาตุรนต์ ฉายแสง นับตั้งแต่ครั้งยังสังกัดพรรคความหวังใหม่ด้วยกัน หรือกลุ่มของ สุदारัตน์ เกยุราพันธ์ ซึ่งพยายามเสนอภาพความเป็นนักการเมืองรุ่นใหม่ที่มีภาพลักษณ์ดี ทันสมัย ก้าวหน้า ไม่ยอมรับบทบาทและแนวทางการทำงานของเสนาะ เทียนทอง หัวหน้ากลุ่มวังน้ำเย็น จากภาพลักษณ์ทางการเมืองที่เป็นนักการเมืองรุ่นเก่า ไม่ทันสมัย ล้าหลัง ขาดวิสัยทัศน์ แต่ภายใต้ความโดดเด่นและความคิดริเริ่มในการตั้งพรรคของ พ.ต.ท. ทักษิณ ทำให้เขาสามารถใช้ภาวะผู้นำทางการเมืองดึงให้กลุ่มทุนและกลุ่มการเมืองต่าง ๆ ที่กล่าวมา ร่วมกันดำเนินงานทางการเมืองภายใต้พรรคการเมืองใหม่ที่มีเขาเป็นผู้นำของกลุ่มภายใต้กฎ กติกา วัฒนธรรมองค์กรใหม่ที่เขาเป็นผู้กำหนดขึ้นมาใหม่

รายละเอียดทั้งหมดที่กล่าวมานั้น ต้องการบ่งชี้ให้เห็นว่า พ.ต.ท. ทักษิณ ต้องการความสำเร็จทางการเมืองอย่างรวดเร็วเพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่ได้ตั้งไว้คือ นายกรัฐมนตรี ดังนั้น สโลแกนของพรรคที่ว่า “คิดใหม่ ทำใหม่ เพื่อไทยทุกคน” จึงไม่ใช่หมายถึงการสร้างคนรุ่นใหม่ในเวทีการเมือง แต่หมายถึง การมีนโยบายชุดใหม่ที่แปลก แตกต่างไปจากเดิมที่เคยเป็นมาในอดีต เพื่อแก้ไขปัญหาสังคมไทยที่มีมาอย่างยาวนาน จนนำมาสู่วิกฤติรุนแรงในปี 2540 ซึ่งจะกล่าวรายละเอียดในบทต่อไป อันเป็นบทที่ว่าด้วยกลยุทธ์ของพรรคการเมืองนี้

สรุปท้ายบท

กล่าวได้ว่า การก่อตั้งพรรคไทยรักไทยนั้นนับเป็นความพยายามอีกครั้งหนึ่งของ พ.ต.ท. ทักษิณ ที่มีต่อเป้าหมายสูงสุดทางการเมืองคือ ตำแหน่งนายกรัฐมนตรี หลังจากไม่ประสบความสำเร็จในการเข้าไปบริหารพรรคพลังธรรม ซึ่งเป็นการรับช่วงต่อจาก พล.ต. จำลอง หัวหน้า

พรรคคนแรกโดยที่ตนเองไม่ได้มีส่วนร่วมในการริเริ่มก่อตั้งแต่อย่างใด จนนำไปสู่การตัดสินใจลาออกจากตำแหน่งหัวหน้าพรรคในเวลาต่อมา และส่งผลกระทบต่ออนาคตทางการเมืองของพรรคพลังธรรม

ดังนั้น การริเริ่มก่อตั้งพรรคด้วยตนเองจึงสร้างความมั่นใจได้มากกว่าว่าจะสามารถควบคุมทิศทางการเมืองของพรรคให้เป็นไปตามเจตนารมณ์หรือความประสงค์ที่ตนเองได้ตั้งไว้ ซึ่งสังเกตได้จากโครงสร้างการจัดองค์กรของพรรค รวมศูนย์อำนาจการตัดสินใจในเรื่องต่าง ๆ ไว้ที่ พ.ต.ท. ทักษิณ หัวหน้าพรรค

การจัดตั้งพรรคการเมืองใหม่ในครั้งนี้ พ.ต.ท. ทักษิณ สามารถระดมการสนับสนุนหรือแสวงหาพันธมิตรจากหลากหลายกลุ่ม ทั้งกลุ่มทุนอุตสาหกรรม กลุ่มทุนเกษตรกรรม กลุ่มทุนการสื่อสารและการบันเทิง กลุ่มอดีตนักกิจกรรมเคลื่อนไหวทางการเมืองหรือคนเดือนตุลา กลุ่มเอ็นจีโอ กลุ่มนักวิชาการ โดยเฉพาะสมคิด จาตุศรีพิทักษ์ ซึ่งมีชื่อเสียงโด่งดังในแวดวงธุรกิจและตลาดหลักทรัพย์ในฐานะนักวางแผนกลยุทธ์ นอกจากนี้ พรรคไทยรักไทยยังใช้วิธีการเติบโตอย่างรวดเร็วแบบก้าวกระโดดด้วยการดึง ส.ส. จากพรรคการเมืองอื่น ๆ ที่ตัดสินใจลาออกจากพรรคการเมืองเดิมเพื่อมาสังกัดพรรคการเมืองใหม่ที่เพิ่งก่อตั้งได้ไม่นาน

การก่อตั้งพรรคการเมืองขึ้นมาใหม่โดยจัดโครงสร้างองค์กรรวมศูนย์ที่หัวหน้าพรรค การแสวงหาพันธมิตรทางการเมืองทั้งจากกลุ่มทุนประเภทต่าง ๆ อดีตนักกิจกรรมเคลื่อนไหวทางการเมืองหรือคนเดือนตุลา เอ็นจีโอ และนักวิชาการ รวมถึงการดึง ส.ส. จากพรรคการเมืองอื่นนั้นก็เพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่วางไว้คือ ชัยชนะในการเลือกตั้งในปี 2544 และมีนายกรัฐมนตรีคนใหม่ที่ชื่อ พ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตร

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 5

กลยุทธ์ทางการเมือง : ปฏิสัมพันธ์ระหว่างวิกฤติเศรษฐกิจกับพรรคไทยรักไทย

แม้บริบทเชิงโครงสร้างที่เกิดขึ้น เอื้ออำนวยต่อโอกาสในทางการเมืองที่จะประสบความสำเร็จ แต่หากตัวผู้กระทำไม่มีลักษณะเฉพาะที่สอดคล้องกับบริบทเชิงโครงสร้างที่เปิดโอกาสขึ้นก็ ยากที่จะบรรลุความสำเร็จตามที่ปรารถนาไว้ แต่กระนั้นถึงแม้ว่าตัวผู้กระทำมีลักษณะพิเศษเฉพาะเหมาะสมสอดคล้องกับบริบทเชิงโครงสร้างที่เกิดขึ้น แต่หากผู้กระทำไม่สามารถดำเนินกลยุทธ์เพื่อช่วงชิงโอกาสที่เกิดขึ้นนั้นได้ โอกาสที่จะสร้างความสำเร็จให้เกิดขึ้นก็ยากลำบากเช่นเดียวกัน

ในบทที่ผ่านมา เราจะพบว่ากำเนิดของพรรคไทยรักไทย วัฒนธรรมองค์กร ทักษะการในองค์กร บุคลากร ปรัชญา อุดมการณ์ของพรรคสะท้อนถึงวิถีคิด อุดมการณ์การทำงาน อุดมการณ์ทางการเมืองของ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร ผู้นำของพรรค ซึ่งมีลักษณะเฉพาะที่เหมาะสมสอดคล้องกับบริบทเชิงโครงสร้างทางเศรษฐกิจและการเมืองที่เกิดขึ้น เช่น กระแสของสังคมที่ต้องการนักบริหารเพื่อแก้ไขปัญหาวิกฤติเศรษฐกิจ พ.ต.ท. ทักษิณ ยังไม่เคยดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี เมื่อเปรียบเทียบกับผู้นำพรรคการเมืองรายอื่นที่เป็นคู่แข่ง เป็นต้น

บทนี้ผู้วิจัยต้องการชี้ให้เห็นว่า พรรคไทยรักไทยในฐานะผู้กระทำมีปฏิสัมพันธ์กับบริบทเชิงโครงสร้างที่ตกอยู่ในสภาวะวิกฤติ ด้วยการดำเนินกลยุทธ์การตลาดทางการเมือง (political marketing) โดยการนำเทคนิคทางการตลาด การโฆษณาและการประชาสัมพันธ์เพื่อให้การรณรงค์หาเสียงของพรรคมีลักษณะครบวงจร นับตั้งแต่แรกเริ่มก่อตั้งพรรคจนกระทั่งวันเลือกตั้ง ความสำเร็จในการเลือกตั้งของพรรคไทยรักไทย จึงเป็นส่วนผสมของกลยุทธ์ทางการเมืองต่าง ๆ เหล่านี้ อย่างไรก็ตาม ถึงแม้ว่าพรรคไทยรักไทยดำเนินกลยุทธ์การตลาดทางการเมืองแบบครบวงจรตามที่กล่าวมา แต่กลยุทธ์ทางการเมืองที่เป็นปัจจัยชี้ขาดต่อความสำเร็จทำให้พรรคไทยรักไทยมี ความสำเร็จเหนือคู่แข่งในสนามเลือกตั้งมาจากกลยุทธ์ 3 ประการที่ประสานสอดคล้องและเอื้ออำนวยซึ่งกันและกัน หากขาดส่วนใดส่วนหนึ่งย่อมยากลำบากต่อความสำเร็จกล่าวคือ

พรรคไทยรักไทยได้ดำเนินกลยุทธ์ “ ชู พ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตร หัวหน้าพรรคเป็นจุดขาย ใช้นโยบายหาเสียงแนวประชานิยมสร้างจุดเด่น เน้นอดีต ส.ส. เป็นจุดเสริม ”

ดังนั้น กล่าวได้ว่า ความสำเร็จในการเลือกตั้งของพรรคไทยรักไทย เมื่อวันที่ 6 มกราคม พ.ศ. 2544 มาจากการดำเนินกลยุทธ์ทางการเมืองที่มีลักษณะเอื้ออำนวยซึ่งกันและกันกล่าวคือการชูจุดขาย พ.ต.ท.ทักษิณ ผู้นำของพรรคที่เป็นนักบริหารผู้ประสบความสำเร็จทางธุรกิจสูงสุดของประเทศ และเชื่อมโยงความโดดเด่นของตัวผู้นำพรรคด้วยการประกาศนโยบายหาเสียงที่มีลักษณะประชานิยมสร้างความแตกต่างจากพรรคการเมืองรายอื่น ขณะเดียวกันได้ดึงอดีต ส.ส. สมัยปัจจุบันจากพรรคการเมืองอื่นมาเป็นผู้สมัครในเขตเลือกตั้งพื้นที่ต่าง ๆ กลายเป็นปัจจัยเสริมเข้ามาตอกย้ำปัจจัยทั้ง 2 ประการดังกล่าวข้างต้น โดยมีกลยุทธ์ปลุกย่อยที่กลายเป็นแรงหนุนเสริมต่อกลยุทธ์หลัก 3 ประการดังกล่าวข้างต้นอีกหลายประการ เช่น การตั้งชื่อพรรค การจัดทำผู้สมัครในระบบบัญชีรายชื่อ การหาเสียงและการประชาสัมพันธ์กิจกรรมต่าง ๆ เป็นต้น

ชู พ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตร หัวหน้าพรรคเป็นจุดขาย

การเสนอภาพ พ.ต.ท. ทักษิณ หัวหน้าพรรคเป็นจุดขายนั้น พรรคไทยรักไทยได้ใช้กลยุทธ์ทางการเมือง ด้วยการนำแนวคิดทางการตลาดในเรื่องการวางตำแหน่งของสินค้า (Market Position) มาใช้ด้วยการกำหนดให้ พ.ต.ท. ทักษิณ มีฐานะเป็น “ผู้มาปลดปล่อย” (The Messiah) ประเทศชาติให้พ้นจากหายนะภัยทางเศรษฐกิจ ด้วยการเสนอตรรกะให้เห็นว่า การที่ พ.ต.ท. ทักษิณ เป็นนักธุรกิจที่ประสบความสำเร็จในการสร้างและบริหารธุรกิจจนมีฐานะร่ำรวยที่สุดของประเทศและติดอันดับโลก จึงมีความเหมาะสมต่อการแก้ไขปัญหาวิกฤติทางเศรษฐกิจที่ควรต้องอาศัยนักธุรกิจเช่นเดียวกัน ไม่ใช่ นักกฎหมายอย่างนายกรัฐมนตรีนเรนทร ของพรรคประชาธิปัตย์ ซึ่งเป็นพรรคการเมืองคู่แข่งที่สำคัญ แนวคิดทางการตลาดในเรื่องนี้ปรากฏในความคิดเห็นของ พ.ต.ท.ทักษิณ บ่อยครั้งที่เขาเห็นว่าประเทศก็ไม่ต่างจากองค์กรธุรกิจที่ต้องบริหารโดยผู้บริหารประเภทเดียวกันจึงจะประสบความสำเร็จและก้าวหน้า ดังคำกล่าวของเขาที่ว่า

“บริษัทก็คือประเทศ ประเทศก็คือบริษัท คล้ายกันครับ บริหารเหมือนกันเป็นการบริหารด้วยเศรษฐกิจทั้งนั้น ต่อไปเป็นยุคของการบริหารด้วยเศรษฐกิจ ไม่ใช่การบริหารด้วยตัวอื่น เศรษฐกิจเป็นตัวกำหนด” (ธวัชชัย พิษผล, 2545: 105)

หรือคำกล่าวที่ว่า

“ผมเองเป็นนักบริหารนะครับ ถ้าผมเป็นผู้นำองค์กรที่เป็นองค์กรใหญ่ ที่ผมเคยทำ ตอนนั้นเป็นองค์กรเล็ก แต่วันนี้เป็นองค์กรประเทศไทย เป็นองค์กรที่ต้องใช้การบริหารอย่างมาก ต้องใช้หลักภาวะผู้นำและการบริหาร ซึ่งผมบังเอิญว่ามีประสบการณ์ตรงนี้อยู่ แล้วก็ในชีวิตถูกฝึกถูกเกลามาตรงนี้ เพราะฉะนั้นในการทำตรงนี้คนคงจะเห็นผมในสไตล์ เป็นนักบริหารมากกว่าเป็นนักการเมืองหรือนักกฎหมาย เพราะว่าเรียนรู้กฎหมายแต่ไม่ใช่เก่งกฎหมาย แต่ว่าเป็นนักบริหารพอเรียนรู้ทางการเมือง แต่ไม่ใช่เป็นนักการเมืองที่มีการตัดสินใจทุกอย่างบนพื้นฐานของผลประโยชน์ทางการเมือง ผมจะตัดสินใจทุกอย่างบนพื้นฐานผลประโยชน์ขององค์กร องค์กรในที่นี้คือประเทศ และผลประโยชน์ของผู้คนในองค์กรก็คือประชาชน สไตล์ผมจะเป็นอย่างนี้ เพราะฉะนั้นทุก ๆ เรื่องมันก็จะออกมาแนวนี้หมด” (HI-CLASS, ธ.ค. 2543: 34)

ดังนั้น ภายใต้วิกฤติทางเศรษฐกิจที่สังคมไทยกำลังเผชิญ บุคคลผู้เหมาะสมที่จะมา “ปลดปล่อย” ให้สังคมไทยหลุดพ้นจากความเลวร้ายนี้ จึงควรเป็นนักธุรกิจผู้ประสบความสำเร็จสูงสุดในประเทศและมีชื่อเสียงติดอันดับโลกอย่าง พ.ต.ท. ทักษิณ ไม่ใช่บุคคลจากสาขาอาชีพอื่นที่ไม่เคยสัมผัสงานทางด้านบริหารองค์กรธุรกิจหรือผ่านงานบริหารมาน้อย โดยเฉพาะนักการเมืองอาชีพโดยทั่วไปทั้งหลายที่ พ.ต.ท. ทักษิณ เห็นว่าเป็นพวกที่ดำรง “อาชีพนักการเมือง” ยึดการเมืองเป็นอาชีพหลัก ทำให้ขาดทักษะในการทำงานเนื่องจากไม่ค่อยได้ผ่านการทำงานประเภทอื่น ๆ และเมื่อยึดการเมืองเป็นอาชีพแล้วทำให้มุ่งหวังแต่การหาประโยชน์ส่วนตัวมากกว่าส่วนรวม จนนำไปสู่ ความขัดแย้งและการแตกแยกทางการเมืองเพราะเกิดการแย่งชิงผลประโยชน์ สภาพเช่นนี้ ในทัศนะของ พ.ต.ท. ทักษิณเห็นว่า

“การเมืองแบบทำลายกันเองเกิดขึ้นจากการที่นักการเมืองบ้านเราจำนวนหนึ่งยึดมั่นว่าการเมืองเป็น “อาชีพ” เป็นช่องทางแสวงหารายได้มาเลี้ยงตัวเอง ซึ่งแถมยังมีสถานะทางสังคมด้วย แทนที่นักการเมืองจะเป็นตัวแทนประชาชนที่อาสาทำงานบ้านเมืองตามกรอบประชาธิปไตยกลับกลายเป็นแสวงหาประโยชน์ส่วนตัวก่อน แล้วค่อยมาคิดว่าจะทำงานอะไรทีหลัง

บางคนเรียนจบแล้วมาเป็นนักการเมืองเลยก็มี ที่พ่อแม่บั้นให้เป็นนักการเมือง ตั้งแต่รุ่นหนุ่มก็มีไม่น้อย คนเหล่านี้ยังไม่เคยผ่านงานที่ไหน ไม่เคยบริหารกิจการองค์กรใด ๆ ไม่เคยต้องต่อสู้ดิ้นรนสร้างฐานะ เพราะฉะนั้น หากการเมืองเป็นอาชีพเดียวที่มีอยู่และ

ทำได้ พวกเขาจะต้องพยายามรักษาตำแหน่งเกียรติยศไว้ รวมถึงการ “ทำลาย” คู่แข่งทางการเมืองทุกวิถีทาง” (เน้นตามต้นฉบับ รุจน์ มั่นพิธา, 2544: 130)

การวิพากษ์วิจารณ์นักการเมืองอาชีพดังกล่าวนี้ สอดรับกับกระแสการวิจารณ์ของสังคม โดยเฉพาะจากบรรดานักวิชาการและสื่อมวลชนที่เรียกขานนักการเมืองอาชีพว่า “นักเลือกตั้ง” (คนแรกที่เราเริ่มใช้คำนี้เรียกขานนักการเมืองน่าจะเป็น คำณูณ สิทธิสมาน เมื่อครั้งดำรงตำแหน่งบรรณาธิการบริหารหนังสือพิมพ์ผู้จัดการรายวัน) ซึ่งคำเรียกขานดังกล่าวนี้ให้ภาพของนักการเมืองไปในทางลบ ซึ่งให้เห็นว่าการแข่งขันทางการเมืองมีเป้าหมายเพื่อประโยชน์ส่วนตัวและพวกพ้อง กิจกรรมทางการเมืองมุ่งเป้าหมายเฉพาะในฤดูเลือกตั้ง หวังเพียงเข้าสู่เวทีการเลือกตั้งและชนะในการเลือกตั้งเพื่ออำนาจทางการเมืองเท่านั้น สาเหตุประการหนึ่งอาจเป็นเพราะการเมืองไทยไม่เคยมีประเด็นเรื่องหลักวิชาชีพหรือความเป็นมืออาชีพ (professionalism) ของนักการเมือง จึงนำมาซึ่งการโจมตีของสื่อมวลชนและนักวิชาการในเรื่องนักเลือกตั้ง ส่งผลทำให้ พ.ต.ท. ทักษิณ นำมาใช้เป็นจุดโจมตีนักการเมืองอาชีพเพื่อทำลายความชอบธรรม ในขณะที่เดียวกันเสนอภาพความเป็นนักบริหารของตนเองแก่ประชาชน

การวิพากษ์วิจารณ์ว่า นักการเมืองอาชีพเป็นเพียง “นักเลือกตั้ง” นั้น ส่งผลทำให้ พ.ต.ท. ทักษิณ พยายามวางตำแหน่งของตนเองว่าเป็นคนนอก (outsider) วงจรของนักการเมืองอาชีพ แม้ว่าจะก่อนหน้านี้เขาเคยเข้าร่วมกับพรรคพลังธรรมและดำรงตำแหน่งทางการเมืองในหลายรัฐบาล อีกทั้งเครือญาติ ซึ่งรวมถึงบิดามีตำแหน่งทางการเมืองทั้งในระดับชาติและระดับท้องถิ่นมาอย่างยาวนานแล้วก็ตาม

ลักษณะที่กล่าวมานั้น อาจกล่าวได้ว่า พ.ต.ท. ทักษิณ นำกลยุทธการเมืองของภาษา (politics of language) มาใช้ให้เป็นประโยชน์ในการสื่อสารทางการเมือง (political communication) เพื่อสร้างความได้เปรียบเหนือพรรคการเมืองคู่แข่ง ทั้งในการสร้างภาพพจน์ให้กับตนเองและสร้างภาพลบให้กับคู่แข่ง ด้วยการสร้างให้เห็นถึงความแตกต่างระหว่างตนเองที่เป็น “นักบริหาร” กับนักการเมืองอื่น ๆ โดยเฉพาะจากพรรคการเมืองคู่แข่งที่เป็นเพียง “นักเลือกตั้ง” ผู้มุ่งหวังเข้ามาแสวงหาประโยชน์ส่วนตัวและแก่พวกพ้องเท่านั้น

แนวคิดว่าด้วยการเมืองของภาษานั้น Murray Edelman (1988: 104-105 อ้างใน บูมอริ ยีหะ, 2541: 40) อธิบายว่าคนเรานั้นรับรู้ปัญหาหรือปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นผ่านตัวภาษา ไม่ใช่ตัว

เหตุการณ์จริง ๆ ดังนั้นจากภาษาทางการเมือง (political language) ที่นักการเมืองสื่อสารออกมา ในโอกาสต่าง ๆ ได้กลายมาเป็นความจริงทางการเมือง (political reality) ในความรู้สึกของประชาชนซึ่งเป็นผู้รับสาร กล่าวคือ

“สรุปได้ว่า ไม่ใช่ “ความจริง” อันสามารถตรวจสอบได้ที่ทำหน้าที่ก่อให้เกิดจิตสำนึกและพฤติกรรมทางการเมือง แต่เป็นความเชื่อที่มาจากภาษาของ “ความจริง” ดังกล่าวต่างหาก ที่ช่วยก่อให้เกิดความไม่พอใจ ก่อให้เกิดนโยบายที่จะเกิดขึ้นในอนาคตอันใกล้ ซึ่งใกล้เคียงกับความปรารถนาของจิตใจประชาชน และก่อให้เกิดเรื่องราวอื่น ๆ ที่ไม่อาจสำรวจได้”

เช่นเดียวกับ W. Lance Bennett (1992: 125) ซึ่งชี้ให้เห็นว่า การสื่อสารทางการเมืองที่นักการเมืองสื่อสารออกไปให้ประชาชนรับรู้นั้น มักมีลักษณะเป็นการสร้างความรู้สึกทางอารมณ์ให้เกิดขึ้นในหมู่ประชาชนว่าปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นนั้นอยู่นอกเหนือความสามารถที่จะแก้ไขปัญหาได้ นั่นก็หมายความว่า ปรัชญาการเมืองหรือวิกฤติจากปัญหาต่าง ๆ ที่สังคมกำลังเผชิญอยู่นั้น ประชาชนยอมรับการนิยามปัญหาที่นักการเมืองเป็นผู้ผลิตมันขึ้นมา

ลักษณะเช่นนี้สอดคล้องกับแนวคิดของประชานิยมที่ว่า เมื่อนักการเมืองเป็นผู้นิยามวิกฤติหรือให้ความหมายต่อปรากฏการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น กลยุทธ์ของนักการเมืองแบบประชานิยมก็คือพยายามชี้ให้ประชาชนเห็นว่า วิกฤติที่เกิดขึ้นนั้นแก้ไขได้ไม่ยาก ไม่ได้สลับซับซ้อนอย่างที่คาดคิด แต่ที่ไม่ได้รับการแก้ไขเพราะนักการเมืองหรือผู้มีอำนาจก่อนหน้านี้มักเฉยเมย ไม่ให้ความสนใจ ซึ่งสาเหตุส่วนหนึ่งอาจมาจากการคำนึงถึงประโยชน์ส่วนตัวและพวกพ้อง มากกว่าชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนโดยทั่วไป ดังนั้นจึงเป็นหน้าที่ของพวกเขา ซึ่งรับรู้ปัญหามาเป็นอย่างดี และมีแนวทางที่สามารถแก้ไขวิกฤติให้ลุล่วงผ่านพ้นไปได้อย่างแน่นอน

การเมืองของภาษาถูก พ.ต.ท. ทักษิณ และพรรคไทยรักไทยนำมาใช้ในโอกาสต่าง ๆ หลายครั้ง นับตั้งแต่เริ่มก่อตั้งพรรคจนกระทั่งถึงวันเลือกตั้ง ซึ่งจะกล่าวถึงเป็นระยะ ๆ ต่อไป

อย่างไรก็ตาม พรรคไทยรักไทยและ พ.ต.ท. ทักษิณไม่ได้เลือกมุ่งเน้นเสนอภาพการเป็นนักบริหาร หรือนักธุรกิจที่ประสบความสำเร็จสูงสุดเพียงอย่างเดียว เพราะการเสนอภาพเช่นนี้อาจส่งผลกระทบต่อความรู้สึกของประชาชนในเรื่องระยะ (space) ระหว่างตัวผู้นำกับตัวประชาชน เกิดช่องว่าง หรือความรู้สึกว่าตัวผู้นำห่างไกลจากวิถีชีวิตของประชาชนธรรมดา ๆ ทั่ว ๆ ไป ผู้นำที่มีทรัพย์สินมากมายมหาศาลอาจไม่เคยประสบ หรือไม่สามารถรับรู้วิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคน

โดยทั่วไปที่ยากลำบากได้ ซึ่งย่อมไม่เป็นผลดีและไม่ใช้กลยุทธ์ทางการเมืองของนักการเมืองแบบ
 ประชาานิยม ด้วยเหตุนี้การเสนอภาพความเป็นนักบริหาร หรือนักธุรกิจที่ประสบความสำเร็จสูงสุด
 นั้น จึงดำเนินไปอย่างพร้อมเพรียงกับการเสนอภาพความเป็นคนที่มีรากเหง้าเป็น “เด็กบ้านนอก”
 จากต่างจังหวัดมาหาโอกาสในชีวิตที่เมืองหลวงไม่แตกต่างจากชีวิตคนธรรมดาทั่ว ๆ ไปจำนวนมาก
 มากในสังคมไทย เพียงแต่ความมุ่งมั่นพยายาม ต่อสู้ อดทนต่อความยากลำบากจึงทำให้ประสบ
 ความสำเร็จเช่นทุกวันนี้ ซึ่งเขามักตอกย้ำอยู่เสมอในการให้สัมภาษณ์หลาย ๆ ครั้ง (เช่นในงานของ
 วีระพล จ้อยทองมูลและคณะ, 2544; รุจน์ มั่นติธา, 2544; ธวัชชัย พีชผล, 2545; ธุรกิจก้าวหน้า,
 มกราคม 2544; HI-CLASS, ธันวาคม 2543) ดังเช่นในหนังสือของรุจน์ มั่นติธา (2544: 19-20)
 พ.ต.ท. ทักษิณ กล่าวว่

“ชีวิตวัยเด็กต้องช่วยพ่อแม่ทำทุกอย่าง ตอนเด็ก ๆ พ่อมีร้านกาแฟที่ตลาดสันกำแพง ผม
 ต้องช่วยที่ร้านไม่ว่าจะล้างแก้ว กระจบอง สมัยก่อนกระจบองนมที่ใช้แล้วนำมาใส่โอเลี้ยง
 แล้วขายหวานเย็น เรียงเบอร์นั้นคือชีวิตในสมัยเด็ก

ตอนหลังผมทำสวนและไปช่วยตัดดอกไม้ขายที่ตลาดเสร็จเรียบร้อยแล้วก็ขาย
 กับข้าวมาที่บ้าน นับว่าเป็นชีวิตที่ได้ประสบการณ์ที่แข็งแกร่ง ต้องต่อสู้กับความ
 ยากลำบากทั้งหลาย จนกระทั่งคุณพ่อผมมาทำงานธนาคารเป็นผู้จัดการสินเชื่อธนาคาร
 นครหลวงไทย ผมเริ่มหัดเรียนธุรกิจจากคุณพ่อมาเรื่อย เป็นคนที่อยู่เฉยไม่ได้ ชอบศึกษา
 ไปเรื่อย”

หรือการให้สัมภาษณ์ในนิตยสาร HI-CLASS (ธันวาคม 2543: 42) ว่า

“ผมมาจากดิน ชีวิตผมเป็นคนที่เรียบง่าย เมื่อก่อนเป็นลูกตำรวจที่โตในบ้านพักตำรวจ เคย
 อยู่บ้านพักข้าราชการ เคยอยู่ในสภาพซึ่งบ้านน้ำไหลบ้างไม่ไหลบ้าง ความรู้สึกเช่นนี้มี
 อยู่เต็มหัวใจ เรายังเห็นใจเพื่อน ๆ เราที่ตอนนี้ยังตกทุกข์ได้ยาก ผมมีเพื่อนที่เรียนอยู่
 ประชาบาลด้วยกันตอนอยู่บ้านนอก ตอนนี้เป็นคนขับรถมอเตอร์ไซด์รับจ้าง บางคนก็เป็น
 คนฆ่าหมูในตลาด ในขณะที่เดียวกันเพื่อนผมในต่างประเทศก็เป็นถึงประธานาธิบดี ซึ่งมัน
 เป็นชีวิตที่มีความกว้างของประสบการณ์ จากล่างสุดยันบนสุดในหลายเรื่อง ไม่ว่าจะเรื่อง
 การศึกษา จากอนุบาลโรงเรียนวัดมาสู่ปริญญาเอกอเมริกา และก็เรื่องเพื่อนจาก
 มอเตอร์ไซด์รับจ้างจนถึงประธานาธิบดี เรื่องชีวิตดีอกต่อยตั้งแต่ช่วยพ่อแม่ล้างแก้วขาย
 กาแฟ ล้างกระจบองนมใส่กาแฟมาแล้วก็ไปทำสวนทำอะไรมา จนถึงวันนี้กลายเป็นนัก
 ธุรกิจที่มีดาวเทียมอยู่บนท้องฟ้า 3 ดวง ซึ่งแถบชีวิตมันกว้างมาก”

การตกย้ำในเรื่องดังกล่าวถือเป็นการเสนอภาพความเป็น พ.ต.ท. ทักษิณ ใน 2 ด้าน
 ด้านหนึ่ง เป็นการเสนอภาพความเป็นคนธรรมดาสามัญที่ไม่แตกต่างจากคนทั่วไปในสังคมไทยที่
 ส่วนใหญ่อาศัยอยู่ในชนบท ไม่ต่างจากอดีตนายกรัฐมนตรีชวน หลีกภัย ที่เสนอภาพความเป็นลูก
 แม่ค้าขายพุงปลา จำเรียนหนังสือจนประสบความสำเร็จมาได้ด้วยการเป็นเด็กวัด เพื่อสร้างความรู้
 รู้สึกว่า ตนเองเป็นคนติดดินและสัมผัสได้เหมือนคนทั่วไป แต่ในอีกด้านหนึ่งเป็นการเสนอภาพ
 ความเป็นนักบริหารธุรกิจที่ประสบความสำเร็จมากที่สุดในสังคมไทย และมีความสัมพันธ์เชื่อมโยง
 กับโลกทั้งในทางธุรกิจและการเมือง โดยเฉพาะการมีเพื่อนที่เป็นถึงประธานาธิบดี ซึ่งสอดคล้องกับ
 ความรู้สึกร่วมสมัยที่กำลังให้ความสำคัญต่อภาคธุรกิจและอาชีพผู้ประกอบการ ภาพทั้ง 2 ด้าน
 เมื่อประกอบเข้าด้วยกันแล้วนำไปสู่การสร้างความรู้สึกที่ว่า แม้ พ.ต.ท. ทักษิณ เป็นเพียงเด็กบ้าน
 นอกคนหนึ่ง แต่ด้วยความขยัน อดทนและฉลาดก็สามารถประสบความสำเร็จในทางธุรกิจได้ไม่
 เพียงในประเทศแต่ยังรวมถึงต่างประเทศ และในเวทีการเมืองก็น่าจะเป็นเช่นเดียวกัน และหากเป็น
 ผู้นำประเทศแล้ว ย่อมจะเข้าใจสภาพชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนคนธรรมดาสามัญทั่วไปได้ดี
 และเป็นผู้นำที่คนทั่วไปสัมผัสได้ ขณะที่มิวสิคท์ศน์ก้าวไกลในระดับโลก

ชวน หลีกภัย ผู้นำพรรคประชาธิปัตย์เคยใช้กลยุทธ์ในลักษณะดังกล่าวนี้มาแล้วในการ
 เลือกตั้งเมื่อครั้งที่ผ่านมา โดยพยายามเสนอภาพความเป็นผู้นำที่แม้มีรากเหง้ามาจาก “เด็กบ้าน
 นอก” ชาติดระกูลเป็นชาวบ้านธรรมดาทั่ว ๆ ไปไม่แตกต่างจากคนส่วนใหญ่ทั้งหลายของประเทศ
 แต่ก็มีบุคลิกลักษณะ ความรู้ ความสามารถที่ทันสมัย มีความเป็นสากล เท่าทันความเปลี่ยนแปลง
 ของโลกที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วในยุคโลกาภิวัตน์ ด้วยการยื่นประกบกับประธานาธิบดี บิลล์ คลินตัน
 ผู้นำของสหรัฐอเมริกา เมื่อครั้งการประชุมสุดยอดผู้นำกลุ่มประเทศเอเชียและแปซิฟิก (เอเปก)
 พ.ต.ท. ทักษิณ นำกลยุทธ์ดังกล่าวนี้มาใช้เช่นเดียวกัน แต่ในลักษณะที่พยายามสร้างความ
 เห็นอกว่า โดดเด่นกว่า เนื่องจากแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดกับจอร์จ ดับเบิลยู บุช ผู้
 สมัครงชิงตำแหน่งประธานาธิบดีสหรัฐอเมริกา (ในขณะนั้น) จากพรรครีพับลิกัน ซึ่งกำลังรณรงค์หา
 เสียงแข่งกับอัล กอร์ ผู้สมัครจากพรรคเดโมแครต แต่ความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นนี้เป็นความสัมพันธ์ใน
 ฐานะเพื่อน ไม่ใช่เพียงแค่นักธุรกิจอย่างที่อดีตนายกรัฐมนตรี ชวน กับอดีตนายกรัฐมนตรีคลินตัน
 เท่านั้น

การวางตำแหน่งสินค้าของตัว พ.ต.ท. ทักษิณ ตามสโลแกนการหาเสียงที่ว่า “คิดใหม่ ทำ
 ใหม่ เพื่อไทยทุกคน” เมื่อเปรียบเทียบกับผู้นำจาก 4 พรรคการเมืองที่เป็นพรรคการเมืองขนาดใหญ่
 มีศักยภาพที่จะชนะการเลือกตั้ง และหัวหน้าพรรคสามารถดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีได้คือ ชวน

หลักชัย หัวหน้าพรรคประชาธิปัตย์ พล.อ.ชวลิต ยงใจยุทธ หัวหน้าพรรคความหวังใหม่ บรรหาร ศิลปอาชา หัวหน้าพรรคชาติไทย นั้น พ.ต.ท. ทักษิณ มีความได้เปรียบประการหนึ่งซึ่งเห็นอย่างชัดเจนก็คือ ผู้นำพรรคการเมืองทั้งหมดที่กล่าวมาต่างล้วนเคยดำรงตำแหน่งนายก รัฐมนตรีมาแล้วทั้งสิ้น ขณะที่ พ.ต.ท. ทักษิณ ยังไม่เคยดำรงตำแหน่งสูงสุดทางการเมืองดังกล่าวนี้เลย ดังนั้น ภายใต้ ตระกวดังกล่าวนี้ การตัดสินใจเลือก พ.ต.ท. ทักษิณ และพรรคไทยรักไทย ย่อมหมายถึง การที่ สังคมไทยจะเกิดแนวทางการบริหารประเทศในรูปแบบใหม่ที่แตกต่างจากเดิมจากผู้นำคนใหม่ที่ไม่ เคยบริหารประเทศในตำแหน่งสูงสุดมาก่อน ขณะที่ผู้นำจากทั้ง 3 พรรคต่างล้วนเป็นที่รับรู้ของประชาชนถึงแนวทางการทำงานมาแล้วทั้งสิ้น

ความแตกต่างดังกล่าวนี้ ทำให้ พ.ต.ท. ทักษิณ มีความโดดเด่นเป็นอย่างยิ่งโดยเฉพาะเมื่อมีโอกาสในการแสดงความคิดเห็นทางการเมืองในที่สาธารณะพร้อมกัน เช่น ในการจัดงานปราศรัย แสดงวิสัยทัศน์ของผู้นำพรรคการเมืองที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เมื่อวันที่ 20 ธันวาคม 2543 หลังการปราศรัย สวนดุสิตโพลล์ ได้ทำการสำรวจความคิดเห็นของประชาชนที่เข้าฟังและรับชมการถ่ายทอดการตอบคำถามของหัวหน้าพรรคทั้ง 4 คน ทางสถานีโทรทัศน์คือ ชวน ผู้นำพรรคประชาธิปัตย์ พ.ต.ท. ทักษิณ ผู้นำพรรคไทยรักไทย กร ทักษะรังสี ผู้นำพรรคชาติพัฒนา และ บรรหาร ศิลปอาชา ผู้นำพรรคชาติไทย จำนวน 1,384 คน พบว่าจากคำถามที่มีทั้งหมด 6 คำถาม ผู้นำพรรคไทยรักไทยได้รับคะแนนสูงสุดเหนือผู้นำพรรคการเมืองอื่น ๆ ทุกข้อ กล่าวคือ 1.การแถลงนโยบายของพรรคที่น่าสนใจและสามารถนำไปปฏิบัติได้ อันดับ 1 พ.ต.ท. ทักษิณ 54.39% 2. หัวหน้าพรรคที่สามารถตอบคำถามได้ชัดเจนที่สุด พ.ต.ท. ทักษิณ 46.47% 3. การตอบคำถามที่สามารถนำไปปฏิบัติได้ พ.ต.ท. ทักษิณ 43.68% 4. หัวหน้าพรรคที่ ตอบคำถามได้น่าเชื่อถือน่าไว้วางใจ พ.ต.ท. ทักษิณ 41.97% 5. ภาพรวมในการพูดของหัวหน้าพรรคที่ประชาชนพอใจ พ.ต.ท. ทักษิณ 49.68% 6. ถ้าคะแนนเต็ม 10 คะแนน ประชาชนให้ คะแนนหัวหน้าพรรคแต่ละคนอย่างไร พ.ต.ท. ทักษิณ 8.17 คะแนน (มติชน, 21 ธันวาคม 2543: 32)

กลยุทธ์การสร้างภาพลักษณ์ให้กับ พ.ต.ท. ทักษิณ นั้น มีการทำงานร่วมกันเป็นทีมงานเหล่านี้ทำหน้าที่เป็นผู้สร้างภาพลักษณ์ (image maker) ให้กับ พ.ต.ท. ทักษิณ เพื่อให้การปรากฏตัวต่อสาธารณะดูดี เป็นไปตามความคาดหวัง ความต้องการของสังคม ซึ่งภาพลักษณ์ของ พ.ต.ท. ทักษิณ บางส่วนก็เป็นที่รับรู้กันมาบ้างพอสมควรแล้ว แต่กระบวนการสร้างภาพลักษณ์ที่ดำเนินการอย่างต่อเนื่องนั้น มีเป้าหมายเพื่อเพิ่มน้ำหนักภาพลักษณ์ที่เป็นบวกให้มากยิ่งขึ้น ในขณะที่พยายามขจัดภาพลักษณ์ที่เป็นลบ ซึ่งเป็นจุดอ่อนให้ลดน้อยลงมากที่สุดนั่นเอง

ทีมงานผู้สร้างภาพลักษณ์ทำหน้าที่รวบรวมข้อมูล วิเคราะห์ เสนอแนวทางแก้ไข ตรวจสอบการดำเนินการ รวมถึงการวางตัว ในการทำงานจะมีการนำเทปการให้สัมภาษณ์ของ พ.ต.ท.ทักษิณที่ให้สัมภาษณ์มาวิเคราะห์ ตรวจสอบ เพื่อปรับปรุงในการสัมภาษณ์ครั้งต่อไปให้ดีขึ้น (กรุงเทพธุรกิจ, 23 มกราคม 2544: 2) การปรากฏตัวบนเวทีแสดงวิสัยทัศน์ร่วมกับผู้นำพรรคการเมืองอื่น ๆ ตามที่กล่าวมาแล้วข้างต้น และได้รับคะแนนนิยมจากประชาชนมาเป็นอันดับหนึ่งจากการสำรวจของสวนดุสิตโพลล์นั้น ส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากการการทำงานของทีมงานสร้างภาพลักษณ์ดังกล่าวนี้

ไม่เพียงผลสำรวจของสวนดุสิตโพลล์เท่านั้นที่ปรากฏให้เห็นถึงความนิยมที่ประชาชนมีต่อผู้นำพรรคไทยรักไทย ผลการสำรวจจากสำนักวิจัยหลายแห่งต่างชี้ไปในทิศทางเดียวกัน จนทำให้สื่อมวลชนให้สมญานาม พ.ต.ท. ทักษิณว่าเป็น “นายกฯโพลล์” ซึ่งหมายถึงว่า หากในการเลือกตั้งพรรคไทยรักไทยไม่ประสบความสำเร็จในทางการเมือง แต่ในความคิดเห็นของประชาชนนั้นต่างเทคะแนนและแสดงความต้องการที่จะให้หัวหน้าพรรคไทยรักไทยเป็นผู้นำในการบริหารประเทศแล้ว

นอกเหนือจากบริบทเชิงโครงสร้างทางเศรษฐกิจที่ตกอยู่ในสภาวะวิกฤติทำให้พรรคไทยรักไทยเลือกดำเนินกลยุทธ์ทางการเมือง ด้วยการเสนอภาพความเป็นนักบริหารผู้ประสบความสำเร็จสูงสุดในทางธุรกิจจึงมีความเหมาะสมเป็นอย่างยิ่งในการแก้ไขปัญห เศรษฐกิจของชาติให้ลุ ล่วงไปได้แล้ว เนื้อหาของรัฐธรรมนูญ ฉบับปี พ.ศ. 2540 ซึ่งถูกเรียกขานว่าเป็น “รัฐธรรมนูญฉบับประชาชน” นั้นยังสะท้อนให้เห็นถึงความต้องการของสังคมไทยในตัวผู้นำในรูปแบบผู้นำที่เข้มแข็ง (Strong Executive Officer) ตามลักษณะของรูปแบบการบริหารในระบบประชาธิปไตยแบบประธานาธิบดี เมื่อเนื้อหาของรัฐธรรมนูญกำหนดให้แยกฝ่ายบริหารและฝ่ายนิติบัญญัติออกจากกันอย่างเด็ดขาดเช่นที่กำหนดไว้ในรูปแบบของประชาธิปไตยในระบบประธานาธิบดี ตามมาตราที่ 204 ความว่า “ นายกรัฐมนตรีและรัฐมนตรีจะเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรหรือสมาชิกวุฒิสภาในขณะเดียวกันไม่ได้ “

นอกเหนือจากมาตราดังกล่าวแล้ว เนื้อหาของรัฐธรรมนูญยังมีอีกหลายมาตราที่ต้องการสร้างความเข้มแข็งให้กับผู้นำฝ่ายบริหารและสร้างเสถียรภาพให้กับรัฐบาลเพื่อให้รัฐบาลมีประสิทธิภาพในการทำงาน เช่น มาตราที่ 185 วรรค 1 ในกรณีของการเปิดอภิปรายไม่ไว้วางใจ

นายกรัฐมนตรีนั้น ญัตติดังกล่าวต้องเสนอชื่อผู้สมควรดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีคนต่อไปด้วย ส่งผลทำให้การเปิดอภิปรายไม่ไว้วางใจตัวผู้นำฝ่ายบริหารไม่ใช่เรื่องที่จะกระทำได้ง่ายนัก

เนื้อหาของรัฐธรรมนูญที่ปรากฏเช่นนี้ สอดคล้องกับคติความเชื่อทางการเมืองของไทยที่มีมาอย่างยาวนานในเรื่องอัคริณมำชาว การยึดมั่นในตัวบุคคลที่มีลักษณะพิเศษ ผู้สามารถแก้ไขปัญหาวิกฤติต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นได้อย่างรวดเร็ว ทันท่วงที มีประสิทธิภาพ ดังตัวอย่างของจอมพลสฤษดิ์ ที่ยังคงเป็นผู้นำที่พึงประสงค์ของสังคมไทยมาอย่างยาวนานจนกระทั่งถึงทุกวันนี้ หลังจากที่ได้ก่อมรดกทางการเมืองแก่สังคมไทยในแง่ของการให้ความสำคัญกับตัวบุคคลผู้เป็นผู้นำภายใต้การเมืองการปกครองแบบรัฐรวมศูนย์ (ลิขิต ธีรเวคิน, 2544: 175) เนื้อหาของรัฐธรรมนูญ ทศนคติของสังคมไทยจึงสอดคล้องกับบุคลิก ลักษณะ ทศนคติทางการเมืองของ พ.ต.ท. ทักษิณ ที่มองการบริหารประเทศไม่แตกต่างจากการบริหารบริษัท ประเทศและบริษัทจะดำเนินไปได้ด้วยดีก็ด้วยการมีผู้นำที่เข้มแข็ง ปรากฏการณ์ดังกล่าวนี้จึงส่งผลต่อกลยุทธ์ในการหาเสียงเลือกตั้งของพรรคไทยรักไทย แม้ว่ารูปแบบการบริหารเป็นแบบรัฐสภา แต่กลยุทธ์การหาเสียงกลับเน้นความโดดเด่นของตัวผู้นำพรรค ซึ่งเป็นลักษณะของการรณรงค์หาเสียงเลือกตั้งในระบบประธานาธิบดี

แนวคิดแบบ Strong Executive officer สะท้อนออกมาจากการกระทำและคำพูดของ พ.ต.ท.ทักษิณหลายประการและหลายครั้ง ครั้งหนึ่งเขาเคยให้สัมภาษณ์แก่นิตยสารธุรกิจก้าวหน้า (มกราคม 2544: 24) ว่า

“ คำว่าทีมเศรษฐกิจถูกใช้จนติดปาก จริง ๆ แล้วคำสำคัญที่สุดคือหัวหน้าทีม การรู้จักใช้แหล่งข้อมูล...ระบบการติดต่อสื่อสาร ระบบคอมพิวเตอร์ที่จะทำเรื่องระบบประมวลข้อมูล ต้องสามารถทำให้คนที่อยู่ในระดับที่ตัดสินใจสามารถมีข้อมูลที่จะตอบสนองต่อการบริการ การรับใช้ประชาชน การวางยุทธศาสตร์ได้อย่างรวดเร็ว เพราะฉะนั้นตรงนี้สำคัญมากกว่าคำว่าทีมที่เอามาขาย ต้องเป็นการวางทั้งระบบ เพราะฉะนั้นคำว่าทีมเศรษฐกิจ พรรคไทยรักไทย ผมเป็นหัวหน้าทีม และผมมีลูกทีมเยอะแยะ ”

ใช้นโยบายหาเสียงแนวประชานิยมสร้างจุดเด่น

ในขณะที่พรรคไทยรักไทยกำหนดกลยุทธ์การตลาดทางการเมืองด้วยการวางตำแหน่งสินค้าในส่วนที่เป็นตัว พ.ต.ท. ทักษิณ หัวหน้าพรรคให้มีฐานะเป็น “ผู้มาปลดปล่อย” ประเทศชาติให้ หลุดพ้นจากหายนะภัยจากวิกฤติเศรษฐกิจ จากคุณสมบัติของการเป็นนักธุรกิจผู้ประสบ

ความสำเร็จอย่างยิ่งยวดในการบริหารองค์กรธุรกิจ ในส่วนของตัวพรรคไทยรักไทยเอง ที่ทีมงานผู้กำหนด กลยุทธ์ได้วางตำแหน่งทางการตลาดให้สอดคล้องกับตัวผู้นำพรรคผู้มีฐานะเป็น “ผู้มาปลดปล่อย” จะสามารถดำเนินการตามแนวคิดดังกล่าวนี้ได้จะต้องกระทำภายใต้พรรคการเมืองที่ “คิดใหม่ ทำใหม่ เพื่อไทยทุกคน” โดยผ่านนโยบายหาเสียงแบบประชานิยม ที่ครอบคลุมประชาชนกลุ่มต่าง ๆ อย่างทั่วถึงและต่างได้รับประโยชน์จากนโยบายลักษณะนี้กันอย่างถ้วนหน้า เพื่อสร้างให้เกิดความแตกต่างอย่างชัดเจนกับนโยบายของรัฐบาล ที่มีพรรคประชาธิปัตย์เป็นแกนนำและเป็น พรรคคู่แข่งทางการเมืองที่สำคัญ ซึ่งไม่อาจสละตัวจากภาพที่ถูกวิจารณ์อย่างรุนแรงว่าเป็นรัฐบาลที่มีนโยบาย “อุ้มคนรวย ไม่ช่วยคนจน”

อย่างไรก็ตาม พรรคไทยรักไทยไม่ใช่พรรคการเมืองพรรคแรกที่หาเสียงด้วยการใช้นโยบายที่มีลักษณะประชานิยม จากรายละเอียดในบทที่ 2 ที่ได้กล่าวมาแล้วนั้น ในอดีตพรรคกิจสังคม สมัย ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ เป็นหัวหน้าพรรคและนายกรัฐมนตรี เป็นพรรคการเมืองที่เป็นที่จดจำของประชาชนโดยทั่วไปจากการใช้นโยบายเงินผัน ต่อมาพรรคความหวังใหม่ก็ใช้กลยุทธ์ทางการเมืองในลักษณะเดียวกันโดยประกาศนโยบายอีสานเขียว แต่ความแตกต่างที่สำคัญของนโยบายพรรคไทยรักไทยกับพรรคการเมืองทั้งสองก็คือ พรรคไทยรักไทยประกาศนโยบายครอบคลุมในทุกด้าน และใช้อาณาเขตทั้งประเทศเป็นพื้นที่ในการนำนโยบายไปใช้ เช่น นโยบายทางด้านเกษตร ให้ความช่วยเหลือในเรื่องการพักชำระหนี้ นโยบายทางด้านเศรษฐกิจ จัดตั้งกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งละ 1 ล้านบาท ให้ความช่วยเหลือและสนับสนุนธุรกิจขนาดกลางและขนาดย่อม (SME) และวิสาหกิจชุมชน นโยบายสาธารณสุข รักษาทุกโรค 30 บาท เป็นต้น ในขณะที่นโยบายพรรคกิจสังคมนั้นแม้จะใช้ฐานคิดทั่วประเทศในการประกาศใช้นโยบาย แต่นโยบายไม่ครอบคลุมในทุก ๆ ด้าน มีเพียงนโยบายผันเงินเท่านั้นที่สร้างความรู้จักและจดจำแก่คนทั่วไป ขณะที่พรรคความหวังใหม่โครงการอีสานเขียว มุ่งเน้นการหาเสียงในพื้นที่ภาคอีสาน ซึ่งเป็นพื้นที่เป้าหมายของพรรคเท่านั้น

ที่สำคัญอีกประการหนึ่งก็คือ กลยุทธ์ของพรรคไทยรักไทยสะท้อนถึงแนวคิดเรื่องการแทรกแซงของรัฐเหนือสังคม หรือรัฐแบบรวมศูนย์ เป็นการหวนกลับไปสู่แนวคิดดั้งเดิมของไทยที่มีมา อย่างยาวนานต่อเนื่อง นับตั้งแต่ยุคสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว(ร.5) ก่อนที่จะมาคลี่คลายและบทบาทของรัฐอ่อนตัวลงเปิดทางให้กับระบบตลาดเข้ามามีอิทธิพลในการจัดการกับทรัพยากรแก่สังคมภายใต้กระแสความคิด อุดมการณ์เสรี

นิยมใหม่ที่ผลักดันอย่างแข็งขันของฉันทามติวอชิงตัน (Washington Consensus) นับตั้งแต่ทศวรรษปี 1990

วิกฤติเศรษฐกิจ ปี 2540 เป็นเงื่อนไขที่ทำให้พรรคไทยรักไทยได้หวนกลับมาแย่งชิงเก้าอี้เดิมที่รัฐไทยในอดีตได้ดำเนินการมาอย่างต่อเนื่อง คือ การนำเสนอนโยบายที่ให้อำนาจรัฐในการแทรกแซงสังคม แทนที่แนวทางอุดมการณ์เสรีนิยมที่พยายามลดบทบาทอำนาจของรัฐในการแทรกแซงสังคม ทำให้รัฐปกครองสังคมน้อยลง (less government) อย่างที่รัฐบาลพรรคประชาธิปัตย์ได้ ดำเนินการมาแล้วตามกระแสของโลกที่ต่างมุ่งกลไกตลาดเสรี เชื่อว่าวิกฤติเศรษฐกิจไทยและเศรษฐกิจเอเชียเป็นผลมาจากการรวมศูนย์อำนาจของรัฐ มีปัญหาความโปร่งใสอยู่ในสถานะของฉรรมรัฐ (Noble and Ravenhill, 2000: 8; Haggard, 2000: 17-19) ซึ่งเป็นที่กล่าวถึงกันอย่างกว้างขวาง นับตั้งแต่ช่วงของการปฏิรูปการเมืองจนนำมาสู่การร่างรัฐธรรมนูญฉบับปี 2540 ซึ่งในมาตราที่ 87 ระบุว่า

“ รัฐต้องสนับสนุนระบบเศรษฐกิจแบบเสรีโดยอาศัยกลไกตลาด กำกับดูแลให้มีการแข่งขันอย่างเป็นธรรม คุ้มครองผู้บริโภคและป้องกันการผูกขาดตัดตอนทั้งทางตรงและทางอ้อม รวมทั้งยกเลิกและละเว้นการตรากฎหมายและกฎเกณฑ์ที่ควบคุมธุรกิจที่ไม่สอดคล้องกับความจำเป็นทางเศรษฐกิจ และต้องไม่ประกอบกิจการแข่งขันกับเอกชน เว้นแต่มีความจำเป็นเพื่อประโยชน์ในการรักษาความมั่นคงของรัฐ รักษาผลประโยชน์ของส่วนรวม หรือการจัดให้มีการสาธารณูปโภค ”

กล่าวในอีกแง่หนึ่ง กลยุทธ์ของพรรคไทยรักไทยที่ให้รัฐเข้ามาแทรกแซงสังคมแทนการทำงานของระบบตลาดก็คือ การใช้ระบบอุปถัมภ์นั่นเอง ด้วยเหตุที่ระบบตลาดประสบความสำเร็จล้มเหลว (market failure) ไม่สามารถกระจายทรัพยากรให้กับผู้คนที่ต้องการได้อย่างทั่วถึงและมีประสิทธิภาพอย่างที่ควรจะเป็น โดยเฉพาะวิกฤติทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นนับตั้งแต่ปี 2540 ภายใต้การบริหารของรัฐบาลที่นำโดยพรรคประชาธิปัตย์ ซึ่งถูกวิพากษ์วิจารณ์อย่างรุนแรงจากนโยบายเศรษฐกิจที่ให้ ความสำคัญอย่างสูงต่อระบบตลาดเสรี

ระบบอุปถัมภ์จึงยังคงดำรงอยู่ในสังคมไทยโดยเฉพาะในพื้นที่ชนบทห่างไกล บรรดาเจ้าพ่อ ผู้มีอำนาจและอิทธิพลในท้องถิ่นจึงมีบทบาทสำคัญในการแจกจ่าย กระจายสิ่งจำเป็นที่ประชาชนในท้องถิ่นขาดแคลนและเป็นที่ต้องการ (สังคีต พิริยะรังสรรค์ และผาสุก พงษ์ไพจิตร,

2537: 199-258) เมื่อพิจารณาในแง่แล้ว นโยบายของพรรคไทยรักไทยจึงถือว่าเป็นความพยายามที่จะจัดระบบอุปถัมภ์แบบเดิมดังที่กล่าวมา แล้วหันมาเป็นการอุปถัมภ์โดยรัฐแทน ดังนั้น การนำเสนอ พ.ต.ท. ทักษิณ ในรูปลักษณะของความเป็นผู้นำที่เข้มแข็ง (strong executive officer) จึงดำเนินไปได้อย่างสอดคล้องกลมกลืนกับนโยบายที่มีลักษณะประชานิยม เพราะนโยบายเช่นนี้จะเกิดขึ้นและดำเนินไปได้ภายใต้ผู้นำที่มีคุณลักษณะโดดเด่นในด้านใดด้านหนึ่งจนกลายเป็นคุณ ลักษณะที่สร้างความมีบารมีให้เกิดขึ้นแก่บุคคลผู้นั้น ในขณะที่เดียวกันผู้นำในลักษณะนี้จะเกิดขึ้นและดำรงอยู่ได้ก็ด้วยภายใต้การเมืองที่มีลักษณะของการให้ความอุปถัมภ์ค้ำจุนแก่ผู้ตาม ซึ่งในที่นี้ ก็คือ การให้ความอุปถัมภ์ของรัฐเหนือสังคมนั่นเอง ลักษณะของผู้นำและนโยบายที่เอื้ออำนวยกันเช่นนี้เคยเกิดขึ้นมาแล้ว ในสมัยของจอมพล ป. จอมพลสฤษดิ์ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ และพลเอกชวลิต ตามที่ผู้วิจัยได้ให้รายละเอียดไว้แล้วในบทที่ 2

ปัจจัยที่ทำให้พรรคไทยรักไทยนำเสนอนโยบายอย่างจริงจังในการเลือกตั้งเป็นผลมาจากการเล็งเห็นบริบทเชิงโครงสร้างที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมอย่างเห็นได้ชัด ซึ่งกลายเป็นโอกาสทางการเมืองที่คาดหมายว่าการนำเสนอนโยบายในการหาเสียงเลือกตั้งน่าจะเป็นจุดที่ประชาชนจะให้ความสนใจต่อพรรคการเมืองใหม่นี้ กล่าวคือ เกิดวิกฤติความชอบธรรมของบรรดาขุนนางนักวิชาการ (technocrat) ในองค์กรสำคัญที่ครอบงำทิศทางการพัฒนาประเทศมาอย่างยาวนานในสังคมไทย ได้แก่ กระทรวงการคลัง ธนาคารแห่งประเทศไทย สำนักงานประมาณ และสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ หลังจากเกิดวิกฤติเศรษฐกิจในปี 2540 ซึ่งทำให้ความน่าเชื่อถือและการรับฟังที่มีต่อบรรดาขุนนางนักวิชาการและองค์กรดังกล่าวลดต่ำลงอย่างรุนแรง กลายเป็นช่องว่างและโอกาสทางการเมืองแก่พรรคไทยรักไทยนำนโยบายมาใช้ในการหาเสียงเลือกตั้ง ซึ่งมี ลักษณะหรือรูปแบบที่แตกต่างจากวิถีคิดของบรรดาขุนนางนักวิชาการที่ได้กล่าวมา โดยคาดหวังว่าการนำเสนอนโยบายในลักษณะดังกล่าวจะสามารถสร้างความนิยม และได้รับการตอบรับจากประชาชนอย่างกว้างขวางในสภาวะที่บรรดาขุนนางนักวิชาการตกอยู่ภายใต้การถูกวิพากษ์วิจารณ์อย่างหนัก

การนำเสนอนโยบายในการเลือกตั้งครั้งนี้ จึงนับเป็นจุดเปลี่ยนครั้งสำคัญประการหนึ่งในการเลือกตั้งของไทยเพราะก่อนหน้านี้ นโยบายพรรคการเมืองไม่ได้มีการกล่าวถึงกันอย่างจริงจัง รั้งสรรค์ ธนะพรพันธ์ (2539) ชี้ให้เห็นว่าอิทธิพลของเทคโนโลยีสารสนเทศจากองค์กรผู้มีอำนาจดังกล่าวครอบงำทิศทางการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมไทยมาอย่างต่อเนื่อง ทำให้นโยบายของพรรค

การเมืองเป็นสิ่งที่ไร้ความหมาย มีค่าเพียงคำโฆษณาชวนเชื่อที่สวดยหูและให้ครบองค์ประกอบของการหาเสียงเลือกตั้งในสนามเลือกตั้งเท่านั้น

เมื่อนโยบายพรรคไม่ได้มีความสำคัญอันใดในการรณรงค์หาเสียงเลือกตั้งตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา ปัจจัยชี้ขาดในสนามเลือกตั้งจึงกลายเป็นเงินทุน ผลกระทบที่ตามมาคือทำให้การเมืองไทยมีลักษณะธนาภิการการเมือง (money politics) แต่วิกฤติเศรษฐกิจปี 2540 น่าจะเป็นจุดหักเหที่สำคัญทางการเมืองไทยเมื่อเกียรติภูมิ ความน่าเชื่อถือที่สังคมไทยมีต่อเหล่านักเทคโนโลยีโนแครตลดต่ำลงเป็นอย่างมาก ไม่เพียงการไร้ความสามารถในการแก้ไขปัญหาวิกฤติที่เกิดขึ้นเท่านั้นที่กลายเป็นคำถาม แต่ประชาชนยังเชื่อว่าวิกฤติที่เกิดขึ้นส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากนโยบายที่เหล่าเทคโนโลยีโนแครตเป็นผู้คิดค้นและผลักดันให้มีการดำเนินการมาโดยตลอด

ความเสื่อมถอยของเหล่าเทคโนโลยีโนแครตในการกำกับ ควบคุมทิศทางการพัฒนาประเทศจึงกลายเป็นช่องว่างหรือโอกาสที่พรรคการเมืองจะสามารถนำเสนอนโยบายในการพัฒนาประเทศในสนามการเลือกตั้ง และพรรคไทยรักไทยมองเห็นโอกาสอันนี้จึงมุ่งให้ความสำคัญเป็นอย่างยิ่งกับการนำเสนอโยบายให้กับประชาชนได้รับทราบ ความคิดของนักธุรกิจหรือนักบริหารจึงเข้ามาแทนที่เหล่าเทคโนโลยีโนแครต นโยบายหาเสียงที่มีลักษณะประชานิยมนั้น นอกเหนือจากอิทธิพลทางความคิดของผู้นำพรรค ซึ่งมาจากภาคธุรกิจแล้ว ผู้มีส่วนสำคัญในการกำหนดทิศทาง เนื้อหาของนโยบายคือ สมคิด จาตุศรีพิทักษ์ ซึ่งเป็นบุคคลที่มีชื่อเสียงเป็นอย่างยิ่งในวงการธุรกิจในฐานะเป็นผู้คิดค้นกลยุทธ์ วางแผนกลยุทธ์ทางการตลาดให้กับองค์กรธุรกิจต่าง ๆ ที่ว่าจ้างให้เขาเข้าทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษา

พ.ต.ท. ทักษิณและสมคิด เชื่อว่าวิกฤติเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นและไม่สามารถแก้ไขปัญหาได้เป็นผลมาจากรัฐบาลในอดีตที่ผ่านมา ขาดนโยบายที่ผ่านการวางแผนเชิงกลยุทธ์ทั้งประเทศ ขณะที่นโยบายหาเสียงที่มีลักษณะประชานิยมของพรรค ซึ่งเป็นนโยบายที่ผ่านการวางแผนเชิงกลยุทธ์ ครอบคลุมคนทุกกลุ่ม ทุกปัญหา ทั้งทั้งประเทศเท่านั้นที่จะแก้ไขภาวะวิกฤติดังกล่าว และรู้ข้อดีที่การเติบโตทางเศรษฐกิจขึ้นมาใหม่ได้อีกครั้ง ดังคำกล่าวของ พ.ต.ท. ทักษิณที่ว่า

“เราทำงานโดยใช้หลักวิทยาศาสตร์สมัยใหม่ คือ การทำงานในลักษณะที่วางยุทธศาสตร์ แก้ไขปัญหาของประเทศโดยการศึกษาปัญหาที่แท้จริงจากประชาชน แล้วกลับมาหาแนวทางในการแก้ แล้วเอาแผนนโยบายเหล่านั้นไปพูดคุยกับประชาชนจนเขายอมรับว่าแนว

ทางเหล่านั้นแก้ไข้ปัญหาของเขาได้จริง ๆ จึงเอาแนวทางนั้นมาเขียนนโยบาย”

(HI-CLASS, 2543: 34)

ตามที่ได้กล่าวมาก่อนหน้านี้แล้วว่า พรรคไทยรักไทยพยายามใช้การเมืองของภาษามาเป็นประโยชน์ให้กับตนเอง เพื่อสร้างความแตกต่างกับคู่แข่งในกรณีการเสนอภาพความเป็นนักบริหารของผู้บริหารพรรคกับนักการเมืองพรรคอื่น ๆ ที่เป็นเพียงนักเลือกตั้ง ในกรณีนี้ก็เช่นเดียวกัน พรรคไทยรักไทยสร้างความแตกต่างด้วยการนำคำและแนวคิดเรื่อง การวางแผนเชิงกลยุทธ์ ซึ่งเป็นศัพท์และเทคนิควิธีการที่ใช้ในวงการธุรกิจ อันสอดคล้องกับตัวผู้นำพรรคที่ประสบความสำเร็จสูงสุดในทางธุรกิจเช่นเดียวกัน และสอดคล้องกับการวางตำแหน่งทางการตลาดของพรรคว่าเป็นพรรคการเมืองที่ “คิดใหม่ ทำใหม่” นั่นก็หมายความว่า ในทรรศนะของผู้บริหารพรรคและผู้คิดค้นกลยุทธ์ของพรรคมองการเมืองว่าหมายถึงการจัดการ การบริหารประเทศ การแก้ไขปัญหาวิกฤติของประเทศจะบรรลุผลสำเร็จหรือไม่อยู่ที่เทคนิค วิธีการ การจัดการ ว่ามีประสิทธิภาพมากน้อยเพียงใด คิดค้นและนำมาใช้ได้อย่างสอดคล้องกับสภาพของสังคมหรือไม่ เพียงใด ไม่ใช่ปัจจัยอื่นใดที่ นอกเหนือไปจากนี้

วิธีคิดดังกล่าวนี้ จึงกลายเป็นที่มาของการจัดทำนโยบายที่สนองตอบความต้องการของสังคมมากที่สุด โดยผ่านเทคนิค วิธีการ การจัดการทางธุรกิจที่มีเป้าหมายมุ่งสนองตอบความพึงพอใจสูงสุดของผู้บริโภค แนวคิดของพรรคไทยรักไทยจึงมองประชาชนไม่แตกต่างจากผู้บริโภค นโยบายของพรรคการเมืองไม่แตกต่างจากสินค้า เป้าหมายของสินค้าคือ การสร้างความพึงพอใจสูงสุดแก่ผู้บริโภค เป้าหมายของนโยบายก็เช่นเดียวกันคือ การสร้างความพึงพอใจสูงสุดแก่ประชาชน ตามคำกล่าวของอมรรักษ์ของสมคิด จาตุศรีพิทักษ์ (2544: 44) ว่า

“รากเหง้ามันคือ ประเทศไทยมีปัญหาที่โครงสร้างถึงวันหนึ่งต้องรีฟอร์มขึ้นมา ซึ่งการรีฟอร์มต้องใช้ความคิดใหม่ ไม่สามารถคิดแบบในอดีต ต้องปฏิรูปแล้วทำใหม่ เลยกออกมาเป็นคิดใหม่ ทำใหม่ ...ก็มีคนพูดว่านโยบายของพรรคเป็นนโยบายการตลาด ก็คุณกำลังทำนโยบายเพื่อตอบสนองประชาชน การตลาดเสนอว่า จุดเริ่มต้นคุณต้องรู้ว่าประชาชนต้องการอะไร ก็ต้องดีไซน์สินค้าให้เขาให้ได้ พอในเชิงการเมือง คุณต้องรู้ว่าประชาชนต้องการอะไร ก็วางนโยบายให้เขาดีขึ้นเพราะนี่คือ การวางนโยบายที่ตอบสนองชาวบ้านอย่างแท้จริง “

การมองการเมืองเป็นสินค้าที่ตอบสนองของผู้บริโภคในตลาด สอดคล้องกับยุคสมัยสังคมบริโภคนิยมที่คำนึงความต้องการของประชาชนเป็นสำคัญ ดังนั้นในแง่ของธุรกิจบริษัทใดที่จะประสบความสำเร็จ จะต้องผลิตสินค้าที่สนองตอบต่อลูกค้าให้มากที่สุดและในวงกว้างมากที่สุด พิจารณาจากแง่มุมนี้ ในด้านพรรคการเมือง ในยุคสังคมบริโภคที่มีการขยายตัวและแพร่กระจายอย่างรวดเร็วของสื่อสารมวลชน พรรคการเมืองที่จะสามารถขยายฐานสมาชิกพรรคให้ได้มากที่สุด และสนองตอบต่อความต้องการของผู้มีสิทธิเลือกตั้งได้อย่างรวดเร็วที่สุด และมากที่สุดจึงต้องกำหนดองค์กรพรรคการเมืองเป็นพรรคการเมืองแบบ Catch – All Party

ด้วยเหตุนี้ การได้มาซึ่งนโยบายของพรรคไทยรักไทยจึงมาจากการเข้าไปรับรู้ข้อมูลของประชาชนกลุ่มอาชีพต่าง ๆ ทั่วประเทศ ทำให้พรรคสามารถนำมากล่าวอ้างในการหาเสียงเลือกตั้งได้อีกว่า นโยบายของพรรคไม่ได้เกิดจากการคิดเพียงฝ่ายเดียวอย่างที่เหล่าเทคโนโลยีโนแครตกระทำมาโดยตลอด แต่ผ่านการมีส่วนร่วมอย่างแข็งขันจากประชาชน เป็นความต้องการของประชาชนอย่างแท้จริง สุรเกียรติ์ เสถียรไทย หนึ่งในแกนนำคนสำคัญผู้มีส่วนในการร่างนโยบายพรรคกล่าวว่า

“ผมมีความมั่นใจในการกำหนดนโยบายนี้ ไม่ใช่ว่านั่งอยู่บนหอคอยงาช้างแล้วก็นั่งคิดว่านโยบายอะไรสวยหรูดี แล้วประกาศออกไป เหมือนที่มีการทำอย่างนั้นบ้างในบางส่วนขององค์กรในประเทศไทย แต่ว่าของพรรคไทยรักไทยจะมีกระบวนการที่ให้คนที่เกี่ยวข้องกับนโยบายนั้น ๆ มีส่วนร่วม เราจะไม่มีที่ไปคุยไปหาหรือ ไปคิดกับเขาว่า ผู้ที่ได้รับผลกระทบจากนโยบายเดิม ๆ ก็ดี ผู้ที่เขาอยากให้เห็นนโยบายใหม่ ๆ ก็ดี เขามีความคิดเห็นความอ่านอย่างไร แล้วเราก็จะมากำหนดเป็นแนวทาง เอาคำถามเหล่านั้นไปถามเขากลับมาว่า เขามีความคิดเห็นอย่างไร... อย่างน้อยที่สุด หนึ่งในนโยบายที่มาจากกระบวนการมีส่วนร่วมของกลุ่มคนที่เกี่ยวข้องกับนโยบายนั้น สอง ยิ่งกว่าการมีส่วนร่วมอีกคือ หลายเรื่องนั้น มาจากการที่พี่น้องประชาชนต้องการ สาม มาจากการนำสิ่งที่พี่น้องประชาชนต้องการ เป็นสิ่งที่ทุกคนมีส่วนร่วมมาผูกกับแนวคิดทางวิชาการว่า มันเป็นแนวคิดที่ถูกต้อง ถูกทาง เป็นไปได้หรือไม่ ... อย่างนโยบายพักหนี้เกษตรกร คุณประพัฒน์ ปัญญาชาติรักษ์ ก็จะไปคุยกับตัวแทนเกษตรกรและธ.ก.ส. ว่า ปัญหาอยู่ตรงไหนและจะแก้ปัญหาได้อย่างไร หัวตัวเองก็ไปคุยกับฝ่ายชาวบ้าน กองทุนหมู่บ้านก็มาจากการศึกษาความสำเร็จจากสังคมออมทรัพย์ที่เกิดขึ้นทั่วประเทศว่าเกิดขึ้นได้อย่างไร ทำไมเอ็นพีแอลถึงต่ำ ทำไมคนในหมู่บ้านเขาถึงดูแลกองทุนของเขาได้ แล้วเอาแนวคิดนั้นมาขยายเป็นกองทุนหมู่บ้าน ทุกอย่างมันมาจากการศึกษาที่เป็นรูปธรรมมาก่อน ไม่ใช่ว่าอยู่ดี ๆ ก็ทำขึ้นมา (สยามรัฐสัปดาห์

วิจารณ์, 19-25 มกราคม 2544: 13-14)

กล่าวในอีกแง่หนึ่งก็คือว่า พรรคไทยรักไทยใช้กลยุทธ์ทางการเมืองในการเล่นประเด็น “ประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม” (participatory democracy) ซึ่งเป็นกลยุทธ์หนึ่งของนักการเมืองหรือพรรคการเมืองแบบประชานิยมที่มักอ้างประชาชนเสมอในการดำเนินการทางการเมืองต่าง ๆ โดยเฉพาะในสภาวะที่ประชาธิปไตยแบบตัวแทน ถูกวิพากษ์วิจารณ์อย่างหนักหน่วงในประเด็น “นักเลือกตั้ง” กระบวนการกำหนดนโยบายด้วยการเปิดโอกาสแก่ประชาชนระดับล่างในการเข้ามามีส่วนร่วมทำให้เกิดภาพลักษณ์ทางการเมืองต่อพรรคไทยรักไทยว่า เป็นพรรคการเมืองที่ให้ความสำคัญกับประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม คำนึงถึงความรู้สึกของประชาชน และเปิดโอกาสให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการทางการเมือง

นโยบายหาเสียงแนวประชานิยมของพรรคไทยรักไทยที่สำคัญ ๆ เนื่องจากมีการกล่าวถึง และเป็นที่ยึดจกจกกันโดยทั่วไป สามารถแจกแจงโดยใช้เกณฑ์การแบ่งกลุ่มเป้าหมายทางการตลาด (market segmentation) ซึ่งเป็นกลยุทธ์ของการตลาดทางการเมืองที่พรรคการเมืองนี้ใช้ดังต่อไปนี้

1. กลุ่มเป้าหมายประชาชนระดับล่าง ได้แก่ นโยบายกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งละ 1 ล้านบาท นโยบายพักชำระหนี้เกษตรกรรายย่อย นโยบายวิสาหกิจชุมชนหรือเศรษฐกิจชุมชนส่งเสริมการผลิต 1 ตำบล 1 ผลิตภัณฑ์
2. กลุ่มเป้าหมายประชาชนระดับกลางหรือชนชั้นกลาง ได้แก่ นโยบายส่งเสริมธุรกิจขนาดกลางและขนาดย่อม (SME)
3. กลุ่มเป้าหมายครอบคลุมคนทุกกลุ่มทั่วประเทศ คือ นโยบายปฏิรูประบบสุขภาพด้วยการรักษาพยาบาล 30 บาทรักษาทุกคน

นโยบายต่าง ๆ ดังที่กล่าวมานั้นสามารถแจกแจงรายละเอียดได้ดังต่อไปนี้

1. นโยบายกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งละ 1 ล้านบาท

นโยบายนี้ได้รับอิทธิพลทางความคิด จากการประสบความสำเร็จอย่างยิ่งยวดขององค์กรชุมชนทั่วประเทศ เมื่อประชาชนหันมารวมตัวกันเป็นกลุ่ม องค์กรต่าง ๆ เพื่อร่วมกันแก้ไขปัญหาในด้านต่าง ๆ ที่สมาชิกในชุมชนประสบอยู่ในชีวิตประจำวัน แทนการรอคอยความช่วยเหลือจากรัฐเพียงอย่างเดียว ซึ่งมักจะขาดประสิทธิภาพ และไม่อาจแก้ไขปัญหาของประชาชนได้อย่างเต็มที่ และตรงตามความต้องการ เช่น กลุ่มสัจจะออมทรัพย์ที่เกิดขึ้นอย่างแพร่หลายทั่วประเทศ ที่มีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักกันมาก ได้แก่ กลุ่มสัจจะออมทรัพย์ตำบลน้ำขาว และกลุ่มสัจจะออมทรัพย์ตำบลคลองเปรี๊ยะ อ.จะนะ จ.สงขลา องค์กรประชาชนเหล่านี้นับเป็นกลุ่มชายขอบในระบบเศรษฐกิจทุนนิยม เมื่อไม่สามารถเข้าร่วมรับประโยชน์จากระบบเศรษฐกิจปกติได้ เช่น การประสบความสำเร็จยากลำบากในการกู้ยืมเงินจากระบบธนาคารพาณิชย์ และปัญหาการกระจายทรัพยากรอย่างไม่ทั่วถึงจากภาครัฐ ส่งผลให้ขบวนการประชาชนเหล่านี้หันมาพึ่งตนเอง ด้วยการสร้างกระบวนการสะสมความมั่งคั่งในทางเศรษฐกิจและพัฒนาสังคม ด้วยการจัดรูปแบบการสะสมทุน และกระจายทรัพยากรพัฒนาชุมชนด้วยตนเอง พึ่งพาเศรษฐกิจระบบตลาดและความช่วยเหลือจากรัฐน้อยที่สุด

ความสำเร็จของขบวนการประชาชนเหล่านี้ และการอยู่รอดท่ามกลางวิกฤติทางเศรษฐกิจ กลายเป็นตัวแบบด้านนโยบายของพรรคไทยรักไทยในด้านการพัฒนาชนบท นโยบายกองทุนหมู่บ้านเปรียบเสมือนการยิงปืนนัดเดียวได้นกถึง 2 ตัว กล่าวคือ

ด้านหนึ่ง นโยบายนี้ทำให้พรรคไทยรักไทยถูกมองว่าเป็นพรรคการเมืองที่รักชาติ มีความเป็นชาตินิยม ช่วยเหลือดูแลคนจน คนยากไร้ที่กระจายอยู่ในส่วนต่าง ๆ ของประเทศ มุ่งแก้ไขปัญหาวิกฤติเศรษฐกิจในระดับรากหญ้า มากกว่ามุ่งเน้นเศรษฐกิจอุตสาหกรรมขนาดใหญ่เป็นหลัก ให้ความสำคัญกับภูมิปัญญาของท้องถิ่น ซึ่งกลายเป็นวาทกรรมที่กล่าวถึงกันอย่างแพร่หลาย และมีความสำคัญจนถูกระบุเอาไว้ในรัฐธรรมนูญ เช่นมาตราที่ 46 ระบุว่า

“บุคคลซึ่งรวมกันเป็นชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิมย่อมมีสิทธิอนุรักษ์ หรือฟื้นฟูจารีต ประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปะหรือวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่นและของชาติ และมีส่วนร่วมในการจัดการ การบำรุงรักษา และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลและยั่งยืน ทั้งนี้ตามที่กฎหมายบัญญัติ”

ในอีกด้านหนึ่ง นโยบายนี้จะส่งผลก่อให้เกิดการกระตุ้นทางเศรษฐกิจในระดับชุมชนคนชั้นล่างเพื่อให้ระบบเศรษฐกิจโดยภาพรวมกระเตื้องขึ้น ช่วยแก้ปัญหาและฟื้นฟูระบบเศรษฐกิจที่วิกฤติให้ฟื้นกลับคืนมาดังเดิม

โครงการกองทุนหมู่บ้านไม่ต่างจากโครงการผันเงินในอดีตของพรรคกิจสังคม ในสมัยรัฐบาลนายกรัฐมนตรีนพ.ร.ว. คึกฤทธิ์ แต่ความแตกต่างอยู่ที่โครงการกองทุนหมู่บ้านของพรรคไทยรักไทยดำเนินการผ่านคณะกรรมการกองทุนที่ประชาชนเป็นผู้จัดตั้งขึ้น ขณะที่นโยบายเงินผันของรัฐบาลพรรคกิจสังคมดำเนินการผ่านคณะกรรมการหมู่บ้าน ที่จัดตั้งตามโครงการการปกครองส่วนท้องถิ่นของกระทรวงมหาดไทย

การนำเสนอนโยบายกองทุนหมู่บ้าน ๗ ละ 1 ล้านบาทนั้นนับเป็นกลยุทธ์ที่ทำให้เกิดการเปรียบเทียบ และแสดงให้เห็นถึงความเหนือกว่าโครงการความช่วยเหลือประชาชน (มियाซาวา) ของรัฐบาลพรรคประชาธิปไตย ซึ่งถูกมองว่าเป็นโครงการที่ประสบความสำเร็จล้มเหลว เนื่องจากนำไปใช้ในการจ้างงานระยะสั้น ไม่สามารถสร้างความรู้ ความสามารถแก่ประชาชนเพื่อประโยชน์ในอนาคตระยะยาว ในขณะที่กองทุนหมู่บ้านจะมีลักษณะของการหมุนเวียนใช้เงินเป็นประโยชน์ในระยะยาวและยั่งยืน ซึ่งหัวหน้าพรรคไทยรักไทยกล่าวถึงเรื่องนี้ว่า

“ จะมีการจัดตั้งกองทุนชุมชนเพื่อให้กู้ยืมแก่หมู่บ้านละ 1 ล้านบาท แต่ไม่ใช่ให้ฟรีเหมือนมियाซาวาว่าแพลนที่ไม่สามารถตรวจสอบได้ การตั้งกองทุนหมู่บ้านจะมีระบบตรวจสอบและรู้ถึงการนำไปใช้ ขณะเดียวกันเงินดังกล่าวไม่ได้ให้ฟรี ซึ่งจะแก้ไขปัญหาเรื่องเงินทุนแก่เกษตรกร ซึ่งจะสามารถรู้ถึงกระบวนการผลิตและวิธีการแก้ไขปัญหา

การให้หมู่บ้านละ 1 ล้านบาทรวม 7 หมื่นล้านบาท หากทำได้สำเร็จประมาณ 1 ใน 3 ก็ถือว่าประสบความสำเร็จและช่วยเหลือระบบเศรษฐกิจได้ เทียบกับรัฐบาลที่ผ่านมาที่ใช้งบประมาณขาดดุลไปจำนวนมากแต่ไม่สามารถสร้างความพึงพอใจให้กับประชาชนได้” (เน้นตามต้นฉบับ มติชน 30 พฤศจิกายน 2543: 2)

อย่างไรก็ตาม แม้ว่านโยบายกองทุนหมู่บ้านหิบบัณฑิตความสำเร็จขององค์กรชุมชน แต่ นโยบายนี้กลับสะท้อนให้เห็นถึงการให้ความสำคัญอุปถัมภ์โดยรัฐต่อสังคม ผ่านการให้ความช่วยเหลือทางการเงิน เจริญรุ่งเรืองให้มีการรวมตัวก่อตั้งองค์กรชุมชนโดยมิได้เกิดขึ้นมาอย่างเป็นธรรมชาติของการรวมตัวกันเพื่อแก้ไขปัญหาที่ผ่านการวินิจฉัยวิเคราะห์ปัญหาอย่างรอบคอบ และระดมทรัพยากร

ระหว่างกันของสมาชิกในองค์กรชุมชน อย่างที่เกิดขึ้นขององค์กรชุมชนที่เป็นแบบอย่างของ
ความสำเร็จมาก่อนหน้านี้

2. นโยบายวิสาหกิจชุมชนหรือเศรษฐกิจชุมชนส่งเสริมการผลิต 1 ตำบล 1 ผลิตภัณฑ์

นโยบายนี้มีส่วนเกี่ยวเนื่องหรือเชื่อมโยงกับนโยบายกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งละ
1 ตำบล 1 ผลิตภัณฑ์ ในด้านการให้ความสนับสนุนเรื่องเงินทุนในกรณีที่ชุมชนใดมีศักยภาพในการผลิต
สินค้าชุมชนแต่ยังขาดแคลนทุนทรัพย์ในการดำเนินการ

การมีนโยบายให้ความสนับสนุนธุรกิจของชุมชนที่เป็นรูปธรรมเช่นนี้ ด้านหนึ่งเป็นกลยุทธ์
ที่ต้องการสร้างความแตกต่างจากนโยบายของรัฐบาลที่มีพรรคประชาธิปัตย์เป็นแกนนำ ซึ่งแก้ไข
ปัญหาชนบทเฉพาะหน้าในช่วงวิกฤติผ่านนโยบายชั่วคราวที่รู้จักกันในชื่อ โครงการมียาชาวา
เนื่องจากเป็นโครงการที่กู้เงินจากรัฐบาลญี่ปุ่น โดยรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลังที่ชื่อมียาชาวา
ใน ขณะที่มุ่งเน้นแก้ไขปัญหาย่างจริงจังในด้านเศรษฐกิจมหภาคทางการเงินการธนาคาร
ด้วยหวังว่า การฟื้นตัวและเติบโตของภาคเศรษฐกิจดังกล่าวจะส่งผลทำให้ฐานะความเป็นอยู่ของ
สังคม โดยรวมให้ดีขึ้นโดยปริยาย เมื่อเปรียบเทียบกันแล้ว นโยบายของพรรคไทยรักไทยในเรื่องนี้
จึงได้ชื่อว่าเป็นนโยบายมหภาคที่มุ่งเน้นแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจในชนบทที่ถูกทอดทิ้ง ถูกละเลยมา
อย่างยาวนาน ไม่หวังเพียงรอผลพวงที่จะได้รับจากการเติบโตทางเศรษฐกิจมหภาคของ
ภาคอุตสาหกรรมในเขตเมืองเท่านั้น

ในอีกด้านหนึ่ง นโยบายวิสาหกิจชุมชนหรือเศรษฐกิจชุมชนส่งเสริมการผลิต 1 ตำบล 1
ผลิตภัณฑ์ยังมีเป้าหมายเพื่อเชื่อมโยงกับระบบเศรษฐกิจทุนนิยมของประเทศ ในสภาวะที่ผู้คนใน
สังคมต่างลี้วนตกลอยอยู่ภายใต้กระแสวัฒนธรรมบริโภคนิยมที่มาพร้อมกับการขยายตัวของเศรษฐกิจ
ทุนนิยมที่แพร่ไปยังพื้นที่ต่างๆ ในชนบททั่วประเทศ การมีนโยบายส่งเสริมให้คนในท้องถิ่นสามารถ
ผลิตสินค้าเพื่อป้อนเข้าสู่ระบบตลาดได้จึงเปรียบเสมือนการหยิบยื่นเครื่องมือ หรือปัจจัยที่จะทำให้
ผู้คนในพื้นที่เหล่านี้สามารถเข้าสู่วงจรของระบบทุนนิยม ตอบสนองต่อความต้องการที่เกิดขึ้น
ภายใต้กระแสวัฒนธรรมบริโภคนิยมได้ เปรียบเทียบกับก่อนหน้านี้ไม่มีนโยบายของรัฐบาลใน
ลักษณะเช่นนี้ทั้ง ๆ ที่ประชาชนเข้าสู่ระบบทุนนิยมและตกอยู่ภายใต้วัฒนธรรมบริโภคนิยมแล้ว จึง
เปรียบเสมือนการตกอยู่ในสภาวะตั้งรับ ถูกกีดกันจากสภาพเศรษฐกิจแต่ไม่มีเครื่องมือหรือปัจจัยที่
จะรับมือกับสภาวะที่เกิดขึ้นได้

3. นโยบายการพักชำระหนี้เกษตรกรรายย่อย 3 ปี

นโยบายนี้แต่เดิมเกิดขึ้นในรูปของความเคลื่อนไหวของกลุ่มเกษตรกรหลายองค์การรวมตัวกันเป็นคณะกรรมการประสานงานประชาชนอีสาน หรือ คปอ. เดิมชวอนครั้งใหญ่ในปี 2541 เรียกร้องให้รัฐบาลชวอน หลีกภัยและรัฐสภาพลัดันกฎหมายพักชำระหนี้และจัดตั้งกองทุนฟื้นฟูชีวิตและเกษตรกร เมื่อวันที่ 24 มิถุนายน 2541 แต่ถูกรัฐบาลชวอน หลีกภัยจัดการสลายการชุมนุมประท้วง อย่างไรก็ตาม ในช่วงของการรณรงค์นโยบายของพรรคไทยรักไทย แกนนำในการเรียกร้องบางคนในคปอ. ได้มีส่วนในการผลักดันความคิดนี้เข้าสู่การพิจารณาของพรรคจนนำมาสู่นโยบายพักชำระหนี้ของพรรคในที่สุด (เนชั่นสุดสัปดาห์ 4-10 กันยายน 2543:13)

การประกาศนโยบายดังกล่าวนี้ นับเป็นการช่วยโอกาสสร้างความสำเร็จทางการเมืองอีกประการหนึ่ง เนื่องจากวิกฤติทางเศรษฐกิจส่งผลทำให้นักธุรกิจจำนวนหนึ่งเช่น สวัสดิ์ หอรุ่งเรือง เจ้าของธุรกิจอุตสาหกรรมเหล็ก ซึ่งมีหนี้ที่ไม่ก่อให้เกิดรายได้กับธนาคารเป็นจำนวนมหาศาลได้ประกาศจุดยืน “ไม่มี ไม่หนี ไม่จ่าย” ขอพักชำระหนี้ต่อธนาคารเจ้าหนี้เป็นเวลาชั่วคราว เนื่องจากไม่สามารถบริหารเงินทั้งเพื่อพยุงธุรกิจและชำระหนี้ในเวลาเดียวกันได้ นโยบายนี้ของพรรคไทยรักไทยจึงถือว่ามีน้ำหนักการเดียวกันกับที่ภาคธุรกิจ กลุ่มชนชั้นกลางใช้ในการต่อรองกับเอกชนผู้เป็นเจ้าหนี้มาใช้กับคนชั้นล่างที่เป็นเกษตรกรชาวนา ชาวไร่ทั้งหลาย เพียงแต่เจ้าหนี้เปลี่ยนเป็นภาครัฐ เนื่องจากเกษตรกรทั้งหลายตกเป็นหนี้ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ (ธกส.)

การประกาศนโยบายพักชำระหนี้แก่เกษตรกรรายย่อยนี้ พรรคไทยรักไทยไม่ได้มีเป้าหมายเพียงเพื่อแก้ไขปัญหาความเดือดร้อนและความยากจนของชาวไร่ ชาวนาเท่านั้น แต่ยังมีหวังว่าคนกลุ่มนี้จะเป็นผู้มีส่วนช่วยในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจของประเทศให้พ้นจากภาวะวิกฤติและสร้างความเติบโตให้กับเศรษฐกิจของประเทศอีกด้วย โดยการทำให้คนกลุ่มนี้กลายเป็น “ผู้บริโภค” ผู้มีกำลังซื้อที่สำคัญกลุ่มใหม่ในสังคม ซึ่งแตกต่างจากแนวทางการแก้ไขปัญหาของรัฐบาลพรรคประชาธิปัตย์ที่เน้นภาคการเงินการธนาคารและธุรกิจอุตสาหกรรมเท่านั้นเป็นกลไกสำคัญในการแก้ไขวิกฤติเศรษฐกิจ โดย พ.ต.ท. ทักษิณ กล่าวถึงประเด็นนี้ว่า

“ รัฐบาลที่ผ่านมามีพยายามตัดรายจ่ายในส่วนงบประมาณมาพอแล้ว ขณะเดียวกันก็ใช้นโยบายงบประมาณเกินดุลมาอย่างต่อเนื่อง แต่สิ่งเหล่านั้นไม่สามารถสร้างรายได้ให้

เพิ่มขึ้นได้เพราะจะเห็นว่ากำลังซื้อของประเทศกำลังหดตัว กำลังเดือดร้อนและวันนี้ทุกคนตระหนักแล้วว่า สังคมชนบทจะต้องได้รับการแก้ไขและได้รับการช่วยเหลือ ซึ่งเป็นนโยบายอย่างหนึ่งของพรรคไทยรักไทยเพื่อแก้รากเหง้าของปัญหาเศรษฐกิจ โดยนโยบายการช่วยเหลือเกษตรกรด้วยการพักชำระหนี้ดอกเบี้ย 3 ปี ทั้งนี้เนื่องจากจากการสำรวจพบว่า เกษตรกรในประเทศไทยกว่า 30 ล้านคนเป็นหนี้ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร(ธ.ก.ส.) ขณะเดียวกันก็เป็นหนี้ในระบบเพราะต้องหาเงินมาชำระหนี้ ธ.ก.ส. เพื่อจะได้มีเครดิตที่จะกู้ ธ.ก.ส. ต่อไป พรรคไทยรักไทยก็จะรับภาระในส่วนดอกเบี้ยธ.ก.ส. 3 ปี เพื่อให้เกษตรกรลืมตาอ้าปากได้

นอกจากนี้ ผมตระหนักว่า 60% ของกำลังซื้อมาจากภาคชนบท ซึ่งหากมีโอกาสทำธุรกิจมีรายได้เข้ามาก็จะมีกำลังซื้อและผลักดันให้เศรษฐกิจโตได้ “ (เน้นตามต้นฉบับ มติชน 30 พฤศจิกายน 2543: 2)

4. นโยบายส่งเสริมธุรกิจขนาดกลางและขนาดย่อม (SME)

ในช่วงที่ผ่านมา การมุ่งเน้นส่งเสริมธุรกิจอุตสาหกรรมขนาดใหญ่แม้ว่าจะประสบความสำเร็จพอสมควร แต่เนื่องจากปัญหาที่สำคัญประการหนึ่งก็คือ สินค้าที่ผลิตนั้นมีการแข่งขันกันในตลาดโลกสูงกับประเทศคู่แข่งที่ผลิตสินค้าในประเภทเดียวกัน การแสวงหาช่องว่างทางการตลาดหรือช่องทางตลาดใหม่ที่คาดว่าจะได้เปรียบเหนือคู่แข่ง จึงน่าจะเป็นผลดีต่อภาวะเศรษฐกิจโดยรวมของประเทศมากกว่า นโยบายส่งเสริมธุรกิจขนาดกลางและขนาดย่อม (SME) ถูกคิดค้นขึ้นภายใต้แนวคิดทางเศรษฐกิจเช่นนี้

นอกจากนั้น การมุ่งเน้นส่งเสริมธุรกิจอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ยังส่งผลเกี่ยวเนื่องต่อความยากลำบากในการแสวงหาแหล่งเงินทุนสำหรับธุรกิจขนาดกลางและขนาดย่อม เนื่องจากบรรดาสถาบันการเงินทั้งหลายมีใจโน้มเอียงต้องการปล่อยสินเชื่อแก่ธุรกิจอุตสาหกรรมขนาดใหญ่มากกว่าธุรกิจขนาดกลางและขนาดย่อม นโยบายนี้จึงเปิดโอกาสและส่งเสริมให้ธุรกิจขนาดกลางและขนาดย่อมเข้าถึงแหล่งเงินทุนได้มากขึ้น นับเป็นกลยุทธ์ทางการเมืองที่มุ่งเจาะกลุ่มเป้าหมายที่เป็นชนชั้นกลางทั้งผู้ประกอบการเดิมที่ดำเนินธุรกิจด้านนี้อยู่แล้ว และผู้ต้องการเริ่มต้นเข้าสู่วงอาชีพการเป็นผู้ประกอบการ เช่น บัณฑิตจบใหม่ พนักงานบริษัทเอกชนที่ตัดสินใจเปลี่ยนอาชีพจากลูกจ้างหันมาเป็นผู้ประกอบการ และพนักงานบริษัทเอกชนที่ถูกสถานประกอบการเลิกจ้าง

จากผลกระทบของวิกฤติเศรษฐกิจ นโยบายนี้จึงกลายเป็นการสร้างโอกาสในการทำงานแก่กลุ่มคนเหล่านี้

อีกทั้งนโยบายนี้ยังเชื่อมโยงกับกระแสความคิดเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่นไม่ต่างจากนโยบายส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน 1 ตำบล 1 ผลิตภัณฑ์ เพราะสินค้าที่ผลิตนั้นมุ่งเน้นเอกลักษณ์ ความแปลกแตกต่าง โดยใช้ภูมิปัญญาและวัตถุดิบที่มาจากชุมชนท้องถิ่นเป็นด้านหลัก หวังสร้างและฉกฉวยโอกาสทางธุรกิจด้วยการสร้างตลาดใหม่ (niche market)

อันที่จริงแล้ว รัฐบาลชวน หลีกภัย มองเห็นความสำคัญของอุตสาหกรรมขนาดกลางและขนาดย่อมเช่นเดียวกัน เมื่อพิจารณาถึงความพยายามในการจัดทำแผนแม่บทการปรับโครงสร้างอุตสาหกรรม แผนแม่บทการพัฒนาวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม และพระราชบัญญัติส่งเสริมวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม พ.ศ. 2543 แต่อภิชัย พันธุเสนและคณะ (2546: 16-17) ชี้ให้เห็นว่า ความพยายามดังกล่าวของรัฐบาลชวน หลีกภัย ล้มเหลวหลังจากมุ่งให้ความสนใจต่ออุตสาหกรรมขนาดใหญ่มานาน และมุ่งแก้ไขปัญหาวิกฤติเศรษฐกิจด้วยการระดมภาคการเงิน การธนาคารเป็นหลัก โดยให้เหตุผลว่า ประการแรก ภาคเศรษฐกิจจริงพังทลายลงแล้วหลังจากที่รัฐบาลตัดลดงบประมาณลงเป็นจำนวนมากและสิ้นเชื้อเกิดการหดตัวอย่างรุนแรง การออกมาตรการช่วยเหลือธุรกิจ SMEs ถือว่าสายเกินไปแล้วเพราะธุรกิจ SMEs ที่มีอยู่แล้วต้องเลิกกิจการเป็นจำนวนมาก ประการที่สอง มาตรการให้ความช่วยเหลือแก่ธุรกิจ SMEs ถูกนำมาใช้ในช่วงที่ปัญหาหนี้ที่ไม่ก่อให้เกิดรายได้เกิดขึ้นอย่างรุนแรงต่อระบบเศรษฐกิจ ในขณะที่ธุรกิจเหล่านี้ต้องการเงินทุนเข้ามาช่วยเหลือเพื่อพยุงกิจการให้ดำเนินต่อไป แต่ธนาคารไม่สามารถปล่อยสินเชื่อได้เนื่องจากห่วงเกรงว่าจะทำให้หนี้ที่ไม่ก่อให้เกิดรายได้ขยายตัวเพิ่มขึ้นจากธุรกิจเหล่านี้

สภาพที่เกิดขึ้นดังกล่าวจึงมีผลอย่างสำคัญต่อการคิดค้นนโยบายของพรรคไทยรักไทยใน ด้านนี้เพื่อสร้างคะแนนนิยมต่อคนกลุ่มนี้ ซึ่งกระจายตัวอยู่ทั่วทุกภูมิภาคของประเทศ

5. นโยบายปฏิรูประบบสุขภาพด้วยการรักษาพยาบาล 30 บาทรักษาทุกโรค

นับเป็นเรื่องที่ยากลำบากเป็นอย่างยิ่งสำหรับคนทั่วไปทั้งหลายโดยเฉพาะชนชั้นล่างที่ยากจนทั้งในชนบทและในเขตเมืองในการเข้าถึงบริการด้านสาธารณสุข หากไม่ป่วยหนักถึงขั้นรักษาด้วยตัวเองไม่ได้ทั้งการหาซื้อยาสำเร็จรูปรับประทานหรือรักษาด้วยยากกลางบ้านหรือภูมิ

ปัญญาของท้องถิ่นจึงจำยอมต้องเข้ารับบริการสาธารณสุข ซึ่งมีราคาแพงเมื่อเทียบกับรายได้ของตนเอง โดยเฉพาะการรักษาโรคสมัยใหม่ทั้งหลายที่เกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อม และการดำรงชีวิตประจำวัน

นโยบายนี้จึงไม่เพียงทำให้ชนชั้นล่างเท่านั้นที่ได้รับประโยชน์ แต่ยังเอื้ออำนวยถึงชนชั้นกลางในระดับล่างที่ก่อนหน้านี้จำต้องใช้จ่ายค่ารักษาพยาบาลทั้งจากบริการของหน่วยงานรัฐและเอกชน ซึ่งมีราคาแพงกว่าของรัฐอีกด้วย

นอกจากนั้น พรรคไทยรักไทยยังได้หยิบยกเอาเนื้อหาของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 9 (2545-2549) มาเป็นรากฐานสำคัญในการกำหนดนโยบายและยุทธศาสตร์ในการเอาชนะเลือกตั้ง เนื่องจากกระบวนการร่างแผนพัฒนาฉบับนี้ได้มีผู้แทนของคนไทยในทุกสาขาอาชีพจากทุกจังหวัดและทุกภูมิภาคทั่วประเทศมีส่วนร่วมในการดำเนินการ การร่างแผนดังกล่าวนี้เกิดขึ้นภายใต้บรรยากาศของสังคมไทยที่ประสบปัญหาจากวิกฤติทางเศรษฐกิจอย่างรุนแรง และภายใต้บรรยากาศทางการเมืองที่มีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับใหม่

เนื้อหาของแผนพัฒนาฉบับนี้ที่ถูกนำไปแปลงเป็นนโยบายและยุทธศาสตร์ของพรรคไทยรักไทย เช่น การปฏิรูประบบราชการเพื่อให้มีการบริหารจัดการที่ดี มีประสิทธิภาพและโปร่งใส การสร้างความเข้มแข็งของชุมชนและการพัฒนาเมืองน่าอยู่ ชุมชนน่าอยู่ การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน วิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม การปฏิรูประบบสุขภาพ ส่งเสริมให้ขยายเครือข่ายอินเทอร์เน็ตสู่ตำบลที่มีความพร้อมเพื่อเพิ่มการเรียนรู้ของชุมชน เพิ่มประสิทธิภาพการติดต่อสื่อสารและนำสินค้าในชนบทสู่ตลาดโลก โดยอาศัยระบบการพาณิชย์อิเล็กทรอนิกส์

ด้วยเหตุที่พรรคมุ่งเน้นสนองตอบความต้องการของประชาชนทั่วทุกกลุ่มทั่วประเทศ จึงกล่าวได้ว่ากลยุทธ์ของพรรคไทยรักไทยนั้น พยายามที่จะสอดประสานแนวคิดสากล (Globalism) กับท้องถิ่นนิยม (localism) เข้าด้วยกัน โดยหวังที่จะให้ทั้งสองส่วนเอื้ออำนวยซึ่งกันและกัน โดยเฉพาะในประเด็นด้านเศรษฐกิจที่ต้องการให้ชุมชนเชื่อมโยงกับระบบเศรษฐกิจระดับบนของประเทศ สอดคล้องกับรัฐธรรมนูญ ฉบับปี พ.ศ. 2540 ซึ่งมีลักษณะสำคัญ 2 ส่วนคือ ส่วนที่เน้นเศรษฐกิจเสรีตามกลไกตลาด กับส่วนที่เน้นถึงภูมิปัญญาของท้องถิ่น นโยบายของพรรคไทยรักไทยได้ดึงเอาความสำคัญของรัฐธรรมนูญ 2 ส่วนนี้มาใช้ประโยชน์ด้วยการเสริมซึ่งกันและกัน กล่าวคือการนำเอาภูมิปัญญาที่ชุมชน คนในท้องถิ่นคิดค้นกันขึ้นมา เช่น กลุ่มสัจจะออมทรัพย์ ศิลปะหัตถกรรม หรืออุตสาหกรรมชุมชนมาเพิ่มศักยภาพ ความสามารถในการผลิตเพื่อตอบสนองต่อ

การเติบโตทางเศรษฐกิจทุนนิยมด้วยการได้รับความช่วยเหลือผ่านกองทุนหมู่บ้าน หรือโครงการ 1 ตำบล 1 ผลิตภัณฑ์

ในขณะที่นโยบายพักชำระหนี้เกษตรกร นโยบาย 30 บาทรักษาทุกคนเป็นกลยุทธ์ที่หวังหาเสียงช่วงชิงคะแนนจากคนระดับล่าง ประชาชนคนทั่วไปซึ่งเป็นคนส่วนใหญ่ของประเทศ พรรคไทยรักไทยได้ใช้นโยบายการสนับสนุนธุรกิจขนาดกลางและขนาดย่อม (SMEs) เป็นกลยุทธ์ที่หวังช่วงชิงคะแนนเสียงจากชนชั้นกลางที่ประสบกับปัญหาวิกฤติทางเศรษฐกิจอย่างรุนแรง จากการมุ่งให้ความสนใจในธุรกิจและอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ โดยทางพรรคมุ่งหวังว่า นโยบาย SMEs จะเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการแก้ไขปัญหาวิกฤติที่เกิดขึ้น นโยบาย SMEs ไม่เพียงชนชั้นกลางในเมืองเท่านั้นที่ทางพรรคชี้ให้เห็นว่าจะได้รับประโยชน์ แต่จะรวมถึงชุมชน องค์กรประชาชนในระดับรากหญ้าอีกด้วยที่จะมีการดำเนินการในลักษณะที่เรียกว่า วิสาหกิจชุมชน โดยมีปัจจัยเรื่องเงินทุนที่ได้รับความช่วยเหลือจากนโยบายกองทุนหมู่บ้าน ๗ ละ 1 ล้านบาท ด้วยการนำภูมิปัญญาของท้องถิ่นที่มีอยู่มาผลิตเป็นสินค้าสร้างมูลค่าเพิ่ม และแสวงหาตลาดเป็นช่องทางในการจัดจำหน่าย ดังนั้น จึงกล่าวได้ว่ากลยุทธ์ทางการเมืองของพรรคไทยรักไทยใช้ฐานของทั้งประเทศในการกำหนดนโยบายโดยครอบคลุมคนทุกหมู่เหล่าและทุกระดับในสังคม สอดคล้องกับรูปแบบของพรรคการเมืองที่เรียกว่าเป็นพรรคการเมืองแบบ Catch-All Party

เน้นอดีตส.ส.เป็นจุดเสริม

แม้ว่าพรรคไทยรักไทยพยายามเสนอจุดขายความเป็นพรรคการเมืองที่ “คิดใหม่ ทำใหม่ เพื่อไทยทุกคน” แต่ยุทธศาสตร์หนึ่งในการชนะเลือกตั้งก็คือ การใช้อดีตส.ส.จากพรรคการเมืองอื่น มาลงสมัครในนามพรรค ซึ่งพรรคการเมืองที่ตั้งขึ้นมาใหม่ในอดีตและประสบความสำเร็จอย่างรวดเร็ว ไม่ว่าจะเป็นพรรคสามัคคีธรรมหรือพรรคความหวังใหม่ก็ใช้วิธีการนี้เช่นเดียวกัน พรรคไทยรักไทยจึงมีส่วนผสมของความใหม่กับความเก่าเข้าด้วยกัน ความใหม่คือ การพยายามใช้นโยบายเป็นกลยุทธ์ที่สำคัญในการรณรงค์หาเสียงเลือกตั้ง ส่วนความเก่าคือ การเติบโตของพรรคเป็นผลมาจากการย้ายพรรคของนักการเมืองจากพรรคการเมืองอื่น อันสะท้อนถึงวิถีคิดของผู้นำพรรคและผู้บริหารพรรคว่า การใช้ความใหม่เพียงอย่างเดียวย่อมไม่ประสบผลสำเร็จในการเลือกตั้งภายใต้การเมืองที่ยังมีลักษณะอุปถัมภ์และธุรกิจการเมือง ในขณะที่เดียวกันการใช้ความเก่าเพียงอย่างเดียวอย่างในอดีต ภายใต้สภาวะการณ์ที่ประชาชนต้องการทางเลือกใหม่ทางการเมืองย่อมไม่ส่งผลดีต่อความสำเร็จและความเติบโตของพรรค

พรรคไทยรักไทยจึงใช้ยุทธศาสตร์ในการเลือกตั้งด้วยส่วนผสมระหว่างความใหม่ คือ การมุ่งเน้นนำเสนอนโยบายอย่างจริงจัง อีกทั้งยังเป็นนโยบายที่มีลักษณะของความเป็นประชานิยมสูง กับความเก่าคือ นำอดีตส.ส. ที่ย้ายจากพรรคการเมืองอื่นมาลงสมัครในนามพรรคเป็นจำนวนมาก เมื่อเป็นเช่นนี้ ความปรารถนาที่ต้องการสร้างพรรคการเมืองใหม่ให้เติบโตอย่างค่อยเป็นค่อยไปตามธรรมชาติผ่านกิจกรรมทางการเมืองและการเลือกตั้งหลายสมัย ด้วยการสร้างบุคลากรทางการเมืองใหม่ที่มีอดีต ส.ส.น้อยที่สุดจึงเกิดการเปลี่ยนแปลงหลังจากก่อตั้งพรรคได้ไม่นาน ส่งผลทำให้ผู้ร่วมก่อตั้งพรรคหลายคนตัดสินใจลาออกจากพรรค เนื่องจากผิดหวังที่แต่งตั้งไว้ในตอนแรก เช่น คณิต ณ นคร อดีตอัยการสูงสุด ผู้รับตำแหน่งรองหัวหน้าพรรค ยุติบทบาททางการเมืองในพรรคไทยรักไทยหลังจากพบว่า เป้าหมายที่เคยวางไว้ในตอนแรกที่ตั้งพรรคได้เปลี่ยนแปลงไปแล้ว (รายละเอียดเรื่องนี้ผู้วิจัยได้กล่าวถึงมาแล้วในบทที่ 4)

การสร้างความเติบโตให้กับองค์กรอย่างค่อยเป็นค่อยไป โดยเฉพาะองค์กรพรรคการเมือง เป็นเรื่องที่ต้องใช้เวลาเป็นอย่างยิ่ง หากเป้าหมายของพรรคการเมืองเพียงมุ่งเน้นจำนวนที่นั่งของ ส.ส. มุ่งเน้นแต่เพียงชัยชนะในการเลือกตั้งเป็นหลักแล้ว การได้อดีตส.ส.มาร่วมพรรคย่อมเป็นหลักประกันต่อชัยชนะมากกว่าการสร้างคนใหม่ที่ไม่เคยสัมผัสเวทีการเมืองมาก่อน หรือคนที่ไม่เคยเป็น ส.ส. เลย ด้วยเหตุผลดังกล่าวนี้จึงทำให้พรรคไทยรักไทยใช้วิธีการเติบโตทางการเมืองด้วยการรับเอาอดีต ส.ส.เป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะอดีต ส.ส.ที่มีเสนาะ เทียนทองเป็นแกนนำที่ถูกเรียกขานจากสื่อมวลชนว่ากลุ่มวังน้ำเย็น เจตนารมณ์เดิมของพรรคจึงเปลี่ยนแปลงไป อย่างไรก็ดี สิ่งนี้เป็นกลยุทธ์ทางการเมืองของพรรคไทยรักไทย ในขณะที่พยายามเสนอภาพความเป็นพรรคการเมืองที่ “คิดใหม่ ทำใหม่ เพื่อไทยทุกคน” ด้วยการนำเสนอนโยบายทางการเมืองเป็นเครื่องมือในการหาเสียง แต่ในขณะเดียวกันทรัพยากรบุคคลขององค์กรโดยเฉพาะตัวผู้สมัคร ส.ส. ซึ่งเป็นส่วนสำคัญของตัว “สินค้าพรรคการเมือง” ไม่ต่างจากนโยบายพรรค ยังประกอบไปด้วยบุคคลหน้าเดิมเป็นจำนวนมาก พ.ต.ท. ทักษิณ กล่าวยอมรับในเรื่องนี้ ซึ่งแตกต่างจากที่ได้ตั้งเป้าหมายไว้ในตอนแรกตามที่ คณิต ณ นคร ได้กล่าวไว้ข้างต้นว่า

“ต้องยอมรับว่ามันเป็นช่วงเปลี่ยนถ่าย ถ้าเปลี่ยนแปลงร้อยเปอร์เซ็นต์เลยเหมือนกับที่เราเปลี่ยนน้ำในตู้ปลา ปลาตายนะครับ คือหมายความว่าทางการเมืองก็ไม่เกิด เพราะฉะนั้นก็ต้องเปลี่ยนแบบพยายามรักษาน้ำเก่าไว้สักยี่สิบห้าเปอร์เซ็นต์ แล้วเติมน้ำใหม่สักเจ็ดสิบห้าเปอร์เซ็นต์” (HI-CLASS, 2543: 32)

ดังนั้น จึงกล่าวได้ว่าความตั้งใจแรกเริ่มในการก่อตั้งพรรคกับความเป็นจริงที่เกิดขึ้นในเวลาต่อมากลับสวนทางกัน ดังที่ Taggart (1996:110) ชี้ให้เห็นว่า การพิจารณาองค์การพรรคการเมืองแต่ละพรรคว่าเป็นอย่างไรนั้น ให้พิจารณาที่คำกล่าวอ้างต่อสาธารณชนกับความเป็นจริงว่าสอดคล้องกันหรือไม่ ในขณะที่พรรคไทยรักไทยประกาศตัวเป็นพรรคการเมืองที่แตกต่างจากพรรคการเมืองอื่น ๆ ต้องการเป็นพรรคการเมืองที่เป็นทางเลือกใหม่ของสังคมไทย แต่พรรคไทยรักไทยกลับมีสมาชิกพรรคที่จะเป็นผู้สมัครของพรรคมาจากการลาออกจากพรรคการเมืองอื่น ซึ่งเป็นนักการเมืองที่พรรคไทยรักไทยและสังคมขนานนามว่าเป็น “นักเลือกตั้ง” สภาพของพรรคไทยรักไทยจึงมีลักษณะลึกลับ (dilemma) ประกาศตัวว่าเป็นพรรคการเมืองใหม่ที่แตกต่างจากพรรคการเมืองอื่น ๆ ที่มีมาแล้ว แต่เนื้อหาของความเป็นพรรคยังมีส่วนผสมของพรรคการเมืองเก่าที่พรรคไทยรักไทยวิพากษ์วิจารณ์นั่นเอง

แต่กระนั้นก็ตาม กลยุทธ์การใช้อุดมการณ์นักการเมืองจากพรรคการเมืองอื่น ซึ่งถูกวิพากษ์วิจารณ์อย่างรุนแรงจากพรรคการเมืองต่าง ๆ ว่า พรรคไทยรักไทยใช้อำนาจทุนของตัวหัวหน้าพรรค “ซื้อตัว” นักการเมืองเหล่านั้น ทางพรรคไทยรักไทยไม่ได้มองว่าเป็นปัญหาสำคัญที่ส่งผลกระทบต่อพรรค และไม่ได้ขัดกับความพยายามเสนอภาพความเป็นพรรคที่ “คิดใหม่ ทำใหม่ เพื่อไทยทุกคน” เป็นเพราะกลยุทธ์ของพรรคที่เลือกนำเสนอ 2 ประเด็นสำคัญคือ หัวหน้าพรรค กับ นโยบายพรรคที่ ได้กล่าวมาแล้วนั่นเอง ดังนั้น องค์ประกอบของพรรคที่เป็นตัว ส.ส. จึงไม่มีความสำคัญในแง่ของการที่จะส่งผลกระทบต่อ หรือสร้างความต่างพร้อมให้กับอุดมการณ์ หรือปรัชญาของพรรคที่นำเสนอไปให้แก่ประชาชน แต่กลับกลายเป็นปัจจัยบวกที่ทำให้พรรคได้เปรียบในสนามเลือกตั้งยิ่งขึ้นไปอีก ด้วยการใช้อุดมการณ์ ส.ส. เป็นกลไกในการนำเสนอตัวหัวหน้าพรรคและนโยบายของพรรคแพร่กระจายไปในพื้นที่การเลือกตั้งได้อย่างรวดเร็วและมีประสิทธิภาพมากขึ้น

ตามที่ได้กล่าวมาแล้วว่า พรรคไทยรักไทยซึ่งเป็นพรรคการเมืองนอกสภาพพยายามจัดกิจกรรมทางการเมืองในด้านต่าง ๆ อย่างต่อเนื่องเพื่อสร้างความรับรู้ให้กับประชาชนอย่างกว้างขวางและรวดเร็ว ในส่วนของตัวผู้สมัครก็เช่นเดียวกัน พรรคไทยรักไทยใช้กลยุทธ์ประกาศตัวผู้สมัครก่อนหน้าการเลือกตั้งเป็นเวลานาน ขณะเดียวกันก็สนับสนุนและอำนวยความสะดวกให้บุคคลดังกล่าวสามารถดำเนินกิจกรรมทางการเมืองอย่างต่อเนื่อง ทั้งในด้านการประชาสัมพันธ์ทำให้ประชาชนไม่เพียงรู้จักผู้สมัคร แต่ที่สำคัญทำให้ประชาชนรู้จักพรรคการเมืองใหม่นี้พร้อม ๆ กับนโยบายพรรค ที่พรรคให้ความสำคัญ และงานทางด้านมวลชนที่ระดมประชาชนเข้ามาเป็นสมาชิกพรรคและจัดงานเคลื่อนไหวสร้างความเข้าใจกับสมาชิกพรรคและคนทั่วไปอย่างต่อเนื่อง ทำให้

เป็นที่รู้จักอย่างกว้างขวางและในเวลาอันรวดเร็ว แต่เมื่อมีอดีต ส.ส.เข้าร่วมกับพรรค พรรคกลับเลือกส่งอดีต ส.ส.เป็นผู้สมัครแทนผู้สมัครที่ประกาศตัวและดำเนินกิจกรรมทางการเมืองให้กับพรรคมาอย่างยาวนาน (เนชั่นสุดสัปดาห์, 28 สิงหาคม - 3 กันยายน 2543: 16) นับเป็นกลยุทธ์ทางการเมืองที่หลอกให้ผู้ที่ไม่คิดว่าตนจะได้รับการคัดเลือกจากพรรคให้ลงสมัคร ดำเนินกิจกรรมทางการเมือง โฆษณาประชาสัมพันธ์ให้กับพรรค แต่พรรคก็เลือกแก้ปัญหาดังกล่าวนี้ด้วยการให้ผู้สมัครหน้าใหม่ที่ทุ่มเททำงาน กิจกรรมกับพรรคไปลงสมัครในระบบบัญชีรายชื่อแทน ขณะที่ผู้สมัครที่เป็นอดีต ส.ส. ลงสมัครในระบบเขตเลือกตั้ง ซึ่งในที่สุดแล้วต้องช่วยรณรงค์หาเสียงให้กับพรรคต่อไปตามที่เคยดำเนินการมาแล้วก่อนหน้านี้ เพื่อให้พรรคมีคะแนนเสียงในระบบบัญชีรายชื่อที่จะส่งผลทำให้ตนเองได้รับการจัดสรรที่นั่งด้วย ทั้งนี้ตามที่ได้กล่าวมาแล้วตั้งแต่ต้นว่า พรรคไทยรักไทยมีจุดเน้นที่หัวหน้าพรรค นโยบายพรรค และผู้สมัครในระบบเขตเลือกตั้งที่เป็นอดีต ส.ส.เป็นหลัก ในขณะที่ในระบบบัญชี รายชื่อนั้นจะให้ความสำคัญกับแกนนำพรรคเพียงไม่กี่คนเท่านั้น ที่เหลือการจัดวางอันดับในระบบ บัญชีรายชื่อนั้นมีลักษณะกระจาย ไม่ได้เรียงลำดับตามความสามารถ หรือความมีชื่อเสียงของบุคคลนั้น ๆ แต่อย่างใด เช่น สุวรรณ วลัยเสถียร ซึ่งมีชื่อเสียงพอสมควรในหมู่นักการเมืองระดับกลางแถวๆ ภูเก็ต ได้รับการจัดลำดับอยู่ที่ 100 ซึ่งเป็นลำดับสุดท้าย

หลักเกณฑ์ที่กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญมีส่วนสำคัญอย่างยิ่ง ต่อการจัดวางลำดับของผู้สมัครในระบบบัญชีรายชื่อ ข้อกำหนดของรัฐธรรมนูญมาตราที่ 201 ระบุเพียงว่า นายกรัฐมนตรีเท่านั้นที่ต้องมาจากการเลือกตั้ง ขณะที่รัฐมนตรีไม่จำเป็นต้องมาจากการเลือกตั้ง ดังนั้นหลายคนที่มีศักยภาพจะเป็นรัฐมนตรีจึงถูกวางลำดับในระบบบัญชีรายชื่อในลำดับท้าย ๆ เช่น สุวรรณ วลัยเสถียร ที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น เพราะอย่างไรเสียข้อกำหนดของรัฐธรรมนูญระบุว่า หากดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีจะต้องลาออกจาก ส.ส. เสียก่อน ดังนั้นลำดับที่ต้น ๆ จึงถูกจัดสรรเอาไว้สำหรับผู้สมัครที่มีปัญหาทับซ้อนกันในพื้นที่กับอดีต ส.ส. ที่มีโอกาสสูงที่จะได้รับการเลือกตั้งในระบบเขตมากกว่า กลยุทธ์การจัดวางลำดับในระบบบัญชีรายชื่อเช่นนี้ทำให้ผู้สมัครทั้ง 2 ประเภทต่างร่วมกันในการหาเสียงให้กับพรรค ด้วยเหตุนี้จึงถือว่า กลยุทธ์พรรคไทยรักไทยไม่ได้เน้นเสนอขายผู้สมัครในระบบบัญชีรายชื่อ แต่เน้นความโดดเด่นของหัวหน้าพรรคและนโยบายพรรคเป็นหลัก

กลยุทธ์ปลุกย่อยเสริมกลยุทธ์หลัก

พ.ต.ท.ทักษิณ นับได้ว่าเป็นนักการเมืองยุคแรก ๆ ที่นำหลักการตลาด การโฆษณาประชาสัมพันธ์มาใช้ในทางการเมืองเมื่อครั้งสังกัดพรรคพลังธรรม ทั้งในการหาเสียงเลือกตั้งและ

เมื่อเป็นรัฐบาลแล้วได้นำหลักดังกล่าวมาใช้ เช่น การเปลี่ยนแปลงภาพลักษณ์ของพรรคพลังธรรม จากพรรคที่เน้นขายภาพความเป็นพรรคที่มีคุณธรรมทางการเมืองเพียงอย่างเดียว ตามคำขวัญของพรรคที่ว่า “คุณธรรมนำการเมือง” เมื่อครั้งมีผู้นำพรรคที่มีความสมถะ มัธยัสถ์ เคร่งครัดในศีลธรรมของพลตรีจำลอง มาผสมผสานกับความทันสมัยทางด้านเทคโนโลยีเมื่อตนเองเข้ารับตำแหน่งหัวหน้าพรรคเพื่อให้พรรคมีภาพลักษณ์ใหม่ ด้วยสโลแกนของพรรคที่ว่า “คุณภาพคู่คุณธรรม” และเมื่อครั้งดำรงตำแหน่งรองนายกรัฐมนตรีดูแลงานด้านจราจรในกรุงเทพมหานคร ได้ติดตั้งป้าย รณรงค์ปัญหาการจราจรที่เป็นที่รู้จักกันอย่างแพร่หลาย อาทิ ป้าย “ลูกใครหว่า” ที่เสนอภาพเด็กกำลังปีนป้ายแฉกกันไม่ให้คนข้ามถนนในที่ห้ามข้าม ให้ข้ามทางม้าลายหรือบริเวณสี่แยกไฟแดงแทน เป็นต้น

ในการเลือกตั้งครั้งนี้ ภายใต้พรรคการเมืองใหม่ พ.ต.ท. ทักษิณ ยังคงนำหลักการตลาดทางการเมืองมาใช้โดยกลยุทธ์หลัก “ชู พ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตร หัวหน้าพรรคเป็นจุดขาย ใช้นโยบายหาเสียงแนวประชานิยมสร้างจุดเด่น เน้นอดีต ส.ส. เป็นจุดเสริม” นั้น ทางพรรคดำเนินการผ่านกลยุทธ์ปลุกย่อยที่กลายเป็นกลยุทธ์เสริมให้กับกลยุทธ์หลักดังกล่าวได้รับการต่อยอดและดำเนินการตลอดเวลาจวบจนถึงวันเลือกตั้ง ดังมีรายละเอียดที่จะกล่าวถึงต่อไปนี้

การตั้งชื่อพรรค

จากวิกฤตินำมาสู่โอกาส กำเนิดพรรค/การก่อตัวของพรรคไทยรักไทยตามที่ได้กล่าวมาแล้วในบทที่ 4 นั้นว่า เป็นผลมาจากแรงผลักดันของสภาพแวดล้อมทางเศรษฐกิจการเมืองไทยปี 2540 ทั้งจากวิกฤติเศรษฐกิจและรัฐธรรมนูญฉบับปี 2540 การวางตำแหน่งทางการเมืองของพรรคไทยรักไทยจึงอยู่บนความเป็นพรรคการเมืองที่มีภารกิจหลักในการแก้ไขวิกฤติเศรษฐกิจที่เกิดขึ้น และไขว่คว้าหาประโยชน์จากข้อกำหนดใหม่ทางการเมืองที่เกิดจากบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญ ฉบับใหม่

สภาพดังกล่าวจึงส่งผลต่อกลยุทธ์ของพรรคไทยรักไทยในกรณีของการตั้งชื่อพรรค เพื่อจูงใจประชาชนโดยทั่วไป แม้ว่าการตั้งชื่อพรรคซึ่งมีให้เลือกหลายชื่อ เช่น มหาชน รัฐประชาพลังไทย และไทยรักไทย จากการเสนอของประชาชน (เนชั่นสุดสัปดาห์, 4-10 มิถุนายน 2541: 11) หลังจากที่ทางผู้บริหารของพรรคประกาศให้ประชาชนทั่วไปเสนอชื่อตั้งพรรค ซึ่งถือเป็นกลยุทธ์ที่พยายามสร้างความรู้สึกให้เกิดการมีส่วนร่วมในความเป็นเจ้าของพรรคการเมืองแห่งใหม่นี้แก่ประชาชน

ทั่วไป ไม่ใช่พรรคการเมืองที่เป็นของหัวหน้าพรรคหรือกลุ่มผู้นำพรรคเพียงไม่กี่คน แต่การที่พรรคเลือกใช้ชื่อว่าพรรคไทยรักไทย จากรายชื่อต่าง ๆ ที่ประชาชนเสนอเข้ามานั้นนับเป็นกลยุทธ์ที่ชาญฉลาดในสภาวะที่ประชาชนกำลังเผชิญกับวิกฤติทางเศรษฐกิจ เกิดกระแสความรู้สึกชาตินิยมที่ทวีสูงขึ้นมาก และวิพากษ์วิจารณ์รัฐบาลนายกรัฐมนตรีชวน ว่าแก้ปัญหาวิกฤติด้วยการเดินตามรอยอุดมการณ์เสรีนิยมใหม่และคำแนะนำของกองทุนไอเอ็มเอฟอย่างเคร่งครัด ซึ่งไม่เพียงไม่ สามารถแก้ไขปัญหาได้แล้วกลับยิ่งทำให้วิกฤติเลวร้ายมากขึ้นไปอีก การเลือกไทยรักไทย เป็นชื่อพรรคจึงเปรียบเสมือนการบอกกล่าวว่ พรรคการเมืองนี้มีความห่วงใยต่อประชาชนคนไทยทุกคน อีกทั้งมีเป้าหมายเพื่อตั้งให้ประชาชนในชาติทุกหมู่เหล่าหันมาร่วมมือกัน สามัคคีกันในการเปลี่ยนแปลงแก้ไขและเผชิญหน้ากับปัญหาที่กำลังเกิดขึ้นในสังคมไทย โดยมีพรรคการเมืองที่เพิ่งก่อตั้งขึ้นมาใหม่นี้เป็นหัวขบวนในการแก้ไขปัญหา ในขณะที่เดียวกันก็สะท้อนแนวคิดชาตินิยมที่ต้องการชี้ให้ประชาชนเห็นว่า พร้อมที่จะต่อสู้กับต่างชาติที่เชื่อว่ามีส่วนอย่างสำคัญต่อการเกิดวิกฤติทางเศรษฐกิจที่ ทุกคนกำลังเผชิญอยู่

ทีมงานของพรรคไทยรักไทยวางตำแหน่งของพรรคให้ประชาชนเห็นว่า เป็นพรรคการเมืองใหม่ที่แตกต่างจากพรรคการเมืองทั้งหลายทั้งในอดีตและปัจจุบัน ด้วยการประกาศตัวว่าเป็นพรรคการเมืองที่ “คิดใหม่ ทำใหม่ เพื่อไทยทุกคน” ในสภาวะที่สังคมไทยตกอยู่ภายใต้วิกฤติทางเศรษฐกิจ พรรคการเมืองที่เกิดขึ้นใหม่นี้จะบริหารประเทศในทิศทางใหม่ที่แตกต่างจากในอดีตและพรรคการเมืองเดิม ซึ่งก่อวิกฤติและไม่สามารแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้ เนื่องจากยังคงใช้แนวทางในการบริหารและแก้ไขปัญหาด้วยวิธีการเดิม

คำขวัญพรรคหรือสโลแกนพรรค

กล่าวได้ว่า สโลแกนพรรค “ คิดใหม่ ทำใหม่ เพื่อไทยทุกคน “ เป็นการฉกฉวยจังหวะและโอกาสที่เกิดขึ้น 2 ด้าน ด้านหนึ่ง เป็นการสรุปและปฏิเสธทิศทางการบริหารประเทศของรัฐบาลชุดก่อนว่ายังคงดำเนินตามแนวทางที่นำไปสู่หายนะทางเศรษฐกิจ ทิศทางการแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจตามอุดมการณ์เสรีนิยมใหม่ โดยเฉพาะการยึดเอาแนวทางของไอเอ็มเอฟอย่างเต็มที่ที่ไม่สามารถแก้ไขวิกฤติให้คลี่คลายลงได้ การคิดใหม่ ทำใหม่ ด้วยวิธีการหรือแนวทางใหม่ในทางเศรษฐกิจเท่านั้นที่จะทำให้ประเทศหลุดพ้นจากวิกฤติที่เกิดขึ้นได้ อีกด้านหนึ่ง เป็นผลมาจากการปฏิรูปทางการเมืองจนมีการบังคับใช้รัฐธรรมนูญฉบับใหม่ และจะมีการเลือกตั้งใหม่เป็นครั้งแรกภายใต้รัฐธรรมนูญฉบับนี้ ซึ่งเป็นรัฐธรรมนูญที่สร้างความหวังให้กับประชาชนว่า นับแต่นี้ไปสังคมไทยจะมีพัฒนาการ

ไปสู่ทิศทางที่ดีขึ้น ดังนั้น หากต้องการให้เจตนารมณ์ของการปฏิรูปทางการเมืองที่ปรากฏในรัฐธรรมนูญบรรลุผลเป็นจริง กลไกทางการเมือง เช่น พรรคการเมืองจำเป็นต้องปฏิรูปเช่นเดียวกัน และพรรคไทยรักไทยเสนอตัวเป็นพรรคการเมืองใหม่ที่สอดคล้องกับสภาพการณ์ที่เกิดขึ้น โดยเสนอภาพให้เห็นว่าแนวคิด อุดมการณ์ของพรรคซึ่มซั้บเอาจิตวิญญาณของรัฐธรรมนูญผ่านกิจกรรมต่าง ๆ ที่พรรคดำเนินการและกำลังจะดำเนินการ ซึ่งมีรูปแบบใหม่ที่แตกต่างจากพรรคการเมืองอื่น ๆ ที่มีอยู่แล้ว พรรคการเมืองที่ดำเนินการในรูปแบบใหม่นี้จะเป็นกลไกสำคัญในการผลักดันทำให้แนวทาง “คิดใหม่ ทำใหม่” ในการบริหารประเทศ โดยเฉพาะการแก้ไขปัญหาทางเศรษฐกิจให้หลุดพ้นจากวิกฤติบรรลุผลสำเร็จได้ ดังนั้น สโลแกน คิดใหม่ ทำใหม่ เพื่อไทยทุกคน จึงเป็นบทสรุปของการประมวลสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในขณะนั้น มีเป้าหมายทั้งการวิพากษ์วิจารณ์คู่แข่งทางการเมือง การปฏิเสธแนวทางของคู่แข่ง โดยเฉพาะพรรคประชาธิปัตย์ที่ยังคงตอกย้ำแนวทางการแก้ไขปัญหาวิกฤติเศรษฐกิจในแนวทางเดิมด้วยการรณรงค์หาเสียงเลือกตั้งว่า พรรคแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจถูกทางแล้ว ขณะเดียวกันก็เป็นการโฆษณาประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนเห็นว่าสังคมไทยควรจะเดินไปสู่ทิศทางใหม่ แก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นด้วยวิธีการใหม่ภายใต้การบริหารประเทศของพรรคการเมืองใหม่ที่ก่อตั้งขึ้นหลังจากการปฏิรูปทางการเมือง

สัญลักษณ์หรือเครื่องหมายพรรค

นอกเหนือจากชื่อพรรค และคำขวัญของพรรคแล้ว เครื่องหมายหรือสัญลักษณ์พรรคก็สื่อความหมายทางการเมืองเช่นเดียวกัน เนื่องจากเป็น “ภาพแทน”(represent) ความเป็นพรรค โดยเฉพาะภายใต้กฎหมายการเลือกตั้งฉบับใหม่ ที่มีเครื่องหมายพรรคปรากฏอยู่ในบัตรลงคะแนนเลือกตั้งด้วยแล้ว พรรคการเมืองที่สามารถใช้สัญลักษณ์ซึ่งเป็นที่ยอมรับและมีความแตกต่างจากพรรคการเมืองอื่น ๆ อย่างเห็นได้ชัดย่อมมีความได้เปรียบในการเลือกตั้งไม่มากก็น้อย

สัญลักษณ์ของพรรคไทยรักไทยที่ใช้ตัวอักษรท.ทหาร บ่งชี้ออกมาเป็นสองลักษณะด้วยกัน ลักษณะแรก เป็นอักษรย่อแทนชื่อของพรรคไทยรักไทยอย่างชัดเจนเมื่อเทียบกับพรรคการเมืองอื่นที่มักจะใช้สัญลักษณ์อื่นที่ไม่ใช่ตัวหนังสือ เช่น พรรคประชาธิปัตย์ใช้สัญลักษณ์พระแม่ธรณีบีบมวยผม พรรคความหวังใหม่ใช้สัญลักษณ์ดอกทานตะวัน หรือพรรคชาติไทยที่ใช้สัญลักษณ์แผนที่ประเทศไทยมีธงชาติไทยปักอยู่ เป็นต้น ลักษณะที่สอง การใช้ตัวอักษร ท.ทหาร สอดคล้องกับชื่อหัวหน้าพรรคที่พรรคต้องการสื่อให้ประชาชนเห็นถึงความโดดเด่นของ พ.ต.ท. ทักษิณ จึงกล่าวได้

ว่า เครื่องหมายของพรรคไทยรักไทยนั้นต้องการเสนอขายแก่ผู้มีสิทธิเลือกตั้ง 2 ประการด้วยกันคือ ขายตัวพรรคไทยรักไทย ซึ่งหมายถึงตัวนโยบาย และขายตัวหัวหน้าพรรคที่ชื่อ พ.ต.ท. ทักษิณ

การรณรงค์หาเสียงด้วยการจัดกิจกรรม

การดำเนินการเคลื่อนไหวทำกิจกรรมทางการเมือง เนื่องจากเป็นพรรคการเมืองนอกสภา อย่างต่อเนื่องนับตั้งแต่ก่อตั้งพรรคมา ทำให้พรรคไทยรักไทยมีความแตกต่างจากพรรคการเมืองใหม่ของไทยในอดีต ที่จัดตั้งพรรคการเมืองในช่วงเวลาที่ผ่านมาที่จะมีการเลือกตั้งเพียงไม่นานและด้วยเหตุที่เป็นพรรคการเมืองนอกสภา พรรคไทยรักไทยมีเวลายาวนานในการวางรากฐานเพื่อสร้างความรู้จักกับประชาชน ด้วยการระดมจัดกิจกรรมต่าง ๆ อย่างต่อเนื่องและครอบคลุมในประเด็นต่าง ๆ เพื่อทำความรู้จักกับกลุ่มเป้าหมายต่าง ๆ ที่มีความหลากหลาย ทั้งกลุ่มเกษตรกร กลุ่มนักธุรกิจ กลุ่มสตรี กลุ่มเด็กและเยาวชน เป็นต้น ขณะที่พรรคการเมืองไทยโดยทั่วไปมักจะดำเนินกิจกรรมทางการเมืองเฉพาะในช่วงฤดูการเลือกตั้งเท่านั้น (กนก วงษ์ตระหง่าน, 2536: 329) เมื่อผ่านพ้นช่วงการเลือกตั้งแล้ว กิจกรรมต่าง ๆ ที่จะสร้างความรู้จักและภักดีต่อพรรคการเมืองแทบไม่ปรากฏให้เห็น แม้ว่าจะได้รับการเลือกตั้งเป็นพรรครัฐบาลแล้ว พรรคการเมืองก็มักจะละเลยกิจกรรมนอกสภา กิจกรรมที่ทำมักเป็นการดำเนินการในนามของรัฐบาล ไม่ใช่กิจกรรมของพรรคการเมือง

พรรคไทยรักไทยให้ความสำคัญเป็นอย่างยิ่งกับการดำเนินกิจกรรมทางการเมือง เมื่อพิจารณาจากรายงานงบการเงินของพรรคประจำปี 2542 ซึ่งเป็นหนึ่งในวาระการประชุมใหญ่สามัญประจำปี 2543 ที่พรรคเชิญชวนสมาชิกพรรคทั่วประเทศมาร่วมพิจารณาหารือ เมื่อวันที่ 26 มีนาคม 2543 ที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ศูนย์รังสิต ปรากฏว่าภายในสิ้นปี 2542 จากค่าใช้จ่ายรวมทั้งสิ้น 45,954,279 บาท พรรคใช้สำหรับเป็นค่าใช้จ่ายในสื่อโฆษณาต่าง ๆ 14,635,374 บาท หรือคิดเป็น 31.8 % และค่าจัดสัมมนา 11,672,621 บาท หรือคิดเป็น 25.4% (คำประกาศเชิญชวนให้สมาชิกพรรคร่วมประชุมปรากฏในหน้าโฆษณาหนังสือพิมพ์มติชน, 19 มีนาคม 2543: 11)

ตามที่ได้กล่าวมาข้างต้น หลักการ 3 ประสาน “ชู พ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตร หัวหน้าพรรคเป็นจุดขาย ใช้นโยบายหาเสียงแนวประชานิยมสร้างจุดเด่น เน้นอดีต ส.ส.เป็นจุดเสริม” นั้น ถูกดำเนินการผ่านกิจกรรมต่าง ๆ ที่พรรคจัดให้มีขึ้นตลอดเวลา นับตั้งแต่เริ่มก่อตั้งพรรคจนกระทั่งถึงวันเลือกตั้ง การจัดกิจกรรมในด้านต่าง ๆ อย่างต่อเนื่อง เมื่อพิจารณาในเชิงแนวคิดทางด้าน

การตลาดนับว่า มีเป้าหมายทั้งเพื่อทำความรู้จักในตัวสินค้า โดยเฉพาะในช่วงแรกเริ่มแก่กลุ่มลูกค้าที่ยังไม่รู้จัก การสร้างการจดจำในตัวสินค้าหลังจากผ่านกระบวนการทำความรู้จักตัวสินค้าแล้ว และการสร้างความภักดีต่อตัวสินค้าเพื่อให้เกิดความเชื่อมั่น ศรัทธาในตัวสินค้าเหนือกว่าสินค้าอื่นหลังจากผ่านกระบวนการทั้งสองแล้ว

กลยุทธ์การตลาดในการสร้างความรู้จักตัวสินค้า “พรรคไทยรักไทย” ต่อประชาชน โดยทั่วไปเริ่มต้นขึ้นนับตั้งแต่การริเริ่มก่อตั้งพรรค ก่อนหน้าที่จะมีการดำเนินการจดทะเบียนพรรคต่อคณะกรรมการการเลือกตั้ง (กกต.) ด้วยการประกาศให้ประชาชนทั่วไปเสนอชื่อพรรค ซึ่งได้กล่าวมาแล้วข้างต้น และเสนอแนะนโยบายที่ต้องการ การดำเนินการในช่วงนี้จึงอาศัยความมีชื่อเสียงของ พ.ต.ท. ทักษิณ ผู้ริเริ่มก่อตั้งพรรคและหัวหน้าพรรค เป็นเครื่องมือสำคัญในการดึงดูดความสนใจของประชาชนว่าพรรคการเมืองใหม่ ซึ่งยังไม่มีชื่อพรรคกำลังจะเกิดขึ้นภายใต้การนำของนักธุรกิจผู้ ประสบความสำเร็จมากที่สุดในประเทศ

14 กรกฎาคม 2541 หลังจากจดทะเบียนพรรคการเมืองที่สำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้ง พ.ต.ท. ทักษิณ พร้อมกับผู้ร่วมก่อตั้งเพียงไม่กี่คนเปิดแถลงข่าวถึงการก่อตั้งพรรค ซึ่งมีชื่อว่าไทยรักไทย ครั้งนี้ทันทีโดยพยายามเน้นให้เห็นว่า พรรคการเมืองใหม่นี้มีบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถและเป็นผู้ประสบความสำเร็จในวงการต่าง ๆ มากมายและหลากหลายทั้งในวงราชการ นักวิชาการ และนักธุรกิจมีศักยภาพพร้อมที่จะเข้ามารับผิดชอบในการแก้ไขปัญหาที่ประเทศชาติกำลังเผชิญได้อย่างแน่นอน

ในช่วงของการเปิดตัวเพื่อสร้างความรู้จักต่อประชาชน พรรคไทยรักไทยใช้กลยุทธ์ที่ลงทุนต่ำแต่สามารถสร้างความรู้จักต่อประชาชนได้อย่างรวดเร็วและแพร่หลาย และถือเป็นความสำเร็จอย่างยิ่งยวดคือ การแจกสติ๊กเกอร์สัญลักษณ์หรือเครื่องหมายพรรครูปตัว “ท” ติดตามรถยนต์และสถานที่ต่าง ๆ และการแจกเสื้อแจ้คเก็ต ซึ่งทั้งสองกลยุทธ์เปรียบเสมือนสื่อโฆษณาเคลื่อนที่ที่สามารถทำความรู้จักแก่ผู้พบเห็นได้อย่างง่ายดาย (New Search Marketing, มีนาคม 2545: 17)

ในวันที่ 18 กรกฎาคม 2542 พรรคจัดงานวันครบรอบ 1 ปีของการก่อตั้งพรรค ซึ่งนอกจากเป็นการสื่อสารกันระหว่างผู้นำพรรคกับสมาชิกพรรคแล้ว ยังเป็นการประชาสัมพันธ์ถึงกิจกรรมของพรรคแก่ประชาชนโดยทั่วไป เพราะการจัดงานในครั้งนี้มีการเผยแพร่ภาพไปทั่วประเทศผ่านสถานีโทรทัศน์กองทัพบกช่อง 5 สิ่งที่ถูกนำเสนอภายในงานครั้งนี้ก็คือ การชี้ให้เห็นถึงความมีวิสัยทัศน์

ของตัวผู้นำพรรค ความทันสมัยในการจัดการของพรรคเพราะหัวหน้าพรรคในฐานะประธาน
 ดำเนินการ ซึ่งอยู่ที่สำนักงานใหญ่ของพรรคจะพูดคุยเชื่อมโยงกับสมาชิกพรรคที่อยู่ตามสาขา
 พรรคต่าง ๆ ทั่วทั้งประเทศ และถ่ายทอดให้สมาชิกพรรคและประชาชนเห็นพร้อมกันผ่าน
 สถานีโทรทัศน์ช่อง 5 (เนชั่นสุดสัปดาห์, 8-14 ก.ค. 2542: 8) ลักษณะของการดำเนินกิจกรรมเช่นนี้
 ของพรรคไทยรักไทยสะท้อนถึงปรัชญา อุดมการณ์ของผู้นำพรรคที่กล่าวว่า เป้าหมายเป็นสิ่ง
 สำคัญ วิธีการหรือรูปแบบเพื่อบรรลุเป้าหมายจะเป็นเช่นใดก็ได้ไม่สำคัญ การจัดกิจกรรมเพื่อสร้าง
 สีสัน ความตื่นตาตื่นใจเช่นนี้ นับเป็นรูปแบบที่สามารถดึงดูดใจและสร้างความรู้จักและจดจำของ
 ประชาชนทั่วไปได้อย่างรวดเร็วและกว้างขวาง เพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่พรรคได้วางเอาไว้ จึงนับได้
 ว่า พรรคไทยรักไทยใช้ ประโยชน์จากสังคมที่เข้าสู่ยุคข้อมูลข่าวสาร และความก้าวหน้าทางด้าน
 เทคโนโลยีมาเป็นเครื่องมือในการสร้างความสำเร็จให้กับพรรค ด้วยการเน้นให้ประชาชนรับรู้ รู้จัก
 พรรคไทยรักไทยอย่างต่อเนื่อง นับตั้งแต่รวมตัวก่อตั้งพรรคจนกระทั่งถึงวันหย่อนบัตรลงคะแนน
 เลือกตั้ง

พรรคไทยรักไทยยังโหมโรงให้ประชาชนรับรู้นโยบายของพรรคอย่างกว้างขวาง ด้วยการให้
 ประชาชนติดตามรับฟังการประชุมใหญ่สามัญประจำปีของพรรคเมื่อ 26 มีนาคม 2543 ซึ่งจัดขึ้นที่
 มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ศูนย์รังสิต มีการถ่ายทอดทางสถานีโทรทัศน์ให้ประชาชนทั่วประเทศ
 สามารถรับชมได้ (มติชน, 27 มีนาคม 2543: 1, 27) พ.ต.ท. ทักษิณ กล่าวปราศรัยถึงวาระแห่งชาติ
 โดยสรุปมี 11 ประเด็นใหญ่ เนื้อหาสะท้อนวิสัยทัศน์ของพรรคที่ต้องการเข้ามาฟื้นฟูประเทศ อีกทั้ง
 ยังใช้กลยุทธ์ในการดึงประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในนโยบายพรรค โดยเสนอให้เห็นว่านโยบาย
 พรรคและวาระแห่งชาติ 11 ประการมาจากความร่วมมือร่วมใจของประชาชนทุกสาขาอาชีพร่วมกันร่าง
 ผ่านการประชาพิจารณ์รับฟังความคิดเห็นของประชาชนอย่างทั่วถึง

นอกจากนั้น พรรคไทยรักไทยยังได้ออกสโปตโฆษณาเปิดตัวพรรคทางสถานีโทรทัศน์
 หลังจากการประชุมใหญ่สามัญประจำปี เมื่อวันที่ 26 มีนาคม 2543 แล้ว โดยมีการนำเสนอ
 แนวนโยบายและมาตรการแก้ไขปัญหาสังคม ซึ่งให้ผู้ชมเห็นว่าพรรคไทยรักไทยเป็นพรรคที่ทำงาน
 การเมืองไม่ใช่เล่นการเมือง โดยได้มีการนำภาพบุคคลอาชีพต่างๆ ภาพครอบครัวพ่อแม่ลูกและผู้
 อาวุโสในครอบครัวร่วมรับประทานอาหารเพื่อเน้นให้เห็นถึงความสัมพันธ์ในครอบครัว เพื่อชี้ให้
 เห็นว่า พรรคการเมืองแห่งนี้ให้ความสำคัญกับคุณภาพชีวิตของประชาชนทุกหมู่เหล่า มีการ
 ให้สวัสดิการ การพัฒนาผลผลิตเพื่อชีวิตความเป็นอยู่ของชาวนาชาวไร่ การพัฒนาบริการของ
 หน่วยงานรัฐ การปราบปรามการทุจริตและคอร์รัปชัน

หลังจากที่พรรคไทยรักไทยประกาศสัมพันธไมตรีในประเด็นวาระแห่งชาติ 11 ประการเมื่อคราวการประชุมใหญ่สามัญประจำปีของพรรคมาแล้ว ต่อมาในการจัดงานครบรอบ 2 ปีของการก่อตั้งพรรคเมื่อวันที่ 14 ก.ค. 2543 พรรคไทยรักไทยยังคงดำเนินกลยุทธ์เพื่อสร้างความจดจำให้กับประชาชนอย่างต่อเนื่อง เมื่อ พ.ต.ท. ทักษิณ กล่าวในงานนี้ที่มีการถ่ายทอดสดทั่วประเทศ เช่นเดียวกันว่า พรรคไทยรักไทยขอประกาศทำสงครามกับ 3 ปัญหาที่สำคัญของชาติคือ ประการแรก สงครามกับความยากจน ด้วยการแก้ปัญหาเกษตรกรโดยให้มีการพักชำระหนี้ 3 ปี จัดตั้งกองทุนหมู่บ้าน ๗ ละ 1 ล้านบาท ประการที่สอง สงครามกับคอร์รัปชัน และประการที่สาม สงครามกับยาเสพติด (ผู้จัดการรายวัน, 15 กรกฎาคม 2543: 15-16)

นอกจากนั้น เทคนิค วิธีการใหม่ ๆ ที่พรรคการเมืองในโลกตะวันตกนิยมใช้ในการรณรงค์หาเสียงเลือกตั้ง พรรคไทยรักไทยก็ได้หยิบยกลำมาใช้ด้วยในขณะที่พรรคการเมืองอื่น ๆ มองข้ามวิธีการเหล่านี้ เนื่องจากอาจไม่เห็นความสำคัญ และมุ่งเน้นการทำกิจกรรมทางการเมืองเฉพาะในฤดูกาลเลือกตั้ง เช่น การจัดส่งจดหมายแจ้งข่าวสารในวาระต่าง ๆ แก่แกนนำและสมาชิกพรรค

พรรคไทยรักไทยพยายามจัดกิจกรรมให้ครอบคลุมทุกกลุ่มเป้าหมาย และทุกประเด็นปัญหาเพื่อแลกกับคะแนนเสียงที่จะได้รับให้มากที่สุดจากคนทุกกลุ่มในสังคม ตามลักษณะของพรรคไทยรักไทยที่เป็นพรรคแบบ Catch-All Party เพียงแต่ในการดำเนินกิจกรรมและการรณรงค์หาเสียงเลือกตั้งมีการแยกกลุ่ม (segmentation) ตามหลักกลยุทธ์ทางการตลาดเพื่อให้ข้อมูลข่าวสารและตัวสินค้าเข้าถึงตัวผู้รับได้อย่างมีประสิทธิภาพมากที่สุด ซึ่งนับว่าพรรคไทยรักไทยเข้าใจดีว่า ประชาธิปไตยในสังคมไทยนั้นมีลักษณะ “2 นคราประชาธิปไตย” (อนุก เหล่าธรรมทัศน์, 2546) หรือสังคมทวิลักษณ์ กลยุทธ์การหาเสียงจึงมีลักษณะครอบคลุมกลุ่มเป้าหมายทั่วทั้งประเทศโดยแบ่งแยกกลุ่มการตลาดออกเป็น 2 กลุ่มคือ ชนชั้นกลางในเมืองกับชนชั้นล่างหรือประชาชนทั่วไปที่กระจายอยู่ตามชนบททั่วประเทศ แนวคิด นโยบายบางอย่างครอบคลุมหรือให้ประโยชน์แก่คนทั้ง 2 กลุ่ม ขณะที่แนวคิด นโยบายบางอย่างต้องการสื่อให้กับคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งเป็นการเฉพาะ สโลแกน “คิดใหม่ ทำใหม่ เพื่อไทยทุกคน” ครอบคลุมคนทั้งสองกลุ่มทั่วประเทศ นโยบาย 30 บาทรักษาทุกคนให้ประโยชน์แก่คนทั้งสองกลุ่ม ขณะที่นโยบายพักชำระหนี้เกษตรกรและนโยบายกองทุนหมู่บ้านแห่งละ 1 ล้านบาท มีเป้าหมายเพื่อหาคะแนนเสียงจากคนระดับล่างส่วนใหญ่ของประเทศ การส่งเสริมธุรกิจขนาดกลางและขนาดย่อม (SME) มีเป้าหมายเพื่อหวังได้

รับคะแนนเสียงจากชนชั้นกลาง นายทุนท้องถิ่น และแรงงานในชนบทที่ไม่จำเป็นต้องเข้ามาหางานในเมือง แต่ทำงานกับธุรกิจดังกล่าวนี้ที่จะอยู่ในรูปของธุรกิจชุมชน วิสาหกิจชุมชน

นอกจากนั้นการแบ่งกลุ่มดังกล่าวนี้ ยังส่งผลต่อกลยุทธ์ในการหาเสียงในประเด็นที่ว่า กลุ่มชนชั้นกลางในเมืองหลวงและในเมือง พรรคใช้กลยุทธ์เน้นความโดดเด่นของหัวหน้าพรรคและนโยบายพรรคเป็นหลักในการหาเสียง ส่วนคนระดับล่าง ซึ่งเป็นคนส่วนใหญ่ของประเทศกลยุทธ์ของพรรคใช้อดีต ส.ส. เป็นตัวขับเคลื่อนนโยบายของพรรคและหัวหน้าพรรคกล่าวคือ ใช้ตัวบุคคลในพื้นที่ที่ประชาชนเชื่อมั่นศรัทธาผสมผสานกับนโยบายพรรคที่มุ่งใจกลุ่มคนเหล่านี้และควมมีชื่อเสียงของหัวหน้าพรรค

การจัดกิจกรรมอย่างต่อเนื่องเป็นกลยุทธ์ที่สร้างความรู้จักและจดจำ หลังจากประกาศตัวตั้งพรรคได้กว่า 1 ปี เมื่อวันที่ 2-5 กันยายน 2542 ได้จัดงาน 'พลิกเศรษฐกิจ พื้นที่ชีวิตเกษตรกรไทย' มีเป้าหมายเพื่อเสนอยุทธศาสตร์การเกษตร ทิศทางการแก้ปัญหาและนโยบายการเกษตร และเพื่อเผยแพร่ให้ประชาชนได้ทราบกระบวนการจัดทำนโยบายของพรรค เปิดโอกาสให้เกษตรกรและผู้เกี่ยวข้องสาขาต่าง ๆ ทั่วประเทศร่วมกันสะท้อนถึงปัญหาและแลกเปลี่ยนความเห็นในเชิงนโยบายกับพรรค โดยมีประพัฒน์ ปัญญาชาติรักษ์ ซึ่งดำรงตำแหน่งผู้อำนวยการศูนย์ศึกษาปัญหาและนโยบายภาคเกษตรในโครงสร้างของพรรคไทยรักไทยเป็นผู้รับผิดชอบดูแล

นโยบายทางด้านการเกษตรของพรรคไทยรักไทยที่ประกาศออกมานั้น เป็นผลงานของศูนย์แห่งนี้ที่ระดมเก็บรวบรวมข้อมูลกับเกษตรกร นักวิชาการ ผู้นำองค์กรเอกชนทั่วประเทศ โดยผ่านวิธีการต่าง ๆ ดังนี้ 1) จัดสัมมนาย่อยในระดับพื้นที่ แล้วนำตัวแทนเกษตรกรมานำเสนอปัญหาต่าง ๆ ในเวทีสัมมนาใหญ่ระดับภาค 2) นำปัญหามาประชุม วิเคราะห์ วิจัยร่วมกับนักคิด นักวิชาการ 3) จากงานวิจัย 4) ความรู้และประสบการณ์ขององค์กรเอกชน องค์กรประชาชนที่ทำงานในพื้นที่ต่าง ๆ ทั่วประเทศที่นำเสนอเข้าสู่พรรค 5) จากผู้ปฏิบัติงานพรรคและสมาชิกพรรค (เนชั่นสุดสัปดาห์, 26 สิงหาคม - 1 กันยายน 2542: 18) เช่น ในช่วงของการยกร่างนโยบายของพรรคแกนนำในการเรียกร้องของคณะกรรมการประสานงานประชาชนอีสานหรือคปอ. มีส่วนในการผลักดันความคิดการพักชำระหนี้เข้าสู่การพิจารณาของพรรค จนนำมาสู่นโยบายการพักชำระหนี้ในที่สุด (เนชั่นสุดสัปดาห์, 4-10 กันยายน 2543: 12)

พรรคไทยรักไทยดำเนินกิจกรรมทางการเมืองด้วยการจัดงานสัมมนาทางวิชาการอย่างต่อเนื่อง เมื่อวันที่ 6 กันยายน 2543 จัดงาน “ความจริงของประเทศไทย” (ฐานเศรษฐกิจ, 10 กันยายน 2543: 41) เป็นการเผยแพร่นโยบายของพรรคอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะในด้านการแก้ไข ปัญหาเศรษฐกิจที่ต้องการเน้นทำให้ชุมชนท้องถิ่นและชุมชนเมืองที่มีศักยภาพดำเนินการธุรกิจ ชุมชน ซึ่งเรื่องนี้เป็นกิจกรรมที่เริ่มก่อตัวมาก่อนหน้าที่พรรคไทยรักไทยจะก่อตั้งขึ้นมา จึงนับได้ว่า นโยบายนี้ของพรรคไทยรักไทยเป็นผลมาจากการศึกษาชุมชนท้องถิ่นแล้วนำมาสู่นโยบายพรรค

กิจกรรมอื่น ๆ ยังประกอบไปด้วยการจัดอบรมอาสาสมัครของพรรคแต่ละรุ่นอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้บุคคลเหล่านี้มาช่วยกิจกรรมในด้านต่าง ๆ ของพรรค จัดงาน “โครงการสภาเยาวชนไทย ปี 2000” ผลงานวันเด็กด้วยการเปิดโอกาสให้เด็กได้แสดงความคิดเห็นโดยกำหนด “วาระแห่งชาติ ฉบับเยาวชน” อันเป็นส่วนหนึ่งของพรรคที่รวบรวมความเห็นของคนทุกกลุ่ม ทุกรุ่น ทุกสาขาอาชีพ เพื่อจัดทำนโยบาย (ผู้จัดการรายวัน, 7 มกราคม 2543: 13) คำกล่าวของปุระชัย เปี่ยมสมบูรณ์ ที่ว่า “หัวหน้าบอกว่าถ้าเราเล่นเกมคนอื่น เราจะไม่มีทางชนะ เราต้องดึงเขามาเล่นเกมของเรา เราจึง ชนะ” (มติชนสุดสัปดาห์, 11 ธันวาคม 2543: 11) สะท้อนถึงเหตุผลที่ว่า ทำไมพรรคการเมืองใหม่นี้ จึงมุ่งเน้นจัดกิจกรรมต่าง ๆ อย่างหลากหลายครอบคลุมกลุ่มคนทุกสาขาอาชีพ ทุกเพศ ทุกวัย

ก่อนหน้าการเลือกตั้งเพียงไม่กี่วัน พรรคไทยรักไทยออกแคมเปญหาเสียงภายใต้แนวคิด “3 ปีผ่านไป อย่าปล่อยให้ประเทศชาติเสียหายไปมากกว่านี้” มุ่งชี้ให้ประชาชนเห็นถึงวิกฤติของ ประเทศที่เกิดขึ้นเป็นผลมาจากการบริหารงานที่ผิดพลาดของรัฐบาลชวน หลีกภัย หากยังคงเลือก พรรครัฐบาลอีกต่อไป แนวทางการแก้ไขปัญหาก็จะยังคงเป็นเช่นเดิม ขณะที่นโยบาย ของพรรคไทยรักไทยมีทิศทางที่ตรงข้าม มุ่งเน้นผลประโยชน์ของประเทศชาติและประชาชน ทั้งหลาย ต่อต้านกฎหมายฟื้นฟูเศรษฐกิจ 11 ฉบับของรัฐบาลพรรคประชาธิปัตย์ แคมเปญหาเสียง ชูจุดนี้พรรคไทยรักไทยจัดทำแผ่นป้ายหาเสียง 6 รูปแบบมีทั้งข้อความและกราฟแสดงให้เห็นถึง ผลกระทบจากหนี้สินภาครัฐ 3.8 ล้านล้านบาท เงินคลังลดลง 2.4 แสนล้านบาท ธุรกิจปิด กิจการ 1,803 ต่อเดือน ตกงานสะสม 1.5 ล้านคน อาชญากรรมเพิ่ม 1.2 แสนคดี และคดี ยาเสพติดพุ่งสูง 2.2 แสนคดี (มติชน, 25 ธันวาคม 2543: 6)

หลังจากนั้นในช่วงโค้งสุดท้ายก่อนการเลือกตั้งวันที่ 6 มกราคม 2544 พรรคไทยรักไทย เปลี่ยนแปลงแคมเปญหาเสียง จากการวิพากษ์วิจารณ์ถึงความล้มเหลวในการแก้ไขวิกฤติ เศรษฐกิจของรัฐบาลประชาธิปัตย์ มาเป็นการอวยพรแก่คนไทยทั้งหลายในโอกาสวันขึ้นปีใหม่ ซึ่ง

นับเป็นการรณรงค์หาเสียงที่ค้ำประกันถึงจังหวะเวลาในการสรรหากลยุทธ์มาใช้ดึงดูใจประชาชน โดยคำอวยพรนั้นเกี่ยวโยงกับนโยบายที่พรรคกำลังใช้ในการหาเสียงอีกด้วย เช่น “ปีใหม่นี้ขอให้เกษตรกรได้พักหนี้ 3 ปี ชายพีชผลได้ราคาดี มีกองทุนหมู่บ้านไว้สร้างอาชีพเสริม” หรือ “ปีใหม่นี้ขอให้คนไทยมีสุขภาพดีทั่วหน้า ป่วยไข้ได้รักษาครั้งละ 30 บาท” เป็นต้น (มติชน, 3 มกราคม 2544: 14)

เราสามารถสรุปได้ว่า การหาเสียงเลือกตั้งของพรรคไทยรักไทยนั้น นำหลักกลยุทธ์ทางการตลาดมาใช้ทุกรูปแบบ เพื่อให้ผู้ใช้สิทธิเลือกตั้งจดจำพรรคไทยรักไทยทั้งในด้านสัญลักษณ์ของพรรคและรายละเอียดของพรรคที่จะเป็นประโยชน์ต่อผู้ใช้สิทธิเลือกตั้ง หากพรรคประสบความสำเร็จในทางการเมืองได้เข้าไปใช้อำนาจในการบริหารประเทศ ไม่ต่างจากการจดจำเครื่องหมายการค้า และประโยชน์ของตัวสินค้าที่ผู้บริโภคจะได้รับจากการตัดสินใจเลือกบริโภคสินค้าแต่ละอย่าง ภูมิธรรม เวชยชัย หนึ่งในคณะทำงานร่างนโยบายและวางกลยุทธ์ของพรรคกล่าวว่า

“คณะทำงานที่เกี่ยวข้องต้องมานั่งคิดกัน โดยเริ่มต้นกำหนดจากเป้าหมายว่า พรรคไทยรักไทยยังไม่เป็นที่รู้จัก ควรจะสร้างให้รู้จักทั่วถึงได้อย่างไร ฉะนั้นต้องให้ชื่อพรรคติดปากโลกให้เห็นติดตา เพราะวันที่เลือกตั้งจริงจะทำให้สัญลักษณ์อยู่ในความทรงจำ รู้ว่าพรรคนี้เกิดขึ้นและทำกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง ซึ่งกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นจะมีทีมงานการเมืองเข้ามานั่งสัมภาษณ์ คุยกับหัวหน้าพรรค แต่สื่ออีกส่วนหนึ่งได้จัดทำโดยการปรึกษากันของคณะกรรมการที่มก่อตั้งพรรค บางอย่างก็กำหนดจากทีมงานด้านล่าง คือ เราไปประชุมที่มตินักคิดต่าง ๆ ซึ่งแต่ละโครงการที่เราได้จัดขึ้นมา ต้องให้สอดคล้องกับทุก ๆ กลุ่มเป้าหมาย เช่น เรื่องเยาวชน ได้มีการจัดโครงการสภาเยาวชน เรื่องครอบครัวได้มีการจัดโครงการครอบครัวสุขสันต์ เรื่องเศรษฐกิจ มีการจัดโครงการ SMEs ... เรื่องเกษตรกรได้มีการจัดโครงการนิทรรศการทางการเกษตร

สิ่งเหล่านี้เกิดจากการระดมความคิดจากกลุ่มต่าง ๆ เมื่อเป็นที่รู้จักของกลุ่มเป้าหมายเป็นที่เรียบร้อยแล้วทางพรรคต้องการให้ประชาชนเกิดการรับรู้ในภาพลักษณ์ของพรรคที่สามารถฝากความหวังได้ สามารถเป็นผู้นำได้ และต้องการให้ประชาชนเชื่อมั่นในตัวหัวหน้าพรรค ชูนพลของพรรค ทีมงานของพรรคว่า สามารถนำพาและแก้ไขปัญหาของประเทศชาติได้ ต่อมาเรื่องรูปแบบกิจกรรมต่าง ๆ จะมีทีมคิดที่จะช่วย

ระดมความคิดเห็นภายในพรรค จากนั้นก็จะมีทีมปฏิบัติงานประจำพรรคไทยรักไทย” (นิชาภา ศิริวัฒน์, 2546: 127-128)

แปลงความซับซ้อนสู่ความเรียบง่าย เปลี่ยนนามธรรมให้เป็นรูปธรรม

ด้วยวิธีคิดทางการตลาดทางการเมือง พรรคไทยรักไทยได้ใช้กลยุทธ์ทำให้เรื่องที่เข้าใจยากเป็นเรื่องที่เข้าใจง่าย เปลี่ยนจากความเป็นนามธรรมที่ทำความเข้าใจได้อย่างยากลำบากให้กลายเป็นรูปธรรมสามารถรับรู้และเข้าใจได้ง่ายสำหรับคนทั่วไป จากนโยบายพรรคที่มีมากมาย กระจัดกระจายยุ่งยากต่อการทำความเข้าใจแก่ผู้มีสิทธิเลือกตั้งในระยะเวลาอันสั้นนั้น ได้ถูกแปลงเป็น “วาระแห่งชาติ 11 ข้อ” เพื่อให้กระชับ รัดกุม เข้าใจง่ายในระยะเวลาอันสั้น ใช้เป็นแนวทางในการรณรงค์หาเสียงเลือกตั้ง โดยเน้นประเด็นที่ผู้มีสิทธิเลือกตั้งทั่วประเทศกำลังเผชิญกับปัญหาที่ดำรงอยู่ในชีวิตประจำวัน และต้องการผลสำเร็จรูปที่เป็นรูปธรรมในการแก้ไขปัญหาและหาทางออก วาระแห่งชาติจึงตอบสนองในเรื่องดังกล่าวนี้ เช่น นโยบายพักชำระหนี้เกษตรกรเป็นเวลา 3 ปี กองทุนหมู่บ้านหมู่บ้านละ 1 ล้านบาท การประกันสุขภาพ 30 บาทรักษาทุกโรค การจัดตั้งธนาคารคนจน เป็นต้น

กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ กลยุทธ์ดังกล่าวของพรรคไทยรักไทยคือการทำนโยบายให้เป็นสินค้า (commodifying party platform) แสดงให้ผู้มีสิทธิเลือกตั้งเห็นเป็นรูปธรรม เข้าใจง่าย มีลักษณะเป็นแพ็คเกจ รับรู้และจดจำได้อย่างรวดเร็ว และสะดวกสำหรับพรรคและผู้สมัครของพรรคในการนำไปใช้ในสนามเลือกตั้ง ดังคำกล่าวของสุรเกียรติ์ เสถียรไทย หนึ่งในผู้บริหารพรรคคนสำคัญ กล่าวไว้ว่า

“ ต้องยอมรับว่าเวลาออกป้ายหาเสียง มันไม่สามารถอธิบายรายละเอียดได้มากขนาดนี้ ก็ต้องชูประเด็นที่เป็นประเด็นเด็ดที่สุด แล้วเสร็จแล้วเราก็แจกเอกสารให้กับพี่น้องประชาชน ให้ผู้สมัคร ส.ส. ของเราไปอธิบาย ไปสัมมนาให้พี่น้องประชาชนว่ามันหมายความว่ายังไง ผมถึงเรียนได้ว่าเรามีความมั่นใจว่า เขาเข้าใจว่าทั้งหมดนี้มันหมายความว่ายังไง “

(สยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์, 19-25 มกราคม 2544: 14)

นอกจากการใช้กลยุทธ์ประกาศวาระแห่งชาติ 11 ประการเพื่อสร้างความรู้สึกให้กับประชาชนว่าสังคมไทยกำลังตกอยู่ภายใต้สถานการณ์วิกฤติ อุกฉิน จำเป็นต้องเร่งแก้ไขเยียวยาอย่างรีบด่วนแล้ว ในเวลาต่อมาพรรคไทยรักไทยยังนำกลยุทธ์ในลักษณะเช่นเดียวกันนี้มาใช้อีก โดยเริ่มใช้เป็นครั้งแรกในการจัดงานครบรอบ 2 ปี ของการก่อตั้งพรรคเมื่อวันที่ 14 กรกฎาคม พ.ศ. 2543 ด้วยการเสนอภาพให้เห็นว่าภารกิจของพรรคคือ การต่อสู้หรือทำสงครามกับสิ่งที่เลวร้ายที่กำลังบ่อนทำลายสังคมไทยอยู่ในปัจจุบันคือ ความยากจน การคอร์รัปชันและยาเสพติด (ผู้จัดการรายวัน, 15 กรกฎาคม 2543: 15-16)

กลยุทธ์ในลักษณะเช่นนี้สามารถดึงดูดความสนใจแก่ประชาชนได้ง่ายเพราะสามารถชี้ให้เห็นถึงปัญหาสำคัญที่น่าวิตกเป็นการแปลงความซับซ้อนเข้าใจยากให้รับรู้ได้ง่าย ปรับเปลี่ยนแนวคิดที่เป็นนามธรรมให้กลายเป็นรูปธรรมที่จับต้องได้

กลยุทธ์การสร้างพันธมิตรหรือแนวร่วม

ไม่เพียงการสร้างแนวร่วมกับนักวิชาการและองค์กรพัฒนาเอกชนที่ดึงเข้ามาร่วมงานกับพรรคเท่านั้น พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร ยังเดินทางไปพบปะกับนักธุรกิจผู้ได้รับผลกระทบจากวิกฤติเศรษฐกิจ เช่น การเข้าพบกับชาติรี โสภณพณิช ผู้บริหารของธนาคารกรุงเทพ จำกัด (มหาชน) ซึ่งให้การสนับสนุน พ.ต.ท. ทักษิณ และพรรคไทยรักไทยอย่างเต็มที่ ด้วยการกล่าววยกย่อง พ.ต.ท. ทักษิณว่า

“ ดร.ทักษิณ ชินวัตร เป็นคนมีความสามารถและมีความเข้าใจในการนำประเทศไปสู่การฟื้นฟูเศรษฐกิจไม่เหมือนผู้นำคนอื่น ๆ ในอดีต คุณทักษิณจะแสดงบทบาทในการแก้ปัญหาทางเศรษฐกิจ...เขาสามารถทำได้เพราะเป็นนักธุรกิจ เขาเข้าใจธุรกิจ...” (The Nation, November 28, 2000: B1 อ้างใน อุกฤษฏ์ ปัทมานันท์, มติชนสุดสัปดาห์ 11 ธันวาคม 2543: 16)

การออกมาแสดงความสนับสนุนอย่างชัดเจนและเปิดเผยของนักธุรกิจ ที่มีต่อผู้นำการเมืองหรือพรรคการเมืองเช่นนี้ไม่ใช่เรื่องแปลกในสังคมไทย ในอดีตที่ผ่านมานักธุรกิจมักให้การสนับสนุนอยู่เบื้องหลังอย่างเงียบๆ และการให้การสนับสนุนมักจะกระจายไปยังพรรคการเมือง

ต่างๆ หลายพรรคเพื่อลดความเสี่ยงของการเป็นพรรครัฐบาลมากกว่าการให้การสนับสนุนพรรคการเมืองใดเพียงพรรคเดียว

พรรคไทยรักไทยยังดำเนินกลยุทธ์พบปะนักธุรกิจเพื่อหวังสร้างความเข้าใจต่อนโยบายของพรรคและตั้งเป็นแนวร่วมทางการเมือง เช่น พบปะกับบัณฑิต ชำร่า กรรมการผู้จัดการธนาคารกสิกรไทย (กรุงเทพธุรกิจ, 25 พฤศจิกายน 2543: 1)

ในด้านการปฏิเสธและต่อต้านสิ่งที่ถูกเรียกขานว่าเป็น “กฎหมายขายชาติ 11 ฉบับ” พรรคไทยรักไทยสามารถสร้างพันธมิตรกับกลุ่มนักธุรกิจ ที่ได้รับผลกระทบจากกฎหมายฉบับนี้ที่พรรคประชาธิปัตย์เป็นผู้ผลักดัน เช่น ณรงค์ โชควัฒนา ผู้บริหารเครือบริษัท สหพัฒน์ปิบูลย์ จำกัด ประชัย เสียวไพรัตน์ ผู้บริหารบริษัททีพีไอ โพลีน จำกัด (มหาชน) เป็นต้น

พรรคไทยรักไทยยังเดินสายแสวงหาพันธมิตรกับสื่อมวลชน ซึ่งถือเป็นเครื่องมือในการแพร่กระจายนโยบายและกิจกรรมของพรรคที่สำคัญอย่างยิ่ง อีกทั้งยังได้จัดงาน “หัวหน้าพรรคไทยรักไทยพบสื่อสายเศรษฐกิจ” (มติชน, 8 กันยายน 2543: 2) ซึ่งถือเป็นกลยุทธ์ที่ลงทุนต่ำแต่ได้ผลอย่างยิ่งในการประชาสัมพันธ์พรรค

การสร้างมาตรฐานการหาเสียง

อาจกล่าวได้ว่า สาระสำคัญของรัฐธรรมนูญฉบับใหม่กลายเป็นโครงสร้างที่บีบบังคับให้พรรคการเมืองต้องมีความมุ่งมั่นในการสร้างพรรคให้มีขนาดใหญ่ เพื่อครองเสียงข้างมากในสภาเพื่อจะได้บริหารประเทศ โดยปราศจากปัญหาเสถียรภาพของรัฐบาลผสมที่มีมาอย่างยาวนาน ประเด็นดังกล่าวนี้ได้แก่มาตราที่ 100 ซึ่งกำหนดในเรื่องสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรแบบบัญชีรายชื่อ พรรคการเมืองใดได้คะแนนเสียงไม่ถึงร้อยละ 5 ของผู้ใช้สิทธิเลือกตั้งทั่วประเทศ พรรคการเมืองนั้นจะไม่ได้รับการคำนวณที่นั่ง ข้อกำหนดนี้มีใจโน้มเอียงไปสู่การทำให้เหลือพรรคการเมืองน้อยลง ขณะเดียวกันทำให้พรรคการเมืองมีขนาดใหญ่ขึ้น

การที่จะบรรลุเป้าหมายของการเป็นพรรคการเมืองขนาดใหญ่ ได้รับการจัดสรรที่นั่งในระบบบัญชีรายชื่อนั้นทำให้การหาเสียงเป็นเรื่องที่ต้องกระทำในระดับชาติ ซึ่งพรรคการเมืองที่มีอำนาจทางเศรษฐกิจสูงย่อมมีความได้เปรียบ เพราะการรณรงค์หาเสียงจะมุ่งเน้นไปในด้านการ

โฆษณาทางโทรทัศน์และการใช้หน้าโฆษณาของสื่อสิ่งพิมพ์ระดับชาติ ทำให้รูปแบบการหาเสียงมีความเป็นหนึ่งเดียวทั่วทั้งประเทศ องค์การของพรรคจากส่วนกลางเป็นผู้กำหนดกลยุทธ์ในการหาเสียงทุกพื้นที่ทั่วประเทศ ทำให้สภาพของพรรคการเมืองมีลักษณะผูกขาดอำนาจการตัดสินใจจากส่วนกลาง พรรคไทยรักไทยซึ่งมีความได้เปรียบจากอำนาจของทุนจึงทุ่มเม็ดเงินโฆษณาทางสถานีโทรทัศน์และวิทยุอย่างเต็มที่มากกว่าพรรคการเมืองอื่น ๆ ดังปรากฏในตารางที่ 5.1

ตารางที่ 5.1

ค่าใช้จ่ายในการซื้อสื่อโฆษณาของพรรคการเมือง ระหว่างเดือนมกราคม-ตุลาคม 2543

พรรค	โทรทัศน์	วิทยุ	หนังสือพิมพ์	นิตยสาร	สื่อกลางแจ้ง	โรงภาพยนตร์	รวม
ไทยรักไทย	41,900,000	4,134,000	2,840,000	-	280,000	80,000	49,234,000
ราษฎร	19,211,000	1,467,000	5,922,000	-	-	-	26,600,000
ชาติพัฒนา	7,447,000	2,282,000	4,710,000	122,000	400,000	-	14,961,000
ชาติไทย	7,283,000	2,489,000	4,478,000	-	-	-	14,250,000
ความหวังใหม่	11,328,000	419,000	864,000	170,000	1,240,000	-	14,021,000

ที่มา : Media Data Resources อ้างในสยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์, 16 พฤศจิกายน-2 ธันวาคม 2543: 16

จากตารางที่ 5.1 เราจะเห็นได้ว่าพรรคไทยรักไทยโฆษณาผ่านสื่อโทรทัศน์สูงสุดเป็นอันดับที่ 1 จำนวนเงินทั้งสิ้น 41,900,000 บาท และโฆษณาทางวิทยุสูงสุดเป็นอันดับ 1 เช่นเดียวกันเป็นจำนวนเงินทั้งสิ้น 4,134,000 บาท สูงกว่าพรรคราษฎร ซึ่งใช้เงินโฆษณาทางสถานีโทรทัศน์สูงสุดเป็นอันดับ 2 กว่า 1 เท่าตัว โดยใช้เงินทั้งสิ้น 19,211,000 บาท และพรรคชาติไทยใช้เงินโฆษณาวิทยุเป็นอันดับที่ 2 จำนวน 2,489,000 บาท

ข้อกำหนดในการเลือกตั้ง ส.ส. ทั้งในระบบเขตเลือกตั้งและระบบบัญชีรายชื่อ ซึ่งกำหนดหมายเลขประจำตัวของผู้สมัครให้เป็นเบอร์เดียวทั่วประเทศ และการใช้กลยุทธ์การตลาดทางการเมืองเป็นปัจจัยสำคัญในการเอาชนะการเลือกตั้ง การหาเสียงเลือกตั้งของพรรคไทยรักไทยจึงมีมาตรฐานเป็นไปในทิศทางเดียวกันทั่วทั้งประเทศ ทำให้การหาเสียงเป็นเรื่องระดับชาติ

(nationalization of campaign) โดยองค์การของพรรคในส่วนกลางหรือสำนักงานใหญ่ของพรรค เป็นผู้เข้ากำหนดและควบคุมกลยุทธ์การหาเสียงในรูปแบบต่างๆ รวมถึงการนำการสื่อสารดาวเทียมซึ่งเป็นเทคโนโลยียุคใหม่ที่ทันสมัยมาใช้ประโยชน์ด้วยการติดตั้งระบบและเครื่องรับสัญญาณดาวเทียมขึ้นในที่ทำการสาขาทุกพรรค และติดตั้งระบบการโต้ตอบสองทางทำให้เกิดการสื่อสารสองทางทำให้ผู้ชมสามารถพูดคุย สอบถามนักการเมืองแต่ละคนที่กำลังหาเสียงได้ หากหัวหน้าพรรคหรือผู้สมัครจะเปิดปราศรัยที่ไหน ทีมงานสาขาจะต้องออกไปกระจายข่าวให้ชาวบ้านในท้องถิ่นนั้น ๆ ได้ทราบ รวมทั้งเชิญชวนให้ฟังที่สาขาพรรคด้วย วิธีการนี้ทำให้พรรคสามารถเข้าถึงประชาชนได้ตลอดเวลา โดยทะลายนกำแพงข้อจำกัดเรื่องสถานที่และเวลา (กรุงเทพธุรกิจ, 23 มกราคม 2544: 2) และที่สำคัญทำให้การหาเสียงเกิดเอกภาพเดียวกันทั่วประเทศ ไม่ใช่ผู้สมัครแต่ละคนต่างคนต่างทำ กิจกรรมการรณรงค์การเลือกตั้งจึงเป็นเรื่องของพรรคมากกว่าเป็นเรื่องของส่วนบุคคลหรือผู้สมัครแต่ละคนอย่างที่เคยเป็นมาในอดีต อีกทั้งยังทำให้สามารถหลีกเลี่ยงกฎเกณฑ์ในเรื่องของงบประมาณค่าใช้จ่ายที่ กกต. กำหนดต่อผู้สมัครแต่ละคน เนื่องจากการหันมาใช้การโฆษณาประชาสัมพันธ์พรรคผ่านสื่อต่าง ๆ ครอบคลุมนั้นสร้างความยากลำบากสำหรับ กกต. ในการคำนวณค่าใช้จ่ายว่าเกินกว่าที่กฎหมายกำหนดหรือไม่ และการโฆษณาในนามพรรคนั้นได้กระทำในทุก ๆ พื้นที่การเลือกตั้ง ทำให้ไม่ส่งผลกระทบต่อตัวเลขค่าใช้จ่ายของผู้สมัครแต่ละคน แตกต่างจากการเลือกตั้งในครั้งก่อนที่ผู้สมัครแต่ละคนต่างคนต่างทำ ดังคำกล่าวของสุรนันทน์ เวชชาชีวะ โฆษกพรรค (นิชาภา ศิริวัฒน์, 2546: 125-126) ว่า

“การวางแผนการใช้สื่อ IMC (Integrated Marketing Communication : การสื่อสารการตลาดแบบครบวงจร-ขยายความโดยผู้วิจัย) ในแนวกว้าง พรรคจะเป็นผู้กำหนด Concept (แนวคิด) ในเรื่องนั้น ๆ ส่วนในแนวคิดผู้สมัครจะเป็นฝ่ายไปดำเนินการในการกำหนดสื่อเองเพื่อให้ตรงกับกลุ่มเป้าหมายแต่ละกลุ่มของตนในเขตนั้น ๆ ซึ่งทางพรรคจะมีการนัดประชุมผู้สมัครในกรุงเทพฯ ทุก ๆ 2 อาทิตย์ และจะมีการประชุมผู้สมัครทั่วประเทศทุก ๆ เดือน เพื่อสื่อสารว่าพรรคทำอะไรอยู่ และมีการให้ความรู้ ติดตามทางความคิดให้กับผู้สมัคร เพราะเราไม่แน่ใจว่า เขาจะเจอคำถามใดในพื้นที่ ซึ่งการจัดประชุมอบรมแก่ผู้สมัครให้เกิดแนวความคิดเดียวกันและเพื่อตอบปัญหาแก่ประชาชนไปในทิศทางเดียวกัน นอกจากนี้เรายังมีศูนย์ประสานงาน 200 กว่าศูนย์ เพื่อทำหน้าที่คอยประสานงานมายังพรรคใหญ่ ซึ่งจุดนี้เองทำให้เรามีความแตกต่างจากพรรคอื่น ๆ เพราะเราต้องการทำให้ศูนย์เหล่านี้เปรียบเสมือนโซ่รั้วของพรรค“

การวางกลยุทธ์การณรงค์หาเสียงเป็นไปในแนวทางเดียวกันทั่วประเทศ ซึ่งสำนักงานใหญ่พรรคเป็นผู้ควบคุมทิศทางการหาเสียงนั้น ทำให้พรรคไทยรักไทยสามารถสร้างความแตกต่างจากพรรคการเมืองอื่น ๆ โดยเฉพาะพรรคการเมืองคู่แข่งอย่างพรรคประชาธิปัตย์ อภิชาติ ศักดิ์เศรษฐ์ ผู้สื่อข่าวหนังสือพิมพ์มติชน ซึ่งติดตามข่าวการณรงค์หาเสียงเลือกตั้งกล่าวถึงเรื่องนี้ว่า

“ ในเรื่องความเป็นเอกภาพในการผลิตสื่อหาเสียงของไทยรักไทย เขาใช้รูปแบบเหมือนกันทั่วประเทศ การใช้สี การกำหนดรูปแบบ (lay out) แต่ของพรรคประชาธิปัตย์ ต่างเขต ต่างคน ต่างแยกกันทำ ผมเห็นโปสเตอร์ร่วมหรือป้ายคัดเอาต์ร่วมมีไม่กี่แบบแต่พอลงในพื้นที่แต่ละคน แต่ละเขตก็จะพิมพ์เป็นของตัวเอง ตามสไตล์ของตัวเอง ซึ่งความเป็นเอกภาพในเรื่องนี้ไม่ค่อยมี ทำให้ไม่มีความหนักแน่น...แต่สิ่งที่ประชาธิปัตย์อาจจะลืมไปคือว่า การเลือกตั้งครั้งที่ผ่านมา มันเลือกตั้งทั้งเขต ทั้งปาร์ตี้ลิสต์ ลักษณะการเลือกตั้งปาร์ตี้ลิสต์ มีลักษณะรวมไปทั่วประเทศ มันจึงได้ผลมากกว่า โดนใจมากกว่า” (นิชาภา ศิริวัฒน์, 2546: 132-133)

ฉกฉวยจังหวะคว้าโอกาส

พรรคไทยรักไทยสามารถฉกฉวยจังหวะและโอกาสทางการเมืองที่เปิดขึ้น ไม่เพียงจังหวะเวลาที่เป็นบวกให้กับพรรคเท่านั้น ในช่วงจังหวะเวลาที่ส่งผลกระทบต่อทางด้านลบยังสามารถพลิกแพลงเปลี่ยนแปลงให้เกิดประโยชน์แก่พรรคได้ กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ สามารถแปรวิกฤติให้เป็นโอกาส ด้วยการสร้างกระแสความรู้สึกที่ส่งผลไปในทางบวกแก่พรรค เช่น ก่อนการเลือกตั้งเพียงไม่กี่วัน เมื่อวันที่ 26 ธันวาคม 2543 พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร ถูกคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ (ปปช.) ตัดสินว่ามีความผิดฐานปกปิดความจริงในการแจ้งบัญชีทรัพย์สิน พ.ต.ท. ทักษิณ ได้เปิดแถลงข่าวให้ประชาชนได้รับทราบทันทีว่า มีทำนองอย่างไรหลังเกิดเหตุการณ์นี้ โดยเนื้อหาของแถลงข่าวมีลักษณะดึงประชาชนคนทั่วไปทั้งหลายเป็นแนวร่วม ชี้ให้เห็นว่าตนเองและพรรคไทยรักไทยทุ่มเทก่อตั้งพรรค ดำเนินกิจกรรมพรรคเพื่อประชาชนจนมีประชาชนเข้าร่วมเป็นสมาชิกพรรคเป็นจำนวนมาก การกล่าวเช่นนี้มีลักษณะของการใช้จำนวนตัวเลขหรือใช้การเมืองเรื่องตัวเลข เพื่อมาหักล้างกับคำตัดสินชี้ขาดของคนเพียงไม่กี่คนของคณะกรรมการ ปปช. อย่างไรก็ตาม เนื่องจากตัวเลขสมาชิกพรรคยังไม่อาจสร้างความชอบธรรมในทางการเมืองได้ การยืดระยะเวลาไปจนถึงการเลือกตั้งด้วยความหวังที่ว่าชัยชนะในการเลือกตั้งของพรรคไทยรักไทยจะ

กลายเป็นอาณัติ(mandate) ที่พรรคไทยรักไทยจะใช้รับมือกับการชี้ขาดของศาลรัฐธรรมนูญ ซึ่ง
เป็นกระบวนการสุดท้ายของการชี้ขาดความผิดในครั้งนี้

“ผมยังมั่นใจและยืนยันในความบริสุทธิ์ใจ วันนี้เป็นเพียงกระบวนการขั้นต้น และหวังว่า
จะได้รับความยุติธรรมในชั้นของศาลรัฐธรรมนูญ ในฐานะคนไทยคนหนึ่งตามสิทธิที่รัฐ
ธรรมนูญกำหนดไว้ ส่วนการทำงานต่อไปตลอดระยะเวลา 3 ปี ที่ตั้งพรรคไทยรักไทยมา
หลังปฏิรูปการเมืองท่ามกลางวิกฤติเศรษฐกิจ ผมได้ใช้เวลาร่วมกับพี่น้องประชาชนที่
ลำบาก และร่วมกับนักวิชาการที่มีประสบการณ์ ได้ใช้เวลากับการอยู่กับพี่น้องประชาชน
มามากจนทำให้พี่น้องประชาชนศรัทธา และเข้ามาเป็นสมาชิกพรรคไทยรักไทยถึงวันนี้มีพี่
น้องประชาชนมาเป็นสมาชิกพรรคไทยรักไทยรวมกันแล้ว 10 ล้านคน เพราะฉะนั้นพรรค
ไทยรักไทยถือเป็นพรรคที่มีนโยบาย มีแนวทางที่พี่น้องประชาชนเข้ามาร่วมกิจกรรม
มากมาย

เหตุที่เกิดขึ้นกับผม ไม่ได้ทำให้ผมต้องย่อท้อ หรือคิดที่จะเลิกทางการเมือง
เพราะผมถือว่าภารกิจของผมในฐานะคนไทย ซึ่งประสบความสำเร็จในชีวิตและอาสาดน
เองเข้ามาสู่การเมืองยังไม่สิ้นสุด ภาระผมจะสิ้นสุดต่อเมื่อทุกข์ยากของประชาชนได้
บรรเทาเบาบางกว่านี้...ถ้าพี่น้องประชาชนให้การสนับสนุนพรรคไทยรักไทยทุกเขต จน
เป็นคะแนนอย่างท่วมท้น เท่ากับพี่น้องบอกผมว่า จงทำงานให้พี่น้องต่อไปเถอะ และผม
ยืนยันอยู่แล้วว่าจะไม่ทิ้งไปไหน ผมจะทำงานอยู่ที่นี้และนับจากนี้ไปจนถึงศาลรัฐธรรมนูญ
คงต้องใช้เวล่อีกหลายเดือนเพราะฉะนั้นในวันที่ 6 มกราคม ผมยังเป็นผู้สมัครและมีคุณ
สมบัติพร้อมที่จะดำรงตำแหน่งหน้าที่ทางการเมืองได้อย่างถูกต้อง เพราะกระบวนการนั้น
ยังไม่เสร็จสิ้น ผมยังยืนยันว่า ผมบริสุทธิ์ และมั่นใจว่าจะได้รับความยุติธรรมในชั้นศาลรัฐ
ธรรมนูญ” (รุจน์ มัณทิรา, 2544: 155-156)

การสำรวจความคิดเห็นของประชาชน(โพลล์) ของสำนักจัดทำโพลล์หน่วยงานต่างๆ
ปรากฏว่า พ.ต.ท. ทักษิณและพรรคไทยรักไทยมีคะแนนนำเหนือนักการเมืองและพรรคการเมือง
อื่น ๆ ทุกครั้ง เช่น ศูนย์วิจัยกรุงเทพโพล มหาวิทยาลัยกรุงเทพ สำรวจความคิดเห็นของประชาชน
ในเขตกรุงเทพฯ เรื่อง “ภาพลักษณ์ว่าที่นายกรัฐมนตรีในใจคนกรุง” โดยสุ่มสำรวจจากกลุ่ม
ตัวอย่าง 1,596 คน ระหว่างวันที่ 19-20 กันยายน 2543 เมื่อถามว่าคนที่อยากให้เป็น
นายกรัฐมนตรี ในสมัยหน้าคือใคร ร้อยละ 40.2 ให้ พ.ต.ท. ทักษิณ ซึ่งมีคะแนนเหนือชวณ ที่ได้
คะแนนร้อยละ 33.2 เป็นอันดับที่ 2 (ข่าวสด, 23 กันยายน 2543: 3) ไม่เว้นแม้กระทั่งเมื่อเกิด

วิกฤติรุนแรงที่ส่งผลกระทบต่อ พ.ต.ท. ทักษิณและพรรคไทยรักไทยในกรณีการซื้อขาดของปปช. ดังกล่าว แต่คะแนนความนิยมของประชาชนที่มีต่อผู้นำพรรคและพรรคไทยรักไทยยังคงเหนือกว่า นักการเมืองและพรรคการเมืองรายอื่น แม้ว่าคะแนนจะตกลงไปบ้างเมื่อเทียบกับช่วงก่อนหน้านี้อีกก็ตาม เช่น เนชั่นโพลล์ โดยหนังสือพิมพ์เนชั่น ได้ทำการสำรวจความคิดเห็นของประชาชนทางโทรศัพท์ต่อการแถลงข่าวดังกล่าว มีกลุ่มตัวอย่างจำนวนทั้งสิ้น 385 ตัวอย่าง โดยส่วนใหญ่ร้อยละ 35.1 ไม่เชื่อว่า พ.ต.ท. ทักษิณ ไม่ตั้งใจที่จะปกปิดทรัพย์สิน แต่กระนั้นเมื่อถามว่าจะเลือกพรรคใดในการเลือกตั้งครั้งนี้กลับพบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่คือ ร้อยละ 36.1 จะเลือกพรรคไทยรักไทย และเมื่อถามว่าหลังจากทราบรายละเอียดการแถลงข่าวยังคงจะเลือกพรรคไทยรักไทยอยู่อีกหรือไม่ พบว่าร้อยละ 97.1 ของผู้คิดจะเลือกพรรคไทยรักไทยจะยังคงเลือกพรรคไทยรักไทยต่อไป (กรุงเทพธุรกิจ, 13 ธันวาคม 2543: 4)

สรุปท้ายบท

บริบทเชิงโครงสร้างทางเศรษฐกิจที่เกิดวิกฤติ ซึ่งทำให้บรรดานักธุรกิจ นักวิชาการ ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมหรือองค์กรพัฒนาเอกชนและประชาชนทั่วไปต่างปฏิเสธแนวทางการแก้ไขปัญหาและการบริหารประเทศของรัฐบาลนายกรัฐมนตรีนวนของพรรคประชาธิปัตย์ สภาพการณ์ที่เกิดขึ้นนี้กลายเป็นเงื่อนไขสำคัญต่อการวางแผนกลยุทธ์ทางการเมืองของพรรคไทยรักไทย ซึ่งเป็นพรรคการเมืองที่ก่อตั้งใหม่และอยู่ภายใต้ความคิดทางการเมืองและอำนาจทางเศรษฐกิจของ พ.ต.ท. ทักษิณ หัวหน้าพรรค ทำให้พรรคการเมืองนี้สามารถกำหนดกลยุทธ์ทางการเมืองและเคลื่อนไหวทางการเมืองได้อย่างรวดเร็ว สอดคล้องต่อบริบทเชิงโครงสร้างที่เกิดขึ้น

พรรคไทยรักไทยนำกลยุทธ์ทางการเมืองแบบประชานิยมมาใช้เพื่อช่วงชิงโอกาสทางการเมืองจากบริบทเชิงโครงสร้างที่เปิดโอกาสให้โดยใช้หลัก 3 ประสาน ซึ่งต่างเชื้ออำนาจประโยชน์ซึ่งกันและกันกล่าวคือ “ชู พ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตร หัวหน้าพรรคเป็นจุดขาย ใช้นโยบายหาเสียงแนวประชานิยมสร้างจุดเด่น เน้นอดีต ส.ส. เป็นจุดเสริม”

พรรคไทยรักไทยเสนอขายภาพความเป็นนักธุรกิจที่ประสบความสำเร็จอย่างยิ่งยวดของ พ.ต.ท. ทักษิณ หัวหน้าพรรค ด้วยการเลือกใช้ตรรกะในการนำเสนอว่า ภายใต้ภาวะวิกฤติทางเศรษฐกิจที่สังคมไทยกำลังเผชิญอยู่อย่างหนักหน่วง บุคคลผู้ที่มีความเหมาะสมอย่างยิ่งในการเข้ามาปลดปล่อยให้สังคมไทยหลุดพ้นจากบ่วงอันหนักอึ้งนี้ ต้องเป็นผู้ที่มีประสบการณ์ในการ

บริหารธุรกิจจนประสบความสำเร็จมีชื่อเสียงโด่งดังในระดับโลก เนื่องจากการบริหารประเทศก็ไม่แตกต่างจากการบริหารองค์กรธุรกิจ ในขณะที่ผู้นำของพรรคการเมืองอื่น ๆ ที่เป็นคู่แข่งทางการเมือง โดยเฉพาะพรรคประชาธิปัตย์ที่เป็นคู่แข่งสำคัญขาดคุณสมบัติในเรื่องนี้

การเสนอขายภาพความเป็นนักธุรกิจผู้ประสบความสำเร็จสูงสุดของหัวหน้าพรรค สอดรับกับการเลือกใช้นโยบายในการแก้ไขปัญหาวิกฤติเศรษฐกิจของชาติ พรรคไทยรักไทยประกาศนโยบายหาเสียงที่มีลักษณะประชานิยม ซึ่งมุ่งแก้ไขปัญหาวิกฤติเศรษฐกิจที่ประชาชนกำลังเดือดร้อนอย่างหนักด้วยมาตรการที่เห็นชัดเป็นรูปธรรมและบรรลุผลได้ในระยะเวลาอันสั้น เช่น การหยุดพักชำระหนี้แก่เกษตรกรรายย่อย การให้เงินอุดหนุนแก่หมู่บ้านต่าง ๆ ทั่วประเทศผ่านกองทุนหมู่บ้าน ละ 1 ล้านบาท เป็นต้น

ความโดดเด่นของผู้นำพรรคและความตั้งใจของนโยบายถูกแพร่กระจายให้ประชาชนทุกพื้นที่เขตเลือกตั้งผ่านอดีตส.ส.จากพรรคการเมืองอื่นที่ย้ายมาสังกัดพรรคไทยรักไทย นอกเหนือจากการโฆษณา ประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อต่าง ๆ ทุกแขนงแล้ว

นอกเหนือจากกลยุทธ์ 3 ประสานที่กล่าวมาข้างต้นแล้ว การดำเนินงานทางการเมืองของพรรคไทยรักไทยยังมีความแตกต่างเมื่อเปรียบเทียบกับพรรคการเมืองอื่น ๆ ที่เพิ่งก่อตั้งขึ้นใหม่ในอดีตที่ผ่านมา กล่าวคือ พรรคไทยรักไทยไม่ได้สร้างการเติบโตและประสบความสำเร็จทางการเมืองจากการใช้อดีต ส.ส. หรือนักการเมืองเก่าเป็นด้านหลัก แต่ได้เน้นการจัดกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อเผยแพร่ให้คนทั้งหลายรู้จักพรรค โดยเฉพาะการหยิบยกประเด็นเรื่องนโยบายและตัวหัวหน้าพรรคที่เป็นบุคคลที่เป็นที่รู้จักกันอย่างแพร่หลาย อีกทั้งยังมีเวลาในการดำเนินกิจกรรมทางการเมืองเป็นเวลาเกือบ 3 ปี ซึ่งเป็นเวลาที่ยาวนานเพียงพอในการทำความรู้จักกับประชาชนในสภาวะของสังคมที่การติดต่อสื่อสารแพร่หลาย สามารถเข้าถึงอย่างรวดเร็วและง่ายดายจากการเติบโตอย่างรวดเร็วของการสื่อสารโทรคมนาคมและเทคโนโลยีสมัยใหม่

บทที่ 6

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล ข้อเสนอทั่วไป และข้อเสนอแนะ

สรุปผลการวิจัย

ชัยชนะอย่างท่วมท้นของพรรคไทยรักไทยในการเลือกตั้งทั่วไปเป็นครั้งแรก เมื่อวันที่ 6 มกราคม พ.ศ. 2544 หลังจากการประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2540 ทั้ง ๆ ที่เป็นพรรคการเมืองเกิดใหม่ก่อตั้งขึ้นมาไม่ถึง 3 ปี ก่อให้เกิดความสงสัยแก่ผู้วิจัยเป็นอย่างยิ่งจนนำมาสู่การจัดทำวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ขึ้น โดยผู้วิจัยพยายามที่จะตอบคำถามการวิจัย 2 ประการที่มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน ประการแรก ทำไมพรรคไทยรักไทยจึงชนะการเลือกตั้งครั้งนี้อย่างท่วมท้น บริบทเชิงโครงสร้างทางเศรษฐกิจ การเมือง และสังคมมีผลอย่างไรต่อความสำเร็จในการเลือกตั้งครั้งนี้ และประการที่สอง เหตุใดพรรคไทยรักไทยจึงเลือกใช้นโยบายหาเสียงแนวประชานิยมเป็นเครื่องมือสำคัญในสนามเลือกตั้ง

ผู้วิจัยพยายามที่จะตอบคำถามและอธิบายประเด็นปัญหาดังกล่าว ด้วยการสร้างกรอบแนวคิดในการวิจัยขึ้นมาใหม่โดยประมวลจากแนวคิด ทฤษฎี และปรากฏการณ์ที่เคยเกิดขึ้นในประเทศต่าง ๆ ทั่วโลก จากนั้นนำมาเชื่อมโยงเข้ากับปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในสังคมไทย แล้วสังเคราะห์ขึ้นมาเป็นกรอบแนวคิดชุดใหม่ที่เชื่อว่ามีน้ำหนักในการใช้อธิบายปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น กล่าวคือ การอธิบายความสำเร็จของพรรคไทยรักไทยในการเลือกตั้งเมื่อวันที่ 6 มกราคม พ.ศ. 2544 จำเป็นต้องพิจารณาในเชิงปฏิสัมพันธ์(interactions) ระหว่างบริบทเชิงโครงสร้าง(structure) ที่ดำรงอยู่ในขณะนั้นกับพรรคไทยรักไทยในฐานะผู้กระทำ (actor) ว่าดำเนินความสัมพันธ์เชิงกลยุทธ์ (strategic-relations) อย่างไร

แนวคิดความสัมพันธ์เชิงกลยุทธ์ เสนอว่า ผู้กระทำ ซึ่งมีเจตนา (intention) และมีปฏิริยาสนองตอบต่อสภาพแวดล้อมรอบตัว จะดำเนินกลยุทธ์ได้ตอบกับบริบทเชิงโครงสร้างที่ตนเองดำรงอยู่ โดยตัดสินใจเลือกใช้กลยุทธ์ใดกลยุทธ์หนึ่งหลังจากผ่านการศึกษา เรียนรู้ และประเมินบริบทเชิงโครงสร้างที่ดำรงอยู่แล้วเชื่อว่า กลยุทธ์ที่ตนเองตัดสินใจเลือกนั้นเหมาะสม สอดคล้องกับบริบทเชิงโครงสร้าง ทำให้ความตั้งใจหรือเป้าหมายที่ตนเองวางไว้บรรลุผลสำเร็จ

กลยุทธ์ทางการเมืองรูปแบบหนึ่ง ที่พรรคการเมืองทั่วโลกนำมาใช้ในปัจจุบันในยุคสมัยที่สื่อสารมวลชนกลายเป็นช่องทางสำคัญในการชนะเลือกตั้งคือ กลยุทธ์การตลาดทางการเมือง พรรคการเมืองได้นำเทคนิค วิธีการทางการตลาดที่ภาคธุรกิจใช้ในการสร้างความนิยมในตัวสินค้าหรือผลิตภัณฑ์มาใช้ในการสร้างความนิยมให้กับตัวพรรค ผู้สมัครของพรรค และนโยบายพรรค กลยุทธ์ทางการตลาดที่สำคัญคือ การผลิตสินค้าที่สนองตอบต่อความต้องการของผู้บริโภคได้อย่างตรงจุดมากที่สุด และเป็นสินค้าชนิดใหม่ที่ไม่เคยมีคู่แข่งรายใดเสนอขายมาก่อนหน้านี้ ดังนั้นกลยุทธ์การตลาดทางการเมืองรูปแบบหนึ่งที่พรรคการเมืองในหลายประเทศทั่วโลกนำมาใช้ ทั้งในหมู่ประเทศอุตสาหกรรมตะวันตกในแถบยุโรป เช่น ฝรั่งเศส เยอรมนี หรือประเทศกำลังพัฒนาในหลายประเทศแถบลาตินอเมริกา เช่น อาร์เจนตินา บราซิล ก็คือ กลยุทธ์ทางการเมืองแบบประชานิยม โดยเฉพาะการนำเสนอนโยบายเพื่อใช้ในการหาเสียงเลือกตั้ง

พรรคการเมืองที่ดำเนินกลยุทธ์ทางการเมืองแบบประชานิยมนั้น จะพิจารณาศึกษา เรียนรู้ และประเมินบริบทเชิงโครงสร้างของสังคมที่เกิดขึ้น เพื่อให้กลยุทธ์ที่ใช้สอดคล้องกับบริบทเชิงโครงสร้าง เนื่องจากบริบทเชิงโครงสร้างที่ดำรงอยู่เป็นเงื่อนไขที่จำเป็นต่อความสำเร็จในการนำกลยุทธ์ทางการเมืองแบบประชานิยม ซึ่งถือเป็นเงื่อนไขที่พอเพียง ทั้งนี้บริบทเชิงโครงสร้างที่เป็นเงื่อนไขที่ จำเป็นต่อการนำกลยุทธ์ทางการเมืองแบบประชานิยม มาใช้จนประสบความสำเร็จทางการเมืองก็ คือ เกิดภาวะวิกฤติในด้านใดด้านหนึ่ง โดยเฉพาะวิกฤติในทางเศรษฐกิจ

พรรคการเมืองที่ดำเนินกลยุทธ์ทางการเมืองแบบประชานิยม จะฉกฉวยโอกาสจากการที่ผู้คนในสังคมต่างกำลังเผชิญกับวิกฤติในชีวิตร่วมกันดังกล่าว ด้วยการเสนอแนวทางในการแก้ไขปัญหาที่เน้นให้เห็นถึงผลประโยชน์ที่เป็นรูปธรรม เห็นผลทันตาในระยะสั้น หรือในเวลาอันรวดเร็ว อันเป็นที่ต้องการและเป็นสิ่งที่ผู้คนที่กำลังตกอยู่ในสภาวะวิกฤติเห็นว่า เป็นสิ่งที่จำเป็นอย่างเร่งด่วน แทนที่จะมุ่งเสนอนโยบายแก้ไขปัญหาและสร้างประโยชน์ให้กับผู้คนในสังคมในระยะยาว ซึ่งต้องใช้เวลานานกว่าจะเห็นผลสำเร็จ

จากกรอบแนวคิดที่สังเคราะห์ขึ้นมา หลังจากประมวลเนื้อหาทางทฤษฎีและแนวคิดตามที่ได้กล่าวมาข้างต้น ทำให้ผู้วิจัยกำหนดสมมติฐานในการศึกษาเรื่องนี้ว่า ความสำเร็จในการเลือกตั้งเมื่อวันที่ 6 มกราคม พ.ศ. 2544 ของพรรคไทยรักไทยนั้นเป็นผลมาจากปัจจัย 2 ด้านที่มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงต่อกันกล่าวคือ ด้านหนึ่งมาจากโอกาสทางการเมืองที่เปิดขึ้นอันสืบเนื่องมาจากเกิดการเปลี่ยนแปลงในบริบทเชิงโครงสร้างทางเศรษฐกิจ ที่เกิดวิกฤติขั้นรุนแรงจนต้อง

ขอรับความช่วยเหลือจากกองทุนการเงินระหว่างประเทศ กับอีกด้านหนึ่งมาจากลักษณะเฉพาะของพรรคไทยรักไทยที่ทำให้สามารถดำเนินกลยุทธ์ทางการเมืองสร้างความแตกต่างจากคู่แข่ง ด้วยการนำ นโยบายหาเสียงแนวประชานิยมมาใช้ เพื่อช่วงชิงความได้เปรียบทางการเมืองเหนือพรรคคู่แข่งจากบริบทเชิงโครงสร้างดังกล่าวที่เปิดโอกาสให้

ผลของการศึกษาทำให้ผู้วิจัยสามารถตอบโจทย์ที่ได้ตั้งไว้ และสอดคล้องกับสมมติฐานที่ได้วางเอาไว้กล่าวคือ บริบทเชิงโครงสร้างของสังคมไทยในช่วงเวลาของการเลือกตั้ง เมื่อวันที่ 6 มกราคม พ.ศ. 2544 ตกอยู่ภายใต้บรรยากาศของผลพวงวิกฤติเศรษฐกิจที่รุนแรง ซึ่งเริ่มต้นขึ้นในปี 2540 และส่งผลกระทบต่อเมืองมาจนถึงในช่วงเวลาของการเลือกตั้ง วิกฤติเศรษฐกิจซึ่งเริ่มเกิดขึ้นในสมัยรัฐบาลพลเอกชวลิต จนทำให้เงินทุนสำรองระหว่างประเทศร่อยหรอและในท้ายที่สุดต้องขอรับความช่วยเหลือจากกองทุนการเงินระหว่างประเทศ เมื่อรัฐบาลนายกรัฐมนตรีนเรนทร สีหะโร มารับช่วงบริหารประเทศในเวลาต่อมา มาตรการต่าง ๆ ในการแก้ไขปัญหาวิกฤติเศรษฐกิจถูกกำหนดมาจากองค์กรทางการเงินระดับโลกแห่งนี้เพื่อแลกกับความช่วยเหลือทางการเงินที่จะได้รับ

แนวทางในการแก้ไขปัญหาวิกฤติทางเศรษฐกิจของรัฐบาลชวน หลีกภัย เป็นต้องดำเนินการภายใต้แผนฟื้นฟูเศรษฐกิจที่ทางกองทุนการเงินระหว่างประเทศกำหนดไว้ ทำให้รัฐบาลมุ่งเน้นการแก้ไขปัญหาตามหลักแนวคิดเสรีนิยมใหม่ (neo-liberalism) ด้วยการรักษาวินัยทางการคลังอย่างเคร่งครัด อาทิ การจัดทำงบประมาณแบบเกินดุลแทนที่งบประมาณแบบขาดดุล ทำให้ต้องตัดลดวงเงินงบประมาณลงเป็นจำนวนมาก การเพิ่มภาษีมูลค่าเพิ่มจากเดิมร้อยละ 7 เป็นร้อยละ 10 การควบคุมดูแลไม่ให้เกิดภาวะเงินเฟ้อ การทำให้ระดับเงินทุนสำรองระหว่างประเทศเพิ่มสูงขึ้น หลังจากลดต่ำลงอย่างรุนแรง ในขณะที่เดียวกันในส่วนภูมิภาคเอกชนนั้นปรากฏว่า ภาคธุรกิจต่าง ๆ เผชิญกับปัญหาหนี้สินอย่างมโหฬาร เนื่องจากไม่สามารถชำระหนี้คืนให้กับเจ้าหนี้ ตามกำหนดได้ เนื่องจากภาวะเศรษฐกิจซบเซาจากกำลังซื้อที่อ่อนตัวลง ภาคธุรกิจการเงินการธนาคารเผชิญวิกฤติอย่างรุนแรงจากปัญหาหนี้ที่ไม่ก่อให้เกิดรายได้ท่วมระบบ

เงื่อนไขที่กองทุนการเงินระหว่างประเทศกำหนดไว้ผสมผสานกับสภาวะที่เกิดขึ้น โดยเฉพาะปัญหาหนี้ที่ไม่ก่อให้เกิดรายได้ของธนาคารและสถาบันการเงิน ส่งผลต่อทิศทางการแก้ไขปัญหาของรัฐบาลชวน หลีกภัย ทำให้รัฐบาลมุ่งเน้นการแก้ไขปัญหาภาคธุรกิจการเงินการธนาคารเป็นสำคัญ และเชื่อว่าหากปัญหาหนี้ที่ไม่ก่อให้เกิดรายได้ของภาคธุรกิจนี้คลี่คลายลงไปจะส่งผลดีต่อภาคธุรกิจอื่น ๆ ตามมาโดยปริยาย

การแก้ไขปัญหาคาถธุรกิจการเงินการธนาคาร ไม่ว่าจะเป็นการให้ความช่วยเหลือด้านเงินทุนของกองทุนเพื่อการฟื้นฟูและพัฒนาาระบบสถาบันการเงิน การกำหนดอัตราดอกเบี้ยสินเชื่อบริษัทเงินทุนและหลักทรัพย์ 56 แห่ง ธนาคารหลายแห่งต้องถูกบังคับให้เพิ่มทุน ต้องเปลี่ยนสัญชาติจากธนาคารของกลุ่มตระกูลคนไทยกลายเป็นของต่างชาติ เช่น ธนาคารไทยธนพาณิชย์

ผลของการมุ่งเน้นการแก้ไขปัญหาคาถการเงินการธนาคารเป็นหลัก ทำให้เกิดปัญหาอื่น ๆ ตามมา เช่น ธุรกิจล้มละลายจากการขาดสินเชื่อ เนื่องจากอัตราดอกเบี้ยที่สูงและธนาคารไม่กล้าปล่อยสินเชื่อเพราะห่วงเกรงจะเกิดปัญหาหนี้ที่ไม่ก่อให้เกิดรายได้เพิ่มขึ้นอีก ผลของการขาดแคลนสินเชื่อที่ทำให้ธุรกิจต้องปิดกิจการ ทำให้เกิดปัญหาคาถว่างงานตามมาและก่อผลกระทบเป็นลูกโซ่ อาทิ การขาดแคลนกำลังซื้อในระบบเศรษฐกิจ การลาออกกลางคันของนักเรียนที่ผู้ปกครองได้รับผลกระทบจากการทำงาน การป่วยทางจิตที่ทวีสูงขึ้น

แนวทางการแก้ไขปัญหาคาถของรัฐบาลชวน ดังกล่าวได้รับการวิพากษ์วิจารณ์อย่างรุนแรงทั้งจากนักวิชาการ นักธุรกิจ สื่อมวลชนและประชาชนโดยทั่วไป โดยกล่าวหาว่า รัฐบาลดำเนินการแก้ไขปัญหาคาถตามกรอบที่กองทุนการเงินระหว่างประเทศกำหนดไว้อย่างเคร่งครัด และยังคงเชื่อมั่นในแนวทางการบริหารประเทศตามแบบตะวันตก ซึ่งให้ความสำคัญกับแนวคิดเศรษฐกิจเสรี เชื่อในหลักของกลไกตลาด โดยเฉพาะการออกกฎหมาย 11 ฉบับ ซึ่งถูกวิจารณ์อย่างรุนแรงจากสังคมว่าเป็น “กฎหมายขายชาติ” เนื่องจากเนื้อหาของกฎหมายให้โอกาสและเอื้ออำนวยประโยชน์ต่อการเข้ามาแสวงหาประโยชน์ของนักลงทุนต่างชาติ เช่น พระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายที่ดิน พระราชบัญญัติการประกอบธุรกิจของคนต่างด้าว ในขณะเดียวกัน การมุ่งเน้นแก้ไขปัญหาคาถการเงินการธนาคารเพื่อประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นต่อภาคเศรษฐกิจอื่น ๆ ขณะที่รัฐบาลจำเป็นต้องปรับลดงบประมาณลงอย่างมหาศาล แต่ภาวะเศรษฐกิจกลับเลวร้ายลงไปอีก เป็นผลทำให้รัฐบาลถูกตราหน้าอย่างรุนแรงว่าเป็นรัฐบาลที่ “อุ้มคนรวย ไม่ช่วยคนจน” ให้ความนิยามที่มีต่อรัฐบาลชวน ซึ่งสูงยิ่งในความคาดหวังของประชาชนเมื่อครั้งเข้ามาแทนที่รัฐบาลพลเอกชวลิต เสื่อมลงอย่างรุนแรง

นักวิชาการ นักธุรกิจ สื่อมวลชน องค์กรพัฒนาเอกชน และคนทั่วไปต่างเสนอแนวคิดเศรษฐกิจทางเลือกเพื่อเป็นทางออกและแทนที่แนวทางการแก้ไขปัญหาคาถของรัฐบาล ซึ่งสอดคล้องกับ

กระแสพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่ทรงรับสั่งในเรื่อง “เศรษฐกิจพอเพียง” ข้อเสนอที่เกิดขึ้นมีลักษณะทั้งชาตินิยมและประชานิยม เช่น ควรส่งเสริมเกษตรอุตสาหกรรม เนื่องจากประเทศไทยเป็นสังคมเกษตร หรือส่งเสริมอุตสาหกรรมขนาดกลางและขนาดย่อม แทนอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ ส่งเสริมวิสาหกิจชุมชนหรือองค์กรชุมชนในการประกอบการเพื่อให้ประชาชนมีเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเอง เสนอให้รัฐบาลทบทวนการค้าเสรี เว้นวรรคหรือชะลอการเปิดเสรีทางเศรษฐกิจขององค์การการค้าโลก ต้องการให้รัฐบาลหยุดพักการชำระหนี้ต่อกองทุนการเงินระหว่างประเทศชั่วคราวเพื่อนำเงินไปใช้ในการแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจเสียก่อน รวมทั้งขอร้องให้รัฐบาลยื่นมือเข้าช่วยเหลือในด้านความจำเป็นในการดำรงชีวิตประจำวัน เช่น ปัญหาปากท้อง เงินทุนในการประกอบอาชีพ การแก้ไขปัญหาที่ดินทำกิน แหล่งน้ำ

บริบทเชิงโครงสร้างดังกล่าวจึงกลายเป็นเงื่อนไขที่จำเป็น (necessary condition) ต่อการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและโอกาสทางการเมืองแก่พรรคไทยรักไทย ในขณะที่ได้กลายเป็นกรอบจำกัดต่อพรรคประชาธิปัตย์ เนื่องจากในฐานะของพรรคแกนนำรัฐบาลและจำเป็นต้องดำเนินงานบริหารประเทศ แก้ไขปัญหาวิกฤติทางเศรษฐกิจภายใต้ข้อกำหนดของกองทุนการเงินระหว่างประเทศเพื่อแลกกับความช่วยเหลือในทางการเงิน จนสร้างความไม่พอใจต่อประชาชนกลุ่มต่าง ๆ ทั่วประเทศตามที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น

บริบทเชิงโครงสร้างดังกล่าวที่กลายเป็นเงื่อนไขที่จำเป็นต่อการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและโอกาสทางการเมืองได้ผนวกเข้ากับเงื่อนไขที่พอเพียง (sufficient condition) ของพรรคไทยรักไทยที่สามารถฉกฉวยโอกาสทางการเมืองที่เกิดขึ้น ด้วยการใช้กลยุทธ์การตลาดทางการเมืองนำแนวทางการเมืองแบบประชานิยมมาใช้สร้างความสำเร็จในการเลือกตั้ง หลังจากที่พรรคศึกษาเรียนรู้และประเมินบริบทเชิงโครงสร้างแล้ว พบว่าภาวะวิกฤติทางเศรษฐกิจเป็นเงื่อนไขสำคัญที่จะส่งผลต่อการเลือกตั้ง เมื่อประชาชนไม่เห็นด้วยกับแนวทางการแก้ไขปัญหาวิกฤติเศรษฐกิจของรัฐบาลชวน หลีกภัย ขณะที่ต้องการแนวทางใหม่ในการแก้ไขปัญหา โดยการดำเนินกลยุทธ์ 3 ประสาน “ ชู พ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตร หัวหน้าพรรคเป็นจุดขาย ใช้นโยบายหาเสียงแนวประชานิยมสร้างจุดเด่น เน้นอดีต ส.ส. เป็นจุดเสริม “

พรรคไทยรักไทยเสนอขายตัว พ.ต.ท. ทักษิณ แก่ผู้มีสิทธิเลือกตั้งให้เห็นว่าเขามีเขาเพียงผู้เดียวเท่านั้นที่เหมาะสมสำหรับมาเป็นผู้ปลดปล่อยสังคมไทยให้หลุดพ้นจากภาวะเศรษฐกิจที่วิกฤติอย่างรุนแรงด้วยตรรกะที่ว่า ความสำเร็จอย่างยั่งยืนของเขในการบริหารธุรกิจจนมีชื่อติด

อยู่ในบุคคลที่มีฐานะร่ำรวยในระดับโลก ย่อมจะเป็นผู้ที่มีความรู้ ความสามารถเข้ามาแก้ไขปัญหาวิกฤติของชาติและบริหารประเทศให้ดียิ่งขึ้นได้เมื่อเทียบกับผู้นำของพรรคการเมืองอื่น โดยเฉพาะผู้นำของพรรคประชาธิปัตย์ที่มีความรู้ความสามารถทางด้านกฎหมายเป็นหลัก

การแก้ไขปัญหาวิกฤติเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นนั้นจะประสบความสำเร็จได้ก็ด้วยการใช้นโยบายที่มีลักษณะประชานิยม พรรคไทยรักไทยหาเสียงโดยประกาศนโยบายในลักษณะดังกล่าว ซึ่งกลายเป็นจุดเด่นของพรรค โดยเฉพาะเมื่อเทียบกับพรรคประชาธิปัตย์ ซึ่งเป็นพรรคคู่แข่งสำคัญในสนามเลือกตั้ง เนื่องจากเป็นนโยบายที่มีลักษณะเป็นรูปธรรมสูง สามารถโน้มน้าวใจ สร้างความสนใจให้กับผู้มีสิทธิเลือกตั้งได้เป็นอย่างดี ในสภาวะที่ผู้มีสิทธิเลือกตั้งต่างล้วนเผชิญกับปัญหาเศรษฐกิจในชีวิตประจำวัน เช่น นโยบายกองทุนหมู่บ้านละ 1 ล้านบาท นโยบาย 30 บาทรักษาทุกคน นโยบายหยุดพักชำระหนี้ของเกษตรกรเป็นเวลา 3 ปี นโยบายส่งเสริมอุตสาหกรรมขนาดกลาง และขนาดย่อม เป็นต้น

ความรู้ความสามารถของ พ.ต.ท. ทักษิณ และนโยบายหาเสียงแนวประชานิยม นอกเหนือจากการสื่อสารผ่านช่องทางสื่อสารมวลชนแล้ว ช่องทางการเผยแพร่ที่สำคัญที่ทำให้ประชาชนรับรู้กันอย่างกว้างขวางคือ การรณรงค์หาเสียงเลือกตั้งโดยอดีต ส.ส. ที่ย้ายมาจากพรรคการเมืองต่าง ๆ หลายพรรคเข้ามาสังกัดพรรคไทยรักไทย สะท้อนถึงวิถีคิดของผู้นำพรรค และผู้บริหารพรรคที่ตระหนักว่า เมื่อการเมืองไทยยังไม่สามารถหลุดพ้นจากสภาพสังคมอุปถัมภ์ โดยเฉพาะการอุปถัมภ์กันระหว่างนักการเมืองกับประชาชนผู้มีสิทธิเลือกตั้ง ดังนั้น การดึงอดีตนักการเมืองจากพรรคการเมืองอื่น เข้ามาสังกัดพรรคย่อมสร้างโอกาสในความสำเร็จทางการเมืองมากกว่าการมุ่งเน้นสร้างนักการเมืองรุ่นใหม่ที่ไม่เคยผ่านเวทีการเมืองมาเลย

นอกจากการใช้กลยุทธ์ 3 ประสานดังกล่าว ซึ่งถือเป็นกลยุทธ์หลักแล้ว พรรคไทยรักไทยยังมีกลยุทธ์ปลีกย่อยที่ช่วยเสริมกลยุทธ์หลักอีกหลายประการ ซึ่งมีลักษณะสอดคล้องกับแนวคิดหรือทฤษฎีประชานิยม เช่น การตั้งชื่อพรรคว่าพรรคไทยรักไทย ซึ่งต้องการสื่อให้เห็นว่าเป็นพรรคการเมืองที่มีความเป็นชาตินิยม มีความห่วงใยในชีวิตของคนไทยทุกคน อีกทั้งยังเป็นการดึงให้ประชาชนทุกหมู่เหล่าหันมาสามัคคีร่วมมือกันเผชิญกับปัญหา ร่วมกันแก้ไขปัญหาโดยมีพรรคการเมืองนี้เป็นผู้นำในยามที่ประเทศชาติตกอยู่ในสภาวะวิกฤติ ซึ่งเชื่อว่าเป็นผลมาจากการดำเนินนโยบายบริหารประเทศตามแนวทางของชาติตะวันตก โดยเฉพาะการปฏิบัติตามกรอบกำหนดของกองทุนการเงินระหว่างประเทศอย่างเคร่งครัด

คำขวัญของพรรค นับเป็นอีกหนึ่งกลยุทธ์ในการดึงดูดความสนใจของผู้มีสิทธิเลือกตั้ง พรรคไทยรักไทยเลือกใช้คำขวัญว่า “คิดใหม่ ทำใหม่ เพื่อไทยทุกคน” ซึ่งมีนัยยะ 2 ประการ ประการแรก เป็นการสรุปให้เห็นว่าแนวทางในการแก้ไขปัญหาวิกฤติเศรษฐกิจของรัฐบาลพรรค ประชาธิปัตย์ผิดพลาดและล้มเหลว หากยังคงมุ่งหน้าในแนวทางเดิมจะยิ่งนำไปสู่หายนะทาง เศรษฐกิจ ดังนั้นการแก้ไขปัญหาวิกฤติของชาติจะเป็นไปได้และบรรลุผลสำเร็จก็ด้วยการคิดใหม่ ทำใหม่ ด้วยวิธีการหรือแนวทางใหม่ที่แตกต่างจากเดิมที่เป็นอยู่เท่านั้น ซึ่งก็คือ แนวทางของพรรค ไทยรักไทย ประการที่สอง การเลือกตั้งครั้งนี้เป็นการเลือกตั้งครั้งแรกภายใต้รัฐธรรมนูญฉบับใหม่ ซึ่งประชาชนต่างคาดหวังจะเห็นการเปลี่ยนแปลงของสังคมไทยจากกฎ กติกาใหม่ พรรคไทยรัก ไทยทบทวนโอกาสนี้ให้เป็นประโยชน์ด้วยการเสนอคำขวัญพรรคที่สร้างความรู้สึกว่า การ เปลี่ยนแปลงของสังคมไทยจะเป็นจริงได้สมตามเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญนั้น พรรคการเมือง ซึ่งเป็นกลไกทางการเมืองอย่างหนึ่งจะต้องมีการปฏิรูปหรือปรับปรุงแนวทางในการดำเนินงาน ดังนั้น จึงมี พรรคไทยรักไทย ซึ่งเป็นพรรคการเมืองที่ก่อตั้งขึ้นมาใหม่ และเป็นพรรคการเมืองแรก ของรัฐธรรมนูญฉบับนี้เท่านั้น ที่มีความเหมาะสมในการทำให้สังคมไทยเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดี ขึ้นสมตามเจตนารมณ์ของประชาชนที่สะท้อนออกมาในรัฐธรรมนูญ

พรรคไทยรักไทยยังดำเนินกลยุทธ์การตลาดทางการเมือง ด้วยการเลือกใช้สัญลักษณ์ พรรคที่เข้าใจและจดจำง่าย ตัวอักษร ท. ทหาร สื่อความหมายทั้งชื่อของพรรค และตัวผู้นำพรรคที่ ชื่อ ทักษิณ ซึ่งพรรคต้องการเสนอความโดดเด่นอยู่แล้ว นอกจากนี้พรรคไทยรักไทยยังใช้กลยุทธ์ โฆษณาประชาสัมพันธ์ที่ชี้ให้เห็นความเป็นรูปธรรมของนโยบาย การจัดกิจกรรมต่าง ๆ ครอบคลุม ทุกกลุ่มเป้าหมาย เพื่อกระจายการรับรู้แก่ประชาชนอย่างแพร่หลายและทั่วถึง และสร้างความรู้สึ กแก่ประชาชนว่าพรรคให้ความสำคัญในทุกปัญหาและประชาชนทุกกลุ่มอย่างทั่วถึง

อภิปรายผล

จากข้อค้นพบของการวิจัยข้างชี้ให้เห็นว่า ความสำเร็จอย่างท่วมท้นของพรรคการเมืองที่ เพิ่งก่อตั้งได้ไม่นานอย่างพรรคไทยรักไทย มีความสัมพันธ์เป็นอย่างยิ่งกับบริบทเชิงโครงสร้างที่เกิด วิกฤติอยู่ในขณะนั้น กล่าวคือ บริบทเชิงโครงสร้างเป็นเงื่อนไขที่จำเป็นต่อความสำเร็จในการ เลือกตั้งของพรรคการเมืองที่ดำเนินกลยุทธ์ทางการเมืองแบบประชานิยม ซึ่งถือเป็นเงื่อนไขที่ พอเพียงที่ พรรคจะสามารถทบทวนโอกาสที่เกิดขึ้นจากเงื่อนไขที่จำเป็นที่เปิดขึ้นมา

ดังนั้น หากบริบทเชิงโครงสร้างไม่ตกอยู่ในสภาวะวิกฤติ การดำเนินกลยุทธ์ทางการเมืองแบบประชานิยมในการรณรงค์หาเสียงเลือกตั้งก็ยากที่จะประสบความสำเร็จได้ และเช่นเดียวกัน หากบริบทเชิงโครงสร้างในลักษณะดังกล่าว ซึ่งเป็นเงื่อนไขที่จำเป็นเปิดขึ้นแต่พรรคการเมืองไม่สามารถฉกฉวยโอกาสด้วยการดำเนินกลยุทธ์ทางการเมืองที่สอดคล้องกับบริบทเชิงโครงสร้างแล้ว ความสำเร็จในทางการเมืองก็ยากที่จะเกิดขึ้นได้ในระยะเวลาอันสั้น

ด้วยเหตุที่กลยุทธ์ทางการเมืองแบบประชานิยมเกี่ยวพันกับตัวผู้นำเป็นอย่างยิ่ง หากตัวผู้นำมองเห็นและสามารถฉกฉวยโอกาสทางการเมืองในสภาวะที่บริบทเชิงโครงสร้างเปิดโอกาสให้ และใช้โอกาสนั้นเพื่อผลประโยชน์ทางการเมืองเป็นที่ตั้ง อีกทั้งหากผู้นำสามารถควบคุมสถาบันทางการเมืองให้รับใช้ต่ออำนาจของผู้นำ ทั้งในระบอบการเมืองแบบเผด็จการที่ผู้นำมีอำนาจสูงสุดเด็ดขาดโดยธรรมชาติอยู่แล้ว หรือในสังคมประชาธิปไตยที่ผู้คนส่วนใหญ่ยึดหวังต่อกระบวนการประชาธิปไตยที่เป็นปกติหรือไม่ศรัทธาต่อกระบวนการรัฐสภา ไม่ให้ความสำคัญต่อกองการตรวจสอบถ่วงดุลของระบบรัฐสภา สภาพการณ์ที่เกิดขึ้นในลักษณะเช่นนี้ย่อมเอื้ออำนวยให้เกิดแนวโน้มนโยบายประชานิยมได้อย่างง่ายดาย

เราจึงพบว่า นโยบายแนวประชานิยมเกิดขึ้นในสังคมไทยในบรรยากาศทางการเมืองที่หลากหลายแต่มีความสัมพันธ์กันเป็นอย่างยิ่งกับตัวผู้นำทางการเมือง ในสมัยจอมพล ป. นโยบายประชานิยมแห่งชาติเกิดขึ้นในบรรยากาศรัฐบาลชาตินิยม ที่ผู้นำทางการเมืองยึดถือชาติเป็นอุดมการณ์สำคัญในการดำเนินนโยบายบริหารประเทศ ขณะที่ในสมัยจอมพลสฤษดิ์ ซึ่งเป็นรัฐบาลเผด็จการที่มีจอมพลผู้นี้เป็นผู้มีอำนาจสูงสุดเด็ดขาดแต่กลับเน้นการพัฒนาเศรษฐกิจแบบทุนนิยมเพื่อผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจจะตกกับตนเองและพวกพ้อง แต่รัฐบาลยังประกาศใช้นโยบายแนวประชานิยมเพื่อป้องกันผลกระทบที่จะเกิดขึ้นแก่ประชาชนคนทั้งหลายจากระบบทุนนิยม และเพื่อสร้างความชอบธรรมทางการเมืองและความอยู่รอดในอำนาจด้วยการให้ประชาชนเห็นถึงการดูแลเอาใจใส่ของรัฐบาลที่มีต่อประชาชน

ในบรรยากาศทางการเมืองแบบประชาธิปไตยที่เข้มข้นภายหลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 การเลือกตั้งทั่วไปครั้งแรกภายใต้รัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2517 เมื่อวันที่ 26 มกราคม 2518 รัฐบาลสหพรรค ซึ่งนำโดยพรรคกิจสังคมเข้าบริหารประเทศต่อจากรัฐบาลพรรคประชาธิปัตย์ที่นโยบายไม่ผ่านการรับรองในสภา รัฐบาลสหพรรคประกาศใช้นโยบายแนวประชานิยมเช่นเดียวกัน ซึ่งนโยบายหนึ่งที่รู้จักกันเป็นการทั่วไปก็คือ นโยบายเงินผัน

การเลือกใช้นโยบายในลักษณะเช่นนี้ของรัฐบาลนายกรัฐมนตรี ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ มาจากความจำเป็นของรัฐบาลสหพรรค ซึ่งมีพรรคการเมืองเข้าร่วมรัฐบาลมากถึง 16 พรรคส่งผลทำให้มีปัญหาในเรื่องเสถียรภาพสูง รัฐบาลอาจล้มได้ตลอดเวลา จึงมีความจำเป็นต้องใช้นโยบายที่ให้ผลสำเร็จเป็นรูปธรรมอย่างรวดเร็วเพื่ออนาคตทางการเมืองของพรรคในการเลือกตั้งครั้งต่อไป

นอกจากนั้น บรรยากาศทางการเมืองแบบประชาธิปไตยที่เกิดขึ้นในช่วงนี้ได้เปิดโอกาสให้กับความคิดหรืออุดมการณ์ทางการเมืองประเภทต่าง ๆ แพร่กระจายขึ้นในสังคมไทย หนึ่งในนั้นก็คือแนวคิดสังคมนิยมที่มีพคท. กำลังเคลื่อนไหวกันอย่างคึกคัก โดยมีนักศึกษาเป็นจำนวนมากเข้าร่วมในขบวนการนี้ ขณะที่ลัทธิคอมมิวนิสต์ในระดับโลกก็กำลังแพร่ขยายเช่นเดียวกัน

ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นนี้เป็นแรงผลักดันที่ทำให้รัฐบาลสหพรรคจำเป็นต้องมีนโยบายที่เร่งด่วนเพื่อจูงใจประชาชน ป้องกันการแย่งชิงประชาชนเข้าไปเป็นแนวร่วมของพคท.

กรณีของพรรคความใหม่ที่น่าโดยพลเอกชวลิตก็ไม่แตกต่างกัน ความต้องการขึ้นสู่อำนาจอย่างรวดเร็วของอดีตนายพลกองทัพบกผู้นี้ ทำให้กระบวนการสร้างพรรคไม่ได้เป็นไปตามธรรมชาติแต่เติบโตอย่างก้าวกระโดด ด้วยการรวบรวมอดีตนักการเมืองจากพรรคการเมืองอื่น โดยเฉพาะในการเลือกตั้งเมื่อวันที่ 17 พฤศจิกายน 2539 ซึ่งพรรคได้รับการเลือกตั้งสูงสุดจำนวน 125 ที่นั่ง ส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากการเข้าร่วมของอดีต ส.ส. ในความอุปถัมภ์ของเสนาะ เทียนทอง ซึ่งลาออกจากตำแหน่งเลขาธิการพรรคชาติไทย ทั้งนี้ ในการรณรงค์หาเสียงเลือกตั้ง พรรคความหวังใหม่ประกาศนโยบายแนวประชานิยมเป็นกลยุทธ์สำคัญในการเอาชนะคู่แข่งโดยชู "นโยบายอีสานเขียว" และ "นายกฯ ภาคอีสาน"

อย่างไรก็ตาม นโยบายแนวประชานิยมในอดีตที่ผ่านมาไม่ได้สร้างแรงกระเพื่อมทางการเมืองมากเท่าใดนัก เนื่องจากไม่สามารถสร้างความสำเร็จในสัดส่วนที่สูง หากใช้เกณฑ์การเลือกตั้งจะพบว่าพรรคการเมืองที่ใช้นโยบายนี้ชนะเลือกตั้งในสัดส่วนที่ไม่สูงนัก บางพรรคนอกจากไม่ ประสบความสำเร็จในการเลือกตั้งตามที่ได้วางเป้าหมายไว้แล้ว ตัวหัวหน้าพรรคยังพ่ายแพ้การเลือกตั้งอีกด้วย

กรณีของพรรคกิจสังคมนั้น สาเหตุประการหนึ่งมาจากการที่รัฐบาลมีอายุที่สั้นจนเกินไป (1 ปี 1 เดือน 4 วัน) จนไม่สามารถขยายผลของนโยบายให้เป็นที่รู้จักกันอย่างกว้างขวางได้ อีกทั้งภายใต้บรรยากาศทางการเมืองที่กระแสร้องขอสืบทอดเสถียรภาพในระบอบประชาธิปไตยเกิดขึ้นอย่างแพร่หลายจนมีการประท้วงเกิดขึ้นทุกวัน ในขณะที่อุดมการณ์สังคมนิยมกำลังแผ่ขยายไปทั่ว

กองทัพซึ่งสูญเสียอำนาจไปหลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 สามารถฟื้นอำนาจและรวมกลุ่มกันขึ้นมาใหม่ได้แสดงความหวังวิตกต่อกระแสความคิดสังคมนิยม ซึ่งรวมถึงนโยบายของพรรคการเมืองต่าง ๆ แม้กระทั่งพรรคประชาธิปไตยยังประกาศตัวว่าพรรคมีนโยบายสังคมนิยมแบบอ่อน ๆ และมองว่านโยบายเงินผันและนโยบายแนวประชานิยมอื่น ๆ ของพรรคกิจสังคมเป็นนโยบายที่มีลักษณะสังคมนิยม จนส่งผลให้ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ หัวหน้าพรรคต้องพ่ายแพ้การเลือกตั้งจากการสกัดกั้นของเหล่าทหารในพื้นที่เขตดุสิต ส่วนพรรคประชาธิปไตยที่ไม่ได้มีนโยบายสังคมนิยมมากนักเป็นฝ่ายชนะเลือกตั้งมากที่สุด

พรรคความหวังใหม่นั้น ไม่ได้ดำเนินนโยบายที่มีลักษณะประชานิยมทั่วทั้งประเทศ มุ่งเน้นเฉพาะพื้นที่ภาคอีสานเท่านั้น ด้วยการหยิบยก “นโยบายอีสานเขียว” และ “นายกฯคนอีสาน” เป็นกลยุทธ์สำคัญในการเลือกตั้ง กลยุทธ์เช่นนี้ไม่สามารถทำให้พรรคความหวังใหม่ประสบความสำเร็จในการเลือกตั้งอย่างมากมาย แม้ชนะการเลือกตั้งสูงสุดในปี พ.ศ. 2539 แต่ก็ไม่ได้ชนะอย่างถล่มทลาย สาเหตุที่พรรคความหวังใหม่เลือกใช้นโยบายหาเสียงแนวประชานิยมไม่ครอบคลุมพื้นที่เลือกตั้งทั่วทั้งประเทศ มุ่งเฉพาะในพื้นที่ภาคอีสานเป็นสำคัญ ส่วนพื้นที่ภาคอื่นปล่อยให้เป็นเรื่อง ของความสามารถเฉพาะบุคคลของผู้สมัครของพรรคอาจวิเคราะห์ได้ว่าพื้นที่ภาคอีสาน ซึ่งมีปัญหาเรื่องภัยแล้งและปัญหาความยากจนมากที่สุดเมื่อเทียบกับภาคอื่นๆ การนำกลยุทธ์ทางการเมืองแนวประชานิยมมาใช้มีโอกาสประสบความสำเร็จในการเลือกตั้งมากกว่าพื้นที่ที่ประชาชนมี ปัญหาทางเศรษฐกิจน้อยกว่า นอกจากนั้น การเลือกใช้นโยบายหาเสียงแนวประชานิยมโดยมุ่งเน้นพื้นที่ภาคอีสานเป็นหลักยังเกี่ยวข้องกับสัมพันธกันอย่างยิ่งกับตัวผู้สมัครที่พรรคหวังเป็นอย่างมากว่าจะได้รับการเลือกตั้ง ซึ่งส่วนใหญ่อยู่ในพื้นที่ภาคนี้ ในขณะที่พื้นที่ภาคอื่น ๆ พรรคไม่ได้ตั้งความหวังไว้จึงไม่ได้ดำเนินกลยุทธ์การหาเสียงในลักษณะดังกล่าวนี้

แต่สำหรับพรรคไทยรักไทย นโยบายหาเสียงแนวประชานิยมดำเนินการทั่วทั้งประเทศ ผ่านกระบวนการใช้กลยุทธ์ในรูปแบบต่าง ๆ อย่างรอบด้าน ครอบคลุมประชาชนทุกหมู่เหล่า ทุกกลุ่มทั่วประเทศ ภายใต้ความเจริญก้าวหน้าของเทคโนโลยีการสื่อสาร ซึ่งคนส่วนใหญ่สามารถครอบครองเป็นเจ้าของได้ไม่ยากเย็นนักเมื่อเทียบกับในอดีต ในขณะเดียวกันประชาชนทุกหมู่เหล่าทั่วทั้งประเทศต่างล้วนตกอยู่ภายใต้บริบทเชิงโครงสร้างทางเศรษฐกิจที่เกิดวิกฤติอย่างหลีกเลี่ยงไม่พ้น ด้วยเหตุนี้จึงส่งผลทำให้พรรคไทยรักไทยชนะการเลือกตั้งอย่างถล่มทลายในสัดส่วนที่เกือบจะครองเสียงข้างมากเป็นครั้งแรกในประวัติศาสตร์การเมืองไทย

ข้อสรุปทั่วไป

ผลการศึกษาในครั้งนี้สามารถนำไปสู่ข้อสรุปทั่วไป ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อวงวิชาการในการศึกษาปรากฏการณ์ทางการเมืองทั้งในด้านของการรณรงค์หาเสียงเลือกตั้งของพรรคการเมือง และการดำเนินนโยบายของรัฐบาลภายใต้รูปแบบการเมืองแบบประชานิยม หรือการเลือกใช้กลยุทธ์ทางการเมืองแบบประชานิยมดังต่อไปนี้

ประการแรก การเมืองแบบประชานิยมหรือการเมืองที่เลือกใช้กลยุทธ์ทางการเมืองแบบประชานิยมมีลักษณะเป็นการเมืองที่ยึดถือตัวบุคคล(personalized politics) สูง อาศัยความสามารถเฉพาะตัวที่ผิดแผกแตกต่างจากผู้อื่น หรือความโดดเด่นในบุคลิกลักษณะของตัวผู้นำเป็นตัวดึงดูดคะแนนความนิยมที่มีต่อพรรคหรือรัฐบาล โดยพยายามแสดงให้เห็นว่าความสามารถพิเศษหรือความโดดเด่นในบุคลิกลักษณะของตนนั้น สามารถแก้ไขปัญหาที่ประชาชนทั้งหลายกำลังเผชิญอยู่ได้เป็นผลสำเร็จอย่างรวดเร็ว เช่น จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ที่มีบุคลิกภาพแบบทหารแสดงให้เห็นถึงความเด็ดเดี่ยว เข้มแข็ง กล้าตัดสินใจ ขณะที่กรณีของ พ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตร อาศัยความสามารถที่โดดเด่นเหนือผู้อื่นจากความสำเร็จที่สูงยิ่งในการประกอบธุรกิจมาเป็นเครื่องมือสำคัญในการแสดงให้เห็นว่าจะสามารถบริหาร หรือจัดการแก้ไขปัญหาล้มล้างคอมมิวนิสต์ได้และอย่างรวดเร็ว

การยึดถือตัวบุคคลยังปรากฏให้เห็นจากการเรียกขานชื่อพรรค แม้ว่าจะมีชื่อเป็นทางการแต่กลับถูกเรียกขานโดยนำชื่อผู้นำพรรคมาแทนที่ เช่น เรียกพรรค New Zealand First ว่าเป็นพรรค Peters Party หรือ ใช้ชื่อของผู้นำเป็นชื่อพรรค เช่น พรรค Peronista ของ Peron

ประการที่สอง การที่การเมืองแบบประชานิยมให้ความสำคัญต่อตัวบุคคลสูงทำให้พรรคการเมืองที่มีลักษณะเช่นนี้เป็นพรรคการเมืองที่มีปัญหาในเรื่องของความเป็นสถาบัน พรรคการเมืองประเภทนี้จะเกิดและเติบโตอย่างรวดเร็วในระยะเวลาอันสั้น ภายใต้ผู้นำที่คุณลักษณะที่โดดเด่นหรือมีบุญญาบารมีตามที่ได้กล่าวมาแล้วในประการแรก เช่น ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช และ พ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตร ของไทย Silvio Berlusconi ของอิตาลี Ross Perot ของสหรัฐฯ เป็นต้น ส่งผลทำให้พรรคการเมืองมีความผูกพันกับตัวผู้นำของพรรคสูงยิ่ง ดังนั้นความอยู่รอดหรือความยั่งยืนของพรรคจึงขึ้นอยู่กับตัวผู้นำของพรรคว่ายังคงมีคะแนนความนิยมมากน้อยเพียงใด กล่าวในอีกแง่หนึ่งก็คือ ความสำเร็จของพรรคการเมืองประเภทนี้สะท้อนถึงความนิยมที่มีต่อตัว

ผู้นำมากกว่าตัวพรรคการเมือง พรรคการเมืองเกิดขึ้นเพื่อรองรับความทะเยอทะยานทางการเมืองของผู้ผู้นำ ความแข็งแกร่งของพรรค ความมีเอกภาพของพรรคมาจากอำนาจและอิทธิพลของผู้ผู้นำพรรค การจัดองค์กรของพรรคหรือโครงสร้างองค์กรของพรรคประเภทนี้ถูกชี้นำจากผู้นำพรรค และรวบอำนาจเข้าสู่ส่วนกลาง การตัดสินใจทางการเมืองจึงขึ้นอยู่กับตัวผู้ผู้นำเป็นสำคัญเพื่อให้ความยืดหยุ่นสูงในการปรับตัวเพื่อให้เข้ากับบริบทเชิงโครงสร้างที่เปลี่ยนแปลงไปทำให้สามารถฉกฉวยโอกาสสร้างความสำเร็จในทางการเมืองได้โดยง่าย ผลของการผูกพันกับตัวผู้ผู้นำที่สูงยิ่งนี้ทำให้พรรคมักจะเสื่อมความนิยมอย่างรวดเร็วหรือถึงขั้นล่มสลายไปพร้อม ๆ กับความนิยมที่ลดลงของตัวผู้ผู้นำหรือการจากไปของตัวผู้ผู้นำ (Taggart, 2002: 70; Taggart, 1996: 115-116)

ประการที่สาม การเมืองแบบประชานิยมมีความเกี่ยวโยงสัมพันธ์แนบแน่นระหว่างตัวผู้ผู้นำกับบริบทเชิงโครงสร้างที่ดำรงอยู่ในขณะนั้น โดยเป็นเงื่อนไขหรือกรอบที่เอื้ออำนวยให้ผู้ผู้นำฉกฉวยโอกาสทางการเมืองเพื่อหวังสร้างความชอบธรรมให้กับตนเอง ด้วยการแสดงให้เห็นว่านโยบายต่าง ๆ ที่ดำเนินการหรือจะดำเนินการมีเป้าหมายเพื่อประชาชนคนทั้งหลาย ดังกรณีของจอมพลป. พิบูลสงคราม ยึดถืออุดมการณ์ชาตินิยมที่ต้องการขจัดพ่อค้าชาวจีนออกจากระบบเศรษฐกิจไทยโดยใช้นโยบายประชานิยมเป็นเครื่องมือ ด้วยการสนับสนุนส่งเสริมคนไทยให้เป็นผู้ประกอบการและจัดตั้งรัฐวิสาหกิจเพื่อเข้ามาดำเนินงานแทนที่ธุรกิจเอกชนของต่างชาติโดยเฉพาะชาวจีน

จอมพลสฤษดิ์ ขึ้นมามีอำนาจทางการเมืองภายใต้โครงสร้างทางการเมืองที่ตนเองกระทำรัฐประหารและปกครองประเทศแบบเผด็จการ นำมาสู่ปัญหาความชอบธรรมของระบอบที่ตนเองดำรงอยู่ ดังนั้น นโยบายประชานิยมที่หยิบยกขึ้นมาเป็นเครื่องมือจึงช่วยสร้างความรู้สึกในทางที่ดีแก่ประชาชนว่า “ระบอบฟอซูนอูปถัมภ์แบบเผด็จการ” มีเป้าหมายเพื่อช่วยเหลือและปิดเป่าความทุกข์ยากแก่ประชาชนทั้งหลายอย่างเป็นรูปธรรมและรวดเร็ว เมื่อเทียบกับระบอบประชาธิปไตยที่จอมพลผู้นี้ไม่เชื่อถือศรัทธา และปฏิเสธกระบวนการแก้ไขปัญหาของระบอบประชาธิปไตย โดยมองว่านักการเมืองเป็นผู้สร้างปัญหามากกว่าแก้ไขปัญหา

ประการที่สี่ คุณลักษณะร่วมของพรรคการเมืองที่เลือกใช้กลยุทธ์ประชานิยมก็คือ การสื่อสารทางการเมืองจะใช้ภาษาหรือวิธีการที่คนธรรมดาทั่วไปเข้าใจได้ง่าย ไม่สลับซับซ้อนพยายามชี้ให้เห็นเป็นรูปธรรมหรือความแตกต่างแบบขาวดำ เช่น การตั้งชื่อพรรค พรรคการเมืองในลักษณะนี้จะใช้ชื่อพรรคที่สื่อให้ประชาชนโดยทั่วไปเห็นถึงความสามัคคี ความเป็นเอกภาพ หรือ

ความเป็นหนึ่งเดียวกันของคนในชาติเพื่อสร้างความแตกต่างจากพรรคการเมืองอื่น ๆ สื่อสารให้ประชาชนคนทั่วไปเข้าใจง่าย เน้นให้เห็นเป็นรูปธรรมว่าเป็นพรรคการเมืองที่ให้ความสำคัญกับวิกฤติที่เกิดขึ้นในขณะนั้น หรือให้ความสำคัญกับความเป็นเอกภาพ ความเป็นหนึ่งเดียวกันของคนในชาติ เช่น พรรค New Zealand First ของนิวซีแลนด์ พรรค One Nation Party ของออสเตรเลีย พรรค Front National ของฝรั่งเศส พรรค Forza Italia หรือ Go Italy ของอิตาลี รวมถึงพรรคไทยรักไทย

ประการที่ห้า นโยบายหาเสียงของพรรคการเมืองและนโยบายในการบริหารประเทศของรัฐบาลที่เลือกใช้กลยุทธ์ทางการเมืองแบบประชานิยมนั้น มักมุ่งเน้นประเด็นปัญหาที่สังคมกำลังเผชิญ โดยเฉพาะสภาวะวิกฤติที่คนทั้งหลายน่าจะได้รับความสะดวก รวดเร็ว นโยบายในการแก้ไขปัญหามุ่งเน้นรูปธรรมและความรวดเร็ว เร่งด่วนเพื่อสนองตอบต่อความเดือดร้อนที่คนกำลังรอคอยความช่วยเหลือ สังคมที่พรรคการเมืองหรือนักการเมืองประเภทนี้มีโอกาสเกิดและเติบโตทางการเมืองสูงก็คือ สังคมที่มีลักษณะยึดมั่นในตัวบุคคลสูง มักมองหาและรอคอยอัศวินม้าขาวเข้ามาช่วยแก้ไขปัญหา มากกว่าการอดทนและรอคอยการแก้ไขปัญหาจากกระบวนการที่เป็นปกติของระบอบการเมือง ซึ่งต้องใช้เวลาในการแก้ไขปัญหาเป็นระยะเวลายาวนานพอสมควร โดยเฉพาะในสภาวะวิกฤติทำให้คนในสังคมมองว่า การแก้ไขปัญหาตามกระบวนการทางการเมืองที่เป็นปกติ นั้นล่าช้า ไม่ทันการณ์

แนวโน้มการเมืองไทยในอนาคต

นโยบายหาเสียงแนวประชานิยมที่พรรคไทยรักไทยเป็นผู้สร้างปรากฏการณ์ทางการเมืองครั้งสำคัญจะก่อให้เกิดผลกระทบทางการเมืองไทยในอนาคตอย่างน้อย 5 ประการ

ประการแรก การเสถียรภาพในนโยบายประชานิยมของประชาชน ด้วยเหตุที่นโยบายนี้มุ่งเน้นผลที่เป็นรูปธรรมและเกิดขึ้นได้ในระยะสั้น พรรคการเมืองที่ต้องการชัยชนะในการเลือกตั้งครั้งต่อไปและรัฐบาลที่ต้องการสร้างคะแนนนิยมจะผลิตนโยบายในลักษณะสนองตอบต่อความต้องการของผู้มีสิทธิเลือกตั้งหรือประชาชน ซึ่งเคยชินและชื่นชมนโยบายในลักษณะนี้มาแล้ว นโยบายที่มุ่งเน้นการแก้ไขปัญหาในระยะยาวและเป็นการแก้ไขปัญหาในระดับโครงสร้าง เช่น การแก้ไขโครงสร้างความไม่เป็นธรรมในทางเศรษฐกิจเพื่อแก้ปัญหาความยากจน การแก้ไขโครงสร้าง

ความไม่เท่าเทียมกันในด้านสาธารณสุขเพื่อให้ประชาชนทุกคนมีโอกาสในการรับบริการทางด้านสาธารณสุขอย่างทั่วถึงและเป็นธรรมจะไม่สามารถได้รับความสนใจจากผู้มีสิทธิเลือกตั้งหรือประชาชน

ประการที่สอง เมื่อประชาชนเสียดินในนโยบายประชานิยม พรรคการเมืองต่าง ๆ มีแนวโน้มจะผลิตนโยบายในลักษณะเช่นนี้เพราะมีฉันทันแล้วโอกาสในการชนะเลือกตั้งย่อมมีหรือ โดยเฉพาะพรรคการเมืองที่เพิ่งก่อตั้งใหม่ทั้งหลายและมีเป้าหมายเพียงเพื่อชนะเลือกตั้งในระยะเวลาอันสั้น สนองตอบต่อความทะเยอทะยานทางการเมืองของผู้นำพรรคหรือบรรดาแกนนำพรรค ไม่ได้มุ่งหวังสร้างพรรคให้เติบโตในระยะยาวให้มีความเป็นสถาบันที่ยั่งยืน

ประการที่สาม การยึดมั่นในตัวบุคคล แม้ว่าพรรคไทยรักไทยดำเนินกลยุทธ์ทางการเมืองโดยใช้นโยบายแนวประชานิยม แต่ด้วยเหตุที่ลักษณะของนโยบายแนวนี้มีความสัมพันธ์เป็นอย่างสูงกับตัวผู้นำทางการเมือง ความสำคัญของตัวผู้นำทางการเมืองจึงบดบังและครอบงำพรรคการเมือง พรรคการเมืองกลายเป็นเครื่องมือเพื่อก้าวขึ้นสู่อำนาจของตัวผู้นำ ไม่ได้พัฒนาสู่ความเป็นสถาบันทางการเมืองอย่างที่ควรจะเป็น

กรณีของพรรคกิจสังคม ในการเลือกตั้งเมื่อวันที่ 26 มกราคม 2518 พรรคก่อตั้งขึ้นมาโดยใช้ความโดดเด่น ความมีชื่อเสียงและบารมีของ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ หัวหน้าพรรค และดำเนินกลยุทธ์ทางการเมืองสร้างความรู้จักแก่ประชาชนโดยทั่วไป ด้วยการใช้ชื่อเสียงของผู้นำพรรคเป็นหลัก การที่ทิศทางของพรรคเกี่ยวพันและถูกชี้นำโดยผู้นำพรรคเป็นสำคัญจึงเป็นปัญหาต่อการสร้างความเป็นสถาบัน เมื่อผู้นำพรรคพ่ายแพ้การเลือกตั้ง การเติบโตของพรรคก็ประสบกับปัญหา

กรณีของพรรคความหวังใหม่ก็เช่นเดียวกัน พรรคการเมืองนี้ก่อตั้งขึ้นเพื่อรองรับการขึ้นสู่อำนาจทางการเมืองของอดีตนายพลกองทัพบก ซึ่งกำลังมีชื่อเสียงอยู่ในขณะนั้นและตัดสินใจลาออกจากราชการในเวลาต่อมาเพื่อดำเนินกิจกรรมทางการเมืองอย่างเต็มตัว กำเนิด การเติบโต และความอยู่รอดของพรรคจึงมีความเกี่ยวพันกับพลเอกชวลิต เป็นอย่างยิ่ง เมื่อชื่อเสียงและบารมีของนายพลผู้นี้ลดน้อยลงก็ส่งผลต่อการเติบโตของพรรคในเวลาต่อมา

จึงกล่าวได้ว่า นโยบายประชานิยม ซึ่งผูกพันเป็นอย่างยิ่งกับตัวผู้นำส่งผลกระทบทำให้การเมืองไทยมีความผูกพันยึดติดอยู่กับตัวบุคคล พรรคการเมืองเป็นเพียงเครื่องมือในการเข้าสู่วงจรอำนาจทางการเมือง ไม่ได้เป็นสถาบันทางการเมืองที่ประชาชนให้ความสำคัญ แม้ว่าพรรคการเมืองเหล่านี้พยายามนำเสนอนโยบายในการรณรงค์หาเสียงเลือกตั้งและนำนโยบายไปใช้เมื่อ

เป็นรัฐบาล แต่เมื่อผู้นำพรรคเสื่อมความนิยมลง ก็ส่งผลกระทบต่ออนาคตทางการเมืองของพรรคนั้นไปด้วยจนถึงขั้นล่มสลายไปในที่สุด

ประการที่สี่ การสร้างระบบอุปถัมภ์โดยรัฐ นโยบายประชานิยมได้รื้อฟื้นการให้ความอุปถัมภ์ที่รัฐส่วนกลางมอบให้แก่ท้องถิ่นโดยตรงเหมือนอย่างในอดีต สวนทางกับความพยายามที่ต้องการลดบทบาทและอำนาจของรัฐ เพิ่มอำนาจให้แก่ประชาชนคนในท้องถิ่นผ่านองค์กรปกครองท้องถิ่น ทั้ง ๆ ที่เป็นกระแสหลักในสังคมปัจจุบันทั่วโลก

ประการที่ห้า ความไม่สมเหตุสมผลในด้านนโยบาย พรรคการเมืองต่าง ๆ มุ่งหวังชัยชนะในการเลือกตั้งเป็นสำคัญจึงเลือกใจผู้ที่มีสิทธิเลือกตั้งและรัฐบาลต่าง ๆ ซึ่งมุ่งหวังสร้างคะแนนนิยมเพื่อการเลือกตั้งครั้งต่อไป โดยใช้นโยบายประชานิยมอย่างไม่คำนึงถึงฐานะทางการคลังของชาติและผลกระทบที่จะเกิดขึ้นในอนาคตจากการเลือกใช้นโยบายนี้

ข้อเสนอแนะ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้มีขอบเขตในการศึกษาเฉพาะวิธีการขึ้นสู่อำนาจของพรรคไทยรักไทยที่ใช้นโยบายหาเสียงแนวประชานิยมเท่านั้น สิ่งที่จะต้องดำเนินการศึกษาวิจัยต่อไปก็คือ เมื่อพรรคการเมืองนี้ได้เป็นรัฐบาลบริหารประเทศแล้ว รัฐบาลภายใต้การนำของพรรคไทยรักไทยบริหารประเทศอย่างไร ดำเนินกลยุทธ์ทางการเมืองอย่างไร นโยบายแนวประชานิยมยังคงถูกนำมาใช้ในการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ของประเทศหรือไม่ พรรคการเมืองอื่น ๆ ได้หันมาใช้กลยุทธ์ทางการเมืองเช่นเดียวกันนี้มากน้อยเพียงใด รวมถึงพรรคการเมืองและรัฐบาลที่ใช้นโยบายในลักษณะเช่นนี้มีอนาคตที่ยั่งยืนยาวนานหรือไม่ อย่างไร ซึ่งเป็นประเด็นศึกษาที่น่าสนใจและคาดว่าจะประโยชน์อย่างยิ่งต่อวงวิชาการและพัฒนาการเมืองของไทย

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

- กนก วงษ์ตระหง่าน. 2536. พรรคการเมืองไทย. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- กนกศักดิ์ แก้วเทพ. 2524. เศรษฐศาสตร์การเมืองถึงสังคมไทย. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์วิไล.
- กรมสวัสดิการและคุ้มครองแรงงาน. กองวิชาการและแผนงาน. 2544. รายงานการศึกษาเรื่องการบริหารงานสวัสดิการและคุ้มครองแรงงาน. กรุงเทพฯ: กรมคุ้มครองแรงงานและสวัสดิการสังคม.
- การเงินธนาคาร. ธันวาคม 2540.
- การเงินธนาคาร. มกราคม 2541.
- การเงินธนาคาร. มิถุนายน 2541.
- การเงินธนาคาร. กรกฎาคม 2541.
- การเงินธนาคาร. สิงหาคม 2541.
- การเงินธนาคาร. ธันวาคม 2541.
- การเงินธนาคาร. ธันวาคม 2543.
- กรุงเทพธุรกิจ. 21 มีนาคม 2543: 17.
- กรุงเทพธุรกิจ. 25 พฤศจิกายน 2543: 1.
- กรุงเทพธุรกิจ. 13 ธันวาคม 2543: 4.
- กรุงเทพธุรกิจ. 23 มกราคม 2544: 2.
- เกริกเกียรติ พิพัฒน์เสรีธรรม. 2518. วิเคราะห์โครงการผันเงินในเชิงเศรษฐศาสตร์การเมือง. กรุงเทพฯ: สมาคมเศรษฐศาสตร์ ธรรมศาสตร์.
- คณะกรรมการกำกับหลักทรัพย์และตลาดหลักทรัพย์. 2545. 1 ทศวรรษ ก.ล.ต. : ทศวรรษแรกของ ก.ล.ต. กับตลาดทุนไทย (พ.ศ.2535-2545). กรุงเทพฯ: คณะกรรมการกำกับหลักทรัพย์และตลาดหลักทรัพย์
- จิตวา กลิ่นสุนทร. 2525. คึกฤทธิ์ 70. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์อักษรสัมพันธ์.
- ชวนะ ไตรมาศ. 2542. ข้อมูลพื้นฐาน 66 ปี ประชาธิปไตย. กรุงเทพฯ: สถาบันนโยบายศึกษา.
- ชัยยุทธ ปัญญาสวัสดิ์สุทธิ์. 2543. เจาะมาตรการแก้วิกฤติเศรษฐกิจ. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ร่วมด้วยช่วยกัน.
- ชัยวัฒน์ สถาอานันท์. 2528. การเมืองมนุษย์: รัฐศาสตร์ทวนกระแส. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ดอกหญ้า.

ดอกเป็ย. ธันวาคม 2540.

ดอกเป็ย. มีนาคม 2544.

ทองแถม นางจ๋านงและศิริวรรณ สุขวิเศษ. 2538. มหาคุรุคึกฤทธิ. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ไบบั.

ทักษ์ เฉลิมเตียรณ. 2526. การเมืองระบบพ่อขุนอุปถัมภ์แบบเผด็จการ. แปลโดย พรรณี จัตรพล

รักษ์ และ ม.ร.ว. ปรกาศทอง สิริสุข. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ธนาคารแห่งประเทศไทย. 2545. 60 ปี ธนาคารแห่งประเทศไทย พ.ศ. 2485-2545. กรุงเทพฯ:

ธนาคารแห่งประเทศไทย.

ธวัชชัย พิษผล. 2545. ทักษิณ รวยเท่าไหนแน่!. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ธนบรรณ.

ดำรงศักดิ์ เพชรเลิศอนันต์. 2544. รายงานการวิจัยเรื่อง แนวความคิดทางการเมืองและเศรษฐกิจ

ไทยของ ม.ร.ว. คึกฤทธิ ปราโมช สมัยเป็นนายกรัฐมนตรี. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะ

กรรมการวิจัยแห่งชาติ.

ธุรกิจก้าวหน้า. มกราคม 2544.

ธุรกิจก้าวหน้า. 25 กุมภาพันธ์-25 มีนาคม 2546.

เนชั่นสุดสัปดาห์. 19 กันยายน 2540: 22-23.

เนชั่นสุดสัปดาห์. 31 ตุลาคม 2540: 12.

เนชั่นสุดสัปดาห์. 7 พฤศจิกายน 2540: 23.

เนชั่นสุดสัปดาห์. 21 พฤศจิกายน 2540: 22.

เนชั่นสุดสัปดาห์. 4-10 มิถุนายน 2541: 14.

เนชั่นสุดสัปดาห์. 16-22 กรกฎาคม 2541: 8.

เนชั่นสุดสัปดาห์. 12-18 พฤศจิกายน 2541: 9.

เนชั่นสุดสัปดาห์. 26 สิงหาคม-1 กันยายน 2542: 18.

เนชั่นสุดสัปดาห์. 31 กรกฎาคม – 6 สิงหาคม 2543: 16.

เนชั่นสุดสัปดาห์. 28 สิงหาคม-3 กันยายน 2543: 16.

เนชั่นสุดสัปดาห์. 4-10 กันยายน 2543: 13.

เนชั่นสุดสัปดาห์. 25 กันยายน – 1 ตุลาคม 2543: 11-12.

เนชั่นสุดสัปดาห์. 6-12 พฤศจิกายน 2543: 22.

เนชั่นสุดสัปดาห์. 20-26 พฤศจิกายน 2543: 36-37.

เนชั่นสุดสัปดาห์. 25-31 ธันวาคม 2543: 37-39.

เนชั่นสุดสัปดาห์. 5-11 กุมภาพันธ์ 2544: 18.

เนชั่นสุดสัปดาห์. 19-25 กุมภาพันธ์ 2544: 11.

เนชั่นสุดสัปดาห์. 26 กุมภาพันธ์- 4 มีนาคม 2544: 11.

พรหมินทร์ เลิศสุริย์เดช. 2546. (สัมภาษณ์โดย ภิญญา ไตรสุริยธรรมา และวรวจน์ พันธุ์
พงส์). GM (กุมภาพันธ์): 117-125.

นครินทร์ เมฆไตรรัตน์. 2533. ความคิด ความรู้และอำนาจการเมืองในการปฏิวัติสยาม 2475.
กรุงเทพฯ : สถาบันสยามศึกษา สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย.

นิตยสาร Corporate Thailand. 2542. อนาคตทักษิณ. มกราคม: 30-47.

นิตยสาร New Search Marketing. มีนาคม 2545.

นิตยสาร Thaicoon. 2544. (ปกหลัง กุมภาพันธ์): 43-52.

บริษัทศูนย์วิจัยไทยพาณิชย์จำกัด. 2541. 2540 ปีแห่งความปั่นป่วนของตลาดการเงินไทย.
กรุงเทพฯ: บริษัทศูนย์วิจัยไทยพาณิชย์จำกัด.

บุญชนะ อุตถากร. 2507. ประวัติและผลงานของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์. พระนคร: สำนักทำเนียบ
นายกรัฐมนตรี.

บุษอริ ยี่หะ. 2541. ชวน หลีกภัย ในกำมือหนังสือพิมพ์ไทย. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ทางเดิน.

ปฏิมากร คุ่มเดช. 2538. ระบอบเผด็จการกับการพัฒนาเศรษฐกิจในประเทศไทย: ศึกษากรณี
รัฐบาลจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาวิชาการปกครอง
คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ปรีดาร์ตน์ พัฒนพิชัย. 2544. นโยบายชาตินิยมทางเศรษฐกิจของรัฐบาลจอมพลป. พิบูลสงคราม
กับการสร้างความชอบธรรมทางการเมือง. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาวิชา
การปกครอง คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ปิยธิดา ตริเดชและศักดิ์สิทธิ์ ตริเดช. 2544. การสาธารณสุขและสิ่งแวดล้อมในปัจจุบันและ
แนวโน้ม. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหิดล.

ผู้จัดการรายเดือน. มิถุนายน 2538.

ผู้จัดการรายวัน. 24 สิงหาคม 2541: 3.

ผู้จัดการรายวัน. 7 มกราคม 2543: 13.

ผู้จัดการรายวัน. 7 กรกฎาคม 2543: 14.

ผู้จัดการรายวัน. 15 กรกฎาคม 2543: 15-16.

พจน์ เลิศพรเจริญ. 2544. การเลือกสรรและจัดลำดับผู้สมัครรับเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร
แบบบัญชีรายชื่อของพรรคการเมืองไทย: ศึกษากรณีพรรคประชาธิปัตย์ พรรคไทยรักไทย
พรรคชาติพัฒนา พรรคชาติไทยและพรรคความหวังใหม่. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการปกครอง คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

พรณี บัวเล็ก. 2529. การเติบโตและพัฒนาการของนายทุนธนาคารพาณิชย์ในประเทศไทย.
กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สร้างสรรค์.

- มติชน. 1 ธันวาคม 2540: 11.
 มติชน. 9 ธันวาคม 2540: 2.
 มติชน. 19 มีนาคม 2543: 11.
 มติชน. 27 มีนาคม 2543: 1, 27.
 มติชน. 2 เมษายน 2543: 23.
 มติชน. 18 กรกฎาคม 2543: 23.
 มติชน. 8 กันยายน 2543: 2.
 มติชน. 30 พฤศจิกายน 2543: 2.
 มติชน. 21 ธันวาคม 2543: 32.
 มติชน. 25 ธันวาคม 2543: 6.
 มติชน. 3 มกราคม 2544: 14.
 มติชนสุดสัปดาห์. 21 ตุลาคม 2540: 10.
 มติชนสุดสัปดาห์. 28 ตุลาคม 2540: 8-9.
 มติชนสุดสัปดาห์. 11 ธันวาคม 2543: 11,16,18.

คณะกรรมการศึกษาและเสนอแนะมาตรการเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารจัดการระบบการเงิน
 ของประเทศ (ศปร.). 2541. รายงานผลการวิเคราะห์และวินิจฉัยข้อเท็จจริงเกี่ยวกับ
 สถานการณ์วิกฤติทางเศรษฐกิจ. กรุงเทพฯ: มูลนิธิสถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศ
 ไทย.

รังสรรค์ ธนะพรพันธุ์. 2539. กระบวนการกำหนดนโยบายเศรษฐกิจในประเทศไทย: บทวิเคราะห์
 เชิงประวัติศาสตร์และเศรษฐกิจการเมือง พ.ศ. 2547-2530. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ:
 สำนักพิมพ์ผู้จัดการ.

รังสรรค์ ธนะพรพันธุ์. 2543. การเมืองยุครัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540. ใน
 จรัญ โฆษณานันท์ (บรรณาธิการ), วิถีสังคมไทย: สารนิพนธ์ทางวิชาการเนื่องในวาระ
 หักศตวรรษปริทัศน์ พนมยงค์, หน้า 426-468. กรุงเทพฯ: มูลนิธิเด็ก.

รัตพงษ์ สอนสุภาพ. 2539. ทุนขุนนางไทย (พ.ศ. 2500-2516). วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต
 สาขาวิชาเศรษฐศาสตร์ คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

รัตพงษ์ สอนสุภาพและประจักษ์ น้าประสานไทย. 2546. Thaksino's Model ปฏิรูปความมั่งคั่งสู่
 ฐานอำนาจใหม่. กรุงเทพฯ: ยู เอ็ม ซี เพอร์ส.

รายงานเศรษฐกิจธนาคารกรุงไทย. มกราคม 2541.

รายงานเศรษฐกิจธนาคารกรุงไทย. กุมภาพันธ์ 2541.

รายงานเศรษฐกิจธนาคารกรุงไทย. เมษายน 2541.

- รายงานเศรษฐกิจรายเดือนธนาคารแห่งประเทศไทย, ตุลาคม 2540.
- รุจน์ มัณฑิรา. 2544. ทักษิณ ชินวัตร. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์น้ำฝน.
- ลิขิต ธีรเวคิน. 2544. วิวัฒนาการการเมืองการปกครองไทย. พิมพ์ครั้งที่ 8. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- วรรณิกา ต้นศิริตันไพศาล. 2532. กระบวนการเสริมสร้างอำนาจทางการเมืองของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วรวิทย์ เจริญเลิศและบัณฑิตย์ ธนชัยเศรษฐวุฒิ. 2545. วิกฤติเศรษฐกิจสังคมนักบ่อนาคตแรงงานไทย. รัฐสภาสาร 10 (ตุลาคม): 48-83.
- วัลยา. 2544. ทักษิณ ชินวัตร ตาตุตาอ่า ท้าตืดตืด. พิมพ์ครั้งที่ 14. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มติชน.
- วัฏจักร. 19 กรกฎาคม 2539: 6.
- วิจิตร สุพินิจ และรุ่งเรือง พิทยศิริ. 2543. ใครผิด ใครทำ ใครแก้. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์บรรณกิจ.
- วิทยากร เชียงกุล. 2538. ศึกษาบทบาทและความคิด ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มิ่งมิตร.
- วีรพล จ้อยทองมูลและคณะ. 2544. ประวัติ/สุนทรพจน์ พ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตร นายกรัฐมนตรีคนที่ 23. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ลุ่มเจ้าพระยา.
- ศุภวุฒิ สายเชื้อ และถนอมศรี ฟองอรุณรุ่ง. 2543. เศรษฐกิจไทยพลาดสู่วิกฤต. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: บริษัทพิชเนต.
- สมคิด จาตุศรีพิทักษ์. 2544. สัมภาษณ์. นิตยสารดอกเบี๋ย (พฤษภาคม): 11-20.
- สมคิด จาตุศรีพิทักษ์. 2544. สัมภาษณ์. นิตยสารHI-CLASS (กรกฎาคม): 32-45.
- สมคิด จาตุศรีพิทักษ์. 2545. สถานการณ์เศรษฐกิจ การเมืองและสังคมที่มีผลกระทบต่อภาคธุรกิจ. ปาฐกถา ณ โรงแรมสยามซิตี, 1 กันยายน 2544, ใน ฉันทวิสัย ไชยตระกูลชัย, คิดใหม่เพื่ออนาคต, พิมพ์ครั้งที่ 6, หน้า 352-373. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ผู้จัดการ.
- สมบัติ จันทรวงศ์. 2536. เลือกตั้งวิกฤติ: ปัญหาและทางออก. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ: คบไฟ.
- สมศักดิ์ ชันดีวิริยะโยธิน. 2530. กระบวนการกำหนดนโยบายในการจัดสรรงบประมาณเพื่อพัฒนาชนบท. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาวิชาการปกครอง คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์. 16 พฤศจิกายน-2 ธันวาคม 2543: 16.
- สยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์. 29 ธันวาคม 2543 – 4 มกราคม 2544: 18-19.
- สยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์. 19-25 มกราคม 2544: 13-14.

สรกอล อุดุลยานนท์. 2538. ทักษิณ ชินวัตร อัศวินคลื่นลูกที่ 3. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ มติชน.

สังคีต พิริยะรังสรรค์ และผาสุก พงษ์ไพจิตร. 2537. คอร์ปชั่นกับประชาธิปไตยไทย. กรุงเทพฯ: ศูนย์ศึกษาเศรษฐศาสตร์การเมือง คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สำนักงานเลขาธิการพรรคความหวังใหม่. 2540. 7 ปีความหวังใหม่ 200,000 ไมล์ พลเอกชวลิต ยงใจยุทธ: วิสัยทัศน์ ภารกิจและปณิธาน. กรุงเทพฯ: สำนักงานเลขาธิการพรรคความหวังใหม่.

สินินาฏ เวชแพทย. 2539. แนวคิดของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์เกี่ยวกับการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

อภิชัย พันธเสน. 2541. ทบทวนวิกฤติทางเศรษฐกิจเพื่อเป็นบทเรียนสำหรับการพัฒนาที่ยั่งยืนของอาเซียน. วารสารเศรษฐศาสตร์ธรรมศาสตร์ 16 (กันยายน): 5-50.

อภิชัย พันธเสน และคณะ. 2546. การประยุกต์พระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียงกับอุตสาหกรรมขนาดกลางและขนาดย่อม. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

อนุสรณ์ ลิ้มมณี. 2539. ที่มาด้านโครงสร้างของนโยบายการร่วมมือระหว่างรัฐกับทุน : การวิเคราะห์เชิงเศรษฐกิจการเมืองเกี่ยวกับการปรับกลยุทธ์ของรัฐในประเทศไทย. กรุงเทพฯ : ศูนย์วิจัยและผลิตตำรา มหาวิทยาลัยเกริก.

อุกฤษฏ์ ปัทมานันท์. 2544. การศึกษาเปรียบเทียบบทบาทสหรัฐอเมริกาต่อการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจไทย: ทศวรรษ 1960-1990. กรุงเทพฯ: สถาบันเอเชียศึกษา.

อุกฤษฏ์ ปัทมานันท์. 2546. ไทยกับเอเชีย: การเมือง ทุน และความมั่นคงยุคหลังวิกฤติเศรษฐกิจ. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ภาษาอังกฤษ

Betz, Hans-Georg. 1998. Introduction. In Hans-Georg Bets and Stefan Immerfall (eds.), The new politics of the right : Neo-populist parties and movements in established Democracies, pp.1-10. Hamshire and London: Macmillan Press.

.Bets, Hans-Georg, and Immerfall, Stefan, eds. 1998. The new politics of the right: Neo-populist parties and movements in established democracies. Hamshire and London: Macmillan Press.

- Brown, Gwen. 1997. Deliberation and its discontents: H. Ross Perot's antipolitical Populism. In Andreas Schedler (ed.), The end of politics? : explorations into modern antipolitics, pp. 115-148. London and New York: Macmillan Press
- Canovan, Margaret. 2002. Taking politics to the people: Populism as the ideology of Democracy. In Yves Meny and Yves Surel (eds.), Democracies and the populist Challenge, pp. 25-44. Hampshire and New York: Palgrave.
- Corradi, Juan E. 1985. The Fitful Republic: Economy, Society, and Politics in Argentina. Boulder and London: Westview Press.
- Cronin, Thomas E. 1989. Direct democracy: The politics of initiative, referendum, and Recall. Cambridge, Massachusetts and London: Harvard University Press.
- Dahl, Robert A. 1991. Modern political analysis. New Jersey: Prentice-Hall, Inc.
- Edelman, Murray. 1988. Constructing the political spectacle. Chicago: The University of Chicago Press.
- Farrell, David M. 1996. Campaign strategies and tactics. In Lawrence LeDuc, Richard G. Niemi, and Pippa Norris (eds.), Comparing democracies: Elections and voting in global perspective, pp. 160-183. Thousand Oaks, London, and New Delhi: SAGE Publications.
- Germani, Gino. 1978. Authoritarianism, fascism and national populism. New Brunswick, NJ: Transaction Books.
- Goodwyn, Lawrence. 1978. The populist moment: A short history of the agrarian revolt In America. Oxford, London and New York: Oxford University Press.
- Gummett, Philip (ed.). 1996. Globalization and public policy. Cheltenham, UK and Brookfield, US: Edward Elgar.
- Haggard, Stephan. 2000. The political economy of the Asian financial crisis. Washington, DC: Institute For International Economics.
- Haggard, Stephan and MacIntyre, Andrew. 2000. The political economy of the Asian Financial crisis: Korea and Thailand compared. In Gregory W. Noble and John Ravenhill (eds.), The Asian financial crisis and the architecture of global finance, pp. 57-79. New York and Cambridge: Cambridge University Press.
- Hay, Colin. 1995. Structure and agency. In David Marsh and Gery Stoker (eds.), Theory And methods in political science, pp. 189-206. New York: St. Martin's Press.

- Hay, Colin. 2002. Political analysis. New York: PALGRAVE.
- Hayward, Jack, ed. 1996. Elitism, populism, and European politics. Oxford: Clarendon Press.
- Hennessy, Alistair. 1969. Latin America. In Ghita Ionescu and Ernest Gellner (eds.), Populism: Its meaning and national characteristics. pp. 28-61. London: The Macmillan Company.
- Hine, David. 1996. Political parties and the public accountability of leaders. In Jack Hayward (ed.), Elitism, populism, and European politics, pp. 121-142. Oxford: Clarendon Press.
- Ionescu, Ghita and Gellner, Ernest. 1969. Populism: Its meaning and national characteristics. London: The Macmillan Company.
- Jansen, Karel. 2001. Thailand, financial crisis and monetary policy. Journal of the Asia Pacific Economy 6 (1): 124-152.
- Johnson, Carol. 1998. Pauline Hanson and One Nation. In Hans-Georg Bets and Stefan Immerfall (eds.), The new politics of the right: Neo-populist parties and movements in established democracies, pp. 211-218. Hamshire and London: Macmillan.
- Katz, Richard S. 1996. Party organizations and finance. In Lawrence LeDuc, Richard G. Niemi, and Pippa Norris (eds.), Comparing democracies: Elections and voting in global perspective, pp. 107-133. Thousand Oaks, London, and New Delhi: SAGE Publications.
- Kaufman, Robert R. and Stallings, Barbara. 1991. The political economy of Latin American populism. In Rudiger Dornbusch and Sebastian Edwards (eds.), The macroeconomics of populism in Latin America, pp.15-43. Chicago and London: The University of Chicago Press.
- Kirchheimer, Otto. 1966. The transformation of Western European party systems. In J. La Palombara and M. Weiner (eds.), Political party and political development, pp. 177-200. Princeton , N.J.: Princeton University Press. Cited in Moshe Maor. Political parties and party systems. London and New York: Routledge, 1997.

- Kitschelt, Herbert. 2002. Popular dissatisfaction with democracy: Populism and party system. In Yves Meny and Yves Surel (eds.), Democracies and the populist challenge, pp. 179-196. Hampshire and New York: Palgrave.
- Kitti Limskul. 2000. The financial and economic crisis in Thailand: Policy response, Social impact and counter measures. In Tran Van Hoa (ed.), The Asia crisis: The cures, their effectiveness and the prospect after, London : Macmillan Press.
- Kobkua Suwannathat-Pian. 1995. Thailand's durable premier: Phibun through three decades 1932-1957. New York: Oxford University Press.
- Larrain, Felipe and Meller Patricio. 1991. The socialist-populist Chilean experience, 1970-1973. In Rudiger Dornbusch and Sebastian Edwards (eds.), The macroeconomics of populism in Latin America, pp.175-221. Chicago and London: The University of Chicago Press.
- Lauridsen, Laurids S. 1998. Thailand: Causes, conduct, consequences. In Jomo K.S. (ed.), Tigers in trouble, pp. 137-161. London: Zed Books.
- Lienesch, Michael. 1998. Prophetic neo-populists: The new christian right and party Politics in the United States. In Hans-Georg Bets and Stefan Immerfall (eds.), The new politics of the right: Neo-populist parties and movements in established democracies, pp. 233-247. Hamshire and London: Macmillan Press.
- Linz, Juan J., and Stepan, Alfred. 1996. Problems of democratic transition and consolidation: Southern Europe, South America, and post-communist Europe. Baltimore and London: The Johns Hopkins University Press.
- Logerfo, James and Montinola, Gabriella R. 2001. Thailand: Episodic reform, regulatory incapacity and financial crisis. In Shale Harowitz and Uk Heo (eds.), The political economy of international financial crisis, pp. 65-90. Singapore: Institute of Southeast Asian Studies.
- Maarek, Philippe J. 1995. Political marketing and communication. London: John Libbey & Company Ltd.
- Macdonald, Scott B. 1998. Transparency in Thailand's 1997 Economic Crisis. Asian Survey 38 (7): 688-702.

- MacRae, Donald. 1969. Populism as an ideology. In Ghita Ionescu and Ernest Gellner (eds.), Populism: Its meaning and national characteristics. pp. 153-165. London: The Macmillan Company.
- Mair, Peter. 2002. Populist democracy vs party democracy. In Yves Meny and Yves Surel (eds.), Democracies and the populist challenge, pp. 81-98. Hampshire And New York: Palgrave.
- Malloy, James M. 1996. Authoritarianism and corporatism in Latin America: The modal Pattern. In Roderic Ai Camp (ed.), Democracy in Latin America: Pattern and cycles, pp. 121-137. Wilmington, Delaware: Scholarly Resources Inc.
- Mayer, Nonna. 1998. The French National Front. In Hans-Georg Bets and Stefan Immerfall (eds.), The new politics of the right: Neo-populist parties and Movements in established democracies, pp. 11-25. Hampshire and London: Macmillan.
- McAllister, Ian. 1996. Leaders. In Lawrence LeDuc, Richard G. Niemi, and Pippa Norris (eds.), Comparing democracies: Elections and voting in global perspective, pp. 280-318. Thousand Oaks, London, and New Delhi: SAGE Publications.
- McCargo, Duncan. 2001. Populism and reformism in contemporary Thailand. South East Asia Research v.9 no.1 (March): 89-107.
- Medhi Krongkaew. 1999. A tale of an economic crisis: How the economic crisis started, developed and is ending in Thailand. Paper presented at the International Conference on Economic Crisis and Impacts on Social Welfare, 14-15 June, organized by the Sun Yat-Sen Institute of Social Sciences and Philosophy, Academia Sinica, Taipei.
- Meny, Yves and Surel, Yves. 2002. The constitutive ambiguity of populism. In Yves Meny and Yves Surel (eds.), Democracies and the populist challenge, pp. 1-21. Hampshire and New York: Palgrave.
- Miller, Raymond. 1998. New Zealand First. In Hans-Georg Bets and Stefan Immerfall (eds.), The new politics of the right: Neo-populist parties and movements in established democracies, pp. 203-210. Hampshire and London: Macmillan Press.

- Mudde, Cas. 2002. In the name of the peasantry, the proletariat, and the people: Populisms in Eastern Europe. In Yves Meny and Yves Surel (eds.), Democracies and the populist challenge, pp. 214-232. Hampshire and New York: Palgrave.
- Muller, Wolfgang C. 2002. Evil or the 'engine of democracy' ? populism and party Competition in Austria. In Yves Meny and Yves Surel (eds.), Democracies and The populist challenge, pp. 155-175. Hampshire and New York: Palgrave.
- Newman, Bruce I. 1994. The marketing of the president: Political marketing as campaign Strategy. Thousand Oaks, London, and New Delhi: SAGE Publications.
- Noble, Gregory W. and Ravenhill, John. 2000. Causes and consequences of the Asian Financial crisis. In Gregory W. Noble and John Ravenhill (eds.), The Asian Financial crisis and the architecture of global finance, pp.1-35. New York and Cambridge: Cambridge University Press.
- Norpoth, Helmut. 1996. The economy. In Lawrence LeDuc, Richard G. Niemi, and Pippa Norris (eds.), Comparing democracies: Elections and voting in global Perspective, pp. 299-318. Thousand Oaks, London, and New Delhi: SAGE Publications.
- Overholt, William H. 1999. Thailand's financial and political system. Asian Survey 39 (6): 1009-1035.
- Panebianco, Angelo. 1988. Political parties: Organization and power. Translated by Marc Silver. New York, New Rochelle, Melbourne, and Sydney: Cambridge University Press.
- Pasuk Pongpaichit and Chris Baker. 2000. Thailand's crisis. Chiangmai: Silkworm Books.
- Peralta-Ramos, Monica. 1992. The political economy of Argentina: Power and class Since 1930. Boulder, San Francisco, and Oxford: Westview Press.
- Riedlsperger, Max. 1998. The Freedom Party of Austria: From protest to radical right populism. In Hans-Georg Bets and Stefan Immerfall (eds.), The new politics of the right: Neo-populist parties and movements in established democracies, pp. 27-43. Hampshire and London: Macmillan Press.
- Roberts, Kenneth M. 1995. Neoliberalism and the transformation of populism in Latin America: The peruvian case. World Politics 48: 82-116.

- Sachs, Jeffrey D. 1990. Social conflict and populist policies in Latin America.
San Francisco: An International Center for Economic Growth Publication.
- Stewart, Angus. 1969. The social roots. Ghita Ionescu and Ernest Gellner (eds.),
Populism: Its meaning and national characteristics. pp. 180-196. London:
The Macmillan Company.
- Suchit Bunbongkarn. 1999. Thailand's Successful Reforms. Journal of Democracy 10
(4): 54-68.
- Suehiro, Akira. 1996. Capital accumulation in Thailand 1855-1985. Chiang Mai:
Silkworm Books.
- Surel, Yves. 2002. Populism in the French party system. In Yves Meny and Yves Surel
(eds.), Democracies and the populist challenge, pp. 139-154. Hampshire and
New York: Palgrave.
- Taggart, Paul. 1996. The new populism and the new politics: New protest parties in
Sweden in a comparative perspective. London and New York: Macmillan Press
And St. Martin's Press.
- Taggart, Paul. 2002. Populism and the pathology of representative politics. In Yves
Meny and Yves Surel (eds.), Democracies and the populist challenge, pp. 62-
80. Hampshire and New York: Palgrave.
- Taguieff, Pierre-Andre. 1995. Political Science confronts populism: From a conceptual
mirage to a real problem. Telos No. 103 (spring): 9-43.
- Tarchi, Marco. 2002. Populism Italian style. In Yves Meny and Yves Surel (eds.),
Democracies and the populist challenge, pp. 120-138. Hampshire and
New York: Palgrave.
- Taylor, Charles. 1979. Interpretation and the science of man. In Paul Rabinow and
William M. Sullivan (eds.), Interpretive social science: A reader, pp. 25-71.
Berkeley: The University of California Press.
- Trent, Judith S. and Friedenber, Robert V. 1991. Political campaign communication:
Principles and practices. 2 nd ed. New York, Westport, Connecticut, and
London: Praeger Publishers.
- Tucker, Robert C. 1981. Politics as leadership. Englewood Cliffs, New Jersey: Prentice
Hall.

- Ware, Alan. 2002. The United States: Populism as political strategy. In Yves Meny and Yves Surel (eds.), Democracies and the populist challenge, pp.101-119. Hampshire and New York: Palgrave.
- Warr, Peter G. 1998. Thailand. In Ross H. McLeod and Ross Garnaut (eds.), East Asia in crisis: From being a miracle to needing one ?, pp.49-65. London : Routledge,
- Weyland, Kurt. 1998. The politics of corruption in Latin America. Journal of Democracy V.9 No.2 (April): 108-121.
- Weyland, Kurt. 1999. Neoliberal populism in Latin America and Eastern Europe. Comparative Politics (July): 379-401.
- Weyland, Kurt. 2001. Clarifying a contested concept: Populism in the study of Latin American politics. Comparative Politics (October): 1-22.
- Winkler, Jurgen R. and Schumann, Siegfried. 1998. Radical right-wing parties in Contemporary Germany. In Hans-Georg Bets and Stefan Immerfall (eds.), The new politics of the right: Neo-populist parties and movements in established Democracies, pp. 95-110. Hampshire and London: Macmillan Press.
- Wynia, Gary W. 1982. The politics of Latin American development. London and New York: Cambridge University Press.

ภาคผนวก

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก ก
นโยบายพรรคไทยรักไทย

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

นโยบายพรรคไทยรักไทย

คำประกาศเจตนารมณ์

สังคมไทยมีประวัติศาสตร์ที่มีเกียรติ มีศักดิ์ศรี และมีการสั่งสมภูมิปัญญามายาวนานอย่างต่อเนื่อง ถึงแม้บางช่วงจะเผชิญกับการทำทลายที่ล่อแหลมต่อการล่มสลาย ทว่าการสั่งสมทางปัญญาที่มีลักษณะเฉพาะตัวบนพื้นฐานทางประวัติศาสตร์เหล่านั้น ได้ช่วยให้เรารอดพ้นจากความยากลำบาก และสามารถก้าวต่อไปอย่างมั่นคงด้วยความภาคภูมิใจ และมีศักดิ์ศรี

สถานการณ์เศรษฐกิจของไทยและภูมิภาคเอเชีย ได้สร้างความระส่ำระสายให้กับสังคมไทยและภูมิภาคนี้อย่างรุนแรงแบบที่ไม่เคยเป็นมาก่อน แต่ด้วยภูมิปัญญาที่สั่งสมมาอย่างยาวนาน ประกอบกับคุณค่าอันดีงามของวัฒนธรรมไทย ที่ยึดมั่นในสถาบันพระมหากษัตริย์ สถาบันครอบครัว ชุมชน และความรักในอิสรภาพ จะเป็นพลังขับเคลื่อนให้สังคมไทยแสวงหาทางออกภายใต้ สภาวะการณ์ที่ระส่ำระสายอย่างมีเอกลักษณ์เฉพาะตัว และก้าวต่อไปด้วยความสุขุมมั่นคง

กระบวนทัศน์ทางความคิดที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว บนพื้นฐานของประวัติศาสตร์ที่มีลักษณะสร้างสรรค์เป็นของตนเอง และมีความแจ่มชัดแบบเป็นไปได้นั้นที่จะสามารถสร้างความมั่นใจแก่คนทุกหมู่เหล่าในสังคม ผนึกกำลังกันก้าวไปตามแนวทางดังกล่าวอย่างมีพลัง ยิ่งไปกว่านั้น กระบวนทัศน์ทางความคิดที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัวบนพื้นฐานของประวัติศาสตร์ ที่มีลักษณะสร้างสรรค์เป็นของตนเองและเข้าใจโลกที่เป็นจริง มีความแจ่มชัดแบบเป็นไปได้นั้นจะทำให้เขาได้รับความนับถือจากนานาประเทศ

พรรคไทยรักไทยสถาปนาขึ้น เพื่อที่จะนำเอาการสั่งสมทางปัญญาที่มีมาอย่างยาวนานดังกล่าว มาเป็นพื้นฐานในการทำความเข้าใจความเป็นไปของโลก และเลือกเอาแต่สิ่งที่ดีงามมาประกอบการแก้ปัญหาของประเทศไทยและสังคมไทยเพื่อเป็นทางเลือกให้พี่น้องประชาชนชาวไทยรอดพ้นจากวิกฤตการณ์ครั้งนี้ และก้าวต่อไปข้างหน้าอย่างมีเกียรติ ศักดิ์ศรี และความภาคภูมิใจ

นอกจากนั้นพรรคไทยรักไทยยังเชื่อว่าเป้าหมายสูงสุดของการบริหารราชการแผ่นดิน ก็คือการเพิ่มพูนความอุดมให้กับชีวิตของประชาชน โดยการสร้างและธำรงไว้ซึ่งความเสมอภาคทางด้านโอกาสในชีวิตให้กับประชาชนอย่างมากที่สุดเท่าที่จะทำได้

นโยบายหลัก

ประเทศไทยของเราในวันนี้ ต้องการได้รับการฟื้นฟูและดูแลเอาใจใส่ จะปล่อยให้ดำเนินไปตามยถากรรมอย่างเช่นที่เคยเป็นนั้นไม่ได้ เพราะนับวันจะยิ่งถดถอยและจมดิ่งในหุบเหวแห่งวิกฤตการณ์จนยากที่จะเยียวยาให้กลับคืน ประเทศไทยต้องการการปฏิรูปในแทบทุกมิติ ด้วยแนวคิดของนโยบายใหม่ที่ตั้งอยู่บนฐานแห่งข้อมูล ความรอบรู้ และสติปัญญาที่เข้าใจในรากเหง้าแห่งปัญหาและทันโลกทันเหตุการณ์

พรรคไทยรักไทย จึงรับอาสาพี่น้องประชาชนเข้ามาแก้ไขปัญหาและช่วยฟื้นฟูประเทศตามแนวนโยบายของพรรค ที่เน้นในประเด็นสำคัญต่อไปนี้

แนวคิดใหม่ ปรับแนวคิดใหม่ทั้งในด้านเป้าหมาย กระบวนการ และวิธีการในการพัฒนาประเทศ เน้นการบริหารเชิงยุทธวิธีในระดับชาติ โดยใช้ปัญญาและความรู้ที่สั่งสมมายาวนานอย่างต่อเนื่องร่วมกับวิสัยทัศน์ที่มองโลกจากความเป็นจริงเป็นพื้นฐาน เพื่อปรับเปลี่ยนองคาพยพทุกส่วนในสังคมให้ก้าวหน้าไปสู่ความเจริญรุ่งเรืองอย่างสมดุลและยั่งยืน

ปรับเปลี่ยนการบริหาร ปรับเปลี่ยนโครงสร้าง และกลไกการทำงานของภาครัฐให้เกิดประสิทธิภาพ ปรับปรุงทัศนคติ วิธีคิดและวิธีปฏิบัติงานของข้าราชการ รวมทั้งเปลี่ยนแปลงบทบาทของภาครัฐ จากการควบคุมมาเป็นการสนับสนุน และเอื้ออำนวยความสะดวกแก่ภาคเอกชน ให้มีศักยภาพในการแข่งขันกับนานาประเทศ และเป็นประโยชน์ต่อภาคประชาชนในด้านบริการสาธารณะ รวมทั้งส่งเสริมพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมเป็นการส่วนรวม เน้นการพัฒนาและปฏิรูปการเมืองอย่างต่อเนื่อง

ปฏิรูปภาคเอกชน ส่งเสริมให้เกิดการปฏิรูปกิจการในภาคเอกชน เพื่อเพิ่มศักยภาพทางด้านการผลิต ทั้งในส่วนของเกษตรกรรม อุตสาหกรรม อุตสาหกรรมบริการ พาณิชยกรรม และการให้บริการ โดยส่งเสริมให้ภาคเอกชนมีความเข้มแข็ง มีประสิทธิภาพสูง และมีประสิทธิผลอย่างแท้จริง ครอบคลุมกิจการธุรกิจทั้งขนาดเล็ก ขนาดกลาง และขนาดใหญ่ ให้เกิดคุณภาพในระดับมาตรฐานที่จะแข่งขันในกรอบของการค้าเสรีที่เป็นธรรมอันจะนำไปสู่การกระจายความมั่งคั่งในส่วนต่าง ๆ ของสังคม โดยประสานพลังภาคเอกชนกับภาครัฐภายใต้ยุทธศาสตร์ที่ถูกต้อง

ฟื้นฟูสังคม ให้ชุมชนมีความเข้มแข็งและสามารถยืนหยัดได้ด้วยตนเอง เสริมสร้างจิตสำนึกแห่งการอยู่ร่วมกันด้วยความเกื้อกูล ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และร่วมมือทำประโยชน์ให้แก่ ส่วนรวม ส่งเสริมวัฒนธรรมอันดีงามและภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยสร้างสำนึกของ “จิตใจไทย ความคิดสากล” เพื่อให้ทันต่อกระแสการเปลี่ยนแปลงของโลก โดยมีจุดยืนทางความคิดเป็นของตนเอง และสามารถเลือกเอาข้อดีของกระแสโลกมาใช้เพื่อให้เกิดประโยชน์กับสังคมไทยในทุกด้าน

พัฒนาคุณภาพชีวิต เน้นการพัฒนามนุษย์ ให้คนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา เพื่อเสริมสร้างคุณภาพชีวิตให้กับประชาชน โดยผ่านกลไกของการปฏิรูปราชการการศึกษา การสาธารณสุข สวัสดิการสังคม ภาษี วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี การสร้างสภาพแวดล้อมที่ดีและมีคุณภาพ การกระจายอำนาจการปกครอง การมีสิทธิมีเสียง และการมีส่วนร่วมของประชาชน ในชุมชนในการกำหนดวิถีชีวิตและกระบวนการสร้างความมั่งคั่งของตนเอง

สนับสนุนให้แต่ละกลุ่มของสังคม ใช้จุดเด่นจากลักษณะสังคมทั้งสามประเภทที่เป็นแนวโน้มของโลก ทั้งสังคมเกษตร สังคมอุตสาหกรรม และสังคมข้อมูลข่าวสารมาผนึกกันอย่างกลมกลืน เพื่อก่อประโยชน์ให้กับสังคมไทย

พรรคไทยรักไทยจะใช้แนวคิดดังที่กล่าวมา เป็นพื้นฐานในการดำเนินนโยบายภายใต้กรอบของภูมิปัญญาที่สั่งสมมาในประวัติศาสตร์ เพื่อฟื้นฟูและปฏิรูปประเทศไทยไปสู่การเป็นประชาธิปไตยที่มีเกียรติและศักดิ์ศรี โดยมีระบอบการเมืองที่เป็นประชาธิปไตยอันสมบูรณ์อย่างแท้จริง

นโยบายการเมือง

นโยบายการเมืองที่มีความสำคัญสูงสุดคือ พรรคมีความจงรักภักดี และมุ่งเทิดทูนพระมหากษัตริย์ไว้เป็นที่เคารพสักการะอันสูงยิ่ง และรักษาไว้ซึ่งสถาบันชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และการปกครองระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นพระประมุข และจะดำเนินการทุกวิถีทางเพื่อธำรงไว้ซึ่งความเป็นเอกราชทั้งหลายของประเทศ อธิปไตยแห่งชาติ บูรณภาพแห่งอาณาเขต ตลอดจนทำให้บังเกิดความสุข ความเจริญแก่ประเทศชาติ และประชาชนทุกหมู่เหล่า

ในการนี้ พรรคจะส่งเสริมและสนับสนุนการพัฒนาการทางการเมืองอย่างต่อเนื่อง เพื่อสร้างรากฐานอันมั่นคงแข็งแรงระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข และมุ่งให้ประชาชน มีความรู้ ความเข้าใจ และศรัทธายึดมั่นในระบอบประชาธิปไตยอย่างแท้จริง ทั้งนี้โดยการพัฒนาโครงสร้างทางการเมืองสามระดับคือ

การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานทางการเมือง โดยมุ่งเน้นการกระจายอำนาจในการปกครองตนเองในระดับท้องถิ่นของประชาชน การเสริมสร้างการเลือกตั้งให้เกิดความบริสุทธิ์ยุติธรรม ส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนในทุกระดับและในรูปแบบที่หลากหลาย ส่งเสริมและสนับสนุนการให้การศึกษาทางการเมืองแก่ประชาชน รวมทั้งส่งเสริมและสนับสนุนการรวมตัวของประชาชนเป็นกลุ่มผลประโยชน์อันหลากหลายในสังคม เพื่อพิทักษ์ปกป้องสิทธิประโยชน์ของตน

การพัฒนาโครงสร้างส่วนกลางทางการเมือง โดยพัฒนาสถาบันการเมืองที่ทำหน้าที่เชื่อมต่อระหว่างโครงสร้างพื้นฐานทางการเมืองกับโครงสร้างส่วนบนทางการเมือง คือ สถาบันพรรคการเมืองและสถาบันข้าราชการ ควบคู่กับการสนับสนุนบทบาทของสถาบันสื่อมวลชนให้เป็นสถาบันที่เข้มแข็ง และมีประสิทธิภาพ สามารถเป็นสถาบันที่ปฏิบัติหน้าที่รับใช้ประชาชนและบ้านเมืองได้อย่างสมศักดิ์ศรี

พร้อมกันนั้น จะมุ่งพัฒนาโครงสร้างส่วนบนทางการเมือง ควบคู่ไปด้วยการพัฒนาโครงสร้างส่วนกลางและโครงสร้างพื้นฐานทางการเมือง คือรัฐธรรมนูญ สถาบันรัฐสภา สถาบันบริหาร และสถาบันตุลาการ เพื่อให้สถาบันการเมืองเหล่านี้มีความเข้มแข็งมั่นคง มีประสิทธิภาพ ประสิทธิผล สามารถสร้างความผาสุกให้แก่ประชาชนอย่างแท้จริง

นอกเหนือจากที่รัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบันได้กำหนดไว้ พรรคจะผลักดันการปฏิรูปการเมือง โดยการนำเสนอมาตรการป้องกันและปราบปรามการทุจริตประพฤติมิชอบ และการแสวงหาผลประโยชน์จากตำแหน่งหน้าที่อันมิควรได้ของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง ข้าราชการและพนักงานรัฐ โดยริเริ่มให้มีการออกกฎหมายว่าด้วยความขัดแย้งเชิงผลประโยชน์ และมาตรฐานทางคุณธรรม จริยธรรมของบุคคลดังกล่าวโดยเร็ว

นอกจากนั้น พรรคจะให้การสนับสนุนกิจกรรมและการดำเนินการขององค์กรอิสระทั้งหลายที่จัดตั้งขึ้นใหม่ตามที่กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยให้สามารถบรรลุ

ภารกิจตามวัตถุประสงค์ โดยเฉพาะการกลั่นกรองบุคคลที่จะเข้ามาดำรงตำแหน่งทางการเมือง และการควบคุมตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองด้วย

เพื่อให้การปฏิรูปการเมืองในส่วนของรัฐธรรมนูญ สามารถมีพัฒนาการไปในทิศทางที่ถูกต้อง พรรคจะไม่สนับสนุนการแก้ไขเพิ่มเติมใดๆ ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยฉบับปัจจุบันในช่วงระยะเวลา 5 ปี นับตั้งแต่วันประกาศใช้ เว้นแต่การแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญจะเป็นไปเพื่อการสร้างสรรค์การปฏิรูปการเมืองอย่างแท้จริง และเป็นความประสงค์ของประชาชนโดยทั่วไปเท่านั้น

นโยบายการบริหาร

นโยบายการบริหารที่มีความสำคัญเร่งด่วน ได้แก่ การปฏิรูประบบราชการและการกระจายอำนาจการบริหาร

การปฏิรูประบบราชการ

พรรคมีเจตนารมณ์ที่จะปฏิรูประบบราชการ โดยการเปลี่ยนแปลงบทบาทของภาครัฐจาก ผู้ปฏิบัติและควบคุมมาเป็นผู้สนับสนุนและอำนวยความสะดวก ให้การสนับสนุนการดำเนินงานของภาคเอกชนและภาคประชาชน โดยปรับปรุงการบริหาร การจัดการ ให้เกิดปัจจัยที่เป็นองค์ประกอบสำคัญของ “ประชารัฐ” ได้แก่ การปฏิบัติหน้าที่อย่างมีหลักการ สมเหตุสมผล มีความรับผิดชอบ การรับฟังความคิดเห็นของประชาชน และเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมให้ มากที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ การสร้างความโปร่งใสเปิดเผยของระบบราชการ โดยเฉพาะความสามารถในการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารของทางราชการ และการบริหารจัดการที่สามารถคาดคะเนผลลัพธ์ที่จะเกิดขึ้นได้อย่างชัดเจน ทั้งนี้เพื่อเป็นทางเลือกปรับเปลี่ยนแนวความคิดของการบริหารราชการในลักษณะของการปกครองมาเป็นการบริหารราชการในเชิงของการพัฒนา โดยประสานความร่วมมือของหน่วยราชการทุกหน่วยให้สามารถปฏิบัติงานอย่างมีประสิทธิภาพในทิศทางเดียวกัน

การปฏิรูประบบราชการเป็นนโยบายเร่งด่วน มีลำดับความสำคัญสูงสุดนโยบายหนึ่งของพรรค เพื่อให้ระบบราชการมีขนาดเล็กลง แต่มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลมากขึ้น มีโครงสร้างที่กระชับเหมาะสมกับสถานการณ์ในปัจจุบัน สามารถตอบสนองต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ โดยให้มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับประชาชนมากขึ้น มีความรวดเร็วต่อการ

ตอบสนองความต้องการของประชาชนยิ่งขึ้น ตลอดจนมีคุณภาพของงานบริการในระดับ
มาตรฐานสากล

การปฏิรูประบบราชการ จะต้องคำนึงถึงความแจ่มชัดของกระบวนการความคิด การสร้าง
นวัตกรรม การทำงานอย่างประหยัดมีประสิทธิภาพ สามารถวัดความพึงพอใจของประชาชนได้
เน้นการพัฒนาทั้งคนและระบบ โดยให้งานบริการสาธารณะสิ้นสุดที่ระดับชุมชนให้มากที่สุด
รวมทั้งส่งเสริมความเป็นเลิศในงานสาธารณะ

นอกจากนั้น การพัฒนาคุณภาพของข้าราชการ พยายามให้ข้าราชการมีทัศนคติที่เอื้อต่อ
งานบริการประชาชน มีความห่วงหาพันธุภัยสินสาธารณะ มีความซื่อสัตย์ ขยัน อดทน มีขวัญ
กำลังใจ และมีภาวะผู้นำในด้านความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ตลอดทั้งการริเริ่มระบบราชการที่เน้นการ
จัดจ้าง โดยการทำสัญญาที่สามารถประเมินผลงานได้ด้วยระบบคุณธรรม และให้หลักประกัน
ความมั่นคงบนพื้นฐานของความรู้ความสามารถ และผลงานสาธารณะ

นโยบายการกระจายอำนาจการบริหาร

พรรคจะส่งเสริมการกระจายอำนาจจากส่วนกลางไปสู่ส่วนท้องถิ่น โดยจะต้องให้
ความสำคัญกับการจัดเก็บรายได้ของท้องถิ่น ต้องกระจายอำนาจทางการคลังให้กับท้องถิ่น ให้
ท้องถิ่นสามารถจัดการบริหารงบประมาณของตนเองได้อย่างอิสระมากขึ้น

พรรคจะกำหนดเป้าหมายในการกระจายอำนาจการปกครอง จากส่วนกลางสู่ระดับ
ท้องถิ่นให้มีความชัดเจน เหมาะสมตามขั้นตอนของการกระจายอำนาจ ในขณะที่เดียวกันก็จะ
เสริมสร้างและพัฒนาศักยภาพของการบริหารราชการส่วนท้องถิ่น ให้สอดคล้องกับภารกิจของแต่ละ
ท้องถิ่น ที่รวมถึงการมีอิสระในการจัดการด้านงบประมาณของท้องถิ่น การแสวงหารายได้
และการจัดการทรัพย์สินของท้องถิ่นด้วย

นโยบายกฎหมายและกระบวนการยุติธรรม

นโยบายกฎหมาย

พรรคจะดำเนินการปฏิรูปกฎหมาย กฎ ระเบียบ ข้อบังคับต่าง ๆ ที่ล้าสมัยหรือการออก
กฎหมายใหม่มาบังคับใช้ เพื่อให้เอื้ออำนวยและสามารถตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคม

เศรษฐกิจและการเมืองโดยมุ่งเน้นถึงการส่งเสริมสิทธิเสรีภาพส่วนบุคคล ความเป็นธรรมในสังคม รวมทั้งการส่งเสริมและรักษาสิทธิมนุษยชนโดยเคร่งครัด

ในการปฏิรูปกฎหมาย พรรคจะจัดตั้งคณะกรรมการปฏิรูปกฎหมายให้เป็นองค์กรที่มีกฎหมายรองรับสถานะและอำนาจหน้าที่โดยตรง เพื่อการปฏิรูปกฎหมายที่ล้ำสมัย ไม่เหมาะสมกับสถานการณ์ทางเศรษฐกิจ สังคม การเมืองของประเทศและของโลกที่เปลี่ยนแปลง รวมทั้งให้ข้อเสนอแนะแก่รัฐบาล รัฐสภา และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อปรับปรุงกฎหมายให้ทันสมัย อาทิ เสนอให้ปรับปรุงกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมทางเศรษฐกิจทั้งหมด ให้สอดคล้องกับภาวะเศรษฐกิจของประเทศในปัจจุบันและยึดหยุ่นต่อสถานการณ์ในอนาคต กฎหมายสนับสนุนกิจการวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดเล็ก กฎหมายที่เกี่ยวกับตลาดทุนและการส่งเสริมการลงทุน กฎหมายสิ่งแวดล้อมและการจัดสรรทรัพยากรธรรมชาติ ฯลฯ

นอกจากนั้น พรรคจะส่งเสริมองค์กรที่ดำเนินงานด้านการให้ความช่วยเหลือประชาชนทางด้านกฎหมาย ให้สามารถขยายขอบเขตการทำงานออกไปได้อย่างกว้างขวาง และมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

นโยบายการปฏิรูปกระบวนการยุติธรรม

พรรคจะปฏิรูปกระบวนการยุติธรรมให้ทันสมัยและมีประสิทธิภาพ โดยการเพิ่มขีดความสามารถของการให้บริการด้านความยุติธรรม ให้สอดคล้องกับพัฒนาการของปัญหาใหม่ๆ ที่ วิวัฒนาการไปตามความก้าวหน้าของเทคโนโลยีและความเปลี่ยนแปลงของโลก

พรรคจะมุ่งเน้นการพัฒนามาตรฐานคุณภาพบริการด้านความยุติธรรมที่สามารถจัดและปรับปรุงแก้ไขพันธะสัญญาและการกระทำที่ไม่เป็นธรรม ซึ่งเน้นการปกป้องคุ้มครองสิทธิประโยชน์ของประชาชน โดยเฉพาะความไม่เป็นธรรมที่ประสบอยู่ในชีวิตประจำวัน อาทิ กลุ่มผู้บริโภคสินค้า อสังหาริมทรัพย์ สินค้าอาหารและยา ผู้ใช้บริการทางสาธารณสุขและการแพทย์ ผู้ใช้บริการในสถาบันการเงินและเงินทุนหลักทรัพย์ ผู้ใช้บริการด้านประกันภัย ประกันชีวิตและทรัพย์สิน ผู้ใช้บริการด้านเช่าซื้อ

พรรคจะส่งเสริมบทบาทและความสำคัญของกระบวนการป้องกัน และระงับข้อพิพาทขั้นพื้นฐาน รวมทั้งส่งเสริมระบบ ช่องทาง และความสำคัญของการร้องทุกข์กล่าวโทษ สิทธิการควบคุม ตรวจสอบ การแนะนำปรึกษา ให้เป็นเครื่องมือของประชาชน ผู้บริโภค ผู้ด้อยโอกาส

และผู้เสียเปรียบ ให้มีโอกาสเข้าถึงและได้ใช้ประโยชน์ในการคุ้มครองและพิทักษ์สิทธิของตนเองมากขึ้น

พรรคจะเร่งรัดพัฒนาระบบและกระบวนการอำนวยความสะดวกให้สามารถประกันหลักความเป็นธรรมแก่ประชาชนได้อย่างแท้จริง และมีมาตรฐานคุณภาพสอดคล้องกับหลักสิทธิมนุษยชนสากล โดยเน้นการคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องหา สิทธิของพยาน สิทธิที่จะได้รับการชดเชยความเสียหายอันเกิดจากการกระทำของเจ้าหน้าที่ของรัฐ และสิทธิต่าง ๆ ตามที่รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยฉบับปัจจุบันกำหนดไว้

พรรคจะมุ่งเน้นการพัฒนาสมรรถนะขององค์กร สถาบันบุคลากรของกระบวนการยุติธรรม ให้สามารถแก้ไขปัญหาความไม่เป็นธรรมและกรณีพิพาทระดับสากลได้ โดยเฉพาะการปกป้องคุ้มครองสิทธิประโยชน์ของประชาชน นักลงทุน ททรัพย์สิน ททรัพย์ากร และผลประโยชน์ของชาติ

นโยบายเศรษฐกิจ

จากการที่เราได้ก้าวเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของระบบทุนนิยมโลก ที่การเคลื่อนไหวของทุนมีอิทธิพลต่อการกำหนดกฎเกณฑ์ต่างๆ ทั้งในแง่กิจกรรมทางเศรษฐกิจและชะตากรรมของคนในสังคมโลก ประเทศไทยได้รับผลกระทบจากแรงกดดันดังกล่าวอย่างรุนแรง ประกอบกับความผิดพลาดเชิงนโยบายที่ไม่สอดคล้องกับโครงสร้างการผลิตและวัฒนธรรมในอดีต ทำให้ประเทศเข้าสู่ วิกฤติ จนลุกลามไปทุกบริเวณของสังคมอยู่ในขณะนี้ และดูเหมือนว่าวิกฤตการณ์ดังกล่าวจะทวีความรุนแรงเพิ่มขึ้นอย่างยากที่จะหลีกเลี่ยง

ความรุนแรงของสถานการณ์เศรษฐกิจในครั้งนี้อาจต้องได้รับการเยียวยา แก้ไขอย่างถูกต้องและทันที่ ทั้งนี้พรรคจึงเห็นว่าประเทศไทยจำเป็นต้องมีนโยบายใหม่ ที่ไม่เพียงแต่ จะช่วยแก้ไขปัญหาทางเศรษฐกิจที่กำลังเกิดขึ้นและอาจทวีความรุนแรงในอนาคตเท่านั้น แต่ยังรวมไปถึงการปรับโครงสร้างเศรษฐกิจโดยเฉพาะอย่างยิ่งโครงสร้างการผลิต และการเงินของประเทศเพื่อให้สอดคล้องกับการสังคมนิยมทางปัญญาของสังคมไทย

นโยบายใหม่นี้จะสร้างให้คนมีความหวัง มีความรู้สึกภาคภูมิใจ รู้สึกว่าตนและประเทศของตน มีเกียรติและมีศักดิ์ศรี กรอบของนโยบายใหม่นี้จะสอดคล้องประสานกัน แก้ปัญหาอย่างเป็นองค์รวมสอดคล้องกับความเป็นจริงและเป็นไปได้ โดยจะสามารถบรรลุเป้าหมายในเชิงของการแก้ปัญหาทางเศรษฐกิจและสังคมที่กำลังเผชิญอยู่อย่างประสานสอดคล้องไปพร้อมกัน ไม่ว่าจะเป็น

ปัญหาหนี้ต่างประเทศ ความชะงักงันของการส่งออก การถดถอยทางเศรษฐกิจ การว่างงาน ปัญหาระบบการเงินและสถาบันการเงิน การศึกษา การกระจายโอกาสในชีวิต การจัดโครงสร้าง การผลิตที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของชุมชน ตลอดจนเสริมสร้างบทบาทของไทยในการเป็นผู้นำของภูมิภาคที่สามารถเสนอทางเลือกที่จะออกจากวิกฤตการณ์ในครั้งนี้ได้อย่างแจ่มชัด และมีความเป็นไปได้

กรอบของนโยบายใหม่จะสอดคล้องและสามารถใช้ประโยชน์จากกระแสโลกาภิวัตน์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องของข้อมูลข่าวสารที่จะเป็นประโยชน์ต่อการปรับเปลี่ยนโครงสร้าง เศรษฐกิจและความต้องการของสังคมไทยในอนาคต

ปรัชญาของนโยบายเศรษฐกิจ

เนื่องจากเป้าหมายสูงสุดของการบริหารราชการแผ่นดิน คือ การเพิ่มพูนความอุดมให้กับชีวิตของประชาชน โดยการสร้างและธำรงไว้ซึ่งความเสมอภาคของโอกาสในชีวิตให้กับประชาชน ให้มากที่สุดเท่าที่จะมากได้ ดังนั้นเป้าหมายของนโยบายเศรษฐกิจก็ต้องสอดคล้องและตอบสนองต่อการสร้างโอกาสดังกล่าว และต้องสามารถปกป้องผลประโยชน์ของประชาชนให้ถูกระทบน้อยที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้จากความผันผวนทางเศรษฐกิจ อันเนื่องมาแต่อิทธิพลของการเคลื่อนไหวของทุนที่รวดเร็วในระดับโลก

นโยบายเศรษฐกิจจะต้องเป็นนโยบายที่ยืดหยุ่น โปร่งใส ชอบธรรม และตรวจสอบได้ โดยยึดเอกราชทางเศรษฐกิจเป็นพื้นฐานที่สำคัญ

ทางด้านการเงินการคลัง พรรคยึดมั่นในการรักษา “หัวใจ” ของวินัยการเงิน การคลัง โดยไม่ให้น้ำหนักกับเป้าหมายใดเป้าหมายหนึ่งจนทำให้เกิดความระส่ำระสายต่อระบบเศรษฐกิจ ที่แท้จริง ในโลกปัจจุบันที่การดำเนินนโยบายการเงินการคลังถูกกำหนดโดยปัจจัยภายนอกประเทศที่ไม่สามารถควบคุมได้หลายประการ การอ้างการรักษาวินัยโดยให้น้ำหนักกับเป้าหมายใดเป้าหมายหนึ่งอย่างไม่มีที่ยืดหยุ่นในเชิงปฏิบัติและไม่คล่องตัว รังแต่จะทำให้การรักษาวินัยนั้นไม่ก่อประโยชน์ที่แท้จริงแต่กลับจะทำให้ไม่สามารถรักษาวินัยได้ในที่สุด

วินัยการเงินการคลังดังกล่าว จะต้องก่อประโยชน์ต่อโครงสร้างทางเศรษฐกิจที่แท้จริง เนื่องจากเสถียรภาพและความมั่นคงทางการเงินและการคลัง เป็นเพียงภาพสะท้อนของ

ปัจจัยพื้นฐานทางเศรษฐกิจที่แท้จริง ซึ่งประกอบด้วยเสถียรภาพและความมั่นคงของระบบเศรษฐกิจแบบพอเพียงตามศักยภาพของประเทศ ระบบเศรษฐกิจของวิสาหกิจขนาดใหญ่ ระบบเศรษฐกิจของวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดเล็ก ดังนั้น นโยบายการเงินการคลังต้องมุ่งรักษาสมดุลของพื้นฐานทางเศรษฐกิจที่แท้จริง เพื่อลดความเสี่ยงทั้งระบบเศรษฐกิจ

นโยบายเร่งด่วน

พรรคให้ความสำคัญเป็นอันดับแรกกับกิจกรรมที่มีศักยภาพในการสร้างรายได้ที่เป็นเงินตราต่างประเทศให้กับประเทศ ทั้งโดยการเร่งสนับสนุนการส่งออก เร่งวางกรอบในการปรับโครงสร้างการผลิตภายในประเทศ เพื่อเพิ่มจำนวนและสร้างความแข็งแกร่งให้กับกิจการที่มีศักยภาพในการสร้างรายได้ให้กับประเทศ เร่งเพิ่มจำนวนและบทบาทของสถาบันการเงินเฉพาะด้านอันเป็นกลไกของรัฐให้ส่งเสริมกิจการที่มีศักยภาพในการสร้างรายได้ที่เป็นเงินตราต่างประเทศเหล่านั้นอย่างเร่งด่วน

พรรคให้ความสำคัญอย่างยิ่งยวดกับการใช้นโยบายการเงินการคลังเพื่อกระตุ้นเศรษฐกิจและการจ้างงานในประเทศ โดยที่การกระตุ้นนั้นจะไม่ก่อให้เกิดภาวะเงินเฟ้อที่ควบคุมไม่ได้ แต่จะเสริมสร้างศักยภาพให้ธุรกิจในประเทศสามารถสร้างรายได้เข้าประเทศได้อย่างรวดเร็ว ซึ่งจะส่งผลให้การลดอัตราดอกเบี้ยไม่เกิดผลกระทบอันไม่พึงปรารถนา

พรรคจะจำกัดการแทรกแซงอัตราแลกเปลี่ยนเงินตราระหว่างเงินบาท และเงินตราต่างประเทศให้น้อยที่สุดเพื่อให้อัตราแลกเปลี่ยนสะท้อนความเป็นจริงทางเศรษฐกิจของประเทศ โดยที่อัตราแลกเปลี่ยนดังกล่าว จะสนับสนุนและเป็นประโยชน์ต่อกิจกรรมที่มีศักยภาพในการเสริมสร้างรายได้ให้กับประเทศ ในขณะที่เดียวกันก็จะไม่ก่อให้เกิดผลกระทบที่ไม่พึงปรารถนาต่อสังคมไทย

พรรคให้ความสำคัญอย่างยิ่งยวดกับการปรับโครงสร้าง และปฏิรูประบบการเงินของประเทศทั้งระบบ อันได้แก่ การวางกรอบและสนับสนุนให้สถาบันการเงินทั้งของรัฐและเอกชนสามารถยกระดับตัวเอง ทั้งในแง่ของความมั่นคงและมาตรฐานการปฏิบัติงานในระดับสากล และในฐานะที่ระบบสถาบันการเงินปัจจุบันไม่สามารถให้ความช่วยเหลือกับกิจกรรม ที่มีศักยภาพในการสร้างรายได้เข้าประเทศได้อย่างเต็มที่ พรรคจึงสนับสนุนให้จัดตั้งสถาบันการเงินเฉพาะด้าน

อีกทั้งการออกมาตรการทางด้านตลาดทุน และมาตรการส่งเสริมการลงทุน เพื่อช่วยให้กิจการเหล่านั้นสามารถก้าวข้ามพ้นขวากหนามทางการเงินโดยเร่งด่วน

พรรคให้ความสำคัญอย่างยิ่งยวดกับการเร่งบรรเทาปัญหาคนว่างงาน อันเป็นผลจากวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจ ด้วยการจัดให้มีศูนย์เพิ่มพูนทักษะสำหรับแรงงานในเมือง ซึ่งเคยทำงานในอุตสาหกรรมและธุรกิจที่ประสบปัญหา โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่มาจากอุตสาหกรรมการเงินและบริการให้ได้รับการฝึกฝนเพื่อให้มีทักษะที่มีประโยชน์และสามารถก้าวสู่ต่อการปรับโครงสร้างเศรษฐกิจของประเทศ อาทิ การฝึกฝนให้สามารถช่วยเหลือหรือให้คำปรึกษาทั้งในด้านการเงิน การบัญชี การบริหารและการจัดการแก่วิสาหกิจขนาดกลางและขนาดเล็ก เพื่อเพิ่มพูนการส่งออก ซึ่งมีอยู่เป็นจำนวนมาก แต่ไม่มีความเชี่ยวชาญทางการบริหารสมัยใหม่อันบั่นทอนความสามารถในการส่งออกอย่างน่าเสียดาย การเร่งรัดโครงการสร้างงานในชนบทตามโครงการที่ได้รับความช่วยเหลือจากองค์กรระหว่างประเทศ อีกทั้งการเร่งรัดและควบคุมให้หน่วยงานรัฐ ใช้งบประมาณที่ได้รับการจัดสรรในโครงการที่ช่วยให้เกิดการจ้างงานทั้งในสวนกลางและภูมิภาคโดยเร่งด่วน

นอกจากนั้นพรรคจะสนับสนุนให้เกิดโครงการ “กลับเข้าห้องเรียน” ในระดับประเทศ โดยการสำรวจแรงงานฝีมือที่ตกงานทั่วประเทศ แล้วสนับสนุนให้กลับเข้าไปเรียนและฝึกทักษะในด้านต่าง ๆ ตามวิทยาลัยเทคนิค หรือโรงเรียนอาชีวศึกษาทั่วประเทศ โดยได้รับค่าตอบแทน

พรรคให้ความสำคัญอย่างยิ่งยวดกับการส่งเสริมวิสาหกิจขนาดกลาง และขนาดเล็กเพื่อการส่งออกให้เป็นฐานการผลิต การจ้างงาน และการส่งออกของประเทศ หัวใจของนโยบายดังกล่าว จะอยู่ที่การปรับโครงสร้างการผลิตในระบบเศรษฐกิจไทยเสียใหม่ โดยสนับสนุนวิสาหกิจเหล่านี้ที่ประกอบกิจการอิสระและผลิตเพื่อการส่งออก ซึ่งมีอยู่แล้วและกระจายอยู่ทุกภาคของประเทศให้เป็นแกนในการสร้างความเติบโตทางเศรษฐกิจในอนาคต

นอกจากนั้นวิสาหกิจเหล่านี้ยังจะมีบทบาทสำคัญในการดึงเงินทุนจากต่างประเทศ ซึ่งจะช่วยเสริมสร้างสภาพคล่องให้กับระบบ และเป็นกลไกสำคัญในการกระจายการลงทุนและฐานการผลิตสู่ภาคต่าง ๆ ของประเทศ เพื่อรองรับการจ้างงานในชนบทและเป็นตัวจักรกลสำคัญในการสร้างทักษะ และถ่ายทอดทักษะระหว่างคนงานทั้งจากภายนอกประเทศสู่ภายในประเทศและระหว่างผู้ผลิตและคนงานภายในประเทศด้วยกันเอง การพัฒนาและยกระดับทักษะเหล่านี้เองจะเป็นหนทางอันสำคัญที่จะส่งเสริมให้ชุมชนมีความเข้มแข็ง ที่จะสามารถเลือกกระบวนการใน

การสร้างควมมั่งคั่งของตน ด้วยตนเอง สอดคล้องกับแนวคิด “เศรษฐกิจพอเพียง” ที่เหมาะสมกับศักยภาพและวิถีชีวิตของคนในชุมชนนั้น ๆ

การดำเนินนโยบายทางเศรษฐกิจ ต้องควบคู่ไปกับการดูแลไม่ให้เกิดภาวะเงินเฟ้อที่รุนแรง ด้วยการรักษาระดับอัตราเงินเฟ้อไม่ให้สูงจนเกินไป แต่ในขณะเดียวกันก็ต้องอยู่บนฐานแห่งความเป็นธรรมและข้อเท็จจริงของความสามารถในการผลิตที่สร้างรายได้อย่างแท้จริงของผู้ประกอบการ

นโยบายระยะกลางและระยะยาว

ปฏิรูปโครงสร้างการผลิตสู่เศรษฐกิจที่ยั่งยืน

พรรคจะสนับสนุนและผลักดันให้เกิดระบบเศรษฐกิจที่พอเพียงตามศักยภาพของชุมชนในระดับรากฐานของประเทศ ตั้งแต่การผลิตเพื่อบริโภคและเหลือขายในระดับครอบครัว การรวมตัวเพื่อดำเนินเศรษฐกิจในระดับชุมชน การเชื่อมโยงอย่างเกื้อกูลและสนับสนุนซึ่งกันและกันกับธุรกิจขนาดใหญ่ สู่ตลาดทั้งภายในและต่างประเทศอย่างเป็นระบบ

พรรคจะให้ความสำคัญอย่างยิ่งยวดกับภาคเกษตรกรรม ให้เป็นภาคเศรษฐกิจหลัก ที่จะต้องเติบโตควบคู่ไปกับภาคอุตสาหกรรมและบริการ และได้รับการเอาใจใส่ในหลักการเพิ่มพูนสมรรถนะการผลิตและยกระดับคุณภาพ เพื่อให้ได้ผลผลิตที่พอเพียงเลี้ยงดูประชากรในประเทศและเหลือเพื่อส่งออก รวมไปถึงเป็นวัตถุดิบอันสำคัญให้กับภาคอุตสาหกรรมแปรรูปการเกษตร ที่มีความหลากหลายและมีศักยภาพสูงในตลาดโลก

พรรคจะสนับสนุนให้เกิดการปรับเปลี่ยนโครงสร้างอุตสาหกรรม จัดลำดับความสำคัญก่อนหลังของอุตสาหกรรมเป้าหมายเสียใหม่ เพื่อมุ่งสู่การระดมทรัพยากรเพื่อการผลิตในสิ่งที่เราถนัดและมีความสามารถที่สั่งสมมาเป็นพิเศษ ทั้งนี้ให้คำนึงถึงทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ ทักษะฝีมือที่เรามีความโดดเด่นเชี่ยวชาญ โอกาสทางการตลาดและความสามารถแข่งขันในระยะยาว ความสามารถในการขยายขอบข่ายสู่การพัฒนาอุตสาหกรรมต่อเนื่อง และอุตสาหกรรมสนับสนุน อีกทั้งการเชื่อมโยงอย่างสมดุลระหว่างอุตสาหกรรมที่มุ่งเน้นแรงงาน ไปสู่การพัฒนาให้เกิดอุตสาหกรรมที่มุ่งใช้ความรู้ เพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มของผลผลิตที่จะทวีความสำคัญยิ่งในระยะยาว

ยกระดับความสามารถแข่งขัน พร้อมเผชิญกระแสแข่งขันการค้าเสรี

พรรคจะสนับสนุนให้มีแผนการสนับสนุนและสร้างเสริมความสามารถแข่งขันเป็นการเฉพาะในแต่ละอุตสาหกรรมที่มีศักยภาพในการสร้างรายได้ให้กับประเทศ

พรรคจะส่งเสริมและสนับสนุนให้มีการกำหนดอาณาเขตพื้นที่เป็นการเฉพาะสำหรับแต่ละอุตสาหกรรมเป้าหมาย เพื่อให้พื้นที่ดังกล่าวเป็นเป้าหมายของการเพิ่มขีดความสามารถแข่งขันที่แท้จริง การคัดเลือกจะต้องคำนึงถึงความเหมาะสมเชิงยุทธศาสตร์ของพื้นที่ ความสอดคล้องกับทรัพยากรและทักษะของประชากรในพื้นที่ ความสามารถในการจูงใจให้ผู้ประกอบการในอุตสาหกรรมเป้าหมายเข้ามาลงทุนในพื้นที่ การชักจูงให้ผู้ประกอบการในอุตสาหกรรมสนับสนุนเข้ามาอยู่ในบริเวณใกล้เคียง ความพร้อมพร้อมของการมีสถานศึกษา สถาบันวิจัยและพัฒนาเพื่อป้อนวิทยากรและบุคลากรแก่ผู้ผลิต ความพร้อมพร้อมของบริการขนส่ง ตลอดจนความพร้อมของสาธารณูปโภคและสาธารณูปการอื่น ๆ ที่จำเป็นสำหรับอุตสาหกรรมเป้าหมายแต่ละประเภท ทั้งนี้เพื่อให้ผลผลิตมีคุณสมบัติพร้อมที่จะแข่งขันในตลาดโลกได้อย่างแท้จริง

พรรคจะส่งเสริม และสนับสนุนให้เกิดผู้ประกอบการขนาดใหญ่จำนวนมากพอในแต่ละอุตสาหกรรมเป้าหมายที่มีความแข็งแกร่งทั้งในเชิงของเทคโนโลยี และทรัพย์สินทางปัญญาของตนเอง ด้านเงินทุน ด้านการผลิตที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว ซึ่งสามารถปรับเปลี่ยนตามความต้องการของตลาดได้อย่างรวดเร็ว และด้านการตลาดที่เข้มแข็งเพียงพอในการก้าวสู่ธุรกิจการค้าในระดับโลก ในด้านหนึ่งนั้นเพื่อป้องกันมิให้เกิดการผูกขาดรวมศูนย์ในแต่ละอุตสาหกรรม แต่ในอีกด้านหนึ่งที่มีความสำคัญยิ่งก็คือการกระตุ้นให้เกิดการแข่งขัน อันเป็นการเพิ่มความแข็งแกร่งและความสามารถแข่งขันของผู้ประกอบการขนาดใหญ่เหล่านี้ ให้สามารถเป็นหัวหอกที่ทรงประสิทธิภาพในการรุกสู่ตลาดโลกของแต่ละอุตสาหกรรมเป้าหมายของไทยในอนาคต

พรรคจะสนับสนุนและผลักดันให้เกิดการปฏิรูปกิจการธุรกิจเอกชนให้มีความโปร่งใสเข้มแข็ง มีคุณภาพและประสิทธิภาพทัดเทียมระดับมาตรฐานโลก ทั้งในเชิงของคุณภาพ ผู้บริหารและระบบการจัดการ เทคโนโลยี การปรับโครงสร้างการเงินและโครงสร้างทุน การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในองค์กร การพัฒนาระบบข้อมูลข่าวสาร การเปิดเผยข้อมูลและข้อเท็จจริงของกิจการ การยกระดับเครื่องจักรและวิทยาการการผลิตทั้งนี้เพื่อยกระดับศักยภาพและประสิทธิภาพของธุรกิจเอกชนไทยโดยส่วนรวม อันจะเป็นประโยชน์ทั้งในเชิงของการจูงใจให้ต่างชาติเข้ามาร่วมลงทุน และทั้งในเชิงของการเตรียมพร้อมเผชิญกระแสการแข่งขันเสรีในอนาคต

พรรคจะเร่งยกระดับความสามารถเชิงการผลิตของประเทศ ด้วยการส่งเสริมและจูงใจให้มีการปรับเปลี่ยนเทคโนโลยีและเครื่องจักรการผลิตให้ทันสมัยภายใต้ข้อจำกัดของประเทศ ส่งเสริมให้มีการปรับปรุงประสิทธิภาพการผลิต กระบวนการผลิตและการจัดการ ชักจูงให้มีการเคลื่อนย้ายฐานผลิตของอุตสาหกรรมเป้าหมายจากต่างประเทศ พร้อมทั้งเร่งรัดการพัฒนาระบบมาตรฐานผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรม ตลอดจนยกระดับความสามารถในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ และรูปแบบผลิตภัณฑ์ให้เทียบเท่ามาตรฐานโลก

ควบคู่ไปกับการส่งเสริมให้เกิดธุรกิจขนาดใหญ่ที่เข้มแข็งเพียงพอที่จะก้าวสู่การแข่งขันในระดับโลก พรรคจะให้ความสำคัญกับการส่งเสริมและพัฒนาความเข้มแข็งให้แก่ผู้ประกอบการในอุตสาหกรรมประเภทสนับสนุน ซึ่งมักจะมีขนาดเล็กและเชื่อมโยงกับผู้ประกอบการในอุตสาหกรรมหลักของประเทศ ทั้งในฐานะของการเป็นฐานผลิตวัตถุดิบ ชิ้นส่วน วัสดุ อุปกรณ์ และผลิตภัณฑ์อื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง ในเชิงสนับสนุนและเกื้อกูลการสนับสนุนผู้ประกอบการเหล่านี้ ควรมุ่งเน้นในการเพิ่มความเข้มแข็งและขีดความสามารถแข่งขัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านการผลิต การเงิน เทคโนโลยี และการจัดการ

ยกระดับนโยบายการค้าต่างประเทศจากการเน้นเพียงเร่งรัดการส่งออกในทุกระดับ สู่การพัฒนาเครือข่ายการตลาดเข้าสู่ระดับโลก เพื่อผนึกและสอดรับเป็นส่วนหนึ่งของเศรษฐกิจโลกอันเข้มแข็งในโลก ยุคไร้พรมแดน

พรรคสนับสนุนและผลักดันให้ภาคเอกชนยกระดับความพร้อมในการเผชิญการแข่งขันเสรีในเวทีการค้าระหว่างประเทศ ทั้งในด้านการพัฒนาความรู้ในโครงสร้างและกลไกเศรษฐกิจการค้าโลก ทั้งในระดับภูมิภาค และอนุภูมิภาค ความรู้ในการดำเนินธุรกิจระหว่างประเทศ และในประเทศเป้าหมาย การใช้แนวคิดการตลาดสมัยใหม่ การพัฒนาองค์กรและบุคลากร การพัฒนาระบบข้อมูลข่าวสาร ตลอดจนการเตรียมความพร้อมในเชิงของทักษะ เทคโนโลยีและวิทยาการที่จำเป็นในการแข่งขันระดับโลกอย่างมีประสิทธิภาพ

ยกระดับและพัฒนาผลิตภัณฑ์ส่งออกของไทยในทุก ๆ มิติ ทั้งในมิติของคุณภาพ มิติของการสร้างมูลค่าเพิ่ม มิติของการพัฒนาผลิตภัณฑ์ใหม่ ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งจากทักษะหรือภูมิปัญญาท้องถิ่น หรือการแปรรูปผลิตภัณฑ์เกษตรใหม่ ๆ เพื่อรุกสู่ตลาดต่างประเทศ และในมิติที่สำคัญที่สุด ได้แก่ การก้าวจากการเน้นการส่งออกผลิตภัณฑ์ที่เป็นกายภาพ ไปสู่การส่งออกผลิตภัณฑ์และบริการที่มีสัดส่วนของทรัพย์สินทางปัญญามากกว่าการขายแรงงาน

มุ่งพัฒนาเครื่องหมายการค้าของสินค้าไทยสู่ตลาดโลกให้ต่างประเทศนิยมเชื่อถือ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการสร้าง และพัฒนาเครื่องหมายการค้าระดับโลกในอุตสาหกรรมอาหาร อุตสาหกรรมเกษตร อุตสาหกรรมเสื้อผ้าและสิ่งทอ อุตสาหกรรมเซรามิก และ อุตสาหกรรมเครื่องหนัง เป็นต้น

ในระยะยาวพรรคจะให้ความสำคัญกับการสนับสนุนให้กิจการของไทยได้รับประโยชน์จากสภาพการณ์โลกาภิวัตน์ของทุนทางการเงิน ทุนทางเทคโนโลยี และทุนทางปัญญา ซึ่งจะทำให้บางส่วนของเศรษฐกิจไทยที่มีศักยภาพได้ประโยชน์สูงสุดจากบทบัญญัติใหม่ขององค์การค้าโลก โดยเฉพาะวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดเล็ที่มีศักยภาพจะได้รับการสนับสนุนอย่างเต็มที่ โดยจัดให้เป็นความเร่งด่วนพิเศษในการพัฒนาเครือข่ายการค้าเข้าสู่ระดับโลก เพื่อฝึกและสอดรับเป็นส่วนหนึ่งของเศรษฐกิจโลกอันเข้มแข็งในโลกยุคไร้พรมแดน

ส่งเสริมให้ผู้ส่งออกไทยในทุกระดับ โดยเฉพาะวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดเล็ที่มีศักยภาพเพียงพอ ทั้งในแง่ของทักษะความสามารถในการผลิตและมีตลาดรองรับให้สามารถก้าวเข้าสู่การเป็นบริษัทระดับโลก ทั้งนี้โดยยึดถือโลกทั้งโลกเป็นตลาดสินค้า เป็นแหล่งวัตถุดิบ และสามารถใช้เป็นแหล่งการผลิตหรือประกอบสินค้า โดยเน้นการเชื่อมโยงเครือข่ายการผลิตและการจำหน่ายให้ได้ประโยชน์สูงสุดในเชิงต้นทุนและการตลาด การก้าวข้ามจากการเป็นเพียงผู้ส่งออกไปสู่การสร้างเครือข่ายการผลิตและตลาดในระดับโลก ไม่เพียงแต่จะช่วยรักษาไว้ซึ่งความได้เปรียบในเชิงแข่งขันที่เคยมีเท่านั้น แต่ยังเป็นการให้ได้มาซึ่งเงินตราต่างประเทศอีกด้วย

ส่งเสริมให้กิจการของไทยสามารถครอบครองเทคโนโลยีหรือทรัพย์สินทางปัญญาที่ได้มาจากแหล่งอื่น แล้วนำมาทำการพัฒนาสร้างมูลค่าเพิ่มให้สามารถทำการผลิตให้มีความหลากหลายกว่าของเดิม

ส่งเสริมให้กระทรวงพาณิชย์ปรับปรุงศูนย์พาณิชย์กรรม และสำนักงานการพาณิชย์ในต่างประเทศ ให้เป็นแหล่งระดมทักษะของบุคลากรต่างประเทศที่มีศักยภาพในการเข้าร่วมกระบวนการสร้างต้นแบบของสินค้าที่จะส่งออกไปยังตลาดทั่วไปในโลกและตลาดเฉพาะ โดยต้นแบบนั้นจะต้องสามารถก่อให้เกิดการผลิตขึ้นในประเทศไทยโดยวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดเล็ก

สำหรับศูนย์พาณิชย์กรรมและสำนักงานการพาณิชย์ในต่างประเทศนั้น จะต้องทำหน้าที่ เป็นสถานที่แสดงสินค้า อันเนื่องมาจากทักษะที่พร้อมด้วยข้อมูลประกอบ เพื่ออำนวยความสะดวก ให้กับลูกค้าต่างประเทศในการตัดสินใจสั่งซื้อสินค้าจากไทย หรือเข้าร่วมทุนการผลิตกับวิสาหกิจ ขนาดกลางและขนาดเล็กในประเทศไทย

ศูนย์พาณิชย์กรรมและสำนักงานการพาณิชย์ในต่างประเทศ จะต้องประสานงานอย่าง ใกล้ชิดกับสถานเอกอัครราชทูตไทย ในการผลักดันให้รัฐบาลประเทศนั้น ๆ อำนวยความสะดวก ต่อการย้ายทุนทางปัญญา ทุนทางเทคโนโลยี และทุนประกอบการมายังประเทศไทย โดยให้เป็น ประโยชน์ร่วมกันแก่ทั้งสองประเทศอย่างมีประสิทธิภาพสูงสุด

ศูนย์พาณิชย์กรรมและสำนักงานการพาณิชย์ในต่างประเทศ จะต้องมีความรู้ที่ เหมาะสมกับเป้าหมายของแผนงานดังกล่าว โดยไม่จำเป็นต้องใช้ข้าราชการประจำ และการจัดตั้ง ศูนย์พาณิชย์กรรมเพื่อการนี้ จะต้องเลือกสถานที่ที่เหมาะสมแก่ลูกค้า บุคลากรที่วิสาหกิจไทย ต้องการ เพื่อเข้ามามีส่วนในการสร้างสินค้าต้นแบบ และพัฒนาสินค้ารวมกันตลอดไป

พรรคสนับสนุนให้มีการปรับปรุงประสิทธิภาพการบริหารราชการของกระทรวงเศรษฐกิจ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งภายในและต่างประเทศ เพื่อให้สามารถปฏิบัติการทั้งในเชิงของ การวางแผนยุทธศาสตร์ การปฏิบัติงานเพื่อสนับสนุนและส่งเสริมการส่งออกได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการสนับสนุนในด้านการตลาด ด้านข้อมูลข่าวสาร การระงับหรือติดต่อลูกค้า เป้าหมาย ตลอดจนช่วยแก้ไขอุปสรรคการค้าในต่างประเทศ ยิ่งไปกว่านั้น ให้มีการผนวก แนวทาง นโยบาย ทิศทางการบริหาร และแนวทางปฏิบัติงานระหว่างกระทรวงพาณิชย์ กระทรวงอุตสาหกรรม กระทรวงการต่างประเทศ และหน่วยงานอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องเพื่อให้เกิดพลัง ผนึกสูงสุดต่อการขยายและพัฒนาการส่งออกของประเทศทั้งในระยะสั้นและระยะยาว

ปฏิรูปองค์กรแห่งรัฐ พลิกโฉมใหม่วิสาหกิจไทย

พรรคจะเร่งดำเนินการปฏิรูปสถาบันและองค์กรหลักทางเศรษฐกิจของประเทศ ทั้งในด้าน โครงสร้างองค์กร ระบบการจัดการ การพัฒนาบุคลากร เทคโนโลยี และวิทยาการ ทั้งนี้เพื่อ ยกกระดับความสามารถและศักยภาพขององค์กรแห่งรัฐ ให้สามารถเป็นหลักในการกอบกู้ เศรษฐกิจ ในการขึ้นนำและกำหนดยุทธศาสตร์ อีกทั้งสามารถสนับสนุนภาคเอกชนให้พร้อมเผชิญ กระแสความเปลี่ยนแปลงของเศรษฐกิจโลกได้อย่างมีประสิทธิภาพ และเพื่อประสานให้เกิดพลัง ผนึกที่แท้ จริงทั้งในระหว่างองค์กรแห่งรัฐด้วยกันและในระหว่างภาครัฐกับเอกชนทั้งในด้าน

ยุทธศาสตร์ แนวทางนโยบาย และการประสานในระดับการปฏิบัติให้บังเกิดผลอย่างแท้จริง พร้อมกับการเปลี่ยนบทบาทของหน่วยงานรัฐ จากผู้ควบคุมมาเป็นผู้สนับสนุน

พรรคสนับสนุนการเร่งรัดเพิ่มพูนประสิทธิภาพรัฐวิสาหกิจ โดยมุ่งเน้นการนำวิธีการบริหารจัดการแบบเอกชนมาประยุกต์ใช้ในรัฐวิสาหกิจ เพื่อสร้างและพัฒนาองค์กรให้มีความแข็งแกร่ง และมีประสิทธิภาพ การสนับสนุนภาคเอกชนให้เข้ามามีส่วนในการถือครองหุ้น และมีบทบาทร่วมในการบริหารรัฐวิสาหกิจ

นโยบายเกษตรกรรม

จากการที่ประเทศไทยมีพื้นฐานทางการเกษตรมาเป็นเวลายาวนาน แต่ภาคเกษตรกรรมของไทยยังมิได้รับการจัดระบบบริหารและการจัดการที่ดี อีกทั้งเกษตรกรซึ่งเป็นส่วนสำคัญของระบบการผลิตก็ประสบกับปัญหาหนี้สินล้นพ้นตัว

นโยบายด้านการเกษตรของพรรคมีเป้าหมายเพื่อให้ภาคเกษตรกรรมซึ่งเป็นภาคเศรษฐกิจที่สำคัญ มีความแข็งแกร่งทันสมัย เป็นฐานเศรษฐกิจอันแท้จริงที่สอดคล้องกับแนวคิด “เศรษฐกิจพอเพียง” ที่สามารถสร้างผลผลิตอย่างเพียงพอเพื่อการบริโภคภายในประเทศ และสามารถสร้างผลผลิตส่วนเกินที่มีคุณค่า และมีคุณภาพเพียงพอที่จะเป็นฐานสนับสนุนอันสำคัญแก่อุตสาหกรรมแปรรูปการเกษตรเพื่อส่งออกสู่ตลาดโลก

นโยบายพรรคในด้านเกษตรจึงมุ่งเน้นในประเด็นต่อไปนี้

มุ่งแก้ไขปัญหานี้สินของเกษตรกรอย่างเร่งด่วน โดยยึดหลักเกณฑ์เดียวกันกับการแก้ไขปัญหานี้สินของภาคธุรกิจอื่น เพื่อให้เกิดความเป็นธรรมกับคนทุกกลุ่มในสังคม ในขณะเดียวกัน การแก้ไขปัญหานี้สินของเกษตรกร จะต้องคำนึงถึงการเสริมสร้างคุณภาพชีวิตของเกษตรกรในระยะยาวด้วย

มาตรการแก้ไขปัญหานี้สินของเกษตรกรจะต้องเริ่มด้วยการจัดชั้นคุณภาพหนี้ โดยหนี้ที่มีคุณภาพดี จะได้รับการสนับสนุนให้เข้าโครงการประนอมหนี้กับธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธกส.) โดยจัดให้เกษตรกรได้รับปัจจัยการผลิตที่มีและมีคุณภาพ เพื่อใช้ประกอบการได้อย่างมีประสิทธิภาพ ควบคู่กับการกำกับตรวจสอบอย่างใกล้ชิด เพื่อให้ปัจจัยการผลิตนั้น ๆ ถึงมือเกษตรกรและถูกใช้ประโยชน์อย่างแท้จริง

หากมีความจำเป็น ธกส. อาจขยายเวลาการชำระหนี้ให้เกษตรกรเป็นการชั่วคราว ทั้งนี้ โดยพิจารณาเป็นกรณีไป

ส่วนนี้ด้วยคุณภาพนั้นจะจัดให้ได้รับการฟื้นฟูเป็นกรณีพิเศษ โดยวางระบบการฟื้นฟู และให้ความช่วยเหลือเป็นกรณีเฉพาะต่อไป ขณะเดียวกันเพื่อผ่อนคลายภาระหนี้สินของเกษตรกร จะต้องสนับสนุนให้องค์การตลาดเพื่อเกษตรกรและสหกรณ์ (อตก.) มีบทบาทมากขึ้น ในการเข้ามา รับซื้อ รับจำหน่ายผลผลิตของเกษตรกร โดยประสานงานอย่างใกล้ชิดกับ ธกส. ในการปล่อยกู้และการติดตามหนี้สิน พร้อมทั้งจะจัดเงินอุดหนุนจากเงินกู้ของธนาคารโลกเพื่อกำหนดหาบุคลากร เฉพาะกิจที่จำเป็น สำหรับภารกิจในโครงการให้ความช่วยเหลือแก่เกษตรกรเพื่อให้บรรลุเป้าหมาย ชำรงต้น พร้อมทั้งจัดให้มีหน่วยงานพิเศษสำหรับติดตามและประเมินผลการช่วยเหลือดังกล่าว

มุ่งพัฒนาภาคเกษตรกรรมเป็นฐานการผลิตที่แข็งแกร่งในการผลิต เพื่อให้พอเพียงต่อการ บริโภคในประเทศ เป็นฐานรายได้ที่เพียงพอและสม่ำเสมอต่อการดำรงชีพของเกษตรกรและ ครอบครัว และสามารถเป็นภาคเศรษฐกิจที่เติบโตเคียงคู่ภาคอุตสาหกรรมแปรรูปการเกษตรเพื่อ การส่งออก

ส่งเสริมและพัฒนาเกษตรกรรมแผนใหม่อย่างเป็นระบบที่ครบวงจร โดยเริ่มตั้งแต่

กำหนดประเภทของพืชและสัตว์เศรษฐกิจที่มีศักยภาพอันเป็นเป้าหมาย โดยคำนึงถึงการ บริโภคภายใน ความเหมาะสมทางสภาพภูมิศาสตร์ ศักยภาพของแต่ละท้องถิ่น และศักยภาพ ทางการตลาดของผลผลิตที่ได้ หรือผลผลิตที่แปรรูปที่ใช้พืชและสัตว์เศรษฐกิจนั้นเป็นวัตถุดิบ ทั้ง นี้เพื่อประโยชน์ในการดำเนินกิจกรรมทางการเกษตรที่เหมาะสมและยั่งยืน

กำหนดพื้นที่เพาะปลูกและเพาะเลี้ยงเฉพาะ สำหรับพืชและสัตว์เศรษฐกิจในเป้าหมาย โดยคำนึงถึงความเหมาะสมทางภูมิศาสตร์ของแต่ละพื้นที่ ทำเลสำหรับพืชและสัตว์แต่ละประเภท ความชำนาญ หรือความสามารถอันโดดเด่นของคนในท้องถิ่น ศักยภาพทางการตลาด ตลอดจน การสอดคล้องอย่างเหมาะสมทั้งในเชิงของกระบวนการผลิตและการตลาด ระหว่างการผลิตและ การตลาดของภาคเกษตรกับกระบวนการผลิตและการตลาดในภาคอุตสาหกรรมแปรรูปการเกษตร

ให้ความสำคัญอย่างยิ่งยวดกับการใช้วิชาการที่ก้าวหน้า มาใช้ในภาคเกษตรกรรมของ ประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งพันธุวิศวกรรมและเทคโนโลยีชีวภาพ เพื่อให้ได้ผลผลิตที่สูงด้วย คุณภาพ และมีผลตอบแทนต่อพื้นที่เพาะปลูกและเพาะเลี้ยงสูง

สร้างความเชื่อมต่อระหว่างผลผลิตในภาคเกษตรกับภาคการผลิตในอุตสาหกรรมแปรรูป ทั้งในเชิงการวางแผนการผลิต การวิจัยและพัฒนา การตลาด เพื่อให้ภาคเศรษฐกิจทั้งสองระบบนี้เติบโตควบคู่กันไปอย่างแข็งแกร่งและมีประสิทธิภาพ

ประยุกต์ใช้การตลาดสมัยใหม่ทั้งในด้านการสำรวจ วิจัย การพัฒนาผลิตภัณฑ์และเครื่องหมายการค้า ตลอดจนการส่งเสริมการตลาดและการขายทั้งในประเทศและต่างประเทศ

เน้นการสร้างความร่วมมือกับประเทศเพื่อนบ้าน ในการเชื่อมโยงการผลิตและการตลาด โดยอาศัยความเชี่ยวชาญ ทักษะ และระดับการพัฒนาพืชผลเศรษฐกิจของไทยรวมกับความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรของประเทศเพื่อนบ้าน เพื่อพัฒนาการเกษตรร่วมกัน ซึ่งจะช่วยให้ทุกฝ่ายได้ประโยชน์ทั้งในเชิงการผลิตและการตลาดร่วมกัน

เสริมสร้างความเข้มแข็งแก่เกษตรกรและองค์กรเกษตรกรไทยในการปลูกพืชเศรษฐกิจ เป้าหมาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งการจัดหาพันธุ์พืชและปัจจัยการผลิตที่สำคัญ การจัดหาแหล่งน้ำ และระบบชลประทาน การกระตุ้นและส่งเสริมให้มีการใช้วิชาการสมัยใหม่ เพื่อใช้ในการวางแผนการผลิต การเพิ่มผลผลิต การลดต้นทุนการผลิต การยกระดับคุณภาพผลผลิต และการบริหารจัดการอย่างมีประสิทธิภาพ

รักษาระดับราคาสินค้าเกษตรขั้นปฐม ให้อยู่ในระดับที่เป็นธรรมต่อเกษตรกรผู้ผลิต โดยการพัฒนาระบบตลาดสินค้าเกษตร อาทิ ตลาดซื้อขายสินค้าเกษตรล่วงหน้า การจัดตั้งตลาดกลาง การพัฒนาระบบข่าวสารข้อมูล ให้ตรงกับความต้องการและสอดคล้องกับศักยภาพของเกษตรกร อีกทั้งปรับปรุงระบบการพยากรณ์ภาวะการค้า สินค้าเกษตร เพื่อให้สามารถทราบล่วงหน้า อันเป็นประโยชน์ต่อการวางแผนการผลิต

ส่งเสริมให้เกิดความร่วมมือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน ระหว่างเกษตรกรรายย่อยด้วยกัน และระหว่างเกษตรกรรายย่อยกับเกษตรกรรายใหญ่ และเกษตรกรกับโรงงานอุตสาหกรรมในแต่ละชุมชน เพื่อให้สถาบันเกษตรกรมีบทบาทเข้มแข็งขึ้น ทั้งด้านการวางแผน ด้านการผลิตและการจำหน่ายผลผลิตทางการเกษตร และเพื่อรักษาผลประโยชน์ร่วมกันของเกษตรกร

ส่งเสริมและสนับสนุนการจัดระบบการถือครองที่ดินและการปฏิรูปที่ดิน เพื่อการใช้ดินอย่างเหมาะสมและมีประสิทธิภาพ เร่งแก้ไขปัญหาคาราคอครองที่ดินของรัฐที่ไม่ถูกต้องด้วยความ เป็นธรรม โดยให้สอดคล้องกับบทบัญญัติของกฎหมาย และสภาพความเป็นจริงของชุมชนท้องถิ่น

การพัฒนาการเกษตรใด ๆ จะต้องคำนึงถึงผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและความหลากหลายทางชีวภาพ รวมทั้งการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนต่าง ๆ ต่อการพัฒนาการเกษตรนั้น ๆ เพื่อให้บังเกิดประโยชน์สูงสุดแก่ประเทศชาติและชุมชนต่าง ๆ ด้วย

ส่งเสริมการประกอบอาชีพเสริมแก่เกษตรกร สำหรับกิจการที่เป็นวิสาหกิจขนาดเล็กในครัวเรือน เพื่อเพิ่มทางเลือกในการประกอบอาชีพและการมีรายได้เสริมจากวิสาหกิจขนาดเล็กในครัวเรือน เช่น การแปรรูปผลผลิต การถนอมผลผลิต การผลิตอาหาร และงานหัตถกรรม เป็นต้น

นโยบายพัฒนาสังคม

พรรคเชื่อว่า สังคมที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของความลึกซึ้งทางปัญญาและอารมณจะเป็นสังคมที่พึงปรารถนาที่สามารถสร้างความเชื่อมั่นในมวลสมาชิกของสังคมทุกระดับ ซึ่งจะเป็พื้นฐานของการสะสมความมั่งคั่งของประเทศ

ยิ่งกว่านั้นพรรคตระหนักดีว่ามนุษย์เป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาประเทศ การส่งเสริมให้คนไทยมีทักษะและรับการถ่ายทอดทักษะ เพื่อยกระดับความสามารถของตนเองให้เป็นสากลนั้นจะเป็นหนทางหนึ่งของการอยู่รอดจากภาวะวิกฤตในปัจจุบัน และเป็นการอยู่รอดที่มีเกียรติและศักดิ์ศรี ควบคู่กับความเข้มแข็งของสถาบันสังคม ความเอื้ออาทรระหว่างกันและความเกื้อกูลกันของพี่น้องประชาชนในแต่ละท้องถิ่น เป็นพลังขับเคลื่อนให้พี่น้องประชาชนสามารถกำหนดวิถีชีวิตและทิศทางของการอยู่รอดได้โดยองค์กรทางสังคมที่เข้มแข็ง การเสริมสร้างความอบอุ่นในครอบครัว การให้โอกาสแก่ผู้ด้อยโอกาส และการเคารพสิทธิซึ่งกันและกัน

พรรคจึงมีนโยบายดังนี้

ส่งเสริมให้ชุมชนมีความเข้มแข็ง สามารถเลือกกระบวนการสร้างความมั่งคั่งของตนได้ด้วยตนเองเพื่อให้สอดคล้องกับศักยภาพและข้อจำกัด ตลอดจนวิถีชีวิตและการสังฆทางภูมิปัญญาของคนในชุมชนนั้น

จัดความไม่เป็นธรรมต่อการได้รับสิทธิประโยชน์ ค่าตอบแทนอันมีเหตุมาจากความแตกต่างทางกายภาพ เพศ เชื้อชาติ ศาสนา ซึ่งมีผลกระทบต่อคุณภาพการทำงานทำงานและปริมาณ รวมทั้งการพัฒนาและคุ้มครองเด็ก สตรี คนพิการและทุพพลภาพ มิให้ถูกเอารัดเอาเปรียบ ถูกกดขี่ข่มเหง หรือถูกนำไปแสวงหาประโยชน์ในทางมิชอบ

ส่งเสริมบทบาทและสถานภาพของสตรีในแต่ละชุมชน ให้มีส่วนร่วมในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมอย่างยั่งยืน โดยเฉพาะบทบาทในวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดเล็ก เพื่อป้องกันมิให้มีการเลือกปฏิบัติต่อสตรีในทุกระดับ

ดำเนินการในทุกวิถีทางเพื่อขจัดปัญหายาเสพติด รวมทั้งเร่งรัดการป้องกันปราบปรามการผลิตและเผยแพร่ยาเสพติดในหมู่เด็กและเยาวชนอย่างจริงจัง พร้อมกับจัดให้มีระบบการฟื้นฟูสุขภาพและจิตใจของ ผู้ติดยาเสพติด ให้สามารถกลับเข้าสู่สังคมได้อย่างมีเกียรติและมีศักดิ์ศรี

ด้วยตระหนักว่ามนุษย์เป็นหัวใจสำคัญ ในระบบการผลิตและระบบเศรษฐกิจแผนใหม่ พรรคจึงส่งเสริมให้เอกชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาทักษะฝีมือแรงงาน โดยให้รัฐสนับสนุนมาตรการด้านการเงินและการคลัง เพื่อให้การพัฒนาทักษะและฝีมือแรงงานสามารถตอบสนองความต้องการของวิสาหกิจในแต่ละชุมชนได้อย่างเหมาะสม โดยได้รับค่าตอบแทนที่เป็นธรรมเพื่อลดปัญหาการว่างงาน และการอพยพเข้ามาหางานทำในเมือง ขณะเดียวกันก็สามารถยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนในแต่ละท้องถิ่นให้ดียิ่งขึ้นด้วย

ให้การคุ้มครองแก่เด็กและเยาวชน มิให้ถูกเอารัดเอาเปรียบหรือถูกกดขี่ข่มเหง โดยเฉพาะการคุ้มครองแรงงานเด็กอย่างเข้มงวด

ส่งเสริมมาตรการด้านการประกันสังคม ขยายขอบข่ายการให้สวัสดิการด้านแรงงานที่มีคุณภาพ โดยเฉพาะแรงงานนอกระบบและแรงงานระยะสั้น

พัฒนาคุณภาพชีวิตของเด็กและเยาวชน โดยจัดให้มีการศึกษาเสริมเพิ่มเติมจากระบบ การศึกษาปกติ เพื่อให้เด็กและเยาวชนมีทัศนคติและพัฒนาการทางความคิดที่ดี โดยมีแหล่ง ความรู้เสริม อาทิ ห้องสมุด พิพิธภัณฑ์ แหล่งนันทนาการ ศูนย์เยาวชน สนามกีฬา รวมทั้งการ จัดฝึกอบรม เพื่อเพิ่มทักษะที่หลากหลายให้แก่เด็กและเยาวชนตามความถนัด

เร่งรัดกฎหมายเกี่ยวกับการสวัสดิการสังคม โดยจัดตั้งกองทุนสวัสดิการสังคมเพื่อให้การ ค้ำครอง ดูแลแก่ผู้สูงอายุ เด็ก เยาวชน สตรี คนพิการหรือทุพพลภาพ ผู้ติดยาเสพติด ผู้ป่วย โรคเอดส์ ผู้ประสบภัยสาธารณะ ผู้ด้อยโอกาสและผู้ขาดไร้อุปการะ

ส่งเสริมการรวมตัวของผู้สูงอายุ เด็ก เยาวชน สตรี คนพิการหรือทุพพลภาพ ผู้ติดยาเสพติด ผู้ป่วยโรคเอดส์ ชาวชุมชนแออัด ผู้ด้อยโอกาสและผู้ขาดไร้อุปการะให้เป็นองค์กรที่ เข้มแข็งและให้เข้าไปมีส่วนร่วมในกระบวนการออกกฎหมาย กำหนดนโยบาย การวางแผน การ ดำเนินงาน และการตัดสินใจในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับสิทธิและผลประโยชน์ของกลุ่มคน

ส่งเสริมและสงเคราะห์ผู้ด้อยโอกาสในสังคม ให้สามารถป้องกันการเสื่อมสมรรถภาพ การพิการและทุพพลภาพ มุ่งฟื้นฟูสมรรถภาพ ให้โอกาสและสร้างความเสมอภาคแก่ผู้ด้อยโอกาส ในสังคม เพื่อให้สามารถพึ่งตนเองและดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข และสามารถเข้า ไปร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ของสังคมได้อย่างเต็มที่

ส่งเสริมการรวมตัวของชุมชนท้องถิ่นเพื่อการอนุรักษ์ฟื้นฟูประเพณี ภูมิปัญญาและศิลป วัฒนธรรมอันดีของแต่ละท้องถิ่น โดยเปิดโอกาสให้ประชาชนในชุมชนเหล่านั้นมีส่วนร่วมในการ อนุรักษ์และฟื้นฟูภูมิปัญญาของตนเอง

ส่งเสริมความร่วมมือของชุมชนต่าง ๆ ทั้งในและต่างประเทศให้สามารถใช้ประโยชน์ ร่วมกันจากศิลปวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น ทักษะและเทคนิควิทยาการต่าง ๆ เพื่อตอบสนอง ต่อความต้องการของแต่ละชุมชน โดยปรับปรุงกลไกของรัฐให้อำนวยความสะดวก และให้การ สนับสนุนอย่างเต็มที่

นโยบายสาธารณสุข

พรรคจะเร่งรัดการให้บริการทางการแพทย์และสาธารณสุขที่มีมาตรฐานและคุณภาพทั้ง ในภาครัฐและเอกชน รวมทั้งให้ขยายระบบประกันสุขภาพให้ทั่วถึง

ส่งเสริมการผลิตและพัฒนาบุคลากรทางการแพทย์และสาธารณสุข ให้มีคุณภาพและพอเพียงต่อภารกิจ รวมทั้งจัดให้มีการกระจายบุคลากรที่เหมาะสมตลอดจนส่งเสริมการนำเทคโนโลยีทางการแพทย์และสาธารณสุขที่ทันสมัยและคุ้มค่าต่อการให้บริการมาใช้ให้แพร่หลาย และให้ความสำคัญต่อการวิจัยกับการพัฒนาของภาครัฐและภาคเอกชนเพื่อพัฒนาระบบ รูปแบบและเทคโนโลยีทางการแพทย์กับการบริการสาธารณสุขอย่างจริงจัง

ขยายงานสาธารณสุขมูลฐานในชนบท โดยสนับสนุนองค์กรชุมชน สถาบันครอบครัว อาสาสมัครสาธารณสุข ให้มีบทบาทในการดูแลสุขภาพของตนเอง รวมทั้งการป้องกันโรค

ป้องกันการแพร่ระบาดของโรคติดต่อร้ายแรงในภูมิภาค ที่เข้ามากับกลุ่มแรงงาน ต่างประเทศและประชาชาติอื่น ๆ รวมทั้งการควบคุมป้องกันการแพร่ระบาดของโรคเอดส์ในกลุ่มเสี่ยงทุกกลุ่ม ดูแลรักษาและพัฒนาศักยภาพของผู้ติดเชื้อ ผู้ป่วย ครอบครัวและชุมชนให้รู้จักการป้องกันและแก้ไขปัญหาด้วยตนเอง

เฝ้าระวังและตรวจสอบคุณภาพสิ่งแวดล้อม ที่อาจเป็นอันตรายต่อสุขภาพอนามัยของประชาชนให้อยู่ในระดับมาตรฐานความปลอดภัย รวมทั้งกำหนดมาตรการเร่งรัดให้มีการกำจัดของเสีย ขยะติดเชื้อ และบำบัดน้ำเสียของสถานพยาบาลและสาธารณสุขอย่างจริงจัง ตลอดจนจัดหาน้ำสะอาดเพื่อการบริโภคให้แก่ประชาชนในชนบทอย่างทั่วถึง

เข้มงวดต่อมาตรการคุ้มครองผู้บริโภคให้ได้รับความปลอดภัย และได้รับความเป็นธรรม ในการบริโภคอาหาร ยา สินค้า และผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ

ส่งเสริมและสนับสนุนการวิจัยและพัฒนา การใช้สมุนไพรเพื่อประโยชน์ในทางการแพทย์ และการสาธารณสุข รวมทั้งการให้ความคุ้มครองสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญาเพื่อการนี้

นโยบายการศึกษาและวัฒนธรรม

บทเรียนจากความระส่ำระสายของระบบเศรษฐกิจไทยและเอเชีย ทำให้เราต้องเร่งทบทวนนโยบายด้านการศึกษา ตลอดจนปรัชญาการศึกษาที่จะสร้างให้เด็กไทยมีฉันทะทางปัญญาและวินัยแห่งปัญญา สามารถใช้ปัญญาสรรค์สร้างความคิดและความรู้ต่าง ๆ ด้วยตนเอง ดุจ

ความคิดที่บินได้โดยมีวินัยแห่งปัญญา เพื่อพัฒนาเด็กไทยเข้าสู่ศตวรรษที่ 21 อย่างเหมาะสม กับศักยภาพแห่งตนที่จะเลือกเข้าสู่โลกาภิวัตน์ตามความถนัด โดยมีฐานของประวัติศาสตร์ทาง วัฒนธรรมที่ชัดเจนและมั่นคง รวมทั้งการส่งเสริมให้ภาคเอกชน มีส่วนร่วมต่อการพัฒนา การศึกษาของชาติในทุกระดับ

พรรคจึงมีนโยบายการศึกษาและวัฒนธรรมดังนี้

ปรับปรุงหลักสูตรการเรียนการสอนในระดับอนุบาล ประถมศึกษา และมัธยมศึกษา เพื่อ วางรากฐานการพัฒนาเด็กไทยอย่างมีคุณภาพและยั่งยืน ด้วยการเน้นการอบรมให้เด็กมีฉันทะ ทางปัญญาและวินัยแห่งปัญญา และสามารถใช้อนุญามาสร้างสรรค์สร้างความคิดและความรู้ต่าง ๆ ด้วยตนเอง ให้อัจฉริยะ แต่ไม่ใช่เพื่อฝัน

ปรับปรุงบุคลากรที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาของชาติทั้งในระดับอนุบาล ประถมศึกษา และ มัธยมศึกษาให้สอดคล้องกับปรัชญาการศึกษา เพื่อการพัฒนาเด็กไทยภายใต้กรอบวินัยแห่งปัญญา

เข้มงวดต่อการคัดเลือกบุคลากรที่จะเข้าสู่วิชาชีพครู ด้วยการเน้นประสิทธิภาพและ ทักษะที่ดีต่อการเรียนและการสอนที่มีคุณภาพ โดยไม่คุกคามต่อความคิดสร้างสรรค์ของเด็ก และส่งเสริมการสร้างทัศนคติที่ดีของครู เพื่อให้สอดคล้องกับสถานการณ์ของสังคมไทยและของ โลก รวมทั้งพัฒนาการของเด็ก

ส่งเสริมให้บุคลากรที่เกี่ยวข้องกับการให้การศึกษาในทุกระดับ ให้ได้รับการฝึกอบรมอย่าง ต่อเนื่อง เพื่อเรียนรู้กับวิทยาการต่าง ๆ ตลอดจนการเปลี่ยนแปลงของสถานการณ์โลก เพื่อให้ สามารถปรับปรุงการเรียนการสอนให้มีความเหมาะสมและพลวัตตามสถานการณ์อย่างทันที่

ในระดับอุดมศึกษาจะเร่งพัฒนาคุณภาพของบัณฑิต เพื่อให้เป็นทรัพยากรมนุษย์ที่มี คุณภาพ สามารถก่อประโยชน์แก่ตนเองและสังคมส่วนรวม โดยมีความสามารถในการพัฒนา ตนเองอย่างเหมาะสม เพราะได้รับการศึกษาอบรมในระดับอุดมศึกษาแล้ว ขณะเดียวกัน บัณฑิตในทางสังคมศาสตร์จะต้องมีความสามารถนำความคิดมาสร้างสรรค์ต่อสังคม สามารถให้ คำตอบแก่ สังคมได้อย่างมีคุณค่า และมีความหลากหลายตามความเป็นจริงของโลกยุคใหม่ โดย จะเร่งส่งเสริมการพัฒนาและปรับปรุงการเรียนการสอน คุณภาพของผู้สอน ตลอดจนอุปกรณ์ การศึกษาต่าง ๆ ที่จำเป็น

ให้ความสำคัญอย่างยิ่งยวดกับการวิจัยและพัฒนา เพื่อให้เป็นคลังแห่งความรู้และข้อมูล ข่าวสาร ซึ่งจะเป็นรากฐานสำคัญที่จะตอบสนองการใช้ประโยชน์ของหน่วยงานเอกชนและรัฐ

ในระดับอาชีวศึกษานั้น จะให้ความสำคัญแก่วิทยาลัยวิชาชีพต่าง ๆ เพราะถือว่า วิทยาลัยวิชาชีพเป็นหัวใจของการคงอยู่ของระบบเศรษฐกิจไทยยุคใหม่และคุณภาพของผลผลิต ของวิทยาลัยวิชาชีพ คือ หัวใจของอนาคตเศรษฐกิจไทย โดยจะให้การสนับสนุนเป็นพิเศษแก่ กลุ่มวิชาชีพเป้าหมาย พร้อมทั้งเร่งเพิ่มคุณภาพของนักศึกษาให้ตอบสนองต่อความต้องการใน โครงสร้างเศรษฐกิจใหม่

ส่งเสริมความร่วมมือทางเทคนิค วิชาการ และทักษะระหว่างวิสาหกิจในต่างประเทศหรือ สถานศึกษาในต่างประเทศ เพื่อการแลกเปลี่ยนความรู้ ถ่ายทอดความรู้และทักษะต่าง ๆ มาสู่ วิทยาลัยวิชาชีพของไทย ตามความเหมาะสม ความถนัด ความพร้อมและศักยภาพของแต่ละ สถาบัน เพื่อเพิ่มพูนทักษะของบุคลากรและผู้สำเร็จการศึกษา

ส่งเสริมให้วิทยาลัยวิชาชีพใช้ประโยชน์อย่างสูงสุด จากการรับการถ่ายทอดทักษะจาก ต่างประเทศมาถ่ายทอดเพื่อยกระดับคุณภาพฝีมือแรงงานให้สูงขึ้น ด้วยระบบการศึกษานอก โรงเรียนหรือระบบการศึกษาเสริม เพื่อช่วยลดปัญหาการขาดทักษะฝีมือแรงงานที่มีคุณภาพ สำหรับโครงสร้างเศรษฐกิจใหม่

ส่งเสริมการเรียนการสอนของระบบการศึกษานอกโรงเรียนอย่างกว้างขวางเพื่อให้ สอดคล้องกับปรัชญาการศึกษาตลอดชีวิต โดยให้บริการด้านการเรียนการสอนในวิทยาการต่าง ๆ อย่างหลากหลาย เพื่อการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ โดยจะให้ความสำคัญต่อการศึกษานอก โรงเรียนเท่าเทียมกับการศึกษาในระบบโรงเรียน

ให้ความสำคัญกับการเรียนการสอนภาษาที่สองสำหรับเด็กและเยาวชนเพื่อเพิ่มขีด ความสามารถในการเรียนรู้ การรับการถ่ายทอดทางเทคนิคและวิชาการตลอดจนทักษะ รวมทั้ง สร้างโอกาสในการเข้าสู่โลกาภิวัตน์ตามความถนัดและศักยภาพแห่งตน

ส่งเสริมให้ภาคเอกชนมีศักยภาพในการฝึกอบรมทักษะและเทคโนโลยีต่าง ๆ ให้มีส่วนร่วมใน การพัฒนาคุณภาพฝีมือแรงงาน โดยสนับสนุนการรับรองหลักสูตรและการให้สิทธิประโยชน์ที่เป็น ประโยชน์ต่อการจัดการฝึกอบรม

ส่งเสริมให้ครูได้รับการลาพักเป็นกรณีพิเศษเพื่อฟื้นฟูสมรรถภาพ พัฒนาประสิทธิภาพ การสอน และทัศนคติการเรียนการสอน ตลอดจนการวัดผล

ส่งเสริมให้เด็กไทยสามารถเรียนรู้และเลือกใช้ประโยชน์จากวัฒนธรรม และอิทธิพล โลกาภิวัตน์ เพื่อมาเสริมความลึกซึ้งและทักษะในการเข้าใจโลกอันจะเป็นประโยชน์ต่อการ ดำรงชีวิตอย่างเหมาะสมตามครรลองที่ดีและเลือกเข้าสู่โลกาภิวัตน์ตามความถนัดและศักยภาพ แห่งตน

ในระบบการศึกษาไทยนั้น จะต้องจัดให้มีคณะกรรมการตรวจสอบคุณภาพการศึกษา ที่เป็นหน่วยงานอิสระไม่อยู่ในระบบราชการ เพื่อให้หน่วยงานนี้มีหน้าที่ตรวจสอบคุณภาพการศึกษา การเรียนการสอน เพื่อเสนอแนะต่อรัฐบาลและรัฐสภาทุกปี

องค์ความรู้ของมนุษยชาตินั้นไม่มีขีดจำกัดในเรื่องพรมแดน เชื้อชาติและศาสนา องค์ ความรู้ของมนุษยชาติเหล่านี้ควรจะเป็นคลังความรู้เสริมต่อเด็กไทยและประชาชนผู้ใฝ่รู้ พรรคจะ มุ่งมั่นสร้างระบบหอสมุดแห่งประชาชน ที่จะนำองค์ความรู้ของมนุษยชาติเหล่านั้นมาไว้เพื่อมา เสริมระบบการศึกษาที่มีอยู่เดิม

ส่งเสริมระบบห้องสมุดดังกล่าวให้เป็นหัวใจของผู้ใฝ่รู้ พัฒนาให้ห้องสมุดเป็นแหล่งรวม ของสรรพวิชาต่าง ๆ ทั้งของไทยและนานาชาติ เร่งพัฒนาระบบห้องสมุดให้เป็นแหล่งความรู้ที่มี คุณภาพ สำหรับประชาชนที่จะเข้าถึงวิทยาการนั้น ๆ ได้โดยไม่ต้องเสียค่าใช้จ่าย โดยเป็นบริการที่ รัฐจัดให้แก่ประชาชน และพัฒนาให้สามารถเชื่อมโยงกับห้องสมุดที่มีอยู่ในประเทศและ ต่างประเทศตามความก้าวหน้าของเทคโนโลยีสารสนเทศ

ส่งเสริมและพัฒนากิจการพิพิธภัณฑ์ด้านศิลปะและเทคโนโลยี เพื่อให้เป็นแหล่งส่งเสริม การศึกษาของเด็กไทยและประชาชนผู้ใฝ่รู้ให้สามารถนำไปประยุกต์ทางความคิด เพื่อใช้ประโยชน์ อย่างหลากหลายในการดำเนินชีวิต นอกจากนี้สิ่งเหล่านี้จะช่วยเสริมให้กระบวนการศึกษาของ เยาวชนไทยมีมิติของความเป็นมนุษย์อย่างครบถ้วน

สนับสนุนให้องค์กรภาครัฐและเอกชน ทั้งในส่วนกลาง ภูมิภาค และท้องถิ่น มีส่วนร่วม ต่อการพัฒนาการกีฬาอย่างจริงจัง ควบคู่กับการสร้างเอกภาพในการบริหารและการจัดการด้าน การกีฬาที่มีประสิทธิภาพ เพื่อยกระดับการกีฬาของชาติให้ก้าวหน้าอย่างยั่งยืน

พัฒนาสถาบันการกีฬาทั้งของรัฐและเอกชน ให้มีการวัดความสามารถที่เหมาะสมต่อการ พัฒนาคุณภาพนักกีฬา โดยให้การสนับสนุนเป็นพิเศษด้านงบประมาณ ซึ่งจะเน้นที่การนำ งบประมาณไปใช้ส่งเสริมและพัฒนากิจกรรมพื้นฐาน ทักษะ และความสามารถในเชิงกีฬาของ นักกีฬามากกว่าที่จะนำไปสร้างสิ่งปลูกสร้างที่ไม่จำเป็น

นำความรู้ด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีด้านการกีฬา มาประยุกต์ใช้ในการยกระดับ คุณภาพการกีฬาของประเทศ ดูแลสวัสดิการของนักกีฬาให้ได้รับสิทธิประโยชน์ที่เหมาะสม เพื่อ ตอบแทนกับชื่อเสียงเกียรติคุณที่นักกีฬาได้กระทำให้แก่ประเทศชาติ

นโยบายวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม

ด้วยตระหนักว่าการกอบกู้ภาวะเศรษฐกิจของประเทศไทยให้กลับฟื้นตัวนั้นจำเป็นต้อง พึ่งพาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี การต้องนำเข้าวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีให้แก่ภาคการผลิต และบริการ โดยเฉพาะวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดเล็กที่ยังขาดแคลนเรื่องเหล่านี้ มีความ จำเป็นอย่างยิ่ง นับตั้งแต่พื้นฐานของการดำรงชีวิต กระบวนการเรียนรู้ กระบวนการฝึกอบรม และเสริมทักษะ โดยเฉพาะการรองรับการถ่ายทอดด้านทักษะและการพัฒนาฝีมือแรงงาน เพื่อให้ คุณภาพฝีมือแรงงานที่เป็นหัวใจของระบบเศรษฐกิจแผนใหม่ สามารถดำเนินการต่อไปได้

พรรคจึงมีนโยบายดังนี้

เร่งพัฒนาบุคลากรด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ให้มีความเพียงพอทั้งปริมาณและ คุณภาพ เพื่อตอบสนองต่อวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดเล็ก

ส่งเสริมการพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีในด้านการวิจัยและการพัฒนาโดยให้การ สนับสนุนแก่หน่วยงานของภาครัฐและเอกชน ทั้งในประเทศและต่างประเทศเพื่อให้เอื้อประโยชน์ ต่อการบริหารจัดการและกระบวนการผลิตของวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดเล็ก

ส่งเสริมการค้นคว้าวิจัยและจัดการรวมทั้งคัดเลือกทักษะที่เหมาะสมต่อศักยภาพความเชี่ยวชาญ และความชำนาญของคนไทยในการเลือกทักษะของการผลิตที่เหมาะสมเพื่อสร้างขีดความสามารถในการผลิตเพื่อการส่งออก และการบริโภคภายในประเทศ ทั้งในด้านอุตสาหกรรมและเกษตรกรรม

ส่งเสริมความร่วมมือกับต่างประเทศ ในการวิจัยและพัฒนาด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแบบครบวงจร เพื่อให้สามารถนำผลการวิจัยไปประยุกต์ใช้ต่อในวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดเล็ก รวมทั้งการรับรู้ทางวิชาการที่สามารถนำไปใช้ประโยชน์ในการแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจสังคม และสิ่งแวดล้อม

ปรับปรุงกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีให้เอื้อประโยชน์ต่อการพัฒนาด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี การยกระดับขีดความสามารถของเทคโนโลยี การรับการค้าถ่ายเทเทคโนโลยี ตลอดจนการรองรับการค้าถ่ายเททักษะ รวมไปถึงการให้การคุ้มครองต่อสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญา การใช้สิทธิในทรัพย์สินทางปัญญาเพื่อประโยชน์ต่อชุมชน ทั้งในทางสังคมและเศรษฐกิจ โดยเฉพาะการใช้ประโยชน์ของความหลากหลายทางชีวภาพ ให้บังเกิดประโยชน์สูงสุดแก่ประเทศชาติ และชุมชนท้องถิ่นต่าง ๆ อย่างเป็นธรรมและสมดุล

ดูแลให้มีการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ และความหลากหลายทางชีวภาพ โดยคำนึงถึงประโยชน์ในทางเศรษฐกิจ สังคม และการอนุรักษ์ อย่างเป็นธรรมโดยยึดหลักการของการพัฒนาอย่างยั่งยืน

ยึดมั่นในหลักการของการแก้ไขปัญหาหลากหลายต่าง ๆ ที่กำหนดให้ผู้ใดมาก่อนความเสียหายเป็นผู้รับผิดชอบ โดยบังคับใช้กฎหมายต่อการรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมและการป้องกันมิให้เกิดมลพิษอย่างจริงจัง รวมทั้งสนับสนุนบทบาทของชุมชนและองค์กรพัฒนาเอกชน ให้มีส่วนร่วมกับรัฐในการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมและมลพิษร่วมกัน

เร่งรัดการวางระบบควบคุมที่เหมาะสมต่อสารพิษและวัตถุอันตราย และการป้องกันมิให้สารพิษและวัตถุอันตราย ก่อความเดือดร้อนแก่ชุมชนและสิ่งแวดล้อม อย่างเข้มงวด

ส่งเสริมการใช้เทคโนโลยีที่สะอาดและปราศจากมลภาวะ ให้มีบทบาทต่อการดำรงชีวิตให้มากขึ้น รวมทั้งส่งเสริมการใช้เทคโนโลยีจากทรัพยากรธรรมชาติ เพื่อลดการพึ่งพาและการใช้

ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติโดยไม่จำเป็น ควบคู่กับการส่งเสริมการประหยัดพลังงานในทุก รูปแบบเพื่อการใช้ พลังงานอย่างคุ้มค่าที่สุด

ส่งเสริมการใช้เทคโนโลยีสำหรับการบริหารและการจัดการสมัยใหม่ เพื่อให้ตอบสนองต่อ ความต้องการในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ โดยเฉพาะการใช้เทคโนโลยี สารสนเทศ การเลือกเทคโนโลยีที่เหมาะสม ต้นทุนต่ำสามารถพัฒนาและขยายได้อย่างยั่งยืน

นโยบายต่างประเทศ

เนื่องจากระบบเศรษฐกิจไทยและเอเชียกำลังประสบปัญหาเศรษฐกิจที่รุนแรง เช่นเดียวกับระบบการเงินระหว่างประเทศก็กำลังประสบปัญหาเช่นกัน การแก้ไขปัญหาทาง เศรษฐกิจจึงต้องแก้ไขทั้งภายในและต่างประเทศ ด้วยการสร้างวิสัยทัศน์ใหม่ที่ทำให้คำตอบกับการจัด ระเบียบการเงินระหว่างประเทศในปัจจุบันและอนาคต โดยเพิ่มบทบาทของประเทศไทยในเวที ระหว่างประเทศให้มากขึ้น ให้ประเทศไทยมีส่วนร่วมอย่างจริงจังและมีบทบาทอย่างมีนัยสำคัญต่อ การแก้ไขปัญหาการเคลื่อนไหวของทุนระหว่างประเทศที่รวดเร็ว โดยไม่ปล่อยให้ปัญหาดังกล่าว สร้างผลกระทบต่อภารกิจอันดีอยู่ดีของประชาชนและความมั่นคงของรัฐต่อไป

การดำเนินนโยบายต่างประเทศของไทยจึงต้องกำหนดให้สอดคล้องกับภาวะการณ์ดังกล่าว เพื่อให้ประเทศไทยกับนานาประเทศ และองค์กรระหว่างประเทศร่วมมือกันในการแก้ไขปัญหา อย่างเป็นระบบเพื่อประโยชน์ร่วมกัน โดยไทยจะเข้าร่วมอย่างมีนัยสำคัญในกระบวนการจัด ระเบียบการเงินระหว่างประเทศใหม่ที่เป็นธรรม โดยมีเป้าหมายที่จะป้องกันมิให้ระบบดังกล่าวก่อ ปัญหาซ้ำอีก

นอกจากนั้นนโยบายต่างประเทศจะต้องให้ความสำคัญกับการประสานความร่วมมือ ระหว่างชุมชนไทยและชุมชนนานาชาติ เพื่อผลประโยชน์ร่วมกันของทุกฝ่ายอย่างเท่าเทียมเพื่อ ก้าวสู่ศตวรรษที่ 21 ภายใต้ปรัชญาสร้างไทยสู่ออนาคตโดยให้ความสำคัญต่อธรรมเนียมปฏิบัติ ทางการทูต ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศตลอดจนความมั่นคงและการเมืองระหว่างประเทศ

พรรคจึงมีนโยบายต่างประเทศดังนี้

มุ่งมั่นร่วมมือกับประเทศอาเซียนและองค์กรสำคัญในระดับภูมิภาค และระดับโลกที่ไทย เป็นภาคีสมาชิก ร่วมกันแก้ไขปัญหาโครงการเพิ่มบทบาททางเศรษฐกิจของอาเซียน ซึ่งเป็นเรื่อง

เร่งด่วนอย่างเป็นระบบ เพื่อเป็นเกราะกำบังผลกระทบต่อการเคลื่อนไหวของทุนระหว่างประเทศอย่างรวดเร็ว

ยึดมั่นต่อพันธกรณีของไทยตามกฎหมายระหว่างประเทศ กฎบัตรสหประชาชาติความร่วมมือระหว่างประเทศ และความร่วมมือต่าง ๆ ซึ่งไทยเป็นภาคี รวมทั้งการส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิมนุษยชนตามหลักการของระบอบประชาธิปไตย

ส่งเสริมความสัมพันธ์อันดีและความร่วมมือกับประเทศเพื่อนบ้านและกับนานาชาติ ทั้งในระดับภูมิภาคและระดับโลก ในด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม โดยไม่แทรกแซง กิจการภายในระหว่างกัน และยึดถือหลักการต่างตอบแทนซึ่งกันและกัน รวมทั้งประสานความร่วมมือในการปราบปรามยาเสพติด

พัฒนาบทบาทของไทยให้เป็นที่เชื่อถือและยอมรับ พร้อมทั้งขยายบทบาทในด้านการเมืองและเศรษฐกิจระหว่างประเทศให้กว้างขวางทั้งในระดับภูมิภาคและนานาชาติ

ส่งเสริมให้นานาชาติร่วมลงทุนกับไทยด้วยการใช้มาตรการทางการเงินการคลังของกันและกัน เพื่อให้เกิดความร่วมมืออย่างใกล้ชิดกับทุกฝ่าย ทั้งฝ่ายธุรกิจในต่างประเทศกับฝ่ายธุรกิจไทย

เร่งสร้างอำนวยการความสะดวกระหว่างประเทศอย่างครบวงจร เพื่อสร้างความคล่องตัวในการประสานความร่วมมือระหว่างวิสาหกิจต่างประเทศกับวิสาหกิจไทย

ส่งเสริมกระทรวงการต่างประเทศให้มีบทบาททุกในเวทีระหว่างประเทศและเพิ่มประสิทธิภาพในการประสานความร่วมมืออย่างใกล้ชิดกับส่วนราชการอื่นและภาคเอกชนของไทยในการปฏิบัติการตามนโยบายดังกล่าว

บุคลากรที่จะมาทำหน้าที่ด้านการต่างประเทศ จะต้องได้รับการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ภายใต้กระบวนการที่ได้กำหนดไว้อย่างจริงจัง เพื่อให้สามารถทำหน้าที่เป็นตัวแทนของประเทศในการเจรจาความร่วมมือระหว่างประเทศ และรักษามลประโยชน์ของประเทศได้อย่างมีประสิทธิภาพในทุกด้าน

พัฒนาและเสริมศักยภาพของหน่วยงานในต่างประเทศ ให้มีขีดความสามารถในการหาข้อมูล และประสานกับวิสาหกิจในต่างประเทศที่ต้องการมาลงทุนในไทย รวมทั้งการลงทุนด้านทักษะและเงินทุนของแต่ละประเทศ พร้อมกับดูแลประสานกับธุรกิจเหล่านี้อย่างใกล้ชิด

ปรับปรุงกลไกของรัฐ ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินความสัมพันธ์ระหว่างประเทศในด้านต่าง ๆ โดยเฉพาะการให้ความสำคัญต่อการจัดตั้งหน่วยงานเพื่อรวมศูนย์รับผิดชอบการเจรจาการค้าต่างประเทศเพื่อประโยชน์ในการต่อรอง รวมทั้งการลดขนาดตัวแทน และปรับปรุงการประสานงานของหน่วยงานราชการในต่างประเทศให้มีประสิทธิภาพ โดยมุ่งเน้นการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ

ปรับปรุงระบบข้อมูลข่าวสารให้ทันสมัย โดยประสานนโยบายระหว่างหน่วยงานราชการด้านการต่างประเทศและเอกชน เพื่อให้ภาคเอกชนได้รับข้อมูลที่ถูกต้องทันสมัย และให้หน่วยงานราชการในต่างประเทศสามารถใช้ข้อมูลให้เป็นประโยชน์ต่อการปฏิบัติหน้าที่อย่างทันท่วงที

หน่วยงานของรัฐทุกหน่วยในต่างประเทศ จะต้องมีบทบาทช่วยประสานและส่งเสริมการพัฒนาการส่งออกของสินค้าไทย การพัฒนาการลงทุนในประเทศการพัฒนาแรงงานไทย การพัฒนาการท่องเที่ยวในประเทศไทย ตลอดจนจัดส่งข้อมูลทางกฎหมาย กฎ ข้อบังคับ และรายละเอียดเกี่ยวกับช่องทางธุรกิจต่าง ๆ ที่นักธุรกิจไทยสนใจให้ทราบโดยทั่วถึง ตลอดจนช่วยประสานการเจรจาให้นักธุรกิจไทยได้รับความสำเร็จในการส่งออกสินค้าของตน

นโยบายการป้องกันประเทศและความมั่นคง

พรรคจะเสริมสร้างความเชื่อมั่นด้านความมั่นคงระหว่างประเทศเพื่อลดความหวาดระแวงระหว่างประเทศในภูมิภาคลง และเพื่อให้เกิดความโปร่งใสในกิจการด้านการป้องกันประเทศ อันจะนำไปสู่ความเชื่อใจด้านความมั่นคงระหว่างประเทศ โดยการเข้าร่วมในเวทีการเจรจาด้วยความมั่นคงของเอเชีย (ARF) การส่งเสริมความสัมพันธ์ระหว่างกองทัพในกลุ่มสมาชิกของอาเซียน และกับกองทัพของชาติ พันธมิตรของไทยโดยเฉพาะการวางระบบการบริหารและการจัดการระบบระวางภัยทางทะเล โดยใช้เทคโนโลยีให้ทันสมัย เพื่อป้องกันผลประโยชน์ทางทะเลร่วมกันของชาติอาเซียน

พรรคจะสร้างเสริมความทันสมัยทางทหารเพื่อส่งเสริมศักยภาพของกองทัพให้ก้าวทันกับความเปลี่ยนแปลงทางทหารของโลกในด้านต่าง ๆ โดยการเสริมสร้างคุณภาพของกำลังพล (กำลังทันสมัย) การยกระดับขีดความสามารถของระบบอาวุธต่าง ๆ (อาวุธทันสมัย) การพัฒนาหลักนิยมทางทหารให้ สอดคล้องกับเงื่อนไขของไทย (หลักนิยมทันสมัย) และการปรับปรุงโครงสร้างองค์กรกองทัพให้มีความเหมาะสมกับสภาพการณ์ใหม่ (องค์กรทันสมัย)

พรรคมีนโยบายบูรณาการด้านกำลังรบเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด หากมีความจำเป็นต้องใช้กำลังกองทัพเป็นเครื่องมือในการดำเนินนโยบาย อาทิ การใช้กำลังจะต้องเป็นลักษณะของการใช้กำลังร่วมกันของเหล่าทัพต่าง ๆ การส่งเสริมให้มีการเรียนร่วม ฝึกร่วมและปฏิบัติกร่วมในเรื่องต่าง ๆ

พรรคมีนโยบายบูรณาการด้านกำลังพล เพื่อให้การจัดจำนวนอัตรา และโครงสร้างด้านกำลังของกองทัพ ให้เหมาะสมกับสถานการณ์ของความเปลี่ยนแปลงโดยปรับขนาดกำลังพลของกองทัพให้มีความเหมาะสม สร้างกองทัพให้เป็นกองทัพอาสาสมัคร ส่งเสริมการสร้างระบบกำลังสำรองของประเทศให้เกิดประสิทธิภาพยกระดับชีวิตความเป็นอยู่และการศึกษาของกำลังพลในระดับต่าง ๆ ของกองทัพ

พรรคมีนโยบายพึ่งตนเองทางทหาร เพื่อให้ประเทศสามารถนำประโยชน์จากกำลังส่วนอื่น ๆ ของสังคม มาใช้ในการป้องกันตนเอง และให้กองทัพและรัฐสามารถใช้ทรัพยากรภายในบางประการมากกว่าที่จะต้องนำเข้าจากต่างประเทศเสมอไป โดยส่งเสริมให้มีการผลิตยุทธโปกรณ์และสิ่งอุปกรณ์ทางทหารบางประเภทที่มีความคุ้มค่าในการใช้ ด้วยอาศัยกระบวนการผลิตภายในประเทศ การใช้ประโยชน์จากภาคอุตสาหกรรมของพลเรือนที่มีความก้าวหน้าในการผลิตและการให้บริการต่อยุทธโปกรณ์ของกองทัพ โดยเน้นในลักษณะของการใช้ร่วม ระหว่างภาคการผลิตของพลเรือนและของกองทัพ

พรรคมีนโยบายเศรษฐกิจความมั่นคง เพื่อให้ความสัมพันธ์ระหว่างเศรษฐกิจของการป้องกันประเทศ กับการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศโดยรวมเป็นไปอย่างราบรื่นโดยให้มีการจัดการศึกษาในเรื่องการบริหารทรัพยากรด้านการป้องกันประเทศ ให้มีการใช้ประโยชน์จากการพัฒนาความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีของพลเรือนในการพัฒนา ซ่อมบำรุง ตลอดจนการสร้างยุทธโปกรณ์ของกองทัพ จัดระดับความสมดุลของการใช้ทรัพยากรด้านอื่น ๆ ของประเทศ

พรรคส่งเสริมการพัฒนาเทคโนโลยีทหาร โดยมีเป้าหมายเพื่อให้กองทัพสามารถได้รับประโยชน์สูงสุดจากการพัฒนาเทคโนโลยีทหารสมัยใหม่ที่เกิดขึ้นในยุคของ “การปฏิวัติในกิจการทหาร” โดย สนับสนุนให้มีการศึกษา ค้นคว้า วิจัยและพัฒนาเทคโนโลยีทหารทั้งในเหล่าทัพและระหว่างเหล่าทัพ แสวงหาความร่วมมือในเรื่องเหล่านี้จากมิตรประเทศ เพื่อการวิจัยและพัฒนาเทคโนโลยีทหารของไทย การจัดหาซื้อยุทโธปกรณ์ของกองทัพจะต้องมีลักษณะของการแลกเปลี่ยนการผลิตทางทหารในกรณีที่มีมูลค่าการจัดซื้อเป็นจำนวนมาก

พรรคสนับสนุนการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งอย่างสันติ เพื่อให้โครงสร้างด้านกำลังพลของกองทัพมีการแก้ไข และระงับปัญหาข้อพิพาทระหว่างรัฐอย่างสันติ และเพื่อลดโอกาสของการใช้กำลังระหว่างประเทศ โดยการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งระหว่างประเทศในภูมิภาคด้วยมาตรการสันติ อาทิ ปัญหาความขัดแย้งพรมแดน ทั้งทางบกและทะเล ความขัดแย้งในการอ้างกรรมสิทธิ์พื้นที่ที่อุดมไปด้วยทรัพยากร ทั้งทางบกและทางทะเล การสนับสนุนให้มีการเจรจาเพื่อลดเงื่อนไขที่จะนำไปสู่การใช้กำลังในการแก้ไขปัญหาข้อพิพาทระหว่างประเทศ

พรรคส่งเสริมการมีส่วนร่วมในภารกิจระหว่างประเทศ เพื่อให้กองทัพขยายบทบาทในเวทีระหว่างประเทศอันจะเป็นการเสริมสร้างเกียรติภูมิของกองทัพและประเทศโดยสนับสนุนให้กองทัพเข้าไปมีส่วนร่วมในกองกำลังรักษาสันติภาพของสหประชาชาติ (UN PKO)

พรรคสนับสนุนให้กองทัพช่วยเหลือสังคมในยามสันติ โดยการเข้ามามีบทบาทในงานด้านสิ่งแวดล้อม บทบาทในการช่วยเหลือผู้ประสบภัย บทบาทในการปราบปรามยาเสพติด การค้าของผิดกฎหมาย การพัฒนาเพื่อความมั่นคงในเขตพื้นที่ชายแดน รวมถึงการส่งเสริมกิจกรรมทางเศรษฐกิจในเขตพื้นที่เป้าหมาย เพื่อการยกระดับคุณภาพชีวิต การพัฒนาคุณภาพสิ่งแวดล้อม และการพัฒนาเศรษฐกิจของชุมชนอย่างมีคุณภาพและยั่งยืน

การตรวจสอบและประเมินผล

นโยบายทั้งหมดจะดำเนินไปภายใต้กรอบของการตรวจสอบและประเมินผลอย่างต่อเนื่อง โดย องค์การอิสระที่พรรคจะสนับสนุนให้จัดตั้งขึ้นหรือจัดจ้างมาเป็นพิเศษเป็นกรณีเฉพาะรายต่อไป

ภาคผนวก ข
สถาบันวิจัยบริการ
วาระแห่งชาติ 11 ประการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

วาระแห่งชาติ 11 ประการ

วาระแห่งชาติที่ 1 : การพัฒนาตลาดเงินทุน

สิ่งที่พรรคไทยรักไทยจะดำเนินการ

- เร่งจัดสินทรัพย์ด้วยคุณภาพ โดยจัดตั้งบริษัทกลางในการบริหารสินทรัพย์ (National AMC)
- ช่วยให้นักการเพิ่มทุนและเร่งผ่อนคลายกฎระเบียบ เพื่อจูงใจให้สถาบันการเงินปล่อยสินเชื่อให้กับลูกค้า
- จัดตั้งธนาคาร SME และธนาคารประชาชน เพื่อเป็นทางเลือกใหม่ในการระดมทุน และการออม
- ให้สิทธิพิเศษทางภาษีเงินได้ แก่บริษัทจดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์ฯ จาก 30 เปอร์เซ็นต์เหลือ 25 เปอร์เซ็นต์ เป็นเวลา 3 ปี
- ปรับเงื่อนไขสร้างกระดานหุ้น SME เพื่อเป็นช่องทางระดมทุนให้ผู้ประกอบการใหม่
- ตั้งกองทุนร่วมทุนแห่งชาติ เพื่อส่งเสริมการลงทุนในธุรกิจที่มีศักยภาพ
- เร่งรัดการออกกฎหมาย เพื่อส่งเสริมการพัฒนาตราสารหนี้
- ให้โอกาสประชาชนลงทุนในพันธบัตรรัฐบาล เพื่อพัฒนาการออมระยะยาว และพัฒนาตลาดตราสารหนี้

วาระแห่งชาติที่ 2 : ปรับโครงสร้างเศรษฐกิจควบคู่กับการปรับโครงสร้างหนี้

- ตั้งสถาบันบริหารสินทรัพย์กลาง (AMC) จัดการซื้อหนี้เสียออกจากสถาบันการเงิน เพื่อให้ธนาคารพาณิชย์และบริษัทเงินทุนสามารถปล่อยสินเชื่อสนับสนุนภาคการผลิตได้อย่างต่อเนื่อง โดยจะมีวิธีที่เป็นภาระต่อประชาชนน้อยที่สุด
- สนับสนุนบทบาทของสถาบันการเงินในการปล่อยสินเชื่อ ให้แก่ภาคเศรษฐกิจต่าง ๆ

- ปรับปรุงโครงสร้างทางเศรษฐกิจแบ่งธุรกิจและอุตสาหกรรมออกเป็นกลุ่มตามศักยภาพของการสร้างรายได้ให้แก่ประเทศ เพื่อวางนโยบายการปรับปรุงโครงสร้างนี้ และการปรับปรุงโครงสร้างธุรกิจให้สอดคล้องกับศักยภาพของแต่ละกลุ่ม
- บริหารจัดการฟื้นฟูหนี้แต่ละกลุ่มด้วยนักบริหารมืออาชีพให้สอดคล้องกับแนวทางปฏิรูปโครงสร้างทางเศรษฐกิจและศักยภาพของแต่ละธุรกิจ

วาระแห่งชาติที่ 3 : สร้างงาน สร้างรายได้

- รักษาผู้ประกอบการเดิม : เร่งแก้ไขปรับปรุงกฎหมายและกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ที่เป็นอุปสรรคต่อการฟื้นฟูและการอยู่รอดของธุรกิจที่มีศักยภาพ เช่น กฎหมายล้มละลาย
- เพิ่มผู้ประกอบการใหม่ : จัดตั้งกระทรวงพัฒนาผู้ประกอบการ และสนับสนุนให้มีการฝึกอบรมทักษะความรู้ด้านผู้ประกอบการผ่านทางการศึกษาทั้งในระบบ และนอกระบบ
- เอาใจใส่ SMEs : จัดตั้งกองทุนร่วมทุนแห่งชาติ สนับสนุนวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม และธนาคาร SME รวมทั้งปรับทิศทางของ BOI ให้เน้นการสนับสนุนธุรกิจขนาดกลางและขนาดเล็ก
- สร้างโอกาสดีให้แก่คนว่างงาน : จัดตั้งธนาคารประชาชนเพื่อให้สินเชื่อแก่ผู้ด้อยโอกาสทางเศรษฐกิจ ทั้งผู้ตกงาน และผู้ว่างงาน และจัดตั้งกองทุนประกันการว่างงาน รวมทั้งจัดโครงการฝึกพัฒนาทักษะวิชาชีพให้กับผู้ว่างงาน

วาระแห่งชาติที่ 4 : พื้นชีวิตเกษตรกร

- พักหนี้เกษตรกรรายย่อย 3 ปี : รัฐบาลช่วยปรับปรุงโครงสร้างหนี้และปรับปรุงโครงสร้างการผลิตเพื่อลดภาระและสร้างงาน สร้างรายได้เพิ่ม รวมทั้งดูแล ธ.ก.ส. ให้มีความมั่นคงต่อไป
- ตั้งกองทุนหมู่บ้านละ 1 ล้านบาท : จัดสรรงบประมาณในรูปแบบเงินกู้ดอกเบี้ยต่ำให้เป็นหลักแหล่งเงินทุนหมุนเวียนภายในหมู่บ้าน เพื่อสนับสนุนกระบวนการเรียนรู้ในชุมชน และสนับสนุนให้ชุมชนเป็นแหล่งสร้างงาน สร้างรายได้ เพื่อเสริมสร้างเศรษฐกิจชุมชน ให้ชุมชนเข้มแข็ง
- จัดโครงการ "หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์" : พัฒนาทักษะการผลิตในชุมชน โดยสนับสนุนความรู้เพื่อยกระดับผลิตภัณฑ์ชุมชนและสนับสนุนให้มีตลาดทั้งในและนอกประเทศ เสริมทักษะด้วยวิทยาลัยชุมชน

- ส่งเสริมให้เกิดการสร้างธุรกิจชุมชน (วิสาหกิจชุมชน) : ออกกฎหมายให้ชุมชนมีบริษัทของชุมชนได้ รัฐสนับสนุนด้านความรู้ในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ การตลาด และจัดการความช่วยเหลือทางการเงิน
- แก้ปัญหาพืชผลขายไม่ได้ราคา : จัดตั้งเครือข่ายผู้ৎงานขนาดเล็กเพื่อเก็บผลผลิตและสร้างเครือข่ายระบบข้อมูลสารสนเทศเพื่อการเกษตร

วาระแห่งชาติที่ 5 : ปฏิรูปการศึกษา

- พัฒนาให้เยาวชนรักการอ่าน : ด้วยการส่งเสริมให้มีหนังสือ บรรณารักษ์ที่มีคุณภาพ ห้องสมุดที่ทันสมัย และที่อ่านหนังสือทั้งในเมืองและชนบท
- เร่งรัดแผนไอทีเพื่อการศึกษา : อบรมบุคลากรและขยายเครือข่ายระบบความรู้พัฒนาเนื้อหาในสื่อประเภทต่าง ๆ รวมทั้งการบริการเครือข่ายอินเทอร์เน็ตในราคาถูกลง
- พัฒนาระบบการศึกษาที่สร้างงานได้ : ส่งเสริมการอาชีวศึกษาและให้มีการฝึกอาชีพ 1 อาชีพสำหรับผู้เรียนจบภาคบังคับ 9 ปี หรือการศึกษาขั้นพื้นฐาน 12 ปี รวมทั้งคนพิการและผู้ว่างงาน
- จัดตั้ง "วิทยาลัยชุมชน" : ชุมชนมีส่วนร่วมกำหนดการศึกษาให้สอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่นเป็นการส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชน และโครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์
- ส่งเสริมคุณภาพครูมืออาชีพ : วางระบบพัฒนาครู - อาจารย์อย่างต่อเนื่อง มีมาตรการลดภาระหนี้ครู เร่งรัดการจัดตั้งกองทุนต่าง ๆ ตาม พ.ร.บ. การศึกษาแห่งชาติ เพื่อเพิ่มรายได้และสวัสดิการครู
- เพิ่มโอกาสทางการศึกษา : ปรับปรุงประสิทธิภาพในการบริหารจัดการ "กองทุนการศึกษาและฝึกอาชีพสำหรับผู้ด้อยโอกาสและคนพิการ" และ "กองทุนกู้ยืมเพื่อการศึกษา"
- ส่งเสริมการลงทุนทางการศึกษา : ปรับปรุงกฎระเบียบราชการใช้มาตรการจูงใจด้านภาษีและสิทธิประโยชน์ให้กับภาคเอกชนที่ลงทุนทางการศึกษา
- ส่งเสริมให้ประชาชนและเยาวชนเข้าถึงหลักสูตร : ในศาสนาทุกศาสนาและยึดมั่นในสิ่งดีงามของวัฒนธรรมไทย

วาระแห่งชาติที่ 6 : ประกาศสงครามกับยาเสพติด

การป้องกัน

- ควบคุมแหล่งผลิตและวัตถุดิบที่ใช้ในการผลิตยาเสพติดเพื่อตัดตอนกระบวนการผลิต

- ร่วมมือกับประเทศเพื่อนบ้านเพื่อกำจัดแหล่งผลิตนอกประเทศตามแนวชายแดน
- ประสานความร่วมมือ โรงพัก - โรงเรียน - ชุมชน โดยปรับบทบาทตำรวจ และกระบวนการยุติธรรมทำงานป้องกันเชิงรุก
- ส่งเสริมทางเลือกในการสร้างรายได้ และกิจกรรม ชุมชนทางด้านศาสนา กีฬา ดนตรี การปราบปราม
- ผู้ค้าคืออาชญากร ต้องได้รับโทษถึงชีวิต
- ใช้กฎหมายพิเศษเพื่อกู้มครองพยาน และปราบปรามอิทธิพลมืด องค์การอาชญากรรม
- เพิ่มโทษนักการเมืองและเจ้าหน้าที่รัฐที่เกี่ยวข้องกับการค้ายาเสพติด
- จัดตั้งองค์กรระดับชาติ เพื่อความเป็นเอกภาพในการป้องกันและปราบปรามยาเสพติด

การบำบัด

- ผู้เสพคือผู้ป่วย ต้องได้รับการบำบัดอย่างครบวงจร
- ส่งเสริมให้มีการจัดตั้งสถานบำบัดผู้ติดยาในหน่วยงานของกระทรวงสาธารณสุข และค่ายทหาร
- ลดหย่อนภาษีให้สถานพยาบาลเอกชนที่จัดตั้งศูนย์ฟื้นฟูผู้ติดยา

วาระแห่งชาติที่ 7 : ประกาศสงครามกับคอร์รัปชัน

- ปฏิรูปกระบวนการงบประมาณ : เน้นความโปร่งใส มีเหตุมีผล และมีประสิทธิภาพของการอนุมัติงบประมาณส่งเสริมการตรวจสอบ และวิเคราะห์งบประมาณจากภายนอกเพื่อให้สาธารณะได้ร่วมตรวจสอบการเสนองบประมาณ
- ปรับปรุงระบบการจัดซื้อจัดจ้าง : ตั้งศูนย์ข้อมูลการจัดซื้อจัดจ้างการอนุมัติโครงการและสัมปทาน สุ่มตรวจสอบความถูกต้องของการจัดซื้อจัดจ้าง กำหนดราคากลางตามความเป็นจริง
- ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชน : สนับสนุนให้มี ป.ป.ช. ภาคประชาชนรวมทั้งให้มีเงินรางวัลและมาตรการทางกฎหมายคุ้มครองแก่ผู้แจ้งเบาะแสการคอร์รัปชัน และตั้ง Website ใครโกงบอกหน่อยดอทคอม
- เพิ่มความเข้มแข็งของ ป.ป.ช. : โดยจัดสรรงบประมาณให้เพียงพอ เพื่อให้ทำงานอย่างมีอิสระและมีประสิทธิภาพ

- ปรับปรุงกฎหมายด้านคอร์รัปชัน : แก้ไขกฎหมายและกระบวนการสอบสวนให้
ลงโทษผู้คอร์รัปชัน อย่างเด็ดขาดและเด็ดพลัน
- ทรนรงค์ปลูกจิตสำนึกและสร้างค่านิยมใหม่ : จัดหลักสูตรการศึกษาทุกระดับ ปลูก
จิตสำนึกต่อต้านการคอร์รัปชัน ทรนรงค์ให้เป็นค่านิยมของสังคมผ่านสื่อมวลชนและ
หน่วยงานต่าง ๆ

วาระแห่งชาติที่ 8 : สุขภาพแห่งชาติ

- ตั้งกองทุนประกันสุขภาพแห่งชาติ : รับภาระค่ารักษาพยาบาลแทนประชาชน
บริหารและจัดสรรเงินแก่สถานพยาบาล ตามจำนวนประชาชนที่ขึ้นทะเบียนกับ
สถานพยาบาลนั้น โดยใช้งบของรัฐเท่าเดิม
- เร่งออก พ.ร.บ. ประกันสุขภาพแห่งชาติ : เตรียมระบบการบริการสุขภาพอย่าง
สมบูรณ์ มีผลบังคับใช้เป็นลำดับขั้นและบังคับใช้เต็มที่ภายใน 3 ปี
- ปรับโครงสร้างโรงพยาบาล : ให้อิสระในการบริหารงานเอง โดยมีคณะกรรมการ
โรงพยาบาลเป็นผู้บริหารประกอบด้วย
- ตั้งองค์กรอิสระ : ตรวจสอบการดำเนินงาน และประกันคุณภาพของโรงพยาบาล
- ค่ารักษาพยาบาล 30 บาท ต่อครั้ง : เมื่อเจ็บป่วยไม่ว่าไข้หวัด โรคหัวใจ หรือต้องรับ
การผ่าตัด ประชาชนสามารถเข้ารับการรักษาในโรงพยาบาลที่ขึ้นทะเบียนไว้ โดยเสีย
ค่ารักษาเพียง 30 บาท

วาระแห่งชาติที่ 9 : ครอบครัวและบทบาทสตรี

- จัดตั้ง "ศูนย์พัฒนาครอบครัวในชุมชน" โดยบุคลากรของชุมชนประสานกับกองทุน
หมู่บ้าน เพื่อให้ความรู้และบริการทั้งด้านสุขภาพ การวางแผนครอบครัว และปัญหา
ครอบครัว
- ลดหย่อนภาษีให้กับครอบครัวที่เลี้ยงดูผู้สูงอายุและคนพิการ
- ส่งเสริมสื่อที่สร้างสรรค์ เพื่อให้ความรู้และแนวทางที่สร้างความรัก ความเข้าใจ ใน
ครอบครัว รวมทั้งส่งเสริมคุณค่าของสตรีและผู้สูงอายุ
- สนับสนุนให้มีศูนย์เลี้ยงเด็ก ที่มีคุณภาพในชุมชน ที่ก่อสร้าง สถานประกอบการ โดย
ให้แรงจูงใจทางด้านภาษี ทั้งนี้ผู้เลี้ยงเด็กต้องได้รับการรับรองจากหน่วยราชการ
- ส่งเสริมการวางแผนการเงินในครัวเรือน และการออมเงินระดับครอบครัว
- ส่งเสริมให้มีกิจกรรมต่าง ๆ และสถานที่สำหรับให้ครอบครัวใช้เวลาร่วมกัน เช่น วัด
ห้องสมุด ศูนย์กีฬา ฯลฯ

- ปรับปรุงหลักสูตรการศึกษาให้เยาวชนสามารถทำหน้าที่ที่ดีตามบทบาทของตนในครอบครัวในอนาคต

วาระแห่งชาติที่ 10 : พัฒนารัฐวิสาหกิจ

- จัดตั้งคณะกรรมการกำหนดนโยบายและทิศทางรัฐวิสาหกิจแห่งชาติ : เป็นศูนย์กลางพิจารณา กำหนดนโยบายในระดับชาติ และในทุกรัฐวิสาหกิจ
- จัดตั้งบรรษัทรัฐวิสาหกิจแห่งชาติ : รวมรัฐวิสาหกิจเข้าด้วยกันเพื่อดูแลการบริหารเชิงกลยุทธ์ในระดับภาพรวม
- ปรับปรุงการบริหารจัดการรัฐวิสาหกิจให้เป็นระบบมืออาชีพ และปลอดจากการเมือง
- สนับสนุนการลงทุน เน้นโครงการนำร่องที่มีศักยภาพในอนาคต และเป็นประโยชน์ต่อการฟื้นตัวทางเศรษฐกิจ เช่น สาขาพลังงานทดแทน ได้แก่ เอทานอล, ไบโอดีเซล
- พัฒนารัฐวิสาหกิจเสริมสร้างเศรษฐกิจไทย : นำรัฐวิสาหกิจที่มีประสิทธิภาพเข้าจดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์ฯ ตามความเหมาะสม โดยให้โอกาสกับพนักงาน และคนไทยซื้อหุ้นก่อนชาวต่างชาติ

วาระแห่งชาติที่ 11 ปฏิรูประบบกฎหมาย

- กฎหมายปัจจุบันล้าสมัยไม่ทันต่อสถานการณ์ภายในประเทศและสถานการณ์โลกที่แปรเปลี่ยนไปจึงเป็นช่องทางหนึ่งที่ทำให้เกิดคอร์รัปชัน พรรคจะปฏิรูประบบกฎหมายใหม่โดยมีการแยกหมวดหมู่ชัดเจนไม่ต้องพึ่งพาการตีความกฎหมายอย่างพร่ำเพรื่อ

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก ค

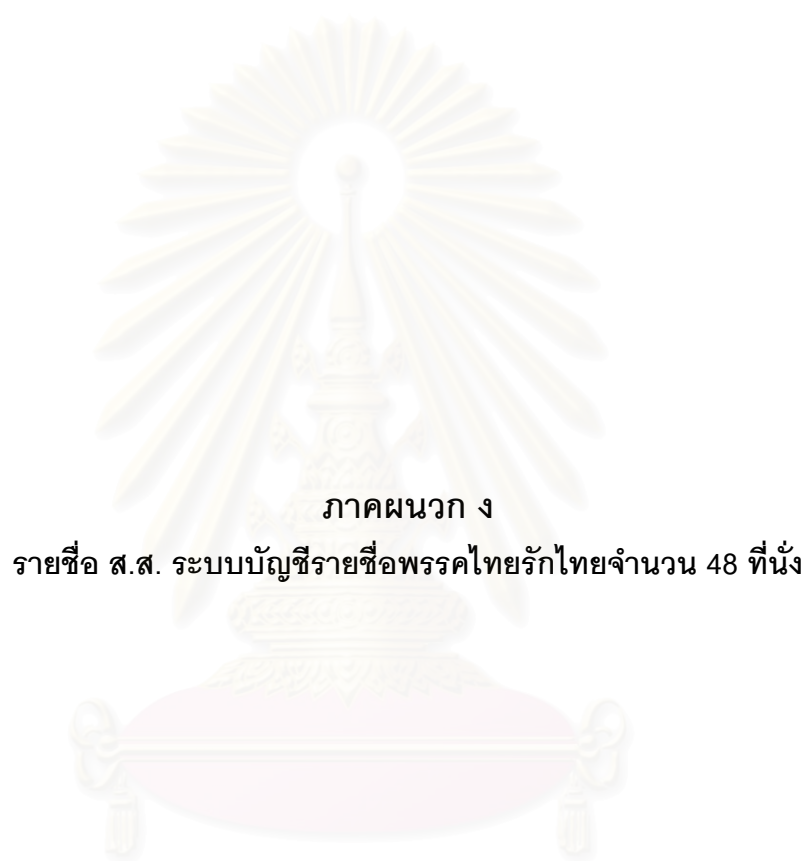
รายชื่ออดีต ส.ส. สมัยล่าสุดที่ย้ายมาสังกัดพรรคไทยรักไทยและได้รับการเลือกตั้ง

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

รายชื่ออดีต ส.ส. สมัยล่าสุดที่ย้ายมาสังกัดพรรคไทยรักไทยและได้รับการเลือกตั้ง

ลำดับที่	ชื่อ	ย้ายจากพรรค	พื้นที่เลือกตั้ง
1	น.ท.เดชา สุขารมณ	ชาติไทย	กาญจนบุรี เขต 1
2	วิทยา ภูมิเหล่าแจ้ง	ความหวังใหม่	กาฬสินธุ์ เขต 3
3	พ.ต.ท.ไวพจน์ อารณรัตน์	ความหวังใหม่	กำแพงเพชร เขต 3
4	ถวิล ฤกษ์หว่าย	ชาติพัฒนา	กำแพงเพชร เขต 5
5	มุกดา พงษ์สมบัติ	กิจสังคม	ขอนแก่น เขต 4
6	ภูมิ สาระผล	ความหวังใหม่	ขอนแก่น เขต 5
7	สมศักดิ์ เกียรติสุรนนท์	กิจสังคม	ขอนแก่น เขต 6
8	กำซุง ประภากรแก้วรัตน์	ความหวังใหม่	ชัยภูมิ เขต 3
9	เจริญ จรรย์โกมล	ความหวังใหม่	ชัยภูมิ เขต 6
10	ถาวร ตริรัตน์ณรงค์	ความหวังใหม่	เชียงราย เขต 3
11	วิสาร เตชะธีราวัฒน์	ประชาธิปไตย	เชียงราย เขต 4
12	สมบูรณ์ วันไชยธนวงศ์	ความหวังใหม่	เชียงราย เขต 5
13	ยงยุทธ ดิยะไพรัช	ประชาธิปไตย	เชียงราย เขต 6
14	สันติ ดันสุทัช	ความหวังใหม่	เชียงใหม่ เขต 10
15	ชาญชัย ปทุมารักษ์	ชาติไทย	นครปฐม เขต 2
16	ไชยา สะสมทรัพย์	เอกภาพ	นครปฐม เขต 4
17	เผด็จชัย สะสมทรัพย์	เอกภาพ	นครปฐม เขต 5
18	พ.ต.ท.สมชาย เพศประเสริฐ	ประชาธิปไตย	นครราชสีมา เขต 12
19	พิมพ์า จันทรประสงค์	ความหวังใหม่	นนทบุรี เขต 3
20	สุชาติ บรรดาศักดิ์	ประชากรไทย	นนทบุรี เขต 5
21	วัลลภ สุปรียศิลป์	ชาติพัฒนา	น่าน เขต 3
22	ประกิจ พลเดช	ความหวังใหม่	บุรีรัมย์ เขต 7
23	โสภณ เพชรสว่าง	ชาติพัฒนา	บุรีรัมย์ เขต 8
24	ทรงศักดิ์ ทองศรี	ความหวังใหม่	บุรีรัมย์ เขต 10
25	สุนทร วิชาวัลย์	ความหวังใหม่	ปราจีนบุรี เขต 1
26	บุญพันธ์ แซ่วฒนะ	กิจสังคม	พระนครศรีอยุธยา เขต 5
27	พิษณุ พลไวย์	ประชาธิปไตย	พิษณุโลก เขต 2
28	สุชน ชมพูนุช	ชาติพัฒนา	พิษณุโลก เขต 4
29	วีระ ปัทมศิริวัฒน์	ชาติพัฒนา	พิษณุโลก เขต 6
30	สุรศักดิ์ อนรรฆพันธ์	กิจสังคม	เพชรบูรณ์ เขต 2
31	แก้ว บัวสุวรรณ	ความหวังใหม่	เพชรบูรณ์ เขต 6

ลำดับที่	ชื่อ	ย้ายจากพรรค	พื้นที่เลือกตั้ง
32	ไพศาล จันทร์ภักดี	ความหวังใหม่	เพชรบูรณ์ เขต 7
33	น.พ.ทศพร เสรีรักษ์	ชาติไทย	แพร่ เขต 1
34	วรวัจน์ เอื้ออภิญญกุล	ชาติไทย	แพร่ เขต 3
35	กรีช กงเพชร	ความหวังใหม่	มหาสารคาม เขต 6
36	นิรันดร์ นาเมืองรักษ์	ความหวังใหม่	ร้อยเอ็ด เขต 5
37	ศักดิ์ดา คงเพชร	ความหวังใหม่	ร้อยเอ็ด เขต 8
38	อำนาจ คลังผา	ความหวังใหม่	ลพบุรี เขต 4
39	นิยม วรปัญญา	ชาติไทย	ลพบุรี เขต 5
40	ไพโรจน์ โสฬ์สุนทร	ชาติพัฒนา	ลำปาง เขต 1
41	วาสิต พยัคฆบุตร	ชาติไทย	ลำปาง เขต 3
42	พินิจ จันทร์สุรินทร์	ชาติพัฒนา	ลำปาง เขต 4
43	ธนเทพ ทิมสุวรรณ	ความหวังใหม่	เลย เขต 2
44	นพ. จาตุรงค์ เพ็งนรพัฒน์	ชาติไทย	ศรีสะเกษ เขต 4
45	दनัยฤทธิ์ วัชรภรณ์	ความหวังใหม่	ศรีสะเกษ เขต 5
46	มานพ จรัสดำรงนิตย์	ความหวังใหม่	ศรีสะเกษ เขต 8
47	วิทยา เทียนทอง	ความหวังใหม่	สระแก้ว เขต 3
48	เงิน บุญสุภา	ความหวังใหม่	สระบุรี เขต 1
49	สมชาย สุนทรวัฒน์	ประชาธิปไตย	สระบุรี เขต 3
50	วีระพล อติเรกสาร	ชาติไทย	สระบุรี เขต 4
51	ประทวน เขียวฤทธิ์	ชาติพัฒนา	สุโขทัย เขต 4
52	เสกสรร แส่นภูมิ	เอกภาพ	สุรินทร์ เขต 8
53	กิตติศักดิ์ หัตถสงเคราะห์	ความหวังใหม่	หนองบัวลำภู เขต 1
54	ทนุศักดิ์ เล็กอุทัย	ประชากรไทย	อุดรดิตถ์ เขต 3
55	เกรียง กัลป์ตินันท์	ความหวังใหม่	อุบลราชธานี เขต 1
56	สุพล ฟองงาม	ความหวังใหม่	อุบลราชธานี เขต 4
57	ชูวิทย์ พิทักษ์พรพัลลภ	ความหวังใหม่	อุบลราชธานี เขต 5
58	สิทธิชัย ไควสุรัตน์	ชาติพัฒนา	อุบลราชธานี เขต 6
59	ชาตรี พิริยะกิจไพบูลย์	ชาติไทย	อุบลราชธานี เขต 11

ภาคผนวก ง

รายชื่อ ส.ส. ระบบบัญชีรายชื่อพรรคไทยรักไทยจำนวน 48 ที่นั่ง

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

รายชื่อ ส.ส. ระบบบัญชีรายชื่อพรรคไทยรักไทยจำนวน 48 ที่นั่ง

ลำดับที่ในบัญชีรายชื่อ	ชื่อ	ย้ายมาจากพรรค
5	อดิศักดิ์ โพธารามิก	ชาติพัฒนา
7	สุวิทย์ คุณกิตติ	กิจสังคม
8	พิทักษ์ อินทรวินัยนันท์	ชาติพัฒนา
9	ปองพล อดิเรกสาร	ชาติไทย
10	ประชา มาลีนันท์	ชาติพัฒนา
12	สุริยะ จึงรุ่งเรืองกิจ	กิจสังคม
13	สรอรรถ กลิ่นประทุม	ความหวังใหม่
14	จำลอง ครุฑขุนทด	ชาติพัฒนา
15	จาตุรนต์ ฉายแสง	ความหวังใหม่
18	เสนาะ เทียนทอง	ความหวังใหม่
21	สมศักดิ์ เทพสุทิน	กิจสังคม
23	พลกฤษณ์ หงษ์ทอง	กิจสังคม
24	บุญชู ตีรทอง	ชาติไทย
26	ไชยยศ สะสมทรัพย์	เอกภาพ
28	วราเทพ รัตนากร	ความหวังใหม่
29	ลัดดาวัลย์ วงศ์ศรีวงศ์	ประชาธิปไตย
30	อดิศร เพียงเกษ	ความหวังใหม่
31	ปรีชา เลหาหงษ์ชนะ	ชาติพัฒนา
32	วิเชษฐ์ เกษมทองศรี	ชาติพัฒนา
33	ปิยะนัฐ วัชรภรณ์	ความหวังใหม่
35	ระวี หิรัญโชติ	กิจสังคม
36	ชรินทร์นีย์ พุทธปาน	ประชาธิปไตย
37	สุขุม เลาววัฒน์ศิริ	ความหวังใหม่
38	วิเศษ ใจใหญ่	ความหวังใหม่
39	เสริมศักดิ์ การุณ	ประชาธิปไตย
40	ภูมินทร์ ลีธีระประเสริฐ	ความหวังใหม่
41	พิชาญ พิบูลย์วัฒนวงษ์	ความหวังใหม่
42	พรศักดิ์ เจริญประเสริฐ	ชาติพัฒนา

ภาคผนวก จ

ผลการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร วันที่ 6 มกราคม 2544

และเลือกตั้งรอบสอง วันที่ 29 มกราคม 2544

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ผลการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร วันที่ 6 มกราคม 2544
และเลือกตั้งรอบสอง วันที่ 29 มกราคม 2544

พรรค	จำนวน ส.ส. ระบบบัญชีรายชื่อ	จำนวน ส.ส. ระบบแบ่งเขตเลือกตั้ง.	จำนวน ส.ส. รวม
ไทยรักไทย	48	200	248
ประชาธิปัตย์	31	97	128
ชาติไทย	6	35	41
ความหวังใหม่	8	28	36
ชาติพัฒนา	7	22	29
เสรีธรรม	-	14	14
กิจสังคม	-	1	1
ราษฎร	-	2	2
ถิ่นไทย	-	1	1
รวม	100	400	500

ที่มา : สำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้ง

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์

นายบุญชอริ ยี่หมะ เกิดเมื่อวันที่ 21 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2512 ที่หมู่ที่ 1 ต. บ้านนา อ. จะนะ จ. สงขลา เริ่มชีวิตการศึกษาที่ ร.ร. บ้านนา ในตัวอำเภอ จากนั้นเข้าศึกษาต่อในระดับมัธยมที่ ร.ร. มหาวิทยาลัย จ. สงขลา ในระดับอุดมศึกษาสำเร็จการศึกษาปริญญารัฐศาสตรบัณฑิต (การเมืองและการปกครอง) คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ปีการศึกษา 2533 และปริญญารัฐศาสตรมหาบัณฑิต (การปกครอง) คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ปีการศึกษา 2540 จากนั้นได้เข้าศึกษาต่อในหลักสูตรรัฐศาสตรดุษฎีบัณฑิต คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เมื่อ พ.ศ. 2543 ปัจจุบันรับราชการเป็นอาจารย์ประจำโปรแกรมวิชารัฐประศาสนศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย